DE CRIMINALITEIT VAN OSS

DOOR

W. H. NAGEL

DE CRIMINALITEIT VAN OSS

DE CRIMINALITEIT VAN OSS

Katholieke Universiteit Brabant
Bandnummer
Signatuur

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor
in de rechtsgeleerdheid aan de Rijks-Universiteit
te Groningen, op gezag van den
rector-magnificus dr P. J. Enk, hoogleraar in de
Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte,
in het openbaar te verdedigen op
Woensdag 29 Juni 1949 des namiddags te twee uur

door

WILLEM HENDRIK NAGEL

geboren te Zwolle

21
E 66

AFGESCHREVEN
bibliotheek
UNIVERSITEIT VAN TILBURG

Provinciaal Genootschap van
Kunsten en Wetenschappen
in Noordbrabant
's-HERTOGENBOSCH

'S-GRAVENHAGE
D. A. DAAMEN'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.
1949

33837

Aan de nagedachtenis van mijn Moeder

Aan mijn Vader

Gebruik makend van het verlof dat de Faculteit der Rechtsgeleerdheid mij daartoe, in afwijking van de regel, schonk, moge ik mij voor het begin van dit proefschrift wenden tot U, hooggeleerde Vrij, die mij hebt opgeleid, maar die mijn promotor niet meer kunt zijn.

Gij hebt mij dertien jaren geleden een spoor gewezen en hebt mij in de jaren gedurende welke ik dat, tussen talrijke onderbrekingen in, kon volgen, met raad en daad ondersteund. Het is Uw onderwijs, en zeker niet slechts dat van de collegeuren, geweest dat mij in wetenschappelijk onderzoek verdere perspectieven leerde zien, dan de voor de hand liggende. Het was een veelvuldig persoonlijk contact met U, waarin U zeer veel eigen tijd hebt willen opofferen, dat mijn criminologische opleiding voltooide. Ik acht het een voorrecht, dat ik mij Uw leerling kan noemen. Ik ben U zeer dankbaar!

INHOUD

INLEIDING 9

DEEL I: DE VOORBEREIDING

Hoofdstuk I. Historische en sociografische gegevens 13
§ 1. Oss in de oorlogen der eeuwen 13
§ 2. De criminaliteit van Oss in gewestelijke verhoudingen 15
§ 3. De betekenis der industrialisatie 18

Hoofdstuk II. Materiaal en werkwijze 26
§ 1. Het gebezigde materiaal 26
§ 2. De pers als màteriaalbron 28
§ 3. De methode van onderzoek 30

DEEL II: HET ONDERZOEK

Hoofdstuk I. De moord op Hoekman, Palmzondag 1893 36

Hoofdstuk II. 80 delicten (1924-1935) 47

Hoofdstuk III. De zuivering van 1935 142

Hoofdstuk IV. 71 delinquenten 147
§ 1. De familie Bron (P 1—P 6) 147
§ 2. De familie Daamen (P 7—P 16) 159
§ 3. De familie te Mortel (P 17—P 19) 178
§ 4. De familie Schroeder (P 20—P 24) 184
§ 5. De familie Stel (P 25—P 28) 192
§ 6. De familie Hooy (P 29—P 31) 196
§ 7. Losstaande delinquenten uit het criminele milieu (P 32—P 64) 199
§ 8. Delinquenten buiten het criminele milieu (P 65—P 71) 244

DEEL III: DE CRIMINALITEIT

Hoofdstuk I. De agressieve criminaliteit 254
§ 1. Algemeen 254
§ 2. Belediging 254
§ 3. Bedreiging 256
§ 4. Huisvredebreuk 257
§ 5. Vernieling 258
§ 6. Wederspannigheid 258
§ 7. Mishandeling 259
§ 8. Moord 263
§ 9. Brandstichting 264

Hoofdstuk II. De economische criminaliteit 266
§ 1. Algemeen 266
§ 2. Verduistering 267
§ 3. Bedrog 267
§ 4. Stroperij, diefstal, inbraak, roof 269
§ 5. De uitvoering der toeëigening 269
a. Het wegnemen of de centripetale activiteit 269
b. De arglist 271

c. De agressie-relatie dader-slachtoffer 271
d. De techniek 277
§ 6. De plaats der toeëigening 279
§ 7. Het object der toeëigening 280
a. Aard, hoeveelheid en waarde van het object 280
b. Specificatie der objecten naar hun aard 283

DEEL IV: DE DELINQUENTEN

Hoofdstuk I. Algemeen 299

Hoofdstuk II. Het alcoholisme 307

Hoofdstuk III. Factoren uit de persoonlijke structuur 317
§ 1. Endogene en exogene factoren der economische criminaliteit 317
§ 2. Endogene factoren der agressieve criminaliteit (agressie op Triebniveau) 322
§ 3. Exogene factoren der agressieve criminaliteit (agressie op sociaal niveau) 327

Hoofdstuk IV. Factoren uit de maatschappelijke structuur 331
§ 1. De groepsnorm 331
§ 2. Differentiatie der groepen 337
a. Het „Milieu" 337
b. Het bendewezen 341
c. De „deuk in de rechtsorde" 351
§ 3. Verhoudingen tot het gezag 352
a. De overheid als partij 355
b. Het recht van de overheid 358
c. De Kerk als gezag 364

Hoofdstuk V. Het samenspel van persoonlijke en maatschappelijke factoren 367
§ 1. Ingebeelde nood, nijd, wrok 367
§ 2. Het agressie-bestanddeel van de economische criminaliteit 371

DEEL V: BERECHTING EN STRAF

Hoofdstuk I. De berechting 381
§ 1. Algemeen 381
§ 2. Vervolging 382
§ 3. Opportuniteitsbeginsel 384
§ 4. Voorarrest 388
§ 5. Dagvaarding 389
§ 6. Terechtzitting 391

Hoofdstuk II. De straffen 394
§ 1. Straftoemeting en strafmotivering 394
§ 2. Straffuncties 397

BESLUIT: Verklaring en bestrijding van de criminaliteit van Oss 405

SUMMARY 413

RÉSUMÉ 419

AANGEHAALDE LITTERATUUR 425

Afkortingen: M = Koninklijke Marechaussee; P = Gemeente Politie.

„Where are the monsters who know not crime"

Henry Miller. The soul of Anaesthesia

INLEIDING

Oss is de hoofdplaats van het kwartier Maasland van de Meyerij van 's-Hertogenbosch.

De naam van de stad is voor ons met twee verschillende zaken verbonden.

Ten eerste met een, voornamelijk in 1935 berechte, bijzondere criminaliteit; in de tweede plaats is er een „zaak Oss", die de parlementaire en administratiefrechtelijke behandeling omvat van een politionele kwestie der jaren 1938 en 1939.

Het is de eerste zaak, die van de Osse criminaliteit, welke in dit proefschrift aan een onderzoek wordt onderworpen.

Tussen beide affaires bestaat in zoverre verband, dat hetzelfde corps dat in het opruimen van de Osse criminaliteit ongewone lof geoogst heeft, bij zijn opsporingsactiviteit van enkele jaren later aan ernstige critiek werd blootgesteld. Daar beide affaires echter niet zelden met elkaar worden verward, is het goed ze deugdelijk van elkaar te onderscheiden. Daartoe zij hier in het kort aan de tweede zaak Oss herinnerd.

Op 1 April 1938 werd de Osse brigade van de Koninklijke Marechaussee tijdelijk haar opsporingsbevoegdheid ontnomen, met overplaatsing. De later te noemen opperwachtmeester J. Mintjes, die de opsporing van de round up op zo uitnemende wijze mee geleid had, was toen niet meer in Oss, in October 1936 namelijk overgeplaatst naar Venlo, maar werd na de bovenaangeduide moeilijkheden, op 7 April 1938, weer teruggeplaatst naar Oss. Van degenen die in 1935 aan het opsporingsonderzoek hadden deelgenomen waren er, toen er kwesties kwamen, nog slechts vier in Oss. De aanleiding tot de moeilijkheden was, volgens de ministeriële verklaring in de Tweede Kamer op 7 April 1938, dat in enkele opsporingsonderzoeken, o.a. tegen twee geestelijken en een kassier, de Koninklijke Marechaussee was opgetreden op een wijze die de rechtszekerheid ernstig in gevaar bracht.

Deze kwestie heeft in onze parlementaire geschiedenis van de laatste decennia een belangrijke rol gespeeld. Na een interpellatie van het lid der Tweede Kamer Drop, op 7 April 1938, het gretige inhaken van de NSB-er het kamerlid Rost van Tonningen en een met 50 tegen 37 stemmen verworpen voorstel van mr Wendelaar tot het houden van een parlementaire enquête, volgden een nota van de Minister van Justitie Goseling en in Juni 1939 een rapport van een bijzondere commissie, waarvan de conclusiën door de Kamer werden aangenomen. Inmiddels hadden de overgeplaatste marechaussees zich beklaagd bij het ambtenarengerecht te 's-Gravenhage, dat de klagers echter in het ongelijk stelde, welke uitspraak in hoger beroep werd bevestigd door de Centrale Raad van Beroep in Utrecht. Ook minister Gerbrandy verdedigde met kracht het beleid van zijn voorganger (verklaring in de Tweede Kamer op 13 Dec. 1939).

Bij de bespreking van de pers als materiaalbron zal nog eenmaal worden teruggekomen op deze andere zaak Oss.

Toen de misdadigheid van Oss in het voorjaar van 1935 op haar hoogtepunt gekomen was, besprak Prof. Mr M. P. Vrij haar met een groep van zijn groningse studenten. Hij wekte in de eerste plaats belangstelling op voor wat hij noemde de „deuk in de rechtsorde", de gevoeligheid van de locale gemeenschap voor de misdadigheid waaronder zij te lijden had. Als een der eerste straffuncties het

herstel van de geschonden rechtorde was, zou de criminoloog kunnen trachten de mate van deze schending, in de voorstelling van de rechtsgenoten, te onderzoeken. Het vloedgolfkarakter van de criminaliteit die Oss en omgeving scheen te overspoelen gaf aanleiding tot de veronderstelling dat ervaring van, althans veel gesprek over deze criminaliteit, wel algemeen zou zijn; Oss leek een uitgezocht veld om met een exploratie naar geschokt rechtbewustzijn te beginnen.

Onder leiding van prof. Vrij werd aan de voorbereiding van een enquête, het instrument dat tot bedoelde sondering het meest voor de hand leek te liggen, gewerkt. Kort daarna ging ik met een der andere leden van de werkgroep naar Oss om het fieldwork verder voor te bereiden en gedeeltelijk reeds aan te vangen. Inmiddels was toen de round up begonnen.

Een verblijf van enige maanden in Oss, met kennisneming van hetgeen uit de langzamerhand tot klaarheid komende zaken bleek, deed mij de noodzaak inzien om de omvang en de phenomenologie dezer bijzondere criminaliteit te leren kennen, aleer de bestudering van de reactie daarop in de rechtsorde tot haar recht kon komen.

In afwachting van de laatste behandeling van alle strafzaken, ongeveer medio 1936 door het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch, vond de zeer tijdrovende bewerking plaats van de oude en jongste politieregisters van gemeentepolitie en Koninklijke Marechaussee en van de vonnissenboeken uit het archief van de griffie van dat Gerechtshof van de franse tijd af; een systeem met ruim vier duizend kaarten betreffende zaken en personen was het resultaat.

Door de bijzonder welwillende medewerking van de Heer Procureur-Generaal bij het Gerechtshof, Mr E. L. M. H. baron Speyart van Woerden, aan wie ik hier mijn grote dank moge uitspreken, en door de hulpvaardigheid van het personeel van griffie en parket hetwelk ik eveneens mijn erkentelijkheid betuig, konden de 80 dossiers van strafzaken eind 1936 te mijner beschikking komen. Ik had toen helaas voorlopig geen gelegenheid verder aan het onderzoek te werken. Mijn collega, de jur. cand. Tj. de Vrieze (thans advocaat en procureur te Amsterdam), had zich van het onderzoek al eerder moeten losmaken.

Omstreeks 1941 hervond ik de gelegenheid tot dossierstudies. In 1944 ging, bij de confiscatie van mijn huis en inboedel door de SD, een en ander van het verzamelde en deels uitgewerkte materiaal verloren. Bij mijn terugkomst leek het eerst of de schade mee zou vallen, maar er ontbraken zoveel losse fragmenten en aantekeningen, dat herstel van het geprojecteerde werkstuk niet mogelijk bleek. Aangezien ik de mij toevertrouwde dossiers tijdig had weggeborgen, bleven die gespaard en kon ik omstreeks het voorjaar van 1946, toen mijn werkzaamheden van direct na de bevrijding dit toestonden, weer geheel opnieuw beginnen, met een andere opzet, waaruit dit proefschrift thans ontstaan is.

In plaats van een onderzoek naar de schade door de bevolking van Oss en omgeving in haar rechtsbewustzijn ervaren, ontstond een criminologisch onderzoek over de misdadigheid van Oss; de voor eerstbeoogd onderzoek bedoelde voorbereiding bleek nl. zo belangrijk te zijn dat zij zelf doel werd.

De behandeling van het onderwerp wijkt af van de hier voor criminologisch streekonderzoek gebruikelijke sociografisch-criminologische. Deze zal voor objecten, waarvoor over de phenomenologie van de misdaad en de moveringen der daders geen gegevens bereikbaar zijn, de aangewezen methode blijven; in Oss had ik in dezen wel enige kansen, en om geen mengvorm met de sociografische behandeling te verkrijgen, die veel te groot en te onoverzichtelijk zou moeten worden, heb ik zoveel mogelijk alle cijfermatige criminologie vermeden. Een

zodanig onderzoek, met landelijke en provinciale vergelijkingen met de misdadigheid der ingezetenen van Oss, met de gebruikelijke rubriceringen, blijft natuurlijk nog evengoed mogelijk.

Voor een psychologisch onderzoek, wellicht ook mogelijk als men de delinquenten in de loop der jaren in vorarrest of gevangenschap had mogen en had kunnen onderzoeken, weet ik mij niet competent. Gebruikmaking van deskundigen-rapporten was uitgesloten omdat zij, op een enkele uitzondering na (als inzake Gerrit Hooy), niet bestonden. Dr J. Casparie, gedurende ruim 30 jaren gevangenisarts en gerechtelijk psychiater te 's-Hertogenbosch, zegt dat de criminele Ossenaren normale vertegenwoordigers van het Nederlandse volk waren [1]; beslist zonder psychopathie. Tussen 1903 en 1911 namelijk heeft hij de zorg gehad voor de psychopathen die, als ongeschikt voor celstraf, in de Bijzondere Strafgevangenis die er toen in Den Bosch was, werden verpleegd; van de 443 verpleegden uit die jaren nu was er slechts 1 uit Oss afkomstig, maar deze was in Grave geboren. Verder schrijft hij t.a.v. de Osse criminelen: „Een nader onderzoek naar de geestvermogens werd in geen enkel geval opgedragen, en daartoe behoefde ik den Rechter ook nimmer te adviseren" (p. 10). De onderwijzers deelden mij verder eenstemmig mede, dat de kinderen uit het criminele milieu normaal tot goed begaafd waren, niet onijverig en niet bijzonder lastig.

Belangrijk nevendoel van mijn onderzoek achtte ik het historische: de beschrijving van de criminaliteit van Oss sedert 1809.

Ik moet hier melding maken van de teleurstellende uitkomst van een poging om een bijzondere gelegenheid te benutten, de strijdvraag, of milieu dan wel aanleg de voornaamste oorzaak van criminaliteit is, voor Oss een eindweegs op te lossen.

Toen de firma van den Bergh, na de te noemen moeilijkheden met het gemeentebestuur van Oss, haar fabriek omstreeks 1892 naar Rotterdam verplaatste, nam zij een 250-tal arbeiders mee, voor ruim een derde deel uit hetzelfde bloed als de achterblijvenden en verwant aan criminele milieuleden van omstreeks 1930. Dat opende het perspectief, naar de criminaliteit van deze immigranten, plotseling naar een grote stad overgebracht en als het ware van de erfstroom afgetapt, een onderzoek in te stellen.

Ik mag thans volstaan met mede te delen dat ook dit ruim derde deel en zijn nakomelingen zich in hun nieuwe omgeving als Rotterdammers hebben gedragen. Rekening moet echter worden gehouden met het feit, dat van den Bergh stellig de best bruikbare krachten heeft meegenomen en de lastiger, onwerkwilliger en onbetrouwbaarder werknemers heeft achtergelaten; dat onze afgescheiden groep dus een niet geheel representatieve, namelijk te gunstige keuze, een plus-selectie vormt.

Daar stond echter tegenover dat ik een minus-selectie kon vinden. In 1893 namelijk, onder de indruk van de felle justitiële reacties op de moord op wachtmeester Hoekman, nam een groep van zestien Ossenaren, mannen met een enkele vrouw, van het laagste allooi, de vlucht naar Amerika. In Antwerpen scheepten zij zich, gedeeltelijk onder valse namen, bij de „Red Star" lijn in; de plaats waar zij zich in de USA vestigden was te vinden en betreffende hun nakomelingschap zouden gegevens over de criminaliteit van hen en de hunnen kunnen gevonden worden. Toegezegde hulp van een amerikaanse criminoloog bij de nasporing van een en ander werd evenwel nog niet verleend. Ik nam nog contact op met

[1] Beschouwingen over de Criminaliteit in Oss e.o. vergeleken bij die in andere centra van Noord-Brabant. Bijeenkomst van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap op 2 December 1933. Verslagen nr 9, Amsterdam 1934.

locale amerikaanse autoriteiten, dat echter niet kon leiden tot meer dan de beloften om nasporing te zullen doen. Misschien bestaat er later nog eens gelegenheid de genoemde plus- en minus-selecties met elkaar te vergelijken; thans kan deze unieke kans, die een criminoloog toegeworpen kon worden om biologische en milieufactoren tegenover elkaar te stellen, niet worden benut.

Na de bevrijding van het vaderland bleek mij uit de bij een overleden nationaal-socialist in beslag genomen correspondentie, dat er over het onderwerp van mijn dissertatie, althans de erfbiologische kant ervan, is onderhandeld door een leverancier van proefschriften en een promovendus. De curieuze brief van 16 Sept. 1942, waarin het „proefschrift" door een amsterdams medicus te koop wordt aangeboden, luidt als volgt:

Kameraad,

Uw brief heeft er een tiental dagen over gedaan, voordat deze mij bereikte. Mogelijk hebt Ge met ongeduld mijn antwoord gewacht. Ik heb dus iets goed te maken en doe dit gaarne, omdat ik berichten voor U heb, die wel zeer waarschijnlijk U zullen lijken. Het onderwerp over het leven van G. v. Swieten is niet meer beschikbaar. Een onzer kameraden is zeer tot zijn vreugde daarop gepromoveerd. Laat dit voor U geen teleurstelling zijn, want thans heb ik voor U een onderwerp waarmede U groten naam kunt maken. Goed op de hoogte van het misdadigers-centrum te Oss en in de gelegenheid inzage te verkrijgen van de verschillende vonnissen te 's Hertogenbosch kunt Ge promoveren op het onderwerp „Erfgang der Criminaliteit" wel een van de meest dankbare onderwerpen, die Ge denken kunt. Vermoedelijk is het 't beste in München te promoveren bij Staatsrath Prof. Dr Rüdin, dien ik persoonlijk zeer goed ken en bij wien ik U zeer goed kan introduceren. U vraagt mij de kosten? Deze bedragen ƒ 1250 waarvan ƒ 250 voor onkosten, een bedrag, dat zeer laag is in verband met de bewerking van het z.g.n. eigen onderzoek, dat te 's Hertogenbosch moet plaats vinden. Dit bedrag dient in 4 termijnen te worden voldaan t.w. 1 termijn, direct als bewerking een aanvang neemt, groot ƒ 250 vermeerderd met ƒ 125 onkosten, termijn II eveneens ƒ 375 als 1 vel — 16 bladzijden druks in machineschrift U bereikt, termijn III zo vel 2 in Uw bezit is, bedragend ƒ 250 en termijn IV, groot ƒ 250 als de dissertatie geheel gereed is en in haar geheel aan U werd overgemaakt. Publicatie kan plaats vinden in de „Monographieen aus dem Gesamtgebiete der Neurologie und Psychiatrie". Dit heeft dit voor, dat de promotie qua talis U dan niets of zeer weinig behoeft te kosten, aangezien Ge practisch voor niets of voor weinig geld de beschikking krijgt over de nodige Sonderabdrücke. Een promotie in ons land duurt ongemeen veel langer dan in Duitsland, omdat Ge soms maanden moet wachten op een papiertoewijzing, welke alleen met toestemming van Duitse instanties wordt verstrekt. Een promotie in Duitsland verloopt veel en veel sneller en het zal toch wel de bedoeling zijn, dat zo spoedig mogelijk de doctorshoed Uw slapen siert. En nu tenslotte. Gaarne geef ik U de gelegenheid actief mede te werken aan Uwe promotie en aan U zal ik gaarne een indeling van het onderwerp in de verschillende hoofdstukken doen toekomen op het ogenblik, dat Ge dit onderwerp voor Uw dissertatie accepteert. Wilt spoedig iets van U laten horen. Tot 15 October zal ik het voor U reserveren. Met Kameraadsch. groet, In trouwe. Hou zee.

Was getekend: G. C. VAN BALEN BLANKEN.

Het is mij niet bekend, of de studie ooit aangevangen is, maar ik meen deze nationaal-socialistische poging om de criminaliteit van Oss tot object van een erfbiologische verhandeling te maken, niet onvermeld te moeten laten.

DEEL I
De voorbereiding

HOOFDSTUK I
Historische en sociografische gegevens

§ 1. *Oss in de oorlogen der eeuwen*

Aan het einde van de 12e of in het begin van de 13e eeuw neemt de bedijking van Maasland een begin. Nadat de weidegronden op de linker Maasoever in exploitatie genomen zijn, wordt Oss, dan nog één met Berghem, de belangrijkste plaats in Maasland. Het is niet langer nodig, dat men een woonterp bouwt voor men zich in het weideland kan vestigen, maar men kan zich nu rondom de plaats overal neerzetten.

Veeteelt en akkerbouw gaan sterk vooruit. De schrale heide kan namelijk met meststoffen, die de veeteelt levert, worden ontgonnen en de heikant (tot in deze eeuw nog zo genoemd, als er rogge in plaats van heide groeit) kan, zo nodig, veevoeder opleveren. Op de grenzen van polder en heikant wordt gemengd bedrijf gehouden.

Op een gegeven ogenblik schijnen Oss en Berghem van elkander te zijn gescheiden. Als hoofdplaats van het kwartier trekt Oss nijverheid aan: er komt linnen- en lakenfabricatie, en handel.

Maar de voorspoed, die Oss in de 14e eeuw deelachtig wordt, betekent weldra evenveel rampspoed als geluk.

De ligging van het Maasland, aan de rand van het gebied der hertogen van Brabant en tegen de grens met dat van de agressieve Gelderse hertogen, maakt het een naar evenredigheid van zijn welvaartstoeneming aantrekkelijker object om oorlog over te voeren. In de tijden, waarin plundering en brandschatting een voornaam oorlogsdoel op zichzelf zijn, had de welvarende streek zelfs een geschiktheid om er oorlog *in* te voeren.

Spoedig nadat Oss enige welvaart verwerft beginnen de oorlogen met Gelderland; zij zullen, met onderbrekingen, eeuwen lang duren.

In onderstaande tijdtafel heb ik het voornaamste bijeengeplaatst uit het lot van Oss in de Gelderse oorlogen en in het krijgsrumoer daarna.

1386—1390. Hertog Willem van Gelre voert een aanvalsoorlog tegen Hertogin Johanna van Brabant. Gelre verovert Grave twee keren en Johanna doet pogingen het te heroveren. De positie van Oss, ongeveer tussen Grave en Den Bosch in, waar de twee hoofdmachten op 30 km van elkaar liggen, maakt dat het overlast van beide legers heeft.

1387. Oss wordt door de Geldersen genomen en verbrand; de meeste inwoners vluchten. Oss wordt teruggenomen, weer opgebouwd en krijgt een bezetting van boogschutters en ruiters. Uiteraard lijdt het 't meest van de naar Den Bosch opdringende vijand, maar ook van pretenties der oprukkende, teruggeslagen of verdedigende Brabanters heeft het genoeg te verduren.
Na de vrede blijft er overlast van zwervende soldaten.

1397—1399. Een nieuwe oorlog, met dezelfde lasten. Grave gaat aan Gelder verloren.

1399, 14 Oct. Direct na de vrede van Ravestein verheft Hertogin Johanna Oss tot stad. De privilegebrief geeft het eigen rechtspraak, een eigen weekmarkt (op Dinsdag), marktvrijheid en bescherming der poirters tegen gerechtelijke vervolging buiten de

stad. Geen poirter van Oss mag in 't kwartier van Maasland worden aangehouden of gevonnist; geen poirter mag, hetzij in Oss, hetzij daarbuiten, door een schout of door een benadeelde partij voor het gerecht gedaagd worden wegens doodslag of medeplichtigheid daaraan, tenzij ook door 2 onpartijdige poirters te zijnen nadele getuigd werd. „Als de poirters even gesloten waren als ze nu voor 't gerecht blijken te zijn, zullen er weinig vonnissen geveld zijn" [1]. Bovendien werd bepaald, dat ieder, die een Ossenaar wegens doodslag aanklaagde, maar zijn aanklacht niet met 2 getuigende poirters kon bewijzen, een flinke geldboete verbeurde, waarvan de helft aan de „onschuldige" verviel [2].

Het voordeel voor de Hertogin was, dat ze een stad, die zich tot vesting sterk maakte, in haar grensgebied kreeg. Gelre ziet de bouw er van met lede ogen aan en tracht hem te verhinderen.

1399—1477. Tijdperk van welvaart door de gereglementeerde en geprivilegeerde nijverheid en weekmarkt.

1477. Na de dood van Karel de Stoute wil Gelder van Bourgondië af; het kiest een nieuwe hertog. In Brabant is Maria, dochter van Karel de Stoute, met Maximiliaan van Oostenrijk getrouwd, welke de rechten van het Bourgondische huis op Gelderland wil behouden. De hertog van Brunswijk sluit zich bij Gelderland aan en versterkt zich in Grave.

1478—1481. Nieuwe oorlog. De hertog van Brunswijk verovert Oss met 6000 man, plundert het en steekt het in brand.

1481. De Staten van Gelderland onderwerpen zich aan Maximiliaan, die met een groot leger oprukt.

1497. Karel van Gelder verovert Oss zonder voorafgegane oorlogsverklaring, plundert het en steekt het in brand. De nieuwe oorlog is begonnen.

1505. Vrede.

1506. De oorlog breekt opnieuw uit.

1512. Oss wordt belegerd, geeft zich over en koopt de plundering af. De vijand trekt weg maar komt na 5 maanden alweer terug en steekt de stad dan in brand.

1513—1517. Vierjarig bestand, gedurende hetwelk de onrust blijft. Afgedankte krijgsbenden stropen Maasland af. In 1515 b.v. komen 3000 ontslagen Gelderse soldaten de Maas over om van Oss en het Maasland de achterstallige soldij te eisen! Overgeleverd is een verslag [3] dat Leonard Cortreau, Raadsheer van Karel V, in 1515 voor zijn heer uitbrengt over de economische toestand in Oss en omgeving. Hij doet een haardtelling in Oss, die uitwijst, dat er 91 haardsteden zijn, tegen 361 (benevens 86 armenwoningen) in 1437.

1517. Na de afloop van het bestand nieuwe invallen der Geldersen, nu onder Maarten van Rossum.

1542. Van Rossum neemt de stad bij verrassing, voert vele gevangenen weg, plundert en steekt de binnenstad in brand.

1543. Maarten van Rossum trekt opnieuw plunderend door Maasland.

1543. Karel V onderwerpt Gelderland en neemt Maarten van Rossum als veldheer in zijn dienst.

1568—1648. Tachtigjarige oorlog.

1573. In Oss ligt Spaanse ruiterij, hetgeen een aanval der Hollanders uitlokt; zij nemen de stad, doden de pastoor en steken 60 huizen in brand, waarna zij weer aftrekken.

1589. Staatse muiters overvallen de stad; het zijn voornamelijk Engelse troepen, die de stad Geertruidenberg aan de hertog van Parma hadden verkocht, om zich achterstallige soldij te verschaffen, waarna ze in Maasland rondom Oss blijven zwerven. Loyale staatse troepen binden de strijd aan met de verraderlijke bondgenoten en maken ze onschadelijk.

1592. Spaanse (d.w.z. Italiaanse en Ierse) muiters plunderen Maasland en steken een deel van Oss in brand.

1599. Spaanse bezetting; honger, pest.
Direct na opheffing der bezetting weer allerhande soort muiters.

1601. Bij de belegering van Den Bosch door Prins Maurits worden de Maasdijken doorgestoken; Maasland loopt onder water.

1609—1621. Twaalfjarig Bestand. Ongekende rust, enig economisch herstel.

[1] Aldus *Cunen,* Geschiedenis van Oss, Oss 1932, p. 32.
[2] Het gehele privilege werd op 12 December 1652 nog door de Staten-Generaal bevestigd.
[3] Taxandria 1922, p. 25 vv.

1621. Na het einde van het Bestand worden de pogingen om Den Bosch te veroveren door de Staatsen hervat. Beide partijen fourageren in Maasland.

1629. Verovering van Den Bosch. Beide partijen doen aanspraken op Oss gelden. De stadsrekeningen krijgen nu tot de vrede van Munster, dus nog 19 jaren lang, twee hoofdstukken voor belastingen: een voor de „rentmeester van Brabant", de vertegenwoordiger van Spanje, die zijn zetel langzamerhand naar Antwerpen verplaatsen moet, en een van de rentmeester der Staten. Oss betaalt trouw belasting aan beide partijen! (Cunen, p. 58).

1642—1643. Inkwartiering van Staatse ruiterij en voetvolk. De gemeenterekeningen bevatten in deze jaren hele reeksen kleinere en grotere „schenkagiën" aan quartiermeesters, ritmeesters, luitenants en andere wapendragers, om Oss vrij van plundering te houden.

1648. Vrede van Munster; de ongunstige status die Brabant in de Republiek krijgt, wordt hierna besproken.

1672—1678. Oorlog met Frankrijk. De legers van Lodewijk XIV trekken brandschattend door Brabant. Onnoemelijke schade, ook voor Oss en het Maasland.

1702. Bij het begin van de Spaanse Successie-oorlog trekken de Fransen naar Nijmegen op, maar moeten wijken. Hoewel Maasland wederom zeer ongelukkig ligt, lezen wij weinig van overlast.

1747—1748. Anders is het in de Oostenrijkse Successie-oorlog, waar de Republiek in 1747 in wordt betrokken. Na de slag bij Lafelt, in dat jaar, trekken de Fransen Brabant binnen. Oss heeft zeer te lijden onder stroperij van deserteurs uit Engelse, Hollandse en Franse legers.
Later komt het regiment van de prins van Stolberg in de stad te liggen, hetgeen o.a. tot gevolg heeft, dat op kosten der gemeente huizen van magistraatspersonen van nieuwe sloten en venstertralies voorzien worden en het stadsarchief veiligheidshalve naar Den Bosch wordt overgebracht waar het anderhalf jaar blijft. De hertog van Cumberland ligt gedurende de vredesonderhandelingen met Engelse en Zwitserse troepen bij en in Oss; de stad ondervindt grote overlast van deze soldaten.

1787. Groot feest van het sterk prinsgezinde Oss, als de patriottenpartij de strijd (voorlopig) verloren heeft. (Het Oranjehuis had zich altijd veel schappelijker ten aanzien van de rechtmatige grieven der Brabanters betoond dan de Hollandse regenten).

1794. Bij het dreigen van een Franse, revolutionnaire, invasie weigeren de Ossenaren te werken aan de verdedigingswerken in Den Bosch, vóór een vast dagloon gegarandeerd is. Een cornet met een commando ruiters, ter plaatse gezonden, ziet geen kans ze te dwingen. Gedurende de Franse overheersing wemelt het in Maasland van deserteurs en landlopers.

1814, Febr. De Ossenaren en de boeren van Maasland, bevrijd van de Franse conscriptie, weigeren echter volstrekt zich te melden voor de loting van de nieuwe militie, die nodig geacht wordt, omdat er b.v. in Grave nog Fransen versterkt zitten. Kroonprins Willem (de latere Koning Willem II) kalmeert de gemoederen bij een persoonlijk bezoek, waarna niet alleen de lotingen geregeld verlopen, maar zich zelfs veel vrijwilligers melden [4]. Hierover meer bijzonderheden in § 3, Hoofdstuk IV, Deel IV.

1830—1839. Cunen spreekt niet over de Belgische opstand, maar aan Maasland zijn evenmin als aan de rest van de Meyerij de negen jaren zonder hinder voorbijgegaan waarin de Nederlandse troepen werkeloos lagen ingekwartierd in Brabant.

1914—1918. De mobilisatie van het leger gedurende de eerste wereldoorlog betekent niet alleen dat de dienstplichtigen moeten dienen, wat voor geheel Nederland geldt, maar voor de Meyerij, door haar strategische ligging, bovendien inkwartiering. Deze ligging maakt de Meyerij verder tot geschikt centrum voor smokkelarij [5].

§ 2. *De criminaliteit van Oss in gewestelijke verhoudingen*

Men moet zich niet voorstellen dat Oss van oudsher als een eiland van criminaliteit in Zuid-Nederland gelegen heeft, want aanwijzingen daarvan zijn er niet. Nasporingen in de arrestenboeken van het Hof van Assisen van 's-Hertogenbosch leverden weinig Osse namen op. Omdat de migratie naar en van de naburige

[4] *Joh. Bosscha,* Het leven van Willem den Tweede, Amsterdam 3e dr., p. 164 vv., en *J. Cunen,* p. 84, 85.
[5] *Gerard Knuvelder,* Vanuit wingewesten, een sociografie van het Zuiden, Hilversum 1930, p. 105.

plaatsen zoveel voorkomt (zelfs van de delinquenten uit de jongste groepen stond de wieg vaak buiten de gemeentegrenzen, in Berghem of Heesch), zocht ik van de tussen 1811 en 1838 gevelde 1694 vonnissen die op, welke veroordeelden uit Oss, Berghem, Heesch en Schayk betroffen. Het waren er 37, of 2.18% [6], waaronder een aartsvader Bron, meermalen voorkomende, die uit West-Brabant kwam en zich pas naderhand in Oss vestigde [7]. De kwantiteit is dus niet abnormaal, maar ook de aard van de gevonden Osse criminaliteit wijkt niet van die van de rest af.

In de arresten van het Provinciaal Gerechtshof van Noord-Brabant, dat in 1839 gaat werken, vond ik tot 1880 slechts 43 zaken betreffende inwoners van de vier genoemde buurgemeenten, of 1.24% [8] van alle strafzaken door dat Hof berecht.

Overigens blijkt voldoende uit een „Beknopt Overzicht van de Geschiedenis der 2e divisie Koninklijke Marechaussee" van *H. Stoffels* in 1937, geschreven in opdracht van de Inspecteur der M [9], dat Oss niet de enige plaats in haar ambtsgebied is, die gedurende het bestaan van de divisie criminele bijzonderheden vertoond heeft.

Na de oprichting van de Marechaussee in Oct. 1814 is dit wapen, oorspronkelijk bedoeld als een nederlandse voortzetting der franse gendarmerie, in 1838 uitgebreid met een compagnie voor Noord-Brabant. In 1843 wordt deze compagnie de tweede van de 2 divisies (later zijn er 4). Oss wordt een van de 15 standplaatsen.

In 1837 is versterking van de (uit 1 brigadier en 3 marechaussees te paard bestaande) brigade nodig, benevens zelfs het zenden van een detachement huzaren, wegens gevreesde onregelmatigheden bij de tiendeverpachtingen; dit is de eerste bijzonderheid. Het loopt met de onrust nog al los en de versterkingen trekken na enige dagen weer terug. Dan blijft alles normaal. De omstreeks 1890 toegenomen criminaliteit in Oss noemt het overzicht speciaal in verband met de gebeurtenissen rondom de zaak Hoekman.

De andere gevallen waarin de divisie (in het ambtsgebied; er zijn ook herhaaldelijk detachementen naar boven-Moerdijkse oorden uitgezonden, tot in Groningen en Friesland) tegen bijzondere criminaliteit of wangedrag moet optreden zijn de volgende:

In 1847 is er sterk toenemende onveiligheid in Lithoyen en omgeving. Er breken veel branden uit onder verdachte omstandigheden en zelfs het burgemeestershuis valt het vuur ten prooi. De gemeente krijgt enige tijd op verzoek een detachement van 3 marechaussees te voet; wanneer dit na enige tijd weer teruggetrokken wordt, protesteert de burgemeester (tevergeefs), schrijvende dat het „vooral het gespuis van Oss, Lith, Lithoyen, Kessel en Teeffelen is, dat in toom gehouden moet worden, alsmede de schare bedelaars, welke de Geldersche gemeenten thans leveren".

In het midden van de 19e eeuw moeten er extra detachementen M., ook weer met detachementen huzaren, naar Heythuizen (midden-Limburg) waar veel en

[6] Voor genoemde periode meen ik de bedoelde bevolkingsgroep gemiddeld op ongeveer 2½ % van die van het toenmalige Noord-Brabant te moeten stellen.

[7] De 98 portefeuilles met processtukken der Correctionele Kamer heb ik niet doorzocht. Ik verwachtte geen sterk afwijkende verhoudingen en de belangrijkste criminaliteit werd door het Hof berecht.

[8] Ook voor deze periode meen ik deze bevolkingsgroep op gemiddeld ongeveer 2½ % van Noord-Brabant te moeten stellen.

[9] Niet in de handel.

massale geweldscriminaliteit bedreven wordt. Zo ook naar Gennep (stropers in bende-verband), Venray, Nederweert en Kerkrade. Daarna naar Schinveld en Gangelt (Zuid-Limburg) en Vlodrop, telkens terzake van het optreden van benden stropers, bedelaars en dieven, waaronder zich nog al eens troepen zigeuners bevinden.

De aanleg van een spoorlijn tussen Sittard en Herzogenrath in 1894-1896, welke veel polderjongens naar die streken trekt, die de criminaliteit, met voor een deel zeer ernstige misdrijven, tot zorgwekkende hoogte doen stijgen, maakt het noodzakelijk de brigades Beek, Heerlen en Kerkrade met elk 7 hoofden te versterken.

In 1890 breekt in Uden een staking uit over loongeschillen bij de meststoffenfabrieken. Dit leidt tot ongeregeldheden, die in een ware opstand ontaarden, als de brigade de orde gaat handhaven. De karabijnen dienen als slagwapens en de marechaussees moeten er mee „vechten als leeuwen", zoals de rapporten vermelden [10]. Daar allen min of meer ernstig gewond zijn en verzwakt door bloedverlies, is niemand in staat de vereiste versterkingen te requireren (telefoon is er nog niet) en zo komt pas in de late namiddag hulp, onder leiding van een kapitein. Deze versterking bestaat uit het gehele personeel van alle omliggende brigades. Enige dagen lang woedt de strijd. Enkelen der voornaamste ordeverstoorders en verzetplegers worden zwaar gestraft en anderen nemen de vlucht naar het buitenland. Een en ander heeft een beschikking van de Minister van Oorlog tot gevolg, dat ook de M te voet met revolvers wordt uitgerust, de brigade Uden het eerst.

In de jaren 1890 en '92 verzoekt Groesbeek om M, daar dan diefstallen en ordeverstoringen aan de orde van de dag zijn.

In 1894 heeft Griendtsveen, gem. Horst, een tijdelijke bevolkingsaanwas van een goede duizend veenarbeiders, die criminaliteit veroorzaken. Omdat de strafbare feiten in het bijzonder gedurende de weekeinden gepleegd worden, komt gedurende enige tijd elke Zaterdag een M-post in Griendtsveen, die Maandags weer inrukt. Op den duur echter is de vestiging van een geheel detachement, en wel blijvend, geboden. Pas in 1923, als er daar practisch geen veenarbeid meer verricht wordt, kan dit detachement worden teruggenomen.

Siebengewald, gem. Bergen (L.), heeft omstreeks 1896 overlast van benden bezembinders, smokkelaars en landlopers, geweten aan de ongunstige invloed van het daar vlak bij gelegen duitse stadje Goch. In die tijd zenden de randgemeenten van Maastricht, Meerssen, Ambij, Heer en Gronsveld requesten om M., wegens sterk toegenomen criminaliteit.

Behalve Hoekman sneuvelden in district II in totaal nog 3 andere politiemannen in de strijd tegen misdadigers, namelijk in 1875 een rijksveldwachter, in 1890 een marechaussee en in 1896 een gemeenteveldwachter, allen in Zuid-Limburg.

Ook uit beschrijvingen van andere brabantse streken blijkt dat het opkomen en weer verdwijnen van criminaliteitscomplexen niet zo buitengewoon is. In het laatst van de 18e eeuw wordt de gehele Meyerij van Den Bosch bezocht met knevelarij, geweldpleging en roof [11]. In Geffen is er in het begin van de 19e eeuw

[10] *Stoffels*, p. 41 en 42.

[11] *S. v. d. Bergh Jr.*, Het leven van het echtpaar Simon van den Bergh en Elisabeth van der Wielen, een gedenkboek van 1938, niet in de handel. Naar dit prachtige boek over het familieleven in Brabant van deze hardwerkende joodse echtelieden zal ik vaker verwijzen.

de dievenbende van Berteske Threese (van Berkom, een voorvader van onze „baron") geweest [12]. In bijzondere mate heeft van zich doen spreken het Heike van Rucphen, pas in 1910 gepacificeerd [13].

Oss is ongetwijfeld een concentratie van criminaliteit geweest, die door haar sterkte en de duur van haar bestaan ook voor Brabant zeer bijzonder was. Hoe zij een eigen modulatie verkreeg, hoop ik hierna aan te wijzen; dat echter de endogene factoren der misdadigheid van Oss aan het overige Brabant vreemd zouden zijn, is niet waarschijnlijk geworden.

Waar de bevolking van het Maasland zich in aanleg niet onderscheidt van die van de Peel en het Kempenland, volgens mijn persoonlijke ervaring en blijkens de (te noemen) auteurs over die kwartieren, zal ik voortdurend gebruik maken van de demografieën over de naburige bevolking.

Oss ligt in een deel van Europa, waar in vroeger eeuwen grote onrust en de uit ongeregeldheid voortvloeiende misdadigheid frequent waren. In hoeverre echter in Brabant groter misdadigheid dan elders, en in Oss groter criminaliteit dan in Brabant was, is niet meer na te gaan.

Dat het gewest in vroeger tijden crimineler geweest zou zijn dan andere streken, die onder europees oorlogsgeweld van vele eeuwen leden, is niet waarschijnlijk; de befaamde Limburgse Bokkenrijders en de Kempendieven opereerden meer buiten dan in het gebied van de tegenwoordige provincie. *A. Hallema* heeft uit de gegevens van *Servaas Van de Graaff,* een onderzoeker naar gevangenistoestanden van het begin der vorige eeuw [14], die in 1806 een rapport uitbracht over de toestanden van de gevangenissen in het departement van „Bataafsch Braband" [15], afgeleid dat Brabant, blijkens de gegevens omtrent de dan gedetineerden, zelfs gunstig afsteekt bij andere door hem bestudeerde gebieden [16].

§ 3. *De betekenis der industrialisatie*

In de grote winsten die Holland uit zijn koloniën haalde sinds de oprichting van de Oost-Indische Compagnie heeft Brabant geen deel gehad. Ook na de vrede van Munster, in 1648, is de verhouding tot de Republiek niet zo, dat het welvaartstekort kan worden bestreden en de achterstand worden ingelopen. Zij blijft lange tijd eerder groter worden.

In het begin van de 17e eeuw teisteren misoogst, besmettelijke veeziekten en overstromingen het gewest.

H. N. Ouwerling [17] verhaalt, dat na de vrede van Rijswijk in 1697, als de dorpen verwoest en het land uitgeput zijn, de Staten de resten van het graan nog laten halen en nieuwe belastingen heffen.

[12] *Knuvelder,* t.a.p., p. 373.
[13] Zie *A. F. A. Schreurs,* Het kerkdorp St. Willebrord (Het Heike), een sociaalgeografische en criminologische studie; diss. Utrecht 1947.
[14] Ook de schrijver van de „Historisch Statistische Beschrijving van het Koninkrijk Holland", deel 1, Amsterdam 1807; als „wetenschapsman en dichter" was hem door Koning Lodewijk Napoleon opgedragen een statistische beschrijving van het Koninkrijk samen te stellen; hij begon zijn werk met Brabant, omdat er, naar hij in zijn voorrede verklaart, geen enkel departement minder bekend was dan dit.
[15] Tijdschrift voor Strafrecht XXXIX, pp. 414-433.
[16] In het keurvorstendom Salzburg bv., met hetzelfde zielental (240.000) als Brabant, zitten dan 6 moordenaars, 7 straatrovers, 17 veerovers en 150 dieven gevangen, terwijl deze cijfers voor Brabant resp. 2, 1, 2 en 14 zijn.
[17] Uit de donkere gewesten, Helmond 1908, p. 124.

Een verslag van de ontvanger der gemene middelen in 1761 rapporteert over de ontstellende armoede in de hele Meyerij [18].

De afgevaardigde de Guljé betoogt in de Nationale Vergadering in 1796, dat 2/3 der ingezetenen van de Meyerij behoeftig is [19].

In 1851, als de armoede nog groot is in en om Oss, wordt de St. Vincentiusvereniging opgericht. Men krijgt namelijk het inzicht, dat de eeuwige werkloosheid en armoede wellicht door industrialisatie kunnen worden bestreden, en wil door middel van de opgerichte vereniging de vestiging van spinnerijen en weverijen trachten te bevorderen. Oss dankte zijn middeleeuwse bloei immers ook grotendeels aan de laken- en linnennijverheid!

In hoeverre de St. Vincentiusvereniging aan de totstandkoming heeft meegewerkt, kan ik niet nagaan, maar een feit is, dat Daniel van den Bergh, wiens familie (een andere dan die van de boterhandel) reeds jarenlang een wattenmolen had gedreven, deze in 1856 tot een fabriek hervormde, die langzamerhand voor Oss van groot belang werd. Tussen 1880 en 1900 is de fabriek gemechaniseerd en aanzienlijk uitgebreid; in de decenniën daarna wordt het bedrijf grootindustrie met een spinnerij en een weverij van moquette en ander stofferingstextiel, dan onder de naam Koninklijke Industrie en Handelmaatschappij Gebr. van den Bergh.

In deze industrie is de groei gestadiger en langzamer geweest dan in de margarine-industrie, doordat de arbeiders een betere opleiding behoeven en, opgeleid, zo lang mogelijk vastgehouden worden.

Door haar natuurlijke, langzame groei heeft deze nijverheid, welke wellicht meer in de bevolking gegroeid is en meer voor haar heeft kunnen betekenen dan de bijna eruptieve bloei der margarine-industrie, toch de armoede lange tijd niet krachtdadig kunnen bestrijden. In 1863 zijn van de 4517 inwoners nog 1063 armlastig.

In de jaren 1872-1875 spreken de gemeenteverslagen opeens van een sterke vermindering van het getal der armlastigen. De margarine-industrie is geboren. Zij redt niet alleen degenen aan wie zij rechtstreeks werk verschaft, maar vergroot de omzet der kuipers en brengt algemeen leven in de brouwerij.

De boterhandel is de basis van deze nieuwe industrie. In de 18 eeuw komt hij al op. Opgekocht tot ver buiten het kwartier van Maasland, in Gelderland en Noord-Limburg, wordt de boter vervoerd naar Holland. In 1769 sticht men de boterwaag en de Ossenaren propageren gebruikmaking daarvan in hun omgeving met kracht. De grootste bloei krijgt de boterhandel echter van vreemde elementen.

Aan het einde van de 18e eeuw trekken de reizende manufacturenkooplieden Willem en Leendert Jurgens, twee broers afkomstig uit Zuid-Limburg, met hun „pak" door Brabant. Na een huwelijk met twee dochters uit een Osse familie, vestigen de gebroeders zich als bescheiden manufacturenhandelaars [20].

De boeren in de Meyerij gaven de voorkeur aan betaling in boter, geld was in deze economisch achterop gekomen streken schaars, en de Jurgens' moesten zien deze boter weer te slijten. Deze nevenhandel overvleugelt de oorspronkelijke affaire weldra geheel. In 1801 hebben zij al een flinke boterhandel. De zonen van Willem, Anton en Johan, die in 1820 in de zaak komen, geven er de grote

[18] *Ouwerling,* 125.
[19] *Gerard Knuvelder,* t.a.p., p. 373.
[20] *Cunen,* en een anonieme geschiedkundige verhandeling in „De Stad Oss" van 18 Mei 1913.

vlucht aan [21]. Deze Anton wordt de stichter van het bedrijf genoemd [22]. Zijn zonen, Jan, Henri en Arnold komen ± 1855 in de zaak; in 1856 wordt de firma De Gebroeders Jurgens weer ontbonden. Anton en Frans, zonen van Henri, drijven de grootste zaak daarna, totdat de drie zonen van Anton in 1867 de firma Anton Jurgens, naar hun vader genoemd, stichten, terwijl er nog enige tijd daarnaast een firma J. Jurgens blijft bestaan.

Arnold is de fabrikant en blijft in Oss, Henri koopt in Duitsland boter op, en Jan (gest. 1913 te Oss) verkoopt die in Schotland. Ging de boter namelijk eerst naar den Bosch, als de firmanten ontdekken dat er in Rotterdam meer voor betaald wordt gaan ze dáárheen, en veel later om dezelfde reden naar Londen. De groei van de boterhandel in Oss blijkt uit de omzetten van 1852: 181.400 pond en 1870: 9.000.000 pond, waarvan een belangrijk deel geëxporteerd wordt.

In 1869 vindt een frans chemicus, A. M. Mège-Mouriès, de kunstboter uit. Volgens alle berichten is het keizer Napoleon III geweest, op wiens verlangen Mouriès zich al geruime tijd met het zoeken naar een waardevol botersurrogaat had beziggehouden. De boter was schaars en duur in Frankrijk en werd aan boord van de oorlogsschepen, die lang op zee bleven, veel te gauw ranzig. Napoleon gaf zijn chemicus een der keizerlijke boerderijen bij St. Cloud ter beschikking en de opdracht een kunstmatige, meer houdbare boter uit te vinden.

Nederlanders waren de eersten die het grote belang van deze uitvinding begrepen [23]. Reeds enkele weken na het einde van de Frans-Duitse oorlog reist Jan Jurgens, die van de uitvinding heeft gehoord, naar Parijs om het patent te kopen voor een rente van 10.000 francs per jaar, zolang het patent niet aan anderen bekend was. (Deze last heeft de firma niet lang bezwaard: in 1873 al sticht Simon van den Bergh zijn margarinefabriek te Oss). In 1871 beginnen de Jurgens' de fabricage van margarine, het jaar daarop plaatsen ze stoommachines en 20 jaar later werken er ruim 200 Ossenaren in de fabriek van de firma A. en een 70 in de dan nog afzonderlijke fabriek van J. Jurgens. In 1896 wordt de laatste fabriek, die de bloei van de eerste niet heeft kunnen bereiken, stil gelegd en worden de belangen gefuseerd.

De andere fabrikanten, die zich bij Jurgens aansluiten en van Oss een industriestad maken, zijn van Joodsen bloede.

De inheemsheid der Joden in Brabant is van aanzienlijk oude datum. *Cunen* (p. 155) vond in de rekeningen van de schout van Maasland een bewijs, dat zij reeds in het jaar 1400 in Oss leefden. In de 18e eeuw waren er 6 joodse gezinnen en bij de intekenaren voor de te bouwen synagoge in 1830 vinden wij al 2 heren van Zwanenberg en 1 van den Bergh. In de dorpen rondom Oss woonden, eeuwen geleden, van den Berghs, Hartogs, van Leeuwens, van der Wielens en van Zwanenbergs. Langzamerhand komt er een grotere joodse concentratie in Oss zelf en in 1932 telt de Israëlietische gemeente 243 zielen (de Ned. Hervormde slechts 409!).

Op het platteland waren Joden veelal slagers en veehandelaren. Zo ook een Daniel van den Bergh, wonende in Geffen, wiens zoon Zadok, geboren in 1769, in 1811 de naam van den Bergh aanneemt. Deze trouwt met Elisabeth uit Oss, ook een Joodse, wier familie in 1811 de naam van der Wielen aanneemt. Hij

[21] Margarine, the origin and development of a great industry bij its founders, auteur onbekend, Londen 1899.
[22] Niederrheinisches Volksblatt van 13 Oct. 1913, bij het 25-jarig jubileum van de vestiging in Duitsland.
[23] L'Illustration Economique et Financière, 1928 nr. 4, p. 198.

vestigt zich in Oss en handelt er in manufacturen en koloniale waren. Ook hij krijgt boter als betaalmiddel en wordt langzamerhand door de noodzaak deze te slijten boterhandelaar. Zo ook zijn zoon Simon (evenals zijn vader met een Elisabeth van der Wielen gehuwd, een nichtje).

Van Simon is bekend, dat hij buitengewoon hard werkte en te paard vaak 12 tot 14 uren daags langs de onbegaande wegen van Brabant trok om boter te kopen. Deze boter wordt verkocht op de markten van Rotterdam, Amsterdam en Londen — maar de agenten in Londen leveren het minste profijt. Soms gebeurt het, dat het gehele gewin van weken zwoegen in de winkel in Oss, waar de moeder manufacturen en koloniale waren blijft verkopen, op de markt in een uur verloren gaat door een prijsdaling.

Het speculatieve karakter van de boterhandel wordt de oude Simon fataal in 1868, als hij failliet gaat. Daarna stuurt hij zijn oudste twee zonen naar Londen om zelf de verkoop te behartigen, en dit is het begin van de goede fortuin. Evenals bij de familie Jurgens komt er ook hier een efficiënte taakverdeling. Een van de broers verkoopt met succes boter in Londen, een andere koopt, als de vraag groter wordt, zelf boter uit Westfalen en uit Zuid-Duitsland. Deze duitse boter vermengt Simon, die in Oss blijft, met hollandse boter, om ze daarna in de vorm van de in Engeland meer gewenste franse en belgische stukken te rollen voor de uitvoer. Hoe de familie van den Bergh, na Jurgens, in de margarine-industrie komt, moge Sam van den Bergh hier zelf vertellen [24].

„Bij de firma Jurgens ging alles zeer geheimzinnig toe en wij wisten niet precies wat daar gebeurde totdat, wij herinneren het ons nog levendig, op een avond de heer Jan Jurgens bij onze ouders binnenkwam met een schoteltje boter in de hand, waarvan hij Vader liet proeven, die op dit gebied als een groot fijnproever bekend stond. Op de vraag wat Vader van die boter dacht, antwoordde hij, dat ze naar vet smaakte, waarop Jurgens erkende, dat zij inderdaad van vet was gemaakt; dat het een nieuw product was, een soort kunstboter, en dat *niemand het kon namaken, omdat het artikel in alle landen gebreveteerd was*".

Nauwelijks was de heer Jurgens het huis uit, of het denkbeeld, „zouden wij niet eveneens zulke kunstboter kunnen maken", werd door vader uitgesproken en merkwaardig genoeg, elk der huisgenoten voor zich had precies hetzelfde gedacht".

En even later: „De heren Jurgens, die reeds een jaar aan het werk waren, begingen de grote fout overal in het dorp op de fabelachtige winsten, die zij maakten, te bluffen".

In Londen heeft Jacob intussen ook in de krant gelezen over de uitvinding van kunstboter, waarover hij naar huis schrijft. Een en ander is aanleiding, dat Simon en zijn zoon Henri zich naar Parijs begeven om inlichtingen in te winnen [25]. Er moet met het brevet toch iets niet zo waterdicht geweest zijn als Jurgens meende, want door van den Bergh wordt korte tijd daarna de fabriek geopend, „niettegenstaande de openlijke en verdekte tegenwerking van onze concurrenten".

Meyer van Leeuwen, ook een Israëliet, begint ongeveer tegelijk met van den Bergh een kleine margarinefabriek in de Molenstraat, welke het niet ver brengt en in het jaar 1909 door van den Bergh wordt overgenomen.

In Heesch drijven de neven A. en N. van Zwanenberg, wier familienaam voor de registratie Van Heesch luidde, al in 1875 een exportzaak in kleiner vee. Zij

[24] Gedenkboek, p. 72.
[25] Deze en andere gegevens uit correspondentie en andere archiefstukken van Unilever N.V.

Bibliotheek en Prentenkabinet

zijn aan de familie van den Bergh geparenteerd. Hun bedrijf is ook begonnen met het kopen van varkens in de dorpen van de Meyerij, die te voet naar den Bosch werden gedreven, daarvandaan vervoerd naar Rotterdam en later per schip naar Engeland [26]. In 1880 verenigen zich de neven in een firma en in 1883 verplaatsen zij de zetel daarvan naar Oss.

Ongeveer in 1883 zou uit een klein ongeluk de exportslachterij ontstaan zijn: een aan boord in nood geslacht varken komt als goed vlees in Engeland aan. In 1887 voeren de heren van Zwanenberg al geen varkens meer op de omslachtige wijze uit, maar enkel nog in de vorm van bacon. Er wordt druk naar Engeland geëxporteerd. Een vleeswarenfabriek, een vetsmelterij, een zeepfabriek en een margarinefabriek worden daarna in gebruik genomen. De afbeeldingen achterin het boek tonen het verschil in omvang van het bedrijf tussen de oprichting en nu.

Ook ongeveer in 1883 gaat H. Hartog, slager in Oss, zich toeleggen op fabriekmatige bewerking van dierlijk vet, oorspronkelijk met als debiet de margarine-industrie. Later breidt zich zijn fabriek uit; hij gaat voor de export slachten en zelf margarine maken. Als Hartog een grote margarine-fabriek en hardingsfabriek in Kleef wil gaan bouwen, acht de inmiddels tot stand gekomen Unie het ogenblik rijp om Hartog in de fusie op te nemen (1929).

Dat de Nederlanders, die er in Europa het eerst bij zijn, van hun voorsprong uitnemend gebruik weten te maken, blijkt in de volgende tientallen jaren. In Duitsland draait de eerste margarinefabriek pas in 1874 te Frankfurt a.M. [27], maar ook daarna blijft de invoer der Ossenaren via Hamburg en Bremen groeien. Vlak voordat deze beide havensteden door Bismarck in het tolverbond gebracht worden (1888) en zo de hoge invoerrechten ook voor deze steden gaan gelden, sticht eerst van den Bergh een fabriek in Kleef en daarna Jurgens een in Goch, ten Z.W. van Kleef, slechts enkele kilometers over de Limburgse grens (1887 en 1888). Enige jaren later vestigt van den Bergh een filiaal in Brussel en binnen tien jaren dáárna controleren van den Bergh en Jurgens practisch de gehele margarine-industrie van Europa.

De Jurgens' zijn reeds in de negentiger jaren tot groot vermogensbezit gestegen. De Provinciale Noord-Brabantsche en 's-Hertogenbossche Courant van 10 Mei 1893 bevat een lijst van de 339 hoogst aangeslagenen van de belasting in de provincie. Op deze lijst staat boven de gehele brabantse adel uitgegroeid, een A. Jurgens (Anton of Arnold?) als de hoogstaangeslagene (*f* 2939.84), dan komt een Smits van Oyen (*f* 2518.71) en dan weer een Jurgens (Jan) met (*f* 2508.18).

De aankomende captains of industry Anton en Arnold hebben in de tijd van de Hoekman-moord hun definitieve sociale plaats nog niet gevonden. Het dossier toont ons hen met het ene been in de fabriek naast de meesterknecht en met het andere been op de stoep van het patriciaat. Er liggen van beiden brieven in het dossier en van Anton een telegram. Deftig gesteld en gericht aan de Procureur-Generaal Serraris, met de vraag of Zijn Edel Grootachtbare hem nog vóór de behandeling in hoger beroep ontvangen kan voor het doen van „eenige belangrijke presseerende mededelingen". De brief die er op volgt is met een gedrongen-sierlijke hand geschreven op in twee kleuren bedrukt papier dat er, met „Margarine-works", een Telegrafic Address en de mededeling, dat behalve in Oss ook al in Duitsland een fabriek staat van Jurgens, in het briefhoofd, voor die tijd buitengewoon indrukwekkend uitziet. De stijl van Arnold is veel eenvoudiger.

[26] A.R. in L'Illustration Economique et Financière, 1928 nr. 4, p. 209.
[27] *W. Fahrion,* Die Fabrikation der Margarine, des Glyzerins und Stearins, Sammlung Göschen 1920, deel 829.

Zijn briefpapier is maar gewoontjes, het vermeldt alleen, dat hij in „Villa Johanna" woont. Hij vertelt openhartig, dat het zijn taak is, om met het werkvolk om te gaan, en dat hij daarom wel kan aanwijzen, wie er tot de respectabele werkmansstand behoren en welke typen verdorven zijn. Deze Arnold vindt zich niet te goed, om als solo-tenor van de liederentafel „Excelsior" op te treden bij de gelegenheid van het Paus Leo-feest in Februari 1893.

Een tiental jaren later nemen de groot geworden fabrikanten echter een uiterst exclusieve plaats in de samenleving van Oss in. Een zegsman herinnert zich nog goed hoe de schoonzuster van een bekend politicus, in Oss wonende, een haar door haar zwager meegebrachte hoed met voile droeg en hoe de volgende dag het dienstmeisje van een fabrikantenvrouw met de boodschap kwam, waarom deze dame zo'n hoed ging dragen als zij, mevrouw X, nog géén voile droeg.

Hoe gesloten het fabrikanten-bloc ook tegenover de autochthone bevolking is, onderling zijn de verhoudingen in het begin niet ideaal. Processen-verbaal over schending van fabrieksgeheimen zijn geen uitzondering. Van Holland uit sturen boterhandelaren hun mensen naar Oss om op het technische personeel van de margarine-fabrieken te ḅieden; het verhaal van van den Berg over het ontstaan van de concurrentie met Jurgens spreekt voor zichzelf.

In 1888 komen er moeilijkheden, die diep in de economische geschiedenis van Oss ingrijpen. De firma van den Bergh ziet hoe groot de vlucht is die de margarine-industrie krijgen kan en maakt een intelligent project voor een kanaal van de Maas naar Oss. Hemelsbreed zal de afstand nog geen uur gaans zijn. De handel op Rotterdam en met de gehele wereld zal er aanzienlijk grotere mogelijkheden door krijgen. Men krijgt nu goed geïntrigeerde kwesties: het haventje waarop het kanaal uitloopt zal niet bij het station, maar verder van de fabriek van van den Bergh komen. In 1888 wordt door een gemeenteraad, waarin twee heren Jurgens zitting hebben, het plan verworpen en er komt nu helemaal geen kanaal. Van den Bergh maakt plannen zich uit Oss terug te trekken.

In 1891 en 1892 vertrekt de firma naar Rotterdam met medeneming van een 250-tal van de beste werklieden. De minder geschikte blijven achter en worden, voorzover de andere bedrijven ze niet opnemen en zij in de armelijke landbouw geen emplooi terugvinden, armlastig. De blijvende margarinefabrieken houden een 400 man personeel.

In 1916 vertrekt Frans Jurgens, de laatste Jurgens die in Oss woonde, metterwoon naar Nijmegen, en in 1928 wordt de fabriek overgebracht naar Rotterdam. In 1928 komt de fusie met de Margarine Unie en in 1929/30 volgt de vereniging met Lever Bros in Boston (USA) onder de naam Unilever N.V.. Hartog is wel, van Zwanenberg niet in dit concern opgenomen.

In het concern is evenmin opgenomen de fabriek die op wetenschappelijke grondslag organen en andere stoffen tot medische en pharmaceutische preparaten verwerkt: de N.V. Organon, in 1923 te Oss gesticht en in 1932 in naam en organisatie gewijzigd.

De geschiktheid van de bewoner van Maasland om zich snel tot fabrieksarbeider te transformeren zal niet zeer groot geweest zijn. Over gebrek aan werklust wordt weliswaar nooit geklaagd; wat anderen zeggen van de bewoners van de Meyerij zal echter, misschien in geringere mate omdat er vroeger en later altijd enige industrie in Oss was, ook voor Maasland gelden. *P. A. Barendsen* vond, dat de boeren geen gevoel voor economische geest en geen gevoel voor moderne productiewijzen hadden, dat zij tijd en kracht verspilden, hoe werk-

willig zij ook zijn, dat zij wat slordig van aard zijn en in hun dagelijkse leven zin voor efficiency misten [28]. *A. J. van Lieshout* [29] noemt de bewoners van Uden niet zeer vooruitstrevend, zegt dat zij weinig lust tonen risico's te dragen, vindt er gebrek aan belangstelling voor geestelijke ontwikkeling en voor vakbekwaamheid en vindt er een gebrek aan initiatief.

Ouwerling [30] noemt als oorzaak van de achterstand ook de onverschilligheid van de bewoners van zijn streek zelf en klaagt steen en been over hun gebrekkige ontwikkeling en hun traagheid zich cultureel te verheffen.

Het is moeilijk te beoordelen of en in hoeverre de rampspoed van eeuwen de bevolking een traagheid gegeven kan hebben in het streven naar het toch immers weinig houdbare materiële goed; misschien is haar aard wel inderdaad minder efficient en nijver. Hoe de verhouding tussen phaenotype en genotype ligt is niet precies te zeggen, maar het is een feit, dat de Ossenaar in de loop van de tijd aan zijn industrialisatie heeft kunnen gewennen en allang een zeer gewaardeerd fabrieksarbeider geworden is. Misschien accomodeerde hij alleen wat langzaam.

Hier rijst de vraag of hun rooms-katholieke godsdienst misschien invloed kan hebben gehad op de Maaslanders ten aanzien van hun instelling op het maatschappelijke leven, een instelling van oorspronkelijke vreemdheid tegenover moderne productiemethoden en een strikt efficient fabrieksleven, en een andere Wirtschaftsgesinnung dan die der calvinisten b.v..

Kempe [31] introduceerde in de criminologie, die zich met de correlatie geloof (of kerkgenootschap) en misdadigheid bezig hield, de godsdienstsociologie. Met name voor Nederland heeft hij voortbouwend op *Max Weber* en *Troeltsch* getracht bloot te leggen, welke diepliggende verschillen tussen rooms-katholieken en calvinisten kunnen bestaan ten aanzien van hun houding tegenover de maatschappij en met welke mogelijke consequenties voor hun criminaliteit. Ik kan Kempe's opvattingen niet alle delen; ik meen met name, dat ook hij niet ontkomen is aan de misverstanden omtrent *Weber,* door *R. F. Beerling* [32] met zoveel zorg gecatalogiseerd. Het voornaamste dezer misverstanden is, dat Weber de kapitalistische geest ontsproten zou hebben gezien aan de leer van Calvijn, terwijl het calvinisme door hem in werkelijkheid eerder gezien werd als één van de dragers van de reeds in ontwikkeling zijnde opvoeding tot deze (nieuw-) kapitalistische geest. Zolang de vraag niet afdoend beantwoord is, waarom bij de reformatie de één calvinist, de ander dopers of luthers werd en een derde rooms bleef (afgezien van het „toeval" der staatkundige politiek), moet nog altijd met de mogelijkheid rekening gehouden worden, dat de Brabanters aan de oude leer zijn blijven vasthouden, c.q. door de contrareformatie werden herwonnen, krachtens dezelfde ethische en maatschappelijke instelling, die thans nog wordt gezien als de grond van hun economische en culturele achterstand — en tengevolge van deze ook als oorzaak van hun criminologische bijzonderheden. Verder meen ik dat de mentaliteit, die Kempe van sommige calvinisten beschrijft, welke in succes in zaken een kenteken van een voorbeeldig leven naar Gods wil zien, practisch niet voorkomt [33]. Ongetwijfeld echter blijkt de calvinist, wellicht

[28] Het Oude Kempenland, Groningen 1935, p. 279-281 en 82.
[29] Uden, diss. Amsterdam G.U. 1948, p. 177 en 371.
[30] T.a.p. p. 55 en 57.
[31] Criminaliteit en kerkgenootschap, diss. Utrecht 1938.
[32] Protestantisme en kapitalisme, Max Weber in de critiek, nr 3 der Publicaties van het Sociologisch Instituut aan de R.U. te Groningen, Groningen 1946.
[33] *Van Rooy,* De criminaliteit onder de Katholieken, prae-advies voor de Vereeniging

door het feit dat hij zich zelf ontslagen weet van zorgen voor zijn leven na de dood, omdat zelfwerkzaamheid ten dezen niets vermag, in sterkere mate ingesteld op een beheersing van de materie. Het doel van zijn leven is, althans voor hem, niet om in de hemel te komen, maar een goed rentmeester te zijn op aarde — Soli Deo Gloria. Dit moet wel een bijzondere waardering meebrengen van de deugden, die Kempe noemt: een asketische leefwijze, arbeidzaamheid en spaarzaamheid [34]. Ik meen echter, dat de twijfel die *J. M. van Bemmelen* [35] oppert tegen de opvatting, dat het de katholieken daarentegen, op grond van hun godsdienstige overtuiging, „in laatste instantie nooit mogelijk zal zijn hun maatschappelijke energie geheel te ontvouwen in een maatschappij, die niet volgens katholieke beginselen is ingericht" [36], geheel gerechtvaardigd is. De zakendoende roomse middenstand doet in ambitie en ijver voor de protestantse beslist niet onder.

Toepassing van Kempe's godsdienstsociologische opvatting op de toestanden in Oss is niet mogelijk, omdat een te vergelijken calvinistisch volksdeel ontbreekt en omdat de bevolkingsgroep die modern-commerciële instelling heeft te klein is voor een vergelijking met de overige autochthone bevolking. Gezegd kan slechts worden, dat de Jurgens' met hun voornaamste stafleden strikter katholiek waren dan de meesten hunner arbeiders... en dat aan de andere industriëlen, allen Israëlieten, ook wel geen calvinistische instelling kan worden toegeschreven.

tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de Katholieken in Nederland, 's Gravenhage 1939, gaat zo ver, dat hij „succes in zaken" bij de protestanten (hij onderscheidt hier het calvinisme niet van ander protestantisme) een kenteken zelfs van uitverkiezing noemt; dat is voor alle, al dan niet calvinistische, protestanten, een caricaturisering.
[34] Een gereformeerd zakenman uit Friesland, die zijn gemeente goed kende, getuigde er van, dat de moraliteit vlak na de oorlog sterk gedaald was. Op mijn nadere vraag of er dan meer criminaliteit bedreven werd, meer gedronken of tegen de sexuele moraal gezondigd dan voorheen, antwoordde mijn zegsman beslist ontkennend; op mijn informatie waarin die immoraliteit dan was gelegen zei hij, dat de mensen niet meer spaarden, maar veel te vlot hun geld uitgaven. Zo blijken spaarzaamheid en zakelijkheid bij bedoelde groep inderdaad wel op ethisch niveau te worden getrokken, hetgeen men bij rooms-katholieken minder aantreft.
[35] Criminologie, Zwolle 1948, 2e dr. p. 233.
[36] *Kempe,* p. 171.

HOOFDSTUK II

Materiaal en werkwijze

§ 1. *Het gebezigde materiaal.*

In de beschouwingen, die de dagbladen in 1935 en 1936 bij de round up en de daaropvolgende terechtzittingen aan de criminele toestanden in Oss wijdden, werd regelmatig teruggewezen naar de omstandigheden der jaren van omstreeks 1893, toen in Oss eveneens een golf van criminaliteit zou geheerst hebben. Er werd herinnerd aan de moordzaak Hoekman, die in de overlevering iets zeer sinisters heeft behouden en waarvan de daders voorouders van de tegenwoordige criminelen zouden zijn. Al aanstonds meende ik hierom, dat het nadere onderzoek in elk geval terug moest gaan tot vóór deze opzienbarende zaak. Dit bleek ook uitvoerbaar.

Het materiaal toch, dat ik heb kunnen verzamelen, bestaat uit:

1. Registers der processen-verbaal van de brigade Oss der 2e divisie Koninklijke Marechaussee. 17 boeken met deze registers zijn bewaard gebleven en door ons in 1942 met wijlen de opperwachtmeester der Koninklijke Marechaussee J. Mintjes herontdekt op de vliering van de Marechausseekazerne te Oss.

Het eerste verbalenboek, dat aanwezig is, opent op 18 October 1889, het laatste breekt af op 10 Juli 1900. Het boek VI — dat zijn de processen-verbaal 154 t/m 320 van het jaar 1892, ofwel het stuk tussen 9 Mei en 11 September — ontbreekt helaas.

Het materiaal leverde in totaal 4247 processen-verbaal op, betreffende 4817 aangelegenheden die een politie-administratie pleegt in te boeken.

Na het terzijdeleggen van die verbalen welke relateerden: aanhoudingen voor de executie van vonnissen, geconstateerde zelfmoorden en ongelukken, de overtredingen behalve de hier nagenoemde, en niet ter zake dienende politionele verrichtingen, bleven er 2508 verbalen over, van belang voor ons onderzoek. Zij betreffen de misdrijven behalve stroperij alsmede de overtredingen bedelarij, landloperij en openbare dronkenschap.

2. De processtukken van de zaak Hoekman.

3. Een dossier uit de nalatenschap van Mr C. baron Speyart van Woerden, die de zaak Hoekman behandelde als substituut-Officier van Justitie te 's-Hertogenbosch. Dit dossier, behelzende vele persoonlijke notities, de tekst van het uitgesproken requisitoir, krantenverslagen en brieven, werd ons voor gebruik afgestaan door de zoon, de tegenwoordige Procureur-Generaal bij het Bossche Gerechtshof.

4. Een uittreksel uit de administratie van de opperwachtmeester Mintjes, door deze gemaakt op verzoek van de Procureur-Generaal en hem als rapport aangeboden op 19 October 1935. Dit rapport is 99 bladzijden groot en telt 1795 misdrijven. Het loopt van Oct. 1889 tot in Oct. 1935. Mintjes is dus evenver teruggegaan als ons eerste registerboek (zie hierboven onder 1) en zijn rapport zwijgt eveneens over de periode door registerboek VI bestreken, hetgeen blijkt bij vergelijking van registerboeken en administratie-uittreksel. Het rapport zelf wijst op deze leemte niet. Het lijkt waarschijnlijk dat het eerste gedeelte 1889-1900 uit de bron der registerboeken geput is, hoewel deze omstandigheid en deze bron Mintjes in 1942 niet meer bekend waren.

5. Het samenstellen van eenzelfde overzicht werd aan de inspecteur van politie te Oss, P. van Kempen, opgedragen. Hij bood de Procureur-Generaal zijn uittreksel uit de gemeentelijke politie-administratie op 28 Januari 1936 aan. Het 64 bladzijden tellende rapport loopt van 6 Mei 1857 tot 1 Januari 1935, noemt 1269 misdrijven, maar vertoont betreurenswaardige gapingen. De ontbrekende perioden zijn:

van eind October 1876 tot Juli 1893; de jaargangen 1902, 1903, 1904 en het gedeelte van 1905 tot 10 September, en tenslotte de periode van 1 Augustus 1910 tot 13 Maart 1912.

In de periode van 1900 tot 1924, waarover het rapport Mintjes 808 misdrijven telde, had dit P-register 583 processen-verbaal van misdrijven. Van Kempen rapporteert consciëntieus en waarschuwt telkens met betuiging van leedwezen voor de lacunes, door vermissingen in het archief ontstaan.

6. Een door de hoofdagent A. Keultjes voor de burgemeester van Oss aan het einde van 1935 gemaakt overzicht van alle in dat jaar door het gemeentelijke politiecorps behandelde misdrijven, in totaal 239. Enkele daarvan, in 1935 geconstateerd, worden als aangegeven en nog niet opgehelderd genoemd; de andere zijn alleen vermeld als opgehelderd (door bekentenis). Grotendeels dus het resultaat van het aandeel der gemeentepolitie in de round up, met daardoorheen de in de tijd van die onderzoeken binnengekomen nieuwe constateringen van misdrijf.

7. Elf lijsten met korte beschrijvingen van de misdrijven met de namen der daders, kort na de zuivering door Mintjes aan de Officier van Justitie aangeboden (50 gevallen).

8. Het rapport nr 429 geheim, d.d. 13 Augustus 1935, van de brigadecommandant der M te Oss, vermeldende de door het personeel der brigade opgehelderde misdrijven, noemende 41 gevallen.

9. Een lijst met 55 opgehelderde misdrijven, lijst „L" genoemd, kort na de round up door de politie aan substituut-Officier Mr Dubois aangeboden.

10. Een lijst van 8 misdrijven, opgehelderd door de M te Uden.

11. Het proces-verbaal van het misdrijf (C 39) door de M te Veghel opgehelderd.

12. 69 strafdossiers uit de archieven van de Griffie van het Gerechtshof en die van de Rechtbank te 's-Hertogenbosch, ons door de vriendelijke medewerking van Openbaar Ministerie en Griffiers ter inzage toevertrouwd. Omtrent verschillende niet berechte zaken konden gegevens geput worden uit ad informandum bij andere dossiers gevoegde processen-verbaal.

13. Dit basis-materiaal wordt op vele punten aangevuld met gegevens uit het gemeentelijke archief door de bijzonder zorgvuldige en vriendelijke medewerking van de heer F. J. van Will, hoofdcommies-chef Algemene Zaken ter secretarie te Oss, de archieven van de N.V. Unilever te Rotterdam, de administratie van de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden en van diverse andere instanties.

14. Gegevens uit de archieven van de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant over 1889-1900.

15. Een veeldelige verzameling knipsels uit couranten en tijdschriften over de jaren 1924 tot heden. Critische bewerking van dit materiaal deed de noodzakelijkheid blijken over de Pers als materiaal-bron enige opmerkingen vooraf te maken.

De genoemde politie-ambtenaren benevens verschillende andere, meer ondergeschikte opsporingsambtenaren zal ik in de beschrijving van de criminaliteit bij name aanduiden, omdat een groot deel van mijn lezers nog met hun namen vertrouwd zal zijn.

Het belang van publieke verslaggeving in criminele zaken blijkt al dadelijk vast te staan, als men hoort hoeveel zij voor de criminelen zelf betekent. De meeste van de door mij daarover ondervraagde Osse delinquenten vertrouwden mij toe, dat zij de dag na een misdrijf met bijzondere belangstelling op de krant wachtten. Dat zij zich met name plachten te vermaken met de door hun slachtoffers te hoog opgegeven gestolen waarden, is van minder belang dan dat zij gevoelden dat de publicaties hun faam in het milieu vergrootten. Hoe sensationeler de berichten waren, hoe belangrijker men zich gevoelde, hoe meer de behoefte aan show groeide.

Ook voor de onderzoeker is het belang evident; zijn kennis uit de dossiers laat zich soms op treffende wijze aanvullen zowel met berichten over de indruk die het misdrijf in de omgeving maakte en over de étappes in het onderzoek als met het ooggetuigeverslag van de behandeling ter terechtzitting, op andere wijze (met een ander doel immers) samengesteld dan het proces-verbaal.

Over de rol van de Pers in de Osse zaken het navolgende.

De berichtgeving omtrent het delict is meestal veel minder uitgebreid dan de reportage van de rechtzaak.

In het eerste criminele tijdperk (rond Hoekman) was deze eerstbedoelde berichtgeving geheel onvolledig en bovendien zeer sober. Van de vele vlak voor de Hoekman-zaak gepleegde misdrijven, die ik in de registers van de politie ontmoette — ernstige vernielingen, mishandelingen, een poging tot moord, enz. —, vond ik alleen van een poging tot inbraak het bericht in de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, een blad dat te dien tijde over het Maasland overigens goed geïnformeerd bleek te zijn. De opzienbarende moord op de wachtmeester Hoekman zelf werd in het nummer van 28 Mrt. 1893 in totaal in 10 volzinnen, zonder headlines of wisseling van lettertype medegedeeld (zie afbeelding achterin het boek). Aan de verhalen over de „indiaanse" wonderdokter Sequah, die in dezelfde dagen zijn zegetocht door Brabant houdt, is aanzienlijk meer plaatsruimte besteed. De volgende afb. laat zien hoeveel uitgebreider het bericht over de roofoverval te Oijen, 40 jaar later, in dezelfde courant wordt medegedeeld.

Als de Pers dus hem, die dossiers bestudeert, van bijzonderheden voorzien kan die hem anders zouden ontgaan, blijft de vraag over in hoeverre zij echter betrouwbaar is.

Nadere vergelijking van de twee al genoemde perioden wijst uit, dat het publiek in zijn sensatiezucht vroeger óók al bediend werd, zij het minder grof dan tegenwoordig, en voornamelijk niet door de dagbladen maar door bladen met een Pitaval-karakter. In „Het Paleis van Justitie", een blad van ongeveer de omschreven soort, tref ik de volgende 19de eeuwse, romantische beschrijvingen uit de berechting der Hoekman-zaak aan. Drie van de vier verdachten hebben „echte boeventronies en zouden inderdaad onder de Calibrische struikrovers een goed figuur maken. Een wreedaardig cinisme spreekt uit hunne woeste blikken. Slechts de vierde beklaagde maakt hierop een uitzondering. Zijne trekken verraden allerminst een zoo meedoogenlooze inborst als hij in werkelijkheid moet bezitten". Ook onder de getuigen vindt de verslaggever „gewetenlooze sujetten". „Vooreerst van G., de eigenlijke verrader van het complot, wiens optreden verreweg den walgelijksten indruk wekte." Dan heeft hij het over de 17-jarige concubine van een der daders, „die met een ijzeren voorhoofd brutaal stond te liegen. En dan zoovele anderen uit Oss, die allen om het hardst logen. Het was akelig om te zien en het gaf een heel slechten indruk van de toestanden in de plaats waar zoo diepe verdorvenheid op elk gebied schijnt te heerschen".

De afstand van de verslaggever tot de misdadiger is in onze tijd minder groot geworden en de bevrediging der behoefte aan sensatie bij de lezer is tegelijk zakelijker en plomper. In de opmaak van de artikelen en berichten gaven de inmiddels verdwenen kranten „De Telegraaf" en „Het Nieuws van de Dag" van de meest slechte smaak blijk. Zelfs rustige artikelen als van de oud-kinderrechter Mr G. T. J. de Jongh werden opgemaakt met koppen als: „De zwijgende cirkelgang van Oss" (over 2 kolommen) en daar onder: „Het recht der messen" en „een repeteerende breuk met roode cijfers" [1]. Het talent van de tekenaar Jo Spier werd daarbij veelvuldig misbruikt voor deze smakeloze humbug [2]. Beschaafder bladen als „De Maasbode" doen het toch nog met headlines als „Een lijk ligt in de sneeuw" en „Demonische vrouw, die velen in het verderf heeft gestort" (14 Oct. 1935).

Uit de vorm waarin zij plaats vindt, blijkt de onderzoeker dus dat hij minder vaak te doen heeft met consciëntieuze berichtgeving, die hij benutten kan, dan met dagelijks voer voor de sensatiehonger van het publiek. Met de Pers als materiaal-bron heeft men zeer behoedzaam te zijn. Niet alle onbetrouwbaarheid is zo duidelijk als die van de volgende voorbeelden. Van de verslaggeving van de Paris Soir ziet men de afbeelding van de koppen achterin het boek.

De Westfälische Landeszeitung van 11 Nov. 1935 berichtte, dat bij de round up 650 arrestaties verricht waren, toen dit getal in werkelijkheid in de 60 liep. De courant wist verder te vertellen dat Koosje Bron, die als leider van de misdadigers genoemd werd, een instituut ter opleiding van de criminelen hield, dat in naam een school voor bloembollenkwekers was. Oss ligt ver van de bollenteeltgebieden verwijderd, de bloembollen zijn er dus bijgehaald voor de fantasie van de lezers. De mededeling in hetzelfde blad, dat het eerste nederlandse nazi-slachtoffer van der Lubbe, de z.g. stichter van de brand in het Rijksdaggebouw, ook al in dit instituut was opgeleid, bewijst de opzettelijke valsheid in deze berichtgeving voldoende.

Zelfs in 1947 vinden wij nog een staaltje van de wijze waarop de Pers het nieuws misbruikte om de sensatielust van het publiek te bevredigen. In de Gooische Klanken van Vrijdag 10 Januari 1947 staat onder de vette kop „Kan er iets goeds van Oss komen?" een bericht over een diefstal van vee uit de weide door iemand, die alleen maar een korte tijd in Oss gevestigd geweest is en elders zijn misdrijf pleegde. De gemeentepolitie van Oss, die de man in het opsporingsregister vermeld gezien had en er toevallig van op de hoogte was, dat hij in Bussum verblijf hield, had deze wetenschap aan de politie in Bussum doorgegeven.

Het opvallende bericht staat in hetzelfde blad, waarin het dagelijks politierapport van Bussum 4 diefstallen blijkt te tellen. In dezelfde tijd heeft het politiepersverslag van Oss, dat maar twee keer per week verschijnt, slechts zeer zelden iets te melden.

De verspreiding van overdreven sensationele berichten kwam, tragisch genoeg, gedurende lange tijd voor een deel uit Oss zelf. Een der belangrijkste producenten van het nieuws, die b.v., naar later bleek, van de brand in een kippenschuur het afbranden van een kapitale boerderij maakte, leefde met de gemeentepolitie in onmin, naar hij zei, omdat die hem nimmer nieuws verstrekken wilde; mij bleek echter een dieper liggende oorzaak van de onenigheid: de burgemeester had

[1] „De Telegraaf", 28 Febr. 1934.
[2] 4 Maart 1934.

hem gedwongen een revolver in te leveren, die hij van een wachtmeester der M in gebruik gekregen had. Hij heeft het zijne bijgedragen tot het ontstaan van de afkeuring van burgemeester en gemeentepolitie bij het publiek en de, inderdaad ook wel zeer verdienstelijke, marechaussee daar stelselmatig boven gesteld.

Deze opinievorming heeft ernstige gevolgen gehad, omdat er in de jaren 1938 en 1939 en onder de duitse bezetting politieke munt uit werd geslagen door de nationaal-socialisten en fascisten in Nederland, toen de tweede „zaak Oss" ontstaan was. Het is mijn ervaring, dat vrij velen der politie-ambtenaren en beroepsmilitairen die gedurende de oorlog tot landverraad vervielen, zich op de legende van Oss beroepen. „In de criminaliteit van Oss hebben priesters en joden een zekere rol gespeeld, maar op een gegeven ogenblik heeft de Minister van Justitie verder onderzoek verboden en de marechaussees, die op het punt stonden hiervan bewijs te krijgen, voor straf verplaatst en achteruitgezet", luidt de verklaring, die ik dikwijls van politieke delinquenten te horen kreeg. Waaruit de ontzaglijke verantwoordelijkheid van de Pers voor haar berichtgeving en haar betekenis voor het ontstaan van criminaliteit (tot welke de politieke delinquentie behoort) reeds blijkt.

§ 3. *De methode van onderzoek*

De criminaliteit van 1889 af kan gezien worden als een onderzoekingsveld, waarin ik 5 sectoren heb onderscheiden.

Sector I. De processen-verbaal van de periode van 1889 tot midden 1900.

Van de in § 1 genoemde materiaal-groepen zijn hiervoor de nummers 1, 2, 3 en 6 geheel, en 4 en 5 voor het betreffende gedeelte benut. Uit een totaal van 3845 processen-verbaal zijn in tabel I practisch alle soorten misdrijven, ten getale van 1507, bijeengezocht en enkele soorten overtredingen, ten getale van 651. De gevonden waarden vormen geen gewone criminele statistiek, maar een statistiek van opgemaakte processen-verbaal; verbaal van aangifte en verbalen van nader onderzoek in dezelfde zaak worden samen als 1 geteld.

Niet vast staat, dat de strafbare feiten alle werkelijk gepleegd zijn. Slechts in enkele groepen, als die van wederspannigheid en openbare dronkenschap levert het proces-verbaal afdoende bewijs op voor het werkelijk plaats gehad hebben van het feit; in deze gevallen geschiedde het constateren namelijk steeds door de verbalisant-opsporingsambtenaar.

Tussen de uitersten van bv. wederspannigheid (waarin dus de werkelijke frequentie niet kan afwijken van de statistisch getelde) enerzijds en belediging en lichte mishandeling anderzijds bewegen zich alle andere groepen. Dit geldt zelfs voor „moord", omdat onder dit hoofd ook kindermoord en -doodslag zijn begrepen, misdrijven die niet, zoals bij de moord door het vinden van een verslagene het geval is, per se in de politiememoranda terecht moeten komen. De poging is als voltooid delict geteld.

Aan de diefstal is het misdrijf van stroperij niet toegevoegd. Van de plaatsgevonden branden was het aantal gevallen waarin zij aan brandstichting te wijten waren niet te schatten; de branden zijn dus alle, en op een enigszins aparte plaats opgenomen en niet bij het totaal der misdrijven geteld.

TABEL I

	1889	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	1900	P	M	totaal
1. belediging	4	26	19	16	7	6	29	20	44	47	33	3	8	254	262
2. bedreiging	1	2	2	2	3	—	—	—	—	2	2	—	—	14	14
3. huisvredebreuk	—	7	4	3	1	6	7	1	7	6	3	2	—	47	47
4. vernieling	—	34	26	15	11	6	23	20	13	12	13	7	—	180	—
(vernielers)	—	52	37	20	15	13	38	21	13	16	13	7	18	245	263
5. wederspannigheid	—	5	5	5	—	—	12	—	1	2	1	—	22	31	53
6. mishandeling	19	67	40	28	34	27	51	50	48	39	41	19	—	463	—
(mishandelaars)	19	89	48	37	39	36	62	60	56	46	52	19	24	563	585
7. moord	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5
branden	—	11	22	1	2	9	20	20	17	15	14	11	—	142	
9-11. diefstal	3	20	34	15	18	6	15	18	8	46	24	7	24	214	238
12. verduistering	—	—	3	4	1	—	2	4	3	—	—	1	—	18	18
13. bedrog	—	5	3	3	2	2	—	2	2	3	—	—	—	22	22
aantal misdrijven															1507
openbare dronkenschap	6	75	87	60	80	20	40	69	53	62	67	2			621
landlopen (inheems)	—	2	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—			5
idem (vreemdelingen)	2	11	4	—	—	—	2	1	—	—	5	—			25
aantal dezer overtredingen															651

Bij de tellingen dient te worden bedacht, dat de cijfers niet de personen maar de feiten tellen, behalve bij vernieling en mishandeling (nrs 4 en 6); ook bij meer daders en medeplichtigen in één misdrijf is slechts 1 eenheid geteld. Pas in de volgende sectoren konden de deelnemende personen worden geteld; een methode, die het best aansluit bij de gebruikelijke criminele statistieken, die immers veroordelingsstatistieken zijn. De diefstal is hier nog niet onderscheiden in eenvoudige diefstal, gekwalificeerde diefstal en roof.

Sector II. De processen-verbaal der periode van medio 1900 tot en met 1923.

Voor tabel II is geput uit de materiaalgroepen 4 en 5, de gegevens der M- en der P-memoranda; de M voor alle 24 jaren, de P ontbrekend over 1901, 1902, 1903, 1904 en 1911, incompleet in 1905, 1910 en 1912.

Wat de thans onderscheiden rubrieken 9, 10 en 11, in tabel I nog als „diefstal" samengevat, betreft: de roofoverval zal wel steeds de gekwalificeerde diefstal van art. 312 Sr. zijn. Echter, M en P beide, inbraak en diefstal onderscheidend, bedoelen met inbraak de gekwalificeerde diefstal van art. 311, 1e lid, 5° Sr. en begrijpen onder diefstal niet alleen de eenvoudige diefstal van art. 310, maar ook de andere gekwalificeerde diefstallen van art. 311, dus ook „diefstal door twee of meer vereenigde personen" (311, 1e lid, 4°). Vooral hierdoor zijn voor 294 gevallen van „diefstal" 354 personen als daders vermeld.

Sector III. De processen-verbaal der periode van 1924 tot medio 1935.

In 1924 begint een nieuwe criminaliteitsgolf, die breekt in de round up van 1935. Voor de bestudering van deze sector zijn de materiaalgroepen 4, 5, 6 en 7 de belangrijkste bronnen. De sector omvat 1100 misdrijven met 1480 daders naar een specificatie, die ik zal verantwoorden bij mijn besprekingen van de delinquenten, Deel IV, Hoofdstuk I.

TABEL II

	1900	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18	'19	'20	'21	'22	'23	misdr.	daders
1. belediging											1							1					1	1	4	4
2. bedreiging										1									1	1		1			4	4
3. huisvr. breuk		1	1											1											3	4
4. vernieling	10	8	10	5	3	5	6	3	9	6	7	5	10	7	8	5	7	7	4	2	—	3	7	4	141	154
5. wederspannigheid	3	4	—	—	—	1	11	5	6	3	6	—	5	10	7	6	4	2	4	8	6	3	9	3	106	111
6. mishandeling	29	36	23	28	11	14	31	34	33	34	38	23	24	28	15	23	12	9	13	9	9	14	16	8	512	533
7. moord		1	2	1	1	—	—	1	1	2	—	1	1	1	2	—	2	2	1	—	2	—	—	1	22	22
brand	3	1	4	7	11	7	4	2	2	6	6	5	2	3	1	—	—	—	1	1	1	—	—	—	(67)	
8. brandst.				2		2			2	2			3							1			1		13	13
9. roofoverval									1							1		1	1	1	1			2	8	14
10. inbraak	2	4	3	6	3	4	5	3	4	7	8	7	5	9	1	8	9	2	19	11	4	4	11	6	141	155
11. diefstal	2	8	2	—	5	2	3	3	2	4	4	5	8	14	8	19	14	22	58	33	16	19	13	20	294	354
12. verduistering	3	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	1	12	12
13. oplichting			1	1									1				1	1	1	1	2	3	1	2	15	15
																							totaal		1275	1395
zedendelicten	1	2	1	1					1			1	1			1		2		3	1	2		3	20	20

	1924	'25	'26	'27	'28	'29	'30	'31	'32	'33	'34	'35	misdr.	daders
1. belediging	1			1			2		2				6	6
2. bedreiging					1	2		1		3			7	7
3. huisvredebreuk													0	0
4. vernieling	9	4	12	6	7	8	6	8	1	6			67	86
5. wederspannigheid	3	9	4	5	1	5	6	3	1	1	3		41	51
6. mishandeling	5	9	13	18	16	19	19	16	17	23	16	4	175	188
7. moord		2	1	2	2	1			4	6	4	2	24	24
brand			1	1	1		1	1					5	
8. brandstichting		1	1	1		2	2	5	3	2	7	2	26	41
9. roofoverval	1	—	—	3	2	2	4	3	6	11	9	4	45	127
10. inbraak	4	13	28	28	55	13	20	12	41	40	49	6	309	555
11. diefstal	23	22	14	15	29	28	49	39	59	32	66	4	380	380
12. verduistering							2				1		3	3
13. bedrog			1	2	2	2		3			1		12	12
Totaal													1090	1480

(Bovendien 2 gevallen van „aanranding").

Sector IV: Monografieën van misdrijven uit sector III.

Deze sector van het onderzoekingsveld is afzonderlijk beschreven in Deel II, Hoofdstuk II.

De keus van deze gevallen is allereerst bepaald door het feit van de berechting na de round up. De eerste strafzaak met de round up samenhangende (hoè eng het verband zelfs was, zullen wij bij de behandeling daarvan zien), was de Oyense roofmoord, die in Maart 1935 voor het eerst voor de Rechtbank diende (C 61). Op 14 October van dat jaar komt eigenlijk de eerste rol met resultaten van de schoonmaak: 5 verdachten. Dan op 17 October reeds weer 7 verdachten en zo voort tot in Juni 1936.

In totaal behandelt de Rechtbank als oogst van de round up 50 zaken, vrijwel elke met meer verdachten, in totaal 155, welke echter meermalen dezelfden zijn, vandaar in 't geheel 66 personen. 11 zittingen werden gehouden in de herfst van 1935, de rest, veelal aangehouden zaken, werd in het jaar 1936 over nog 8 zittingen verdeeld. Deze 50 zaken zijn de nummers 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67 [1, 2, 3], 68, 71, 72, 80. Zij konden het uitgangspunt zijn van onze monografische behandeling, maar aangezien het streven van het O.M. niet is om een complex criminaliteit bloot te leggen voor een onderzoeker, maar om voor de bestraffing van misdadigers voldoende zaken „rond" te krijgen, zocht ik deze groep van zaken te versterken met andere.

Zij werden aangevuld met 30 andere zaken, hetzij niet berechte (17 stuks, nl. de nummers 1, 5 [1, 2, 3], 15, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 36, 47 [1], 47 [4], 47 [5], 48, 57), hetzij niet in het grote verband (meestal eerder) berechte zaken (13, nl. de nummers 9, 14, 34, 37, 41, 45, 47 [2], 47 [3], 49, 51, 66, 69, 70).

De 80 gevallen werden beschreven en doorlopend tot en met 72 genummerd, met subnummering in de zaken 5 (1, 2, 3), 47 (1, 2, 3, 4, 5) en 67 (1, 2, 3), waarin complexen van feiten bij elkaar gehouden werden.

Bij de monografieën van criminaliteit kan men drie beschrijvingstypen bezigen:

1. Van de dader uit. Men volgt hem dan van het maken van het plan en het samenspreken met zijn medeplichtigen af, tot het verdelen van de buit toe.

2. Men beleeft het strafbare feit van de zijde van het slachtoffer. Vooral bij de nachtelijke roofovervallen is deze methode bruikbaar, omdat men daar het slachtoffer kan laten vertellen wat er gebeurde van het moment, waarop hij het eerste geluid hoorde, tot na het vertrek der daders.

3. Men kan zich plaatsen naast de opsporingsambtenaar. Zo beleeft men de alarmering en doorloopt de fasen van onderzoek, tot en met de aanhouding van verdachten.

Speciaal in de gevallen, die criminalistisch interessante kanten hebben, verdient dit laatste type voorkeur. Het gehele delict kan daarin volledige beschrijving vinden, door weergave van de verhoren van getuigen en daders.

Elk delict heeft zijn eigen beschrijvingstype nodig. Een doodslag laat zich b.v. niet op de tweede wijze „verslaan". In de beschrijvingen hierna zijn alle drie typen vertegenwoordigd.

Sector V. De monografieën der daders uit sector IV.

Van onze 80 misdrijven uit sector IV onderzocht ik de gehele criminele carrière van 71 der daders. Dit zijn allen daders, met uitzondering van enkelen, die voor het overige niet met de Osse criminaliteit verbonden voorkomen. Mijn beschrijvingen verzamelde ik in Deel II, Hoofdstuk III.

De 71 criminelen zijn in 3 groepen te verdelen:

a. de 58 inheemse [3] criminelen (de nrs 1 t/m 58 uitmakende); de eerste 30 personen hiervan, tot 6 families behorende, zijn in familieverband en in deze volgorde besproken: fam. *Bron, Damen, Te Mortel, Schroeder, Stel* en *Hooy;*
b. de 3 van elders afkomstige, met crimineel Oss samenwerkende, misdadigers *Benner, Kant* en *Oogt;*
c. de 10 inheemse begunstigers of profiteurs.

De criminaliteit van de 3 niet in Oss thuis behorenden is niet meegeteld in de volgende staat, die dus de gehele criminaliteit van 68 personen aangeeft:

		vóór round up begaan	na round up begaan [4]
1.	belediging	14	1
2.	bedreiging	1	—
3.	huisvredebreuk	4	2
4.	vernieling	32	5
5.	wederspannigheid	60	2
5a.	insubordinatie	4	—
6.	mishandeling	76	5
7.	moord	16	—
	(1 t/m 7 samen)	(207)	(15)
8.	brandstichting	43	—
9.	roofoverval	129	—
10.	gekw. diefstal	438	3
11.	diefstal	138	17
	(9, 10 en 11 samen)	(705)	(20)
12.	verduistering	4	—
13.	bedrog	10	—
14.	heling	12	8
	Totaal	981	43
		tezamen 1024	

[3] D.w.z. meestal in Oss geboren, maar ook een enkele keer uit Heesch of Berghem afkomstige, doch dan geheel in Oss levende, criminelen.

[4] Zie voor deze recidive het Besluit, einde.

Onder wederspannigheid rekende ik een geval van „aanval op politie", een geval van openlijke geweldpleging tegen personen en goederen (art. 141 Sr.), enige gevallen van insubordinatie en van desertie door de betrokkenen als dienstplichtigen. De enkele gevallen van meineed, openbare schennis der eerbaarheid en dierenmishandeling zijn wegens hun te verwaarlozen gering aantal niet opgenomen.

Hieronder is het verloop der Osse criminaliteit van 1893 tot 1935 in beeld gebracht.

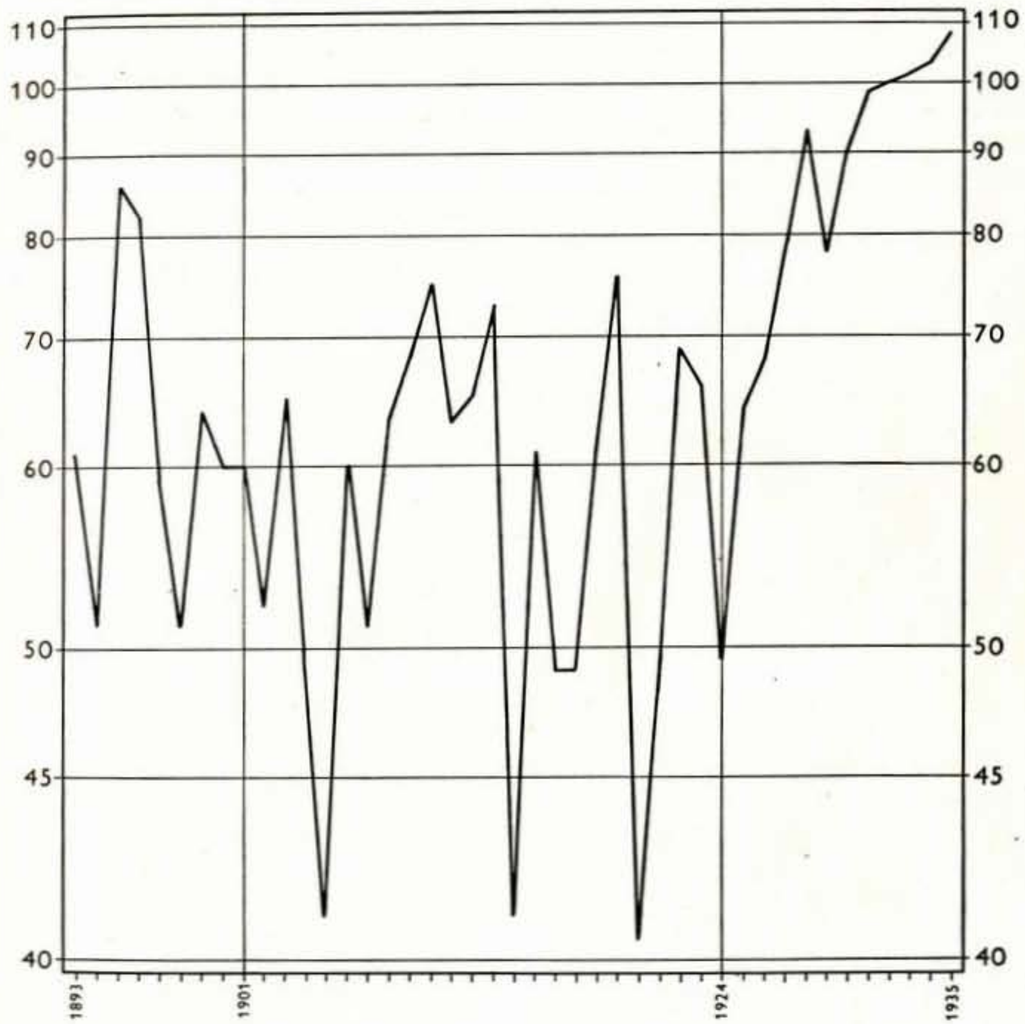

Fig. 6. Het verloop der criminaliteit van Oss, zoals deze uit de administratie van P en M blijkt, over de perioden der sectoren I, II en III, met logarithmisch verdeelde horizontale as, volgens welke de werkelijke aantallen geconstateerde misdrijven aangegeven worden.

DEEL II

Het onderzoek

HOOFDSTUK I

De moord op Hoekman, Palmzondag 1893

Het twaalf centimeter dikke dossier van de Hoekman-zaak bevestigt de indruk die wij uit de historische en sociografische gegevens over de criminaliteit van Oss in de negentiger jaren kregen. Overheersend is de indruk van strijd; strijd tussen twee kampen: dat van de economisch bovendrijvenden die hun cultuur met de industrialisatie mee wijzigen en dat van de sociaal bij elkaar gedrevenen die de oude zeden en de locale „cultuur" vasthouden.

Zoals wij zagen, hebben wij omstreeks 1890 aan de ene kant de „partij" der industriëlen, dat zijn de „moffen" en de joodse industriëlen. Geboren Ossenaren van de betere klassen sluiten zich daarbij aan en bij een raadsverkiezing ziet het volk „de moffen" werkelijk als partij, die zetels wint of verliest. Tegenwoordige employé's van de Unilever in Rotterdam, uit Oss afkomstig, spraken er mij nog over, dat het werken speciaal bij Jurgens genoemd werd: „Ik werk bij de mof".

Aan de andere zijde leven de arbeiders. Van de tweehonderd in de stukken van de zaak Hoekman voorkomende Ossenaren zijn de mannen, die niet tot de enkele boeren en bierhuis-houders behoren, bijna alle bij de industrie betrokken. Of ze er wel bij varen, is niet uit de stukken op te maken. Voorzover als hun beroep enkel „kuiper" staat opgegeven is niet dadelijk uit te maken, of zij al industrie-arbeider zijn dan wel nog zelfstandig en dan, naar nader zal blijken, noodlijdend. De nieuw gecreëerde fabrieksarbeider-kuiper, die dus van zijn ondernemersvrijheid en een uitzicht op economische zelfstandigheid afstand doen moest, vormt evenwel met de zelfstandig gebleven, maar debiet verliezende, collega's één geïrriteerde bevolkingsgroep, zodat een onderscheiding er ook minder toe doet.

Oss moet in die jaren wel stikvol kroegen, stille en publieke, geweest zijn. Bijna ieder van het in de Hoekman-zaak gehoorde 200-tal lieden blijkt wel een deel van de Palmzondag, in de avond waarvan de schoten vallen, in een herberg doorgebracht te hebben, en bijna talloos zijn de namen die genoemd worden van deze gelegenheden.

Opmerkelijk is ook de klaarblijkelijke volslagen afwezigheid van Zondagsrust in Oss in die tijd. Verschillenden der arbeiders en boeren leggen de verklaring af dat zij, na al dan niet eerst de mis te hebben bijgewoond, de hele dag gespit of mest gereden hebben. Als Ae. Klokgieters b.v. moet vertellen wat hij op de dag van het misdrijf heeft uitgevoerd, blijkt, dat hij naar de vroegmis geweest is, daarna zijn loon van de „Baron", bij wie hij als kuiper werkte, gebeurd heeft, waarna hij de gehele verdere dag met „zijne meid" op stap is om het te verbrassen.

In de stukken spelen veel houdsters van stille kroegen een rol, gedeeltelijk bij het produceren van een alibi door sommigen der onder verdenking staanden; één ervan, Geffense Jans, wordt ronduit een hoer genoemd.

Van veel der arbeiders wordt bij hun naam vermeld, dat zij „uit het woud" of „van de heide" afkomstig zijn; bij sommigen is dit zelfs het vaste epitheton. Men kan aannemen, dat uit de verlaten bos- en heihoek aan de Schayckse kant

veel armoedzaaiers naar de industrie getrokken zijn door de betrekkelijk hoge en, zij het even betrekkelijk, vaste lonen, maar ook de kleine boeren, die de arme zandgrond ontginnen, heet men „van de heide" te komen. Zij kluwen samen langs de randen van de gemeente, voornamelijk in de noordoosthoek, alwaar in 1935 het merendeel der criminele geslachten nog bijeenhokte in „Horzak" (nu Horzakstraat), „Achter"- of „Aeffen Schayck" (nu Schayckveldstraat, Waterstraat, en de overige wirwar van de typische straat- en landwegjes benoorden de Berghemse weg).

Slechts betrekkelijk vast blijkt deze tewerkstelling in de fabriek te zijn, want talloos zijn de gevallen van geschorste of ontslagen arbeiders. Het dossier verraadt slechts zelden waarom; een enkele keer wegens dronkenschap (nota bene!) en bij een paar wegens aanslag op een opzichter van de fabriek. Misschien zijn deze uitsluitingen voor een deel niet anders dan ontslagen om redenen van conjunctuur geweest, maar het staat wel vast, dat zij althans mede beogen de sanering van het peil van het werkvolk. De kerels van hei en Horzak worden uitgeselecteerd, en de executieve in deze sortering is de wachtmeester te paard G. Hoekman. Als Hoekman iemand wil doen ontslaan, heeft hij het maar voor te stellen; vindt Hoekman, dat een man wel eens weer aan het werk kan, dan gebeurt het, zo is althans de vaste overtuiging van de bevolking, en het werd mij later door een zoon van de wachtmeester bevestigd. Om de zwijgzaamheid van de bevolking inzake de misdrijven van de laatste tijd te doorbreken deed Hoekman, volgens de familie waarschijnlijk op instigatie van zijn commandant Boreel de Mauregnault, de Fa. Jurgens het voorstel (dat werd aangenomen) om ettelijke arbeiders in de winter van '92/'93 te ontslaan. Die gezinnen werden opzettelijk aan de honger overgeleverd; alleen diegenen, die een daartoe strekkend briefje van Hoekman konden tonen, werden weer aangenomen. Deze maatregel zou geen resultaat gehad hebben; hij heeft ongetwijfeld wèl gestrekt tot groter verbetenheid tegenover de wachtmeester.

Hoekman moet een intransigente figuur geweest zijn, die als vreemdeling afwijzend stond tegenover de losse en onzakelijke leefwijze van de autochthone Ossenaren en die het hem opgelegde semi-ambtelijke agentschap voor de fabrikanten fanatiek opvatte. Zijn protestant-zijn was hiervoor geen beletsel, eer het tegendeel, naar ik mij kan indenken. Maar zijn isolement tegenover de geheel roomse arbeiderswereld betekende psychologisch misschien reeds een voorwaarde temeer voor de zo scherpe vorm, die de strijd heeft aangenomen. Men kan zich nauwlijks voorstellen, dat de infame grafschennis op 15 April gepleegd zou zijn ten aanzien van een in gewijde aarde begraven lijk.

In het volk van Oss en omgeving treft men bijna bendevormige, tegen elkander agressieve kluwens aan, één om iemand, die ik Victor zal noemen, en de belangrijkste en gevaarlijkste om „de Baron".

Die „Baron" is Marinus van B., kuiper, landbouwer en herbergier van een café aan de Berghemse weg. Hoe hij aan zijn bijnaam gekomen is, is onbekend. Wel blijkt, dat zijn zoons deze naam ieder voor zich reeds erfden voor het verdwijnen van de oude. Het zijn de „Baronnen" die de zelfkant van Oss regeren; in hun omgeving eigenlijk geen „gang", maar meer een crimineel milieu met zekere concentraties, culmineert de grote misdadigheid van het Oss van de negentiger jaren, tot aan de round up in 1893 (waarbij vrijwillige emigratie naar Amerika nog belangrijker rol speelde dan de Justitie).

Een strafblad van de Baron is er niet meer, maar een onderzoek van de registerboeken leverde mij op te zijnen name:

3 mishandelingen,
1 veroordeling tot 6 maanden wegens bedreiging van de politie,
1 bedreiging van Jan Jurgens en
1 ordeverstoring met openbare dronkenschap.
De mishandelingen zijn met zijn zoons samen en deels bij concurrenten bierhuishouders gepleegd.

Zijn zoon *Antonius* (Antonie), geboren in 1870, heeft een strafblad met:
3 veroordelingen wegens mishandeling,
1 wegens belediging,
1 wegens medeplichtigheid aan moord;
voorts vond ik in de registerboeken bovendien:
1 vernieling en
1 openbare dronkenschap.

Zijn zoon *Franciscus,* ook geboren in 1870, heeft een strafblad met:
1 huisvredebreuk en
1 mishandeling.

Zijn zoon *Jan Francis,* geb. in 1869, heeft een strafblad met:
1 wederspannigheid,
1 mishandeling 2 maal gepleegd en
1 mishandeling.

Van zijn andere kinderen, ook van *Lambertus,* die de mishandeling tegen Victor medepleegde, geen verdere gegevens.

Het aandeel dat de Baronnenfamilie leverde in de guerilla tegen de industrie is niet gering; de leidende rol die zij speelde is nog aanzienlijk belangrijker dan het directe aandeel in de gewelddadigheid.

Hier volgen nog enige namen van figuren rondom de Baron:

Gijs van Gelder, de Bron's, Jan Schepers, Anton van den Broek, Hendrika van den Burg. Jans van den Burgt en haar fiancee Aegidius Klokgieters, Antoon van Geenen (de Saai), G. Zwiers, Jan Zwaans, de weduwe Glabbeek, een andere Klokgieters met zijn vrouw Petronella Hepsen, Geertruida van de Stoppen, G. Bergheije, Willem van Donzel, Mina Perquin, kleermaker Maas en zijn vrouw, van Tilburg, de „kievitten" (P. Vossenberg en familie, een zoon wordt in 1909 wegens poging tot doodslag tot 7 jaren en in 1911 wegens eenzelfde feit tot 9 jaren gevangenisstraf veroordeeld), een zekere Bamboes, een Schuijers, Wilhelmus van Haren, de Sijpen (toen gewoonlijk met z gespeld)nl. Hasje (Johannes Vos) en Geert Vos. Hasje heet ook wel Jan de Leut en is boer en herbergier aan het Vierhoekske. Hij is geboren in 1855, gehuwd met een zuster van de Sijpen, Johanna; zelf uit een ander geslacht Vos. De vrouw van Gerardus heet Johanna van Duinhoven en is in 1866 geboren. Jan Ulijn is de zoon van Jan Ulijn en Cornelia Brouwer. Deze Ulijn stroopte veel met van Gelder en heeft een schietpartij met de marechaussee gehad. Al in 1891 moeten Gijs van Gelder en hij eens gesnoefd hebben: „Als wij de wachtmeester nog eens te pakken krijgen, gaat hij er aan." Verder Rudolf Westerveld (zoon van de veldwachter), Leonardus (Naatje) Smits, geb. 1873, vriend van Westerveld, Driekske van Galen en Adrianus en Jan van Galen. Deze laatsten zijn betrokken geweest bij een looddiefstal op de fabriek, en Adrianus is daar nu al tweemaal weggejaagd. In zijn gezin is wel zeer bittere armoede geleden. Hij gaat verhuizen naar de Horzak, om met van Gelder onder één dak te wonen, en later verklaart zijn vrouw, dat hun morele ondergang dateert van de intrede in deze buurt. Jan was smid. Hij maakte o.m. kogels van lood.

Zo sterk is de band in de groep, dat velen het in hun verklaringen met de ouderwetse militaire uitdrukking, die hun nog van de courantenberichten over de Atjeh-oorlog bij ligt, hebben over „de onzen" wanneer de bende wordt bedoeld. „De onzen" hebben de Heuvel omsingeld, enz. Aan de andere kant zijn er in de groep ook tegenstellingen; het blijkt b.v. dat de Baronnen tegen de Sijpen kuipen, om die voor de moord te laten opdraaien wanneer het onderzoek een voor hen ongunstig verloop gaat nemen.

Er waren verschillende acute spanningen, die zich ontladen hebben in de moordaanslag op de wachtmeester, maar het is wel duidelijk, dat de Baron de chronische motieven van de anderen dienstbaar heeft kunnen maken aan de verwezenlijking van zijn plannen. Er zouden nl. enkele zaken door het verdwijnen van de wachtmeester kunnen blijven rusten:

1. In de nacht van 8 op 9 September 1880 was te Oss door messteken vermoord Jan van den Heuvel („den Brus"). Verdacht waren de oude Baron en Klaas van Lieshout. Reeds tweemaal had Hoekman het onderzoek hervat. Wie kon zeggen, of de wachtmeester dit niet nog eens zou willen doen en met welk resultaat dan?
2. Er was in de nacht van 2 op 3 Oct. 1892 een ernstige mishandeling gepleegd tegen Frederik van Vlijmen, Hendricus van Vlijmen, Gerardus Vos en Albertha Goossens. De verdachten, Marinus, Antonie, Jan Francis en Lambertus van B. (de Baronnen) stonden op 20 Oct. 1892 voor de Rechtbank te 's-Hertogenbosch terecht; de behandeling moest echter worden geschorst wegens het vermoeden van meineed door de herbergier Vos en zijn vrouw, Helena van Vught. Na een hervatting der behandeling op 23 Maart volgt op 30 Maart veroordeling van twee van de Baronnen.
3. Martinus van Uden, knecht van van Vlijmen, had tegen het echtpaar Vos zeer bezwarende verklaringen afgelegd, tevoren ook reeds tegen de Baronnen. De oude Baron belooft zijn knecht, Aeg. Klokgieters, 5 gulden, als deze van Uden wil bestraffen. De mishandeling vindt plaats op een ogenblik, dat van Uden de kerk binnentreedt (Helena van Vught getuigt later weer over dit aanbieden van geld in de zaak Hoekman).
4. Op 14 Maart staat Klokgieters in de onder 3 genoemde zaak terecht. Voornaamste getuige is Jacobus Bron (vader van de twee verdachten in de Hoekmanzaak). Deze legt een gans ander getuigenis af dan bij het vooronderzoek. Bron wordt verdacht van meineed en de stukken worden wederom in handen van de rechter-commissaris gesteld. Bij exploit van 25 Maart wordt Bron tegen 28 Maart opgeroepen, samen met wachtmeester Hoekman. Bron weet, dat deze confrontatie waarschijnlijk door preventieve detentie terzake van meineed gevolgd zal worden.

Er waren dus 4 zaken hangende, ten nauwste met elkaar verbonden; in alle zaken waren de Baronnen belanghebbend, in de laatste zaak de oude Bron ook. De wachtmeester is bovendien 12 dagen voor zijn dood een onderzoek aangevangen in verschillende diefstallen en had tegen de Bron's grond voor verdenking gevonden.

Verder zijn er de al dan niet terecht ontslagenen, die door de bittere armoede van hun gezin gevaarlijk geworden zijn. Een week of vier voor de moord op de wachtmeester is vernieling gepleegd op het huis van een van de Jurgens'; mede tengevolge van dit feit zijn weer tal van werklieden uit de fabriek ontslagen. Rud. Westerveld, de veldwachterszoon, heeft volgens de verklaringen van sommige getuigen eens uitgeroepen: „Wij krijgen nooit geen werk meer, zolang de wacht-

meester niet kapot is; geef mij het geweer maar, dan zal ik het hem wel geven!" Dit is de overtuiging geworden, waarmee al die kerels die „gedaan" gekregen hebben, rondlopen; en deze overtuiging wordt bijna opgezworen tot een voorstelling met magische kracht: de dood van de wachtmeester alleen kan ons redden!

Deze ontwikkeling van de spanningen komt de oude Baron wel te stade. Wij krijgen de indruk, dat zijn haat verstandelijk is en vrij koud. Het is hem voldoende bekend, dat de wachtmeester hem beschouwt als de ziel van de Osse bende en hem en zijn rovers in het bijzonder van het daderschap van enkele ernstige misdrijven verdenkt. En de vasthoudendheid van Hoekman begon zelfs effect te sorteren. Als de Baron met twee van zijn zonen wegens de genoemde ernstige mishandeling van Van Vlijmen en Van Uden vervolgd worden, treffen zijn gewone verdedigingsmiddelen geen doel, doch worden twee der beïnvloede getuigen wegens meineed veroordeeld en kan op 30 Maart 1893 de veroordeling van twee van de Baronnen, de oude incluis, volgen.

Op de zitting van 23 Maart heeft de wachtmeester zijn verklaringen afgelegd en er iets aan toegevoegd over de buitengewoon slechte reputatie van de familie van B.. Brigadier Brunius verklaart later, als getuige bij de behandeling van de moordaanslag, dat hij toen onmiddellijk gedacht heeft: „Wachtmeester, dat is je dood". En volgens andere verklaringen zou de Baron na de zitting gezegd hebben: „Die wachtmeester zal tegen ons niet weer getuigen". Hij heeft trouwens al eerder tegen Klokgieters gezegd: „Je hebt eens vijf gulden van mij gehad, omdat je de knecht van Van Vlijmen een oplazer gegeven hebt, maar als je „de Vlek" (de wachtmeester had op zijn gezicht een bloedvlek; men noemde hem ook wel „de Blauwe") een kogel door zijn verdoemenis jaagt, kun je de beste koe uit mijn stal krijgen." Behalve deze koe heeft de Baron geldbedragen uitgeloofd van tien tot veertig gulden voor de gelukkige schutter. Wie van deze feiten kennis neemt, vindt het niet vreemd meer, dat men in deze tijd sprak van „de kwartjesmoorden" [1].

Heel Oss voelt de spanning mee. Al zijn de mensen natuurlijk wel onder de indruk van de moord, ze zijn toch niet al te zeer verbijsterd. Er zijn zelfs ondervraagden, die verklaren, dat zij, toen ze op hun bed gelegen de schoten hoorden vallen, meteen aan de wachtmeester moesten denken.

Een aanslag op de wachtmeester werd algemeen beschouwd als iets, dat zeker komen zou en elke dag gebeuren kon [2]. Op 23 Maart heeft Hoekman zijn eigen dienovereenkomstige verwachtingen medegedeeld aan de districtscommandant, die hem onmiddellijke overplaatsing aanbood. Hij wilde niet [2]. De O. v. J. zei in zijn requisitoir o.a.: „Het enige wat verdachten zouden kunnen zeggen is, dat zij met hun vieren terecht staan voor een feit, waar misschien 20 schuldig zijn" [3], en gaf hiermee uitdrukking aan wat ieder meende. Dit is het huiveringwekkende in deze zaak, dat iedereen in Oss de spanning voelt groeien, dat het haast wel zeker is, dat deze ene man in zijn strijd tegen een gehele gemeenschap het onderspit moet delven, en dat het inzetten van een voldoende politiemacht om de rechtsorde te herstellen van deze overheden niet verwacht kan worden, vóórdat het kwaad gebeurd is. In de pleitrede van Mr J. A. Loeff lezen wij: „Ik weet niet of het U (d.i. de rechtbank, N.) gegaan is als mij, maar ik wil U gaarne bekennen, dat mij, wanneer ik in deze dagen 's avonds in de eenzaamheid mij met de lezing van dit strafdossier bezighield, meer dan eens een zeker gevoel van beklemming overviel en ik een onwillekeurige huivering mij langs de leden voelde lopen" [3].

[1] *Stoffels*, Beknopt Overzicht, p. 41 en 42.
[2] „De Koninklijke Marechaussee" van 15 October 1929.
[3] „Het Paleis van Justitie" van 13 November 1893.

Van terreur blijkt in het dossier op allerlei plaatsen. W. Hendriks, een eerlijke landbouwer, die door van Galen precies wist, wat er gebeurd was, heeft dit nooit durven verdervertellen. Hermanus Jansen, die Toon van B. vlak voordat de schoten vielen bij de Eikenboomgaard op verdachte wijze heeft zien wachtlopen, durft dit slechts aan zijn vader mededelen, wanneer later bekend wordt, dat van B. getracht heeft zich een alibi te verschaffen. Pas wanneer hij voor de 4e maal door de R.-C. wordt verhoord, bekent hij dit. Ook van anderen blijkt een onnatuurlijke terughoudendheid in het afleggen van verklaringen in deze zaak; de anonieme brieven, die erover binnenkomen, zijn daarentegen talrijk. De houding van Van Galen grenst aan medeplichtigheid. Hij ziet in de nacht van de aanslag de daders gereed staan en begrijpt wat er gaat gebeuren. Dan komt hij de wachtmeester tegen, hij groet en zijn groet wordt beantwoord. Thuis gekomen eet hij een boterham en gaat naar bed zonder zijn vrouw ook maar iets te vertellen van wat te gebeuren staat. En dit alles vertelt hij ook rustig in de instructie.

De Baron bedreigt, blijkens het latere onderzoek, alle getuigen en laat verder mensen zoeken, die valse eden zouden willen doen. „Weet gij iemand, die een valse eed voor mij wil doen", colporteert hij vrij openlijk, „want anders krijg ik mijn zoon nooit terug." Het helpt hem niet.

De Palmzondag.

Het verhaal van de moordaanslag zelf kan kort zijn. De daders hebben het wel laten voorkomen, dat de wachtmeester een tikje aangeschoten was, toen hij op de bewuste avond te ongeveer half twaalf over de Heuvel liep, maar dit is niet waarschijnlijk. Het was allerminst zijn gewoonte en brig. Brunius en marechaussee van der Peyl verklaren bovendien eerst een onderzoek met hem te hebben gedaan en daarna nog met hem te hebben gesurveilleerd. Over de betekenis van dit merkwaardige bedenksel later meer in Deel IV, Hoofdstuk IV, § 3, b.

Kort nadat zij uit elkaar gegaan zijn, Hoekman om zich in de kazerne te ruste te begeven, de anderen om verder te patrouilleren, wordt de wachtmeester op de Heuvel beschoten vanuit de Eikenboomgaard door Gijs van Gelder. Nic. Bron en Toon v. B. seconderen de laatste. Hendr. Bron staat mee op wacht. Het eerste schot is niet dodelijk. De wachtmeester tracht hard weg te lopen, maar onder de aftocht trekt hij zijn revolver, kommandeert (zichzelf): „Vuur!" en schiet op zijn aanvallers, terwijl hij zelf op de knieën zakt. Hij raakt van Gelder met een schampschot bij de enkel. Het tweede schot treft hem echter dodelijk. Van Gelder pocht tegenover zijn vrienden „dat hij er in Indië velen in het zand had doen bijten, maar nog nimmer iemand zo mooi had zien rollen als Hoekman" [4]. Zware hagel no. 0 wordt bij de sectie in hart en lever aangetroffen.

Midden op de straat vindt men de dode, de revolver met een lege huls er naast op de grond liggend. De daders maken, ook met niet rechtstreeks betrokkenen, nauwkeurige afspraken betreffende hun alibi en gaan rustig naar bed, in de overtuiging, dat niemand hun wat maakt. In hun omgeving is vrijwel op de avond zelf nog bekend wat geschied is. Men zegt „als ieder z'n mond houdt, loopt alles goed af, want alles is goed afgesproken". En, zoals hieronder verhaald wordt, het kost de justitie inderdaad maanden aleer er voldoende licht in de zaak is.

De Opsporing.

Opmerkelijk aan dit opsporingsonderzoek, zoals het gereconstrueerd kan worden uit het dossier, is, dat het zwaartepunt ligt bij de instructie. Terwijl in de

[4] „De Koninklijke Marechaussee" van 15 October 1929.

zaken van sector IV de werkzaamheden van de recherche de zaak steeds in zo ver mogelijk stadium te brengen, om tenslotte, zo nodig met parallel doorlopend politioneel onderzoek, een besluit te vinden bij de R.-C., start hier deze laatste (Mr baron van Lamsweerde) met zijn werkzaamheden reeds des nachts, na een reis met de goederentrein, op de plaats van het delict.

De subst.-O. v. J. Mr. C. baron Speijart van Woerden, eigenlijk de ziel van de instructie, is van het begin af aanwezig, en zelfs zijn tussentijdse benoeming tot O. v. J. te Roermond belet niet dat hij, voor deze zaak daartoe aangewezen, de vervolging voert tot en met de vertegenwoordiging van het O.M. ter terechtzitting. In het begin wordt ook 's nachts doorgewerkt door de justitie, in het kantongerechtsgebouw van Oss. Direct onder het oog van het parket verricht de politie haar werk, en haar verbalen hebben maar een klein aandeel in het omvangrijke pakket stukken. O. v. J. en R.-C. blijven het onderzoek volkomen beheersen.

Opmerking verdient een goed sectierapport, uitgebracht door twee artsen. Er worden verder voor die tijd moderne schietproeven genomen met het inbeslaggenomen geweer.

Op 27 Maart worden al verhoren afgenomen van omwonenden en mensen, die menen iets te kunnen vertellen. Hoewel ieder begrijpt in welke richting gezocht moet worden, maakt de omvang van de bende enerzijds en de grootte van de groep der waarschijnlijke daders anderzijds, dat het parket eerst vrijwel geheel in het duister tast. Er wordt een beloning uitgeloofd, groot 25 gulden, voor aanwijzingen. De verhoren (tot 28 Juli 1893, wanneer de instructie gesloten wordt, 180 stuks, en van elk verhoor berust een verbaal in het dossier) zijn zakelijk en scherp. De Griffier springt echter herhaaldelijk al te slordig om met de namen van de getuigen en verdachten. Langzamerhand komt er licht, maar het blijft voetje voor voetje gaan. Het geweer is van de beide Vossen en van hen geleend door van Gelder. Op 14 April kan aan A. van B. de ordonnantie van rechtsingang worden betekend. Van Gelder, Bron en A. van Galen worden op de 18e gevangen genomen.

Als tenslotte van Galen gaat doorslaan, komt de zaak geheel boven water. Van Gelder tracht nog de rollen om te draaien en van Galen te beschuldigen, maar op verschillende punten wordt hij op onjuistheden betrapt. Twee artsen vinden een vers litteken, waarschijnlijk van een revolver afkomstig, aan hem. De oude Baron tracht nog op alle wijzen zijn zoon vrij te krijgen. Hij informeert zelfs of men niet iemand voor hem weet, die een meinedig ontlastend getuigenis zou willen afleggen. Twee jonge kerels gaan kwasi op zijn voorstellen in, met de bedoeling hem erin te laten lopen, want „daar de Baron hier te Oss al zóveel ongelukkig gemaakt heeft en er zeker voor hem al zeer veel valseden zijn gezworen, heb ik erin toegestemd om mede te werken om de Baron er nu zelf eens acher te krijgen, doch (verklaren ze veiligheidshalve voordien aan de politie) wij komen U eerst met alles in kennis stellen, zodat wij er zelven geen kwaad mee kunnen."

Wanneer wij oog blijven houden voor het sociale element in deze strijd van de justitie tegen de bende, zal het ons niet verrassen, dat de burgerij aan de justitie de hand langt waar zij kan. Vooral de mededelingen van Antoon Jurgens wijzen op zeer goede informatie. Hij bereidt de P.-G. erop voor, dat Jan en Piet Bron, de zoons van Johannes, neven van de verdachte Bron's voor het Hof zullen getuigen, dat Gijs van Gelder op het tijdstip van de moord door hen was gezien in de Oyense hut. Verder, dat zekere Jan van Galen, smid van beroep, die de hagel gemaakt zou hebben, „heden" via Amsterdam naar Amerika zal vertrekken. Dat verder de Baron gepoogd zou hebben van Galen met deze Jan te doen mee-

gaan naar de nieuwe wereld, opdat hij dan in staat zou zijn van daar uit zijn in eerste instantie afgelegde verklaring per brief te herroepen.

De burgemeester, een typisch liberaal magistraat anno 1893, haast zich om de justitie en de fabrikantenpartij zijn diensten aan te bieden. Hij doet de O.v.J. een bericht toekomen, waarin hij kans ziet, zijn aangename relaties te vermelden: „Door tussenkomst van Mr B. juist op dat ogenblik vertoevende bij zijn schoonouder de Heer Arnold Jurgens Azn, mijn overbuur, deel ik deze in mijn oog zeer gewichtige bekentenis dadelijk aan de Heer O. v. J. mede...."

Wanneer wij kennis nemen van de inhoud van dit zo gewichtige bericht, schrikken wij. De vrouw van van Gelder is nl. op 25 April bij de burgemeester gekomen om door zijn tussenkomst meer onderstand te krijgen voor haar en haar vier kinderen, die, in bittere armoede achtergelaten, van het armbestuur nu slechts één roggebrood per week krijgen. Hij eist van haar de bekentenis dat haar man op de avond van de moord niet thuis was (eerst had ze verklaard van wel). Aanvankelijk voldoet ze aan deze voorwaarde, na lang aarzelen en onder het storten van tranen, maar later herroept ze de verklaring. De burgemeester rapporteert dan: „na haar wederom gewezen te hebben op de verschillende verklaringen, die lijnrecht elkander tegenspraken, heb ik haar laten gaan zonder haar onderstand te vermeerderen, welke onderstand heden bestaat in 1 roggebrood per week". Het is de bedoeling, dat de O. v. J. tussen deze regels door leest, dat de ijverige burgemeester door deze tactische verhongering misschien toch profijt krijgt voor de justitie, want de Officier begrijpt natuurlijk wel, dat de moeder en de vier kinderen het op dat roggebrood niet zullen uithouden. Niettegenstaande de herroeping, wordt deze verklaring van zijn vrouw door de president toch tegen van Gelder gebruikt. Men had haar dus evengoed wèl te eten kunnen geven.

Na de uitspraak van de rechtbank blijft het onderzoek voortduren, omdat alle vier verdachten hoger beroep aantekenen.

Bij de berechting door de Rechtbank blijkt dat ruim 20 Ossenaren, de oude Baron incluis, heimelijk (via Antwerpen en gedeeltelijk onder valse namen) naar Amerika zijn geëmigreerd; van hen is in de Inleiding al gesproken. De Baron zelf is spoedig teruggekeerd; zijn correspondentie met zijn zoon Lambertus werd onderschept; zij leverde nog belastend materiaal. Verder blijkt uit het dossier van een „geheime agent", die de justitie veel aanwijzingen heeft verstrekt.

De Berechting.

Tenlastegelegd is aan van Gelder alleen moord, aan de andere drie moord subsidiair ten eerste het misdrijf van art. 136 Sr. (kennisdragend van het voornemen tot moord nalaten tijdig daarvan kennis te geven) en ten tweede medeplichtigheid aan moord. Aan van B. bovendien subs. uitlokking van moord (door het geven van inlichtingen).

De zittingen gehouden op 6 en 7 November 1893, beginnen om 9 uur en worden met twee korte schorsingen op de uren der maaltijden beide dagen voortgezet tot half twaalf des avonds!

Er moeten trouwens 68 getuigen à charge gehoord worden en 5 à décharge. Jans van der Burgt blijkt, als men haar wil dagvaarden, spoorloos te zijn verdwenen; men vermoedt dat zij, scharreltje van Ae. Klokgieters, deze nagereisd is naar Amerika. Helena van Vught ondergaat gevangenisstraf wegens meineed, als zij in deze zaak wordt gehoord als getuige; terecht vraagt de verdediging acte van dit feit. De O. v. J. vraagt ter zitting de onmiddellijke gevangenneming van Gerdina van Esch wegens meineed.

Wij krijgen een uitnemende indruk van het peil waarop Openbaar Ministerie en verdediging beide hun taak vervullen. De welsprekendheid van de O. v. J. in zijn requisitoir is typisch 19e eeuws letterkundig. Hij schildert de wachtmeester naar de kazerne lopende, waarbij hij de weg neemt, die langs het kerkhof leidt, „een weg, die niemand, in wie nog iets goeds zit, betreedt zonder eerbied, omdat die weg hem doet denken aan de Schepper, aan zijn dierbare betrekkingen, die hem zijn voorafgegaan in de eeuwigheid, weinig vermoedende, dat daar een viertal ellendelingen klaar stonden om hem aan zijn nuttige werkkring te ontrukken, een liefhebbende vrouw tot weduwe, zijn kinderen tot wezen te maken". De verslaggever tekent hierbij aan dat op deze woorden sensatie in de zaal ontstond [5]. Geëist wordt tegen van Gelder levenslang, tegen elk der drie anderen wegens medeplichtigheid 15 jaren gevangenisstraf.

Voor onze smaak overdrijft de verdediger, Mr J. A. Loeff, als hij zijn pleidooi aanvangt met zich, na hiertoe verlof te hebben verkregen, *namens de verdachten* aan te sluiten bij de hulde de overleden wachtmeester door de Officier gebracht.

Zijn pleidooi is scherpzinnig. Enige punten daaruit te memoreren zijn: Het O.M. onderscheidde niet voldoende scherp mededaderschap van medeplichtigheid. De dagvaarding begint met alle 4 verdachten in een uitvoerige schildering voorbedachte raad toe te schrijven, hetgeen alleen doel zou treffen indien de uitwerking van het ten laste gelegde op mededaderschap i.p.v. op medeplichtigheid gericht zou zijn. De medeplichtige aan een met voorbedachte raad gepleegd misdrijf behoeft niet zelf voorbedachte raad te hebben. En als nu de rechtbank mededaderschap zou aannemen, zou veroordeling niet mogelijk zijn.

Verder: het is niet logisch te zamen met medeplichtigheid aan moord ook het misdrijf van art. 136 telast te leggen. De medeplichtige immers zou van de door art. 136 gevorderde kennisgeving „gevaar voor strafvervolging voor zichzelven" doen ontstaan, hetwelk volgens art. 137 de toepassing van art. 136 op hem uitsluit.

Mr Loeff valt natuurlijk ook over het optreden van de kroongetuige van Galen [6]. Deze heeft zelf zes maanden preventief gezeten als verdachte in dezelfde zaak. Op hem past ongetwijfeld art. 136 Sr., waarom dus hèm buiten vervolging gesteld? Hij houdt de rechtbank voor, dat volgens art. 85 Sv. (oud) verwijzing naar de terechtzitting niet mocht uitblijven: „in alle andere gevallen verwijst zij de zaak naar de teregtzitting" en verzet zich tegen het getuigen van van Galen met een beroep op de M. v. T. bij art. 136 Sr, die de Code Pénal afwijst waar deze aan revelatie somtijds de beloning verbindt van vrijstelling van straf [7].

Enkele geheel formele bezwaren zullen wij niet volgen, nu thans een geheel ander strafprocesrecht geldt.

De uitspraken luiden: Van Gelder, levenslang wegens moord, van B. 15 jaar wegens medeplichtigheid en vrijspraak van de gebroeders Bron.

Na afloop van de zitting op de laatste dag wordt bekend, dat even tevoren, te circa 11 uur, de oude Baron, uit Amerika weergekeerd, op het station is gearresteerd. Deze mare brengt nog te middernacht een opeengepakte mensenmassa in de omgeving van het rechtsgebouw bijeen.

Het Hof houdt voor deze zaak zitting op 14 Maart 1894. Raadsman van één

[5] Uit het verslag in het Geïllustreerd Politie Nieuws, 20e Jaargang, nr 1683.

[6] De bijzonderheid moet vermeld, dat van Galen, die uit Goch moet komen (de Jurgens' hebben in Goch fabrieken), van de trein gehaald wordt door de genoemde schoonzoon van Jurgens, bij wie hij ook logeert.

[7] Zie *H. J. Smidt*, Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht II, Haarlem 1881, p. 75.

Bron is Mr L. W. van Gigch uit Amsterdam en van de drie anderen Mr J. A. Blok van Den Bosch (Mr Loeff is ziek).

De advocaat-generaal, Mr Reitsma, overtreft in het picturale van zijn requisitoir de rhetorica van zijn eigen eeuw ver: „Zijn lippen, die zo dikwijls der justitie van dienst waren geweest, waren niet meer in staat om de naam te noemen van de sluipmoordenaar, die hij zeker moet hebben herkend. Nog slechts een flauw rochelen, de klagende stem des bloeds, die van de aarde naar de Hemel de moordenaar opriep vóór de Opperste Rechter, die treffen zal, ook wat aan de arm der justitie ontkomt."

Een talrijk publiek, „onder 't welk zelfs enige dames uit de voorname kring onzer burgerij", hoort deze woorden van de O.M.-kansel aan.

Josephus Vos, thans als getuige gehoord, blijkt inmiddels in Rotterdam te wonen. Hij kreeg daar nog een brief van de oude Baron, die hem werk belooft, als hij zich houdt „zoals hij in Oss gedaan had". Hij doet dan toch de mededelingen, die hij eerder uit angst voor zich hield.

De eis is levenslang tegen van Gelder en 15 jaar tegen de drie andere verdachten.

Het optreden van Mr van Gigch verschilt pijnlijk met dat van de Mrs Loeff en Blok en vertoont overeenkomst met de stijl van de advocaat in de Oyense zaak C 61. Mr van Gigch deelt aan de rechtbank (eigenlijk aan de tribune) mede, dat men hem uit Oss geschreven heeft: heb niet de moed om naar den Bosch te komen om te pleiten. Voorts signaleert hij een poging tot intimidatie van het Hof door de kranten, die gewaarschuwd zouden hebben, dat een vrijspraak het vertrekken uit Oss van een der grootste industriële ondernemingen tengevolge zou hebben. Verder zou er een lastercampagne tegen hem gevoerd zijn. Maar hij is nu juist uit Amsterdam gekomen, omdat men hem dreigde, „want ik vrees niemand en niets!" Hij wil een vonnis, waarbij de rechter zich gerust op zijn sterfbed kan neerleggen, overtuigd volgens zijn geweten recht te hebben gesproken (en dat zal niet kunnen als zijn cliënt veroordeeld wordt).

Veroordeling van alle vier verdachten volgt, van Gelder krijgt levenslange gevangenisstraf, N. en H. Bron 15 jaar, van B. 10 jaar gev.straf.

Hun cassatieberoepen worden verworpen.

Naberícht.

De geschiedenis van de moord op wachtmeester Hoekman is niet compleet zonder de vermelding van de grove grafschennis, die daarna gepleegd werd. Voordien worden in de kroeg openlijk lugubere grappen getapt als: „wij kunnen 't zonder onze wachtmeester niet doen, we zullen 'm er weer uit halen" en „wij hebben 'm erin geschoten, we zullen 'm er ook weer uitschieten."

Deze uitlatingen wijzen erop, dat de daad voorbereid werd. De grove grappen hielpen de daders misschien over tegenzin heen. De opzet is uit het brein van de oude Baron: hij meende de aandacht van de justitie te kunnen afbrengen van het ingeslagen spoor, als de grafschennis geschiedde terwijl de verdachten gevangen zaten. Op 15 April 1893 vond de schending plaats. De kuil werd opengedolven en de kist bevuild, en een krans met mest besmeerd aan de ingang van de protestantse begraafplaats gezet. De legende heeft zich natuurlijk van dit verhaal meester gemaakt, maar dat het lijk zelf aangeraakt zou zijn of dat de kist voor de Marechaussee-kazerne zou zijn opgehangen (wat thans in Oss verteld wordt) is niet waar.

Daders waren waarschijnlijk de Baron zelf, een zwager en Nic. Bron.

Een commissie is voorts gevormd, die „het lot van weduwe en kinderen zal verzachten". Daarin zitten, behalve de burgemeester, o.a. Arnold en Jan Jurgens. H.M. de Koningin-Regentes deed deze commissie *f* 100.— toekomen voor de nabestaanden.

De voornaamste indruk die een en ander maakt is, dat een behoorlijke pensioenregeling deze in het harnas gestorven politieman wel onthouden geweest zal zijn. En bij nader onderzoek blijkt deze argwaan gerechtvaardigd. De zonen van de gesneuvelde wachtmeester deelden mij mede, dat hun moeder 8 à 9 maanden na het overlijden bericht kreeg, dat haar een pensioen van 250 gulden 's jaars was toegekend.

De commissie, die in „De Stad Oss" van 1 April 1893 adverteerde om bijdragen, bracht, naar een zoon zich weet te herinneren, een 3000 gulden bijeen, voor welk bedrag werd ingeschreven op het Grootboek der N.W.S., met de beperkende bepaling dat pas tot uitkering zou mogen worden overgegaan als de jongste der kinderen 18 jaar zou zijn....

Gelukkig was de weduwe een buitengewoon ijverige en intelligente vrouw, die haar eigen weg durfde zoeken en kon vinden. De 4 zoons zijn allen zeer goed terecht gekomen. Als ik dit schrijf leven zij nog, als gepensionneerde hoofdofficieren van het N.O.I. leger en als hoofdambtenaren.

Over de veroordeelden kan het volgende worden meegedeeld: Van Gelder werd in 1923 voorwaardelijk in vrijheid gesteld, na 2 jaren eerder „op jaren" gesteld te zijn. Hij heeft zich in de gevangenis voorbeeldig gedragen. Zijn lichamelijke en geestelijke gesteldheid was vrij goed, toen hij zich op 60-jarige leeftijd te Z., de hem aangewezen gemeente, vestigde. Hij kon aldaar gedurende de eerste tijd tamelijk goed in zijn levensonderhoud voorzien, maar moest later door de kerk ondersteund worden. Tot zijn sterven in 1935 heeft hij onder toezicht gestaan van de R.K. Reclasseringsvereniging, zonder ooit aanleiding tot klachten te hebben gegeven. Nog éénmaal is het hem vergund geweest Oss te bezoeken, om daar van een ziek familielid afscheid te nemen.

Van B. kwam in 1905 weer vrij: vermeld staat, dat hij zich als gevangene „uitmuntend" gedroeg.

Hendr. Bron kwam vrij in 1909. Hij heeft zich zeer goed gedragen en krijgt na zijn vrijlating een baantje bij de gemeentelijke reinigingsdienst in Oss, in welke betrekking hij later gepensionneerd wordt.

Zijn broer kwam eveneens vrij in 1909. Ook zijn gedrag in de gevangenis wordt „zeer goed" genoemd. In 1912 wordt hij wegens inbraak weer voor 8 jaren naar Leeuwarden gezonden, waar het judicium wederom „zeer goed" luidt.

Achteraf valt moeilijk te schatten, of het criminaliteitscomplex waarvan de zaak Hoekman de top was als geheel even ernstig geweest is als de golf van 1924-1935. In 1894 is naast de grote kerk een gedenkteken opgericht: drie beelden, waarvan één het opschrift draagt: „Ter herinnering aan het noodlottige jaar 1893" het tweede: „Tot dankzegging voor de gelukkige uitkomst in 1894" en het Mariabeeld in het midden: „Ik ben de Onbevlekte Ontvangenis. Ik ben de bewaarster van deze plaats".

Bij het zien van dit beeld is men geneigd te denken dat de misdadigheid van 1924-1935 een zwakke herhaling zou zijn van die van vroeger. In elk geval wijst het oprichten van een dergelijk monument wel op het eigenaardige karakter van strijd, bijna op burgeroorlog gelijkend, van de oudere periode.

HOOFDSTUK II.

80 delicten (1924-1935)

1. 1/2 November 1924. ROOFOVERVAL TE OSS.

Daders: *Puck Hooy* (cursivering van de naam betekent dat de aangeduide dader voor de betreffende zaak is berecht), Driek Sossen en van Zaayen.

Het slachtoffer is een zestigjarige varkenskoopman, in de stad wonende. Uitgangspunt van de onderneming was de woning van Hooy. Door het openschuiven van een raam komen de dieven binnen, waar zij de bewoner, die gealarmeerd is door het lawaai, aantreffen. De dieven nemen de vlucht waarbij Hooy nog schiet op de bewoner, die getroffen wordt.

Opsporing.

De gemeentepolitie houdt aan als verdachten: van Zaayen, Sossen en Schram, die alle drie preventief gezet worden, eerstgenoemde zelfs vier maanden. Tegen Hooy is voldoende bewijs: in 1925 wordt hij tot 6 j. gev.str. veroordeeld. De anderen bekennen later, in verband met andere zaken, maar worden voor deze zaak niet meer berecht.

2. 5/6 December 1925. DE MOORD OP VAN NEERVOORT.

Dader: *Hornikx.*

Het slachtoffer is een jongen van de vlakte, even als de dader en zijn vrienden. Hij had verkering met een meisje R., maar toen bleek, dat zij bevallen moest, wilde hij haar niet trouwen. („Hij kon niet", zegt zijn moeder voor de R.-C., „want mijn zoon had geen werk".) Na drie maanden zwangerschap is er abortus en daarna zoekt van Neervoort weer contact, maar inmiddels heeft het meisje verkering gekregen met een ander. Vader R. moet niets meer van de vrijage van Van Neervoort hebben en heeft al eens met een riek gewapend op zijn komst geloerd. De broers zijn furieus.

Maar hij heeft nog meer vijanden. Een B. haat hem ook als de pest; het blijkt niet waarom. Hornikx heeft ook wat tegen hem, omdat van Neervoort eens geschoten heeft op zijn broer. Waarom een L. hem ook al haat is niet bekend. Veel complicaties blijken echter mogelijk, als men er achter komt dat L. verkering gehad heeft met een andere zuster R., dat broer R. en de te noemen P. neven zijn en broer R. weer verkering heeft met een zuster van L.

Op Sint-Nicolaasavond bevinden zich R., L., P., Kees Bron, Hornikx en Sch. in een café, waar stevig gedronken wordt. R. en L. tracteren Hornikx en op een gegeven ogenblik vestigen zij zijn aandacht op van Neervoort, die daar ook zit, met de woorden: „Daar zit de schieter!" Hiermee zinspelen zij op de tegen de broer van Hornikx gepleegde aanslag. Vermoedelijk hebben zij Hornikx flink opgewarmd.

Bij het, ongeveer gelijktijdige, verlaten van het café lopen al de genoemden in dezelfde richting. Het vertrek van Hornikx blijkt overhaast te zijn geweest, want hij laat zijn jeneverglas onuitgedronken staan. Hornikx bevindt zich met Kees Bron in de achterhoede. Bij deze laatsten voegt zich nog B., die uit een ander café

komt. Hornikx stuurt hem door het gangetje (zie de schets) om in de kazernestraat van Neervoort, „waarmee hij wil afrekenen", op te vangen en aan de praat te houden. Door snel het gangetje te passeren kan B. van Neervoort nog net treffen. „Wacht even, Hornikx moet je spreken!" voegt hij hem toe. Van Neervoort blijft staan wachten.

Als Hornikx verschijnt volgen de gebeurtenissen elkaar snel op. Hornikx zet een woordenwisseling in: „Je moet eens op mij schieten, net zoals je op mijn broer gedaan hebt!" Vrijwel direct begint de steekpartij. Zeer waarschijnlijk deden ook L. en R. mee, B. misschien ook. Kees Bron (die zich bij de politie en de R.-C. niets herinnerd had) weet tenminste voor de rechtbank te verklaren, dat B. hem gezegd zou hebben: „Ik heb hem (v. N.) gepakt, bij de keel gegrepen, tegen de muur gezet en een mes in het onderlijf gestoken". Hornikx bevestigt dit. In elk geval staat wel vast dat, zo B. zich onbetuigd gelaten heeft in de strijd, hij toch kalmweg met Kees Bron heeft staan toekijken, hoe van Neervoort werd afgeslacht. Afslachten is inderdaad de juiste benaming voor het wilde er op in hakken, dat Hornikx doet en waarmee hij doorgaat als de ander, onder een doodsschrei die de omwonenden in hun bed hebben kunnen horen, neer strompelt. „Ziezo", zegt Hornikx, „die zal niet meer op mijn broer schieten, hij staat niet meer op".

Hornikx schijnt zelf een hoofdwondje te hebben opgelopen. Hij wast dit, even-als zijn mes, schoon met de sneeuw in het gangetje. Het drietal B., Bron en Hornikx begeeft zich naar het huis van de laatste (nadat deze nog even het zo pas verlaten café binnenwandelt om het restant van zijn borrel uit te drinken!), waar zij enige andere gezellen uit de „onderwereld" aantreffen. Over het „voorval" wordt niet meer gerept. Vrouw Hornikx begroet haar man met de woorden: „Zo, ben je weer aan de gang geweest?", maar het antwoord: „Hou jij je mond" schijnt voldoende te zijn om verder vragen te verhinderen. In de keuken worden bij de pompbak de laatste sporen van het misdrijf weggewist; vast staat dat ook B. aan die schoonmaak deelneemt.

Waarschijnlijk hebben op deze Sint Nicolaasavond mannen als R. en L. kans gezien om de reeds bij Hornikx tegen van Neervoort bestaande wrok zozeer op te warmen, dat deze, onder invloed van drank, door het dolle heen, met of zonder hun hulp, de steen des aanstoots uit de weg ruimde. Hornikx was een stoere knaap, een gevaarlijke vechtersbaas als hij onder de invloed van sterke drank was en zulk een tegenstander zal nodig geweest zijn voor Van Neervoort, kennelijk ook een jongen die niet bang uitgevallen was en die, blijkens de verklaringen van de lijkschouwers, zeer krachtig gebouwd geweest moet zijn. Hornikx kende als slager (dat was hij een tijdlang) de weerstand van het vlees tegen het mes. Zijn ongelooflijk er-op-in-hakken kan daarmede verklaard zijn.

De lijkschouwers vinden zes verse steek- en snijwonden: in de nek, twee aan de linkeronderarm, een aan het linkerbovenbeen, een dodelijke wond in de linkerpols, waarvan de polsslagader geheel doorgesneden is, en een dodelijke snij-steekwond in de linkerlies; zowel de arteria als de vena femoralis zijn geheel doorgesneden. Bij de verslagene zelf werd het mes gesloten in de broekzak gevonden.

Van de gebeurtenissen ná de daad relateer ik nog: in 1932, op Vastenavondzondag 's nachts om ongeveer 12 uur, wordt er aan de woning van van Y. geklopt. Van Y. is op een afstand getuige geweest van de moord, maar heeft er uit vrees nimmer over gesproken en meent ook dat Hornikx het niet gezien heeft. Na herhaald kloppen doet hij open en Hornikx komt binnen met zijn broer Hendrikus. Ze hadden flink gedronken. Nadat ze bij van Y. ook nog wat gebruikt hebben, en over koetjes en kalfjes gesproken, gaan ze weg. Bij het uitlaten alleen zegt Hornikx: „Denk eraan, niks zeggen". Ze hadden anders nooit omgang met elkaar. Hieruit bleek van Y., dat Hornikx hem gezien moet hebben in de nacht van 5 Dec. 1925.

Tussen Hornikx en onze delinquent Visser ontstaat vijandschap. Een paar maanden na de moord komen zij elkaar op een nacht op straat tegen. Hornikx vraagt om een sigaret, maar Visser antwoordt: „Ik heb er geen, maar had ik ze, dan kreeg jij er nog geen een". Hornikx vraagt, waarom niet, en Visser zegt: „Ik geef aan een lafaard geen sigaretten." Op een wedervraag van Hornikx antwoordt hij: „Ik ben geen van Neervoort!" Hornikx weet dan, dat nog een buitenstaander zijn geheim kent. Grote vijandschap ontstaat tussen Visser en diens familie enerzijds en Hornikx, Koosje Bron, Noest en Joh. te Mortel anderzijds. Visser zegt, dat hij tengevolge hiervan ook moest „optreden", en mede in de loop van deze twisten, in een ogenblik van dronkenschap, de broer van Hornikx heeft aangeschoten.

Opsporing.

Het dode lichaam wordt door een voorbijganger aangetroffen te ongeveer 11 uur 's avonds. Van Kempen is spoedig ter plaatse en vangt met het onderzoek aan. Hij hoort dezelfde nacht de personen, met wie van Neervoort in het café gezien is, nl. L., Sch., R. en P. Die verklaren eenstemmig, dat van Neervoort met hen het café had verlaten, dat hij in de achterhoede was blijven lopen, dat zij hem opeens hoorden schreeuwen, daarom teruggingen, hem in het bloed badend op de grond hadden zien liggen en dat ze er toen ijlings vandoor zijn gegaan. Ze verklaren, dat ze daarna met zijn vieren eerst nog getracht hebben bij twee andere café's binnen te komen, maar beide kroegen waren al gesloten. Ze geven geen verklaring waarom ze geen politie, of tenminste een dokter, gehaald hebben. Alle vier worden ze in verzekering gesteld. Op 15 Dec. 1925 vordert de O.v.J. „rechtsingang met instructie en gevangenhouding" tegen hen; een feit, waaraan het Hof later ernstige processuele consequenties verbindt.

Er is een zeer uitgebreide en geregelde correspondentie tussen van Kempen en de R.-C. Ze nemen vele verhoren af; allerlei proeven doen ze en laten ze doen. Van Kempen neemt een geluidsproef met een der bewoners van de Kazernestraat, die de doodsschreeuw gehoord heeft. Hij laat een onderzoek doen naar vezelsporen op het mes van L. (dat bij hem thuis gevonden is). De aangetroffen vezelstukjes blijken van dezelfde aard te zijn als het garen, dat verwerkt wordt in de fabriek, waar L. werkt, en niet van de textiel die de verslagene droeg. De deskundige vindt bloedsporen op de broeken van L. en van Sch.; bij L. in de rechterbroekzak en bij Sch. spatjes aan het ondereind der broekspijpen.

Van Kempen hoort *alle* bewoners van de percelen op de Heuvel en in de Kazernestraat. De meeste mensen hadden echter al op bed gelegen; een enkele heeft op het tijdstip van de moord horen gillen. Eén beschrijft het als het schreeuwen van een kat, dat ook het geschrei van een kind kan zijn. Een bewoner van de Heuvel, dicht bij de Kazernestraat, heeft ongeveer 5 mensen horen lopen, die aan het „moelvechten" waren. De stem van van Neervoort (een schor geluid) heeft hij herkend. Hij wil liever niet geconfronteerd worden met de verdachten, omdat hij daar bang voor is, „zoals algemeen te Oss" voegt van Kempen daaraan toe. Van de vier verdachten wordt alle kleding, gedragen ten tijde van de moord, in beslag genomen en ter griffie gedeponeerd. Van Kempen gaat verder. Alle wevers gebruiken op hun werk een zakmes, dat zij bij zich plegen te dragen. Van het viertal is nog niemand van zijn werk thuis geweest, dus moeten zij hun messen nog bij zich dragen. Alleen bij R. echter wordt het aangetroffen. Waar lieten de an-

deren hun mes? En waarom deden ze het verdwijnen? De vraag lijkt redelijk. Onder de vele bezoekers van het café, die ondervraagd worden, bevindt zich ook Hornikx. Hij heeft niets gehoord en gezien van ruzie met van Neervoort.

1e Berechting.

15 Juli 1926. Nadat de beide andere verdachten al eerder buiten vervolging gesteld zijn, staan R. en L. terecht. De telastlegging luidt op de artt. 287, 302, 1e en 2e lid, 300, 1e, 2e en 3e lid Sr. Er zijn 19 getuigen opgeroepen, die samen geen bewijs opleveren. Beide verdachten worden vrijgesproken en onmiddellijk in vrijheid gesteld.

De oplossing is wel dichtbij geweest. Bij hun vrijlating hebben P. en Sch. tegen elkaar gezegd (in de cel afgeluisterd door Visser): „Als ze me nog één maand langer gehouden hadden, dan had ik gesproken."

In 1935 komt de oplossing. Een verbaal van de P begint met de voorgeschiedenis en vervolgt dan: „Sindsdien werd vernomen, dat heimelijk een ander als dader van deze moord werd genoemd, en wel Hornikx, die indertijd alleen als getuige werd gehoord" en „de meeste der mededelingen waren streng vertrouwelijk".

Gehoord wordt op 1 Juli 1935 Visser, die Hornikx met een ander heeft zien staan wachten bij de woning van van S. Hij heeft Hornikx nog „goeie avond" gezegd. Later had hij onmiddellijk gedacht, dat Hornikx de moord gepleegd moest hebben, gezien de (hem bekende) vijandschap tussen het slachtoffer en de familie Hornikx. Voor het Hof echter zegt Visser zich niets te herinneren, noch ook zelfs dat hij erover door P of R.-C. gehoord is.

Daarna horen zij van Y., dan in de strafgevangenis te Breda (wegens mishandeling, de dood tengevolge hebbende). Hij heeft de vechtpartij gezien en Hornikx met geopend mes zien dreigen. (Voor het Hof herroept hij deze verklaring in zoverre, dat hij dan zegt, geen dader te hebben herkend).

In de nacht van 1 op 2 Juli 1935 wordt Hornikx door de P van zijn bed gelicht. Het bevel tot bewaring wordt verleend op grond van „vrees voor herhaling"; bij de gevangenhouding is de aangegeven grond „vrees voor vlucht"; dit klinkt redelijker. Hij begint met te ontkennen, maar valt tenslotte na een scherp verhoor door de mand. Er wordt nog een buitenstaander gevonden, die toegeeft, na vele ontwijkende antwoorden, de daad te hebben zien plegen. Hij kende de dader niet. Samen met zijn meisje heeft hij, van de richting van de Heuvel komende, op een afstand van 20 meter de doodsschreeuw van van Neervoort gehoord. IJlings hebben zij rechtsomkeert gemaakt. Uit vrees voor de gevolgen heeft hij nooit iets durven vertellen. Bij de terechtzittingen is hij niet aanwezig „wegens ziekte".

2e Berechting.

Het tweede bedrijf, 9 jaar later, in Oct. 1935, begint met de dagvaarding van Hornikx. Hem worden subsidiair ten laste gelegd de misdrijven van 289 Sr en 302, 1e en 2e lid Sr..

De eis is ter zake van doodslag 8 jaar gevangenisstraf met aftrek. Het vonnis luidt: vrijspraak; de rechtbank meent, dat het telastgelegde niet bewezen is, niettegenstaande het proces-verbaal van de terechtzitting verklaringen inhoudt van de ooggetuige B., die Hornikx heeft horen zeggen: „Hij zal niet meer op mijn broer schieten, het is genoeg, hij staat niet meer op", en van verdachte zelf, die bekent verscheidene malen met zijn mes op het slachtoffer te hebben ingeslagen. Vrijgesprokene wordt onmiddellijk in vrijheid gesteld.

Bij het Gerechtshof neemt de zaak een geheel onverwachte wending, in Maart 1936; zie een uitvoerige bespreking in Deel V, Hoofdstuk I, § 2.

In September 1936 volgt, na terugwijzing van de Hoge Raad, nieuwe behandeling door het Hof, waarbij de P.-G. terzake van zware mishandeling veroordeling tot 3 jaar gevangenisstraf vordert. De uitspraak is: bevestiging van het vrijsprekende vonnis van de Rechtbank! De vraag rijst of dit niet min of meer een minnelijke schikking is in een processuele strijd....

3. 10/11 Augustus 1926. BRANDSTICHTING TE OSS.

Daders: *Joh. van Nispen, Driek Sossen, Willem Hooy* en *Hoppe.*

Slachtoffers: een vrouw en 3 kinderen verbranden levend; de twee bewoners, een zwerver en de assuradeur lopen materiële schade op.

Over het begin van de onderhandelingen tussen Hooy en Hoppe bestaat geen zekerheid. Hooy zegt, dat Hoppe hem eens ontmoette en toen vroeg, of hij wat wilde verdienen. Om het letterlijk te citeren: „Ik gaf aan Hoppe ten antwoord: dat ligt eraan, wat ik er voor doen moet. Hoppe zei toen: dat huis van mij afstoken op Spitsbergen. Ik wist dat huis echter niet te staan, en zei, dat ik het niet deed. Hoppe beloofde mij *f* 100.— wanneer ik brand zou stichten en de woning zou daardoor afbranden."

Hoppe zegt echter: „Ik kwam Willem Hooy eens tegen, toen hij goed gedronken had. Ik kende hem goed, want zijn moeder heeft bij ons gediend en met zijn vader heb ik gewerkt. Willem inviteerde mij op drank, want hij had „goed verdiend". Onder het gesprek bood hij mij toen aan om voor *f* 50.— het huis te Spitsbergen plat te leggen. Doelend op het huis, zei hij: „Is dat niet iets voor de vlam?" Ik ging met dit aanbod accoord". Voor Rechtbank en Hof handhaven beiden hun lezing van het gebeurde. Hoppe liet reeds eerder huizen afbranden.

Hooy geeft aan van Nispen en Sossen de boodschap door. Op een avond, wanneer beiden gedronken hebben, zeggen deze tegen Hooy: wij gaan het zaakje opknappen. Zij gaan naar de woning om te onderzoeken op welke wijze de aanslag het best kan plaats vinden, en overleggen het huis aan de Noordzijde, achteraan, in brand te steken. Het strodak is zo hoog, dat ze er niet bij kunnen, zodat Sossen tegen de muur gaat staan en van Nispen omhoog klimt, om met een lucifer de hoek van het strodak aan te steken. Nadat zij zich overtuigen dat het wel zal blijven branden, verdwijnen zij over de weilanden in de richting van de Oyense weg. Aldaar gekomen, kijken ze om, ze zien de vlammen en lopen dan door zonder zich te overtuigen of de brand gelukt. Dan gaan ze bij van Nispen buiten voor de deur zitten, om te laten zien, dat ze thuis zijn, om zo eventuele verdenking van zich af te schuiven.

In het huis wonen twee families; de beide vrouwen zijn zusters. De ene vrouw en drie kinderen verbrandden levend; een zwerver, die er onderdak had, liep ernstige brandwonden op. De ene echtgenoot werkte die avond op de fabriek.

Enige weken later betaalt Hoppe (naar zijn zeggen omdat zijn vrouw er op aandringt) *f* 50.—, *in een lucifersdoosje,* aan Hooy. Volgens van Kempen betaalde hij het brandstichtersloon ook eerder, in andere gevallen, in een lucifersdoosje. De daders hebben het geld verdronken. Sossen en van Nispen zijn naar de begrafenisstoet van de slachtoffers gaan kijken en hebben het, volgens hun eigen verklaring, bij het aanschouwen zeer te kwaad gehad.

Opsporing.

De brandsirene wekt de inspecteur van Kempen. Als hij ter plaatse komt, is het huis al bijna geheel verbrand, want de brandweer kan niets doen, omdat er geen water is. Om half twee worden de lijken van de vrouw en twee kinderen op één bed gevonden, later nog het verkoolde lijkje van het oudste kind aan de binnenzijde voor de buitendeur.

Van Kempen hoort de overlevende familie en vele andere getuigen. Zijn conclusie is, dat de brand niet bij de schoorsteen is uitgebroken, dus wellicht gesticht. Hij zet het onderzoek voort, maar, naar later blijkt, in de verkeerde richting. Zijn aandacht is op de ene bewoner (die niet erg krachtdadig gered heeft) en op zekere X. gevestigd. Aan de R.C. verklaart hij op 22 October 1926 een anonieme brief te hebben ontvangen (deze is niet meer in het dossier). De R.C. hoort een zevental personen, maar niet genoemde X. of Hoppe, hoewel Hoppe belanghebbende was en geen blanco strafregister had. Het gerechtelijk vooronderzoek wordt zonder resultaat gesloten.

In Juli 1935 verklaarde een vrouw, die onbekend wilde blijven, aan de P, dat zij van een andere vrouw alles wist betreffende deze brand. Wanneer deze nl. óók nog aan Joh. te Mortel telastegelegd zou worden, zouden die andere vrouw en zij hem wel eens verdedigen.

Driek Sossen is vroeger bij deze tweede vrouw in de kost geweest en had met haar een intieme verhouding; hij had haar destijds op de hoogte gebracht van de gebeurtenissen. Bij de massa-arrestaties werd Sossen ongerust, vrezende, dat ook deze zaak weer zou worden opgerakeld. Hij wist, dat Hooy al gearresteerd was en per auto naar het politiebureau overgebracht. Toen hij uitstapte, stond Sossen tussen het publiek te kijken; Hooy keek hem waarschuwend aan. Een politieagent plaatste zich tussen hen, waarna zij tóch nog trachtten contact te houden. Sossen zocht hierna nog eens contact met de bedoelde vrouw, die hij in jaren niet ontmoet had, om zich van haar stilzwijgen te verzekeren. Ruim een week later wordt hij echter aangehouden en hij bekent. Enige dagen later volgen de arrestaties van van Nispen en Hoppe. Zij vallen na enkele maanden door de mand. Beide bedoelde vrouwen willen alleen spreken, als zij niet gedwongen zullen worden voor de Rechtbank te getuigen en laten op afgesproken uren verstek gaan voor de bespreking op het politiebureau, omdat zich daar te veel volk in de buurt ophoudt.

Berechting.

De telastlegging van Hoppe en Hooy is gebaseerd op de uitlokking van de brandstichting van art. 157, 3° Sr.. Van Nispen en Sossen staan hiervoor terecht en Sossen nog subs. voor medeplichtigheid daaraan.

	van Nispen	*Sossen*	*Hooy*	*Hoppe*
Eis O. v. J.	12 j. gev.str.	12 j. gev.str.	5 j. gev.str.	8 j. gev.str.
Rb. 18 Nov. 1935	8 j. gev.str.	8 j. gev.str.	vrijspr.	4 j. gev.str.
Eis P.-G.[1]	bevestiging	bevestiging		bevestiging
Hof 11 Mei 1936	bevestiging	bevestiging		vrijspraak (g. bewijs)

[1] In alle gevallen van berechting na de grote zuivering tekende de Officier van Justitie hoger beroep aan; soms desisteerde hij daarvan naderhand weer.

4. 19/20 April 1927. ROOFOVERVAL TE OSS.

Daders: *Toon Sossen, Gerrit Hooy* en *Van Zaayen.*

Het slachtoffer, de 56 jaar oude arbeider K., een alleen wonende weduwnaar, was al twee keer gewekt door het blaffen van zijn hond. Hij gaat uit zijn bed, maar vindt geen onraad. Toch neemt hij na de tweede keer zijn ongeladen jachtgeweer mee in bed en plaatst hij een doos met patronen dicht bij zich op een tafel. Dan slaapt hij rustig weer in om ruw wakker gemaakt te worden door twee handen, die zich om zijn keel sluiten. Er staat een kerel voor hem met een zwarte doek voor het gezicht waar doorheen alleen een paar ogen kijken „Je geld of je leven!" wordt hem, naar de wijze der rovers, toegevoegd. Het is ongeveer half twee. Bij de hierop volgende worsteling valt K. uit het bed op de vloer. Nog een andere rover, ook gemaskerd, voegt zich in de strijd, maar K. geeft zich niet gewonnen. Ze houden hem dreigend het jachtgeweer op de borst, maar K. weet immers, dat het niet geladen is en blijft weigeren te zeggen, waar hij zijn geld heeft. Hij heeft trouwens bijna niets in huis. De rovers zeggen: „Je hebt immers *f* 100.— uit de verzekering getrokken, toen je vrouw gestorven is?" (dat weten ze dus). Maar van dat geld heeft K., na het betalen der gemaakte kosten, niet meer dan een gulden of 8 overgehouden. Met dit bedragje, dat hij afstaat, het geweer en de munitie, trekken de rovers af, nadat ze het hele huis ondersteboven gehaald hebben. Voor ze weggaan, spreken ze K. nog overredend toe: „Geef ons dan maar *f* 30.—, dan hebben we ieder een tientje!" K. blijft achter met de sporen van het gepleegde geweld aan zijn lichaam.

Later blijkt, dat de rovers konden binnenkomen door het forceren van de buitendeur, waarvoor het uit een kozijn buigen van een kram al voldoende was.

Het drietal heeft, voor de overval gepleegd werd, „goed gedronken". In welk café ze elkaar getroffen hebben weten ze niet meer na 8 jaar.

Opsporing.

De aangifte komt bij van Kempen. Deze speurt, zonder resultaat, met zijn hond. Omdat de hond in de richting van de Kansteeg zoekt, worden daar een paar huiszoekingen gedaan. Zo bij een broer van Georgius Stel, die zegt: „Ik ben de hele winter al zonder werk en mijn kinderen hebben haast geen kleren aan hun lichaam en men zou er wel haast toe komen om te gaan stelen, doch ik heb bij K. niets gedaan en blijf er bij dat ik er niet geweest ben." Bij deze man wordt wel een geweer met patronen gevonden, maar het is een ander. Een proces-verbaal wegens overtreding van de Vuurwapenwet 1919 blijft hier het enige resultaat. Verder bij iemand die tegen van Kempen zegt: „Ik heb werk, ik heb nog nimmer gestolen en *behoef* dit ook niet te doen." Van Kempen vindt vingerafdrukken; een paar op te ruw hout om te kunnen reproduceren en een paar bruikbare op een fles. De afdrukken gaan, gefotografeerd, met prenten van K., van enige verdachten (van huiszoekingen) en dactyloscopische signalementen van bekende inbrekers uit Oss naar dr W. F. Hesselink te Arnhem, die geen overeenkomsten kan vinden.

In October 1935 wordt Toon Sossen over deze zaak gehoord door de P; hij bekent en noemt de namen van zijn mededaders. Van Zaayen bekent 2 dagen later, geeft ook nog toe de zaak C 1 te hebben medegepleegd, herhaalt deze bekentenis voor de R.-C., maar ontkent later ter terechtzitting alles weer. Hij zou geslagen zijn door de politie, schrijft hij in een brief van uit het Huis van Bewaring aan de Advocaat-Generaal. Als getuige tegen Hooy vertelt hij echter het hele verhaal weer zoals eerst voor de politie.

Berechting.

Van Zaayen en Hooy worden alleen berecht en wel afzonderlijk. Er wordt hun ten laste gelegd roofoverval, art. 312, 1e lid en 2e lid 1°, 2° en 3°, Sr.

	van Zaayen	*Hooy*
1e zitting (19 Dec. 1935) schorsing en nieuwe instructie eis O. v. J.	6 j. gev. str. met onmiddellijke gevangenneming.	6 jaar met aftrek
Rb. 2 Juli 1936	4 jaar gev. straf	4 jaar gev. straf
eis P.-G.	bevestiging	bevestiging
Hof 4 Nov. 1936	bevestiging	bevestiging

Toon Sossen trekt zijn verklaringen voor de politie en de R.-C. op de zittingen weer terug en verklaart nu zich niets meer te herinneren.

5. 5/6 Januari 1928, DRIE INBRAKEN IN DE GEMEENTE ZEELAND.

Geen eigen strafdossier; gegevens uit losse verbalen.

Daders: Driek Sossen, J. v. Nispen, Daamen en Toon Sossen.

Het drietal trekt in de nacht voor Driekoningen naar Zeeland en breekt daar eerst in een bakkerswinkel in. Ze komen binnen door het openschuiven van een raam. De buit bestaat uit rookwaren, enig geld en een ring met sleutels.

Dan gaan ze naar een particuliere woning, waar de toegang weer verkregen wordt door het openschuiven van een raam en hier stelen zij wat sokken.

Tenslotte breken zij nog op dezelfde manier in een winkel in. Daar ledigen zij de toonbanklade met ruim *f* 50.— en nemen ze weer sleutels mee.

Daamen heeft bij de drie inbraken buiten gestaan als wacht. Het geld en de rookwaar is gelijk opverdeeld, de herensokken nemen de Sossens en van Nispen.

Berechting.

Heeft niet plaats gevonden.

6. 24 November 1928. INBRAAK TE HEESCH.

Daders: *Jac. van Nispen, Kees Bron,* Toon Sossen en Driek Sossen.

De kassier van de boerenleenbank komt op een ochtend in zijn huiskamer en ziet, dat de brandkast spoorloos verdwenen is. Bij nader onderzoek blijkt, dat een binnendeur met geweld geopend is en de buitendeur door het wegschuiven van grendels, van binnenuit dus. In de bijkeuken vindt hij het antwoord op de vraag, hoe de dieven binnen hebben kunnen komen; daar is een vensterraampje van 55 bij 65 cm. met kozijn en al uit de muur genomen geweest en naderhand weer op zijn plaats gezet.

Buiten gekomen, ziet hij, dat de handkar van de timmerman, die daar staan moest, ook weg is. Hij begrijpt, dat zijn brandkast weggebracht is, zoals de laatste tijd in de omgeving vaker gebeurd is, naar hij nog opmerkt tegen de verbalisanten. Zijn somber voorgevoel wordt bewaarheid: op een 150 meter van zijn huis, in een weiland, worden de timmermanskar, wat breekwerktuigen en een

lege brandkast aangetroffen. Het gereedschap blijkt te zijn „geleend" van de smid, waar men dezelfde nacht in de smidse had ingebroken door opschuiving van een raam naar de werkplaats. De buit bedraagt ongeveer *f* 700.— aan geld, en verschillende effecten; voornamelijk de boerenleenbank is gedupeerd.

De kassier is te twee uur 's nachts wel even wakker geweest door enig gerucht, maar hij heeft dit toegeschreven aan de kat, die wel op muizenjacht zou zijn. In 1935 blijkt wie de daders waren en dat in de schuur van Winkel, waar Driek Sossen in de kost was, de buit verdeeld is. Toon Sossen is het eerst het huis binnengedrongen om voor de anderen de deur te openen. Kees Bron heeft de kast geopend, nadat van Nispen en Sossen gereedschap gehaald hebben bij de smid. Het was bekend, dat het een oud kastje was. Kop, die mee had zullen gaan, maar hen gemist heeft, krijgt van ieder *f* 10.—. De papieren zijn in de kachel gestopt.

Opsporing.

Pas 2 uren, nadat de kassier de inbraak heeft bemerkt, doet hij aangifte bij de M-brigade Geffen. De marechaussees vinden buiten het huis enige vage voetsporen, die zich niet meer lenen voor gipsafdrukken, want zij zijn verregend. Het is nl. zeer ruw weer geweest die nacht, hetgeen mee kan verklaren, dat de bewoners de ingrijpende verhuizing van de kast, waarbij zelfs een kozijn uit de muur verwijderd werd, niet bemerkt hebben. Raam en kozijn staan weer in de muur, los. De politiemannen constateren, dat de slechte kwaliteit van de kalkspecie de operatie mogelijk gemaakt heeft. Binnenshuis geen vingerafdrukken. Bij de brandkast, die van een verouderd type blijkt te zijn en waarvan de klinknagels voor het grootste deel doorgeroest zijn, bevinden zich een voorhamer en een kleine blikschaar. Met de hamer zijn de vier poten van de kast, die op de kop staat, afgeslagen. De kleine blikschaar is voldoende geweest om de bodem open te scheuren. Alleen aan dat stuk gereedschap bevinden zich namelijk sporen van het witte vulselpoeder dat met het oog op besmetting en nasporing altijd in deuren en wanden van brandkasten zit. Van dit poeder wordt een monster gezonden naar de brig.cdt. te Oss, met verzoek om huiszoeking bij in aanmerking komende Ossenaren, en dan te letten op met het poeder besmette kleren. Deze cdt. deelt echter na drie dagen mede de huiszoekingen zonder resultaat te hebben verricht. Er volgt radio-omroeping en plaatsing in het politieblad, alles zonder gevolg.

In September 1935 zet de gemeentepolitie te Oss het onderzoek voort door Driek Sossen (gedetineerd) te horen, die bekent, en de namen van zijn mededaders noemt. Van Nispen bekent ook en daarna Toon Sossen. Kees Bron, ook gearresteerd, blijft ontkennen.

Berechting.

Alleen Bron en van Nispen staan terecht, Bron mede voor C 8. Beide terzake van inbraak in vereniging en bij nacht (311 Sr.).

	Kees Bron	*J. v. Nispen*
eis O. v. J.	10 jaar gev. straf	3 jaar gev. straf
Rb. 2 Jan. 1936	8 jaar gev. straf	1½ jaar gev. straf
eis P.-G.	bevestiging	3 jaar gev. straf
Hof 29 April 1936	bevestiging	1 jaar gev. straf

7. 15 Januari 1929. ROOFOVERVAL TE GEFFEN.

Daders: Toon Sossen, Joh. Kop en *Groot*.

Bij een 69-jarige boer wordt 's avonds om ongeveer half acht op de deur geklopt. Op zijn geroep: „Wie is daar?", hoort hij de naam van een zwager noemen. Hoewel hij de stem niet als van deze zwager herkent, doet hij toch open, want omdat het nog zo vroeg in de avond is, verwacht hij geen kwaad. Direct dringen echter drie gemaskerde mannen binnen, waarvan er een met een knuppel dreigt en uitroept: „Je geld of je leven". De boer en zijn vrouw, de eerste na eerst tegen de grond geslagen te zijn, doen nog een aanval met pook en tang, waarbij de rovers flinke klappen oplopen, maar kunnen niet verhinderen, dat de derde rover ondertussen al in de slaapkamer een drietal portemonnaies vindt. In totaal wordt ongeveer 20 gulden gestolen. De rovers verlaten daarop meteen weer de woning.

Opsporing.

De M te Geffen wordt dezelfde avond al gauw gewaarschuwd en vangt aanstonds met het onderzoek aan. Het echtpaar geeft zeer slechte signalementen. De maskers waren van zwarte tulle zonder ooggaten. Een reiziger, wiens stemgeluid en optreden de boer aan een der rovers deed denken, wordt gearresteerd, maar als zijn alibi muurvast blijkt, weer losgelaten.

Pas in 1935 komt er licht in deze zaak, als de gemeentepolitie Toon Sossen hoort, die bekent en de namen van zijn kornuiten noemt.

Na drie weken wordt Groot van zijn bed gelicht en hij bekent ook. Joh. Kop bekent in het Huis van Bewaring te den Bosch, voor de P, al zijn misdrijven, waaronder ook deze overval („mee op aandringen van Driek Sossen en J. v. Nispen", verklaren de verbalisanten), maar in Oss gekomen, trekt hij al zijn verklaringen weer in. Groot heeft met een knuppel geslagen en samen met Joh. Kop het echtpaar in bedwang gehouden. Sossen was de derde man, die de buit vond. Groot is meegenomen door de twee anderen en kreeg van hen zijn masker. Hij had, naar hij vertelt, eerst „goed gedronken". Zijn aandeel in de buit was 4 gulden. Groot, die zonder werk was, is uitgenodigd door de beide anderen. Ook de anderen hebben eerst stevig gedronken.

Berechting.

Telastlegging: roofoverval (art. 312 Sr.).

	Groot
eis O. v. J.	3 jaar gev. straf
Rb. 12 Jan. 1935	2 jaar gev. straf
eis P.-G.	3½ jaar gev. straf
Hof 24 April 1936	2½ jaar gev. straf

8. 28/29 Januari 1929. ROOFOVERVAL TE DINTHER.

Daders: Driek Sossen, *Kees Bron*, J. v. Nispen, Benner, Joh. te Mortel, *Isaac Sneu* (uitlokker en heler).

Een 79-jarige weduwnaar S. wordt te ongeveer 1 uur des nachts wakker, door-

dat er leven aan zijn woning wordt gemaakt. Hij kleedt zich, wapent zich met een knuppel en doorzoekt het huis, maar bespeurt geen onraad. Een kwartier later evenwel wordt de deur van zijn slaapkamer geopend door een gemaskerde bandiet, die zonder veel verwijl S. aangrijpt, hem de knuppel ontneemt, hem op de grond gooit en op hem gaat zitten terwijl hij hem stevig vasthoudt. De dochter, die inmiddels is komen binnensnellen, wordt vastgegrepen door een tweede rover, ook gemaskerd. Zij vraagt, of ze haar vader en haar geen kwaad zullen doen als zij alles wijst wat de bandieten willen weten. Deze stemmen toe en op aanwijzing van Johanna halen ze de sleutels uit de broekzak van Pa, met behulp waarvan ze uit de brandkast bemachtigen: 5 à 600 gulden aan geld, een gouden dameshorloge met ketting, gouden armbanden en andere sieraden. Ze vertrekken na de vader en het meisje in hun slaapkamer te hebben opgesloten. Tot zover de beschrijving van slachtofferszijde.

Uit de dossiers vernemen wij later, dat Kees Bron gehoord heeft van Sneu, een landbouwer te Heesch, dat er bij S. „geld zat". Joh. te Mortel, Kees Bron, J. v. Nispen en Benner zijn op de bewuste avond met de tram naar Veghel gegaan (Benner afzonderlijk en eerste klas) en verder lopende naar Dinther. Tot middernacht hebben ze zich in een hooiberg verscholen en daarna gingen ze aan de slag. Benner en Kees Bron boren de blinden en een raam open. De rovers dringen binnen. J. v. Nispen overweldigt de man, geeft de bewaking van hem dan over aan te Mortel om zelf verder op het meisje te passen. Benner opent met de sleutels de kast. Het viertal is teruggewandeld over de hei, via Nistelrode en Heesch. Het geld wordt verdeeld in de woning van Winkel, waar Sossen in de kost is. Enige gouden voorwerpen, die bij de buit behoren, neemt Benner mee. Isaac Sneu krijgt later *f* 40.— („10%", zegt te Mortel), elk krijgt een 100 gulden van de buit. Vermeld moet worden, dat de mannen gemaskerd waren en Benner met een revolver gewapend.

Opsporing.

Wanneer de dieven weg zijn ontsnappen vader en dochter door het raam, te ongeveer half drie. Men hoort de dieven weglopen in de richting Veghel. Uit de stukken blijkt verder niet, wanneer en hoe en door wie de aangifte is gedaan. Er is een proces-verbaal van opsporing, van de M-brigade Veghel, die bericht de mededeling van de overval te hebben gekregen van de rijksveldwachter, te omstreeks 8.30 uur.

Uit de signalementen, die de dochter Johanna aan de politie kan verstrekken, blijkt een buitengewoon scherp opmerkingsvermogen. Zij verklaart o.a.: „De persoon, die mij bewaakte, was ongeveer 1.60 m lang en sprak brabants dialect. Hij droeg een lichtkleurige pet, welke hij diep over de ogen getrokken had en een groen masker. Toen dit masker even opwaaide, zag ik, dat hij een kortgeknipt kneveltje had, donkerblond haar en een koperkleurige gelaatstint. Deze persoon droeg een korte overjas" (een uitstekende beschrijving van v. Nispen). „De man, die mijn vader vasthield" (dit was te Mortel) „droeg een wit masker, een lichtkleurige pet en een lange donkere overjas. Hij was vrij lang, minstens 1.80 m en breed geschouderd. De persoon, die het geld uit de kast haalde" (Benner) „was naar schatting 1.75 à 1.80 m. Hij droeg een zwart masker en een lange overjas met achterin een slip. Het leek wel of hij enigszins scheve schouders had. Hij droeg verder een bruinleren tas met een riem over de schouder."

De M hoort een paar dagen later de tramconducteur, die passagiers vervoerd heeft, waarvan de signalementen overeenkomen met die van de rovers. Hij weet

de meisjes te noemen, waarmee het drietal in gesprek was en twee van die meisjes kenden v. Nispen persoonlijk. Alle meisjes kunnen trouwens goede beschrijvingen geven van de drie besproken trampassagiers.

Als de M te Waalwijk Benner en J. v. Nispen aanhoudt, treft hij bij hen een tas met inbrekerswerktuigen aan, welke tas wordt herkend door Johanna en waarvan het inliggend gereedschap gebruikt kon zijn te Dinther; de beitels passen in de daar gemaakte moeten. Een in de tas liggend masker (een lap met gaten) wordt eveneens herkend. Vermeld moet nog worden, dat in dezelfde nacht ook is ingebroken in het gemeentehuis in Dinther. Men bevindt het raam een weinig opgeschoven en verschillende kasten geopend. Er wordt niets vermist. Ook van dit feit wordt aangifte gedaan bij de M en ook hier vindt deze geen enkel spoor. Men constateert echter, dat een breekijzer-indruk dezelfde breedte heeft als een breekijzer-spoor in het kozijn van S.. De M vermoedt verder, dat met een franse sleutel is gewerkt. (Inderdaad; een uit het arsenaal van Benner.) Van dit feit is op 29 Januari aangifte gedaan en op 8 Februari wordt het onderzoek ingesteld, waarbij het breekijzer-spoor wordt gevonden. Dan wordt op 13 Februari nog een spoorwegarbeider gehoord, die te 8.15 des avonds voor de overval te Dinther aan de Prov. weg Dinther-Veghel 4 mannen heeft zien lopen, die hem verdacht voorkwamen. Voorop liep een grote van ongeveer 1.80 m. Dan liepen er twee kleinere en dan liep er een met een leren tas aan een riem aan de schouder. (Dat is Benner geweest.) Hiermee blijft de eerste fase van het onderzoek echter vruchteloos.

In September 1935 bekent Driek Sossen zijn aandeel in de zaak tegenover de gemeentepolitie van Oss en noemt de namen van zijn mededaders. Van Nispen bekent en herhaalt in de strafgevangenis te Breda, waar hij voor een ander feit straf ondergaat, voor de R.-C. zijn bekentenis. Toon Sossen en te Mortel volgen, maar Bron blijft in alle instanties ontkennen. Sneu wordt gearresteerd en bekent. Hij wordt in bewaring gesteld „uit vrees voor herhaling".

Er blijkt, dat Bron en Benner het breekwerk verzorgd hebben.

Berechting.

Sneu wordt gedagvaard ter zake van uitlokking van de gekwalificeerde diefstal van art. 312 Sr. en heling.

	Kees Bron (tevens voor C6)	*Sneu*
eis O. v. J.	10 jaar gev.straf	9 maanden gevangenisstraf
Rb. 2 Jan. 1936	8 jaar gev.straf	Vrijspraak voor het eerste, voor het tweede 6 mnd m.a., waarvan 4 mnd voorw. (toezicht R.K. Reclass.ver.). Ter zitting op vrije voeten gesteld.
eis P.-G.	bevestiging	
Hof 20 Mei 1936	bevestiging	

Als getuige tegen Sneu opgeroepen, volhardt Bron natuurlijk bij zijn ontkentenis. Het overstelpende bewijsmateriaal doet hem niet wankelen, want als hij hier zijn aandeel toegeeft, is dit óók een bekentenis in zijn eigen zaak. Hij pleegt natuurlijk meineed. Als de president hem nog waarschuwt, dat hij er zo wegens meineed nog een jaartje bij kan krijgen, zegt hij gelaten „in Godsnaam dan". Proces-verbaal wordt ter zitting opgemaakt, maar de meineed wordt niet berecht.

9. 20/21 Juli 1929. KIPPENDIEFSTAL TE OSS.

Daders: *Driek Sossen* en *J. v. Nispen.*
Heler: Ummels.

De onrustbarende toename van de kippendiefstallen in de omgeving doet de P te Oss verdekt opgesteld posten bij Ummels, allang verdacht van heling.

De 14de nacht zijn zij er te middernacht inderdaad getuigen van dat, dwars door de rogge, zo goed als geruisloos en onzichtbaar, een zak met jonge kippen wordt aangebracht. Ondanks uiterst voorzichtig verkennen wordt de aanwezigheid der P toch opgemerkt. Zij zijn dan gedwongen om te attaqueren en treffen aan: 21 jonge, daar kennelijk niet thuishorende (ook anders gemerkte), wakker en schuw rondlopende kippen (in de nacht, als ze dus op stok horen) en J. v. Nispen, Driek Sossen, de notoire kippendieven, die zeggen de hele nacht geslapen te hebben in de schuur van Ummels. Verder Ummels zelf, die voor zijn niet-te-bed-zijn de verklaring geeft, dat hij gerucht buiten gehoord had en daarom zijn bed had verlaten om eens te kijken.

De mannen houden deze verklaringen van onschuld vol, maar de P volgt, na de inverzekeringstelling van het drietal, het spoor van aankomst en ontdekt des ochtends, op een 350 meter afstand, een boerderij met kippen van dezelfde soort als de aangetroffene en evenzo gemerkt. De boerenfamilie herkent de gestolen kippen. Het slot van de deur van het kippenhok is verbroken en het electrische alarmsignaal heeft geluid; dit deed de bewoners trouwens alleen die hinderlijke schel afzetten, waarna zij de volgende ochtend verbaasd waren het kippenhok leeg te vinden. De verf, waarmee de vleugels van de dubieuze kippen getekend zijn, is van dezelfde samenstelling als die, welke in de verfpotten op de boerderij wordt aangetroffen.

Al deze feiten vermogen de drie aangehouden verdachten niet in het minst uit hun evenwicht te brengen: zij zijn onschuldig. Het onderzoek van de P geeft blijk van grote voortvarendheid en intelligentie. Zo wordt er nog gecontroleerd, hoeveel jonge kippen in dit seizoen door Ummels en zijn vrouw zijn verkocht, dat is 349 stuks. Het echtpaar houdt echter vol, dat dit de meer dan overvloedige productie is van hun eigen bedrijf. Als dat waar is, heeft elk der ouderejaarshennen van de familie deze keer 20 kuikens uitgebroed, met welk resultaat zij zich rijk gezegend mogen achten. Maar er is meer bijzonders. Van deze 349 jonge kippen zijn er slechts 57 van het mannelijk geslacht, een ver buiten het normale vallende verhouding, die 1 : 1 is. Nu zouden Ummels en zijn gezin de andere haantjes hebben opgegeten (d.i. een 250 stuks in deze enkele maanden) wat eensdeels de buitensporige productie nog weer groter maakt en overigens doet vragen naar de plaats, waar die 500 poten en die 250 koppen dan wel gebleven zijn. Door de honden opgevreten? Goed, maar dan de veren?

Vele getuigen worden gevonden, die kunnen verklaren, dat zij dikwijls de laatste tijd jonge kippen hebben gekocht van Ummels, terwijl er dan later weer opeens jonge kippen op het erf waren. Het waren altijd witte leghorns, dezelfde soort, die Ummels hield. Een vijl, gevonden op de grond in de schuur, waar Sossen en van Nispen „sliepen", past precies in de breeksporen op de kippenhokdeur. De P neemt verder nog bij het kippenhok aangetroffen „vreemde" menselijke faecaliën in beslag om die te doen onderzoeken en te vergelijken met die van verdachten, maar op dit punt wordt het onderzoek niet voortgezet. Op de andere bovengenoemde evidenties met getuigenissen van de opsporingsambtenaren en de bestolene worden beide verdachten veroordeeld.

Berechting.

Telastgelegd is: diefstal met braak.

	J. v. Nispen	*Driek Sossen*
eis O. v. J.	$2\frac{1}{2}$ jaar gev.straf	$2\frac{1}{2}$ jaar gev.straf
Rb. 10 Oct. 1929	$1\frac{1}{2}$ jaar gev.straf	1 jaar gev.straf
eis P.-G.	bevestiging	bevestiging
Hof 6 Jan. 1930	$1\frac{1}{2}$ jaar m. aftr.	$1\frac{1}{2}$ jaar m. aftr.

10. 11 December 1929. DOODSLAG OP JOH. VAN NISPEN TE OSS.

Dader: *Toon Sossen.*

Op een Woensdagavond om ongeveer half negen is het een gezellige boel in het café van Winkel, op de Heuvel. Daar zijn bijeen Gerrit Hooy, te Mortel, Frans Kop, Leo van Nispen, Jerina Bron, nog een paar lieden met meer neutrale namen, Toon Sossen en zijn neef Joh. v. Nispen. Bijna het gehele gezelschap heeft de dag doorgebracht in verschillende café's en is min of meer dronken.

Op een gegeven moment ontstaat er ruzie tussen de twee laatstgenoemden en zelfs na alle onderzoeken, de drie ter terechtzitting incluis, kan nog niet worden vastgesteld, hoe de twist ontstaan is en hoe de fatale ontwikkeling precies plaats vond. Misschien heeft van Nispen Sossen verraad verweten in een oude zaak, wat Sossen zich niet liet gezeggen (zie ook, wat Sossen mij in de gevangenis verteld heeft). Misschien ging het alleen maar om een rondje, wat anderen zeggen. Belangrijk is, dat van Kempen later voor de Rechtbank verklaart, dat het slachtoffer zeker net zo vlug met zijn mes was als Sossen, en niet helemaal normaal. Vast staat, dat de herbergier en enige andere aanwezigen getracht hebben de partijen te verzoenen, dat Jerina Bron de partij gekozen heeft van Sossen en met flessen geslagen. Vast staat ook, dat Sossen zelf drie steekwonden heeft opgelopen, waarvan een in de rug ter hoogte van de rechterschouder en een snijwond in de halsstreek, dat hij daarna naar achteren, het achterhuis is ingelopen en dat na zijn terugkeer v. Nispen de dodelijke wond is toegebracht. Uit de keuken is het broodmes verdwenen.

Van Nispen is nog naar de dokter gestrompeld, maar daar na 5 minuten overleden. De lijkschouwers constateren een diepe steekwonde met een zeer scherp voorwerp; longen en grote bloedvaten zijn geraakt, hetgeen een dodelijke verbloeding ten gevolge heeft gehad. Het verhoor van alle aanwezigen levert niet meer op, dan dat vast komt te staan, dat er getwist is. Op 10 Maart 1930 wordt het gerechtelijk vooronderzoek gesloten met buitenvervolgingstelling van Sossen.

De opsporing wordt hervat in 1935, door de M. Ondanks het feit, dat Sossen uit anderen hoofde is gedetineerd, wordt nieuw gerechtelijk vooronderzoek (ex art. 255, lid 3 Sv. noodzakelijk) gevorderd op 12 Augustus 1935. Welke zijn de „nieuwe bezwaren" (zie lid 2 van genoemd artikel)? De vrouw van Koosje Bron verklaart in Juni 1935 aan de M, dat Toon Sossen en Jerina Bron omstreeks de doodslag veelvuldig bij haar over de vloer kwamen en dat Toon, toen hij na zijn buitenvervolgingstelling zijn pakket bebloede kleren van de M had terugontvangen, lachende verteld had, hoe hij, nadat hijzelf door hem gewond werd, van

Nispen zijn bekomst had gegeven met het broodmes. Zij voegt hieraan toe, deze wetenschap nimmer aan de politie te hebben durven mededelen, uit vrees voor wraak van Sossen, die een persoon zou zijn, welke nergens voor terug deinsde. Een andere vrouw, die in de keuken van de herberg aan het wassen geweest was toen de doodslag plaats vond, verklaart nu tegenover de M, dat Toon Sossen opeens met bebloed gezicht was binnengestormd, een voorwerp van de tafel had genomen en meteen weer de gang ingelopen was. Ook zij had nimmer durven spreken.

Deze verklaringen, hem voorgehouden, doen Sossen slechts volharden bij zijn ongeïnteresseerde verklaring van eertijds: „Het kán wel zijn, ook wel, dat ik het aan vrouw Bron gezegd heb, maar ik herinner het me nu eenmaal niet meer". Nog iemand anders weet de M te vertellen, dat Sossen hem na zijn invrijheidstelling toevertrouwd had, wat er gebeurd was. Van Nispen zou Jerina voor hoer hebben uitgescholden, waarop Sossen zijn vriendin verdedigd had door zijn neef de raad te geven: „Kijk jij maar naar je moeder". Hierop zou van Nispen hem gestoken hebben en Sossen hem nog maar net voor geweest zijn, anders had van Nispen hém afgemaakt. Dit zou nog niet zo'n onaannemelijke verklaring zijn. De deelneming aan de strijd van Jerina (met glazen en flessen in de richting van van Nispen) is in dat beeld het duidelijkst. Zie echter hierna Sossen's vertrouwelijke opmerking over deze verklaring. Jerina, die in November daaropvolgend wordt gehoord door de P (die in October in dit onderzoek aanhaakt), weet echter niets te vertellen. Georgius Stel vertelt een dergelijk verhaal en voegt er nog aan toe, dat Sossen hem gezegd heeft: „Hij had meteen zijn bekomst, want ik ben slachter geweest en ik weet precies, waar ik iemand raken moet."

Sossen blijft in alle standen van het onderzoek de houding aannemen: ik kan het wel gedaan hebben, maar ik weet het niet. Als ik nou drie roofovervallen en ruim 50 andere grote en kleine misdrijven beken; waarom zou ik dan nu niet toegeven? Voor het Hof zegt hij, als hem het laatste woord gegund wordt: „Ik was dronken, ik weet niet wat er gebeurd is. Ik weet ook niet, dat ik met een mes gestoken ben. Ik heb wel eens meer iets gedaan, zonder dat ik het wist. Het is mogelijk, dat ik deze doodslag gepleegd heb, doch ik weet het niet. Ik heb het in ieder geval niet opzettelijk gedaan. Ik stel er geen prijs op om bij de uitspraak tegenwoordig te zijn." De pen van de Griffier geeft een verklaring ter terechtzitting altijd een zekere stylering. Deze ten spijt kan men uit deze eenvoudige woorden lezen, dat Sossen geestelijk knockout is.

In de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden, waar ik Sossen enige keren opzocht, is hij toegeeflijker dan vroeger. Hij zegt in de cel moeite gehad te hebben over de herinneringen aan deze zaak heen te komen. Al zijn andere daden tellen daar niet bij. „Ik heb het nooit voluit bekend. Als ik dat wel gedaan had, was ik er misschien met twee jaar afgekomen, want het was een vechtpartij in dronkenschap, waarbij mijn neef mij tot het uiterste tergde. Wij waren in het café en ik tracteerde en betaalde alles voor de jongen. Niettemin begon hij, toen hij dronken was, mij voor verrader uit te maken. Ik werd woedend en hij trok het mes en gaf mij de eerste steek. Ik vluchtte achteruit en greep het broodmes, dat op tafel lag en viel daarmee op hem aan. Ik heb namelijk zelf nooit een mes bij me. Hoe het verder ging, weet ik beslist niet precies, maar ik ben er van overtuigd, dat ik het gedaan heb. Ik heb nooit durven toegeven, dat het mijn schuld was, tegenover mijzelf niet, omdat ik het zo erg vind, en uit schaamte tegenover de politie."

Berechting.

Telastlegging: doodslag, subsidiair zware mishandeling de dood ten gevolge hebbende.

eis O. v. J.	10 jaar gev.straf	
2de eis; 7 maanden eerder is er een interlocutoir gewezen voor nadere instructie.	$14\frac{1}{2}$ jaar gev.straf	
Rb. 2 Juli 1936	10 jaar gev.straf	
eis P.-G.	6 jaar gev.straf	(zware mishandeling, de dood ten gevolge hebbende), krachtens art. 63 Sr. rekening houdende met zijn veroordeling inzake C 13.
Hof 5 Oct. 1936	bevestiging	

Zijn verdediger tast, volgens de dagbladen, het zwakke bewijs aan en „wijst tenslotte nog op de lichamelijke gesteldheid van de verdachte, die in zijn jeugd een ernstige ziekte heeft meegemaakt". Sossen stierf in de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden op 9 Mei 1944.

11. 4 Maart 1930. BRANDSTICHTING TE OSS.

Daders: Joh. te Mortel en *Jerina Bron.*

Jerina leeft met Toon Sossen, als haar man, Koosje Bron, in de gevangenis te Arnhem zit. Ze blijft pas geheel alleen met haar drie kinderen, als ook Sossen wordt aangehouden en preventief gezet, verdacht van doodslag op zijn neef van Nispen. Toon Sossen had zijn kleren en 300 gulden onder Jerina's hoede achtergelaten. Het geld is afkomstig van een roofoverval in Oyen, meent Jerina, en als ze in nood komt verbruikt ze er een tweehonderd gulden van.

Al spoedig begint dit misbruik van vertrouwen haar te drukken. Ze stelt zich met angst voor, hoe Sossen het zal opvatten, als hij weer terugkomt en als te Mortel dan in het begin van 1930 eens vertelt, hoe hij het huis van zijn ouders heeft in brand gestoken voor de verzekeringspenningen, brengt haar dit op een gedachte. Ze bespreekt de zaak enkele malen met te Mortel en die verklaart zich bereid, te helpen, waarop zij samen allerlei goederen, als een kast, een bed, kleren (waaronder die van Toon Sossen) in veiligheid brengen bij een oom van te Mortel. Die verklaart later wel te hebben begrepen dat er een luchtje aan een en ander zat, toen de brand uitgebroken was, maar is blijven zwijgen.

Op Vastenavond, als de kinderen ergens anders onder dak gebracht zijn, wordt de brand gesticht; met een fles petroleum begeven ze zich naar de zolder om een strozak te begieten. Jerina spant eerst nog een doek voor de ramen, om voortijdige ontdekking van de brand te voorkomen. Dan ontsteken ze het vuur. Beneden stichten ze brand in een voorraad aanmaakhoutjes in een kast onder de trap. Ze verlaten het huis aan de achterzijde en snellen het veld door naar haar moeder. Goed en wel daar aangekomen, slaat de vlam al uit en keren ze, „gealarmeerd", over de weg terug. Bij het huis geeft ze nog schreiende een vertoning van radeloze vrouw. Nog dikwijls hebben ze later met Kees Bron, aan wie ze alles verteld hadden, moeten lachen om deze goed gespeelde verdrietscène, en hoe

Bron (de vader van de vermoorde Paulus), die een stuk in zijn kraag had, bij haar neergeknield was in oprecht pogen haar te troosten....

Toch is de opzet niet gelukt, want de verzekeringsmaatschappij wilde de *f* 1200.— (voor de inboedel, die tegen *f* 1500.— verzekerd was; het huis was verzekerd voor *f* 2000.—, maar behoorde een oom van Koosje, Paulus Bron, toe) niet uitkeren aan Jerina. Ze zoekt haar man nog op in Arnhem, maar die weigert haar te machtigen tot de ontvangst der gelden. De boosheid van Toon Sossen valt mee: hij leent Jerina er nog *f* 100.— bij om kleren te kopen voor haar gezin!

Als Koosje weer thuis komt, zoekt Joh. te Mortel hem al gauw op en vraagt droog om zijn beloning; hij meent recht te hebben op honderd gulden. „Ik heb hem gezegd, dat ik mij daar niet mee bemoeide, doch dat hij dat maar met mijn vrouw moest afwerken", verklaart Koosje Bron aan van Kempen. Merkwaardig is, dat Bron aan Toon Sossen de *f* 300.— terugbetaalt!

Opsporing.

Het oorspronkelijke verbaal, dat de brand constateert, geeft geen verdenking te kennen van brandstichting.

In October 1935 hoort de P te Mortel, die voor andere kwesties gedetineerd is. Hij vertelt thans ook, wat hij van deze oude zaak weet. Sossen, genoemd door te Mortel, geeft toe het deel dat hem betreft. Op deze aanwijzingen wordt vrouw Bron te Eindhoven, waar ze woont, aangehouden en naar Oss overgebracht. Ze ontkent eerst alles, gaat dan te Mortel beschuldigen en bekent tenslotte voor de R.-C.. De grond, waarop haar gevangenhouding gevorderd wordt, is: „vrees voor herhaling"!

Berechting.

Telastgelegd worden de misdrijven van de artt. 328 en 157 Sr.

eis O. v. J.	5 jaar gev.straf	
Rb. 18 Juni 1936	3 jaar gev.straf	(wegens 157 Sr., met vrijspraak van het primair telastgelegde.)
eis P.-G.	bevestiging	
Hof 21 Sept. 1936	bevestiging	

12. 29 April 1930. ROOFOVERVAL TE NISTELRODE.

Daders: Kees Bron, *Kever, Oogt* en *Georgius Stel.*

Het slachtoffer is een 50-jarige, alleenwonende landbouwer G.. De beroofde vervoegt zich op 20 April 1930 te 3.45 uur bij de gemeenteveldwachter, die de M uit Uden laat halen, welke te 4.45 uur ter plaatse is. Van de M is het procesverbaal, waarin G. verklaart: „Ik ben gisterenavond om ongeveer 10 uur naar bed gegaan. Zo tussen 2 en 3 uur werd ik wakker door een regelmatig tikkend geluid. Omdat er een sterke wind stond dacht ik dat een raam, dat los stond, hierdoor heen en weer bewogen werd. Omdat het geluid mij toch te langdurig voorkwam ging ik uit bed en op onderzoek uit. Toen ik in mijn slaapkamer stond, hoorde ik een hard gerommel en uit het raam ziende, zag ik zo nu en dan wat licht schijnen, hetgeen mij aan onweer deed denken. Maar nadat ik het electrische licht ontstoken had viel dit door de ruit heen op een man, die voorovergebogen met de neus tegen het raam bij mij naar binnen stond te kijken."

Hierop volgt een signalement: de man droeg nette kleding, een boord met een dasje, een klein snorretje. „Ik deed onmiddellijk het licht weer uit en greep mijn jachtgeweer. Toen ik dit met een hagelpatroon wilde laden, hoorde ik naast mijn kamer, binnenshuis, zeggen: „Kom gauw". Meteen werd ik overvallen en vermoedelijk 3 personen sprongen mij op het lijf en wierpen mij tegen de grond. Ik verzette mij uit alle macht. Ik heb geen kans gehad, degenen die binnen waren te zien, want ze hebben mij direct een tafelkleed over het hoofd geworpen."

Zonder dat hem dit al te veel pijn doet, slaan ze hem een paar malen in het gezicht en laten hem dan op het gevoel (het kleed nemen ze hem niet van zijn hoofd af) de brandkast openen. De buit is gering: er zitten maar een paar zilveren guldens en rijksdaalders in. Ze staan hem nu toe om te blijven staan, en later mag hij zelfs zitten, steeds met het kleed over zijn hoofd en twee dieven aan elke kant van hem, die zijn armen vasthouden. De rovers spreken met elkaar „een soort duits, althans een rare taal, die nogal wat van het nederlands afweek". Bij het weggaan zegt één van hen: „Toe baasje, geef ons nog wat geld, wij zijn zo arm en leven hoofdzakelijk van roven en van stelen."

Als ze wegzijn, blijken er nog een gouden horloge met inscriptie, een portemonnaie met 10 gulden, een stuk spek en 150 eieren te zijn gestolen. G. meent, dat een der daders erg lang geweest moet zijn. Die van voor het raam denkt hij te kunnen herkennen, evenals de vreemde spraak.

Opsporing.

De M en de veldwachter beginnen dadelijk na de aangifte met het onderzoek. In het huis ligt letterlijk alles overhoop. Uit het in het huis staande rijwiel zijn de ventielen getrokken (om achtervolging te bemoeilijken). De inbrekers zijn binnengekomen door een gat van ± 70 bij 70 cm, dat zij in de buitenmuur gebroken hebben, nabij de kelder. Buiten het huis worden voetsporen gevonden in de richting van Oss. Eén voetspoor is 31 cm lang en vertoont de afdrukken van nieuwe gummihakken met acht gaatjes. Een ander is 28 cm lang en heeft blijkens de afdrukken meer gesleten hakken, ook met acht gaatjes. De beide politiemannen volgen, door veld- en zandwegen, over een afstand van ongeveer 5 à 6 kilometer deze sporen in Osse richting. Ze leiden naar de woning van Georgius Stel, nemen ze aan, hoewel het op een kilometer afstand daarvan niet meer te volgen is. Gipsafdrukken zijn niet genomen, omdat de grond zeer droog was.

Te 2 uur zijn de Officier van Justitie en de R.-C. aanwezig. Nu worden foto's genomen van vingerafdrukken, die voorkomen op de deur van de brandkast en op een blind van een der ramen, en van het gat in de buitenmuur. Naar aanleiding van het gevonden spoor stellen de M, de veldwachter en van Kempen een onderzoek in bij Georgius Stel. Op $2\frac{1}{2}$ m afstand van diens woning wordt, in een blikken doosje geborgen en in een walletje weggestopt, het gouden horloge van G. gevonden! De inscriptie is dezelfde als G. had opgegeven. In de woning vindt men twee paren schoenen; één ervan is 31 cm lang, het andere 28. Van het eerste paar zijn de gummihakken (met 8 gaatjes) nieuw, van het andere paar (ook met 8 gaatjes) zijn ze meer gesleten. Voorts wordt op het dak een breekijzer gevonden, waarvan de scherpe kant precies past in een opening van een stuk afgestoten steen. Verder wordt een zeer groot aantal eieren aangetroffen, wat op zichzelf weinig zegt, omdat Stel zelf pluimvee houdt, maar deze eieren waren bijna allemaal gekneusd.

Stel wordt gearresteerd, evenals Toon Sossen, die bij hem wordt aangetroffen als logé. Nadat blijkt, dat ook Oogt in de bepaalde nacht bij Stel heeft geslapen, wordt ook deze opgespoord en aangehouden. Opmerking verdient, dat Oogt soms wel een mengsel van limburgs en duits bezigt, als hij spreekt, volgens zijn eigen verklaring. Bij confrontatie blijkt G. hem pertinent te herkennen aan deze spraak. Verder herkent hij, zonder zich te behoeven bedenken, Sossen als de man, die hij bij het raam verraste bij het bespieden. Over Stel is hij niet zeker.

Stel ontkent alles. De grootste schoenen behoren hem toe, zegt hij. Het breekijzer zou van een metselaar zijn, die bij hem werkte. Sossen ontkent ook, maar geeft toe, dat het kleinste paar schoenen hem toebehoort. Oogt ontkent ook. De Opperwachtmeester van de brigade Oss doet Petrus Mak nog aanhouden; als niets blijkt van enig contact met Stel c.s. laat men hem de volgende dag weer gaan.

De R.-C. houdt zijn eerste verhoor reeds op 29 April. Hij benoemt dr W. F. Hesselink tot deskundige voor een dactyloscopisch onderzoek. Het materiaal is helaas zo onscherp, dat alleen vingerafdrukken van het slachtoffer worden herkend. De 17de Juni verzoekt de waarnemende R.-C. ex art. 69 Sv. de voorlopige hechtenis op te heffen, overwegende: „dat het onderzoek in deze zaak nog niet voldoende heeft doen blijken dat het strafbare feit door verdachten is gepleegd, doch dat de omstandigheden gelegen in het eindigen van de waarneming van gemelden dienst (die van het rechter-commissariaat) door ondergeteekende en in het naderen van de vacantietijd aan deze Rechtbank niet langer rechtvaardigen de herhaalde verlenging der voorlopige hechtenis van verdachten, daar door deze omstandigheden het onderzoek niet geregeld kon worden voortgezet", en op 18 Juni spreekt de Rechtbank inderdaad de opheffing uit. Dit betekent het einde van de eerste fase van het onderzoek.

Na een pauze van vijf jaren komt de bekentenis van Sossen voor de P, in October 1935. Daarna wordt Kever, die dadelijk door de mand valt, door haar aangehouden en daarna bekent Oogt, die dan in Arnhem gevangen zit. Georgius Stel is op 25 October als verdachte gehoord door de M en hij bekent ook. Naderhand blijken nog de volgende bizonderheden van het misdrijf: Kever is met het plan gekomen; hij wist van Frans Kop, dat er geld moest zitten. De woning van Stel was het uitgangspunt; te voet zijn de rovers naar Nistelrode getrokken. Sossen heeft het kelderraam uitgebroken en Stel is met hem door de kelder naar de buitendeur, die toen voor de anderen geopend kon worden, gedrongen. Allen waren ze gemaskerd. Stel springt het eerst op G. af. De buit heeft ongeveer vijftien gulden bedragen, welk bedrag verdeeld wordt, waarna Sossen zijn deel aan Kever geeft; deze krijgt ook het grootste deel van het spek en de eieren. Kever beweert echter, dat Sossen gedreigd heeft hem „kapot" te zullen schieten als hij niet meeging, toen hij geopperd had toch maar af te zien van zijn voornemen om mee te doen. Kever was werkloos en kreeg geen ondersteuning; deze verklaring is nooit nader onderzocht. Hij zegt met zijn vrouw en twee kinderen armoede te hebben geleden. Hij is bovendien niet helemaal valide, hij heeft ongelukkige handen. Hij en Oogt gedroegen zich nogal bang bij de overval.

Berechting.
Telastgelegd is roofoverval (312 Sr.).

	Stel	*Kever*	*Oogt*
eisen O. v. J.	3 jaar gev.straf	4 jaar gev.straf	8 jaar gev.straf
Rb. 12 Dec. 1935	2 jaar gev.straf	2½ jaar gev.straf	6 jaar gev.straf
eisen P.-G.	2 jaar gev.straf	4 jaar gev.straf	7 jaar gev.straf
Hof 29 April 1936	2 jaar gev.straf	2½ jaar gev.straf	6 jaar gev.straf

13. 8/9 September 1930. ROOFOVERVAL IN DE GEMEENTE ALEM.

Daders: *Toon Sossen, Georgius Stel, Joh. Kop.*
Medeplichtigen: *Frans Kop, Lamb. Stel.*
Uitlokker en heler: *Gerard de Stoppelaer.*

De Stoppelaer, een klein winkeliertje in Maren, fietst op een goeie dag in de zomer van 1930 naar Oss en drinkt een glaasje bier in het café van Akbouw. Hij vertelt aan Frans Kop, die hij daar ontmoet, dat hij wel geld weet „zitten". Misschien is het wel *f* 8000.—. Het bevindt zich in een Lipsbrandkast. Kop verwijdert zich even uit het café en komt na tien minuten terug met een voor de Stoppelaer onbekende, die hem monstert en vraagt, of het waar is wat hij aan Kop heeft verteld. De Stoppelaer bevestigt een en ander. Die persoon, het blijkt later Toon Sossen te zijn geweest, spreekt er dan niet verder over, maar staat een week later 's avonds om 10 uur in het winkeltje van de Stoppelaer. Hij koopt een doosje sigaretten en verzoekt de Stoppelaer hem het huis aan te wijzen, waarover het gesprek gegaan was. De S. wijst het hem, vertelt, waar de kast staat, hoe de indeling is, en dat de bewoners boven slapen.

Ongeveer tien dagen later wordt de inbraak gepleegd. Toon Sossen vraagt de gasten voor het inbreekavondje. Het wordt als een eer beschouwd mee geïnviteerd te worden. Aan Michael Haalover wordt bv. meegedeeld, dat hij niet mee mag en als dezelfde Haalover later aan de politie vertelt, wat hij weet (van Sossen), is dit verraad misschien te beschouwen in het licht van een ressentimentje.

De plannen zijn gesmeed in de woning van Georgius Stel. Op de avond van 8 September 1930 verlaten ze, de 3 hoofddaders en Lambertus Stel, in 2 groepen Oss en komen bijeen ergens buiten. (Dit is de methode, die steeds meer gebezigd wordt; in Oss valt de eventueel passerende politieman dan niets bijzonders op). Voordat ze in de kom van Maren komen, laten ze de fietsen in de polder achter. Een kettinghond van een buurman, die belangstelling voor de nachtelijke bezoekers zou kunnen krijgen, wordt losgemaakt en laat zich een behoorlijk eind verderop vastleggen. Deze hond stond nogal als een goede waakhond bekend!

Bij het huis van de kassier van de Boerenleenbank gekomen, vat Lambertus Stel post als uitkijk. Als eerste dringt Toon Sossen binnen. Hij klimt door het w.c.-raampje en opent voor de anderen de buitendeur. Hij en Georgius Stel gaan de zoldertrap op, maar vinden het luik gesloten. Als ze dat geforceerd hebben, staat de 60-jarige kassier met zijn vrouw naast hem, een fluitje waar hij op blaast in de mond en een met scherp geladen revolver (zes schoten) in de hand, waarmee hij niet durft schieten. Hij had nl. geen ervaring, klaagt hij later; tien jaar geleden had hij de revolver een paar keer geprobeerd en nadien niet weer. En stel je eens voor, dat het wapen ketste, dan zou hij er nog ongelukkiger aan toe zijn

geweest! De stoutmoedige Sossen, direct gevolgd door Georgius Stel, die zeer fel is, loopt op het vuurwapen in en ontwringt het kalm aan de kassier, evenals het fluitje. Ondertussen slaagt de vrouw er in een raam te openen en om hulp te roepen, wat haar spoedig verder belet wordt. Van de rovers merken de kassier en zijn vrouw niet veel meer op, dan dat ze maskers van gebreide stof dragen en handschoenen. De kassier wordt naar beneden, naar het kantoor geleid en gedwongen zelf zijn brandkast te openen. Met ruim *f* 3000.— aan buit, waaronder 24 gouden tientjes, verdwijnen de rovers weer om ongeveer half drie. Op *f* 20.— na, die de armenkas toebehoren, is het geld van de bank.

Op de weg naar huis verdelen de rovers hun buit al. Vermelding verdient nog, dat Toon Sossen zijn aandeel in een blikken busje verstopt in een korenmijt van een buurman van Stel, zekere S. zonder diens medeweten. Als hij uit de verzekerde bewaring ontslagen wordt is het koren gedorst! Op hoge benen begeeft Toon zich naar S. en eist van deze een nauwkeurig onderzoek. Ze vinden het platte busje met het geld er nog in, geheel platgeperst in een stropak. S. heeft het nooit gewaagd van een en ander iets te zeggen, aan wie ook. Voor de Stoppelaer leggen allen wat in, waarvan Frans Kop de „agent" slechts twee gouden tientjes afgeeft. Gezamenlijk met Kop verdrinkt de Stoppelaer de winst in één avond, te Oss, in het café van de Louw, tot hij de staat van laveloosheid bereikt heeft en al zijn geld weer kwijt is. Georgius Stel heeft dadelijk na de overval een nieuwe koe gekocht.

Opsporing.

Van de aangifte is ons niets bekend; hoewel de nummering van de producten gewoon doorloopt, moeten er in het begin beslist andere verbalen in het dossier gelegen hebben. Het geeft als eerste proces-verbaal dat van de M te Oss, die een onderzoek instelt ter plaatse. Georgius Stel, Toon Sossen en Oogt zijn dan al gearresteerd; dit blijkt later ten minste, maar wij worden niet gewaar op welke grond en door wie. De M van Oss vindt vingerafdrukken op de brandkast, welke hij fotografeert; men laat een rijkspolitiehond speuren, welk onderzoek niets oplevert. De R.-C. doet Oogt dadelijk in vrijheid stellen, omdat er geen voldoende aanwijzingen tegen hem bestaan. De Officier van Justitie vordert huiszoeking te mogen houden bij Stel en Sossen, die toen bij elkaar woonden, waraop men in het achterhuis van Stel een oude jas vindt, waarin *f* 475.— steekt. Beiden ontkennen iets met de overval of met het aanzienlijke bedrag, dat aangetroffen is, te maken te hebben. Het wordt in beslag genomen.

Bij een confrontatie meent de kassier, dat de een hem wel en de andere hem niet bekend voorkomt. Hij zegt de handschoenen, die ook in het huis gevonden zijn, te herkennen. De R.-C. geeft opdracht om te onderzoeken of degenen, die de laatste tijd geld inlegden bij de bank in Alem, misschien de nummers genoteerd hebben van hun bankbiljetten. De M ondervraagt 13 inleggers, zonder resultaat. De gevonden vingerafdrukken worden met de prenten van de beide verdachten voor een vergelijking naar dr Hesselink gezonden.

Op 12 December 1930 weigert de Rechtbank de gevangenhouding. De verdachten worden dus in vrijheid gesteld.

In Juni 1935 verklaart de P in een proces-verbaal, dat ze van iemand, „die onbekend wenst te blijven" een tip heeft gekregen over deze oude overvalszaak. Een man met een hazenlip uit M., die zich in een café eens, na de overval, onder invloed van alcohol, de mond voorbij gepraat heeft (de Stoppelaer; het is na-

tuurlijk zijn fuif met de twee gouden tientjes geweest), zal er wel meer van weten. En hij heeft daarbij de namen genoemd van de daders, welke namen de onbekende aangever in zijn hint mede doorgeeft. De gemeente-politie arresteert J. de Stoppelaer (van Kempen is persoonlijk naar M. gefietst om te ervaren, dat de Stoppelaer wellicht zijn man is) en de Stoppelaer valt meteen door de mand. Hij noemt de naam van Frans Kop die dezelfde dag nog aangehouden wordt, waarop op 21 en 24 Juni Georgius Stel en Toon Sossen volgen. Frans Kop bekent min of meer de dag na zijn arrestatie; hij verkleint de door hem gespeelde rol wel erg. Daarna wordt Lambertus Stel aangehouden; hij bekent. Hem volgen Toon Sossen en Joh. Kop. Georgius Stel bekende ter terechtzitting.

Berechting.

	A. de S.	*J. Kop*	*G. Stel*	*L. Stel*	*T. Sossen*	*F. Kop*
eisen O. v. J.	3 j. g.str.	6 j. g.str.	6 j. g.str.	4 j. g.str.	2 j. g.str.	3 j. g.str.
Rb. 21 Nov. '35	2 j. g.str. (uitl. en heling)	4 j. g.str.	5 j. g.str.	1½ j. g.str. (wegens m.pl.h.)	5 j. g.str.	1 j. g.str. (wegens m.pl.h.)
eisen P.-G.	3½ j. g.str.	bev.	6 j. g.str.	3 j. g.str.	6 j. g.str.	bev.
Hof 6 Mei '36	2 j. g.str.	na vern. dezelfde straf	5 j. g.str.	2 j. g.str.	5½ j. g.str.	bev.

Afzonderlijk staan terecht A. de Stoppelaer, Frans Kop en Stel. De andere 3 samen. Dit alles om in dezelfde zaak betrokkenen tegen elkaar te kunnen laten getuigen.

14. Herfst 1930. DIEFSTALLEN GEPLEEGD TE ZEELAND EN GEMERT.

Daders: *Oogt,* Bongers en 1 mededader.

Twee helers.

Op 22 October wordt door een huisvrouw te Zeeland aangifte gedaan van de diefstal van haar te bleek liggend wasgoed in de afgelopen nacht. De aangifte wordt ontvangen door de gemeenteveldwachter te Zeeland, en samen met de rijksveldwachter stelt hij op 23 October 1930 een onderzoek in bij de woning van de bestolene, waarbij hij diens vrouw hoort en een nauwkeurige opgave krijgt van de ontvreemde goederen. Een signalement gaat uit naar de verschillende politie-instanties te Uden en Mil, waarbij opsporing van het ontvreemde en aanhouding van de onbekende daders verzocht wordt.

Omdat in de afgelopen maanden abnormaal veel diefstallen hebben plaats gehad, is de marechaussee te Uden aan het onderzoek veel gelegen. Zij vallen binnen in het woonwagenkamp onder hun gemeente en vinden in de onmiddellijke nabijheid van één der woonwagens op het gras een partijtje wasgoed, dat geheel voldoet aan het nauwkeurige signalement. De wagen, waarbij het wasgoed gevonden wordt, is die van Bongers. Zij treffen bij hem aan, behalve zijn vrouw, Oogt, een zwerver, die de naam heeft, beroepsdief te zijn. Oogt blijkt in de marechausseekazerne te Uden, waarnaar hij opgebracht wordt, een onderbroek op zijn lijf te dragen, die behoort bij het gestolen wasgoed. De vrouw van Bongers bekent onmiddellijk, dat Oogt het wasgoed gestolen heeft en dat haar man een gedeelte daarvan met hem uit de voorlopige schuilplaats gehaald heeft en naar de wagen gebracht.

Bij nauwkeurig verhoor blijkt al gauw, dat zij door deze arrestaties ook op het spoor zijn van een op 18 October 1930 te Gemert gepleegde rijwieldiefstal en van verschillende kippendiefstallen in de omgeving. De bedoelde fiets is gestolen door een zwervend paraplumaker en geheeld door een faillieten rijwielhersteller. De kippen zijn telkens geheeld door vaste opkopers. De rijwielhersteller stond bij de politie al lang bekend als opkoper van gestolen rijwielen en rijwielonderdelen; hij gaf gemiddeld *f* 15.— voor een gestolen fiets. De kippendiefstallencampagne stond onder leiding van Oogt en werd met hem uitgevoerd door Bongers en nog iemand anders. De vrouw van Bongers heeft Oogt ongaarne bij zich in de wagen, maar niettegenstaande zij over deze logé ongenoegen heeft met haar man, blijft hij er dagen achter elkaar wonen.

Berechting.

De telastlegging houdt in: diefstal van het wasgoed en heling van het rijwiel.

Oogt

eis O. v. J.	2 jaar gev.straf
Rb. 29 Jan. 1931	1½ jaar gev.straf met aftrek
eis P.-G.	bevestiging
Hof 22 April 1931	bevestiging

15. 28 October 1930. INBRAAK TE GELDROP.

Daders: Toon Sossen, Kerstholt en Marinus te Mortel.

Het plan is van te Mortel, die de situatie kent en het geldkistje weet te staan. Het uitgekozen slachtoffer is een 64-jaar oude herbergierster. Zij houdt een café in het gehucht Hulst en, omdat zij alleen thuis is, slaapt een buurman 's nachts in haar huis.

De dieven komen per fiets van Eindhoven. De rijwielen worden in wat struikgewas verborgen, waarna te Mortel voor het café post vat als uitkijk. Kerstholt en Sossen breken aan de zijkant van het huis een raampje open waardoor zij kans zien een raam op te schuiven en binnen te komen. Als zij bezig zijn in het café te zoeken, ontwaakt de herbergierster en begint luidkeels om hulp te roepen. Sossen wil nog op haar af: „Laat ons dat wijf maar gauw aanvallen", maar Kerstholt neemt de benen. Dit komt hem buiten op een ernstig standje van Sossen te staan. De enige buit is een veertigtal sigaren.

Opsporing.

Om plm. 1 uur 's nachts geschiedt de aangifte bij de gemeenteveldwachters te Geldrop, die direct ter plaatse zijn. Zij vinden in een hoop losgestort zand, dat aan de zijde van het geopende raam ligt, karakteristieke voetafdrukken, die zij opnemen en waarvan zij afdrukken maken, en verder geen spoor van de daders.

Berechting heeft niet plaats gevonden.

16. 2 November 1930. ROOFOVERVAL IN DE GEMEENTE OSS.

Daders: Joh. te Mortel, *Schram, Adr. Stel* en *Marinus Schroeder.*

Medeplichtigen: Michael Haalover en Georgius Stel.

Hoewel hij de overval zelf niet meemaakte, geeft Haalover aan de P een zo uitvoerige beschrijving van de planvorming en een mislukte eerste „poging" tot het misdrijf, dat ik hem kan laten vertellen:

„In het najaar van 1930 woonde ik te Oss. Aldaar had ik een winkeltje. Bij mij aan huis kwamen vaak Toon Sossen, te Mortel en Koosje Bron. Ik kwam op een keer Georgius Stel tegen. Ik had geen werk en klaagde tegen hem mijn nood, dat ik armoe had. Stel zei toen tegen mij, dat ik maar eens een keer met hem moest komen praten. Een paar dagen later ging ik naar de woning van Stel en hij vertelde mij, dat zij iets wisten; hij bedoelde hiermede om te gaan stelen en hij vroeg mij of ik een paar dagen later op een Zaterdag, des morgens om half drie, bij hem aan zijn woning wilde komen, dan zouden zij er op uit gaan. De vrouw van Stel was toen pas bevallen en lag nog te bed.

Ik ben toen op het afgesproken uur, des morgens, het was Allerheiligen, naar de woning van Georgius Stel gegaan en toen ik daar kwam, waren daar twee personen binnen, die ik toen nog niet kende en later bleken te zijn Marinus Schroeder en Schram. Georgius Stel was op en zeide, dat hij niet meeging, doch hier zijn ook een paar goede en die gaan met je mee. Stel gaf een breekijzer mede. Ik wist goed, dat we gingen inbreken, doch waar we heen moesten, wist ik nog niet".

Het voornemen voor de overval was het eerst bij Schroeder opgekomen, die een 14 dagen eerder sigaretten gekocht had bij K., waar hij met een bankbiljet van 10 gulden betaalde om te zien, waar het wisselgeld vandaan werd gehaald. Hij had geluk, want vrouw K. had zich naar de huiskamer begeven voor dit wisselgeld en Schoeder gelegenheid gelaten door de geopende deur te zien, dat zij het *ergens bij het bed* weghaalde. Omdat hij vermoedde, dat er meer geld zat, nam hij Schram in vertrouwen voor een kraakje, evenals Georgius Stel, die er echter van het begin af aan niet veel voor voelde. Haalover vervolgt:

„Wij gingen toen met ons drieën de heide in, in de richting van Zevenbergen. Ongeveer bij de Rijksweg kwamen wij bij een huis. Schroeder en Schram vertelden mij, dat we daar moesten zijn. Het was omstreeks 4.30 uur in de morgen. Schroeder en Schram zeiden, dat die man dadelijk naar de kerk ging. Het licht in die woning was reeds aangestoken. Wij bleven vlak bij dat huis wachten en omstreeks 5 uur kwam die man, die later K. bleek te zijn, met zijn rijwiel naar buiten en ging naar de kerk. Hij liet de voordeur open staan en ik hoorde, dat hij riep: „Pietje, doe de deur dicht", waaraan geen gevolg werd gegeven, want toen K. reeds weggereden was, bleef de deur nog open staan. Het was donker. We hadden toen heel gemakkelijk binnen kunnen komen. Toen we binnen zouden gaan, kreeg ik angst en dacht aan mijn vrouw en kinderen. Ik zeide tegen Schram en Schroeder: „Doen jullie, wat je wilt, maar ik ga niet mee naar binnen". Schroeder zei toen tegen mij: „verdomd schijthuis dat je bent", waarop Schram zei: „Ja, ja, maar hij is getrouwd".

Ik ging weg en de beide anderen kwamen mij na, zonder dat er verder iets gebeurd was. Wij hadden nog wat bij dat huis vertoefd en gingen toen lopende de heide door op huis aan. Op de weg door de heide naar Oss passeerden ons twee wielrijders, die van Oss kwamen. Wij hielden ons daarvoor schuil. Ik zei tegen Schram en Schroeder: „Wie zijn dat?", waarop deze zeiden, dat K. daar bij was, waar we tevoren hadden willen inbreken. Toen de fietsers gepasseerd waren, gingen wij verder in de richting van Oss en kwamen voorbij de woning van Zwiers. Daar begon een hond te blaffen. Schram haalde toen een revolver uit zijn zak en schoot tweemaal. Een hond zag ik echter niet. Ik zei toen tegen Schram: „Maak nou geen flauwe kul". We gingen weer naar de woning van Georgius Stel en deze was reeds thuis uit de eerste Mis. Toen we daar kwamen, begon het reeds dag te worden. Het eerste wat Stel ons vroeg was: „Hoe is het", waarop Marinus Schroeder tegen hem zei, doelende op mij: „Dat schijthuis durfde niet". Stel zei toen: „Verdomme, je hebt ze niet voor niks". Schroeder zei toen: „Als het morgen niet gebeurt, sla ik bij K. al de ruiten in, dan heeft geen mens er meer kans op". Mogelijk was hij bang dat

ik er met iemand anders heen zou gaan. Daarop ben ik naar huis gegaan. Ik zei toen tegen mijn vrouw: „Wat ben ik blij, dat ik thuis ben. Ik lijd nog liever honger, als dat ik zoiets zou doen".
Diezelfde dag, des namiddags, kwam ik op de Berghemse weg te Mortel tegen en vertelde hem, wat wij die morgen gedaan hadden. Te Mortel zei toen tegen mij: „Maar dan ga *ik* vanavond naar Stel".

De verklaring van te Mortel tegenover de M in 1935 doet ons vermoeden, dat Haalover hem in een soort wanhoop opgezocht heeft om hem voor de affaire te interesseren, hetgeen onmiddellijk gelukte. Als te Mortel 's namiddags bij G. Stel komt, treft hij daar ook aan diens broer Adrianus, Schram en Schroeder. De zaak wordt door en door besproken en het besluit tot de overval genomen: hij zal de volgende ochtend in de vroegte plaats vinden. Schram is bij Stel in de kost en te Mortel blijft er voor de gelegenheid ook overnachten.

Zondagmorgen, nadat om omstreeks 4 uur Schroeder en Adr. Stel het andere tweetal zijn komen halen, begeeft men zich te voet naar de woning van K., een winkelier te Zevenbergen, 32 jaar oud. In een bosje, in de nabijheid van de woning, wachten ze, tot K., als naar gewoonte, naar de vroegmis gaat. Zodra zij hem zijn woning zien verlaten, binden zij zich de maskers voor het gezicht (witte lappen met uitgeknipte gaten), trekken de handschoenen aan en gaan rechtstreeks op de achterdeur aan, Schram met de geladen revolver in de hand, „gereed om er mee te schieten", zegt te Mortel later. (Hij heeft Schram de revolver nog afgenomen, uit vrees, dat deze er gekke dingen mee zou doen.) Met geweld breken ze de deur open. De zeer beangste vrouw K. tracht nog met haar lichaamsgewicht de deur gesloten te houden, maar valt er mee naar binnen, als de grendel bezwijkt. Drie rovers pakken de luid schreeuwende vrouw beet en houden haar mond met hun geschoeïde handen zo hardhandig gesloten, dat ze bij de komst van wachtmeester de Gier, een paar uur later, geheel gezwollen lippen heeft.

Inmiddels doorzoekt Schroeder het bewuste bed, waarin hij inderdaad het geld vindt, ruim 700 gulden. Op de terugweg verdelen ze dit kapitaal, ergens in de hei. Schroeder gaat rechtstreeks naar zijn woning; de anderen gaan nog even met Georgius mee, waar te Mortel zich verkleedt. Nauwelijks is te Mortel weer in zijn huis, of Haalover komt al opdagen om een beloning. Om hemzelf weer het woord te geven:

„De volgende dag 's morgens, het was toen Zondag, hoorde ik van mijn schoonmoeder dat er die morgen een roofoverval had plaats gehad, bij K. Ik hoorde vertellen, dat er 1000 gulden gestolen zou zijn. Het was toen ongeveer 8 uur in de morgen. Ik ging direct naar de woning van te Mortel en deze lag nog te bed. Hij vertelde mij, dat hij aan die roofoverval had deelgenomen en dat hij op de fiets van G. Stel naar huis was gereden en dat hij die fiets bij zijn oom neergezet had. Ik zei tegen te Mortel, dat ik gehoord had, dat er 1000 gulden gestolen was, waarop hij antwoordde: „Lang niet". Hij vertelde niet hoeveel het wel was. Ik kreeg nog twee gulden van te Mortel en ik vroeg, of hij die nu wilde betalen. Hij zei toen: „Ik heb ze nog niet bij me, maar ik heb gehoord, dat Schram al aangehouden is". Ik ben toen weggegaan. 's Namiddags kwam te Mortel bij mij aan huis. Ik was zelf niet thuis en toen heeft te Mortel die twee gulden aan mijn vrouw gegeven. Twee dagen na de overval, Dinsdag, bevond ik mij met mijn vrouw op de weekmarkt te Oss en zag daar Stel, Schram en Schroeder. Toen ik bij hen kwam, ging Schroeder weg. Stel vertelde toen, dat hij op de markt een koe wilde kopen. Mijn vrouw en ik liepen nog een eindje mee en ik dacht, dat ik nog wel een paar centen van hem zou krijgen, omdat ik goed wist, dat zij geld hadden. Ik kreeg echter geen cent van hem en ik zei later nog tegen mijn vrouw: „Nou weten ze, dat ik zo'n armoe heb en ze geven mij nog niks". Ik weet, dat Schroeder toen een nieuw manchester pak aan had en ook, dat Stel en Schram ieder een nieuwe zijden das hebben gekocht. Zij

kochten die op de markt en ik ging er extra bij staan, in de hoop, dat zij er voor mij ook een zouden kopen, doch zij deden dat niet. Het is mij bekend, en G. Stel heeft mij dit zelf verteld, dat hij daarna een koe heeft gekocht".

Opsporing.

Des morgens om 7 uur ontvangt de M aangifte van de overval. In samenwerking met o.a. van Kempen, rijksveldwachter Wens en de gemeente-veldwachter van Heesch, vangt hij het onderzoek aan. De familie K. geeft op, dat in totaal een 1000 gulden ontvreemd is. Wens volgt met zijn hond een spoor in de richting van Oss, dat echter na korte tijd ophoudt. Met het oog volgt K. zelf nog een spoor, gecontroleerd door de politiemannen, dat leidt tot in de „Vier winden" onder Oss, in de nabijheid waarvan G. Stel woont, hetgeen de verbalisanten dadelijk opmerkelijk vinden. In genoemde bossen komt een zekere X., die per se onbekend en ongenoemd wil blijven, toelopen en uit eigen beweging verklaart hij om ongeveer half zeven, uit de kerk thuis komende, ter hoogte van de woning van G. Stel drie mannen uit het kreupelhout te hebben zien komen, die snel naar bedoelde woning liepen. De politie verricht, zonder resultaat, huiszoeking bij Stel. Wel treft men Schram aan, die een licht grijs costuum draagt. Geconfronteerd met vrouw K., herkent deze hem niet, waarna Schram op last van de O. v. J. weer in vrijheid wordt gesteld. Voetafdrukken op het bouwland bij K.'s woning gevonden, vertonen veel overeenkomst met de pantoffels van Schram. Afdrukken worden genomen van de meest sprekende sporen.

In het dossier ligt een anoniem briefje, op een uit een notitieboekje gescheurd blaadje, waarin meegedeeld wordt (het adres ontbreekt) dat Haalover en te Mortel de hand gehad hebben in het misdrijf. Laatstgenoemde, die het al een tijd lang zou houden met een zekere Janina, zou haar zijn aandeel ter hand gesteld hebben, om kleren van te kopen. Op verzoek van van Kempen wordt een door hem aangeduide vrouw, wier naam wij uit het dossier niet leren kennen, door de Nijmeegse politie geschaduwd. Vier rapporten in het dossier vermelden de vele inkopen, die de onbekende vrouw gedaan heeft. Het blijkt niet, dat dit briefje tot verhoor van Haalover of Janina geleid heeft.

In Juli 1935 hoort de Marechaussee Schram, die eerst ontkent, maar later op de dag een bekentenis aflegt. Dezelfde dag wordt Stel gehoord, die ontkent. Later wordt hij wederom gehoord en zegt tegen alle verklaringen in: „In den Bosch kan ik nog altijd bekennen, hier zeg ik niets!" Hij lacht de marechaussees in hun gezicht uit en ontkent ook voor de R.-C.

Schroeder, gedetineerd, wordt gehoord en bekent. In Augustus 1935 bekent Adr. Stel. Schram zegt ter terechtzitting: „Ik heb mijn verklaring op de kazerne afgelegd, omdat ik gepijnigd ben door de wachtmeester." Hij heeft zijn bekentenis achterhaald voor de R.-C., die hem niet mishandeld heeft, volgens zijn verklaring voor de Rechtbank. Ook te Mortel legde zijn bekentenis af tegenover de M.

Berechting, allen wegens art. 312 Sr.

	Schram	*Adr. Stel*	*Schroeder*
eis O. v. J.	8 jaar gev.straf	6 jaar gev.straf	8 jaar gev.straf
Rb. 18 Nov. 1935	5 jaar gev.straf	3 jaar gev.straf	5 jaar gev.straf
eis P.-G.	7 jaar gev.straf	bevestiging	6 jaar gev.straf
Hof 15 April 1936	6 jaar gev.straf	3 jaar gev.straf	6 jaar gev.straf

17. 26 December 1930. INBRAAK TE EINDHOVEN.

Daders: Toon Sossen, *Mar. te Mortel* en Kerstholt.

Op deze 2e Kerstdag bevindt het drietal zich 's avonds vroeg bij Kerstholt thuis en als Sossen voorstelt eens te gaan zien of er „wat te verdienen" is, gaan ze, zonder een vast doel, de straat op. Uit een woonhuis zien ze enkele personen komen, die de deur zorgvuldig achter zich sluiten, in een auto stappen en vertrekken. Het huis blijft geheel in het donker achter. Dit is voor Kerstholt aanleiding om aan te bellen en bij geen gehoor probeert hij zijn loper op het slot: met succes.

Men treedt binnen en vindt een bedrag van 230 gulden. Sossen weet zich, na 5 jaar, nog precies te herinneren, dat het bedrag bestond uit een bankbiljet van 200, een van 25 en 2 zilveren rijksdaalders (hetgeen klopt). Kerstholt zegt, dat Jerina Bron de grote coupure gewisseld heeft, maar Sossen wil daarvan niet horen en beweert het zelf, op het postkantoor, gedaan te hebben.

Opsporing.

Aangifte geschiedt reeds tegen half negen bij de gemeentepolitie. Deze vindt geen sporen en denkt, terecht, aan een valse sleutel. De oplossing volgt pas in 1935.

18. 28 December 1930. INBRAAK TE EINDHOVEN.

Daders: Toon Sossen, *Mar. te Mortel* en Kerstholt.

Op de bewuste avond komen Kerstholt met zijn vrouw en kinderen en zijn vriend te Mortel op visite bij Toon Sossen, die in die tijd in Eindhoven woont met zijn vriendin Jerina Bron, de echtgenote van Koosje. Ze zijn bijeen om de verdeling van de inmiddels gewisselde 200 gulden van twee dagen geleden te vieren. Op een gegeven ogenblik stelt de gastheer de heren voor, eens een straatje om te wandelen om te kijken, of er misschien weer iets „te verdienen" zou zijn. Het drietal wandelt vol ondernemingsgeest door een dichtbijgelegen straat, als een bewoner met zijn vrouw het huis verlaat om naar de bioscoop te gaan. De drie dieven breken van de achterzijde het huis binnen en stelen een bedrag van *f* 8,25, ergens in een busje aangetroffen. Een veel grotere geldsom, die ook in huis is, vinden ze niet.

Aldus de eerste der „visite-inbraken".

Opsporing.

De aangifte vindt te kwart voor tien plaats bij de Politie. Deze speurt zonder resultaat.

19. 28 December 1930. INBRAAK TE STRATUM, GEM. EINDHOVEN.

Daders: Toon Sossen, *Mar. te Mortel* en Kerstholt.

Weer in de familiekring gekomen, vindt men het bedrag van goed acht gulden maar een schamel resultaat, zodat de drie vrienden opnieuw de straat opgaan, in de hoop op rijker buit.

In de Ranonkelstraat zien ze een familie uit een huisdeur komen, die kennelijk ook op „visite" gaat en geen enkel licht laat branden in haar huis. Een van de drie belt aan om te zien, of er nog iemand thuis is en als dit niet het geval blijkt

te zijn, begeven zij zich naar de achterzijde van het huis om een nieuw kraakje te proberen. Kerstholt klimt over een schutting, wat hem in staat stelt voor de anderen een poortje te openen, waardoor men bij de achterdeur komt. Na het indrukken van een ruitje kunnen zij de tuindeuren openen, waar aan de binnenkant de sleutel in het slot stak en hierna wordt het gehele huis doorsnuffeld. Sossen werkt beneden en houdt meteen een oogje op de buitendeuren, terwijl te Mortel en Kerstholt de bovenverdieping behandelen. Uit diverse „potjes" van allerlei plaatsen gappen zij een 400 gulden bij elkaar, waarna zij de aftocht blazen.

Opsporing.

Te kwart over negen des avonds na de laatste inbraak wordt daarvan aangifte gedaan bij de gemeentepolitie. Een agent-rechercheur spoedt zich naar de plaats van het misdrijf om een onderzoek aan te vangen, maar het enige wat deze politieman kan doen is de wijze, waarop de inbrekers binnen gekomen zijn, nagaan en op de gebruikelijke wijze „signalementen verspreiden". Vingerafdrukken of andere sporen worden ook hier niet gevonden.

In October 1935 horen ten Westenend en Leemhuis op het politiebureau te Oss Toon Sossen over deze zaken, waarop hij bekent en de namen van zijn mededaders noemt. In overleg met de Officier wordt het verdere onderzoek aan de gemeentepolitie te Eindhoven overgelaten. Een hoofdagent-rechercheur hoort in de strafgevangenis te Amsterdam Kerstholt, die, na een aanvankelijke strikte ontkenning, de handtekening van Sossen onder diens proces-verbaal herkent en dan ook niet langer wil volharden. Alleen zegt hij zeker te weten, dat te Mortel hem dood zal schieten als die het te weten komt, omdat hij te Mortel al eerder heeft verraden. Hij geeft voor, die diefstallen uit armoede te hebben gepleegd. Het geval C 18 weet Kerstholt zich met de beste wil niet meer te herinneren. Te Mortel wordt aangehouden, maar ontkent categorisch.

Berechting, alleen van *te Mortel!*

Telastgelegd zijn de zaken C 17 en C 19 samen, subs. heling.

eis O. v. J.	6 jaar gev.straf
Rb. 13 Maart 1936	5 jaar gev.straf
eis P.-G.	bevestiging
Hof 8 Juli 1936	bevestiging

Een cassatieberoep wordt verworpen, een revisieberoep niet ontvankelijk verklaard.

20. 23 April 1931. GEFINGEERDE INBRAAK EN OPLICHTING TE HEESCH.

Daders: *Verbunt,* Noest, Lamb. Stel en Joh. Kop.

Slachtoffer: de N.V. Arnhemsche Verzekeringsmaatschappij tegen Brandschade te Arnhem.

In 1927 reeds heeft Noest Verbunt gebezigd voor ditzelfde spel: na het wegnemen van dakpannen klom Noest binnen en „stal" tegen een aandeel in de winst een bedrag van *f* 130.—, welk bedrag door de assuradeur vergoed werd. Noest kreeg toen *f* 25.—.

Dit wordt nu weer geprobeerd. Verbunt en Noest onderhouden een los contact, omdat Noest de ander wel eens mollenvellen verkoopt. Nadat Noest gedurende enige dagen allerlei goederen (w.o. manufacturen) verhuisd heeft, vindt de „inbraak" plaats, op de beproefde wijze, door het dak. Een deur wordt verbroken en de boel erg overhoop gehaald. Verbunt doet, volgens de plannen, aangifte bij de politie en zijn verzekeringsmaatschappij en ontvangt van de laatste een bedrag van *f* 375.—, waarvan hij Noest *f* 75.— doet toekomen. De maatschappij vindt in dit tweede geval aanleiding om Verbunt als verzekerde te royeren.

Opsporing.

De M. van Geffen vindt een duidelijke indruk van een linkerschoen: opvallend lang en smal. Tot het einde van de dag wordt met een speurhond gezocht, maar zonder resultaat. In Augustus 1935 arresteert de P van Oss Verbunt, nadat hij bij andere onderzoeken inlichtingen over deze gefingeerde inbraak had verkregen. Bewaring wordt bevolen op grond van vrees voor collusie, gevangenhouding uit vrees voor vlucht en herhaling.

Berechting.

Telastgelegd is oplichting en het doen van valse aangifte.

	Verbunt
eis O. v. J.	1 jaar gevangenisstraf
Rb. 26 Dec. 1935	1½ jaar gevangenisstraf
eis P.-G.	bev. (met andere bewezenverklaring)
Hof 15 April 1936	bev. (met andere bewezenverklaring)

EEN REEKS INBRAKEN TE OSS, GEPLEEGD VOOR HET MERENDEEL IN 1932.

Deze inbraken behoren tot één complex. Aangezien de meeste begaan werden in 1932, volgen zij op deze plaats.

Daders: *Van Duisburg, Vlies* en *Corn. van Oers.*

Begunstigers: Stoit en Laake.

21. Het begin vond ik in 1925, 8/9 Februari.

Vlies en van Oers, dan respectievelijk 17 en 18 jaar oud, breken in verschillende scholen te Oss in. Zij vangen de strooptocht aan, na op het invallen der duisternis te hebben gewacht. Door w.c.-raampjes komen zij binnen; alle lokalen worden doorzocht; Vlies heeft een stuk beitel meegenomen om de lessenaars open te breken. De buit is gering; een paar kwartjes uit potjes, wat schrijfgerei, een klokje, enz.. Een door de P gehoorde onderwijzer verklaart later, dat er verscheidene malen in zijn school was ingebroken, maar dat er bijna nooit aangifte gedaan werd.

22. 1930, 14 Februari. INBRAAK TE OSS.

De oudpapier-ophaler Laake geeft van Oers en Vlies de tip, dat er in de woning van de koopman Z. wel geld zit en dat Z. en zijn vrouw bijna elke dag weg zijn. Bovendien is daar gemakkelijk in te breken. Een veertien dagen na het ontvangen van de hint ondernemen zij de diefstal, zij stellen zich verdekt op in een bos bij de woning. Als zij gezien hebben, dat Z. en zijn vrouw het huis verlaten hebben, dringen zij, door opschuiving van een raam, naar binnen en halen de

boel weg. De buit is: een geweer, wat patronen, een mes en een spaarbankboekje (à *f* 400.—). Laake krijgt als beloning het geweer.

De M, die Vlies verdenkt, doet in zijn woning nog huiszoeking. Hoewel later blijkt, dat de spullen er inderdaad toen waren, is er niets gevonden.

23. 1932, 22 Januari. DIEFSTAL TE OSS.

Het drietal steelt in het villapark te Oss enige koffers uit een auto.

24. 1932, 2 Februari. DIEFSTAL TE OSS.

Zij stelen 6 zakken kunstmest.

25. 1932, 22 Maart. INBRAAK TE OSS.

Van Duisburg staat in een poort te wateren en ziet van het huis, waar zijn oog op valt, een raam openstaan. Als hij geen bewoners bemerkt, klimt hij naar binnen om voor ongeveer 50 gulden aan sigaretten te stelen met nog een paar dubbeltjes uit de muntmeter. De sigaretten verkoopt hij voor een deel aan Stoit (die weet, waar ze vandaan komen) voor 3 gulden. Van de rest onthaalt hij zijn vrienden.

26. 1932, 6 April. INBRAAK TE OSS.

Van Duisburg en van Oers weten, dat de familie C. afwezig is. Zij bezoeken het huis en ontdekken, dat zij gemakkelijk kunnen binnensluipen, omdat de achterdeur op een kier staat. Opeens komen de bewoners de voordeur weer binnen, zodat de dieven moeten vluchten. Er worden vingerafdrukken gevonden en met vrij grote stelligheid geïdentificeerd als te zijn van van Duisburg. Hij werd gehoord, maar ontkent.

27. 23 Augustus. INBRAAK TE HEESCH.

Van Oers en van Duisburg bezoeken de kermis in Heesch. Als 's avonds om ongeveer negen uur de bevolking geacht wordt kermis te vieren, wandelt het tweetal het terrein af en dringt in een willekeurige boerderij binnen, door het opschuiven van een raam. Zij stelen een weinig geld, een wekker, een horlogeketting en een kruisbeeld. De ketting brengt *f* 1,50 op, het kruisbeeld *f* 2.—.

28. 1932, 14/15 October. INBRAAK TE OSS.

Van Duisburg en van Oers ondernemen deze inbraak bij nacht. Het slachtoffer is een winkelier. Na over een muur te zijn geklommen, breken zij een kleine glasruit weg, wat hen in staat stelt, de deur te openen. Van Duisburg licht de winkellade (5 gulden met wat postzegels) en van Oers zet een schrijfmachine en een hoeveelheid tafelzilver klaar. Als echter de winkelierster ontijdig ontwaakt en gaat gillen, nemen de dieven de vlucht, zonder het gereedgezette te kunnen meenemen. De postzegels verscheuren ze, het geld wordt verdeeld.

29. De juiste datum van een DIEFSTAL bij de „Volksbazar" is niet meer bekend. Van Oers is er loopknecht. Hij zet een doos met schoencrêmedoosjes ergens buiten neer om die later met van Duisburg weg te halen. Stoit, die de herkomst van dit goed kent, koopt het voor *f* 1,50, hetgeen ver beneden de waarde is.

Opsporing.

Al deze zaken komen uit, nadat Driek Sossen, die van de diefstal van het kruisbeeld weet, van Duisburg en Stoit noemt tegenover de P. De P handelt alles met deze aanwijzing af.

Berechting.

De telastleggingen zijn gegrond voor van Duisburg op de zaken C 27 en 28, voor Vlies op C 22, voor van Oers op C 22, 27 en 28(„meermalen gepleegd"), een en ander van alle drie in één dagvaarding verwerkt.

	v. Duisburg	*Vlies*	*v. Oers*
eisen O. v. J.	1 jaar gev.straf	1 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf
Rb. 12 Dec. 1935	1 jaar gev.straf	6 mnd gev.straf	1 jaar gev.straf
eisen P.-G.	1 jaar gev.straf	1½ jaar gev.straf	2 jaar gev.straf
Hof 4 Mei 1936	1 jaar gev.straf	9 mnd gev.straf	1½ jaar gev.straf

Beroep in cassatie van van Duisburg wordt verworpen.

30. 16 Januari 1932. BRANDSTICHTING TE OSS.

Daders: Corn. v. Nispen, Mar. Schroeder, Joep Schroeder en *Cieremans* (uitlokker).

Benadeeld: de bewoner van het huis en de assuradeuren.

De eigenaar van het huis, van beroep caféhouder, opent de bespreking met Corn. van Nispen. Als je maar „goed" afbrandt, dan is het nog niet zo slecht, zegt hij, waarop van Nispen antwoordt, dat hij wel zo'n zaakje zou willen opknappen. Cieremans weer: „Dan weet ik misschien wel wat voor je".

Enige tijd later krijgt van Nispen definitief de order. Voor 50 gulden kan een huis, dat Cieremans verhuurt, worden „afgestoken". Van Nispen informeert eerst nog of de bewoner zelf ook verzekerd is, want anders wil hij niet. Deze bezorgdheid lijkt wat overdreven, als blijkt, dat hij er zich bij het volbrengen van het misdrijf in het geheel niet om bekommert, of er zich misschien ook iemand in het huis bevindt, die gevaar zal kunnen lopen.

Van Nispen betrekt Mar. en Joep Schroeder in het karweitje. Op een Zaterdagavond om ongeveer 10 uur gebeurt het. Een in petroleum gedrenkte lap wordt op een lange stok, brandende, door een achterraampje in het hooi gestoken. De bewoner wordt bijna door de brand verrast. Hij lag (half gekleed) in bed, alleen thuis: zijn vrouw en kinderen hadden hem een week tevoren verlaten omdat hij veel dronk en in dronkenschap zijn gezin placht te bedreigen. Aan deze ernstige omstandigheid, dat de brand de dood van de bewoner ten gevolge gehad zou kunnen hebben, wordt bij de berechting geen aandacht meer geschonken.

Er zijn nog wat meubelen gered, zij het met waterschade. Cieremans betaalt het brandstichtersloon aan alle drie daders persoonlijk uit, drie maal zeventien gulden. Hij denkt daarmee erg voorzichtig te handelen, omdat hij aan van Nispen de hele *f* 50.— niet toevertrouwt, maar verliest uit het oog, dat hij zodoende onnodig twee getuigen meer in de zaak haalt.

Opsporing.

In October 1935 hoort de P Corn. van Nispen op het bureau te Oss. Hij bekent en noemt de namen van zijn mededaders. Daarna bekent Mar. Schroeder in het Huis van Bewaring zijn aandeel eveneens. Zijn broer volgt dezelfde dag. Cieremans, daarna aangehouden, bekent ook direct. Zijn bewaring wordt gevraagd en bevolen op grond van „vrees voor herhaling".

Berechting.

Telastlegging: uitlokking van de misdrijven der artt. 157 en 358 Sr. (in één omschrijving).

Cieremans

eis O. v. J.	$2\frac{1}{2}$ jaar gevangenisstraf
Rb. 12 Dec. 1935	2 jr. m. a. (voor de uitlokking van 157 Sr.; die van 328 Sr. wordt niet bewezen verkl.)

31. 12 Mei 1932. BRANDSTICHTING TE OSS, HEIDE.

Daders: Corn. van Nispen, Jac van Nispen, Joh. Kop en *Overbeek.*

Stoit (zie ook C 29) legt contact tussen Overbeek en Corn. van Nispen. Zij treffen elkaar meer dan eens bij Overbeek en of Overbeek nu een brandstichter zocht (wat van Nispen zegt) of wel van Nispen zich via Stoit aanbiedt (wat Overbeek beweert), zeker is, dat overleg plaats heeft gehad. Overbeek heeft aan van Nispen en de door hem erbij gevraagde Joh. Kop (een zwager van van Nispen; hij was in de buurt) het huis aangeduid. Zij spreken af, dat hij een voor de brandstichting geschikte dag zal aangeven.

Op zekere dag deelt Overbeek van Nispen bij Stoit mede, dat hij op 12 Mei 's avonds met zijn gezin ter bruiloft zal zijn. Gedrieën (Jac. van Nispen is mede uitgenodigd) begeven de brandstichters zich naar het huis en daarna Jac. zich alleen op de zolder om het vuur te ontsteken. Het nodige stond daar gereed, zegt Jac. van Nispen later, brandhout en een kan petroleum. Later schrijft hij uit de gevangenis, dat het ook wel zijn kan, dat hij die kan beneden in het huis gevonden heeft. Corn. van Nispen stond op de uitkijk. Gezamenlijk halen ze nog wat kleren uit het huis (een overjas van Overbeek wordt deze ongeveer een maand later weer teruggegeven, maar in ruil voor een fiets!)

De premie (Overbeek heeft *f* 50.— beloofd en later ook betaald) wordt aldus verdeeld: de beide van Nispens ieder *f* 20.—, Kop *f* 10.—.

Opsporing.

De brand slaat Donderdagavond ± 10.30 uit. De P hoort man, vrouw, buurvrouw en moeder, maar zonder resultaat. Er blijkt, dat er geen kachel gebrand had.

De P hoort in October 1935 over deze zaak Corn. van Nispen, dan in Breda in de gevangenis. Hij bekent direct. Later horen zij in dezelfde strafgevangenis Koosje van Nispen, die ook bekent. Daarna volgt Overbeek. De O. v. J. vordert bewaring, op grond van *„vrees voor herhaling,* waar hij herhaaldelijk met beruchte Ossenaren omgaat", het bevel wordt op dezelfde grond gegeven. Evenzo wordt later de gevangenhouding door de Rechtbank bevolen, behalve uit de overweging van het gevaar voor vlucht, uit vrees voor herhaling.

Berechting.

Overbeek, die als enige terechtstaat, wordt telastgelegd de uitlokking van de in één volzin gecombineerde feiten der artt. 157 en 328 Sr.. Het gemeen gevaar voor aan derden toebehorende goederen zou alleen het dennenbos zijn, dat op één punt op een afstand van 6 m van de woning ligt. Het dichtstbijstaande huis is 58 m verwijderd.

Uit het onderzoek blijkt niets van de richting en de sterkte van de wind. Uit een door mij gevraagde informatie bij het K.N.M.I. te de Bilt blijkt, dat de richting was als aangegeven op de situatietekening van fig. 8, en de kracht 3 tot 4 meter per secunde. Het „gemene gevaar" heeft dus practisch niet bestaan, maar wordt door Rechtbank en Hof wèl bewezen verklaard. In feite is gepleegd uitlokking tot het misdrijf van 328 Sr., maar hiervoor is niet voldoende bewijs.

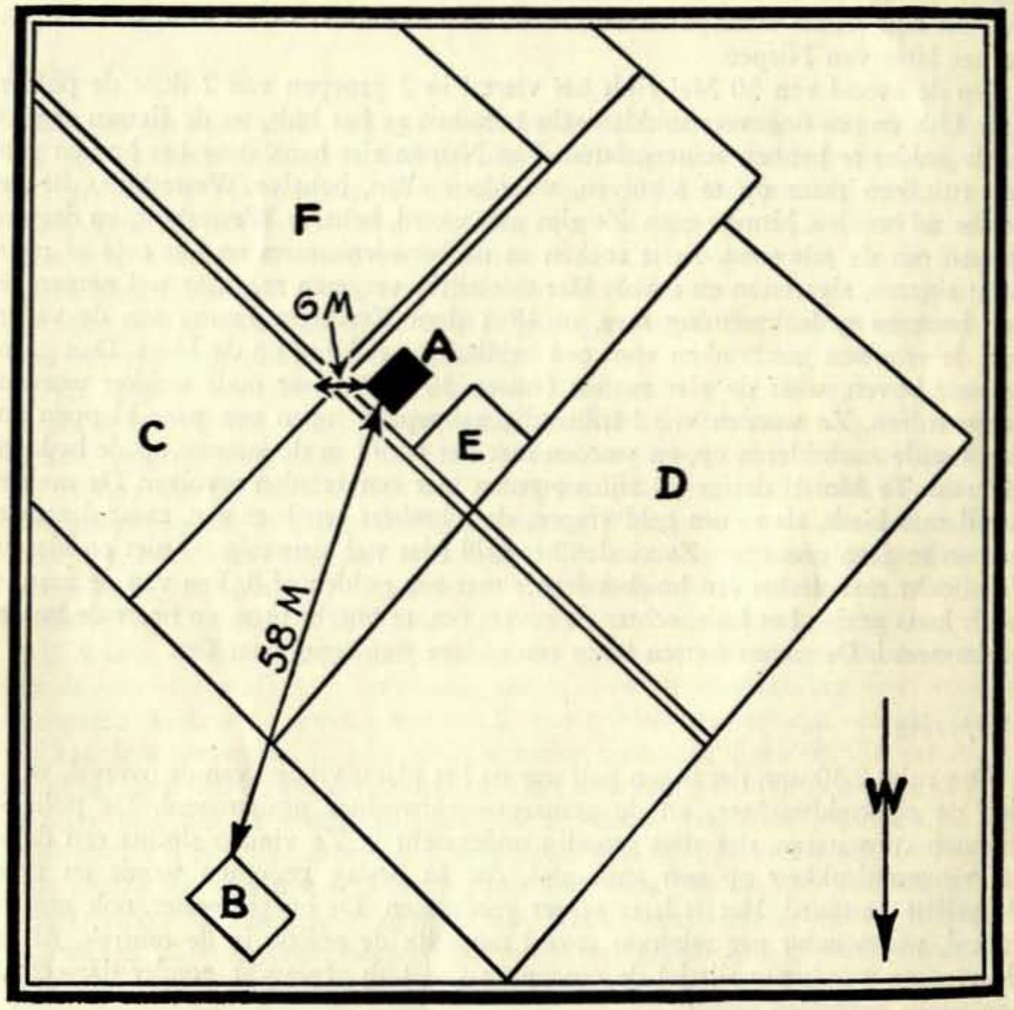

Fig. 8. A = het in brand gestoken huis, B = het dichtstbijzijnde huis, C = een perceel dennenbos, E, F, en D aan derden toebehorende percelen bouwland.

Overbeek

eis O. v. J.	$1\frac{1}{2}$ jaar gev.straf
Rb. 26 Dec. 1935	2 jaar gev.straf (alleen voor de uitlokking tot 157 Sr.)
eis P.-G.	$3\frac{1}{2}$ jaar gev.straf
Hof 8 April 1936	$2\frac{1}{2}$ jaar gev.straf (alleen voor de uitlokking tot 157 Sr.)

32. 31 Mei 1932. ROOFOVERVAL TE LITH.

Daders: Noest, Joh. te Mortel, *Jac van Nispen.*

Medeplichtige: *Westerhuis.*

Piet Westerhuis komt bij Joh. te Mortel met de hint, dat in een café in Lith een paar vrouwen wonen, die, naar hij vermoedt, wel geld hebben. Volgens zijn verklaring zou te Mortel hem voordien ook al vaak gevraagd hebben, of hij niet ergens geld wist te zitten. Dat Westerhuis in Lith enigszins bekend is, komt, doordat zijn vrouw ervan afkomstig is. Te Mortel betrekt Noest erin, samen doen ze het later van Nispen.

Op de avond van 30 Mei rijdt het viertal in 2 groepen van 2 door de polder naar Lith en om ongeveer middernacht bereiken ze het huis, na de fietsen ergens in de polder te hebben achtergelaten. Van Nispen ziet kans, door het breken van een ruit, een raam op te schuiven, waardoor allen, behalve Westerhuis, die de wacht zal houden, binnen gaan. Ze zijn gemaskerd, behalve Westerhuis, en dragen lappen om de schoenen. Eerst zoeken ze de benedenkamers en het café af naar buit: sigaren, sigaretten en drank. Het tafelzilver vergeten ze, maar wel nemen ze een bronzen gedenkpenning mee, in 1891 door Koningin Emma aan de vader van de vrouwen geschonken voor een heldhaftige redding op de Maas. Dan gaan ze naar boven, waar de vier zusters (tussen 30 en 50 jaar oud) wakker worden aangetroffen. Ze worden vrij hardhandig aangepakt, lopen een paar klappen en gescheurde nachtkleren op, en worden met het hoofd in de kussens op de bedden geduwd. Te Mortel dreigt bij zijn optreden met een geladen revolver. De oudste der dames biedt, als ze om geld vragen, de inbrekers een ham aan, maar daarmee nemen ze geen genoegen. Ze vinden het geld (dat wel aanwezig is) niet en blazen de aftocht met slechts een huishoudpotje met een gulden of 8. Een van de zusters heeft kans gezien het huis, achter de rovers om, te ontvluchten, en heeft de buren gealarmeerd. De rovers fietsen langs een andere weg terug naar Oss.

Opsporing.

Om ruim 2.30 uur, dat is een half uur na het plaats vinden van de overval, worden de rijksveldwachters en de gemeente-veldwachter gealarmeerd. De politiemannen constateren, dat alles grondig onderzocht is. Ze vinden slechts een drietal vingerafdrukken op een stuk glas, dat in beslag genomen wordt en naar de griffie gestuurd. Het is later echter verdwenen. De burgemeester, ook gealarmeerd, waarschuwt per telefoon zoveel mogelijk de politie in de omtrek. Al in de vroegte wordt per rijwiel de omgeving van Lith afgezocht, zonder dat echter een spoor gevonden wordt.

De zaak blijft rusten tot 1935, wanneer, in September, Noest in het Huis van Bewaring voor de P bekent deze overval medegepleegd te hebben. Te Mortel, door *genoemde heren te zelfder plaatse* hierna ook gehoord, bekent eveneens. Dan wordt Westerhuis aangehouden; hij ontkent. Van Nispen, dan in de Strafgevangenis te Breda, wordt naar het politiebureau te Oss overgebracht, waar hij bekent. Westerhuis bekent later voor de R.-C.

Berechting.

Telastlegging: voor van Nispen en Westerhuis beiden medeplegen, voor Westerhuis subs. medeplichtigheid en heling, alles betr. art. 312 Sr..

	van Nispen	*Westerhuis*
eis O. v. J.	9 jaar gev.straf	6 jaar gev.straf
Rb. 18 Nov. 1935	6 jaar gev.straf	3 jaar gev.straf (medepl.heid)
Eis P.-G.	bevestiging	bevestiging
Hof 29 April 1936	bevestiging	3 jaar gev.straf

De rechtbank brengt bij de straf van van Nispen in rekening een gevangenisstraf van 3 jaar, waartoe het Hof hem op 19 Juni 1933 veroordeelde (C6).

33. 8/9 November 1932. DE MOORD OP Z. TE BERGHEM.

Dader: *Petrus Mak.*

Op een eenzaam stuk weiland wordt in de ochtend van 9 November het lijk van den caféhouder Z. gevonden, die de avond daarvoor zijn dertigste verjaardag had gevierd en 's avonds om elf uur zijn woning had verlaten. Hij blijkt gedood te zijn met vier revolverschoten. De lijkschouwers rapporteren, dat drie onbelangrijke schotwonden in armen en lendenen te zien zijn en dat een vierde (laatste) kogel, binnengekomen onder het linkerschouderblad, recht door het hart is gegaan. De afstand was waarschijnlijk niet al te gering geweest. Het slachtoffer moet zich nog onder de aanval omgewend hebben.

Het rapport van de wachtmeesters de Gier en van de Weerd kan ons het snelst de achtergrond van de moord schilderen. Nadat het uitvoerig van de dader vertelt, vervolgt het aldus: „Onderwijl werd in de onmiddellijke nabijheid van de woning van de familie Mak een café gebouwd. Dat werd betrokken door het pas gehuwde paar Z. Als buurjongen maakte Mak kennis met de caféhouder en sloot met hem reeds terstond vriendschap. Z., eveneens een sterke, rondborstige, jonge kerel, riep Mak bij elke gelegenheid te hulp in de woning en in het café, zodat hij op den duur allerlei huiselijke werkzaamheden moest verrichten.

Z. was in dienst bij een bierbottelaar, en zodoende hele dagen van huis en bedronk zich veelvuldig, met het gevolg, dat hij ruw en onverschillig werd voor zijn huisgezin. Tijdens de afwezigheid van Z. moest Mak hem op zijn verzoek dikwijls als kastelein vervangen. Z. pleegde meermalen mishandelingen op zijn vrouw, speciaal, wanneer hij dronken thuiskwam. Zo kwam het, dat Mak nagenoeg dagelijks getuige was van de mishandelingen, die de vrouw van Z. te verduren had van haar man. Zij riep dan meermalen de hulp in van Mak, wel wetende, dat hij zulks wel durfde en zijn mannetje kon staan. Het werd weldra een publiek geheim, omdat vrouw Z. aan iedere bezoeker haar lief en leed vertelde om medelijden op te wekken. Zij wist door listen en het geven van lekkernijen en andere lokmiddelen Mak voor zich te winnen en door huilbuien zijn medelijden op te wekken. Mak was daar zeer gevoelig voor, temeer omdat hij voordien zo goed als nimmer omgang met vrouwen had gehad. Zo kwam het, dat Mak het opnam voor die vrouw en er zijn afkeuring over te kennen gaf, wanneer zij klappen kreeg van haar man. Hierbij werd hij gesteund door zijn vrienden, die Mak meermalen te kennen gaven, dat zo'n kerel beter kapot geschoten kon worden, enz.. Mak liep hierover dagen lang te prakkizeren en zich op te winden om aan zulk een leven een einde te maken. Het duurde niet lang, of vrouw Z. knoopte in het geheim, door haar vleierijen, intieme betrekkingen aan met Mak.

Intussen werd Z. gaandeweg armer en de verstandhouding tussen hem en zijn vrouw werd met de dag slechter. Zijn vrouw, die de kunst verstond met Mak om te gaan, zorgde er wel voor dat hij haar beschermde. Langzamerhand en aange-

moedigd door vele anderen, rijpte bij Mak een plan om Z. op te ruimen. Op den duur meende hij, dat hij hiermede zelfs een weldaad beging. Hij kocht voor dat doel een cylinder-revolver en liep er dagen en nachten over te piekeren, zodat hij op den duur de waanzinnigheid nabij was. Op een zekere avond was bij Mak het plan gerijpt om voorgoed een einde te maken aan deze mishandelingen. Toen hij, laat in de avond, alleen met Z. over de slechte tijden sprak, vond hij een gelegenheid om Z. mee te lokken door te verzinnen, dat hij een brandkast wist te zitten met veel geld. Z. ging hierop in en samen gingen zij na het winkelsluitingsuur naar een stille heide, waar Mak zijn voorgenomen daad volvoerde."

Het slachtoffer is in dit rapport misschien onvoldoende getypeerd. Hij moet een beetje eigenaardig geweest zijn, een man, die dikwijls klappen krijgt en niet opgewassen is tegen de slimheid van zijn vrouw. Hij staat in mijn kaartsysteem dikwijls te boek, maar telkens als slachtoffer. Hij moet een keer wat uit de kelder halen, weten bezoekers later te vertellen, en als hij op de trap is, werpt zijn vrouw ten aanschouwen van deze clièntele het luik dicht, op zijn hoofd. Als hij briesend weer boven komt, speelt zijn vrouw voor de tribune de verontwaardigde onschuld, zij weet nergens van. Tegen het tragisch einde van zijn leven worden zijn eenden gestolen. Als hij zich hierover in het café beklaagt en Mak begint te lachen, vaart hij driftig uit: jij weet er zeker meer van! Hierop roept Mak hem even mee naar buiten en toont hem zijn revolver. Z. moet dan zeggen of hij die beschuldiging meent; hij zegt, dat het natuurlijk maar een grapje was....

De toedracht van dit misdrijf laat zich misschien het best beschrijven door de moordenaar zelf, als hij tenslotte, na bijna drie jaren, voor de wachtmeesters een bekentenis aflegt, door mij, ontdaan van de politiestijl, overgeschreven:

„Het is inderdaad waar, dat ik Z. in de bewuste nacht van 8 op 9 November 1932, op de plaats waar men hem gevonden heeft, heb doodgeschoten. Toen Z. zich bij ons in de buurt kwam vestigen als caféhouder, knoopte ik vriendschap met hem aan; hij was toen kort geleden getrouwd. Het duurde dan ook niet lang, of Z. riep mij bij iedere gelegenheid binnen om voor hem of zijn vrouw huiselijke arbeid te verrichten. Z. was in dienst van de Amstelbrouwerij en zodoende vaak afwezig. Zo kwam het op den duur, dat ik zo goed als elke dag tot laat in de avond bij Z. over de vloer kwam. Ik werd op den duur erg vrij en werd door Z. en zijn vrouw overladen met lekkernij, iets, wat ik me bij mijn ouders niet kon veroorloven. Vooral vrouw Z. wist niet, wat ze doen moest om me op de duur tot zich te trekken en overlaadde mij in het geheim met geld en eetwaren. Zo was ik meermalen getuige van de onenigheid, die er tussen man en vrouw heerste. Ik heb meermalen gezien, dat Z., wanneer hij dronken thuis kwam, zijn vrouw ruw aanpakte en haar sloeg en zelfs schopte. Zo kwam het, dat vrouw Z. mij door vleierij binnenhield om haar bij te staan, als zij dacht, dat haar man thuis zou komen en haar zou mishandelen. Door het vele drinken en uitgaan van Z. werd deze gaandeweg armer en de ellende in de huishouding was niet meer te overzien. Dat werd nog erger, toen hij ontslagen werd uit zijn dienstbetrekking. De taferelen, die zich tussen Z. en zijn vrouw afspeelden en waarvan ik getuige was, zijn niet te beschrijven. Meermalen riep vrouw Z. mij te hulp, als ze door haar man werd mishandeld.

Het was met de begrafenis van een buurman, waarbij Z. als drager behulpzaam was, wat uit burenplicht gedaan werd. Na afloop van de begrafenis kwam Z. thuis. Intussen was ik met zijn vrouw bezig het café schoon te maken. Z. vroeg zijn vrouw om vijf gulden, maar zij gaf hem te kennen, dat zij geen geld had en bracht hem aan zijn verstand, dat de slechte tijden het niet toelieten om steeds weer een zeker bedrag te gaan verdrinken. Over dit gezegde werd Z. woedend en begon zijn vrouw uit te schelden en te beledigen. Hij ging naar de slaapkamer en forceerde een kastlade, waarin zijn vrouw twee rijksdaalders bewaarde; dat geld nam hij mee. Zijn vrouw ontdekte dat en vroeg hem, of hij dat geld er uit genomen had. Z. werd toen erg driftig en ontkende dat gedaan te hebben. Zijn vrouw verweet hem, dat niemand anders het gedaan kon hebben dan hij, omdat het geld er even tevoren nog gelegen had. Z. schold haar telkens uit, voor hoer en dergelijke lage uitdrukkingen. De vrouw begon dan te huilen en vertelde dat haar dat zo'n pijn deed dat zij telkens door haar man als een minderwaardige vrouw aan de kaak

werd gesteld tegenover het publiek in het openbaar. Plotseling liep Z. naar zijn vrouw en vervolgde haar toen zij vluchtte en sloeg en trapte haar, dat zij er bij neerviel en zich bewusteloos hield. Daarna stond ze weer op en vluchtte naar haar buurman, achtervolgd door haar man, die als een razende tegen haar vloekte en tierde. Als er zich dan zoiets afspeelde, dan moest ik moeite doen en wel met inspanning van alle krachten om me te beheersen. Als Z. mij op zo'n moment had aangesproken, had ik me aan hem vergrepen, want dan verkeerde ik in een vlaag van waanzin.

Zo was ik meermalen getuige van zulke ergerlijke staaltjes van mishandeling en belediging, die er tussen Z. en zijn vrouw voorvielen. Wanneer hij afwezig was, werd ik aangehaald door zijn vrouw, zij zocht troost bij mij en gaf mij dikwijls te kennen, dat ze mij meer tot man begeerde dan haar eigen man. Ik liet me met haar vleierij meeslepen en wel zó, dat ik er als het ware waanzinnig van werd. Wij leefden in het geheim als man en vrouw. Voordien had ik nog nimmer omgang gehad met vrouwen of meisjes. Honderden malen was ik getuige, dat de vrouw in huilbuien losbarstte. Dit laatste trok ik mij zo erg aan, dat ik het niet meer van me af kon zetten en het speelde me geregeld door mijn hoofd een einde te maken aan de ellende, die zij te verduren had. Het bovenstaande is maar een greep uit de vele tientallen mishandelingen, waarvan ik getuige ben geweest. Door de intieme samenleving met vrouw Z. liet zij zich meermalen ontvallen, dat zij gaarne zag, dat haar man kapot geschoten werd. Het speelde mij dan ook geregeld door mijn hoofd, dat hij uit de weg geruimd moest worden om de vrouw een beter leven te kunnen geven. Dezelfde woorden werden ook gebezigd door andere vrienden van mij en hierdoor werd ik telkens meer aangemoedigd zodat ik het op het laatst vanzelfsprekend vond en het als een goede daad beschouwde, als ik hem opruimde. Ik sprak er meermalen over met een vriend. Ik beken ook, dat ik geprobeerd heb Z. in de verzekering te krijgen voor de som van *f* 500 of *f* 1000. Het liet me niet meer los om hem op te ruimen en ik wist in het laatst dan ook niet beter of ik moest het doen. Wat een strijd mij dat gekost heeft, is niet te beschrijven, maar ik kon niet langer zien, dat deze vrouw zo door haar man werd mishandeld. Ik leefde in die tijd in een werkelijke waanzin, wat ik thans zie. Van de morgen tot de avond dacht ik hier slechts aan en dat ik de uitverkoren persoon was om Z. van kant te maken. Hierin werd ik nog gesterkt door zijn zuster, die steeds de uitdrukkingen bezigde als: laat hem wat paardenhaar opeten, dat hij kapotgaat, de rotzak, en nog meer dergelijke uitlatingen. Doordat de familieleden van de vrouw dag in dag uit over de slechte levenswijze van Z. spraken, werd ik in mijn voornemens nog gesterkt en gevoed, zodat ik er onmogelijk meer aan kon ontkomen om mijn voorgenomen daad uit te voeren. Zoals ik reeds verklaard heb, vertoefde ik in de avond van de 8ste November 1932 in gezelschap, wederom in het café. Het was de dag, dat Z. jarig was. De gehele avond hebben wij met Z. gebiljart. Omstreeks half tien vertrok het gezelschap en bleef ik met Z. achter. Zijn vrouw was al naar bed gegaan omdat ze zich niet wel voelde. Toen we alleen zaten, sprak hij met mij over de slechte tijden en over zijn zaken, die erg achteruit gingen. Ik verzon toen een middel om Z. diezelfde avond nog mee te nemen en vroeg of hij met mij mee wilde gaan om geld te stelen. Ik zei, dat ik een bedrag van *f* 1500.— wist te zitten bij een boer in Berghem, waar mijn meisje werkzaam was (ik had toen verkering met een meisje daar). Ik zei, dat er bij die boer een brandkast stond waar *f* 1500.— in zaten, maar dat ik die brandkast alleen niet kon dragen en vroeg hem om mee te helpen dragen. Ik zal de brandkast openbreken, vervolgde ik, en jij krijgt de helft van het bedrag, dus *f* 750.—. Dit alles was echter maar gefantaseerd. Z. wilde er wel van weten en gaf toe om mee te gaan, als zijn vrouw het goed vond. Toen het sluitingsuur van elf uur aanbrak, vertrok ik uit het café en ging naar mijn woning, waar ik een overjas aantrok over mijn kleren. Tevens stak ik een revolver, een cylinder-revolver, geladen met zes scherpe patronen, die ik op een balk in de schuur had liggen, in mijn jaszak. De revolver behoorde mij in eigendom toe, ik had die ongeveer veertien dagen tevoren voor 6 gulden van mijn zwager gekocht met het doel Z. van het leven te beroven. Ik wachtte hem volgens afspraak op achter onze woning op het erf. We zijn toen samen te voet door de weilanden gelopen tot aan de plaats, waar het lijk gevonden is. Onderweg hebben we samen gesproken over de „diefstal", die we zouden plegen en de goede afloop daarvan. Terwijl we voortliepen, dacht ik echter nergens anders over dan over het doodschieten, dat ik van plan was. Ik hoorde niet eens meer, wat hij tot mij sprak. Ik had het gevoel, dat het uur van vergelding voor hem was aangebroken en dat hij moest boeten voor de mishandelingen zijn vrouw aangedaan. Toen we in een perceel weiland waren aangekomen, waar een wit paard liep, keerde ik mij plotseling om en schoot toen zonder een woord te zeggen hem met mijn cylinder-revolver dood. Ik heb zes patronen op hem verschoten. Tijdens het schieten riep hij nog: „O, Mak, wat doe je nou?" Waar ik mijn revolver op richtte, kan ik niet zeggen, omdat het te donker was, maar in elk geval richtte ik het

pistool op zijn lichaam. Of hij zich tijdens mijn schieten nog omdraaide, kan ik ook niet zeggen, het was te donker en ik was door het dolle heen. Ik keek niet meer naar hem om toen ik hem neergeschoten had, maar vluchtte onmiddellijk door de weilanden in de richting van mijn ouderlijke woning. Onderweg ben ik nog eenmaal op mijn hurken gaan zitten om te luisteren of Z. nog zou roepen. Ik hoorde echter niets meer en was er wel van overtuigd, dat hij dood moest zijn. Bij huis aangekomen, het was toen circa middernacht, ben ik heimelijk binnengeslopen en heb ik mij te bed begeven. Ik sliep, zoals gewoonlijk, naast mijn broer en deze heeft vermoedelijk ook wel gemerkt, dat ik thuis kwam. Voordat ik te bed ging, heb ik mijn revolver weer op zijn plaats gelegd. De andere morgen ben ik om ongeveer 8 uur opgestaan en deed wat ik gewoon was te doen, nl. na mijn ontbijt naar Z. gaan. Toen ik over de weg liep naar de woning, zag ik dat de gordijnen van het café nog gesloten waren en ik wilde doorlopen. Ik werd nageroepen door het dienstmeisje, dat mij vroeg of ik even binnen wilde komen, wat ik deed. Ik begaf mij in het café, waar ik de vrouw aantrof. Zij lag te bed. Zij zei tegen mij: „Mijn man is nog niet thuis" en vroeg mij of ik bij de politie wilde informeren waar of haar man was. Ik antwoordde hierop: „Ja, dat zal ik wel doen", maar terwijl ik wegliep, riep de vrouw mij na: „Och, ik weet het wel, want gij bent gisterenavond met hem meegegaan om te stelen". Ik antwoordde: „Och, houd dat maar stil". Zij vroeg mij toen of ik wist, waar haar man was. Ik antwoordde hierop ontkennend. Ik heb hierop zijn rijwiel genomen en mij begeven in de richting van de stad om bij de politie te informeren. Onderweg kwam ik de wachtmeester C. tegen, die ik staande hield en aan wie ik te kennen gaf, dat ik gehoord had, dat Z. gisterenavond van huis was gegaan en tot op heden nog niet weergekeerd was. De wachtmeester nam mij mee naar het politiebureau, waar ik in een cel geplaatst werd. Nadat ik door de justitie was verhoord, heb ik mij diezelfde avond weer naar huis begeven, ik was in vrijheid gesteld. Daags daarna heb ik de revolver weer ter hand gesteld aan mijn zwager, onder voorwendsel, dat ik er toch niets mee kon doen. Dit zei ik om hem de zekerheid te geven dat ik met de moord niets had uit te staan, maar hij werd bij het overhandigen van de revolver bleek, wat mij goed opviel en hij verwijderde zich ogenblikkelijk. Nadien werd ik wel gewaar, dat mijn zwager de bewuste revolver opgeruimd, vermoedelijk zelfs kapot geslagen heeft. Nimmer heeft hij echter zoiets tegen mij gezegd.
Kort hierop is vrouw Z. vertrokken naar X. Ik heb haar daar eenmaal bezocht met mijn race-fiets. Ik deed dat omdat ik mij onrustig gevoelde en wilde weten, wat ze van haar dachten. Later heb ik haar nog twee keer te IJ. bezocht. Ik heb toen maar even met haar gesproken, maar ik heb haar nimmer toegegeven, dat ik haar man vermoord heb".

Opsporing.

Als Z. in de ochtend van 9 November gemist wordt, maakt zich niemand ongerust. Maar des middags vindt een landbouwer, die zijn paard uit de weide haalt, het lijk.

De M wordt gewaarschuwd en begint met kracht het onderzoek. Nadat al spoedig blijkt, dat het slachtoffer het laatst gezien is, toen hij met Mak zijn huis verliet, wordt deze laatste aangehouden, op het ogenblik, dat *hij* de M op straat aanspreekt. Met grote vrijmoedigheid en koelheid ondergaat hij het onderzoek, pertinent ontkennende. Hij moet na 48 uur weer op vrije voeten gesteld worden. De M blijft haar aandacht aan de zaak wijden, in de overtuiging (die door heel Oss gedeeld wordt), dat niemand anders dan Mak de moord gepleegd kan hebben. Iemand, die dan zelf voor doodslag in den Bosch zit, vertelt aan burgemeester Ploegmakers en van Kempen, dat Mak de dader is; hij noemt zelfs een medeplichtige. Verdacht van de roofoverval te Deurne in Juli '34 (C 63), werden Koosje Bron en Mak een half jaar lang vastgehouden (en daarna vrijgesproken) en van deze gelegenheid maakt de M gebruik Mak ook nog geducht aan de tand te voelen over deze moord. Als bij de grote opruiming de bevolking langzamerhand wil gaan spreken, komen er na intensief onderzoek bij vele familieleden en bekenden van Mak (een 25-tal mensen wordt gehoord) aanwijzingen genoeg voor een arrestatie van de weduwe Z. Deze vrouw, die inderdaad spoedig na de daad naar X. gegaan is, werkte daar als animeermeisje in een café, waar de M haar nog een enkele keer

opzocht. Later hertrouwde zij met iemand in IJ., van welke plaats uit zij nog een enkele keer met Mak, die dan in Montfoort werkt, correspondeert. Zij wordt op 25 Maart 1935 door de M gearresteerd en naar Oss overgebracht en legt dan zeer bezwarende verklaringen af, die ze zegt tot dusver uit angst voor de moordenaar voor zich gehouden te hebben, tengevolge waarvan Mak op 27 Maart 1935 weer wordt aangehouden. Te middernacht op 26 Mei 1935 legt Mak, nadat de M al die tijd onvermoeid bezig geweest is met het onderzoek, een volledige bekentenis af.

Berechting.

Telastlegging: moord (art.289 Sr.), tezamen met de roofoverval van C 58. De rechtbank beval echter splitsing van de gevoegde zaken.

eis O. v. J.	10 jaar	gev.straf
Rb. 14 Nov. 1935	8 jaar	gev.straf
eis P.-G.	11½ jaar	gev.straf
Hof 4 Mei 1936	10 jaar	gev.straf

34. 25/26 en 26/27 December 1932. INBRAKEN TE OSS.

Daders: *van Duisburg, Jac. v. Nispen* en *Corn. v. Oers.*

Helers: *Pijnenborg* en Vlies.

Na flink te hebben gedronken, begeeft zich het drietal ongeveer te middernacht op straat om te zien, of er niet hier of daar wat te stelen is. Zij proberen het eerst bij een winkelier, maar komen daar door goed sluitwerk niet verder dan het uitsnijden van een ruitje.

Bij een andere winkelier hebben zij meer succes. Van Nispen haalt eerst de toonbankla leeg en dan stelen zij nog enkele pakken sigareten, bonbons en sigaren. Koosje van Nispen gaat nog even naar huis om een zak te halen, want ze kunnen niet zoveel dragen als er te stelen valt. Voor de tweede keer dringen zij dan weer binnen. De gevulde zak brengt van Nispen naar de heler Pijnenborg (de beide anderen moeten buiten staan). Van Nispen komt met een bedrag van f 12,50 weer terug.

35. De volgende nacht proberen van Duisburg en van Oers het, na veel café's te hebben bezocht, bij de winkel van een weduwe. Weer wordt door middel van het uitsnijden van een raam binnengedrongen. Het is weer eerst de toonbanklade, die geledigd wordt; met verder aan buit 4 flessen drank verlaten zij het huis. Al wandelende, ledigen zij een groot gedeelte van de flessen, totdat zij bij de woning van hun vriend Vlies, die ze wakker maken, komen. De moeder van Vlies gaat ook opstaan en gevieren drinken zij nog wat verder. Vrouw Vlies wordt gul een deel van de kwartjes en dubbeltjes toegeschoven.

Opsporing.

Te omstreeks 2.30 uur v.m. wordt al aangifte gedaan bij de P, die direct telefonisch de M waarschuwt. Terstond wordt beraadslaagd. Inspecteur van Kempen weet te vertellen, dat 14 dagen eerder van Duisburg en van Oers zich op verdachte wijze hadden opgehouden in het portiek van de bewuste winkel. Mee in verband met de verdenking, die de M allang tegen van Duisburg koesterde, begeeft men zich naar het huis van van Duisburg, die dan nog niet thuis gekomen is. Dan komt

Leemhuis vertellen, dat hij in de woning van Vlies, waar men nog op is, in de voorkamer heeft horen praten en door een slecht gesloten gordijn geld zien tellen.

Men besluipt het huis en de wachtmeester luistert aan het raam een gesprek af. Hij hoort de volgende woorden zeggen door van Duisburg: „Mijn moeder zegt altijd tegen de politie, dat ik om elf uur thuis gekomen ben". Hij hoort van Oers er over mopperen, dat men hem bedonderd heeft met het verdelen van het geld. Beiden geven blijk veel te hebben gedronken. Kort daarna gaat het licht uit en treden beide verdachten uit de achterdeur naar buiten, waar zij onder verzet gearresteerd moeten worden.

Bij fouillering treffen zij in de zak van van Oers een opvallend beschadigd geldstuk aan, dat door de bestolene en haar zoon herkend wordt als afkomstig uit de toonbanklade. Van Oers en van Duisburg bekennen. Van Nispen, daarna opgehaald, ontkent. Pijnenborg (waar het geheelde, precies overeenkomende in soort en getal met wat de bestolenen opgeven, nog wordt aangetroffen) ontkent. Van Duisburg en van Oers willen liever niet in het bijzijn van van Nispen worden verhoord, omdat zij bevreesd zijn, dat die hen later wel eens zou kunnen doodschieten.

Van Nispen en Pijnenborg worden (met de overweging van vrees voor herhaling) in bewaring gesteld. Op de zitting weet van Duisburg nergens meer van; de verklaring, die hij voor de politie heeft afgelegd, schrijft hij toe aan dwang.

Berechting, voor van Duisburg tevens wegens C 34.

	v. N.	*Pijnenborg*	*v. Duisburg*	*v. Oers*
eis O. v. J.	3 j. g.str.	10 mnd gev.str.	(blijkt niet)	(blijkt niet)
Rb. 23 Febr. 1933	3 j. g.str.	vrijspraak	12 + 4 mnd gev.str.	8 mnd g.str.

36. 24/24 Maart 1933. INBRAAK TE HEESWIJK.

Daders: *Koosje Bron, Pijnenborg, Noest* en *Joh. te Mortel.*

Medeplichtige: *Gerardus Gannef.*

Het slachtoffer is een agent van de verzekeringsinspecteur Gannef. Deze merkt bij zijn veelvuldige bezoeken aan zijn agent diens brandkast op; een oud modelletje, verdekt opgesteld in de hoek van een kamer.

Volgens Gannef is dit de eerste keer, dat hij samenwerkt met de groep Noest, Pijnenborg en Koosje Bron. In een café, waar hij Noest dikwijls ontmoet heeft, deelt hij hem zijn bevinding mede, daarbij zijn verwachting uitende, dat er geld zal zitten. Noest belegt een bijeenkomst nabij het station met Koosje Bron, die gezegd had Gannef graag te willen leren kennen. Als de bespreking op een avond plaats vindt, licht Gannef de mannen uitvoerig in. Koosje zegt bij het afscheid: „Nou begin je met ons, maar denk er om, als je ons verklikt, schieten we je kapot".

Gannef hoort naderhand, dat de kraak gepleegd is en begeeft zich naar het café om daar van de kastelein (die zegt geen vermoeden gehad te hebben, waarvoor deze voldoening diende) 30 gulden als beloning in ontvangst te nemen. De buit bedroeg echter 600 gulden.

Berechting heeft niet plaats gevonden.

37. 26 Maart 1933. POGING TOT DOODSLAG TE OSS.

Dader: *Visser.*

De geschiedenis van deze zaak blijkt te wortelen in de doodslag van C 2. Visser, dan 20 jaar oud en buiten zijn wil getuige van een en ander, wordt door Hornikx

en zijn vrienden gezocht. Hij verklaart voor de R.-C.: „Ik heb spoedig daarna (d.w.z. na het onderzoek in 1925) bemerkt, dat Hornikx en zijn broer mijn vijanden geworden waren. Ik ben dan ook voortdurend door hen gezocht geworden, ook door Koosje Bron, Noest en te Mortel, die allen bij elkaar hoorden. Een gevolg van een en ander is dan ook geweest, dat ik heb moeten optreden en dat ik Hornikx heb aangeschoten, ik was toen dronken. Het is aan mij en mijn verdediger in de strafzaak tegen mij, welke is geëindigd met mijn veroordeling te dezer zake, niet gelukt het voorafgaande, wat ik heb meegedeeld, aannemelijk te maken. Ik was tevoren opgejaagd als een wild dier. Ditzelfde is ook gebeurd tegenover getuige. Ik heb voor bedoeld schieten drie en een half jaar gevangenisstraf gekregen".

In de M-registers vond ik al, dat in Februari 1932 vier mishandelingen gepleegd werden, waarvan de ouders van Visser, 2 der daders, Visser zelf en zijn moeder 2 keer slachtoffer zijn. Verder blijkt Hornikx met een vriend te hebben terecht gestaan wegens mishandeling van Visser's vader; hij is toen vrijgesproken. Wachtmeester Curfs weet de R.-C. te vertellen, dat op de Berghemse kermis een vechtpartij tussen de oude Visser en Hornikx heeft plaats gehad.

Op een Zondagmiddag nu wandelt ergens een broer van Hornikx, namelijk Max. Bij de woning van Kever komen Visser en Mar. Schroeder hem fietsend tegen. Beiden stappen af en Visser zoekt ruzie met Max Hornikx. Na wat woorden („Heb je nu soms nog zin?" enz.) en een korte schermutseling trekt Visser zijn revolver en schiet Max Hornikx in het onderlijf. Zo althans is diens lezing. Visser, die om tien uur op straat wordt aangehouden, ontkent.

Opsporing.

De aangifte geschiedt bij de M.. De medicus verklaart later, dat het projectiel zich volgens de röntgenopname ongeveer 10 à 12 cm onder de hals van het linkerbovenbeen bevindt, terwijl het schot in de rechterliesstreek is ingekomen. De kogel is onder de urineleider doorgegaan en had een dodelijke verwonding kunnen veroorzaken.

Uit het onderzoek blijkt, dat Visser met zijn zwager Schroeder van ongeveer half twee af in het café van Netten heeft gezeten. Volgens Netten en diens dochter waren ze bij het weggaan niet dronken. Visser beweert echter wèl dronken te zijn geweest — de marechaussees die hem om 10 uur aanhouden echter merken van een roes geen spoor. Christ. Schroeder weet van niets. Twee getuigen worden gevonden, die de vechtpartij gezien hebben en het schot horen vallen. Ze zagen Visser na het schot haastig zijn fiets oprapen en er vandoor gaan. Het laatste heeft nog een andere getuige gezien. Later wordt door een inquisitieve burger een koperen revolverhuls, kaliber 6.35, gevonden bij de plaats van de aanslag.

Berechting.

Dagv.: poging tot doodslag, althans zware mishandeling, althans mishandeling.

Visser

eis O. v. J.	$3\frac{1}{2}$ jaar gev.straf
Rb. 25 Mei 1933	$3\frac{1}{2}$ jaar gev.straf (wegens poging tot doodslag)
eis P.-G.	bevestiging
Hof 4 Oct. 1933	bevestiging

38. 7 Mei 1933. INBRAAK TE OSS.

Daders: *Koosje Bron, Joh. te Mortel, Noest.*

Heler: *Winkel.*

Koos Bron is ervan op de hoogte, dat bij F. veel geld moet zitten en dat F. en zijn huishoudster 's Zondags dikwijls uit zijn. Hij zou dat vernomen hebben, toen F. en hij gelijktijdig een café bezochten.

Met Joh. te Mortel en Noest wordt zonder veel overleg of voorbereiding op Zaterdag 7 Mei te 11.30 uur 's namiddags de inbraak gepleegd. Winkel, die het drietal op hun heenweg tegenkomt, wordt meegenomen om als uitkijk dienst te doen. Noest klimt over een poortje aan de achterzijde, gelegen aan de Eikenboomgaard, dat hij daarna van binnen uit kan openen. Op de binnenplaats gekomen breken ze de achterdeur open met een breekijzer. Binnengekomen, schuiven zij de grendel op de voordeur (aan de Heuvel), zodat niemand ongemerkt kan binnenkomen. Winkel is buitengebleven, bij het poortje.

Overeenkomstig de verwachting wordt geen van de bewoners thuis aangetroffen. Terwijl Noest beneden in het huis zelf wacht houdt, opent Koosje Bron, met assistentie van Te Mortel, de brandkast, die zich bevindt in een slaapkamer aan de voorkant boven. Hij werkt met boor en scheurijzer; aan de rugzijde wordt een stuk uit de wand gescheurd. Juist als ze zich van de buit (een 400 gulden) verzekerd hebben, komt de huishoudster weer thuis en probeert tevergeefs de voordeur binnen te komen. Ze ziet door een raampje een vreemde man in huis, wat haar alarm doet maken. Ze belt bij een naburig café naar de marechaussee-kazerne. Door de achterdeur en het poortje kunnen de dieven het huis nog tijdig verlaten. De buit wordt voorlopig in een roggeveldje verstopt, om daar de volgende dag weer vandaan gehaald te worden. Het drietal krijgt per man ongeveer 120 gulden, Winkel 70 gulden als aandeel.

Opsporing.

Het telefoontje wordt te ongeveer 0.15 aangenomen, waarna de M zich zo spoedig mogelijk naar de plaats van het misdrijf begeeft. Of de daders moeten nog in huis zijn òf het spoor is tenminste nog warm. De wachtmeester treft voetsporen in krijt aan, die naar de achteruitgang leiden, terwijl de brandkast open blijkt te zijn, de inhoud verspreid door de kamer. De inbrekers hebben alleen een breekijzer en een schroefsleutel achtergelaten, geen vingerafdrukken. Een politiehond vindt geen enkel spoor. Uitgebreid onderzoek met veel huiszoekingen blijft zonder resultaat.

De Gier en van der Weerd brengen in Juli 1935 te Mortel tot een bekentenis, waarin hij alleen het aandeel van Winkel in het misdrijf verzwijgt. In Augustus 1935 horen van Kempen c.s. Noest, die bekent. Hij zit dan in den Bosch in het Huis van Bewaring in verband met een andere zaak. Ook hij noemt Winkel niet.

In September 1935 wordt te Mortel wederom gehoord, omdat bekend is geworden, dat er medeplichtigen waren geweest. Dan noemt hij Winkel. Deze wordt dan eveneens gehoord. Noest weigert toe te geven, dat Winkel deel aan de inbraak heeft gehad. „Te Mortel kan zeggen, wat hij wil". De Gier en van der Weerd noemen als verklaring van deze houding: „dat Noest altijd een huisvriend is geweest van Winkel en intieme betrekkingen onderhield met de vrouw van laatstgenoemde".

Berechting.

Alleen Winkel staat terecht. Hem is telastgelegd het medeplegen, subs. medeplichtigheid, subs. heling.

	Winkel	
eis O. v. J.	$2\frac{1}{2}$	jaar gev.straf
Rb. 7 Nov. 1935	$1\frac{1}{2}$	jaar gev.straf (wegens heling)
eis P.-G.	$2\frac{1}{2}$	jaar gev.straf (wegens heling)
Hof 8 April 1936	$1\frac{1}{2}$	jaar gev.straf (wegens heling)

39. 6/7 Mei 1933. ROOFOVERVAL TE VEGHEL.

Daders: Paulus Bron, Wim Bron en *van de Maes.*

Het slachtoffer is een 70-jarige, alleen levende man.

Paulus, die een nichtje van de oude baas kent, heeft hem met haar een paar malen een bezoek gebracht en weet, dat er geld moet zitten. Dit meisje blijft later onbekend; de oude man B., tijdens de behandeling van de zaak te Veghel in een gasthuis, kan er niets over vertellen. Paulus heeft zijn wetenschap aan zijn neef en aan van de Maes meegedeeld en op de vooravond van de Zeelandse bedevaartsdag in 1933, ± 22 uur, vertrekt het drietal per fiets naar Nistelrode. Een paar honderd meter voor het huis leggen zij de rijwielen aan de kant van de weg om te voet verder te trekken naar het huisje. Daar gaat Paulus op wacht staan, en de beide anderen trachten aan verschillende kanten het huisje binnen te komen. Ze klimmen door een luik, dat hen echter slechts op een zoldertje boven de stal brengt, van waaruit ze het huis niet kunnen binnendringen. Ze lichten enige dakpannen van het dak, maar dat geeft ook nog geen toegang tot het huis.

Dan komt er onraad; Paulus houdt op straat een man aan de praat. Wim Bron legt zich naast de gevel van het huis in de brandnetels, maar van de Maes vlucht over de landen ver weg. Ze zoeken hem eerst vruchteloos, maar na verloop van tijd komt van de Maes toch weer aanzetten. Dan gaan ze nog beraadslagen of ze de poging nog verder zullen voortzetten, of misschien liever zullen wachten tot een andere keer. Tenslotte kruipen ze door een raampje naar binnen, grijpen de oude man, leggen hem gebonden op de grond, en werpen beddegoed bovenop hem, opdat hij niets kan zien. Paulus kan dan ook binnenkomen. Het roofridderlijke „je geld of je leven" is hier „je geld potverdomme!"

De buit vinden ze, in een zwarte lap gewonden, in het beddestro: f 680.—. Het was het laatste geld van de oude baas. Hij was al eens eerder beroofd van een bedrag van 380 gulden. De kinderen hadden er toen op aangedrongen, dat hij het geld op de spaarbank zou zetten, maar daar was nooit van gekomen. In het huis van Wim is de buit verdeeld.

Trientje Mak en haar man (geen familie van Petrus) hebben alles geweten van de beraamde plannen en het gelukken van de overval, maar zeggen nooit iets te hebben durven aangeven uit vrees voor wraakneming. Het is waarschijnlijk, dat de Mak's ook profijt van de overval hebben gehad, want van de Maes vertelt later, dat er prompt na de overval bij Mak nieuwe matten op de vloer kwamen, dat zijn vrouw een nieuwe jurk en nieuwe schoenen aan had en er genever in huis was. Van de Maes heeft er het zijne van gedacht. Nog anderen dan G. Kop en zijn vrouw wisten alles van het geval af.

Opsporing.

In de nacht, om $3^1/_4$ uur, komt de, in de buurt wonende, zoon van het slachtoffer aan de kazerne te Veghel om aangifte te doen. De M begeeft zich naar het huis, zet alles af en waarschuwt de gemeente-veldwachter. De rijksveldwachter uit Heesch, ook gewaarschuwd, komt met zijn hond om $\pm$ $4\frac{1}{2}$ uur ter plaatse. Tot de plaats, waar de dieven hun rijwielen hadden neergezet, volgt de hond hun spoor, verder niet. Enkele voetafdrukken worden gevonden voor het raampje aan de voorkant. Zij zijn wel te meten (28 en 32 cm), maar niet geschikt voor gipsafdruk. Verder wordt alles behoorlijk gereconstrueerd. Er zijn geen vingerafdrukken. B. kan geen enkele aanwijzing geven; het enige is, dat één der rovers een bruinachtig hemd aan had. Bij het beddegoed wordt een sierspeldje gevonden.

Dan wordt, na een telefoongesprek tussen van Kempen en de M, van de Maes door de M gehoord. Wij weten niet, waarop de verdenking is gegrond. Hij ontkent. Confrontatie vindt plaats, maar B. kan hem niet herkennen, al had hij wel hetzelfde postuur. De lengte van zijn schoenen is 32 cm. Uit het dossier C 42 blijkt later, dat Paulus Bron in deze zaak in 1933 ook al verdacht was. Het p.v. wordt onverrichterzake gesloten.

In 1935 horen de Gier en van de Weerd op 22 Mei Franciscus Mak en zijn vrouw over dit geval en verkrijgen van hen hun inlichtingen. De aanhouding van van de Maes volgt, die veertien dagen later in de kazerne te Veghel bekent. Eerder had Wim Bron dit al bij de M gedaan.

Berechting.

Alleen van de Maes staat terecht, op de telastlegging van art. 312 Sr..

eis O. v. J.	6 jaar	gev.straf
Rb. 28 Oct. 1935	4 jaar	gev.straf
eis P.-G.	4 jaar	gev.straf
Hof 1 April 1936	5 jaar	gev.straf

40. 16/17 Mei 1933. INBRAAK IN HET GEMEENTEHUIS TE GASSEL.

Daders: Noest, *Koosje Bron, Pijnenborg,* Joh. te Mortel.

Begunstiger: *Gerardus Gannef.*

In de ochtend van 17 Mei 1933 begeeft zich, als gewoonlijk, tegen negen uur de gemeentesecretaris naar zijn secretarie. Als hij de goedgesloten buitendeur geopend heeft, ziet hij binnen deuren open staan, die anders steeds gesloten zijn, wat hem al bevreemdt, en op de secretarie zelf de beide glazen balcondeuren, die met het nachtslot gesloten geweest zijn, aangeduwd in plaats van dicht. Dit verontrust hem ten zeerste. Naar het archief gesneld, ziet hij, dat de deur, die daartoe toegang geeft en die ook in het nachtslot geweest was, eveneens open staat, en dat de brandkast daarin geforceerd is. De vloer is bezaaid met brandkastpapieren en het geld, een bedrag van ruim f 400.— en een pak waardeloze duitse bankbiljetten, is verdwenen. Hij doet onmiddellijk aangifte bij de gemeenteveldwachter en de burgemeester. Deze laatste waarschuwt de brigadecdt. der Marechaussee te Grave.

Opsporing.

De M zet zich met de gemeenteveldwachter terstond aan het onderzoek. De inbrekers moeten op het ruim $3\frac{1}{2}$ meter hoge balcon zijn geklommen en door ver-

breking van een ruit kans gezien hebben de openslaande glazen deuren te openen. De gesloten archiefdeur is ter hoogte van het slot geforceerd. Van de beitelindruk wordt een plasticine-afdruk genomen. Dan wordt op de wens van de burgemeester een naburig rijksveldwachter met zijn politiehond om assistentie verzocht. Per auto komt de geleider met zijn politiehond in Gassel, maar de hond verliest buiten het gemeentehuis direct alle sporen.

Een scherf glas van de balcondeur, een uit de brandkast afkomstig metalen geldbakje en een beschermglaasje van de archiefdeur, die vingerafdrukken vertonen, worden in beslag genomen. In de brandkastdeur is ter hoogte van het slot door boring en scheuren een gat gemaakt, waarna de deur ontsloten kon worden. Een en ander moet bijna geluidloos geschied zijn; de huishoudster en het kindermeisje van de secretaris, die op dezelfde verdieping en in hetzelfde huis sliepen, hebben in het geheel niets gehoord.

Signalementen worden verzonden naar de omliggende politieposten en het Algemeen Politieblad.

In Juni 1935 wordt van de vier voor de overval te Veghel gearresteerden, die ook de daders van deze zaak blijken te zijn, de bewaring en het gerechtelijk vooronderzoek gevorderd. Te Mortel bekent voor de M, hem volgt Noest tegenover de P.

Uit de verhoren van Noest en te Mortel blijkt, dat het viertal de hint van Gannef heeft gekregen. Deze had voor zijn maatschappij een inbraakverzekering met de gemeente afgesloten en heeft precies uitgelegd, waar de brandkast stond en hoe die te bereiken was. Bij het onderzoek was reeds opgevallen, dat de daders beslist op de hoogte hadden moeten zijn van de situatie, omdat ze de ruimten, waar ze eerst doorgekomen waren, strikt ordelijk gelaten hadden.

Het viertal is zonder Gannef per fiets naar Gassel gegaan. Van een boer hebben ze ongevraagd een ladder geleend, met behulp waarvan ze het balcon beklimmen konden; te Mortel bleef buiten uitkijken. Koosje Bron boorde het slot uit de kast — „dat is geen gemakkelijk werkje", zegt Noest, „maar Koosje kan dat wel" — en een scheurijzer doet de rest. De ladder wordt keurig weer gedeponeerd, waar zij hoort. Ergens in de heide wordt het geld geteld en verdeeld; voor Gannef houden ze circa 10% achter, nl. f 35.—, welk bedrag hem te Berghem in een café ter hand gesteld wordt door de caféhouder. Vreemd genoeg verklaren Noest en te Mortel pas ter terechtzitting, dat Henri Kant er ook bij was, en dat met name *hij* Koosje Bron heeft bijgestaan in het technische werk.

Berechting.

De dagvaarding legt deze overval zowel als die van Veghel (C 59) en die van Langenboom (C 54) telast.
Telastgelegd is hier de gekwalificeerde diefstal van art. 312, 2e lid, 1° en 2° — waarop een maximum-straf van 12 jaren staat — bij herhaling.

	Koos Bron	*Pijnenborg*
eis O. v. J.	16 jaar gev.straf	16 jaar gev.straf
Rb. 28 Oct. 1935	14 jaar gev.straf	14 jaar gev.straf
eis P.-G.	bevestiging	bevestiging
Hof 8 April 1935	bevestiging	bevestiging

De strafverhoging boven de 12 jaren berust dus op de herhaling, art. 421 Sr.. Cassatieberoep van beiden wordt verworpen, een gratieverzoek van Bron afge-

wezen. Allebei hebben revisie aangevraagd. Van Bron vinden wij gegevens in het dossier: aanvrager heeft een schriftelijke verklaring overgelegd van Mak en enkele verklaringen betreffende zijn ziekte (het liesgezwel), die alle echter ten aanzien van de tijd der ziekte te vaag zijn.

41. 4 Juni 1933. BRANDSTICHTING TE EINDHOVEN.

Daders: *Marinus te Mortel* en twee mededaders.

De schoenmaker K. staat als goed oppassend bekend. Na lang als schoenmakersgezel bij een ander gewerkt te hebben, is hij, ongeveer 4 jaar voor dit misdrijf, een eigen zaak begonnen met een winkel en een moderne reparatie-installatie. Door de zeer langdurige werkloosheid van de fabrieksbevolking van Eindhoven en het feit, dat K. zijn clientèle bijna uitsluitend heeft onder de arbeidersbevolking, loopt zijn zaak mis en kan hij niet langer aan zijn verplichtingen voldoen.

In deze situatie treedt de verleider op als de duivel in een middeleeuws toneelspel. K. heeft namelijk zijn huisraad en inboedel verzekerd tegen een bedrag van 9450 gulden en dan komt F., iemand uit Oss, die al enige malen brand in de familie gehad heeft, de aandacht vestigen op de mogelijkheid om door brand uit de brand te raken. K. voelt er nog niets voor en zijn vrouw jaagt de verleider de deur uit.

Korte tijd later echter laat iemand zich in de winkel een paar laarzen aanmeten, die opeens fluistert: is hier niets te verdienen, is hier geen zaakje op te knappen? Dat is te Mortel.

Pas na enige herhaalde bezoeken komt het tot onderhandelingen en als K. maar een vinger toegegeven heeft, is hij geheel verloren. Hij heeft niets meer te zeggen. Te Mortel rekent hem voor, dat hij ongeveer 8000 gulden uitgekeerd zal krijgen en eist van dat bedrag 750 gulden, „geen 10 %, zoals anderen vragen". Te Mortel belooft verder een vergroting van het profijt, door toepassing van een gedeeltelijke geheime verhuizing vóór de brand. Als K. toestemt, blijkt de brutaliteit van te Mortel grenzeloos te zijn, K. heeft niets meer te vertellen. Te Mortel komt met een assistent, die niemand anders dan F. blijkt te zijn, de man die de familie K. al enige malen met gemaakte boodschapjes en smoesjes in huis gehad heeft, en pakt onverwijld wat hem belieft (K. ziet er nimmer iets van terug) in grote kisten in. „Dit neem ik maar mee, want het is zonde, dat het verbrandt" zegt te Mortel, en het jacquet, een boekenkast met boeken, speelgoed van de kinderen, alles verdwijnt. De duistere figuur F. vervoert alles op een handwagen. Toch blijven K. en zijn vrouw nog aarzelen. Als echter op 1 Juni 1933 het deurwaardersexploit komt, waarbij de huur wordt opgezegd, moet het gebeuren. Te Mortel kan niet langer wachten. Hij laat zichzelf en F. nog wat nieuwe schoenen uit de winkel cadeau geven („het zou zonde zijn, als ze verbranden"), begint bussen benzine en ander materiaal in het huis te brengen en smeert de scharnieren van de deuren (dat zou veiliger zijn).

In de ochtend van 4 Juni brengt het echtpaar K. de kinderen bij familie onder en reist naar R.. Te Mortel zou die dag zijn taak verrichten. De K.'s bezoeken het strand van R. en de dierentuin, en komen laat in de avond weer in Eindhoven, waar zij meteen gearresteerd worden, want de brandstichting is mislukt.

Dat is niet helemaal de schuld van te Mortel en zijn assistent. Hun plan was zelfs min of meer geniaal en aan de uitvoering hadden zij veel zorg besteed. De keuken was het uitgangspunt van de actie. Het gascomfoor was in schuine stand geplaatst door middel van een kussen. Aan dit comfoor was een z.g. gaspistool

vastgebonden, met een touw van enige meters aan de trekker. Dit touw is door het keukenraam, over het plaatsje en over een stenen scheidingsmuur geleid, bijna 2 meter hoog, uitkomend in een andere straat. Om het comfoor worden in benzine gedrenkte kledingstukken gelegd en daarvandaan is een rol closetpapier afgewikkeld naar een papieren doos, enige afstand verder, vol met in benzine gedrenkte vodden. Een, eveneens in benzine gedrenkte, vilten band loopt de trap op en het hele huis door naar voorbereide brandhaarden in andere vertrekken. Als aan het touw getrokken zou worden, kon verwacht worden, dat het hele huis als een fakkel in brand vloog. (Zie foto's achterin). Dat dit niet gebeurt, komt wel, doordat buren en een nachtwaker, getroffen door de sterke benzinelucht, gaan kijken, al gauw het touw zien hangen en de rest begrijpen. Zij waarschuwen de politie.

K. en zijn vrouw geven al spoedig toe, maar te Mortel ontkent hardnekkig. O ja, hij is de laatste tijd wel enkele keren bij K. aan huis geweest, maar voornamelijk om vleselijke gemeenschap met diens vrouw te hebben! Tijdens het transport naar den Bosch hoont hij de arme K. nog; hij geeft hem de raad niets te zeggen en wat hij in Eindhoven verklaard heeft, weer rustig in te trekken. Dat kan nog. Verder moet hij maar zeggen, dat hij *van plan* geweest is brand te stichten, maar dat hij er op het laatste ogenblik van afgezien heeft. F. blijft ook ontkennen

Berechting. Aan te Mortel telastgelegd poging tot de brandstichting van art. 157, 1°, Sr., aan F. medeplichtigheid aan die poging, aan K. uitlokking.

	Te Mortel	*F.*	*K.*
eis O. v. J.	8 jaar gev.straf	4 jaar gev.straf	1½ j. g.s. waarvan 1 j. v.w.
Rb. 5 Oct. 1934	vrijspraak	vrijspraak	vrijspraak
eis P.-G.	6 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf	1½ j. g.s. waarvan 1 j. v.w.
Hof 18 Dec. 1934	4 jaar gev.straf	6 mnd gev.straf	na verstek en gedaan verzet bevest. vrijspraak
Hoge Raad	ontsl. v. rechtsverv.	6 mnd gev.straf	cass.ber. verworpen

Dit arrest van de Hoge Raad, waarbij dat van het Hof op principiële grond werd vernietigd, is het in de doctrine beroemd geworden arrest van 19 Maart 1934, N.J. 1934 p. 450, met noot van Taverne, en W. 12731, met noot van van Bemmelen, aldaar voorafgegaan door diens hoofdartikel, waarin hij het arrest, in hetwelk de H.R. tot de objectieve pogingsleer à outrance overgaat, bestrijdt. De kwestie is, dat voor poging een begin van uitvoering nodig is en dat de H.R. meende dat alle door mij beschreven maatregelen, hoe vèrstrekkend ook, slechts voorbereiding waren, daar voor poging tot brandstichting een begin van de brandstichting nodig is. Een opvatting die bestraffing in gevallen als het onze practisch onmogelijk maakt.

Het arrest van de H.R. inzake K. komt door het verstek 3 maanden later.

42. 8 Juni 1933. BRANDSTICHTING TE P.

Daders: Paulus Bron, Wim Bron en *van Loenen.*

Op 7 Juni 1933 bevinden zich twee veldwachters in de kom van het dorp P., wanneer een auto nadert uit de richting Oss. Zij doen het motorvoertuig stoppen; de bestuurder, uit Sch. komende, beweert, dat hij op verzoek van van Loenen, die daar een hotel en in P. een bakkerij houdt, diens kinderen moet halen omdat die ernstig ziek zouden zijn.

Als niet dezelfde nacht ernstige dingen gebeurd waren, zou deze nachtelijke ontmoeting het vermelden niet waard geweest zijn. De beide veldwachters wandelen vijf kwartier later op de Maasdijk, waar ze plotseling uit de richting van de kom van het dorp, op ongeveer een kilometer afstand, aanhoudend hondengeblaf horen en daarop waarnemen, dat de vlammen door een dak slaan. Zij begeven zich onmiddellijk naar het dorp en zien daar de autogarage van van Loenen, door een gemetselde muur gescheiden van de rest van het perceel, fel branden.

Zij gaan naar binnen en zien, dat het perceel vóór ook brandt. Omdat de garage met de rest binnenshuis geen verbinding heeft, rijst bij hen direct het vermoeden van brandstichting. In de winkel zien ze, dat de kassa geopend is en een K.R.O. busje leeg op de toonbank staat. Als, mee met behulp van de motorbrandspuit uit Oss, de brand bedwongen is, blijkt, dat het in het midden door een brandgevel gescheiden perceel, van voren en van achteren, geheel afzonderlijk is uitgebrand.

De knecht en het dienstmeisje hebben zich kunnen redden. Het meisje heeft te ruim 12 uur gehoord: dat er inbrekers in de winkel waren, die luid met elkaar praatten, met bussen en flessen rammelden, bij de kassa zaten, tegen elkaar zeiden: „De onderste kas is op slot, maar je kunt hem niet openbreken", het scheuren van papier, en dat men naar de zolder ging. Kort daarop werd er aan haar deur gerammeld en toen hoorde ze: „Ze slapen nog. Steek de boel maar aan". Ze hoorde de inbrekers het huis verlaten door het raam van de bakkerij en vluchtte daarna in nachtgewaad naar buiten, naar de burgemeester, om alles te vertellen.

Opsporing.

De burgemeester verzoekt de M van Oss het onderzoek op zich te nemen. Bij deze wordt de verdenking tegen van Loenen zeer ernstig, wanneer blijkt, dat:
1. het pand goed was verzekerd (met inboedel en machinerieën) en dat er een hypotheek op rustte van *f* 5000.—;
2. deze verzekering bij aangetekend schrijven d.d. 2 Juni 1933, was opgezegd door de assuradeur met ingang van 9 Juni 1933 „naar aanleiding der gehouden inspectie";
3. een week voor de brand van Loenen zijn waakhond, en een dag ervoor al zijn (negen) biggen verkocht heeft;
4. van Loenen op de avond van 7 Juni 1933 zijn kinderen uit P. naar Sch. heeft laten komen, voorgevend, dat hij ernstig ziek was en wel zou kunnen sterven. Van die ernstige ziekte is niets gebleken, evenmin heeft van Loenen, die R.K. was, de pastoor laten halen;
5. enige maanden tevoren op de openbare weg te Mill een luxe auto van van Loenen totaal uitgebrand is; de oorzaak is onbekend gebleven en de verzekeringspenningen werden uitgekeerd.

Op 22 Juni ontvangt de M een anonieme brief met verdachtmaking van Paulus Bron, die bij van Loenen gewerkt heeft.

Later weigert de Rechtbank bevel tot gevangenhouding tegen verdachte te verlenen, en heft zij het bevel tot bewaring op, overwegende o.m.: „dat uit geen bepaalde omstandigheid blijkt, dat er gevaar bestaat voor vlucht van verdachte of dat er bestaat een gewichtige reden van maatschappelijke veiligheid welke de onverwijlde vrijheidsbeneming van verdachte vordert." Na 8 dagen wordt van Loenen zo weer in vrijheid gesteld. Het onderzoek wordt echter door de R.-C. voortgezet, die b.v. de huisarts hoort, welke zich van het afleggen van een verklaring verschoont. Eerder had deze echter al aan de politie verklaard, dat hij van Loenen maar een paar spuitjes gegeven had, om de man, die zich naar zijn mening aanstelde, te kalmeren. Hij had nooit de raad gegeven de kinderen te waarschuwen, zoals van Loenen beweerde.

De zaak blijft rusten tot Mei 1934, wanneer de jonge man, die per auto de kinderen van van Loenen uit P. gehaald heeft op de avond van de brand, een dreigbriefje krijgt, kort genoeg om hier over te nemen: „Mijnheer, indien U Uw mond niet houdt aangaande van Loenen zullen wij U een permanent zwijgen opleggen, je bent gewaarschuwd."

In dezelfde tijd vertrouwt een „te goeder naam en faam bekend staand persoon uit Sch.", waarvan de naam niet genoemd mag worden, deze chauffeur toe, dat hij dezelfde weg op zal gaan als de inmiddels vermoorde Paulus Bron. Hij wendt zich met een en ander tot de burgemeester van P., die de O. v. J. op de hoogte brengt. Deze moet na ruim drie weken, door het in gebreke blijven van de rijksrecherche, het onderzoek opdragen aan de brig.cdt te Oss. De wachtmeester vindt in deze tussenkomende affaire wel aanleiding om het onderzoek nog eens op te nemen. Trientje Mak verklaart hem, dat Paulus de brand met zijn vader gesticht heeft, hetgeen Paulus haar verteld zou hebben. Het is de M verder bekend, dat de twee families Bron elkaar van de brandstichting beschuldigen. Wachtmeester de Gier krijgt opdracht om zijn aandacht speciaal op deze zaak te houden

Dan wordt, na ruim een jaar, in Juni 1935, op verzoek van de M te Oss, van Loenen opnieuw aangehouden. De Gier en van der Weerd hebben nl. op de voorgaande dag vrouw Mak weer eens gehoord; waarom zij het spoor bij haar zoeken, wordt duidelijk uit het dossier betreffende de moordzaak Wim Bron. In deze zaak heeft zij het ook nog over deze brandstichting gehad. Paulus had haar ervan op de hoogte gebracht, niet slechts van het voltooide delict, maar een dag van tevoren al van het voornemen daartoe. Zij doet het verhaal, dat Paulus Bron haar, in tegenwoordigheid van zijn neef Wim, verteld zou hebben: „Ik moet in opdracht van mijn vader voor het oog van de mensen bij van Loenen gaan werken te Veghel. Dit moet ik doen, omdat van Loenen met ons (mijn vader en mij) heeft afgesproken, binnenkort zijn te P. staande woning in brand te steken, want van Loenen is arm. Wij moeten dan aldaar zo lang wachten met het aansteken totdat de kinderen, die in P. in de zaak zitten, de woning zullen verlaten. Van Loenen zal dan ongeveer elf uur in de avond vanuit Sch. met zijn kinderen te P. telefoneren en zeggen dat hij plotseling ernstig ziek is geworden en dat hun overkomst dringend gewenst is. Er is afgesproken, dat mijn vader alleen de woning moet aansteken; maar omdat hij nogal bang is, zal ik ook maar meegaan." De middag voor de brand zouden Paulus en Wim weer bij haar op bezoek geweest zijn, en Paulus had toen gezegd: „Je moet vanavond laat maar eens naar de lucht kijken (hij had hierbij in de richting van P. gekeken), dan zie je de rooie haan wel vliegen, want van Loenen is arm en dan weet je wel waarom." Hij had thans daaraan toegevoegd, dat zijn neef Wim mee zou gaan, want een ander vertrouwde hij het niet toe. Toen Mak thuis kwam, had zijn vrouw hem het

verhaal gedaan, en 's avonds zijn zij enige malen naar buiten gegaan om in de richting van P. te speuren. Inderdaad hadden ze na enig wachten een grote vuurgloed bespeurd in de bedoelde richting. Daags na de brand zou Paulus wederom op bezoek geweest zijn, en tot in bijzonderheden verteld hebben, hoe hij, met zijn neef Wim, de brand had gesticht.

Paulus is al dood, als dit onderzoek hervat is, maar neef Wim Bron, dan gedetineerd in het Huis van Bewaring te den Bosch, wordt in Juni 1935 gehoord, ontkent eerst, maar geeft later zijn aandeel in de brandstichting toe. Hij legt voor de M een verklaring af, welke strookt met het bovenstaande. Hij weet, dat zijn oom en diens zoon Paulus van van Loenen de opdracht hadden om diens huis te P. benevens een auto, die zich op het erf van dat huis bevond, in brand te steken. Op de avond, voorafgaande aan de brand bij van Loenen te P., vroeg zijn neef Paulus hem, of hij *f* 50.— wilde verdienen. „Het gaat van van Loenen uit en ga met mij maar mee naar mijn vader, die weet er ook alles van." Hij ging met Paulus mee naar zijn oom, die vroeg of Paulus hem van de brandstichtingsplannen in kennis had gesteld. Hij vroeg wat hij moest doen en wat of er moest gebeuren. Zijn oom en Paulus vertelden, dat hun f 100.— beloofd was, indien zij de woning te P. in brand zouden steken. Er werd bij verteld, dat van Loenen geroyeerd was uit de brandverzekering, maar de tijd was nog niet verstreken. Ze vertelden verder, dat van Loenen zich ernstig ziek zou houden. Hij zou dan een „kruienbitter" drinken om goed te transpireren. Er werd verder besproken, dat van Loenen zijn kinderen zou telefoneren vanuit Sch., dat hij plotseling ernstig ziek was geworden en dat hun overkomst dringend gewenst was. Op een bepaald uur zouden zij elkaar bij de woning te P. vinden, die zij dan verlaten zouden aantreffen.

De moeder van Paulus heeft een kleiner zoontje twee flessen benzine laten halen, waarvan Paulus en Wim ieder een fles voor hun rekening namen. Zij liepen te voet door de polder, zoveel mogelijk de grote wegen vermijdende, naar de aangewezen woning van van Loenen. Toen ze het huis bereikt hadden, hebben ze vooraf geluisterd, of de bewoners afwezig waren, wat, naar zij dachten, het geval bleek te zijn. Zij schoven aan de zijkant der woning een raam omhoog en klommen daardoor naar binnen. Zij hebben hierna alles in de woning afgezocht. Ook de cassa, die in de winkel op de toonbank stond, werd opengetrokken en nagezien en het geld, zilvergeld tot een bedrag van ongeveer 7 gulden, werd meegenomen. Ze nemen een jas, een horloge en een kistje sigaren mee en als er niets meer te vinden is om mee te nemen, gaan ze naar de zolder. Wim sprenkelt daar zijn benzine uit en maakt tevens een vuurhaard van oude todden, die ze vinden. Toen de benzine vlam gevat had, moesten zij snel voor het vuur vluchten, daar alles onmiddellijk in lichter laaie stond.

Zij hebben de woning weer verlaten door het raam, waardoor ze naar binnen waren geklommen. De auto, die zich op het erf bevond, is door Paulus aangestoken met de benzine, die deze nog in zijn bezit had. Zij zijn daarop door de polder weer naar de woning gegaan van de vader van Paulus en kwamen daar tegen de morgen aan, toen het reeds begon te dagen. Daar vertelden ze, dat ze de brand gesticht hadden. Nadien heeft Wim meermalen aan Paulus en zijn vader gevraagd of zij het geld, uitgeloofd voor de brandstichting, nog niet hadden ontvangen. Paulus moest later voor het oog van de mensen bij van Loenen werkzaam blijven. Van Loenen kwam echter niet meer bij de vader van Paulus op bezoek, bang zijnde, dat dit argwaan zou wekken.

Ongeveer drie maanden na de brandstichting heeft de oom de 100 gulden ontvangen. Volgens afspraak zou Wim daar 50 gulden van krijgen, maar hij heeft

nooit een cent voor de brandstichting ontvangen. Van Paulus hoorde hij later, dat die evenmin iets ontvangen had en dat zijn vader het bedrag voor zich had behouden. Op de avond, toen oom de opdracht gaf om het huis van van Loenen in brand te steken, heeft hij verteld, dat hij zich gebrand had toen hij te Mill een auto van deze had aangestoken en daardoor er tegen opzag om weer brand te stichten. Het is bij de familie bekend, dat de oom bij die brandstichting zijn wenkbrauwen had geschroeid en zijn pet verloren.

De volgende dag hoort de Marechaussee van Loenen. Deze verklaart, dat hij in ongeveer 1925 contact kreeg met de familie Bron, waarvan er dan enkelen met zijn brood venten in Oss. Hij vertelt verder, hoe hij de vader van Paulus ontmoet heeft bij een wielerwedstrijd in den Bosch, en daar, onder het genot van een glas bier, zouden zij gesproken hebben over de situatie, die ontstaan was na opzegging van de verzekeringsovereenkomst. Bron had hem toen aangeboden het zaakje voor *f* 50.— te zullen „afstoken", maar van Loenen zou geantwoord hebben „Jonge, jonge, als gij het aansteekt, verbranden al mijn kinderen en ge zoudt ongelukken maken." Hij besluit: „Thans weet ik niet meer, en kan U niets meer verklaren, want ik moet nog eens over alles nadenken. Ik kan het nog in den Bosch tegen de Officier van Justitie vertellen."

De volgende ochtend om zes uur laat van Loenen de wachtmeesters roepen, met de mededeling, dat hij behoefte gevoelt alles te bekennen. Zij schrijven, dat hij hen tegemoettreedt met uitgestrekte handen, en dat hij onder een stortvloed van tranen zegt: „Och heren, neemt het mij toch niet kwalijk, maar ik heb de gehele nacht niet geslapen en heb nu maar lopen bidden om alles aan U te vertellen en nu heb ik de moed om mijn bekentenis te doen, och helpt mij dan toch." Hij bekent dan, dat hij de afspraak voor de brandstichting gemaakt heeft met de oude Bron, en dat hij overtuigd is, dat deze met zijn zoon Paulus de brand gesticht heeft. Hij zou de bewuste avond grote wroeging gehad hebben over zijn toezegging, en zijn voorgewende ziekte zou bijna veranderd zijn in een werkelijke, door de zorg over zijn kinderen. De beloofde 50 gulden (dit bedrag noemt hij) heeft hij nooit willen betalen „omdat hij die misdadige mensen niet meer kon luchten of zien", ze hebben hem er echter verscheidene malen om gemaand. Hij beweert het feit wel vijf maal te hebben gebiecht, maar nog steeds geen rust te hebben gevonden. En passant bekent hij reeds eerder zijn auto te hebben laten verbranden te Mill. Hij had toen als passagier de vader van Paulus bij zich en toen hij onder het rijden opmerkte, dat de wagen zo rammelde en hem overigens ook niet beviel, zei deze, dat de auto dan maar beter kon verbranden, waarna van Loenen immers van het uit te keren verzekeringsgeld een mooie, nieuwe auto kon kopen. In Mill heeft Bron de auto meteen maar in brand gestoken, terwijl van Loenen ergens binnen was. Bron had hier *f* 15.— voor gekregen.

Als men van Loenen later op de dag wederom wil verhoren, geeft hij te kennen zich van het bovenstaande niets meer te herinneren. Hij barst nu eens in lachen uit, dan weer in huilen, maar er is niets meer met hem aan te vangen. Een marechaussee, die de wachtmeesters op de vroege morgen heeft moeten roepen, verklaart nog eens afzonderlijk, dat van Loenen hem reeds te vier uur v.m. hiertoe heeft bewogen; hij had ook tegenover hem snikkende zijn daad bekend. Daags daarop hoort de R.-C. hem ook, maar hij ontkent. Van der Weerd verklaart hierover ter terechtzitting o.a.: „'s Morgens om zes uur hebben wij hem mee naar het bureau genomen. Daar heeft hij toen terstond bekend, ook over de brand van de auto. Toen zijn wij gaan slapen. 's Morgens begon hij weer te bekennen. Wij hebben hem een sigaar laten opsteken. Toen hij halfweg was, zweeg hij, zeggende:

„Ik kan altijd nog wel eens onderhandelen in den Bosch."

Onderzoek naar de geestvermogens van van Loenen volgt. Het leidt tot de conclusie, dat voor ontbrekende of ook verminderde toerekeningsvatbaarheid geen aanwijzingen zijn.

De houding van van Loenen t.o.v. de verdediging is merkwaardig. Omdat hij zich onschuldig verklaart, wil hij geen advocaat hebben. Mr H. is door de familie als raadsman gekozen; ook als zelfs een pater in de cel komt aandringen: „Neem Mr H. nu maar", blijft van Loenen weigerachtig diens hulp te aanvaarden. Hem wordt dan Mr M. toegevoegd, maar op de zitting verklaart van Loenen van deze verdediging geen gebruik te willen maken. Voor het Hof kiest hij zelf Mr S. uit Amsterdam om die echter later weer te „bedanken".

Berechting.

Telastgelegd is: uitlokking tot brandstichting gepaard met levensgevaar en gemeen-gevaar voor aan derden toebehorende gebouwen en inboedels.

	Van Loenen
eis O. v. J. 24 Oct. 1935	5 jaar gev.straf
Na aanhouding: eis O.v.J.	9 jaar gev.straf
Rb. 28 Mei 1936	7 jaar gev.straf
eis P.-G.	bevestiging
Hof	bevestiging

Beroep in cassatie wordt verworpen.

Vermeld zij nog, dat van Loenen, die zijn onschuld tot het allerlaatst volhoudt, weigert gebruik te maken van een kans op voorwaardelijke invrijheidstelling en er de voorkeur aan geeft zijn straf tot en met de laatste dag uit te zitten, omdat hij hiermede zijn onschuld wil betogen.

43. 3 Juli 1933. BRANDSTICHTING TE OSS.

Daders: *Anton de Stoppelaer,* te Mortel en *Hesselink.*

Het gebouw, een sportpaviljoen, hoorde in eigendom toe aan de Stoppelaer. Het was geheel van hout opgetrokken en met eterniet golfplaten gedekt. Een volledige café inventaris met verdere benodigdheden was er in aanwezig. Gebouw en inboedel waren tegen brandschade verzekerd. In 1929 of 1930 werd het paviljoen gesticht in het pas aangelegde gemeentelijke sportpark. Toen in 1932 door de gemeente een wielerbaan gebouwd werd, geschiedde dit op enige afstand van het paviljoen. Het publiek zou dikwijls de mening geuit hebben, dat het dichter bij de baan behoorde te staan. Vast staat, dat de exploitatie verlies opleverde.

Volgens de Stoppelaer werd hij een maand of 3 voor het uitbreken van de brand aangesproken door te Mortel, die de ongunstige ligging van het paviljoen nogeens besprak en daarna aanbood om het voor 50 gulden „af te stoken". Aanvankelijk was hij daar niet op ingegaan, maar eind Juni zou hij toegestemd hebben. Hesselink en te Mortel (die elkaar voorheen niet kenden) houden echter vol, dat het contact via Hesselink gelegd is, nadat De Stoppelaer aan Hesselink zijn wens te kennen had gegeven. Er zou, volgens te Mortel, dikwijls over gesproken zijn, omdat men het over de beloning niet eens was.

Hesselink en te Mortel zijn op de bewuste avond naar het paviljoen gegaan, na zich door een opening in de omrastering van het terrein gewerkt te hebben. De deur van het gebouw is niet gesloten, en zij treffen papier, houtwol en spiritus aan, alles volgens afspraak gereed gezet voor de brand. De houtwol en het papier, de tafels en de stoelen worden met spiritus besprenkeld en een paar lucifers zijn voldoende om het gebouw bijna onmiddellijk in lichter laaie te brengen.

Tijdens de brand lag de Stoppelaer te bed. Enige dagen daarna betaalde hij het bedrag van 50 gulden uit. Te Mortel zou nadien nog verschillende malen om meer geld gevraagd, maar het niet gekregen hebben. Hesselink heeft f 25.— van te Mortel gekregen.

Opsporing.

Tegen middernacht breekt de brand zichtbaar uit met een snelheid als van een explosie. Voorbijgangers hebben te 11.45 n.m. nog niets bijzonders aan het gebouw kunnen bespeuren, maar een minuut of 7 later keren ze al op hun weg terug, omdat ze achter zich horen knallen, of er geschoten wordt, en de lucht geheel rood zien worden.

Een rechercheur van de P is te 12 uur al aanwezig. Het paviljoen brandt dan fel, vooral in de rechterachterkant van het gebouw. Het staat in een sportpark, dat omringd is met een betonnen schutting, met bovendien gedeeltelijk een gevlochten ijzeren afrastering. De parkwachter moet de deur eerst ontsluiten, wil men binnen kunnen komen, maar ook dan kan men het paviljoen nog niet dicht naderen door de gloeiende golfplaten, die over het terrein vliegen. Zo kan men niet constateren, of de dichte deuren al dan niet op slot zijn. De Stoppelaer en enige voorbijgangers worden gehoord, en daarmede moet het p.v., opgemaakt tegen „onbekende daders" (hoewel het verbaal geen enkel aanknopingspunt geeft voor het vermoeden van brandstichting), gesloten worden.

Tot Juni 1935 horen we niets. Dan verklaart de P over deze brand: „Het ingestelde onderzoek naar de oorzaak had geen resultaat, alhoewel er ernstig werd vermoed, dat hier aan kwaadwilligheid moest worden gedacht." Wel had het vertrouwelijke rapport van de expert van de assuradeur in dezen aanknopingspunten geboden. „Kort saamgevat kunnen wij omtrent deze zaak zeggen, wat de algemene opinie ter plaatse is van bijna iedere brand in Oss, nl. de nieuwe regel: de brand is aangestoken, de vraag is maar door wie."

Op 3 dezer is verzekerde des avonds tussen 6 en 7 uur in het gebouwtje geweest en heeft niets bizonders bemerkt. Verzekerde veronderstelt, dat de brand door derden is gesticht na voorafgegane diefstal. Volgens zijn beweren is er meermalen ingebroken."

De P gaat voort: „De bekomen inlichtingen omtrent verzekerde waren nogal verschillend en ons persoonlijk oordeel achtten wij beïnvloed door omstandigheden". Het onderzoek naar de oorzaak van deze brand werd door ten Westenend steeds voortgezet en van tijd tot tijd kreeg deze kleine mededelingen hieromtrent, doch nimmer voldoende om het onderzoek opnieuw ter hand te nemen. In het voorjaar van 1935 kreeg hij echter de mededeling van iemand, die absoluut onbekend wenste te blijven, dat zekere te Mortel en Hesselink de brand hadden gesticht en daarvoor *f* 25.— als beloning hadden ontvangen."

In Juni wordt dan de Stoppelaer aangehouden en na eerst bij herhaling ontkend te hebben, legt hij tenslotte dezelfde dag nog een bekentenis af. Te Mortel, dan gedetineerd, op 15 Juni 1935 gehoord, bekent; hij weigert eerst iets ten nadele van Hesselink te zeggen, maar completeert het verhaal dan toch.

Berechting.

Telastgelegd is 157 Sr., subsidiair medeplichtigheid aan, meer subsidiair uitlokking van 157 voor de Stoppelaer; 157 Sr. voor Hesselink.

	De Stoppelaer	*Hesselink*
eis O. v. J.	3 jaar gev.straf	4 jaar gev.straf
Rb. 31 Oct. 1935	2 jaar gev.straf	1½ jaar gev.straf
eis P.-G.	2 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf
Hof 15 April 1936	2½ jaar gev.straf	2 jaar gev.straf

44. 29/30 Juli 1933. INBRAAK TE LANGENBOOM, GEM. ESCHAREN.

Daders: *Joh. te Mortel, Noest,* Koosje Bron, Pijnenborg.

Het slachtoffer is een 62-jarige winkelier, die wordt bestolen voor een geldbedrag van ongeveer 1000 gulden.

Te Mortel, die in Langenboom en omstreken goed bekend was, wist, dat er een kleine brandkast stond. Toen hij over deze wetenschap eens sprak met Pijnenborg, Noest en Koosje Bron en het vermoeden geuit werd, dat daar wel geld zou zitten, werd besloten tot een inbraak.

Men spreekt een punt van samenkomst af buiten Oss en fietst vandaar naar Langenboom, waar men ongeveer te middernacht aankomt. Pijnenborg klimt door een openstaand raam naar binnen en opent voor de anderen daarna een groter raam. Als ze allen binnen zijn, vinden zij in een kamer, grenzend aan het slaapvertrek, de brandkast. Die dragen ze door het opengeschoven raam naar buiten. Vervolgens brengen zij de kast in een nabijgelegen bos, waar zij haar met boor en breekijzers (Bron heeft het gereedschap bij zich en verricht met behulp van te Mortel het technische deel van het werk) openbreken. Omdat inmiddels alarm gemaakt is, overal licht ontstoken wordt en veel fietsers op de been zijn, verrichten zij het onderzoek van de open kast niet al te consciëntieus; zij zijn slechts op een honderd meter van het huis en zouden ontdekt kunnen worden.

Met een duizend gulden aan buit vertrekken zij langs allerlei zandpaden in de richting van Nistelrode. In een café aldaar zijn ze voorlopig veilig. Omdat het inmiddels Zondag werd, moeten zij hun Zondagse kleren hebben. Een gedienstige geest in Nistelrode brengt een briefje naar de vader van Paulus Bron, die zijn zoon stuurt met de Zondagse kleren van het hele gezelschap.

Van de buit krijgt ieder 250 gulden.

Opsporing.

De aangifte geschiedt bij en de opsporing wordt ter hand genomen door de M, die ook met hulp van de rijkspolitiehondgeleider niets belangrijks vindt. Pas in Juli 1935 bekent te Mortel, die al voor andere feiten is aangehouden, tegenover de M te Oss ook dit feit. Noest wordt in het Huis van Bewaring door de P bewerkt en volgt met zijn bekentenis. De beide anderen blijven ontkennen.

Berechting.

Dagvaarding krachtens 311 Sr., mede voor de inbraak te Reutum (C 46) en krachtens 312 Sr. voor de roofoverval te Loon op Zand (C 68).

	Te Mortel	*Noest*
eis O. v. J.	10 jaar gev.straf	12 jaar gev.straf
Rb. 21 Nov. 1935	10 jaar gev.straf	10 jaar gev.straf
eis P.-G.	bevestiging	bevestiging
Hof 29 April 1936	bevestiging	bevestiging

45. 8 Augustus 1933. MOORD OP PAULUS BRON TE BERGHEM.

Dader: *Wim Bron.*

Een Osse arbeider, die met vrouw en kinderen bramen zoekt, vindt in de struiken een lijk, het lichaam van een jonge man. Hij denkt direct aan Paulus Bron, die sinds een dag vermist wordt, naar hem bekend is, en ijlt naar de M om aangifte te doen van zijn vondst.

Twee wachtmeesters begeven zich met 3 marechaussees op weg en vinden in Berghem op een afstand van 20 à 25 meter van de grens met Oss het lijk van de 20-jarige Paulus Bron, waaromheen zich reeds massa's mensen verdringen. Zij nemen er nota van, dat vrouw Mak, die zich onder de aanwezigen bevindt, bij het dode lichaam neerknielt. Volgens verschillende omstanders moet zij uitgeroepen hebben: „Kon ik hem nog maar één keer kussen!" Het lijk is reeds in een aanvangsstadium van ontbinding.

De conclusie van de lijkschouwers luidt, dat de dood het gevolg is van talrijke gestoken en gesneden wonden (67 in totaal), waarbij o.a. de luchtpijp is geopend door een halswond van 13 cm lengte en 7 cm breedte (het is onwaarschijnlijk, dat deze wond door één snede is veroorzaakt, verklaart een medisch deskundige later ter zitting) en waarbij een groot bloedverlies is ontstaan.

De beide wachtmeesters werpen zich als fretten op dit onderzoek, dat hen fanatiek bezig zal houden gedurende anderhalf jaar. Onmiddellijk gaan ze naar het huis van genoemde vrouw Mak, omdat zij weten, dat Paulus met zijn neef Wim en van de Maes daar dagelijks vertoeven. Zij treffen Wim Bron aan, die voorovergebogen op een stoel zit en bij hun binnentreden in het geheel niet opkijkt. Zij spreken hem aan, vragen hem naar zijn naam. Hij doet erg zenuwachtig. Ze „brengen zijn hoofd in rechte stand" en zien, dat zijn gezicht vol verse schrammen en strepen zit, met gekartelde randen; ook zien ze schrammen op zijn handen. Ze ondervragen hem verder niet ter plaatse, maar arresteren hem onmiddellijk en brengen hem naar de marechaussee-kazerne over. Hij vraagt onderweg in het geheel niet naar de reden van de aanhouding en merkt alleen eens op, „dat het mooi weer is."

De familie Mak vertelt: in de avond van 8 Augustus kwamen Wim en Paulus met van de Maes bij ons op bezoek. Het waren vaste huisvrienden; Paulus Bron al eerder dan Wim. Ze (de Bron's) hebben helpen bonen rengen en daarna ging Wim eerst weg en een paar uur later Paulus. Er was geen ruzie en ook niets anders, waar de aandacht op was gevallen. Ook van de Maes wordt gehoord, die evenmin iets nieuws kan vertellen. Geen van drieën kan zich zelfs indenken, dat Paulus een vijand had.

De vader van het slachtoffer vertelt: mijn zoon is veertien dagen geleden thuis gekomen met steeksporen in de rugzijde van zijn jas; hij wilde de herkomst er van niet meedelen en gaf zelfs voor er niets van te weten. Zo heeft hij zich ook aangesteld tegenover de kleermaker, die de jas heeft gerepareerd.

Er blijkt verder, dat Wim na de familie Mak een familie J. opgezocht heeft, waar hij harmonica heeft zitten spelen. Om ± 10 uur is hij daarvandaan vertrokken op een fiets zonder licht; hij had voorgegeven naar huis te gaan. Volgens de familie zou Wim omstreeks 10.30 thuisgekomen zijn en toen, na koffie gedronken en nog wat gegeten te hebben, naar bed gegaan zijn.

De medearbeiders in de fabriek worden gehoord. Een ervan zegt, dat Wim de 9de Augustus anders was dan gewoon. Alle kameraden hebben gezien, dat zijn gezicht geschramd is. Op hun vraag, hoe dat kwam, heeft Wim gezegd: „Ik heb jacht gemaakt op een vogeltje en schramde me toen aan de struiken."

Het ondervragen van de fabrieksarbeiders wordt voortgezet. Twee blijken Wim met een vrouw, die herkend was als vrouw Mak, voor op zijn fiets gezien te hebben; ze kusten elkaar onder het rijden. Het viel de arbeiders op, omdat Wim nooit over meisjes meesprak. „Hij is altijd nogal stil". Toen zijn chef eens zei: „Hoe is het met het mokkel?", liep hij kleurend weg. Later verklaart Wim de schrammen: „Ik ben in het mulle zand geslipt. Ik heb tegen mijn kameraden op de fabriek wel gezegd, dat ik een vogeltje heb willen vangen, en daarbij de schrammen had opgelopen, maar dat is niet waar; ik wilde me niet laten uitlachen door het juiste verhaal te vertellen, want dan zouden ze zeggen, dat ik niet kan fietsen!"

Bij de huiszoeking wordt bij Wim in de kleerkast gevonden: een geruite pet, een zaklantaarn en een knipmes. Bron herkent de spullen als de zijne, behalve het knipmes. Andere kledingstukken waren pas uitgewassen en hingen aan de drooglijn.

Dan worden deskundigen benoemd, om bloedsporen te zoeken en eventueel te onderzoeken op deze overtuigingsstukken. Op de pet van Wim vinden zij verse bloedspatjes, mensenbloed, van de bloedgroep AB (volgens de nomenclatuur van Dungern en Hirszfeld); zij krijgen nu bebloede kledingstukken van Paulus en wat van het lijk afgetapt bloed. Alle deskundigen krijgen onafhankelijk van elkaar een kledingstuk. Het onderzoek vindt plaats volgens de door dr van Herwerden en Th. J. Boele-Nijland uitgewerkte methode, gepubliceerd in de verslagen van de Kon. Academie van Wetenschappen te Amsterdam onder de titel „Investigation of bloodgroups in Holland" (Proceedings Vol. XXXIII No. 6. 1930 p. 1659-1661).

Een onderzoek naar de bloedgroepen M, N en MN van Landsteiner was onmogelijk door ingetreden bederf van het bloedmonster. De voornaamste conclusies zijn precies gelijk: het bloed van verdachte bleek te behoren tot de groep B, dat van het slachtoffer tot de groep AB; verdachte heeft sporen AB-bloed op zijn kledingstukken en zelfs op zijn fiets.

Opmerkelijk is, dat de bloedgroep van Paulus in Nederland geen hoger frequentie heeft dan ± 3.50%. Wim verklaart de sporen van het bloed van Paulus, die hij droeg, onbeschroomd en prompt uit een stoeipartij, waarbij Paulus een bloedneus had opgelopen, een veertien dagen voor zijn dood. De zaklantaarn zal dan uit zijn zak gerold zijn, en zodoende eveneens met bloed besmet.

De moeder van Paulus weet te vertellen, dat Paulus haar een week of vier geleden toevertrouwd heeft, dat Wim zo jaloers was. Wim kwam sinds 5 weken niet meer bij hen, hoewel hij vroeger heel veel kwam. De figuren Franciscus Mak en zijn vrouw worden dan zo goed mogelijk aan een beschouwing onder-

worpen. Beiden geven toe, dat de jongens hen zeer veel bezochten; Paulus vonden ze altijd „aardiger" dan Wim. Over haar moraal: een getuige geeft toe vrouw Mak in het struikgewas langs de wegen minstens twintigmaal te hebben gebruikt. Van anderen, en ook van de jongens, wordt eenzelfde verhouding met haar aangenomen. Mak, werkloos en een tijdlang geschorst in de werkverschaffing, betaalde steeds op tijd zijn huur. Hij doet bij de verschillende verhoren net, alsof hij met het overspelige gedrag van zijn vrouw totaal onbekend is.

De verhouding tussen de twee families is intussen zeer vijandig geworden. De vader van het slachtoffer blijft met behulp van enige werklozen ijverig naar sporen en overtuigingsstukken zoeken. Het enige resultaat blijft, dat zij uit een plas, ongeveer $3\frac{1}{2}$ km van de plaats verwijderd, waar het lijk gevonden is, de fiets van Paulus opvissen. (Voor het Hof legt Bron uit, dat een helderziende die plaats heeft aangewezen.)

Het onderzoek schiet weinig op en het gerechtelijk vooronderzoek wordt gesloten. De Officier requireert 12 dagen daarna wel, ex art. 237 Sr., heropening, op grond van het feit, dat twee neefjes van Paulus en Wim, beiden ongeveer 14 jaar oud, verklaard hebben, Wim en vrouw Mak te hebben zien vrijen bij een café, terwijl zij hadden volgehouden, dat er nooit een intieme verhouding tussen hen had bestaan. Maar de R.-C. verklaart, dat er geen termen bestaan. Hij overweegt: „dat, zelfs wanneer het feit vast zou komen te staan dat er een intieme verhouding bestond tussen verdachte en vrouw Mak, dit in het onderhavige geval van geen belang kan zijn voor het bewijs, dat verdachte zich zou hebben schuldig gemaakt aan het hem ten laste gelegde." Dan wordt op de eis tot verlenging van de gevangenhouding door de Rechtbank weigerend beschikt, omdat „niet voldoende ernstige bezwaren tegen verdachte meer bestaan, dat hij zich aan het in voornoemd bevel omschreven strafbaar feit heeft schuldig gemaakt" en Wim wordt weer vrijgelaten.

In Mei 1934 rapporteert de Gier weer aan de Officier van Justitie: gezien de feiten, dat Gijs Bron inmiddels werd gearresteerd wegens Oyen, dat vrouw Mak momenteel van haar man verwijderd leeft, dat de vijandschap tussen de twee families Bron groeiende is, kan het zijn, dat er nog klaarheid komt en is het gewenst, dat de zaak voorlopig in onderzoek blijft. Hij is dus vasthoudend genoeg.

In Juli 1934 krijgt de M de belangrijke verklaring: iemand heeft te ongeveer half één in de moordnacht verdachte op het Schaykse veld ontmoet, die hem toen al vertelde, „gehoord te hebben", dat ze Paulus de hals hadden afgesneden. De vrouw van zegsman bevestigt, dat haar man zo laat thuis gekomen is en voegt er aan toe, dat zij zelf ongeveer half twaalf, terwijl ze buiten liep om naar haar man te zoeken, plotseling luid gillen hoorde, als van een mens in doodsnood, bijna tegelijk met een angstig hondengehuil. Hevig geschrokken is ze direct naar binnen gegaan. De man heeft niet eerder durven spreken en wil zijn verklaring liever niet in een openbare zitting herhalen. Een dag of acht, nadat Wim Bron weer vrijgelaten was, had deze hem nog eens bij een gemeenschappelijk cafébezoek in het urinoir gevolgd, waarbij hij hem zeer dringend stilzwijgen oplegde. Weer in het café teruggekomen, krijgt hij dan een biertje van Bron, omdat hij inderdaad beloofd heeft zijn mond te zullen houden. Een anonieme dreigbrief aan zekere M. leidt later tot diens verklaring, dat hij Wim inderdaad herkend heeft, te ± 11 uur wegschuilend uit het licht van zijn rijwiellantaarn ergens nabij de Waterstraat. Ook hij wenst zijn verklaring slechts voor de Rechtbank af te leggen met gesloten deuren en niet in het bijzijn van verdachte.

Wijst er dan een spoor in andere richting? Een volgende getuige heeft, naar de wachtmeesters bekend is, Hoek in de buurt van zijn woning zien zwerven na de moord. De getuige durft kennelijk niet voor de waarheid uitkomen, betuigen de wachtmeesters spijtig, als het verhoor niets oplevert. Dit verhindert hen echter niet om Hoek in de kazerne eens flink aan de tand te voelen. En hij geeft tenslotte toe (waarschijnlijk nerveus, omdat hij vreest, dat men hem wel eens van de moord zou kunnen verdenken), dat hij Wim Bron altijd min of meer verdacht heeft; dat hij hem eens op de man af gevraagd heeft of hij de dader is, maar Wim zou ten stelligste ontkend hebben. Hij meent zich te herinneren, dat eerdergenoemde M. in de woning van Klaartje Pruul op Nieuwjaarsdag verteld heeft, op de avond van de moord Paulus en Wim samen te hebben gezien toen hij zijn meisje naar huis gebracht had. Verder zouden zijn broer en nog een ander om ongeveer half elf à elf uur beiden gezien hebben achter de woning van F. Mak. Later heeft hij Wim nog eens weer op de man af gezegd, dat hij de moord gepleegd kon hebben, en toen zou Wim hem toevertrouwd hebben, met mededeling van bizonderheden, inderdaad de dader te zijn.

Nu worden de voor het bewijs nodige bouwstenen snel achter elkaar verzameld, want Hoek kent veel bizonderheden. Hoek wordt naast M. (die aangehouden is) in een cel gezet en haalt hem ten gerieve van Curfs, die meeluistert, over, om toe te geven, dat hij op de bewuste avond Wim samen met Paulus heeft herkend. Ten overstaan mede van de Gier vult M. daarop zijn eerdere, onvolledige verklaring in deze zin aan. Op het dringend verzoek van Hoek wordt nog de vader van Paulus in de kazerne ontboden, en terwijl Hoek deze de hand toesteekt, vraagt hij hem vergeving voor zijn te lange stilzwijgen. Als reden voor dit zwijgen geeft hij op, bang te zijn geweest voor Wim en diens aanhang en dat hij niet graag iemand in de gevangenis wil helpen. Het broertje van de vermoorde, oud 14 jaar, vertelt tenslotte nog nader, hoe hij zijn neef bespionneerd heeft bij een vrijpartij met vrouw Mak.

Berechting.

De zaak is thans sterk genoeg voor berechting; Wim zit trouwens al lang weer preventief wegens een andere zaak. De dagvaarding legt ten laste: moord, althans doodslag, althans zware mishandeling de dood ten gevolge hebbende, althans mishandeling de dood ten gevolge hebbende, en er worden 33 getuigen gedagvaard. De zitting is 17 Dec. 1934. Hoek herhaalt voor de Rechtbank zijn tegenover de wachtmeesters gedane verklaring, maar M. trekt ze in, voorgevende er onder de invloed van de door deze beiden toegediende mishandeling (door het schoppen tegen de schenen en het in een koud hok werpen) toe te zijn gekomen. Hij ontkent zelfs de dreigbrief, die hij aan de politie heeft overhandigd en die bij de stukken ligt, te hebben ontvangen. Verdacht van meineed wordt hij ter zitting gevangen genomen en overgebracht naar het Huis van Bewaring. Zijn broer gaat, eveneens verdacht van meineed, achter hem aan. (Uit het proces-verbaal van de zitting blijkt van een en ander niets; de krant moest mij op het spoor van deze meineed-geschiedenissen brengen.)

eis O. v. J.	levenslang (wegens moord)
Rb. 31 Dec. 1934	levenslang (wegens doodslag)

Wat de straftoemeting betreft, wordt overwogen: „dat de gruwelijke wijze, waarop de verslagene door verdachte is afgeslacht, zoals deze uit het onderzoek ter terechtzitting is gebleken, de Rechtbank er toe noopt aan verdachte de zwaarste

straf op te leggen, die het Wetboek van Strafrecht voor het misdrijf van doodslag toelaat."

Zowel Officier als veroordeelde tekenen hoger beroep aan. Al enige tijd kondigen de dagbladen het offensief van Mr R., de Arnhemse advocaat, aan, „wiens optreden men zich herinnert van de moord Giessen-Nieuwkerk". De headlines bereiden het publiek voor op de mogelijkheid van een andere beslissing. EEN NIEUWE WENDING IN DE MOORDZAAK TE BERGHEM? KANS OP HERZIENING VAN HET VONNIS? MR R. STELT ZICH VAN DE ZAAK OP DE HOOGTE. MR R. WIL BRON GRATIS VERDEDIGEN. Enzovoort. Volgens „De Telegraaf" heeft Mr R. de toegewezen confrère schriftelijk medegedeeld, dat hij Bron gratis zal verdedigen „mits er kans is op vrijspraak", en in Februari deelt hij de griffier van het Hof mee, dat hij Bron „als persoonlijk door hem gekozen verdediger" zal bijstaan. Volgens genoemd boulevardblad heeft de advocaat enkele bezoeken gebracht aan Oss, is daar bij allerlei lieden thuis geweest en heeft mededelingen ontvangen, die hem aanleiding hebben gegeven, zich telegrafisch te wenden tot de Minister van Justitie, met het verzoek de Procureur-Generaal te den Bosch te willen opdragen naar de juistheid daarvan een onderzoek in te stellen.

Het Hof verricht, enige dagen voor de behandeling, met de Advocaat-Generaal een descente te Oss. Bezocht worden de plaatsen, waar het lijk is gevonden en waar het rijwiel is opgevist, benevens de woning van F. Mak.

Ter zitting worden nu 36 getuigen gehoord, waarvan 15 à décharge. Hoek trekt al zijn verklaringen, voor de politie en de Rechtbank afgelegd, weer in. Hij weet niet meer, wat hij verteld heeft, want de Gier en Curfs hebben hem suf geslagen. Mr R. stelt, dat Hoek o.a. met „electrische apparaten" gepijnigd zou zijn en verder zouden de wachtmeesters hem tweemaal half dood geslagen hebben. De Gier en Curfs wijzen onder ede de beschuldiging met verontwaardiging van de hand; de kazerne was toentertijd overigens nog niet aan het electrische net aangesloten.... Maar de verdachte tracht mee te helpen; hij heeft Hoek onder de mishandeling tot in zijn cel kunnen horen roepen. Curfs vertelt dan, dat Wim Bron inderdaad wèl eens een pak slaag gehad heeft, nl. toen hij na zijn arrestatie in een drankdiefstalzaak getracht had zich op de openbare weg uit de voeten te maken. Mr R. gaat zo ver, dat hij tijdens de zitting aan de President verzoekt, dat tegen de wachtmeesters een strafvervolging zal worden ingesteld wegens meineed, waarop de President hem naar de Auditeur-Militair verwijst.

In zijn requisitoir spreekt de A.-G. van de boosaardige geest, die er onder de uiterlijke rust van het stadje heerst. De jongeren plegen hun misdrijven onder approbatie der ouderen, die „nourris dans le sérail" zijn. Verder spreekt de A.-G. de hoop uit, dat de gil, die de vrouw gehoord heeft, nog lang moge naklinken in de oren van de dader, en dat de straf, die het Hof zal opleggen, eveneens lang zal naklinken bij de bevolking. Na deze inleiding gaat hij tot zijn eigenlijke requisitoir over, dat eindigt met een eis van 20 jaar gevangenisstraf wegens *moord.*

Het pleidooi van Mr R. (evenals trouwens het requisitoir uit het 2de extranummer van de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant) riekt naar de markt. Het is een en al egotisme, en de argumentatie moet door slimme scherpheden verkrijgen wat zij aan overtuigingskracht mist. De gevoeligheid voor de tribune kenmerkt het pleidooi van deze verdediger: een onnederlands soort jurypleiter, waarvan wij hier gelukkig weinig specimina bezitten. Hij begint te zeggen, dat de taak van een verdediger in Nederland buitengewoon moeilijk is en niet gewaardeerd wordt. Verder: „Voor dr Hesselink heeft

spr. een grote waardering, zolang hij bij chemische dingen blijft. Als hij daarbuiten gaat, kan pleiter hem aan, gelijk hij verduidelijkt met een voorbeeld uit de practijk." Pleiter doet daarna een aanval op de man van de vrouw, die de gil heeft gehoord, „zodanig, dat er naar hij hoopt niets meer van hem overblijft, noch van zijn vrouw." Als hij de onvoorzichtigheid heeft te zeggen, dat ook in Culemborg de moordenaars nog rondlopen, vraagt de A.-G.: „U zou die toen toch aanwijzen, hebt U dat niet gedaan? En in de zaak Giessen-Nieuwkerk zou U de daders ook aanwijzen!" Dan insinueert R., dat het proces-verbaal van een der getuigen, dat zoek is, wel opzettelijk verdonkeremaand zal zijn. Besluitend, dat het nu eenmaal in zijn aard ligt om onschuldige mensen te verdedigen, vraagt hij vrijspraak, liefst dezelfde avond nog uit te spreken.

De A.-G., replicerend, kapittelt de advocaat over zijn schaamteloze vertoning, waarop Mr R. antwoordt: „dat hij er de man niet naar is om geen excuses aan te bieden, als hij te ver gegaan is. Maar hij *is* hier niet te ver gegaan, hij brengt misdrijven van de marechaussee aan het licht en werkt zodoende mee aan de zuivering van dat wapen."

In het arrest, waarbij Bron wegens doodslag tot 15 jaar gevangenisstraf wordt veroordeeld, vinden wij de strafmotivering in aanleg: „overwegende, dat het Hof op grond van het gruwelijke en weerzinwekkende karakter van het feit en de omstandigheden waaronder het is gepleegd, van oordeel is...."

Een cassatie-beroep wordt, conform de conclusie van de A.-G., verworpen. Het middel luidde: „Schending, althans verkeerde toepassing, van de artt. 350, 358, 359 en 423 W.v.Sv., „omdat uit de bewijsmiddelen niet kan blijken, dat het slachtoffer is overleden tengevolge van de steken en sneden volgens de telastlegging hem door requirant toegebracht."

Volgens „Het Volk" van 13 Juli 1935 heeft Wim Bron op 12 Juli d.o.v. tegenover wachtmeester Van der Beek te Uden bekend, de dader te zijn; hij heeft het mes zelfs aangewezen, waarmede hij de moord gepleegd heeft. Uit het dossier blijkt hiervan niets. Uit een eerder rapport blijkt zelfs, dat Wim Bron na al zijn bekentenissen in andere zaken te hebben afgelegd, lang volhard heeft onschuldig te zijn aan de moord op zijn neef. Wel lezen wij in een later rapport van de brigadecommandant der Kon. Marechaussee, dat de moordenaar een volledige bekentenis heeft afgelegd voor de M, op het brigadebureau te Uden; maar dit is geschied na voormelde berechting.

46. 19 Augustus 1933. INBRAAK IN DE GEMEENTE TUBBERGEN (Overijsel).

Daders: *Joh. te Mortel, Noest,* Ger. Gannef en van der Berg.

Van der Berg, van beroep eigenlijk wever, heeft als loodgietersgezel in Reutum gewerkt en lag daar in de kost bij een herbergier-winkelier. Als hij na beëindiging van het karwei te Mortel in een café ontmoet, vertelt hij, dat daar geld „zit", gemakkelijk weg te nemen, want opgesloten in een eenvoudige kast. Te Mortel vraagt meteen, of van der Berg genegen is hem de weg te wijzen, opdat hij het geld kan stelen. Hij overlegt met zijn confrater (zo noemt hij hem) Noest, dat zij Gannef zullen vragen zijn auto ter beschikking te stellen. Op de dag van het misdrijf komen te Mortel, Noest en van der Berg om 8 uur 's avonds bijeen in een café in Berghem, vanwaar Gannef hen in zijn luxe auto meeneemt. In ongeveer drie uur rijden zijn zij gearriveerd. Van der Berg loodst de onderneming naar het aangewezen huis. Terwijl Gannef ergens langs de weg in zijn auto wacht, klimmen de andere twee naar binnen, na een raam aan de achterzijde

van het huis te hebben geopend. De bewuste kast wordt gevonden en naar buiten getild om gemakkelijker te worden opengebroken. De buit, een paar linnen zakjes met zilvergeld, beloopt ongeveer 120 gulden en wordt in vier gelijke porties verdeeld. Gannef rijdt hen daarna tot de veerpont van Ravenstein. In Ravenstein bellen ze in een café om een taxi uit Oss, die hen om omstreeks 9 uur v.m. weer thuis brengt.

Van der Berg vertelt, dat Gannef, die hij hier heeft leren kennen, hem sindsdien wel heeft aangehouden om hem om „adressen" te vragen, waarop hij echter steeds ontkennend geantwoord zou hebben.

Opsporing.

Een goede hakafdruk, geschikt voor een gipsgietsel, is het enige resultaat; een deskundige van de Almelose recherche assisteert de gemeentepolitie. Het slachtoffer vat verdenking op tegen de vier brabantse loodgieters, die hij een paar dagen in de kost heeft gehad. Via de P te Oss (het zijn Ossenaren) wordt daar een onderzoek ingesteld, maar o.a. de moeder van van der Berg verklaart (valselijk dus), dat hij in de bewuste nacht thuis geweest is. Men is dus op een goed spoor geweest. In Juli 1935 bekent te Mortel aan de M. Van der Berg bekent daarna, Gannef volgt ook.

Berechting. Zie C 44.

47[1]. 1 September 1933. INBRAAK TE MIERLO.

Daders: Henri Kant, Schuur, zekere Kr. en een vierde.

Uit een zuivelfabriek te Mierlo wordt ± 500 K.G. boter gestolen ter waarde van ± 900 gulden. Henri Kant, die contact opgenomen heeft met de dan in Eindhoven wonende Schuur, is de leider. Hij is op deze en de volgende excursies gewapend met een grote leren tas met inbrekerswerktuigen. Schuur vindt de vrachtrijder Kr. bereid met zijn wagen mee op stap te gaan.

Opsporing.

Door de gemeentepolitie, voorlopig zonder resultaat.
Geen berechting.

47[2]. 15/16 September 1933. INBRAAK TE HEESCH.

Daders: *Henri Kant, Schuur* en Kr..

De volgende zuivelfabriek is die van Heesch. Het ruitje van een buitendeur wordt verbroken, waarna die deur geopend kan worden. Uit de boterkelder steelt men voor een waarde van ± 130 gulden aan boter.

Opsporing.

Het onderzoek wordt gedaan door de M, brigade Geffen. Men vindt geen spoor. Een politiehond, ter assistentie geroepen, volgt een spoor over 300 meter, waarna de hond bij een driesprong niet verder weet. De buit is bij de fabriek in de auto geladen.

47[3]. 15/16 September 1933. INBRAAK TE NULAND.

Dezelfde daders.

Direct na de geslaagde inbraak te Heesch doet het drietal de fabriek St. Johannis in Nuland aan, waar voor 140 gulden aan boter wordt gestolen.

Opsporing.

Aangifte geschiedt bij de gemeenteveldwachter van Nuland, die het onderzoek verricht. Hij vindt geen spoor van braak en moet volstaan met in zijn p.v. het vermoeden uit te spreken, dat met valse sleutels is gewerkt.

47[4]. 18/19 October 1933. INBRAAK TE RAVENSTEIN.

Dezelfde daders.

Inbraak in de boterfabriek te Ravenstein.

Van het standpunt van de daders is het misdrijf mislukt: door een defect aan de vrachtauto gelukt het niet om het karwei vóór het licht wordt te volbrengen; zodra het defect hersteld is moeten zij wegrijden. Juridisch is er echter een voltooid delict: de inbraak is technisch gelukt en de dieven hebben zelfs een paar kilogrammen boter meegenomen.

Opsporing.

In deze zaak komt de aangifte bij en wordt de opsporing verricht door de brigadier-majoor van de Rijksveldwacht. Hij constateert, aan de manier waarop botervaten en kluiten boter verplaatst en gereed gezet zijn, dat het misdrijf van het standpunt der inbrekers niet gelukt is; dit feit combineert hij met een ontvangen mededeling, dat elders in het stadje in de nanacht een vrachtauto een monteur heeft moeten aandoen wegens een defect. De monteur kan een beschrijving van de wagen geven en het merk noemen, maar heeft niet naar de nummers gekeken. De majoor is zo gelukkig enige matineuze boeren te vinden, die de auto hebben zien staan en een van hen heeft zelfs het provinciale nummer (van 5 cijfers!) onthouden. Nu zoekt de rijksveldwacht contact met de M in den Bosch, die als houder van dat nummer Kr. vindt, vrachtrijder in Eindhoven. Op 27 October volgt zijn aanhouding. Kr. geeft onvoldoende verklaring voor zijn verblijf des nachts en met de auto in Ravenstein en wordt in verzekering gesteld.

47[5]. 26/27 October 1933. INBRAAK TE BERLICUM.

Dezelfde daders.

De nacht, voordat Kr. wordt aangehouden, heeft hij met zijn twee collega's nog ingebroken in de zuivelfabriek te Berlicum. De buit is daar voor een bedrag van 1260 gulden aan boter. De opsporing wordt ter hand genomen door de brigade van de M te den Bosch, en met veel succes. De M slaagt er nl. in de sporen op te meten van de geheimzinnige auto, die ook hier weer dienst gedaan heeft: vier achterwielen en twee voorwielen, waarvan één band tot op het canvas in een bepaalde figuur is versleten. Aangezien de brigade kennis draagt van de Ravensteinse inbraak, wordt de auto van de dezelfde dag gearresteerde Kr. in beslag genomen. De gevonden afdrukken kloppen precies met de loopvlakken van de banden van deze vrachtauto.

De vierde dader wordt in verzekering gesteld, maar ontkent.

48. 5/6 December 1933. INBRAAK TE VEGHEL.

Daders: Henri Kant, Schuur en 5 anderen.

Henri Kant en Schuur hebben na de arrestatie van hun medewerker, de chauffeur Kr., spoedig weer een nieuwe groep. Daarmee bezoeken zij een firma om er voor ± 80 gulden aan kasgeld en postzegels te stelen.

Opsporing.

De M van Veghel verricht het onderzoek en maakt van enige gevonden voetsporen, die duidelijke aftekening geven van een gummihak met bepaalde merktekens en figuurtjes, gipsafdrukken. Later blijkt, dat het zevental na de inbraak te Veghel naar St. Oedenrode rijdt om in een winkelhuis een poging tot inbraak te ondernemen. Het bleef bij een poging, omdat de bewoners wakker werden.

49. 24/25 December 1933. INBRAAK IN EINDHOVEN.

Daders: Schuur, *Henri Kant* en een derde.

De inbraak wordt gepleegd bij een familie, die in haar geheel naar de nachtmis is. Door verraad is de politie op de hoogte en de recherche heeft zich in de woning verborgen.

Alle drie daders worden op heterdaad betrapt. Kant kan niet ontkennen en bekent dus, maar stelt zijn rol veel te mooi voor. Het gereedschap is niet van hem; het vijltje, waarmee hij aangetroffen wordt, gebruikte hij voor zijn nagels; op het moment, dat hij overrompeld werd niet natuurlijk, want toen droeg hij glacéhandschoenen; die droeg hij tegen de koude en beslist niet om vingerafdrukken te voorkomen. Zo gaat het door. De derde figuur, volgens de politie afkomstig uit Helmond, een zeer groot misdadiger, is al 32 jaar werkloos en leeft, behalve van misdrijf, van steun. Hij is aan de drank. De wachtmeester, die de Veghelse zaak in onderzoek heeft, gaat op het politiebureau te Eindhoven zijn gipsmodellen vergelijken met het schoeisel van de zich daar in verzekerde bewaring bevindende dieven. Er is een treffende overeenkomst met de schoenen van Schuur. Hij ontkent echter. Daarop volgt te Eindhoven de arrestatie van andere leden van deze groep (vgl. C 47 en C 48), verdacht van andere inbraken, en dan beginnen de bekentenissen te komen.

Berechting, telkens terzake van diefstal in vereniging met braak.

	Henri Kant
eis O. v. J.	5 jaar gev.straf voor C 49, 2 jaar voor C 47[2, 3, 5]
Rb. 5 Apr. en 14 Juni 1934	4 jaar gev.straf voor C 49, 2 jaar voor C 47[2, 3, 5]
eis P.-G.	3 jaar gev.straf voor C 49, 2 jaar voor C 47[2, 3, 5]
Hof	3½ jaar gev.straf voor C 49, 2 jaar voor C 47[2, 3, 5]

Beroep in cassatie wordt verworpen.

50. 15/16 October 1933. INBRAAK TE OSS.

Daders: *Driek Sossen, Leo van Nispen* en *Puck Hooy.*

Als Driek Sossen en Leo van Nispen een Zondagavond samen in een café hebben doorgebracht en zich vandaar min of meer dronken naar het huis van de

laatste hebben begeven, voegt zich Puck Hooy bij hen. Driek brengt het gesprek op geld, dat moet „zitten" bij een dove, door Jurgens gepensionneerde, oude man, dan 79 jaar oud. Zij gaan gedrieën op stap om dit geld te halen.

Sossen klimt door een raam naar binnen om daarna voor van Nispen de deur te openen. Hooy staat op wacht.

De oude slaapt met zijn huishoudster en een kleinkind in één kamer; desalniettemin weten de dieven een geldkistje van onder zijn bed weg te halen. Sassen vindt in een over een stoel hangende broek een portemonnaie, waarin zich de sleuteltjes bevinden en met behulp daarvan openen zij buiten in het veld het kistje, waar een 400 gulden in blijkt te zitten, in grote coupures. Hooy neemt dit grote geld mee naar huis en keert een paar dagen later de anderen hun aandeel uit. Sossen maakt alles op aan drank en sigaretten, naar hij verklaart; Hooy en van Nispen kopen er behalve drank, ook nog wat kleren voor.

Opsporing.

De oude man wordt omstreeks 4 uur des nachts wakker, merkt dan dat de deuren openstaan en ontdekt, dat hij bestolen is. Hij doet aangifte bij de P.. Deze vangt direct een onderzoek aan, maar vindt geen sporen. Geweldige regenbuien, de hele ochtend door, maken, dat het geen doel meer heeft om een speurhond te laten komen.

Juli 1935: Nadat Driek Sossen ten overstaan van de burgemeester en enige rechercheurs van de P in verschillende zaken een volledige bekentenis heeft afgelegd, komt hij ook tot deze inbraak. Spoedig worden van Nispen en Hooy van hun bed gelicht, die eveneens bekennen.

Berechting.

Telastgelegd is diefstal met inbraak, aan Hooy subs. medeplichtigheid.

	Driek Sossen	*L. van Nispen*	*Puck Hooy*
eis O. v. J.	2 jaar gev.straf	3 jaar gev.straf	6 jaar gev. straf
Rb. 18 Nov. 1935	2 jaar gev.straf	3 jaar gev.straf	3 j. g.s. (medepl.heid)

Tegen Hooy, na de veroordeling in eerste instantie krankzinnig geworden, schorst het Hof de vervolging (artt. 16, 17 en 19 Sv.), met last dat de schorsing zich tevens zal uitstrekken tot hetgeen de voorlopige hechtenis betreft. Hoger beroep van de beide anderen wordt behandeld.

eis P.-G.	bevestiging	bevestiging
Hof	bevestiging	bevestiging

51. 9 November 1933. DOODSLAG TE HEESCH.

Dader: *Bongers.*

Het slachtoffer R., een woonwagenbewoner, schijnt de dader, zijn neef, dikwijls te hebben bedreigd en te zijn lastig gevallen. De oorsprong van de twisten was niet meer na te gaan; wel wordt alom getuigd, dat R. de meest agressieve van de beiden was, en dat Bongers een weinig bevreesd voor hem was. Maar Bongers was óók niet gemakkelijk; zijn strafregister wijst op sterke aanleg tot geweldcriminaliteit.

Ook tijdens de paardenmarkt in Oss op 9 November 1933, die veel woonwagenbewoners uit de omtrek trekt, is de stemming tussen beiden gespannen. Als ze des namiddags, tezamen met anderen, van kroeg tot kroeg weer naar hun standplaats terugreizend, langzamerhand te veel gedronken hebben, is de spanning gerijpt tot de sfeer voor een steekpartij.

In het café, waar ze aankomen om ongeveer 5 uur des namiddags, koopt R. van iemand van het gezelschap een hit en schijnt niet dadelijk te willen of te kunnen betalen, maar een rijksdaalder handgeld voorlopig voldoende te achten, wat de stemming tegen hem nog meer prikkelt. De rijksdaalder zal evenwel in het café verdronken worden.

Hoe de strijd tussen Bongers en R. zich plotseling toespitst is niet meer na te gaan. Wij kunnen niet verder reconstrueren, dan dat R. opeens dreigend op Bongers afkomt en dat deze met een mes in de vuist op zijn oude vijand toeslaat. Deze ene steekwond, onder de kop van het sleutelbeen aangebracht, $2\frac{1}{2}$ cm lang en bijna 4 cm diep, doorboort het kraakbeen van de tweede rib en snijdt een grote slagader en een grote ader geheel door. De verbloeding veroorzaakt de dood.

Overijld en vermoedelijk wel sterk ontnuchterd verlaat het troepje, allen woonwagenbewoners en allen in Oss geboortig, het café.

Opsporing.

Te ongeveer 6.45 uur n.m. deelt de burgemeester van Heesch het bericht van de manslag mee aan de brigadecommandant der Marechaussee te Geffen. Deze start met het opsporingsonderzoek en begint, na de eerste gegevens te hebben opgenomen, met al zijn beschikbare manschappen en met door de brigade Oss verleende assistentie, het onder de gemeente Oss aan de rijksweg Grave-'s-Hertogenbosch gelegen woonwagenkamp onder bewaking te stellen, ten einde te voorkomen, dat eventuele getuigen of verdachten zich verwijderen.

Alle bij de groep behorenden worden aangehouden en gefouilleerd, en hun wagens, de omgeving van het kamp en de afstand van ongeveer 2 K.M. tussen de plaats van het misdrijf en het kamp, grondig onderzocht op wapens. Des avonds, te ongeveer elf uur, worden de aangehoudenen voor het inmiddels in het gemeentehuis van Heesch aangekomen Parket gebracht en tot 4 uur in de volgende morgen duurt het onderzoek. Behalve Bongers en een der anderen, die blijkens hun eigen verklaringen en die der anderen het dichtst bij R. hebben gestaan en vlak voor de daad met hem hebben gesproken, worden de aangehoudenen weer weggezonden. De detentie van deze twee verdachten levert tenslotte geen resultaat op. Het gerechtelijk vooronderzoek wordt gesloten en daarna komt de kennisgeving van niet verdere vervolging op grond van onvoldoende aanwijzing van schuld; tot Maart 1936 loopt de dader vrij rond.

In Maart 1936 haalt van Kempen een der destijds aanwezigen naar het politiebureau te Oss, om in deze oude zaak nog eens licht te trachten te krijgen. De man, die nooit eerder heeft durven spreken uit angst voor gevolgen, wijst thans direct Bongers aan en ook twee woonwagenlieden, aan wie deze zijn manslag bekend heeft. Na van een van hen een bevestigende verklaring te hebben verkregen, begeeft van Kempen zich met de burgemeester van Heesch naar het woonwagenkamp te Grave, vanwaar zij Bongers overbrengen naar het Gemeentehuis te Heesch, alwaar hij spoedig bekent.

Berechting.

Telastgelegd is: moord, althans doodslag, althans zware mishandeling, de dood ten gevolge hebbende, althans mishandeling de dood tengevolge hebbende.

	Bongers
eis O. v. J.	5 jaar gev.straf (doodslag)
Rb. 22 Oct. 1936	$2\frac{1}{2}$ jaar gev.straf (mish. de dood tengev. hebbende)
eis P.-G.	5 jaar gev.straf (mish. de dood tengev. hebbende)
Hof 11 Jan. 1937	bevestiging

52. 25 December 1933. ROOFOVERVAL TE HEESCH.

Daders: Driek Sossen, *Marinus Schroeder, Corn. van Nispen,* Joh. Kop, en *Daamen.*

De alleenwonende landbouwer Mn., 43 jaar oud, schrikt in de Kerstnacht wakker en wordt bijna tegelijkertijd al door twee gemaskerde kerels vastgegrepen. In het licht van een lampje, dat bij zijn bed voor een Heilig Hart-beeldje staat en van de zaklantaarns van de dieven speelt zich de overval af. De rovers roepen: „Je geld of je leven!", trekken hem van het bed en er ontstaat een flinke worsteling. Zich steeds verwerende, ziet hij een derde zijn bed doorzoeken. Wanneer die man de portemonnaie vindt en hem in een van zijn broekzakken steekt, wordt Mn. zo furieus, dat hij een van zijn aanranders vastgrijpt met de bedoeling hem niet weer los te laten. De rovers moeten hem met een mes in de hand prikken (Schroeder) en er met een klomp op slaan (Kop) om hun kameraad los te krijgen. De mouw is echter van de jas losgescheurd.

Mn. houdt zich hierna bewusteloos en laat zich in de beddelakens vastbinden met een touw om handen en voeten. Men legt hem nog in bed en de kussens op het lichaam; maar een van de dieven haalt wat water uit de achterkeuken om dit in zijn keel te gooien, als Mn. zich opzettelijk aanstelt en doet, alsof hij geen adem kan halen.

Na het vertrek van de rovers bijt de boer het touw om zijn handen los, maakt zijn bed terecht en ruimt een weinig van de ontstane wanorde op, waarna hij maar weer naar bed gaat. Om half vijf is hij weer op om naar de Kerstmis te gaan, pas daarna stuurt hij zijn buurman naar de politie. Hem blijkt *f* 120.— ontstolen te zijn.

Opsporing.

De aangifte vindt te 8 uur v.m. plaats bij de rijksveldwacht, die terstond een onderzoek aanvangt. Het raam bleek gemakkelijk opschuifbaar. Er stond nog een, van een appelboom van Mn. gesneden, stukje hout onder om het omhoog te houden. De rijksveldwachter vindt zwakke voetafdrukken, maar omdat het in de nacht wat gevroren heeft, zijn ze zo vaag, dat er geen behoorlijke afdrukken van te maken zijn. Toch tracht hij enkele gipsafdrukken te nemen: een spoor van drie mensen kan een eindweegs over een bouwland gevolgd worden. Ook laat hij zijn hond speuren, die over ± $2\frac{1}{2}$ K.M. een spoor volgt over voetpaadjes en veldwegen, in de richting van Oss; dan komt het spoor uit op een druk begaan, hard voet- en rijwielpad, dat die vroege ochtend reeds druk door kerkgangers belopen is.

Men vindt geen vingerafdrukken. (Later blijkt, dat de rovers gehandschoend waren). In samenwerking met de M wordt een onderzoek ingesteld in de woning van de gebroeders van Nispen, (waarom blijkt niet), maar zonder resultaat. Mn. geeft tamelijk goede signalementen; van de gezichten, die gemaskerd waren, kan hij niets zeggen. Over de kleding: korte grijze jas, lichtgestreepte fantasiebroek. Lange, lichte kerels, niet groot (± 165 à170 cm), één liep wat hoog in de schouders.

Nimmer is gezocht naar een man met een losgescheurde of pas aangenaaide jasmouw en men vraagt zich af, waar de gipsafdrukken gebleven zijn; zij worden niet meer in de stukken genoemd.

In September 1935 begint, met de bekentenis van Sossen tegenover de P, licht in deze zaak te komen. Van Nispen bekent in October; hij zit dan in de gevangenis te Breda. Daarop volgen Daamen en Schroeder. Wij missen in het dossier processen-verbaal van het verhoor van Kop, die ook bij de berechting geen enkele rol speelt.

Het blijkt, dat Daamen het eerst vernomen heeft (van een buurman), dat er bij Mn. geld zat. Hij komt met de tip bij de anderen en wijst de weg. Het plan wordt bij van Nispen thuis gemaakt. Met van Nispen heeft Daamen zich het meest op de achtergrond gehouden. Kop is de meest actieve geweest en verdeelt later de buit ook.

Berechting.

In één dagvaarding wordt aan Schroeder en van Nispen en Daamen telastgelegd het misdrijf van art. 312 Sr., voor de beide laatsten subsidiair medeplichtigheid daaraan.

	Schroeder	*van Nispen*	*Daamen*
1e eis O. v. J.	3 j. gev.str.	6 j. gev.str.	6 jaar m.a.
Rb. 7 Jan. 1936	2 j. gev.str.	4 j. gev.str. (verstek en verzet)	5 jaar m.a.
2e eis O. v. J.		5 j. gev.straf	
Rb. 9 April 1936		naar R.-C. voor onderzoek geestvermogens	
3e eis O. v. J.		5 j. gev.straf	
Rb. 14 Mei 1936		bevel tot nieuwe behandeling [1]	
4e eis O. v. J.		5 j. gev.straf	
Rb. 25 Juni 1936		bekrachtiging van het vonnis sub 1e [2]	
eis P.-G.	bevestiging	bevestiging	bevestiging
Hof 28 Sept. 1936	bevestiging	bevestiging	bevestiging

53. 6 Januari 1934. ROOFOVERVAL IN DE KAPELSTRAAT TE OSS.

Daders: Wim Bron, *Martens,* Hoek en *Vestdik.*

[1] Omdat de samenstelling van de Rechtbank een andere was dan die van de vorige zitting.

[2] De deskundige psychiater heeft ter zitting verklaard, dat van Nispen een zenuwachtige psychopaath is; dat hij zich niets zou herinneren, gelijk hij voorgeeft, is niet geloofwaardig; hij zou verminderd toerekeningsvatbaar zijn.

Op Zaterdagavond bevinden de 66-jarige landarbeider B. en zijn 70-jarige vrouw zich alleen in hun huisje. Tegen zeven uur gaat de deur open en tegelijk dringen drie gemaskerde bandieten de woning binnen. Twee maken zich van de man meester en één houdt de vrouw in bedwang. De man biedt verzet, maar bloedend, onder builen en schrammen en met een kapotte vinger, moet hij het onderspit delven. Aan handen en voeten gebonden, met een prop in de mond en een kussen op zijn hoofd, wordt hij achtergelaten. De vrouw roept om hulp, maar wordt op de grond geworpen en tot zwijgen gebracht. Wanneer na een kwartier de rovers vertrekken, bloedt ook zij hevig uit neus en mond.

De buit is gering; de rovers nemen alleen een rozenkrans, enige religieuze medailles en een paar lakens mee; geld wordt niet gevonden.

Wanneer het ruim een jaar later mogelijk wordt achter deze daad te kijken, blijkt het volgende: Hoek is op de gedachte gekomen om de overval te plegen, toen hij enige tijd eerder als toeschouwer van een brand bij de buren van B. opmerkte, dat de vrouw naar buiten vluchtte met een trommeltje in haar hand. Bij Klaartje Pruul heeft hij deze waarneming meegedeeld aan Paulus en Wim Bron, en Paulus neemt dadelijk het voornemen op „het geld" even weg te halen, maar omdat Hoek niet helemaal vertrouwd wordt, spreekt hij af met Frans Mak, Vestdik en van de Maes. De vader van Paulus zou eens poolshoogte nemen, door bij B. om een glas water te vragen. Deze plannen schijnen niet uitgevoerd, of direct bij het begin van de uitvoering mislukt te zijn; men hoort er niet meer van.

Later, wanneer Wim Bron uit voorarrest inzake de moord op zijn neef wordt ontslagen, worden de plannen weer opgevat. Wim neemt nu het initiatief; hij introduceert Vestdik en Martens in de zaak. Acht dagen lang bespreken zij deze gevieren en dan wordt, overeenkomstig de plannen, de overval uitgevoerd.

Martens en Wim Bron spreken af, dat zij later verklaren zullen bij Wim thuis te zijn geweest tot ± 8.30 uur. Hoek gaat om zes uur op de bewuste avond even ergens heen om zich een alibi te verschaffen. Op een afstand van 200 meter vinden de vier samenzweerders elkander. Zij oefenen nog even met hun zelfgemaakte maskers (dat van Hoek is een haarnetje van een van zijn zusters), Vestdik stelt zich bij de woning op als wacht, en de actie kan beginnen. Wim Bron en Martens vallen de man aan, Hoek houdt zich met de vrouw bezig.

Wanneer het drietal weer buiten komt (ze zijn maar tien minuten binnen geweest) neemt Vestdik, opeens bang geworden, de benen en holt weg, zo hard als hij kan. Hij herstelt zich daarna en begeeft zich naar de bioscoop, waar hij zich, overeenkomstig de afspraak, een alibi zal trachten op te doen.

De lakens geeft Wim Bron aan Vrouw Mak.

Opsporing.

Op Zondagochtend wordt eerst aangifte gedaan bij van Kempen thuis. Die is echter in de kerk en de rechercheur, die van een en ander kennis krijgt waarschuwt meteen de M. Te 12 uur des middags komt van Kempen er ook bij. Hij pleegt overleg met de burgemeester en M en zij laten de politiehond komen, die echter niets kan uitrichten, omdat er rondom het huis te veel gelopen is.

Van Kempen begeeft zich dan naar een adres in de gemeente Oss „waar veel verdachte personen binnen komen, en welke mensen mij meermalen vertrouwde inlichtingen verschaffen." Daar wordt hem meegedeeld, dat te Mortel en Noest de bewuste avond daar waren en dat zij dus de overval niet gepleegd kunnen hebben. Evenwel wordt zijn aandacht gevestigd op het drietal: Hoek, Wim Bron

en Martens, hetwelk, volgens de geruchten, verdacht was van veel der in de laatste tijd gepleegde overvallen.

Deze drie worden nu op het politiebureau ontboden, maar maken van de korte tijd, die hun voor hun verschijnen gesteld is, gebruik om nog even de afspraken te repeteren. Het spreekt vanzelf, dat ze ontkennen. Hun alibi schijnt te kloppen.

In Juni 1935 bekent Hoek tegenover de wachtmeesters, waarop direct de aanhouding volgt van Martens en Vestdik, die bekennen. Ook bekent Wim Bron zijn aandeel in deze roofoverval.

Berechting.

Telastgelegd is roofoverval (312 Sr.).

	Martens	*Vestdik*
eis O. v. J	5 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf
Rb. 31 Oct. 1935	3 jaar gev.straf	1 jaar gev.straf

54. 11/12 Juni 1934. INBRAAK TE LANGENBOOM, GEM. ESCHAREN.

Daders: *Koosje Bron, Pijnenborg,* Noest en Joh. te Mortel.

Medeplichtige: *Gannef.*

Van de inbraak, die eerst ongeveer half tien des voormiddags door de molenaarsvrouw ontdekt is, wordt te ongeveer half elf aangifte gedaan bij de M van Grave. Deze vangt terstond met het onderzoek aan.

De gedupeerde is de 54-jarige molenaar van H. In een raamkozijn aan de straat is een gat geboord, schuin oplopend naar de raampin, waarna het raam geopend is kunnen worden. In de kamer, waartoe de dieven nu toegang hadden, staat, een meter of twee van dit raam af, een oud model brandkast. Deze moet door de dieven met een valse sleutel geopend zijn, want hoewel de molenaar haar de avond van te voren secuur gesloten heeft, staat zij nu leeg, zonder een spoor van forceren, met een slechts aangeduwde deur. Een bedrag van ongeveer *f* 1900.—, in bankpapier en zilvergeld, is gestolen. Van H. was verzekerd tegen inbraak en diefstal tot f 5000.—.

De brandkast heeft vroeger op de slaapkamer van het echtpaar van H. gestaan, maar na het afsluiten van de verzekering hebben zij haar, na overleg met en goedvinden van de inspecteur der Maatschappij, Gannef, in die andere kamer geplaatst, een vertrek, waar men zelden komt. Andere zaken, die daar te stelen aanwezig waren (er stond o.a. een splinternieuwe fiets), zijn onaangeroerd gelaten. De sleutels van de brandkast bleven 's nachts op de slaapkamer.

De inbraak moet zo goed als geruisloos gepleegd zijn: niemand der huisgenoten of omwonenden heeft 's nachts enig gerucht vernomen en de hond, die in de keuken lag, heeft niet aangeslagen.

Nadat de signalementen verzonden zijn, meldt de commissaris van politie van Zeist, dat aldaar een woonwagenbewoner aangehouden is wegens desertie, die in het bezit van *f* 1400.— aan bankpapier is aangetroffen. De deserteur kan bevredigende verklaringen geven, en zo blijft de politie „in het duister tasten" tot Juli 1935.

In 1935 legt te Mortel, gedetineerd wegens de overval van Veghel, zijn be-

kentenissen af ten overstaan van de Gier en van der Weerd. Hij bekent ook de inbraak te Langenboom te hebben gepleegd en met wie; Noest volgt dit voorbeeld en legt voor van Kempen en de zijnen een volledige bekentenis af.

Het blijkt, dat Gannef de hint heeft gegeven, en wel aan Noest en te Mortel, bij een ontmoeting in een café. Hij heeft het viertal, dat zich bij Pijnenborg verzameld had, op de bewuste avond om ongeveer half twaalf naar Langenboom gebracht en daar de situatie aangegeven. De assuradeur is natuurlijk niet zelf mee gaan stelen, maar heeft op een binnenweg in het bos, bij zijn auto, de wacht gehouden.

Koosje Bron heeft het raam opengeboord. Pijnenborg en Koosje die lopers en ander gereedschap hadden meegebracht, hebben het eigenlijke werk verricht, terwijl Noest en te Mortel buiten de wacht hielden. Het misdrijf is in korte tijd voorspoedig gelukt; de brandkastdeur wordt dichtgeduwd en het raam weer netjes gesloten. Bij de auto wordt de buit gelijkelijk onder de vijf verdeeld. Dan wachten ze rustig de ochtend af, opdat er meer auto's op de weg zullen zijn, als ze de terugreis aanvaarden. Bij de Rijksweg onder Heesch zet Gannef zijn vrienden weer af.

De assuradeur Gannef heeft kort na de inbraak een bezoek gebracht aan van H. en zijn vrouw en meegedeeld, dat er geen uitkering kan plaats vinden, omdat er geen *braak* gepleegd was. De brandkast was immers met een sleutel ontsloten!

Berechting.

Alleen Pijnenborg, Koosje Bron en Gannef zijn terzake van dit feit vervolgd. In hun dagvaarding wordt deze inbraak ten laste gelegd tezamen met de roofoverval van C 59.

Gannef staat terecht op 14 October 1935. Dit feit wordt hem telastgelegd als medeplichtige en als heler, samen met medeplichtigheid in C 40.

	Gannef	*Pijnenborg*	*Bron*
eis O. v. J.	7 jaar gev.straf	16 j. gev.str.	16 j. gev.str.
Rb. 28 Oct. 1935	5 jaar gev.straf	14 j. gev.str.	14 j. gev.str.
eis P.-G.	6 jaar gev.straf	14 j. gev.str.	14 j. gev.str.
Hof 1 April 1936	6 jaar gev.straf	14 j. gev.str.	14 j. gev.str.

55. 20/21 Januari 1934. INBRAAK TE OSS.

Daders: *Hoogeveen* en *Servaas Schroeder.*

Na een ingewikkelde klimpartij over een poort, na opening van een garage en uitsnijding van een glasruit, komen de dieven in de winkel.

Zij nemen vleeswaren tot een waarde van ± *f* 85.— mee, met een paar gulden uit een lade en een paar sigaren uit een jaszak. Niemand van de inwonenden heeft iets vernomen. De misdaad is te 2.30 uur ontdekt door een surveillerend agent van politie.

Opsporing.

Van Kempen verricht het onderzoek. Op de glasruit zijn enige duidelijke vingerprenten gevonden; die worden gefotografeerd, nadat de glasruit zorgvuldig verpakt in bewaring is gehouden.

Van Kempen spreekt van „zeer mooie" vingerafdrukken, maar de (bij het

dossier liggende) foto's zijn slecht en de vingerafdrukken zijn niet deskundig onderzocht. Er worden bij zeer veel Ossenaren vingerafdrukken genomen, maar men brengt het niet tot een vergelijking. Huiszoekingen o.a. bij Jaap Bron.

In Augustus 1935 worden Hoogeveen en Schroeder door de P aangehouden, want „de laatste tijd waren ons mededelingen verstrekt, waaruit bleek, dat er gegronde vermoedens bestonden, dat zekere Hoogeveen en Schroeder te Oss genoemde diefstal gepleegd hadden". Na herhaald verhoor bekennen zij, ook voor de R.-C.. Schroeder trekt zijn bekentenis voor de Rechtbank in zoverre weer in, dat hij daar en voor het Hof beweert zich totaal niets te herinneren. Er zou zeer veel gedronken zijn.

Berechting.

(Inbraak in vereniging).

	Hoogeveen	*Schroeder*
eis O. v. J.	3 jaar gev.straf	6 jaar gev.straf
Rb. 4 Nov. 1935	1 jaar gev.straf	1½ jaar gev.straf
eis P.-G.		4 jaar gev.straf
Hof 8 April 1936		2 jaar gev.straf

56. 4 Februari 1934. INBRAAK TE OSS.

Daders: *Jan Sossen, Driek Sossen, Ronde* en *Gans.*

Driek Sossen en Ronde komen op een Zondagavond met het sluitingsuur dronken uit het laatst bezocht café. Ze zoeken het huis van Jan Sossen op, waar Driek onder de tafel gaat liggen slapen en Ronde in een stoel. Als ze wakker worden, zijn Jan en zijn vrouw naar bed. Het is middernacht. Driek en Ronde gaan de straat maar eens op om te zien of er niet wat te halen is.

Het schiet Driek te binnen, dat Gans hem wel eens gewezen heeft op het spek in het rookhok van slager J.. Beiden klimmen naar binnen en stelen een partij spek, die ze naar Gans (een achterbuurman) brengen. De wakkergemaakte Gans gaat meteen voor een tweede tocht mee, evenals Jan Sossen, die werkloos is en het heel armoedig heeft. Deze gaat pas na lang aandringen mee en blijft buiten de wacht houden. De andere drie gaan weer naar binnen en komen met grote zakken vol spek weer terug. De waakhond heeft zich niet laten horen.

Opsporing.

De bestolene noemt de P al dadelijk de naam van Gans, die een zwager van hem is en in zijn rokerij gewerkt heeft. De rijksveldwachter komt met zijn politiehond, die zo ongeveer de woning van Gans aanwijst. Bij huiszoeking worden er zakken met spek in de W.C. gevonden.

De sporen leiden verder nog naar van B., die 's nachts bij Gans geslapen heeft, Ronde en de beide Sossens. Allen ontkennen natuurlijk. De R.-C. geeft aan dr Hesselink te Arnhem opdracht om te onderzoeken:

nagelvuil van Gans en van B.,
handafdrukken van beiden,
een stukje gerookt spek uit de woning van Gans,
een stukje vers spek.

Het nagelvuil van Gans toonde door fluorescentie in ultraviolet licht vettigheid aan. Er kon niet beslist worden of dit spekvet was en nog veel minder of het vet van vers dan wel van gerookt spek was. De handafdruk van Gans had eveneens minimale vlekjes, die zich in ultraviolet licht als vetvlekjes gedroegen. Het materiaal is voor een conclusie niet voldoende.

1ste Berechting.

Alleen tegen Gans wordt genoeg bewijs aanwezig geacht om een vervolging te beginnen terzake van inbraak, de anderen zijn inmiddels al weer in vrijheid gesteld.

	Gans
eis O. v. J.	1½ jaar gev.straf
Rb. 14 Juni 1934	vrijspraak

Vervolg opsporing.

In Juli 1935 begint Driek Sossen, die vastzit voor brandstichting, deze zaak te bekennen tegenover de politie. Ronde volgt gauw daarop, Jan Sossen eveneens.

2de Berechting.

	Ronde	*Sossen*
1e eis O. v. J.	3 jaar gev.straf	1 jaar gev.straf

vonnis Rechtbank: de zaak wordt in handen van de R.-C. gesteld, omdat ten aanzien van de begrenzing en de afsluiting van het erf van de slager alles nog niet duidelijk is.

	Ronde	*Jan Sossen*
2e eis O. v. J.	3 jaar gev.straf	1 j. v.w.
Rb. 23 April 1936	1½ jaar gev.straf	1 j. v.w. (wegens heling)

57. 17 Februari 1934. BRANDSTICHTING TE UDEN.

Daders: Wim Bron, Hoek, Petrus Mak, Antonius te Mortel, van Luyn.

Mak heeft van de assuradeur van Luyn de tip, dat er in een aangewezen huis in Uden twee broers en een zuster wonen, die wel een 20.000 gulden in huis moeten hebben.

Het viertal maakt zich in de namiddag van de 17de Februari 1934 op en fietst naar Uden. Het plan (van Mak, die een fles petroleum voor de uitvoering bij zich heeft) is, om een in de buurt van het huis liggende schuur in brand te steken, waarop, als de bewoners hun huis allen wel verlaten zouden hebben om de brand te zien en te blussen, de dieven hun slag zouden kunnen slaan. Te zeven uur des namiddags, het is donker, wordt de door Mak aangewezen schuur in brand gestoken. Mak holt naar het huis en roept luidkeels: „Brand! Brand!"

De list blijkt te falen, omdat niemand het huis verlaat. Zo fietst het viertal teleurgesteld weer naar huis. Zij beramen later om het op een Zondagmorgen nog eens over te doen, maar er is niets van gekomen. Betrokkenen bekennen dit in de marechaussee-kazerne te Uden bij hun verhoren inzake C 44.
Berechting heeft niet plaats gevonden.

58. 20 Februari 1934. ROOFOVERVAL TE UDEN.

Daders: *Petrus Mak, Ant. te Mortel, Wim Bron, Hoek* en van Luyn.

Kort na carnaval 1934 treffen de overvallers elkaar in de woning van Frans Mak. Petrus Mak had, volgens zijn zeggen, een inlichting van van Luyn, de assuradeur, dat er bij een boer in Uden geld moest „zitten". Het gevolg is, dat Petrus Mak en Wim Bron (laatstgenoemde kent de naam van het a.s. slachtoffer niet eens) op een middag gaan „trainen": d.w.z. per fiets verkennen zij de weg erheen en de ligging van het huis.

Een paar dagen later gaan ze, 's avonds te ongeveer negen uur, op stap. Op een afgesproken punt treffen de anderen Mak. Die heeft een linnen zakje bij zich met inbrekerswerktuigen, sleutels, maskers en vodden om proppen van te maken. Vrouw Mak, die ze heeft zien terugkomen, verklaart later, dat zij gekleed waren in hun „boevenpak". In elk geval, Bron en Mak dragen met scherp geladen handvuurwapens bij zich. Zij rijden door het bos naar de woning. Het is maanlicht. De fietsen laten zij op een aanzienlijke afstand (2 K.M.) in het bos achter en zij gaan tè voet verder. Omstreeks tien uur zijn zij bij het huis.

Hoek en te Mortel blijven op de straat staan, als Bron en Mak de achterkant van het huis zoeken. Laatstgenoemde klimt op het dak en probeert daar een dakraampje te openen, hetgeen mislukt. Dan maakt hij een gat in het strodak. De boer, die uit was, komt dan ineens thuis. Hij sluit alle deuren en de dieven trekken zich terug in een schuurtje, waar zij anderhalf uur wachten. Dan gaat Mak het gat weer in en opent later van binnenuit een achterdeur. De anderen gaan nu ook binnen. Zij zijn gemaskerd (oude sokken met gaten voor ogen; ze hebben die over het hoofd getrokken) en lopen geruisloos op gymnastiekschoentjes. Mak en Bron werken met handschoenen aan.

Tussen achter- en voorhuis is echter een gesloten deur en zij bevinden zich nog maar in het achterhuis. Zij breken de brandmuur open op de hooizolder. Wanneer het gat groot genoeg is, gaan ze de smalle trap langs naar beneden en komen in de achterkeuken. Weer komen ze voor een gesloten deur te staan, die Mak en te Mortel met een vijl trachten te openen. Ze horen iemand opstaan. Plotseling gaat de deur open en daar staat de 65-jarige boer in nachtgewaad, met een licht in de hand. Hij schrikt geweldig en probeert de deur nog weer te sluiten, maar Hoek, door de anderen dadelijk bijgestaan, vliegt op hem af. Er ontstaat een hevige worsteling en de boer loopt flinke klappen op. Tenslotte wordt hij op de grond geworpen, waar Mak hem met een touw bindt, dat hij bij zich heeft. Bron en te Mortel binden de vrouw (55 jaar oud), die ze in een ander vertrek vinden. „Kalm, kalm, anders kost het U het leven", roepen de bandieten haar toe, wanneer zij hulp wil gaan roepen. Ze werpen haar op de grond en binden haar aan handen en voeten. Daarna werpen zij over haar en haar man beddegoed. Bron ontlaadt een eenloops jachtgeweer, dat boven het bed van het echtpaar hangt. Het huis wordt nu onderzocht. Wim Bron vindt onder twee plavuizen binnen een kast een bus met ± f 1900.— aan bankbiljetten. Te Mortel vindt nog wat gouden sieraden. Bij het vertrek werpen ze nog enig beddegoed over de gebonden slachtoffers om te voorkomen, dat die het koud zullen krijgen. Ze zeggen nog tegen elkaar, zodat de boer het horen moet: „De auto staat voor, wij gaan weer naar Helmond", maar hij begrijpt, dat dit gezegd wordt om hem te misleiden.

Hoek legt het goud in een handschoen en legt die handschoen in een greppel, bij de plaats, waar de fietsen waren. Teruggekeerd gaan ze eerst weer naar de woning van Mak, waar zij tussen 3 en 4 uur 's ochtends zijn. De Maks worden

uit hun bed geklopt en samen schikt men zich om de tafel om nog eens precies te vertellen wat er gebeurd is en de buit te verdelen. Frans Mak zegt later, dat ze tegen hem zeiden: „Ja, als die oude iets gedaan had, hadden we hem kapot moeten schieten". Van de buit krijgt ieder *f* 470.— en Frans een douceur van *f* 30.—. Voor van Luyn collecteert Mak van ieder een tientje. Mak verhaalt later zelf, hoe hij van Luyn echter vijf gulden minder gaf en hem als hij reclameert, dat hij immers 10% zou krijgen, als volgt voorrekent: 10% van *f* 700.— (het bedrag dat de krant genoemd heeft) is *f* 70.—. De helft hiervan is voor mij en de helft voor jou, of 35 gulden. Van Luyn kan niet veel anders doen dan deze cynische afrekening aanvaarden.

Omstreeks drie weken na de overval gaat Hoek op een Zondagochtend met te Mortel en Mak het goud halen. De handschoen ligt er nog precies zo. Ze bezoeken een paar café's en gaan dan naar het huis van Mak. Zijn vrouw treffen ze thuis. Vrouw Mak krijgt de ring, het andere goud neemt Hoek mee en verbergt het nabij zijn huis, onder een dakpan. Een paar weken daarna zoekt hij het weer op. Weer een zwerftocht door veel café's en dan is het weg.

Opsporing.

Bij de marechausseekazerne wordt op 21 Februari des morgens om 7 uur, aangifte gedaan door de boer zelf. Er zijn 5 foto's genomen, die echter in September 1943 niet meer in het dossier aanwezig zijn.

De boer en zijn vrouw kunnen niet nagaan, wie het weten kon, dat zij zoveel geld in huis hadden.

In Januari 1935 blijkt de opperwachtmeester van Uden met de boer een terechtzitting van de rechtbank te Roermond bij te wonen om daar Mak goed op te nemen, die zich te verantwoorden had voor de roofoverval in 1934 te Deurne. Waarom Mak toen dus al verdacht werd, blijkt uit het dossier nergens. De boer, aan wie goede gelegenheid geboden wordt om Mak op te nemen, verklaart zich de dikke lippen van Mak te herinneren. „Daar heb ik kennis aan; het kan best een van de bandieten zijn, die mij overvallen hebben. Zéker kan ik dat nooit zeggen", dit blijft dus onvoldoende.

Begin Mei 1935 hoort de M vrouw Mak en haar man. Hun verklaringen zijn volledig; zij beweren uit doodsangst nimmer iets te hebben durven aanbrengen en beschrijven o.a. het „boevenpak" van P. Mak. Mede op grond hiervan en naar aanleiding van een „vertrouwelijke mededeling" wordt huiszoeking gedaan bij een zwager van Mak, genaamd B., wonende aan de Berghemse weg. Aldaar wordt de lichtbruine jas met sluitspeld nog in de revers, precies als door vrouw Mak beschreven is, aangetroffen. De jas wordt in beslag genomen en herkend door de Maks.

Hoek, die al gedetineerd was, bekende thans volledig. Hij maakt nog duidelijk: „Ik was destijds met Petrus Mak bevriend, in zoverre, dat als één hunner een kraakje wist te zetten, hij dat de anderen meedeelde". Mak ontkent alles, maar bij confrontatie herkent de boer hem nu pertinent; Mak was de man, die hem gebonden had. Later, te Oss wederom door de Opperwachtmeester gehoord, herroept Mak zijn verklaringen en bekent. Te Mortel volgt. 12 Juni bekent Bron, reeds tot 15 jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens moord, zijn aandeel in deze overval en andere misdrijven, die hem te binnen schieten.

Berechting.

In één dagvaarding worden alle vier verdachten gedagvaard, met telastlegging

bovendien aan Hoek en te Mortel van de Oyense roofoverval (C 61) en aan Mak de moord op Z. (C 33).

De Rb. beval splitsing van genoemde zaken, zijnde Haar gebleken, dat voeging niet in het belang van het onderzoek was. Verdachten bekennen volledig.

	Hoek	*Bron*	*te Mortel*	*Mak*
eis O. v. J.	10 jr. g.s.	3 jr. gev.str.	10 jr. g.s.	10 jr. g.s.
Rb. 14 Nov. 1935	8 + 4 jr. g.s.	1½ jr. gev.str.	7 + 3 jr. g.s.	8 jr. g.s.
eis P.-G.		3½ jr. gev.str.	6 jr. g.s.	
Hof 13 Mei 1936		bev.	bev.	

Van het appèl in de zaken Hoek en Mak heeft de Officier later gedesisteerd.

59. 16/17 Maart 1934. ROOFOVERVAL IN DE GEMEENTE VEGHEL.

Daders: *Pijnenborg, Koosje Bron,* Joh. te Mortel, Noest en Petrus Mak.

Begunstiger: van Luyn.

A., 61 jaar oud, landbouwer en secr.-penn. van de plaatselijke afdeling van een eieren-coöperatie, wordt omstreeks half vier in de nacht wakker, doordat zijn vrouw het licht aantrekt en zegt: „Ik geloof, dat er iemand binnen is".

Hij merkt, dat de deur van de slaapkamer inderdaad open staat en ziet meteen drie gemaskerde mannen binnenstormen. Zij houden hem vast, terwijl een vierde het electrische licht uitdoet door de lamp uit de fitting te draaien. Bij zaklantaarnlicht speelt zich nu de overval verder af. De rovers onderzoeken A. aan den lijve naar de sleutel van de brandkast. Op de hoofden van hem en zijn vrouw wordt beddegoed gelegd. Zij horen zich zachtjes toevoegen: „Er gebeurt niets, maar als je durft te roepen, kost het je je leven". Eén vraagt, waar de commensaal slaapt, maar vrouw Scheppers zegt: „Och, laat die arme jongen maar liggen, die heeft toch niets."

Nadat lange tijd zonder resultaat gezocht is, vragen ze A. om de sleutel van de brandkast. Hij wijst hem hun aan. Eén van de rovers (Mak) vraagt dan: „Gaat de kast moeilijk open?" en A. antwoordt:

„Ja, hij gaat nogal lastig open."

De rover: „Nu, dan is het misschien het beste, dat je hem zelf opent. Dàn zal je niets gebeuren."

A: „Ja, dat is dan zeker het beste." En daarop opent hij zelf de kast.

Al te hardhandig zijn de aangevallenen niet aangepakt, maar stevig genoeg om danig te zijn geschrokken.

Met in totaal een *f* 1500.— en o.a. een bruin leren portemonnaie, waarvan het grootste deel aan de eierbond toebehoorde, verdwijnen de rovers. Ze waarschuwen nog: „Blijf binnen totdat het licht wordt, anders loop je gevaar." Eén van hen (later blijkt: Noest) voegt daaraan toe: „Leef verder gelukkig, het is goed de moeite waard." Even nadat ze weggegaan zijn, rammelen ze nog eens aan het raam, om te laten zien, dat zij er nog zijn. Dan blijft alles stil.

Bij het onderzoek blijkt, dat de nichten zijn gewekt door ongewone geluiden in het huis en duidelijk om hulp hebben horen roepen. De jongste is nog halverwege de trap afgedaald, maar weer naar boven gevlucht, toen ze beneden een vreemde man zag. „Ik ben toen uit het raampje gaan hangen en kon wel om hulp roepen, doch heb dit niet gedaan. Ik ben toen naar bed gegaan en heb van

die personen niets gezien." De verklaring van de kostganger mag hier rechtstreeks uit het proces-verbaal overgenomen worden, omdat zij, ondanks de eenvoudige stijl van de opperwachtmeester, uitnemend doet aanvoelen, welke emoties de jonge man des nachts bekropen hebben: „Hedennacht omstreeks half vier werd ik wakker. Ik hoorde wel leven, net alsof iemand het benauwd had en hoorde enkele stemmen daartussendoor; wat er gezegd werd, weet ik niet. Ik dacht eigenlijk, dat de vrouw ziek geworden was, doch ik vermeende toch een vreemde stem te horen. Ik trok het licht aan en hoorde boven lopen en vermeende, dat het een van de meisjes was en later hoorde ik ook in de keuken lopen. Daarop ging even de deur van mijn slaapkamer open en ik zag niets anders als een stukje van een pet. Ik vermeen, dat de pet grijsgroen was. De deur ging weer dicht en enkele malen bewoog nog de knop. Toen ik de pet zag, meende ik wel, dat er onraad was. Ik zette het wastafeltje tegen de deur en wilde het raam uitgaan om hulp te halen, doch ik kon de pin van de blinden er niet uitgeduwd krijgen. Toen ik daarmee bezig was, zag ik weer de knop bewegen, doch toen zei A.: „Doe maar open, ik ben het." Van de personen, die binnen geweest zijn, heb ik niets gezien. A. deelde mij mede dat mijn kamerdeur aan de deur van de kelder gebonden was."

Uit de bekentenissen blijkt later, dat Pijnenborg inlichtingen heeft verkregen van de verzekeringsagent van Luyn. Pijnenborg en Bron hebben Noest en te Mortel op de hoogte gebracht en laatstgenoemde heeft Petrus Mak op de overval geïnviteerd. Om deze uitnodiging met zijn eigen woorden te verhalen: „Daar ik echter vernomen had, dat Petrus Mak op die datum ook ergens wilde gaan inbreken met enige anderen, stelde ik Petrus Mak voor om zijn beraamde inbraak uit te stellen en om met òns mee te gaan naar Veghel. Mak stemde hierin toe."

Noest had al, een veertien dagen tevoren, poolshoogte genomen bij het huis (zie hierna, de voetstappen bij het raam). Om ongeveer 11 uur verzamelen allen zich dicht bij het berkenbosje, waar de fietsen verborgen worden (zie hierna). Noest had het inbrekersgereedschap (boor, punt- en scheurijzers) meegebracht. Allen zijn gemaskerd en voorzien van een vuistvuurwapen. Omdat ze wat vroeg zijn, wachten ze in een boerenschuur in de omgeving tot na middernacht.

Noest, die de roep heeft, dat hij zo stil kan werken, opent een raam, klimt naar binnen en ontgrendelt de voordeur voor de anderen. Noest en Mak vatten post bij de slaapkamer van het echtpaar A. en de andere drie begeven zich naar de brandkast. Na zware arbeid van één à anderhalf uur breekt het mes van het scheurijzer en komen ze tot de conclusie, dat ze het met de kast niet klaar zullen spelen. Bij het zoeken van de sleutel ontwaken A. en zijn vrouw, met het bekende gevolg. Te Mortel en Mak waren het, die de mensen in bedwang hielden.

Bij het verdelen van de buit, op de terugweg, wordt 10% afgehouden voor van Luyn. Pijnenborg zal hem deze „provisie" uitkeren.

Opsporing.

De marechaussee-brigade Veghel wordt om half vijf al gewaarschuwd door de kostganger en een buurman. Zij roept de hulp van een politiehond-geleider in en waarschuwt de gemeenteveldwachter. Beiden zijn gauw ter plaatse. De brandkast, die in de voorkamer staat en schuin van de muur af verzet is, vertoont in de achterwand een gat van 8 bij 10 cm, vermoedelijk met boor en scheurijzer aangebracht. Het kalkpoeder is tussen de wanden uitgelopen. In de binnenwand is nog een beitelspoor te zien.

Nergens worden vingerafdrukken aangetroffen, zodat het vermoeden rijst, dat

er gewerkt is met handschoenen. Een spoor wijst er op, dat de dieven zijn binnengekomen door opschuiving van een zijraam, na verwijdering van de pinafsluiting der blinden.

Om zes uur geeft men de hond lucht. De politiehond volgt een spoor in de richting van Nistelrode, langs weinig betreden paadjes en door bouwland en komt na 1500 meter bij een klein berkenbos, waar de politiemannen kunnen nagaan, dat in een droge sloot rijwielen verborgen geweest zijn, waarna de hond het spoor kwijt is. Enige voetafdrukken worden gevonden, die in gips worden overgenomen. In de struiken van het bosje hangen twee fantasiesokken, waaraan de politie meent te kunnen zien, dat ze over schoeisel heen gedragen zijn. Later blijkt, dat de hond het goede spoor heeft gevolgd. Door het bestijgen van hun rijwielen konden de dieven zich aan verder speuren onttrekken.

A. en zijn vrouw geven nauwkeurige signalementen: van de drie personen droeg één (later blijkt: Mak) een donkerbruine duffelse jas. Vooral deze jas is uitnemend waargenomen door vrouw A., zij leek precies op die van een neef van haar. Merkwaardig is, dat deze bizonderheden wèl scherp waargenomen zijn, maar dat geen van beiden spreekt over de maskers, die de overvallers toch droegen.

Dan komt een arbeider te Berghem verklaren: „In de morgen van 17 Maart zag ik om ± 6.50 uur op het rijwielpad van Nistelrode naar Berghem twee mannen komen fietsen uit de richting Nistelrode. Het viel mij op, dat ze zo vroeg uit die richting kwamen rijden. De een was lang en had een bol, rond hoofd." De gemeenteveldwachter vindt nog werklieden, die op dezelfde zandweg, 5 minuten verder naar Berghem dan de andere getuige, de twee mannen hebben gezien, waarvan één positief te Mortel en Noest herkend had, wat hij volhoudt tegenover de M. De ander verklaart er geen acht op te hebben geslagen, ze niet te kennen en niet te kunnen herkennen, hetgeen de M. doet zeggen *„het komt ons, relatanten, voor, dat deze getuige de personen wel degelijk opgenomen heeft, maar zulks niet wil verklaren"*. Op dezelfde dag vindt de aanhouding en voorgeleiding van Noest en te Mortel plaats. Ze verklaren beiden de hele nacht te bed te hebben gelegen tot 's morgens omstreeks acht uur. Dit alibi wordt niet voldoende bewezen geacht, waarop inverzekeringstelling volgt.

De verdere loop der gebeurtenissen is wel zeer merkwaardig. Het lijkt, alsof een de misdadigers kwalijk gezind lot tot elke prijs de sluier over het raadsel wil opheffen en daartoe de politiemannen telkens een nieuwe draad in handen geeft, als de vorige aanwijzing niet toereikend bleek.

De familie A. komt met mysterieuze voetsporen, die ze een veertien dagen voor de overval rondom het huis, vooral bij de vensters, hebben opgemerkt, en met een jonge zwerver, die een week geleden om eten is komen vragen. Hij heeft wel een heel schuchtere indruk gemaakt, maar zijn verschijnen wordt nu verdacht gevonden.

De Opper laat een serie foto's zien van Ossenaren en de familie A. meent in het portret van de jonge te Mortel een der rovers te herkennen! Die herkenning is er volstrekt naast, en bij een confrontatie met de aangehoudene is de familie het er over eens, dat zij zich vergist heeft. Zekerheidshalve heeft de voortvarende Opper maar meteen huiszoeking laten doen bij de jonge te Mortel thuis, en daar vindt men in een hooimijt twee pantoffels verstopt. Waartoe? Deze pantoffels behoren de familie te Mortel niet toe, volgens hun verklaring, maar worden door een tante, de moeder van te Mortel Sr, die er ook maar bijgehaald wordt, herkend als van haar zoon! De huiszoeking bij de familie van te Mortel Sr. levert echter

niets op. Zijn moeder weet niet, hoe laat hij thuis is gekomen, maar wel, dat hij om 8 uur 's morgens op zijn bed lag.

Nu vindt huiszoeking bij Noest plaats. Een bruine duffelse jas wordt gevonden, doorweekt, toebehorend aan een broer van verdachte, die verklaart de jas een week geleden voor het laatst te hebben gedragen. Het was wel buiig weer, maar doornat kon de jas niet geworden zijn en zeker niet nú nog zijn. De broer slaapt 's nachts naast verdachte en is in de bewuste nacht om half elf naar bed gegaan; toen was Noest nog niet thuis. Hij heeft hem ook niet thuis horen komen, ook niemand van de andere huisgenoten.

Dan worden Noest en te Mortel met A. en vrouw geconfronteerd. Het echtpaar wordt verzocht zich te bed te begeven, waarna men Noest een bruine jas aantrekt en een masker voordoet. Te Mortel zetten ze een hoed op en ook hem maskeren ze. Beide rovers worden dan bij zaklantaarnlicht in de slaapkamer en naar het bed geduwd. Precies als bij de overval wordt het electrische licht door A. aangetrokken, waarna de Opper het uitdraait. De vrouw herkent *Noest* prompt aan jas, stem en postuur en *te Mortel* vaag. De man herkent *te Mortel* alleen. Het ene nichtje meent de stem van Noest ook te herkennen.

Dezelfde nacht wordt op het kazerneterrein te Veghel een zg. sorteerproef genomen met de speurhond. Men heeft hiertoe een hoeveelheid gelijksoortige houtjes gezaagd, waarvan Noest en te Mortel ieder twee, en drie politiemannen ieder één in de zak moeten steken. Nadat de houtjes ongeveer een half uur op het lichaam van de proefpersonen hebben verbleven, leggen te Mortel en de drie politiemannen ieder een houtje neer op het terrein. Vervolgens wordt de hond lucht gegeven aan de binnenkant van de in het berkenbosje gevonden sokken. Nadat de hond hierop de vier houtjes zorgvuldig heeft besnuffeld, neemt hij het houtje van te Mortel op en brengt dit bij zijn baas. Enige tijd later herhaald, levert de proef hetzelfde resultaat op. Voor contrôle deponeren nu vijf politiemannen hun portemonnaie op het terrein, waarna de hond aan een hunner lucht gegeven wordt. Hij apporteert precies de goede portemonnaie. De twee houtjes van Noest en te Mortel worden nu ergens op het terrein gelegd en wederom is de hond lucht gegeven aan de sokken. Hij kiest weer het houtje van te Mortel. Daarna wordt de proef herhaald met de drie houtjes van de politiemannen en de twee van verdachten. Wederom kiest de hond het houtje van te Mortel, als toebehorende bij de lichaamslucht der sokken. Men kan dan aannemen, dat de sokken door te Mortel gedragen moeten zijn. De Opper verklaart nog, dat hij de sokken terstond na het vinden in krantenpapier heeft gewikkeld en dat hij gezorgd heeft, dat ze niet in aanraking geweest zijn met een der beide verdachten.

De dag daarop doet de ook niet stilzittende gemeenteveldwachter mededeling, dat hij nóg een matineus persoon heeft gevonden, die in de vroege morgen van de 17de iemand heeft zien fietsen onder Berghem, waarvan de beschrijving voldoet aan het uiterlijk van te Mortel.

Toch worden de verdachten op telefonische last van de Officier van Justitie, die de aanwijzingen blijkbaar niet sterk genoeg vindt, weer op vrije voeten gesteld.

Tot 13 October 1934 blijft de zaak duister.

Op die dag wordt aan wachtmeester de Gier vertrouwelijk medegedeeld *door een persoon, die onbekend wenst te blijven,* dat Petrus Mak kort na de overval een bruine overjas geschonken heeft aan gekke Vlies te Oss. Mak zit dan gedetineerd te Roermond, verdacht van de roofoverval te Deurne op 3-4 Juli 1934. De onbekende weet ook, dat Mak in de krant de bruine jas gesignaleerd gezien heeft, waarop hij die direct weggegeven heeft. Hij weet verder te vertellen, dat Pijnenborg, te Mortel, Noest en Koosje Bron mededaders zijn. Gekke Vlies wordt opgespoord en heeft bij aanhouding de jas aan! De Gier herkent de jas als veel door Mak gedragen en de Opper als sprekend gelijkend op die van de neef van vrouw A. (zie boven). Zelfs het model is identiek. A. en zijn vrouw herkennen de jas óók.

Het blijkt dan, dat Petrus Mak na het lezen van het signalement van de jas in de krant, een keer koffie drinkend bij zijn vriend X., als gekke Vlies voorbij komt dezen de jas cadeau geeft. De wachtmeester verklaart dat „vrouw X. de wetenschap moet bijzitten, waarom Mak bedoelde overjas heeft weggegeven, namelijk uit vrees voor ontdekking. Petrus Mak, die eertijds huisvriend was bij X., onderhield later intieme betrekkingen met vrouw X., met het gevolg, dat zij haar man verliet en ging samenleven met Mak. Deze vrouw kan eveneens de hele situatie onthullen omtrent de moord op de caféhouder Z., van welke moord Mak eveneens ernstig verdacht wordt de dader te zijn. Toen Mak korte tijd had samengeleefd met vrouw X., werd hij gearresteerd als verdacht van de roofoverval bij Deurne. Vrouw X., die daarna ten einde raad was, stelde toen weer alles in het werk om met haar man in aanraking te komen. Zulks heeft intussen reeds plaats gevonden en man en vrouw hebben een woning betrokken. Het zou aanbeveling verdienen, indien vrouw X., alsmede haar man, konden worden gehoord door de Heer R.-C.. Wellicht zou een en ander een andere uitwerking op hun kunnen teweegbrengen."

Intussen wordt Mak in Roermond gehoord. Hij ontkent, maar geeft toe de jas te hebben weggegeven.

Het dossier zwijgt weer tot de bekentenissen in 1935, nl. van Mak en te Mortel aan de Gier en van der Weerd, en van Noest tegenover van Kempen.

Berechting.

Alleen berecht zijn Pijnenborg en Bron, terzake van roofoverval (art. 312 Sr.), tegelijkertijd met de zaken C 40 en C 54.

60. 13 April 1934. INBRAAK TE OSS.

Dader: Vestdik.

Begunstigers: Gijs Bron en *Vloer.*

Op de bewuste avond komen de jongens van het centrum van hun duivenbond, waar ze wat kaart gespeeld hebben. Vloer en Gijs Bron, twee kameraden van 16 en 17 jaar, komen wat achter de anderen, een tante van Vloer en haar zoon, aan. Vrouw te Mortel heeft zich nog geërgerd aan de vuile liederen, die het achter haar lopende neefje en zijn vriendje luidkeels zongen en de moeder van Vloer gewaarschuwd, dat haar zoon met Gijs Bron op een gegeven moment achtergebleven was, wat haar weinig goeds scheen te voorspellen. Vrouw Vloer heeft op deze opmerking niets geantwoord, omdat zij kennelijk niet verdroeg, dat vrouw te Mortel zich met het doen en laten van haar zoon bemoeide.

Bij de woning van kapper B. zien zij Vestdik staan, die hen verzoekt even op de uitkijk te willen gaan staan, want hij is van plan bij B., die uitgegaan is, te

gaan stelen. Het is dan ongeveer half tien. (Vestdik en Vloer zijn buurjongens). De jongens stemmen toe en Vestdik begeeft zich naar de achterkant van het huis, waar hij over een $1\frac{1}{2}$ meter hoge afrastering klimt. Als hij na een poosje weer voor den dag komt, heeft hij de zakken volgeladen met scheermessen, cosmetische artikelen, flesjes parfum, sigaretten en sigaren. Hij heeft ook nog een weinig klein geld gevonden.

Vloer krijgt als beloning o.a. een tondeuse, die hij later aan zijn oom te Mortel verkoopt. Het aandeel van Gijs Bron is een scheermes, dat hij verkoopt aan van de Maes en een paar flesjes reukspul, waarmee hij vrouw Mak vereert. Vestdik verkoopt een ander scheermes aan Noest voor de som van *f* 1,50.

Opsporing.

Om half elf, dezelfde avond, doet B., die thuis gekomen is en de inbraak ontdekte, aangifte bij van Kempen. Deze doet een onderzoek instellen, dat echter geen aanwijzingen oplevert.

In Juli 1935 verklaart Gijs Bron in het Huis van Bewaring tegen over de M: „Nu ik een bekentenis heb afgelegd omtrent de roofmoord te Oyen, wil ik U ook meedelen, welke misdrijven ik nog meer gepleegd heb, omreden ik overal een eind aan wil maken", en doet o.a. het verhaal van deze inbraak.

Vestdik bekent eveneens. Zo ook Vloer na lang ontkennen.

Berechting.

Telastgelegd: inbraak in vereniging

	Vloer
eis O. v. J.	1 jr gev.straf (medeplichtigheid en heling)
Rb. 28 Oct. 1935	6 mnd gev.str. (medeplichtigheid en heling)

61. 15/16 Mei 1934. ROOFMOORD TE OYEN.

Daders: *Gijs Bron, Hoek, Kop, te Mortel jr.*

Uitlokker: Jaap Bron.

De aanvang ligt bij een gemoedelijk praatje van de mannen, die in de werkverschaffing, onder leiding van de Heidemaatschappij, aan de Maaswerken bij Oyen arbeiden. Tijdens een kleine schaft op de Zaterdag voor de roofoverval, wijzen ze elkaar op de twee oude boertjes, die al vaker op de dijk staan toe te kijken. „Dat zijn ook geen gewonen, die twee!" laat de een zich ontvallen en er wordt geantwoord, niemand weet door wie: „Ja, maar ze hebben een bom duiten!" Alleen op deze aanwijzing vindt vier dagen later de roofmoord plaats.

De opzichter, die zich dan het gesprek herinnert en tevens, dat P. bij de aanwezigen was, spoedt zich naar de veldwachters te Oyen, omdat hij onmiddellijk aan een verband denkt; niet, dat P. zo slecht bekend zou staan, maar het is er een uit Oss! P. warmde zijn koffie altijd op bij de slachtoffers.

Naderhand blijkt het verband maar al te reëel. De schoonvader van P., Jaap Bron, is des avonds al op de hoogte van het feit, dat er in Oyen daar en daar „geld zit". „Ik zal er wel wat op af sturen!" zegt hij. Hij begint bij Kees Hoek en zijn 16-jarige zoon Gijs. „Als jullie dat zaakje goed opknappen, heb je allebei

weer wat centen. Gijs kan een nieuw pak krijgen. We kunnen er verder een glas bier van drinken."

Hoek wordt daarna in de arm genomen, die op zijn beurt te Mortel er in betrekt. Jaap's voornaamste beweegreden is, geld te krijgen voor de verdediging van Wim, die voor rijwieldiefstal gepakt is. 's Zondags voor de overval willen Hoek en te Mortel P. halen voor een fietstochtje naar Oyen; hij moet hun het huis wijzen. P. is echter al op weg daarheen met Kees Hoek. Gelukkig weet vrouw P. er ook alles van en ze licht de beide gezellen omstandig in over de ligging en het uiterlijk van de woning.

Dat Kees Hoek tenslotte buiten het misdrijf en de gevangenis blijft, heeft hij aan zijn broer te danken. Als ze op Maandagavond voor de expeditie klaar staan in huize Bron, moet vrouw P. eerst nog even een knoop bevestigen aan de kleren van Gijs. Van de gelegenheid maakt Hoek gebruik zijn jongere broer, die hij met misnoegen in het complot opgenomen gezien had, aan de mouw van zijn jas naar buiten te loodsen (Kees, die even als zijn broer daarvoor een goed geheugen blijkt te hebben, deelt deze details mede). Buiten de deur gekomen, jaagt Hoek hem regelrecht naar huis. Hij zal moeder waarschuwen als hij niet als de ik weet niet wat van hier vertrekt! Maar de overval gaat deze avond niet door. De oude Bron weigert zijn zoon zijn fiets mee te geven; de jongens moeten niet per fiets gaan, vindt hij, maar door de polder. Als ze nog eens moeten vluchten, lopen ze dan niet het risico een fiets achter te laten, die de eigenaar gemakkelijk zou kunnen verraden. Ook is er een beetje wrijving over het al dan niet laten meedoen van de jongsten. De volgende dag wordt van de Maes nog mee uitgenodigd, die van het genoegen afziet, maar Kop, 's avonds om half negen nog gevraagd, wil wel mee.

Om tien uur treffen allen elkaar bij de ouderlijke woning van Gijs, het uitgangspunt voor de operatie. Hoek is thuis eerst zogenaamd naar bed gegaan, om zijn moeder zand in de ogen te strooien; stilletjes verlaat hij het ouderlijk huis.

In de woning van Bron, waar in de keuken vader Jaap bezig is boterhammen te snijden, wordt de zaak nog eens uitvoerig met hem besproken. Het kleinste jongetje krijgt nog een sigaret van een van de jongens, maar wordt dan in bed gestopt, omdat hij niet alles hoeft te horen. (Gijs heeft dit alles eerst niet durven zeggen, uit vrees, dat zijn vader dan gestraft kon worden).

Te voet trekken zij over de straat naar de Oyense hut en van daaruit begeven zij zich door de polder naar het bedoelde huis. In totaal bedraagt de afstand een vier à vijf kilometer. Te Mortel heeft een met scherp geladen revolver bij zich, hem in bruikleen afgestaan door Jaap Bron, benevens een oude vijl. Een stuk dik touw neemt Hoek mee; ook hij heeft verder een met scherp geladen browning. Kop is gewapend met een groot dolkmes. Behalve Gijs hebben zij ook maskers. Gijs neemt post als uitkijk, en te Mortel breekt met zijn vijl een raampje open. Kop klimt erdoor naar binnen, begeeft zich naar de buitendeur, welke hij ontgrendelt, waarop ook Hoek en te Mortel binnenkomen.

Ze speuren het huis eens rond en zien, dat er twee oude mensen naast elkaar in bed slapen. Hoek, die verreweg het uitvoerigst weet te vertellen hoe alles is toegegaan, herinnert zich hoe ze de mannen in bed horen snurken. Fluisterend overwegen ze nog, of ze stil zullen zoeken dan wel de mensen binden. Tot het laatste besloten, grijpen Hoek, die het eerst aanvalt, en te Mortel de dichtstbijliggende man en trekken hem de kamer in. Kop bewaakt de tweede; hij houdt hem de mond dicht en dient hem (naar hij later toegeeft) een paar flinke klappen toe, omdat hij niet stil wil liggen.

Hoek en te Mortel houden zich onledig met het andere slachtoffer, dat Kop kan horen kermen en om zijn broer roepen. Hij hoort de slagen vallen, maar zonder te kunnen onderscheiden wie ze geven. Dan gaan ze zoeken naar het geld, tot in de matras; maar niets vindende, wenden ze zich weer tot hun slachtoffers. Men slaat ze op het hoofd en schopt ze. Kop gaat op zijn knieën een van beiden op de borst zitten en vraagt hem, waar hij zijn geld heeft. Dit blijft hij echter weigeren te zeggen.

Gijs Bron, die inmiddels op het geroep afgekomen binnentreedt, helpt flink mee. (Kop tracht hem tegenover de politie eerst te sauveren, om zijn jeugd, en zegt, dat Gijs weer naar buiten gestuurd is; later vertelt hij alles volledig.) Hij gaat de man, die om hulp riep, op de mond staan met z'n met ijzer beslagen schoenen, en trapt hem tegen het hoofd. De man spartelt dan nog tegen. Daarop keert Kop zich van zijn man af en zegt: „Slaat hem bewusteloos!" en direct daarop: „Ga even opzij!" Hij slaat hem dan met de lange vijl twee of driemaal op het hoofd, waarna de man het hoofd laat hangen en stil wordt; men bindt het andere slachtoffer, Piet, hierop aan zijn onschadelijk gemaakte broer vast. Gijs gaat pas weer naar buiten als de beide mannen bewegingloos liggen.

De rovers vinden in totaal een goede *f* 170.—, in een soort sigarenkoker verstopt. Ieder krijgt zijn deel, Gijs f 30.—, de f 5.—, die hij tekort komt, brengt men als hij gearresteerd is aan zijn vader. Vrouw P. krijgt later (uit handen van te Mortel) een bedrag van *f* 5.— voor de inlichting. Ze trekken langs dezelfde weg terug, als waarlangs ze kwamen. Als ze bij het huis van Bron in de buurt zijn, menen ze de politie te zien en durven niet verder. Langs binnenpaden gaan ze van de Spaanderstraat naar de Waterstraat, waarop Kop Gijs meeneemt naar het huis van zijn kostbaas E.. Als ze daar tegen 1 uur aankomen, wassen ze hun bemodderde schoenen en stoppen ze de kleren (waar bloed aan kleefde) in een kuip met water.

Opsporing.

Na de aftocht van de dieven kruipt de ene man, die zich heeft losgebonden van zijn broer, naar een buurman, die de politie waarschuwt. De burgemeester van Oyen wekt te 2.45 uur van Kempen met zijn telefonisch bericht. Vermoedelijk heeft men met drie personen te doen, is bekend. Van Kempen stelt burgemeester Ploegmakers in kennis, die hem gelast de marechaussee te waarschuwen en alle agenten in dienst te roepen. Zo is dus het systeem Dubois in werking gekomen!

Bij alle verdachte lieden in Oss zal nu, op last van de burgemeester, een inval gedaan worden.

Op straat ontmoet de burgemeester de brigade-commandant Mintjes met enige manschappen. Men spreekt af, dat de marechaussee zich naar Oyen zal spoeden om bij het onderzoek ter plaatse te assisteren; de gemeente-politie zal het onderzoek te Oss ter hand nemen en de Opper stelt de burgemeester daarvoor nog ter beschikking drie marechaussees.

Achtereenvolgens worden invallen gedaan bij Noest, Wim Bron, te Mortel Sr, een Schroeder (welke, blijkt niet) en Hoogeveen, die allen te bed worden aangetroffen.

Een nauwkeurig onderzoek van kleren en schoeisel levert niets verdachts op. De verhoren blijven zonder resultaat.

Het zesde adres is de woning van E.. Van Kempen vindt er op zolder twee druipnatte, afgewassen schoenen, waaraan kafsporen kleven. Van Kempen vindt

Gijs Bron in het bed onder de trap en E. weet daar niets van; hij weet alleen, dat G. Kop te ± 1 uur thuiskwam.

Opgehangen kledingstukken met bloedsporen worden gevonden en ook de kuip met kleren. Beiden geven op, wat te hebben gewandeld en te ongeveer 11.30 te bed te zijn gegaan; Bron bij G. Kop, omdat het al zo laat was, waarom hij niet thuis durfde te komen; E. houdt vol, dat het ongeveer 1 uur geweest moet zijn. Hij deelt verder mee, in de stellige overtuiging verkeerd te hebben, dat de door Kop meegebrachte logé te Mortel Jr was, een kameraad van zijn kostganger, waarvan E. wist, dat die het huis ontzegd was in verband met zijn schorsing van de werkverschaffing.

Hun wordt gelast zich te kleden, wat hen in moeilijkheden zou kunnen brengen; Kop trekt echter zonder aarzelen wat kleren van E. aan, die hij uit diens slaapkamer moet halen; Bron tracht zich ook te kleden, trekt o.a. een broek aan, die hem veel te ruim zit, maar hij kan geen sokken en schoenen vinden.

Kop wordt naar het Politiebureau en Bron naar de Marechaussee-kazerne gebracht.

Omdat Kop veel omgang heeft met Hoek, gaat men nu daar op af. Hoek wordt ook gearresteerd, maar „nadat voor ons vrijwel vaststond, dat hij met de zaak niets had uit te staan, werd hij direct weer op vrije voeten gesteld" (v. K. in zijn proces-verbaal).

De burgemeester verzoekt aan Mintjes om bij zijn terugkeer te Mortel aan te houden (n.a.v. de verklaring van E.) en vertrekt daarna met van Kempen naar Oyen om zo mogelijk aanwijzingen te verkrijgen in verband met zijn aanhoudingen. Zij vinden: 1. soortgelijk kaf als aan de inbeslaggenomen natte schoenen was aangetroffen; in verband hiermee wordt nog gelast het bij E. gevonden kuipwater in beslag te nemen; 2. bij de buitenmuur van het huis verse faecaliën met twee voetafdrukken ernaast. De faeces worden dr Hesselink ter hand gesteld voor onderzoek.

Terugkerend van Oyen houdt Mintjes met twee manschappen, op aanwijzing van de burgemeester, te Mortel aan. Diens overhemd, pet en zakdoek vertonen bloedvlekken en worden in beslag genomen. Zo ook de schoenen, aangezien die van de 2 gearresteerden niet kloppen met de gevonden voetafdrukken. Te Mortel tracht de bloedvlekken te verklaren door te zeggen, dat een paard, waarmee hij gewerkt had, uit de mond gebloed had; het paard, door hem aangewezen, toont echter geen spoor van enige verwonding. Ook wordt een in de broekzak van te Mortel aangetroffen rolletje touw in beslag genomen. Dan vervolgt het verbaal van Mintjes: „Mijn plan was toen om te Mortel als verdacht van medeplichtigheid aan de roofmoord te arresteren, doch daar intussen het onderzoek uitwees, dat er vermoedelijk maar twee daders in aanmerking zouden kunnen komen, is daarvan voorlopig afgezien."

Kop geeft zeer brutale antwoorden op gestelde vragen. Op de vraag naar de herkomst van de kafsporen zegt hij: „Voor mijn part zit er Jezus aan mijn schoenen". In zijn portemonnaie, waarin volgens zijn opgave hoogstens een paar gulden kan zitten, vindt men een bedrag van *f* 37.—, een zakdoek met er in geknoopt een bedrag van *f* 32.— wordt in een der in beslag genomen broeken aangetroffen. Hij wordt met Gijs naar Oyen gebracht, ter confrontatie met het lijk. Tijdens het transport en ter plaatse stelt hij zich als een beest aan en is gewoon liederlijk in zijn uitlatingen, die alle woordelijk door de begeleidende marechaussees worden gerelateerd. In Oyen zelf zingt hij, op weg naar het lijk, een vrolijk schuin lied, zodat de marechaussees hem het zwijgen moeten opleggen.

De lijkschouwing, in opdracht van de burgemeester verricht, wijst uit: verwondingen aan het hoofd, veel bloeduitstortingen in hoofd en rug en 12 gebroken ribben. De niet gezonde toestand der longen en het aanmerkelijk vergrote hart (het woog 610 gram en was gedeeltelijk verkalkt) had de weerstand van de man zo verzwakt, dat het op hem toegepaste mechanische geweld, met de ribbenfracturen, als dodelijk aangemerkt kon worden.

Op last van de Officier van Justitie vindt een onderzoek plaats met een rijkspolitiehond. Beide verdachten worden bij het huis gebracht, en nadat de hond lucht gegeven is van de klompen van Kop, wordt hij door de deur in de kamer gebracht. Hier begint de hond een tocht door het huis, met aanblaffing van een kastlade en andere door Kop aangeraakte voorwerpen, en tenslotte springt de hond via een tafel uit het raampje, waaruit naar later blijkt, Kop binnengekomen is, naar buiten. Hij legt dus de weg van Kop in omgekeerde richting af. Ten opzichte van Bron wordt de proef herhaald en hier wil de hond per sé ook weer door de deur naar buiten. Achteraf blijkt dit zeer interessant te zijn. Voor de opsporing bood het weinig aanknopingspunten. Het speuren met de hond wordt dan ook gestaakt.

Dr Hesselink, de criminalist, bericht eerst voorlopig:

„In de boerderij van Verhoeven lag in de slaapruimte van de broers veel haverstro, gemengd met zand en kippenveren. Op jassen van Kop en Bron waren bloedsporen, waarin vastgeplakt haverkafjes; op die van Kop in de bloedsporen bovendien kippenveren en zandpartikeltjes! In de woning van Bron wordt nergens kaf en stro van haver aangetroffen. Het rapport van 10 pagina's lang en met 18 foto's vat de voornaamste bevindingen als volgt samen:

1e. De hakindrukken naast de woning vertonen een typische overeenstemming met de schoenen van Kop.

2e. De bij de hakafdrukken aangetroffen ontlasting bleek resten van sla en aardappelen te bevatten, volgens getuigenverklaring inderdaad door Kop gegeten.

3e. Op de overjas van Kop waren sporen van zeer gemakkelijk oplosbaar mensenbloed, waarin haverkafjes, kippenveer, pluisjes en zandkorreltjes waren vastgekleefd; deze drie stoffen waren ter plaatse van het misdrijf bij elkaar aanwezig. Boven op zijn pet bevond zich een veegje zeer gemakkelijk oplosbaar mensenbloed.

4e. Op de jas van Bron waren enige sporen zeer gemakkelijk oplosbaar mensenbloed; in een dezer bloedvlekken waren twee haverkafpartikeltjes in het bloed vastgeplakt. Aan de onderkant van de klep van zijn pet was een veegje zeer gemakkelijk oplosbaar mensenbloed.

5e. Op de 2 broeken en de 2 paar schoenen, welke in het water hadden gelegen, kon geen bloed meer worden vastgesteld; op de schoenen van Kop wel meerdere haverkafjes en op het andere paar schoenen één haverkafje.

6e. In de twee paar schoenen en aan de twee paar sokken waren rijkelijk zandpartikeltjes aanwezig.

7e. Op de vijl waren rijkelijk sporen van zeer gemakkelijk oplosbaar mensenbloed aanwezig, waarin vele haverkafpartikeltjes alsmede kippenveerpluisjes en zand waren vastgekleefd.

8e. Aan de portemonnaie van Bron (met 73 cent) vond men niets bijzonders, in die van Kop (met ƒ 37.—) enkele fijne haverkafpartikeltjes. Bij het in een zakdoek aangetroffen geld (ƒ 32.—) een paar haverkafjes.

9e. De broek, welke Bron bij zijn aanhouding aangetrokken heeft, was voor een normaal gebruik onbruikbaar en gerepareerd met twee soorten stof, waarvan lapjes in de woning van E. zijn gevonden. Een in het water gevonden broek was van dezelfde stof als de jas van Bron, terwijl het kletsnatte anonieme paar schoenen van dezelfde maat was als de pantoffels van Bron".

Ook voor het overige stapelt zich het bewijsmateriaal op. E. en zijn vrouw houden vol, dat de kleren, die Bron op bevel van de politie aantrok, zijn, E.'s eigendom zijn; Bron zegt koppig, dat ze hem toebehoren, hoewel ze hem op geen stukken na passen. Godfried Kop heeft op de 13e Mei o.a. sla, de groente,

waarvan resten in de faeces waren gevonden, gegeten en de bijbehorende voetsporen corresponderen met zijn voetafdrukken. En zij liegen ongelijk omtrent hun ontmoeting bij E..

Opgemerkt zij, dat de M Bron blijft verhoren en getuigen om hem heen, terwijl de gemeentepolitie zich aan Godfried Kop blijft vastklampen en van hem uit onderzoekt. Hoek en te Mortel worden echter weer vrijgelaten, omdat tegen hen de aanwijzingen niet sterk genoeg zijn.

Ook voor de R.-C., die tot in Februari aan deze taak doorwerkt, blijven beide verdachten ontkennen. Zo nu en dan komt de politie nog met nieuwe getuigenverhoren. Zo is er een hoofdbewaarder van het Huis van Bewaring, die vanuit een naastgelegen cel getuige is van het volledige doorslaan van Kop tegenover een medegedetineerde, die zich voor het uithoren leent.

Bron schrijft een kinderlijk briefje uit het Huis van Bewaring aan Mr Pulles, zijn verdediger, waarin hij deze tracht te overtuigen van zijn onschuld: „.... ja edel achtbare heer het is te hopen dat de goeie God spoedig uitkomst zent dat ze tenminste mij de onschuldige stakker spoedig de vrijheid geven!"

Berechting.

De Officier voelt zich echter sterk genoeg om een dagvaarding tegen Kop en Gijs Bron te doen uitgaan en op 11 Maart 1935 dient de geruchtmakende zaak voor de Rechtbank te 's-Hertogenbosch. De telastlegging is gebaseerd op de artt. 310, 312, 2e lid,1°, 2°, 3°, en 3e lid Sr.; geen roofmoord dus. Er zijn 19 getuigen opgeroepen.

Beide verdachten ontkennen. De eis luidt 15 jaar gevangenisstraf voor ieder der verdachten.

Mr Pulles meent t.a.v. Bron, dat het bewijs niet geleverd is; hij gaat nog verder en zegt Bron onmogelijk tot het misdrijf in staat te achten. Ten aanzien van Kop wordt ongeveer evenzo gepleit. Maar de Rechtbank acht het bewijs geleverd en veroordeelt Kop conform de eis en Bron tot terbeschikkingstelling van de regering met een daarna te ondergane gevangenisstraf van $7\frac{1}{2}$ jaar.

De strafmotiveringen mogen hier volgen:

„Overwegende, ten aanzien van de aan verdachte *Kop* op te leggen straf:

dat in de gruwelijke en meedoogenlooze geweldpleging op de bejaarde slachtoffers, waarmede verdachte den diefstal heeft doen vergezeld gaan en welke den dood van één hunner heeft ten gevolge gehad, een en ander zoals uit het onderzoek ter terechtzitting is gebleken, alsmede in de misdadige gezindheid van verdachte, die daaruit en uit de cynische houding na het plegen van het misdrijf en ter terechtzitting waargenomen, spreekt, de Rechtbank aanleiding vindt aan dezen verdachte de zwaarste straf op te leggen die het Wetboek van Strafrecht voor het gepleegde misdrijf toelaat, zijnde toch op geen enkele wijze van eenige verzachtende omstandigheid gebleken.

Overwegende, ten aanzien van de aan verdachte *Bron* op te leggen straf:

dat eenerzijds ook het vorenoverwogene — voor wat betreft de gruwelijke en meedoogenlooze geweldpleging — voor dezen 16-jarigen en dus nog zeer jeugdigen verdachte in volle zwaarte geldt, doch de Rechtbank aan de andere zijde er rekening mede wil houden, dat het oordeel over verdachte die nimmer tevoren veroordeeld werd, zoowel van het hoofd der school als van de geestelijke zijner parochie — blijkens het ter terechtzitting voorgelezen rapport van de Ambtenaresse voor de Kinderwetten — over de voorafgaande jaren gunstig luidt en hunne vrees voor verdachte's toekomst toen slechts zijn grond vond in het milieu, waarin verdachte is grootgebracht en dagelijks verkeerde.

Overwegende, dat de Rechtbank daarin èn in de jeugd van verdachte aanleiding vindt oplegging van een maatregel te bevelen, die verdachte aan dat milieu onttrekt en tevens heropvoeding mogelijk maakt, terwijl daarnaast en daarna aan verdachte om den ernstigen, gruwelijken aard van het gepleegde feit, moet worden opgelegd de zwaarste vrijheidsstraf, die het Wetboek van Strafrecht IN DAT GEVAL toelaat, zijnde krachtens artikel 39ter de helft van het maximum op het misdrijf gesteld".

Dan, twee weken voordat de zaak in hoger beroep zal dienen voor het Hof, gebeurt het wonder dat de zaak voorlopig van de rol doet nemen: Gijs Bron bekent!

Het is wachtmeester de Gier geweest, die al enkele malen van zijn overtuiging blijk gaf, dat de zuster van Bron (gehuwd met de in het begin genoemde P.) door haar invloed wel een bekentenis van haar broertje los zou krijgen. Met goedvinden van de P.-G., wordt zij in het Huis van Bewaring tot hem toegelaten, en inderdaad gelukt het haar hem te bewegen tot een bijna volledige bekentenis. Hij spaart zijn vader nog in het verhaal, maar erkent zelf onder meer het slachtoffer Toon met de geschoeide voet de mond te hebben dichtgehouden. Tevens noemt hij zijn drie mededaders.

Achtereenvolgens en na herhaalde langdurige verhoren brengt men Kop tot bekentenis, waardoor tegen Hoek en te Mortel jr óók bewijs is; zij bekennen. Hun arrestatie hoeft niet plaats te vinden, omdat zij al gedetineerd zitten terzake van een inbraak te Schayk.

Op 29 April behandelt het Hof de zaak tegen Kop en Bron weer.

	Kop	*Bron*
eis P.-G.	12 jaar gev.straf	7½ jaar gev.straf
Hof 13 Mei 1935	10 jaar gev.straf	7½ jaar gev.straf

Een maand daarna staan de anderen terecht. Bron en Kop getuigen tegen Hoek en te Mortel en omgekeerd.

	te Mortel	*Hoek*
eis O. v. J.[1]	5 jaar gev.straf	5 jaar gev.straf
Rb. 14 Nov. 1935	4 jaar gev.straf	3 jaar gev.straf
eis P.-G.	bevestiging	bevestiging
Hof 11 Mei 1936	2 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf

De zaak van Jaap Bron dient het laatst. Telastgelegd is uitlokking (van de Oyense roofoverval) door misbruik van gezag (ten aanzien van Gijs) en door het verschaffen van inlichtingen (ten aanzien van allen). Er worden 11 getuigen gehoord, waaronder Hoek, te Mortel, Kop, Gijs en P.. De twee laatsten maken geen gebruik van hun verschoningsrecht, wel wordt Jaap bij deze twee verhoren naar buiten geleid. In alle standen van onderzoek en geding blijft de oude Bron ontkennen.

	Jaap Bron
eis O. v. J.	15 jaar gev.straf
Rb. 31 Dec. 1935	10 jaar gev.straf (w. opz. uitlokk. op beide gen. wijzen)
eis P.-G.	vernietiging wegens onwettig bewijs (Thans verschonen zich P. en Gijs nl. wel.)
Hof 13 Mei 1936	bevestiging, maar met aftr. van de preventieve hechtenis.

Een beroep op cassatie wordt verworpen.

[1] „In aanmerking nemende, dat zij beiden al tot 10 j. veroordeeld zijn".

62. 30 Mei 1934. GEFINGEERDE INBRAAK TE BERGHEM.

Daders: Te Mortel Sr., Noest, *Zuithoff*.

De 47-jarige fabrieksarbeider Zuithoff is penningmeester van het zg. doktersfonds, een onderafdeling van de R.K. Werkliedenbond te Berghem. Als hij in het begin 1934 dit vertrouwensambt waardig gekeurd wordt, heeft hij 3 vonnissen wegens desertie, een wegens verduistering, een wegens smokkelen en minstens een wegens openbare dronkenschap op zijn naam staan (dit belet hem niet om ter terechtzitting te verklaren: „Ik heb een blanco strafregister").

Hij bekleedt die vertrouwenspositie nog maar een paar maanden, of hij vervoegt zich in het café van de Berghemse Boer bij de hem goed bekende Noest en te Mortel, om beleefd te vragen of zij misschien genegen zijn de kas te stelen; hij zou dan een derde deel van de buit moeten hebben. Dit is althans de lezing van Noest en te Mortel; Zuithoff zelf zegt, door het tweetal gevraagd te zijn, of hij niet ergens een kraakje voor hen wist. Te Mortel en Noest hebben wel oren naar dit gemakkelijke karwei en laten zich door Zuithoff wijzen waar het geld precies ligt (in een linnen zakje in een lade in de kast van de slaapkamer van de kinderen!) en hoe ze binnen kunnen komen (door een klein schuifraampje in dezelfde kamer). Na veertien dagen komen ze 's nachts het geld (*f* 60.— à 70.—) halen en een paar dagen daarna wordt in de Berghemse Boer door de waard de penningmeester zijn *f* 20.— ter hand gesteld.

Ter terechtzitting bekent hij nog een week of drie eerder al eens op de uitkijk te hebben gestaan voor een inbraak van Mak en Noest.

Opsporing.

Aangifte geschiedt bij de gemeenteveldwachter, die samen met de rijksveldwachter een onderzoek instelt. Door de droogte vinden ze geen vingerafdrukken en geen voetafdrukken.

In September 1935 bekennen Noest en te Mortel in het Huis van Bewaring voor de Gier en van der Weerd de diefstal te hebben gepleegd. Zuithoff bekent ook; de overweging, die de O. v. J. bewaring doet vorderen, luidt deze keer: „vrees voor herhaling, en omdat verdachte hoort tot de Osse bende en heeft in ieder geval met Mak en Noest ook elders ingebroken". . . .

Berechting.

Telastgelegd is uitlokking tot diefstal met braak.

	Zuithoff
eis O. v. J.	1 jaar gev.straf
Rb. 7 Nov. 1935	1 jaar gev.straf

63. 3/4 Juli 1934. ROOFOVERVAL TE DEURNE.

Daders: *Petrus Mak, Wim Bron.*

Medeplichtige: U.

Volgens Mak zou de kippenkoopman U. uit Oss met een collega en met Mak enige dagen voor de overval naar Deurne zijn gefietst, waar de laatste het huis van het slachtoffer is aangewezen. Wim Bron bevestigt, dat Mak hem meegedeeld

had, van U. de tip ontvangen te hebben, dat er in Deurne een oud mannetje woonde „waar wel wat te stelen viel". Dit slachtoffer, een 76-jarige, meent te weten, dat U. bij zijn buurvrouw geïnformeerd heeft, waar hij zijn geld had.

Op de dag van de overval zijn Mak en Bron naar Deurne gefietst, waar zij in het haverland hebben liggen wachten tot het donker genoeg was. Zij hebben toen een raam opengeschoven en zijn de woning binnengedrongen, waar zij de oude man te bed aantroffen. Deze werd aan handen en voeten gebonden en bedreigd met geweld, waarna hij tenslotte zijn vest aanwees, onder het hoofdkussen, waaruit een bedrag van *f* 35.— werd gestolen.

Het hele huis is daarna, zonder resultaat, van onder tot boven afgezocht, waarna de terugtocht aanvaard werd. In Oss is het geld verdeeld. Ook aan U. is een deel van de buit aangeboden, maar deze wilde dit niet aanvaarden. Hoe men de daders gevonden heeft blijkt niet, over de opsporing zijn geen stukken te vinden.

Berechting.

Mak en Bron blijven hardnekkig ontkennen.

	Petrus Mak	*Wim Bron*
eis O. v. J.	2 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf
Vonnis Rb.	vrijspraak	vrijspraak

Als Mak na zijn vrijspraak terugkomt, vertelt hij in zijn kring: „ja, ze dachten, dat ik voor de Rechtbank stond te huilen, maar ik dacht, val allemaal maar kapot, want ik hang nog niet en ik kwam er lekker uit." Hierbij moest hij zo lachen, dat iedereen mee plezier had.

64. 9/10 Mei en 14/15 Juli 1934. INBRAKEN TE SCHAYK.

Daders: *Hoek, te Mortel Jr., Wim Bron* en G. Kop.

Beide inbraken vinden plaats ten koste van hetzelfde slachtoffer: de caféhouder D., 59 jaar oud. De eerste keer is Bron niet en Kop wel bij de daders. Er worden dan enige kruiken jenever gestolen, nadat de inbrekers zich toegang tot het café verschaft hebben door uitsnijding van een ruit in de deur.

De tweede keer komt te Mortel Hoek en Bron uitnodigen. Men wacht ongeveer een uur, tot alle licht in huis gedoofd is, en klimt dan om ongeveer één uur, evenals ruim een maand geleden, naar binnen. Hoek blijft buiten de wacht houden. Thans is de buit een vijftiental flessen met drank, goedkope wijn en limonade.

De meeste der flessen worden verstopt in een greppel, de daders nemen ieder slechts een enkele mee.

Hoek rijdt bij de grens van de gemeente Oss op twee marechaussees aan, die hem aanhouden, omdat zij horen, dat hij iets wegwerpt voor de ontmoeting. De een roept: „Handen omhoog!", als hij Hoek herkent, en als deze aan dit bevel niet prompt voldoet, slaat hij hem met de vuist van zijn rijwiel, want, zoals gerelateerd wordt, het was bekend, dat Hoek er in zijn omgeving op gepocht had bij een aanhouding meteen op de M te zullen schieten.

Het weggeworpen voorwerp blijkt een breekijzer te zijn en ze vinden op Hoek nog een flesje limonade en een paar handschoenen; bij Hoek en gezien de omstandigheden abnormale zaken.

Op de kazerne gebracht bekent Hoek het gepleegde misdrijf, voorlopig voor zich alleen, later met mededeling van de namen der medeplegers. Deze worden

dezelfde dag nog aangehouden. Bij Jaap Bron, de vader van Wim, en Franciscus Mak, waar, gelijk bekend was, Wim veel kwam, worden twee automatische pistolen gevonden. Wim loopt verwondingen op bij een poging tot ontvluchting.

Aangezien te Mortel en Bron hardnekkig ontkennen iets met de inbraak te maken te hebben, wordt naarstig naar verdere bewijsmiddelen gezocht.

In de greppel, door Hoek aangewezen, vindt men nog enkele der flessen en voetindrukken van een gummieschoen en een leren schoen. Volgens de criminalist is een op een der flessen gevonden vingerafdruk van Hoek en een schoenafdruk qua lengte en breedte van hak, zool en welving, van Wim Bron.

Verder arrangeert de M een gesprek van cel tot cel tussen Bron en Hoek, hetwelk wordt afgeluisterd en waaruit wel een en ander blijkt van de schuld van eerstgenoemde.

Over de besteding van de buit wordt vermeld, dat te Mortel een deel van de drank bij zijn zwager bracht. De vader van Kop en zijn zwager hebben ook van de buit meegeborreld.

Berechting.

Alleen de tweede inbraak wordt berecht, in de eerste is het bewijs niet volledig.

	Hoek	*Wim Bron*	*te Mortel*
eis O. v. J	1 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf
Rb. 3 Jan. 1935	10 mnd gev.str.	2 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf
eis P.-G.		bevestiging	bevestiging
Hof 20 Mrt 1935		$1\frac{1}{2}$ jaar gev.straf	1 jaar gev.straf

Hoek blijft bij zijn bekentenis tot en met de Rechtbank-zittingen. Voor het Hof trekt hij zijn verklaringen weer in.

65. 14/15 Juli 1934. INBRAAK TE HEESWIJK.

Daders: *Joh. Kop, Joep Schroeder, Christianus Schroeder* en Petrus Mak.

Op een avond komt Joep Schroeder ten huize van zijn getrouwde broer, Christianus. Hij weet te vertellen, dat hij vernomen heeft, dat er bij een zeer oude, stokdove man, die alleen met een oude dienstbode in Heeswijk woont, veel geld moet zitten. Joep voelt wel voor een kraakje. Petrus Mak, die dan binnenkomt, hoort er ook van. De vrouw van Christianus spoort haar man en haar zwager aan om Mak mee te nemen. Hij komt dan ook in de affaire. Met als vierde man Joh. Kop gaan ze in de nanacht van 14 Juli 1934 op stap; Mak, Kop en Chr. Schroeder met scherp gewapend.

Op een 200 meter van het huis worden de fietsen in het struikgewas verborgen. Bij het huis van het slachtoffer, een gepensionneerd rijksveldwachter dan 84 jaar oud, snijden Kop en Joep een glasruit van het woonkamerraam uit, waarna ze zich, behalve Chris, die de wacht houdt, naar binnen werken.

Nauwelijks in de woonkamer met hun onderzoek begonnen, zien ze in de naastliggende slaapkamer het licht aanknippen. Mak, die volstrekt vertrouwt op de grote doofheid en trouwens gewapend is met zijn revolver, gaat kalmweg eens kijken, wat er in die kamer te doen is. Hij ziet een oude man met een lange baard, die bij de wastafel zijn mond staat te spoelen. Meteen merkt hij in een andere hoek het zeildoeken koffertje op, waarin volgens de gekregen inlichtingen

het geld verborgen moet zijn. Als de oude man het licht weer uitgedraaid heeft en naar bed gegaan is, kruipt Mak op handen en voeten door de slaapkamer en neemt de koffer mee.

Buiten gekomen, wordt de inhoud van de koffer onderzocht. De buit valt bitter tegen: voor ieder der dieven is er een aandeel van *f* 1.10. Dat is lang niet genoeg; ze gaan dus opnieuw naar het huis en naar binnen. Kop probeert vruchteloos met behulp van valse sleutels een in de woonkamer staande kast te openen. Met een beitel breken ze die dan open. Hieruit halen ze de waardevolle voorwerpen (een horloge, zilveren vorken en lepels, wat gouden sieraden, waaronder een horloge van de dienstmaagd) en de portefeuille met driehonderd gulden.

Waarschijnlijk heeft Kop deze laatste gevonden en voor zich zelf gehouden, want de anderen weten daar niets van. Kop werd trouwens in staat geacht tot dergelijke streken. Rechtbank en Hof laten hem echter niets over deze portefeuille verklaren en nemen genoegen met zijn woorden „dat hij ook een en ander heeft weggenomen", zodat het portefeuille-raadsel helaas onopgelost blijft.

Schroeder verbergt de sieraden in een geheim zakje, aan de binnenkant van de spatlap van zijn fiets genaaid, zoals Mak weet te vertellen. Hoewel Schroeder eerst ontkent, wordt deze vernuftig gevonden bergplaats op zijn fiets door de politie inderdaad aangetroffen. Later zou hij de voorwerpen in een café in Rotterdam aan een onbekende verkocht hebben.

Opsporing.

De aangifte wordt ontvangen door de rijksveldwachter, om 7.40 des morgens. Een speurhond komt ter plaatse en begint naar sporen van de daders te zoeken. De hond vindt al gauw de plaats, waar de fietsen in het kreupelhout verborgen gelegen hebben, apporteert nog „twee lapjes zwarte stof" (maskers, die dan als zodanig nog niet herkend worden door de politie!), maar is verder van geen nut. Verdere sporen ontbreken en de zaak blijft, ingeschreven tegen N.N., ten parkette rusten.

In zijn bekentenissen doet Mak ook het verhaal van deze inbraak, zodat het onderzoek door de rijksveldwachter, die van de M van Oss een waarschuwing kreeg, hervat kan worden. De mededaders ontkennen eerst, maar dan wordt Chr. Schroeder met Mak geconfronteerd en in diens bijzijn kan hij zijn leugens niet langer volhouden. Hij bekent zijn aandeel in het misdrijf onder een vloed van tranen.

Voor de Rechtbank (hij maakt geen gebruik van zijn verschoningsrecht) blijft hij wel bij zijn bekentenis, maar slechts ten aanzien van zichzelf en Mak. Hij ontkent dan het mededaderschap van zijn broer en van Kop. Dit leidt tot een proces-verbaal wegens meineed ter terechtzitting, art. 293 Sv.. Op 29 October bekent Joep echter ten overstaan van de P, die dan ook Christianus in het Huis van Bewaring zijn nieuwste verklaringen doet herroepen en de oorspronkelijke herstellen. Hij geeft toe zijn broer te hebben willen sparen. De meineed wordt niet vervolgd. Hij vraagt echter voor het Hof wel van zijn verschoningsrecht gebruik te mogen maken.

Voor het Hof geeft ook Kop pas toe.

Berechting.

Telastgelegd wordt het misdrijf van art. 311 Sr., voor Chr. Schroeder medeplichtigheid daaraan.

	Kop	*Joep Schroeder*	*Chr. Schroeder*
eis O. v. J.	8 jaar gev.straf	8 jaar gev.straf	3 jaar gev.straf
Rb. 31 Oct. '35	6 jaar gev.straf	6 jaar gev.straf	1½ jaar gev.straf
eis P.-G.	bevestiging	bevestiging	
Hof 8 April 1936	bevestiging	bevestiging	

66. 11 September 1934. DIEFSTAL TE ROSMALEN.

Dader: *Adriana Bunzel.*

Als het kermis te Rosmalen is, fungeert een Ossenaar daar als hulp-kellner. 's Avonds komt zijn vrouw hem met haar zuster bezoeken. De fietsen, met de twee mantels over een stuur vastgebonden, worden in een schuurtje achter het café gezet, maar om 10 uur, als de dames weer naar Oss willen gaan, blijkt het dat de mantels van de fiets afgenomen zijn en aan een omgebogen spijker is te zien, dat de deur van het schuurtje met geweld is geopend. Omdat de beide vrouwen in het café onder het publiek de hun bekende Adrianus Stel met zijn schoonzuster Adriana Bunzel opgemerkt hebben, verdenken zij die direct van de diefstal (vgl C 71).

De aangifte vindt plaats bij de rijksveldwachter en het onderzoek in Oss bij Adriana Bunzel geschiedt door de M. De mantels worden bij haar aan huis aangetroffen. Zij zegt ze te hebben gevonden na het verlaten van het café aan de kant van de weg en wordt na haar verhoor in vrijheid gesteld.

Berechting.

De telastlegging is: diefstal, subs. verduistering.

	Adriana Bunzel
eis O. v. J.	6 weken gevangenisstraf
Rb. 8 Nov. 1934	1 maand gevangenisstraf (wegens diefstal)
P.-G.	bevestiging
Hof 21 Jan 1935	*f* 20.— subs. 20 dagen hechtenis (wegens verduist.)

67 1, 2, 3 6 November 1934. INBRAKEN TE OSS.

Daders: *Worm* en *Willebrordus van Oers.*

De jeugdige kameraden spreken op een avond af „ergens" te gaan stelen, omdat zij „zonder centen zitten".

1. Zij klimmen eerst binnen in de Fraterschool in de Korenstraat. Eerst moeten zij over een muur en dan door een raam. Zij breken lessenaars en kasten open en nemen mee: een bos sleutels, een paar centen, koekjes uit een trommel en derg. kleinigheden.

2. Daarna bezoeken zij een fabriek; zij komen in het kantoor, doordat een kleine deur, die toegang geeft tot de machinekamer, openstaat. Hier ontvreemden zij, na openbreking van kasten en bureaux, alleen een kist sigaren.

3. Tenslotte verschaffen zij zich toegang tot een galanteriewinkel van Oppenheim. Zij klimmen op een plat dak, drukken een zolderraam in en zijn binnen. De afgesloten kassa wordt geopend en geld met wat snuisterijen meegenomen.

Worm gaat, zoals hij later zelf toegeeft, in alles voorop.

Opsporing.

De volgende ochtend om 8.30 wordt het eerste misdrijf ontdekt. Aangifte volgt bij de P, die vingerafdrukken vindt. Zij roepen een rijksveldwachter met een politiehond; deze heeft geen succes.

In 2 komt de aangifte bij de M, een half uur eerder; ook hier worden vingerafdrukken gevonden.

3 belandt ook bij de M., die hier eveneens vingerafdrukken vindt.

Er kan meteen verband gelegd worden tussen de drie feiten doordat goederen, gestolen op de ene plaats, achteloos op de andere zijn achtergelaten.

Verder heeft de M succes, door van buren signalementen te ontvangen van personen, die des nachts aangetroffen waren bezig met te trachten de winkeldeur van Oppenheim te openen. Zonder dit verder toe te lichten vervolgt de M dan: „in verband met een en ander en naar aanleiding van reeds eerder aan mij verstrekte inlichtingen stond het bij mij vast, dat hier Worm aan het werk geweest was". Waarom?

Worm bekent na zijn arrestatie direct en van Oers, daarna opgehaald, ook.

Het blijkt, dat Oppenheim een sterk overdreven verhaal gedaan heeft van de waarde der gestolen zaken. De beide jongens erkennen elk een mondharmonica en een paar pijpen te hebben gestolen, maar de winkelier had al een lijst ingeleverd, waar o.a. 17 flesjes eau de cologne en 4 damestassen op voorkwamen. Voor de Rechtbank krabbelt hij terug.

Berechting.

Telastgelegd is diefstal met braak in vereniging.

	Worm	*van Oers*
eis O. v. J.	2 jaar gev.straf	2 jaar gev.straf
Rb. 10 April 1935	1 jaar gev.straf	1 jaar gev.straf

68. 8/9 Februari 1935. ROOFOVERVAL TE LOON OP ZAND.

Daders: Koosje Bron, *te Mortel Sr., Noest.*

Des morgens om ongeveer 8 uur krijgt de inspecteur van politie van Loon op Zand van zijn veldwachter de aangifte van de overval. Hij roept meteen de hulp in van de M-brigade Kaatsheuvel en spoedt zich naar de plaats van het misdrijf.

De in deze eenzame streek toevallige voorbijgangers, die op het geroep om hulp van het slachtoffer naar binnen waren gedrongen en daarna de politie hebben gewaarschuwd, hadden in de meest letterlijke zin „niets aangeraakt" want als de politie-inspecteur arriveert, ligt de arbeider V. nog aan diep in het vlees snijdende koorden gebonden om verlossing te kermen in zijn bed. De 64-jarige V. doet, zodra hij na zijn verlossing wat is bijgekomen, zijn verhaal:

Hij is al vroeg naar bed gegaan en heeft urenlang geslapen, als hij direct na drie uur (hij is even wakker geweest toen de klok sloeg maar weer ingesluimerd) door enig geritsel aan de voorgevel van zijn huis weer wakker wordt.

Hij richt zich wat overeind in zijn bedstee en neemt de zaklantaarn om daarmee de kamer in te schijnen. Het licht valt op een zwijgende manspersoon, die hem door twee gaten in een zwarte lap voor het gezicht staat aan te kijken. Het vensterraam is open. De blinden, die hij voor het naar bed gaan altijd opent, zijn gesloten. En dan ziet hij, dat er nog meer personen in de kamer zijn; ze hebben allen dezelfde zwarte maskers voor. Een van de gemaskerden laat opeens licht van een zaklantaarn op hem schijnen en direct daarop wordt hij door twee der mannen aangevallen. Zij grijpen hem vast, binden hem vakkundig aan handen en voeten en werken een gepropte doek in zijn mond (dit laatste doet hem merken, dat zij gladde handschoenen dragen).

Als hij dan nog geblinddoekt is en weer op zijn bed gelegd, vragen ze hem om zijn geld (zo nu en dan ontdoen ze zijn mond van de prop, als hij antwoord geven moet). Als hij weigert zijn geld over te geven, hangen zij hem op, met de hals in een strop, maar de man blijft taai. Dan dreigen ze met het in brand steken van het huis en pas als ze werkelijk papier in brand steken aan zijn voeten geeft hij toe.

Ze binden hem nog niet los, maar *dragen* hem gebonden en wel naar de zolder om de buit aan te wijzen. Het geld bedraagt ongeveer 200 gulden, verborgen in een doosje.

Later blijkt, dat een buitenstaander de hint over de alleenwonende oude man met spaarduitjes aan Pijnenborg heeft doorgegeven. Pijnenborg heeft van te voren de omtrek verkend en in de nacht van het misdrijf het huis aangewezen, maar is doorgefietst, omdat hij de volgende dag gewichtiger zaken op de veemarkt in den Bosch had.

Behalve maskers en handschoenen droegen de rovers ook vuistvuurwapens bij zich.

Opsporing.

De O. v. J. te Breda stuurt een dactyloscopische expert, die alleen handschoensporen vindt. Hij bericht, dat hij op het eerste oog „vakwerk" herkende. Zijn 7 bladzijden tellende rapport geeft overigens weinig opmerkelijks. De politie (M en P) van Oss en Geffen wordt telefonisch gewaarschuwd, die van Oss, omdat de deskundige meent, dat een knappe overval als deze heel goed door een van de benden daar gepleegd kan zijn. Het onderzoek leidt tot niets, maar later bekende te Mortel in de reeks van zijn bekentenissen ook dit feit (8 Juli 1935).

Berechting.

Zie C 44.

69. 14/15 Februari 1935. KIPPENDIEFSTALLEN TE GEMERT.

Daders: *Oogt* en van Laake.

Een controleur van de nachtveiligheidsdienst vindt om drie uur in de nacht een zak met kippen verborgen achter een mesthoop. Hij blijft attent en ziet om ongeveer vijf uur er nog een zak bij liggen.

IJlings waarschuwt hij nu de chef-veldwachter; samen stellen beiden zich verdekt op. Zij laten zich echter door de kippendieven ontdekken, als die nog een krat met leghorns naar de verzamelplaats brengen. Dezen worden toch aange-

houden, maar geven een verklaring voor hun aanwezigheid daar met de kippen.

De rijksveldwachter van Heesch komt te ongeveer 10 uur met zijn rijkshond die langs bijna 100 meter verse voetsporen de boerderij vindt waar de kippen zijn ontvreemd. De hond wijst bovendien Oogt aan, als deze tussen willekeurige anderen gezet is.

Als de kippen worden losgelaten, begeven zij zich direct weer onder de aldaar lopende kippenstapel, zich gedragende alsof zij daar thuis hoorden. Het aantal gevonden kippen, plus de soort, klopt precies met hetgeen de boer opgeeft te missen.

De opkoper wordt ook gevonden, die wekelijks de markt te Venlo bezoekt en voordien van Oogt (die hij alleen onder een valse naam kent) kippen te koop aangeboden krijgt.

Berechting.

Telastgelegd: diefstal.

	Oogt
eis O. v. J.	1 jaar gev.straf
Rb. 4 Maart 1935	9 mnd gev.str.
eis P.-G.	bevestiging
Hof 22 Juli 1935	bevestiging

70. 11 Mei 1935. BRANDSTICHTING TE OSS.

Daderes: de weduwe *Vermeulen.*

De 26-jarige weduwe is na de dood van haar man, twee jaar geleden, achtergebleven met één zoontje. De verzekeringsuitkering bedraagt 1400 gulden. Wekelijks krijgt ze *f* 1.80 „invalidegeld" voor het kind, omdat de man invalide was voor hij stierf. Op het tijdstip van het misdrijf is haar uitkering op 50 gulden na op, terwijl er enige onbetaalde rekeningen als die van de dokter (*f* 40.—) zijn. Zij is werkloos, na enige tijd bij een ingenieur voor 2 gulden per week als werkvrouw gewerkt te hebben. Haar vader is arm (een keuterboertje met 1 koe) en haar moeder al dood.

Op klaarlichte dag, om kwart voor elf op een Zaterdagochtend, brengt zij haar zoontje naar buiten en steekt dan met een lucifer het rietdak aan. Voor f 1200.— is nl. haar inboedel verzekerd. De vader (bij wie zij inwoonde) leed een schade van *f* 325.— en krijgt *f* 213.— uitbetaald. De huiseigenaar was voor *f* 1350.— verzekerd en krijgt *f* 1179.— uitbetaald.

Omdat zij nogal in de war is met haar schadeopgaven aan haar assuradeur (zij doet haar uiterste best om het bedrag van *f* 1200.— bij elkaar te declareren), voelt de verzekeringsmaatschappij zich opgelicht en doet mededelingen aan de politie. Als deze haar hoort, bekent zij dadelijk het hele misdrijf. De bewaring en de gevangenhouding worden bevolen uit vrees voor herhaling. De psychiater adviseert in zijn rapport aan de Rechtbank om haar toerekenbaar te verklaren.

Berechting.

Telastlegging: art. 157 1° Sr.

	Wed. Vermeulen
eis O. v. J.	1 jaar gevangenisstraf
Rb. 7 Nov. 1935	1 jaar voorwaardelijk met toezicht R.K. Reclasseringsvereniging.

71. 1935 en vorige jaren. GEWOONTEHELING.

Daderes: *Klaartje Pruul* te Oss.

De caféhoudster van een stille kroeg, aan het Schayksveld, was reeds zeer lang verdacht van heling. Vooral de jongere generaties stonden onder haar invloed. Zij nam alles van ze op, en liet de opbrengst van de buit meteen weer in haar kroeg verdrinken. Dat ze niet kieskeurig is blijkt uit het feit, dat zij ook de van haar zwager gestolen kippen heelt. Zij heeft jarenlang een verhouding gehad met Vestdik, die bij het begin daarvan 16 jaar oud was. Door de bekentenissen van Hoek komt er eindelijk bewijs tegen haar, zodat zij in Oct. 1935 kan worden aangehouden. Haar kan dan telastgelegd worden, dat zij van Hoek en Godfried Kop geheeld heeft meel, kippen en jenever, van Hoek en van van de Maes kippen en van te Mortel Jr en Joh. Kop kippen; dit is blijkbaar slechts een fractie van de gehele uitgeoefende practijk.

Berechting.

Telastlegging: art 417 Sr.

	Klaartje Pruul
eis O. v. J.	6 jaar gev.straf
Rb. 3 Jan. 1936.	5 jaar gev.straf
eis P.-G.	bevestiging
Hof 29 April 1936	3½ jaar gev.straf

72. 1935 en vorige jr. O.a. DEELNEMING AAN ROOFOVERVAL MET HELING.

Dader: de verzekeringsinspecteur *van Luyn,* eerst te Oss, later te Tilburg.

Ofschoon hij alleen terecht staat ter zake van uitlokking van de overval van C 58 en heling van door dit misdrijf verkregen goed, wordt van Luyn ervan verdacht, bij herhaling met de groep van Mak te hebben meegewerkt.

Hoe is het contact tussen deze bondgenoten ontstaan? Mak vertelt, dat hij als wielrenner door van Luyn was verzekerd tegen ongevallen. Mak heeft hem na enige maanden bezocht, toen er schadeuitkering gedaan moest worden. Enige tijd daarna reist hij eens met van Luyn mee naar Rotterdam. Gedurende de autorit zou van Luyn mededelingen gedaan hebben over de rijke boer en hebben aangedrongen op beroving door Ossenaren. Mak houdt zich tegenover hem, alsof hij wel een schakel tussen van Luyn en „de bende" kan zijn.

Naar aanleiding van het hem ingefluisterde zou Mak Hoek en de jonge te Mortel om zich verzameld hebben, terwijl de laatstgenoemde Wim Bron erbij haalde. Van Luyn beschrijft echter, dat Mak hem heeft opgezocht met de bedoeling om inlichtingen te verkrijgen omtrent rijke verzekerden. Zijn verzekering zou maar een voorwendsel geweest zijn, want Mak had toen nog beter terecht gekund bij agenten van van Luyn in Oss.

Berechting.

	Van Luyn
eis O. v. J.	8 jaar gevangenisstraf
Rb. 14 Nov. 1935	vrijspraak (m. invrijh.stelling)

Het bewijs is inderdaad te zwak. Te Mortel en Bron en Hoek wisten ieder voor zich van Mak dat hij in voortdurende onderhandeling was met van Luyn, maar zelf hebben zij nimmer contact met de assuradeur gehad.

HOOFDSTUK III

De zuivering van 1935

Een afzonderlijk deel over criminalistiek kon in dit boek m.i. ontbreken. Een verhandeling over de Osse criminaliteit kan echter moeilijk een overzicht ontberen van de politionele opsporingswerkzaamheden in de grote zuivering van 1935.

In deze zuivering werden omstreeks 300 misdrijven tot opheldering gebracht; zij vormen een groot deel van de feiten, welke de 1480 daders van sector IV en de 1024 van sector V hebben bedreven. Van deze 300 zijn 50 zaken, met bijna 80 verschillende daders, berecht.

Van de sinds 1924 lopende criminaliteit van sector IV, in Hoofdstuk II beschreven, zijn verreweg de meeste zaken pas bij de bedoelde grote round up opgehelderd. Niettemin had de politie al eerder hier en daar een winstpunt veroverd door het opsporen van de daders in enkele zaken. Het zijn de volgende 8 van de 80 van sector IV; behalve deze zijn er van 1924-1934 nog wel enkele andere opgehelderd.

OPGEHELDERDE ZAKEN UIT SECTOR IV VÓÓR DE ZUIVERING

tijdstip opsporing	Casus-nummer	opsporing door	opgespoorde daders
Juli 1929	9	P	Driek Sossen, Jac. v. Nispen, Ummels
Oct. 1930	14	M-Uden	Oogt, Bongers
Dec. 1932	34	P + M	Van Duisburg, C. v. Oers, Jac. v. Nispen
Mrt. 1933	37	M	Visser
Juni 1933	41	P-Eindhoven	Mar. te Mortel
Oct. 1933	47	Rijksveldw.-Ravenstein + M-den Bosch	Kant, Schuur
Oct. 1933	48	dezelfden + M-Veghel	Kant, Schuur
Dec. 1933	49	P-Eindhoven	Kant

In het jaar 1934 vangt dan echter het politionele succes aan, dat het volledige oprollen van de Osse criminaliteit zal betekenen.

Enerzijds kunnen de in het bovenstaande staatje vermelde opsporingen van 1933 niet reeds als voorboden van de grote schoonmaak beschouwd worden. In de opsporing kwam namelijk een grote wijziging. Begin 1934, als er bijna elke dag een roofoverval of een ander zwaar misdrijf in of om Oss gemeld wordt en de pers om stevig ingrijpen schreeuwt, vaardigt de Procureur-Generaal te 's-Hertogenbosch als fungerend directeur van politie een aanwijzing uit tot grotere coördinatie van het gehele politiewerk in Maasland. Wáár ook een overval gepleegd zal worden, zal in de toekomst onmiddellijk alarmering moeten plaats vinden van alle instanties. In Oss zal men op het bericht van het misdrijf direct overvallen doen bij de daarvoor in aanmerking komende adressen, met M en P beide. Daarbij wordt de M, die tot dusver uit slechts 8 man bestaan had, versterkt tot meer dan het dubbele.

Er werden 2 detachementen Marechaussee van 5 man sterk uitgezet bij de Elzenburg, een boerderij in de criminele buurt, en bij Lithoyen, terwijl de kazerne bovendien een sterkte van 10 man hield.

Versterking van de gemeentepolitie had niet plaats. Zij had in 1890 bestaan uit 2 veldwachters en een nachtwaker. In 1920 was de sterkte van 7 op 10 en een jaar later op 11 man gebracht, en in 1935 was het nog zo. Van 1910-1920 staat een chef-veldwachter aan het hoofd en in 1920 wordt een inspecteur benoemd (Het was de betreffende autoriteiten niet mogelijk, mij de indelingen en de sterkten van Koninklijke Marechaussee en Rijksveldwacht met alle wisselingen sedert 1889 mee te delen.)

Deze gezamenlijke sterkten van 20 man M onder de opperwachtmeester J. Mintjes en 11 man P onder inspecteur P. van Kempen hebben Oss gezuiverd van de tweede golf van criminaliteit, die stad en omgeving in een halve eeuw overstroomde.

Anderzijds begint de aanval in 1934 met een voorpostengevecht. Een broer van Godfried Kop (in diens persoonsbeschrijving, P 42, genoemd) kwam na 4 jaren gevangenisstraf wegens brandstichting met een flinke uitgaanskas weer thuis. De opper gaat met een van zijn wachtmeesters eens naar het dronkemansfeest kijken, dat in den huize Jaap Bron gevierd wordt ter ere van Kop en met diens uitgaanskas. Als de M wordt opgemerkt komt het stel naar buiten om dwaze, als honend bedoelde grappen te maken. Ze staan op het erf van Jaap te dansen en te gekscheren, Kees Bron, de vrouw van Frans Mak, de fam. te Mortel en andere gasten, met o.a. een vrouw met een kind op de arm er tussen. De M blijft onbewogen staan kijken, totdat Kop, de jubilaris, op een gegeven moment P., de schoonzoon van Jaap Bron, genoemd in C 61, voor de ogen der Marechaussee neersteekt. Het verhaal is mij gedaan door Mintjes, die deze keer eens ooggetuige in zo'n zaak was, en er op grond van wat hij zag zeker van is, dat Kop stak om te doden; het mes treft P. dan ook slechts een centimeter beneden het hart. De opper en zijn wachtmeester bedenken zich niet langer, maar trekken de klewang en slaan de visite uit elkaar. Zij slaan 4 der feestgangers bewusteloos en Mintjes vertrouwt mij toe, bang geweest te zijn, dat hij Jaap had doodgeslagen. Gelukkig viel dat mee, al heeft Jaap gedurende 6 weken zijn stoel moeten houden. Kop wordt meegenomen, kan niet veel anders doen dan bekennen en wordt door de rechter weer voor 4 jaren naar het gevang gezonden; deze zaak is niet onder de 80 delicten van Hoofdstuk II opgenomen.

Bij de Oyense zaak, in de nacht van 15/16 Mei 1934, treedt het bovengenoemde alarmeringsysteem in werking, zoals in C 61 is beschreven. De gemeentepolitie van Oyen, die de aangifte ontvangt, waarschuwt haar burgemeester, deze belt van Kempen op, die burgemeester Ploegmakers en opperwachtmeester Mintjes waarschuwt. In C 61 is beschreven hoe de burgemeester in het gecoördineerde onderzoek geluk (hij noemde het, eerlijk genoeg, zelf niet anders) heeft. Het eerste proces-verbaal in deze grote zaak is dan ook achtereenvolgens ondertekend door burgemeester Ploegmakers, Mintjes en van Kempen. De daders waren al in de nacht na de moord gearresteerd, al zou hun bekentenis pas maanden later volgen.

Stellig is de zuivering echter nog meer los gekomen toen de M in Juli 1934, bijna op heterdaad, Hoek, A. te Mortel en Wim Bron arresteerde; C 64.

In onderstaand overzicht zijn bij elke zaak normaal gedrukt de namen van hen, die voor die zaak het eerst werden aangehouden en tegen wie bewijs in die zaak geleverd werd; *cursief* de namen van hen, wier deelneming aan die zaak pas later bleek.

OVERZICHT DER IN DE ZUIVERING OPGEHELDERDE ZAKEN.

tijdstip opsporing	Casus-nummer	opsporing door	opgespoorde daders
1934			
16 Mei	61	Burgemeester + M + P	*Gijs Bron, G. Kop*
Juli	63	M	P. Mak, W. Bron (vrijspraak)
„	64	M	*Wim Bron, A. te Mortel, Hoek*
September	66	M	*Adr. Bunzel*
November	67[1, 2, 3]	M + P	*Worm, Will. van Oers*
1935			
Februari	69	P-Gemert + Rijksveldw. Heesch	*Oogt, van Laake*
Maart	33	M	*P. Mak*
„	45	M	Wim Bron (veroordeeld op tegenspraak)
April	61	M	Hoek, A. te Mortel, *Jaap Bron*
Mei	43	P	*J. te Mortel, Hesselink, A. de Stoppelaer*
„	58	M + M-Uden	P. Mak, J. te Mortel, *Koosje Bron, Noest, Pijnenborg, van Luyn*
„	59	M	P. Mak, J. te Mortel, *Koosje Bron, Noest, Pijnenborg, van Luyn*
„	57	M-Uden	Van Luyn, Wim Bron, P. Mak, A. te Mortel, Hoek
„	65	M	P. Mak, *J. Schroeder, Chr. Schroeder, J. Kop*
„	70	P	Wed. Vermeulen
„	39	M + M-Veghel	Wim Bron,*van de Maes, Paulus Bron* (vermoord in C 45).
Juni	2	P	*Hornikx*
„	42	M + M-Uden	Wim Bron, Paulus Bron, *van Loenen*
„	13	P	J. Kop, *Toon Sossen, Georg. Stel, F. Kop, L. Stel, G. de Stoppelaer*
„	53	M + P	W. Bron, Hoek, *Vestdik, Martens*
„	40	P + M	J. te Mortel, Koosje Bron, Pijnenborg, Noest, *Gannef*
„	36	P + M	J. te Mortel, Koosje Bron, Pijnenborg, Noest, Gannef
„	63	M-Uden	P. Mak, W. Bron (al vrijgesproken)
Juli	54	P + M	P. Mak, W. Bron
„	16	M	J. te Mortel, Georg. Stel, *Mar. Schroeder, Schram, A. Stel, Haalover*
„	3	P	*W. Hooy, Driek Sossen, Joh. v. Nispen, Hoppe, v. Duisburg, Vlies, C. v. Oers*
„	21/29	P	
„	50	P	Driek Sossen, *Puck Hooy, Leo van Nispen*
„	56	P	Driek Sossen, *Jan Sossen, Ronde, Gans*
„	60	M	Gijs Bron, *Vloer, Vestdik*
„	68	M + P	J. te Mortel, Noest, Koosje Bron
„	44	M + P	J. te Mortel, Noest, Koosje Bron, Pijnenborg
„	46	M	J. te Mortel, Noest, Gannef, *v. d. Berg*
„	45	M	Wim Bron (bekent ook dit feit)
Augustus	55	P	*Servaas Schroeder, Hoogeveen*
„	10	M + P	Toon Sossen
„	20	P	*Verbunt,* Noest, L. Stel, J. Kop
September	8	P	Jac. v. Nispen, Kees Bron
„	7	P	Joh. Kop, Toon Sossen, *Groot*
„	6	P	Driek Sossen, Kees Bron, *Jac. v. Nispen,* Benner, J. te Mortel, *Sneu*
„	62	M	J. te Mortel, Noest, Zuithoff
„	52	P	Driek Sossen, *Daamen,* M. Schroeder, *C. v. Nispen,* Joh. Kop
„	32	P	J. te Mortel, Noest, Jac. v. Nispen, *Westerhuis*
„	38	M + P	J. te Mortel, Noest, Koosje Bron, *Winkel*
October	5	P	Driek Sossen, Toon Sossen, Jac. v. Nispen, Daamen
„	11	P	J. te Mortel, *Jerina Bron*
„	12	P	G. Stel, Kees Bron, Oogt, *Kever*
„	15, 17, 18, 19	P	Toon Sossen, M. te Mortel, *Kerstholt*
„	4	P	Toon Sossen, *Gerrit Hooy, van Zaayen*
„	1	P	Driek Sossen, Puck Hooy, van Zaayen
„	30	P	Mar. Schroeder, C. v. Nispen, *Joep Schroeder, Cieremans*
„	31	P	C. v. Nispen, Jac. v. Nispen, J. Kop, *van Overbeek*
1936			
Maart	51	P	*Bongers*

Men kan hier met behulp van de beschrijving der criminaliteit in Hoofdstuk II een indruk krijgen van het verloop der opsporingen: de ene zaak leidt soms zichtbaar naar de andere. Als Driek Sossen bv. in C 3 door de P wordt gevangen, verkrijgt deze van hem aanwijzingen in de volgende zaken waarin zijn naam staat als mededader. Soms is het verband ook minder duidelijk. Dezelfde Sossen geeft bv. de aanwijzing die naar de heler van 5 zaken C 21-29 leidt, en van deze naar de daders, van Duisburg, Vlies en C. van Oers. Hoek, in de 3e zaak (C 64) gegrepen, geeft, als hij als verdachte van de moord C 33 onder sterke druk gezet wordt, de eerste bruikbare aanwijzingen tegen de werkelijke dader P. Mak. Deze wordt door de M tot bekentenis gebracht en biecht dan rouwmoedig al zijn misdrijven op, met de namen ook zijner bondgenoten. In C 59 bekent J. te Mortel tegenover de P, omdat hem blijkt, dat er toch 2 mededaders door de mand gevallen zijn. De P kan er dan niet meer uithalen en geeft hem over aan de M, die ook nog 2 zaken tegen hem heeft met elk 2 getuigen-mededaders (C 59 en C 58). Het systeem van te Mortel om, voor een zo gunstig mogelijke strafmaat, te bekennen als er tòch twee getuigen zijn, wordt nu door de M benut. Men gaat met hem onderhandelen. Voor de 3 feiten, die nu tegen hem vast staan, zal hij toch de maximumstraf van 20 jaren, die art. 10 Sr. bij samenloop van strafbare feiten toestaat, wel krijgen, leggen zij hem uit; bekent hij thans óók de andere feiten, dan kunnen die geen strafverhoging meer veroorzaken; bekent hij niet en worden later nog oude misdrijven tegen hem bewezen, dan zal hij daarvoor nog vervolgd worden en zo in totaal veel meer straf krijgen. Te Mortel zwicht voor de redelijkheid van deze argumenten en bekent de zaken C 36, 40, 54, 16, 68, 44, 46, 8, 62, 32, 38, 11. Dezelfde politiek slaagt ten opzichte van Wim Bron. Als hij in Maart 1935 door het Hof op tegenspraak tot 18 jaren gevangenisstraf veroordeeld wordt rekent men hem voor, dat hij er thans op zijn hoogst nog maar 2 jaren bij kan krijgen; is dat niet een unieke gelegenheid om daarvoor een heel zondenregister, dat vandaag of morgen misschien toch openbaar wordt,

en dan weer veel meer straf kan opleveren, op te biechten? Bron doet het, maar blijft zijn doodslag voorlopig nog ontkennen (tot Juli 1935). Zo is er ook met psychologische middelen gewerkt.

Als zeer goede onderzoeken moeten verder genoemd worden die van C 2, 4, 9, 14, 45, 47, 59 en 64, van M, P, M-Veghel, M-Den Bosch en M-Uden.

De publieke opinie, daarin voorgelicht door de dagbladpers, heeft indertijd aan de M de eer bewezen, haar rol in de round up als verreweg de voornaamste te schatten; die van de P zou erbij in het niet verzinken. De Minister van Justitie heeft daarentegen bij de parlementaire behandeling van de „2e zaak Oss" (zie de Inleiding) zijn oppositie in de Tweede Kamer voorgerekend, dat van de 72 opgehelderde misdrijven er 54 door de P en 18 door de M waren behandeld. Zorgvuldige bestudering van alle dossiers doet mij oordelen, dat enerzijds de publieke opinie van de pers een te eenzijdige voorlichting heeft ontvangen, maar dat de berekening van de Minister aan de andere kant evenmin juist geacht mag worden. In de eerste plaats bedraagt het aantal misdrijven dat in de zuivering tot opheldering werd gebracht bijna 300, en zijn van deze 300 zaken slechts 50, met overigens bijna 80 verschillende daders, berecht. Ook al zou echter de telling van de Minister juist zijn geweest, dan nog zou zij een vergelijkende waardering van de arbeid van P en M allerminst mogelijk maken. De moeite die men zich getroosten moest in de moordzaken 45 en 61 is bezwaarlijk af te wegen tegen die in vele andere zaken, welke uit een eenmaal geslaagde doorbraak zonder veel moeite tot klaarheid kwamen.

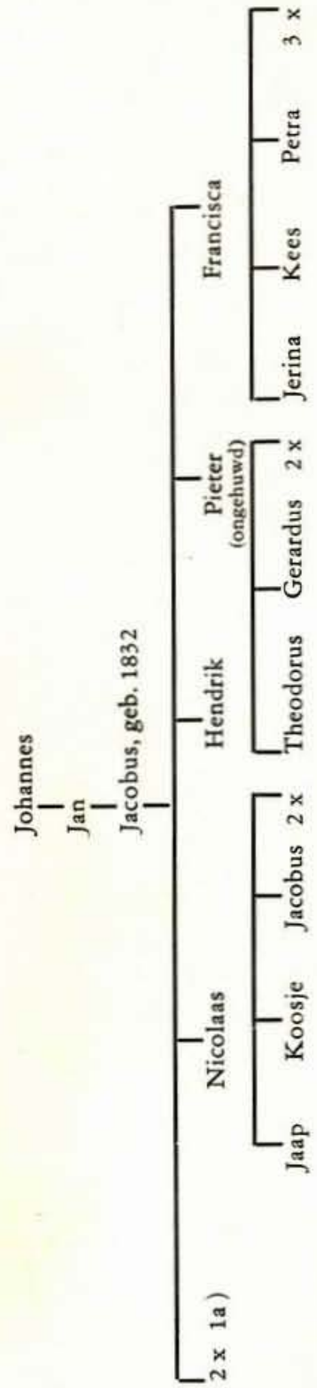
Het is geen poging tot arbitrage in een verjaarde kwestie, als ik vaststel, waartoe de kennisneming van alle Osse zaken mij het recht geeft, dat van beide kanten uitstekende staaltjes opsporingsonderzoek verricht werden, evengoed bovendien ook door enkele brigadecommandanten buiten Oss. Eenvoudige routinezaken hebben de M en de P ook beide vaak rond gemaakt. Soms trachtte men elkaar wel eens een vlieg af te vangen. Zo houdt één hulpofficier van Justitie een verdachte aan, waarvan een collega, na succesvolle opsporing van de zaak, de aanhouding had kunnen verzoeken; eerstgenoemde werkt dan de zaak zelf helemaal af, weigerachtig de man „uit te leveren", omdat, naar hij zich verweert, de woorden „en voorgeleiding" op het signalement ontbraken. Maar dit vond buiten Oss plaats.

Onbewust hebben de verschillende politie-instanties elkaar natuurlijk al geholpen, voordat het gezamenlijke succes een bekentenispsychose tot gevolg had. Maar ook overigens kunnen staaltjes van goede samenwerking worden gesignaleerd, zoals in de zaken C 34 en C 35. In C 53 wordt een aangifte ontvangen op een ogenblik, dat de inspecteur van P in de kerk is; zonder tijd te verliezen waarschuwt de gemeentelijke recherche de M. Van de kant van de M zijn er in de stukken eveneens voorbeelden van dergelijke loyaliteit in de samenwerking te vinden.

HOOFDSTUK IV

71 delinquenten

§ 1. *De familie BRON* [1] *(P 1—P 6)*

De oudste Bron die ik in de bevolkingsboekhouding aantrof is *Johannes,* afkomstig uit Zundert, wiens broer *Jacobus,* dan voortvluchtig, in 1817 tot 5 jaar tuchthuis werd veroordeeld wegens ernstige mishandeling.

Van Johannes' zoon *Jan* is niets bekend. Diens zoon *Jacobus,* een kleine landbouwer, had 6 kinderen, waarvan twee vroeg stierven; de andere zijn:

1. *Nicolaas,* van beroep boterwerker, veroordeeld tot 15 jaar gevangenisstraf wegens medeplichtigheid aan de moord op Hoekman.
2. *Hendrik,* fabrieksarbeider, vóór zijn veroordeling tot 15 jaar gev.straf wegens medeplichtigheid aan dezelfde moord reeds tot vrijheidsstraffen veroordeeld wegens: wederspannigheid (2 ×), mishandeling (3 ×), huisvredebreuk en belediging; daarná nog tot 8 jr gev.straf wegens inbraak.
3. *Pieter,* landbouwer, nooit gehuwd geweest, is twee keer tot gev.straf veroordeeld wegens inbraak.
4. *Francisca,* is de ongehuwde moeder van 6 kinderen.

Nicolaas had 5 kinderen, waarvan ons de volgende bekend zijn:

1. *Jaap,* in de persoonsbeschrijvingen van dit hoofdstuk genoemd onder P 1. Tot zijn 4 kinderen behoren *Regina,* gehuwd met de uitlokker *P.* in C 61, voorts *Wim,* P. 2, en *Gijs,* P. 3.
2. *Koosje,* zie P4, trouwde met zijn nicht *Jerina,* hieronder genoemd.
3. *Jacobus,* vader van *Paulus,* de bij vele zaken betrokken jongeling die op 17-jarige leeftijd door een bentgenoot werd vermoord, zie C 45.

Hendrik had 4 kinderen, waarvan twee waren:

1. *Theodorus,* fabrieksarbeider, werd 21 keer tot vrijheidsstraf veroordeeld, o.a. 11 keer wegens wederspannigheid.
2. *Gerardus,* fabrieksarbeider, werd 17 keer tot vrijheidsstraf veroordeeld, telkens voor lichtere feiten dan zijn broer, o.a. voor desertie en landloperij (2 ×).

[1] De verandering der namen deed helaas enig karakteristieks teloor gaan met de bekende bijnamen: De Soep, De Rut, Den Olie, e.a..

[1a] Levend geboren kinderen die verder in dit boek niet genoemd worden, worden met x aangeduid.

De drie ons bekende kinderen van Francisca zijn:
1. *Jerina,* trouwde met haar neef *Koosje,* bovengenoemd, daarna gescheiden; zie P 5.
2. *Kees,* zie P 6.
3. *Petra,* werd éénmaal veroordeeld.

1. JAAP BRON.
Geboren in 1888.

Criminele status [1].

	a	b	c	d	e
1	23	1912;3	wederspannigheid **ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.**		
2		11	zware mishandeling met mes **1 jr en 6 mnd gev.straf**		
3	45	1934;4	belediging **ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.**		
4		1934;5	uitlokking roofmoord	C 61	
5		7	onbevoegd vuurwapen voorhanden hebben na de zuivering: **10 jr gev. straf** (voor C 61)		

Het huishouden van Jaap Bron is, menselijkerwijs gesproken, alleen maar geschikt om misdadigers in groot te brengen. Het is er een zwijnenboel, aldus van Kempen voor het Hof, de oude is een dronkaard en een echte deugniet. Als er met succes gegapt is, worden meteen grote braspartijen aangericht. De dochter gaat met allerlei mannen mee. Een vrouw, die leiding zou kunnen geven, is er niet. De moeder wordt reeds sinds 1925 in een krankzinnigengesticht verpleegd. Er is van de tijd, dat zij gezond was, geen kwaad van haar bekend. Het blijkt bij zorgvuldig onderzoek, dat zij, van betere afkomst dan haar man, al spoedig na haar trouwen, voor haar ziekte, een verhouding had met Puck Hooy.

Wim zegt van zijn vader, dat die zelf nooit uit stelen ging, maar dat hij veel te laks was in de opvoeding.

In de gevangenis blijkt hij niets van de kerk te willen weten, maar gedraagt hij zich behoorlijk.

2. WIM BRON.
Geboren in 1915.

Criminele status.

	a	b	c	d	e
1	17	1932;10	inbraak		Paulus Bron
2	17	1933;1	roofoverval	C 53	Hoek, Martens en Vestdik
3	17	2	roofoverval		Paulus Bron, Frans Mak
4		5	roofoverval	C 39	Mak, Paulus Bron en v. d. Maes
5		6	mishandeling		Paulus Bron en van de Maes
6		6	brandstichting	C 42 C 45	Paulus Bron en van Loenen
7	18	1933;8	moord		
8	18	1934;2	brandstichting en poging tot roofoverval	C 57	Mak, Hoek, A. te Mortel en v. Luyn
9		2	roofoverval	C 58	Petr. Mak, A. te Mortel, Hoek en v. Luyn
10		2	inbraak		Hoek en Ant. te Mortel
11		2	inbraak		dezelfden
12		2	diefstal (rijwiel)		dezelfden
13		2	diefstal (rijwiel)		
14		7	roofoverval	C 63	Mak en Hart
15		7	inbraak	C 64	Hoek en Ant. te Mortel
16		—	inbraak		F. Mak en Hoek
			na de zuivering: **18 jr gev.straf** (1½ jr voor C 58, 1½ jr voor C 64, 15 jr voor C 45)		

[1] In de criminele status wordt in kolom a de leeftijd vermeld, in kolom b jaar en maand, waarin het feit werd gepleegd, onder c het feit, waarbij eventuele verwijzing naar de casusnummers onder d; onder e de mededaders. Bij de mededaders zijn de namen ingevuld, wanneer die in ons onderzoek ook voor zich zelf reeds naar voren komen, anders wordt met aangeving van het aantal mededaders volstaan.

Wim is een slanke, donkere vent, 1.70 m lang, met knap gezicht, groenigbruine ogen en aangegroeide oorlellen. Hij heeft zijn lager onderwijs genoten op de fraterschool en ging op de catechismus. Zowel bij het gewone als bij het godsdienstonderwijs gaf hij geen aanleiding tot klachten. Het was een goede leerling.

Hij vindt werk in de industrie en is in 1933 arbeider bij Zwanenberg, waar hij 8 gulden per week verdient. Dit geld draagt hij aan zijn vader af; op Zondag krijgt hij dan wat zakgeld.

Zijn vermaak heeft hij buitenshuis. Eerst voornamelijk in de bioscoop, later meer in de kroeg, hoewel hij geen drinker werd.

Aan sport doen hij en zijn kameraden niet. „Hoe zou het ook gekund hebben?" zegt Wim. „Wat hadden we dan moeten doen? Hardfietsen? Daar voel ik niets voor."

Op zijn 16de jaar kreeg hij via neef Paulus contact met vrouw Mak en daar is het verzamelpunt van wat later de jonge „bende" wordt: Paulus en Wim Bron, Mak, Hoek en Anton te Mortel, zie Deel IV, Hoofdstuk IV, § 2 b. Mak was het contact met van Luyn.

Vuurwapens hadden ze wel, maar die namen ze zelden mee; ze zijn tijdens acties meestal gemaskerd. Geamuseerd lacht hij over de romans die de kranten geschreven hebben. Wat ze bijv. van Klaartje Pruul maakten, vindt hij erg belachelijk.

Zijn verklaring van de misdadigheid is eenvoudig: wij deden de ouderen na en werden op onze beurt weer door de nog jongeren bewonderd. Inderdaad zien we Wim bewonderend opkijken naar Oom Koosje en zijn groep en Gijs, het jongere broertje, er op zijn beurt naar hunkeren om met Wim mee te mogen doen. Wim acht het element grootdoenerij het belangrijkst in de misdaad van jeugdigen, en kan geen andere oorzaken bedenken. Dit geldt natuurlijk niet voor zijn doodslag, waarvan hij in 't geheel geen verklaring weet en waarover hij zeer beschaamd is.

Over de P denkt Wim niet ongunstig en met een wachtmeester van de M correspondeert hij zelfs nog, zij het met grote tussenpozen, in de gevangenis.

Wim Bron is een voorbeeldige gevangene; het heet van hem onder het perso-

neel: hij heeft iets beschaafds, dat een ieder aantrekt. Hij bemoeit zich weinig met de anderen en doet hardnekkig zijn best een goede coupeur te worden. Als ik bij hem ben, heeft hij net toestemming een schriftelijke cursus te volgen, wat hem zichtbaar zeer verheugt. Later blijkt mij, dat hij het lang niet gemakkelijk te verwerven coupeursdiploma inderdaad behaald heeft.

Zijn *gestichts-strafregister* is blanco.

Hij stuurt zo nu en dan geld naar vader en broers en zusters voor geschenken op verjaardagen en hem wordt door deze familie ook geld gezonden. Hij verdedigt zijn vader en houdt vol, dat die wel een goede inborst had, maar door een verkeerde opvoeding slecht geworden moet zijn. De revolvergeschiedenis van C 61 geeft Wim aanleiding om voor zijn vader in de bres te springen. Hij schrijft de O. v. J., dat het dan formeel waar mag zijn, dat zijn vader het vuurwapen „voorhanden" had, maar dat het er op neerkwam dat dit zijn, Wim's revolver was, die hij in huis onder het dak verstopt hield, zodat het niet aangaat zijn vader ervoor te veroordelen.

Hij wil als hij vrij komt, liever niet weer naar Oss terug. Overigens wil hij overal wel wonen, waar hij werk kan krijgen.

Hij wordt op 15 September 1946 voorwaardelijk in vrijheid gesteld (einde proeftijd Nov. 1951), als er al een strafafslag van 1 jaar en 8 maanden genoteerd is. Een voorwaarde is, dat hij metterwoon moet blijven in de gemeente (niet Oss) waar men hem na zijn vrijlating bij een kleermakerij werk verschaft.

3. GIJS BRON.

Geboren in 1918.

Zoon van Jaap Bron en broer van Wim.

Gijs is groot: 1.80 m lang op zijn 17de jaar. Donker van haar met lichtbruine ogen.

De eerste schooljaren genoot hij onderwijs bij de fraters. Na een parochiale grensverandering ging hij naar een andere school over. Zijn onderwijzer daar heeft Gijs ongeveer 3 jaar in de klas gehad en verklaart nimmer ook maar de minste klacht over hem gehad te hebben. Integendeel: de jongen muntte uit door goed gedrag. Hij was kalm, volgzaam, nooit afwezig, niet leugenachtig, nimmer oneerlijk en leerde goed. Ook de pastoor, al 22 jaar in Oss, die hem catechetisch onderwees, oordeelt uitsluitend gunstig.

Hij had zes klassen doorlopen, toen hij van school genomen werd, want zijn zuster ging trouwen en Gijs moest voortaan thuis voor kok spelen. Een beroep heeft Gijs dus nooit geleerd; hij doet zo goed en zo kwaad het kan de „huishouding", werkt, voor zover de tijd dat toelaat nog wat op het land en houdt tenslotte voor zijn vermaak duiven.

Zijn crimineel gedrag bestaat alleen nog maar uit de begunstiging van C 60 en de deelneming, een maand later aan de roofoverval in Oyen (C 61) op 16-jarige leeftijd. Drank heeft hij dan nog nooit gebruikt. De burgemeester verklaart van hem: „Deze jongen is nog te jong om bekend te zijn. Hij is echter een zoon van Jaap en een broer van Wim". Een testimonium, dat tegelijkertijd onwelwillend is en niet onjuist, voor de betrokkene min of meer tragisch.

De ambtenares voor de Kinderwetten moet rapporteren maar meent zich te moeten onthouden van een conclusie; niettemin drukt zij als haar mening uit, dat het gezien de ernst van het feit voor de hand zal liggen, dat Gijs bv. voor de tijd van een jaar tot de tuchtschool zal worden veroordeeld, met terbeschikking-

stelling daarna; inderdaad valt aan reclassering in de vrije maatschappij niet te denken. Hij moet uit Oss vandaan.

Hij krijgt echter in 1936 7½ jaar gevangenisstraf. Hij gedraagt zich in gevangenschap uitstekend. Op medisch advies moet hij in 1937 al in gemeenschap geplaatst worden en in 1940 gaat hij met V.I.. De rapporten blijven gunstig en hij ontwikkelt zich uitstekend, werkende ver buiten Oss.

4. KOOSJE BRON.

Geboren in 1893.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1			smokkelen		
2	22	1915;11	diefstal		
3	22	1916;2	1e desertie		
			6 weken mil. detentie [1]		
4	23	11	inbraak (onder dienst)		
			6 mnd gev.straf		
5	23	1917;6	2de desertie		
			5 weken mil. gev.straf		
6		6	wederspannigheid (tegen militaire politie)		
			ƒ 5.— subs. 5 d. hecht.		
7		6	diefstal (onder dienst)		
			3 dagen gev.straf		
8	24	1918;8	heling (in Duitsland)		
			2 mnd gev.straf		
9	25	1919;1	diefstal		
			ƒ 15.— subs. 30 d. hecht.		
10	29	1922;12	inbraak in gemeentehuis (brandkast)	met Amsterdammers	
11	30	1923;8	roofoverval	Jac. v. Nispen, Oogt	
12	31	1925;1	aangehouden met inbrekerswerktuigen	Henri Kant	
13		2	idem	dezelfde	
14		4	inbraak (brandkast)	dezelfde	
15	34	1926;3	inbraak	dezelfde	
16		8	inbraak		
			3 jr en 6 mnd gev.straf (voor nr 16)		
17		1930;7	inbraak	Koosje Bron, Noest, Pijnenborg	
18		1930;7	inbraak	Kerstholt en Toon Sassen	
19	38	1931;10	roofoverval	Noest en te Mortel	
20		11	roofoverval	dezelfden	
21	39	1932;—	roofoverval	Jac. v. Nispen, Winkel, Mar te Mortel	
22	39	1933;3	inbraak	C 36	Noest, Pijnenborg, Ger. Gannef
23		4	roofoverval		Noest, Pijnenborg en te Mortel
24		5	inbraak	C 40	Noest, Pijnenborg, Gannef
25		5	inbraak	C 38	Noest, te Mortel, Winkel

[1]) Waar niet anders aangegeven is, gelden de straffen voor de direct bovenstaande misdrijven.

	a	b	c	d	e
26		6	inbraak		Noest, Pijnenborg en te Mortel
27		6	inbraak		dezelfden
28		7	inbraak	C 44	dezelfden
29	40	1934;—	straatroof met geweld		te Mortel
30		1	inbraak	C 54	Noest, Gannef, Pijnenborg en te Mortel
31		3	roofoverval	C 59	Noest, Pijnenborg, Petr. Mak en te Mortel
32		3	inbraak (brandkast)		Noest, Pijnenborg en Gannef
33	41	1935;2	roofoverval	C 68	Winkel, Pijnenborg, Noest en Joh. te Mortel
34		1	roofoverval		Ant. te Mortel en Pijnenborg
			na de zuivering:		
			14 jr gev.straf		
					(voor C 40, 54 en 59)

Hij is 1.70 m lang, stevig gebouwd, en vertoont dezelfde tatouage op beide armen (twee in elkaar geslagen handen en een ster). Deze versiering heeft hij zich verschaft in Duitsland. Daar heeft hij van zijn 15de jaar af gedurende bijna 8 jaar zwaar gewerkt in transportarbeid, in staalfabrieken en als opperman.

Hij noemt zichzelf los arbeider, is dikwijls zonder werk geweest en bracht ook tijden door in de werkverschaffing.

Hij verklaart zich zeer ontevreden over zijn schoolopleiding, maar is blij, dat hij deze in de gevangenis heeft kunnen voltooien. (Hij schrijft nu inderdaad behoorlijk, in een krachtig, lopend handschrift.)

Hij is openhartig tot een zekere grens, en die grens betreft zijn crimineel gedrag; daarover is hij potdicht.

Het drankgebruik is niet abnormaal. De P zag hem nimmer dronken.

Hij is gehuwd geweest met zijn nicht Jerina Bron, waarvan hij in 1937 is gescheiden. Uit dit huwelijk zijn 3 kinderen geboren, uit de ouderlijke macht waarvan het ouderpaar door de rechtbank was ontzet; de kinderen werden onder voogdij gesteld van de R.K. Vereniging voor Kinderbescherming, met de grootvader als toeziend voogd. Eén dochter is zeer goed bij en heeft in 1943 een goede betrekking. Voor de andere docher is Koosje wat bezorgd, omdat ze wat „wispelturig" is, maar het jongste kind, een zoon, is een flinke jonge monteur. Over de kinderen zijn geen klachten.

Zijn vrouw vraagt echtscheiding als zij in Rotterdam gevangen zit. Koosje is ervan overtuigd dat Joh. te Mortel, die destijds met Jerina leefde, haar alleen met de brandstichting C 11 op een vastenavond geholpen heeft, om samen met haar het geld op te maken. Na te Mortel is Toon Sossen de vriend van Jerina geworden. Toen Koosje uit de gevangenis kwam, heeft te Mortel hem met een stalen gezicht om 100 gulden gevraagd voor het afstoken van het huis... In zijn tegenwoordige gevangenschap practiseert hij trouw.

Koosje had in de eerste oorlog al gauw smokkelvriendjes; hij vindt het niet erg dat hij „een beetje" smokkelde. Zijn crimineel gedrag onder dienst kan hij niet verklaren; tegenzin tegen het militaire leven had hij niet zozeer, wel tegen al die discipline.

Als bewijs van zijn goedhartigheid vertelt hij het volgende: een neef van Joh. te Mortel had het huis van de oom, bij wie Koosje in huis woonde, in brand gestoken, dit huis was met de inboedel niet verzekerd en nu had Koosje voor zijn oom in 14 dorpen gecollecteerd voor een nieuwe woning.

Zijn wrok tegen de P is groot. Je was een Bron, had een verleden en kwam niet meer voor werk in aanmerking. Als je het al eens kreeg, lichtte de P de werkgever snel en doeltreffend over je in. Je móest wel stelen. Maar voor het geval je „zaken" zou willen doen met de P en een beetje vertellen, beloofden ze je werk.

Ook in de gevangenis blijft hij potdicht over zijn criminele loopbaan, maar hij maakt een uitzondering voor die zaak, waarin hij op heterdaad betrapt is: de diefstal van een wagen met loonzakjes, die hij met grote koelbloedigheid overdag uit een directiekeet rijdt. In de roofoverval van C 68 is juist hij degene, die het hardst optreedt tegen de oude V..

Toen hij in 1930 zijn straftijd voor dit feit had uitgezeten, ontstond het contact met Noest, Joh. te Mortel en Pijnenborg.

De feiten, waarvoor hij nu 14 jaar moet zitten, blijft hij hardnekkig ontkennen. Hij is niet geweest bij de roofoverval in de gemeente Veghel, C 39, want hij was ziek, Mak en te Mortel hebben tegen hem getuigd, maar Mak, aan wie volgens B. de O. v. J. een spoedige V.I. beloofd zou hebben, trekt dit getuigenis in 1939 in een brief uit de gevangenis weer in, en te Mortel zou óók bewerkt zijn door de M. Koosje zegt mij, dat te Mortel erover heeft gebluft, dat hij van de M als blijk van erkentelijkheid voor zijn doorslaan bier en zelfs een vrouw in de cel gehad heeft; Koosje gelooft dit onvoorwaardelijk.

Wegens deelname aan de grote vechtpartij in de gevangenis te Leeuwarden (nader te noemen aan het eind van Hoofdstuk II, Deel V), in 1941, kort nadat de Ossenaren van de celstraf in gemeenschap gebracht zijn, krijgt hij 2 maanden afzondering. Verder komt hij nog 3 keer voor in het gestichts-strafregister. Hij blijft zich tot het laatst onledig houden met de revisie van zijn vonnis, de laatste aanvraag wordt in 1943 afgewezen.

Koosje meent overigens over de Osse criminaliteit: had de politie maar 10 jaar eerder ingegrepen!

Toen ik hem in 1943 in Leeuwarden sprak, woog hij nog 126 pond, terwijl hij normaal 180 pond zwaar was. Hij gaat 's avonds met een lege maag naar bed en vindt dat een onverdiende strafverzwaring.

Hoe het in de hongerwinter geweest moet zijn, stellen wij ons liever niet voor.

5. JERINA BRON.
Geboren in 1900.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1918;6	smokkelen		
			38 dagen gev.straf		
2	29	1930;3	brandstichting	C 11	Joh. te Mortel
			na de zuivering:		
			3 jr gev.straf		
			(voor C 11)		

De vader is niet bekend. Zij is een van zes natuurlijke kinderen, een zuster van Kees.

Op haar 19de jaar huwde zij met haar neef Koosje, die zich over haar ontfermde, toen zij zwanger was van een ander. Tijdens haar huwelijksleven was haar echtgenoot waarschijnlijk evenlang in de gevangenis als bij zijn vrouw; dit

is volgens haar de oorzaak, dat zij zich met andere mannen ging afgeven, waaronder te Mortel. Zie het geval van de in vereniging met hem gestichte brand.

Als Koosje omstreeks 1930 in de gevangenis te Arnhem zit ontstaat de verhouding met Toon Sossen, die ze na haar mans terugkomst, 4 jaar later, volgt naar Eindhoven. Na Sossen is er nog minstens één vaste vriend. Haar drie kinderen waren, toen zij er met Sossen van door was, onder de hoede van Koosje gebleven, maar werden tijdens de daarop gevolgde afwezigheid van hun vader in een gesticht opgevoed.

De R.K. Reclasseringsvereniging adviseert in zake C 11 haar een voorwaardelijke veroordeling op te leggen, met de bizondere voorwaarde van opname bij de zusters van Bethanië. Het is volgens de vereniging in elk geval van belang dat zij na haar ontslag opgevangen wordt, want zij zou met de beste voornemens bezield zijn. Zijzelf is van mening dat de kinderen, die haar toen al ontnomen waren, in elk geval buiten Oss gehouden moeten worden voor hun bestwil.

Zij kreeg echter in 1936 drie jaren gev.straf. De V.I., in Maart 1938 verleend, moet door het overtreden der voorwaarden in November d.a.v. weer herroepen worden.

6. KEES BRON.
Geboren in 1902.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	15	1919;5	stroperij		
			ƒ 3.— subs. 1 w. tuchtsch.		
2	18	1921;6	wederspannigheid		
			ƒ 15.— subs. 15 d. hecht.		
3	20	1922;11	diefstal (onder dienst)		
			14 dagen gev.straf		
4	21	1924;4	vernieling		
5	24	1926;7	openb. dronkenschap		
			3 w. h. + 6 mnd R.W.I.		
6	25	1927;—	roofoverval		Winkel
7		8	inbraak		Noest, Isaac Sneu
8	25	1928;4	inbraak		Joh. te Mortel
9		6	inbraak (bij Eerw. Zusters)		Jac. van Nispen, Joh. Kop
10		6	inbraak		Jac. v. Nispen en Driek Sossen
11	26	10	inbraak (brandkast)		dezelfden
12		11	inbraak (in pastorie)		Jac. van Nispen en Benner
					Jac. van Nispen, Toon Sossen en Benner
13		11	inbraak	C 6	Jac. van Nispen, Driek Sossen en Toon Sossen
14		12	inbraak in pastorie te Huisseling		Jac. van Nispen en Driek Sossen
15	27	1929;—	inbraak		Toon Sossen en Benner
16		6	mishandeling met mes		
17		—	diefstal (kippen)		te Mortel, Schuur en T. Sossen
18	27	1929;7	roofoverval	C 8	Benner, Driek Sossen, Isaac Sneu, Jac. van Nispen en te Mortel
			3 mnd gev.straf (voor nr 18)		

	a	b	c	d	e
19	28	1930;—	inbraak		Toon Sossen en Kerstholt
20		—	inbraak		Toon Sossen en anderen
			3 jr en 6 mnd gev.straf (voor nr 20) loopt bij Zuivering juist weer in vrijheid		
			na de zuivering: **8 jr gev.straf** (voor C 6 en C 8)		

Hij is een natuurlijk kind en heeft vijf natuurlijke zusjes gehad. Hij hield zeer veel van zijn moeder en zegt, als hij in Leeuwarden hoort, dat zij gestorven is: „Nou heb ik helemaal geen adres meer". Met zijn zusters is de verhouding voorbeeldig, „wij hangen als klitten aan elkaar".

Hij is op de fraterschool geweest en heeft alle klassen doorlopen. Hij zegt dat hij goed kon leren, maar dat het onderwijs bar slecht was. „We hebben uitstekend leren bidden en de catechismus kenden we op ons duimpje op den duur, maar de rest, wat een man in de maatschappij gebruiken moet, heb ik mezelf in de gevangenis moeten bijbrengen. Ik kan mezelf nu uitstekend redden met lezen en schrijven." De onderwijzer in de strafgevangenis te Breda verklaart in 1931 inderdaad: „De schoolkennis van deze Bron is die van de 2de of 3de klasse van de lagere school. Zijn algemene ontwikkeling is niet groot; hij kan zijn aandacht goed concentreren en onthoudt gemakkelijk".

Als wij bedenken, dat hij alle klassen van de lagere school heeft doorlopen, al is dat 16 jaar geleden, dan is het resultaat van deze test wel zeer bevreemdend. Wanneer hij daarna in 1937 door de onderwijzer te Leeuwarden wordt onderzocht, blijkt zijn schoolontwikkeling gelijk te staan met die van de 4de en 5de klasse L.O.. Zijn algemene ontwikkeling is dan nog matig. Zijn inprentingsvermogen en algemene concentratie worden ook daar goed geoordeeld. Hij heeft dus inderdaad vorderingen gemaakt in de gevangenis te Breda, maar hij mag nog meer leren omdat hij weer in de gevangenis komt....

Dat hij niet teveel zegt, als hij beweert in de gevangenis normale ontwikkeling opgedaan te hebben, blijkt uit zijn correspondentie. Uit het Huis van Bewaring schrijft hij een briefje aan de P.-G.: hij moet 15 April 1936 voor het Hof terechtstaan, en wil graag uitstel. Hem is nl. meegedeeld, dat hem een raadsman is toegevoegd, maar niettegenstaande hij deze al twee keer heeft geschreven om een onderhoud heeft de advocaat nog niets van zich laten horen. „Wat daarvan de reden is, weet ik niet, licht is hij ongesteld, of op enigerlei wijze verhinderd"(!) Als dat het geval is, wil hij wel graag een andere raadsman en uitstel van de behandeling, opdat aan zijn verdediging toch alle zorg besteed kan worden. Hij eindigt werkelijk groot: „En daar ik van mening ben, dat de Nederlandsche Wet toch voorschrijft, dat aan een ieder, zonder uitzondering, het recht wordt verleend, zich te verdedigen. Zoodoende hoop ik, Edelachtbare, dat ook mij dat recht zal worden verleend, en toegestaan."

Na enige jaren Leeuwarden kan zijn ontwikkeling behoorlijk genoemd worden. Zijn verhalen en zijn brieven geven blijk van beheerst denken en doelbewust handelen. De interpunctie is merkwaardig correct.

Bron is in zijn jeugd altijd gezond geweest. Over zijn arbeid vertelt hij: „Als jongen van veertien, vijftien jaar ging ik naar mijn eerste baantje in Lim-

burg, als opperman. Ik heb daar ontzaggelijk zwaar moeten werken, maar veel geld verdiend. Ik bracht het nl. tot 78 cent per uur en dat is het uurloon van een volwassene. Maar U begrijpt wel, dat dit eigenlijk te veel gevergd was van de krachten van zo'n kind. Het is wel gebeurd, dat ik huilende de ladder opklom, met zo'n tas stenen, maar ik zette door. Ik heb daarna allerlei ander werk verricht, ben bij een stucadoor geweest, het laatst in Eindhoven. Daar ben ik ziek geworden en ik heb tot nu toe nooit weer werk gehad."

Zijn lichamelijke conditie is in normale omstandigheden best. Hij is lang voor Oss: 1.81 m, en geschikt voor zware arbeid. Hij is zeer donker van haar en ogen, heeft een hoog voorhoofd, draagt een litteken en is versierd met tatouage.

Hij is niet direct ongelovig, maar voelt niets voor het Katholicisme, zegt hij, en hij overstelpt mij met verhalen over een priester, die zich aan homosexuele handelingen met minderjarigen schuldig gemaakt zou hebben.

Uit een en ander blijkt, dat zijn ressentiment tegen de kerk zeer groot is. Uit het gestichtsstrafregister blijkt dat hij zich tijdens een godsdienstoefening onnet gedraagt, tengevolge waarvan hij een dag op water en brood gezet wordt. Hij wekt de ergernis op van de geestelijken, die met hem te maken gehad hebben. Zijn godsdienstleraar in Breda verklaart, wanneer hij over V.I. moet adviseren, letterlijk het volgende: „Deze Bron is waarlijk niet veel. Enige verlichting of verkorting van straf zal geen kwaad doen, maar ook niet veel goed. Laat hem maar zitten". Een harteloos, weinigzeggend en onwelwillend advies.

Het advies van de geestelijke te Leeuwarden is evenmin gunstig, maar veel beter gefundeerd. „Godsdienstig bepaald onverschillig. Volgens mijn mening heeft de straf moreel op hem al heel weinig invloed gehad en bestaat grote vrees voor verval in het oude leven, wanneer hij in zijn omgeving terugkeert. Zie niet veel heil in V.I.."

In een persoonlijk gesprek met mij getuigt deze laatste geestelijke dat Bron totaal onverschillig is en geen moraal kent.

Het rapport van de bezoeker der Zedelijke Verbetering is in tegenstelling met dat van de geestelijken vrij gunstig. Volgens hem is Bron impulsief, goedhartig en zal hij voor de kost hard werken. De directeur oordeelt: „Bron is geen mooiprater; hij is soms heftig, wanneer verleden en toekomst ter sprake komen. Zijn aard is niet bepaald slecht. Zijn omstandigheden en slechte omgeving deden veel kwaad."

Zijn inbraken zijn vakwerk. Bekend heeft hij nimmer. Hij vertrouwt ons toe, dat hij het een eer vindt wederom „onbekend" te zitten. Dat doen de anderen hem niet na.

Uit de verhalen van Bron blijkt, dat de verhouding onder de Ossenaren in het gesticht te wensen overlaat. Bron trilt van verontwaardiging, wanneer hij vertelt, hoe door de bekentenissen, met name die van Toon Sossen en Joh. te Mortel, „gehele huishoudings ongelukkig gemaakt zijn!" Volgens hem was de bedoeling van genoemden hun eigen familieleden te sparen door anderen „er in te luizen". Hij is de mening toegedaan, dat die anderen een paar maanden op hun eigen straffen hebben willen verdienen door alles te bekennen, wat zij zich maar konden herinneren van anderen.

Zo hebben zij feiten bekend of, zo zij er zelf niet mee te maken hadden, aan het licht gebracht, die lang geleden gepleegd waren, terwijl de daders al sinds jaren zichzelf gereclasseerd hadden en een gelukkig familieleven hadden. Hij

neemt als voorbeeld het geval van van Zaayen. Die had een vaste betrekking in Eindhoven, een vrouw en vier kinderen en er was niets op hem aan te merken. Sossen vertelde een oud geval van deze man; het gevolg is geweest, dat van Zaayen zijn betrekking, zijn vrouw en zijn kinderen kwijtraakte. Men heeft Toon Sossen beloofd dat hij voor de doodslag op van Nispen niet gestraft zou worden, omdat de schuld voor het grootste gedeelte bij van Nispen gelegen zou hebben; Sossen heeft daarop uitvoerig bekentenissen gedaan, maar toen hij er toch inging wegens doodslag, heeft hij voor de Rechtbank zijn bekentenissen c.q. getuigenissen niet willen waar maken en heeft hij zelfs gezwegen.

„Joh. te Mortel was mijn kameraad. Hier in de gevangenis heb ik nog geen woord met hem willen wisselen. Ook Noest kan ik moeilijk al die bekentenissen vergeven. Mak vergeef ik het graag. Dat is een jongen met een goed hart. Die anderen zijn geheel karakterloos. Wim Bron, dat is ook een aardige jongen, die een ander niets kwaads zou willen berokkenen."

Merkwaardig is zijn houding, als Ossenaren de code niet onderhouden. Zo ontkent hij (als steeds) ook in de moordzaak Hornikx iets gezien of gehoord te hebben. Hij houdt dit rustig vol voor politie, R.-C. en Rechtbank. Maar als B. voor het Hof plotseling gaat spreken en Hornikx belast, staat Kees op en vertelt wat hij gezien heeft, om duidelijk te maken dat B. minstens medeplichtig is.

Bron wijt zijn criminaliteit aan zijn ongelukkige sociale omstandigheden. Hij noemt zich daarvan het slachtoffer en verdedigt deze stelling met scherpzinnigheid. Van beroep is hij los arbeider in de bouwvakken, zoals wij zagen, maar hij is dikwijls zonder werk geweest, soms zelfs door schuld van de politie. Op zijn 20e jaar werkt hij nl. bij Zwanenberg, waar hij bijzonder goed zou zijn aangeschreven. Op een Maandagmorgen blijkt dat zijn nummer weg is. Wanneer hij bij de portier informeert hoe dat komt, wordt hem medegedeeld dat de politie opdracht gegeven heeft hem te ontslaan. Hij vertelt verder: toen ik bij van Kempen kwam om hem hierover verantwoording te vragen gaf deze toe, dat hij de betreffende opdracht had gegeven en snauwde hij mij toe: „Jullie Bron's moeten maar gaan stelen!" Ik antwoordde, dat ik nog nooit gestolen had. „Dan moet je het nou maar gaan doen", zei van Kempen. Bron vervolgt: „Het zal U niet verwonderen dat er dan gekke dingen gebeuren, vooral wanneer er een beetje courage in een man zit."

„In 1934 heb ik nog eens hetzelfde beleefd. Ik kwam toen bij de burgemeester, nadat ik in de gevangenis gezeten had, en vroeg om werk. Burgemeester Ploegmakers zei: „Zo, wij moeten nou maar weer voor jullie boeven opdraaien, hè". Ik schreef toen onmiddellijk naar de vice-president en deze heeft toen de burgemeester hierover onderhouden. Het gevolg was, dat ik in de werkverschaffing kwam. Deze vice-president was een man, voor wie wij door het vuur wilden gaan. Hij voelde iets voor ons en liet ons nooit in de steek."

In Eindhoven kwam hij in 1929 in gezelschap van de vrouw van zekere Winkel uit Oss. Hij ging met deze vrouw samenwonen en uit die samenleving werd een kind geboren. Zijn reputatie was bij de gemeentepolitie in Eindhoven bekend, maar men nam waar dat hij goed oppaste. Hij werkte als opperman of als los arbeider. Het blijkt, dat Bron van deze vrouw en hun zoontje heel veel heeft gehouden. Tegenover verwijten van de zijde der geestelijkheid verdedigt hij zijn houding fanatiek en met scherpzinnigheid. In Eindhoven wordt hij ziek en trekt uit de Ziektewet. Is tenslotte geheel uitgetrokken. De financiële omstandigheden worden zeer moeilijk, hij blijft zeven maanden zonder werk en moet *f* 5.50 huur

Provinciaal Genootschap van

betalen. Dan pleegt hij met enkele beruchte inbrekers samen de poging tot inbraak, waarvoor hij $3\frac{1}{2}$ jaar krijgt. Toen in 1933 V.I. overwogen werd luidde het rapport van de P goed. Er werd gezegd, dat Bron in de gaten gehouden werd, maar dat hij goed oppaste, totdat hij plotseling op heterdaad betrapt werd bij het opensteken van een brandkast. Van zijn werkloosheid werd niet gerept in dit rapport, terwijl deze omstandigheid zeer belangrijk was. De V.I. is niet toegestaan.

Toen hij in Breda deze straf uitzat, stierf de vrouw tengevolge van een abortus in het ziekenhuis in Eindhoven. In behoeftige omstandigheden achtergebleven, meende zij onmogelijk een tweede kind te kunnen hebben, waardoor zij tot een wanhoopsdaad overging. De jongen (Bron was gek met de knaap) stierf daarna bij de grootmoeder te Oss tengevolge van een stuip. Uit de rapporten van de beide gestichten blijkt, dat hij met grote innigheid over de gestorven vrouw en het kind spreekt. Mij bleek ook, dat hij regelmatig van zijn zakgeld naar zijn moeder zond.

Ik merk op, dat Kees Bron berooft: een gasfabriek, een postkantoor, een klooster, een paar pastorieën; allemaal trefpunten van de gemeenschap wier vijand hij zich wil tonen.

In Breda verklaarde de leider van de arbeid in de gevangenis: „Deze man werkt zeer goed; is gewillig en ijverig genoeg."

De directeur van Leeuwarden verklaart: „Deze man wil werken en alles aanpakken om voortaan op het rechte pad te blijven." De leider van de arbeid in Leeuwarden zegt: „Bron werkt op het magazijn; hij werkt gewillig en zeer nauwkeurig."

Behalve in het reeds genoemde geval moet Bron nog een keer disciplinair gestraft worden, nl. wegens diefstal van een zeemleer.

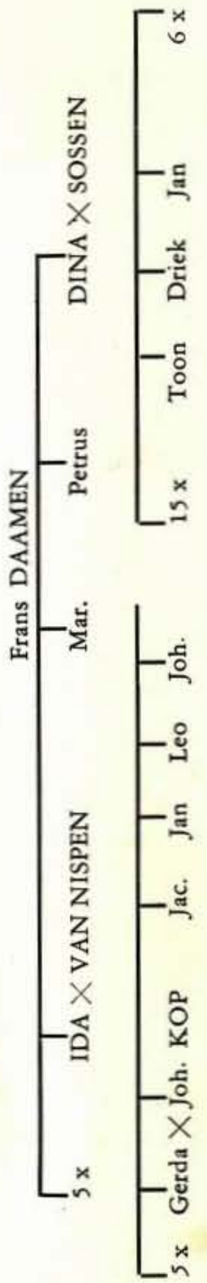
Hij ziet gespannen uit naar werk en denkt er niet over om naar Oss terug te keren; hij heeft daar trouwens ook alleen maar in zijn jeugd gewoond.

Maar er is nog een kwestie die Bron in de gevangenis intrigeert. Hij heeft nl. in 1935 boter gesmokkeld en daarvoor van een kantonrechter 60 gulden boete gekregen, subs. 30 dagen hechtenis. Omdat hij onmiddellijk daarna gearresteerd werd, heeft hij de boete nooit kunnen betalen, zodat er een verhoging van twaalf gulden over gekomen is. Hij heeft tijdig gevraagd om geruime tijd uitstel ná 13 Mei 1943, de datum waarop hij in vrijheid zal worden gesteld, maar dit uitstel is hem door de A.O.M. geweigerd. Dit kan Bron niet sportief vinden. Hij vindt het klein dat hij, die er naar snakt om op 13 Mei vrij te komen, nog een maand langer zal moeten zitten voor deze onnozele geschiedenis, want het staat immers vast dat hij de boete niet kan betalen, omdat hij van zijn uitgaanskas, die ongeveer 180 gulden bedraagt, niets kan overhouden wanneer hij zich geheel opnieuw in de kleren moet steken.

Ik deed persoonlijk nog een vergeefs beroep op de A.O.M. en slaagde er toen in een andere oplossing te vinden waarbij Kees toch op tijd in vrijheid gesteld kon worden. Hij is dan, in 1943, 30 kg beneden zijn gewone gewicht! Lang na zijn ontslag vertoonde hij nog hongeroedeem.

Hij nam zijn intrek bij zijn zuster Jerina.

§ 2. *De familie DAAMEN (P 7—P 16)*

De grootvader Frans Daamen tot wie wij teruggaan is geboren in 1846. Hij verwekte in zijn huwelijk 9 kinderen, waarvan 4 zeer jong overleden zijn. Van de langer levende vijf zijn 2 zonen, waarvan de jongste, Marinus, als hij in 1918 sterft, alleen een blanco strafregister gehouden heeft, omdat hij een zeer zware mishandeling, in 1911 gepleegd, hardnekkig blijft ontkennen, zodat hij tegen alle evidentie in niet veroordeeld werd.

De oudste zoon is *Petrus*, zie P 7.

De oudste dochter, *Dina* huwt met een *Sossen*, die vrij goed bekend staat volgens de P. Ik vind van hem slechts één aanhouding op rechterlijk bevel, in de vorige eeuw. Over Dina zijn weinig klachten. Zij schenkt het leven aan 19 kinderen, waarvan 1 levenloos: 6 zijn zeer jong overleden, 1 zoon komt later bij een vechtpartij om het leven.

Toon (P 8), *Driek* (P 9) en *Jan* (P 10) zijn resp. het 8e, 10e en 16e kind.

De tweede dochter, *Ida*, trouwt met *van Nispen*, die in zijn jeugd 2 maal wegens openbare dronkenschap en 1 maal wegens huisvredebreuk veroordeeld werd. Diens broer was vele jaren krankzinnig.

Het huwelijk wordt met 10 kinderen gezegend, waarvan 3 jong sterven. Ida staat buitengewoon slecht bekend. Zij dronk stevig en moedigde haar jongens aan, thuis te brengen wat ze „krijgen" konden. Als het de moeite loonde werd de buit verzilverd en de opbrengst meteen verbrast. Bij een van de woeste partijtjes die daarop volgden werd een der gasten doodgestoken.

Ontelbare malen heeft de P haar woning na misdrijven moeten onderzoeken, en deze huiszoekingen moesten steeds met geweld voltrokken worden. Bij een van die gelegenheden vond men een handige geheime bergplaats onder de vloer.

Van de overlevende kinderen zaten er 4, nl. die met de geboortenummers 2, 4, 5 en 9, van het mannelijke geslacht, na de round up allen in het gevang.

7. PETRUS DAAMEN.
Geboren 1877.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	20	1898;2	vernieling		
2	26	1903;8	wederspannigheid (o. dienst)		
			3 weken gev.straf		
3		12	3 mishandelingen en verzet (onder dienst)		
			5 mnd gev.straf		
			5 mnd gev.straf		
4	27	1905;2	ernstige mishandeling van een meerdere		
			2 jr. mil. gev.straf		
5	31	1908;12	mishandeling van ambtenaar in functie		
			45 dagen gev.straf		
6	32	1909;8	mishandeling		
			3 mnd gev.straf		
7	33	1910;7	openbare dronkenschap		
			3 d. h. + 6 mnd R.W.I.		
8		7	wederspannigheid		
			2 mnd gev.straf		
9		8	openbare dronkenschap		
			3 × 2 d. h. + 6 mnd R.W.I.		
10		9	2 maal wederspannigheid met mishandeling		
			2 mnd gev.straf		
11	33	1911;2	diefstal		
			6 mnd gev.straf		
12	37	1914;11	diefstal (levend varken)		
13	37	1914;12	diefstal		
			2 jr en 4 mnd gev.straf		
14	41	1919;3	diefstal (spek)		
15	42	1919;12	wederspannigheid in vereniging		
			2 mnd gev.straf		
16	42	1920;1	diefstal		
17	43	1920;7	diefstal		
18		9	wederspannigheid		
19		11	inbraak		
20		11	inbraak		
21	44	1921;7	wederspannigheid		
			4 weken gev.straf		
22	45	1922;6	inbraak		
			4 mnd gev.straf		
23	45	1923;4	inbraak		

Jac v. Nispen en Georgius Stel

	a	b	c	d	e
24	46	1923;8	belediging ambtenaar		
			1 mnd gev.straf		
25	47	1924;6	inbraak		Johan van Nispen
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
26	49	1926;7	inbraak		
27	49	1926;7	zware mishandeling		
28		9	inbraak (spek)		
29	50	1927;6	inbraak		enige van Nispen's
30		6	inbraak		Jac. van Nispen, Gerrit Hooy
31		12	inbraak		Jac. van Nispen, Driek Sossen
32		12	inbraak		dezelfden
33	50	1928;1	3 inbraken	C 5	dezelfden
34	52	1929;6	openbare dronkenschap		
35	52	1929;6	openbare dronkenschap		
36		7	openbare dronkenschap		
			3 w. hecht. + 1 jr R.W.I.		
			2 w. hecht. + 1 jr R.W.I.		
			3 w. hecht. + 1 jr R.W.I.		
37	56	1933;12	roofoverval		
			na de zuivering:		
38	66	1943;—	**5 jr gev.straf**		
			(voor C 52)		
			diefstal		
			1 jr en 6 mnd gev.straf		

Broer van moeder van Nispen. Nimmer gehuwd geweest, woont hij bij deze zuster in. Maakt zijn hele leven door zeer veel misbruik van sterke drank. Zijn lichaam vertoont tal van littekens, uit vechtpartijen overgebleven. Hij is krachtig van bouw. Zijn aandacht, inprentingsvermogen en algemene ontwikkeling zijn goed.

Hij is „los" arbeider en dikwijls zonder werk.

De instanties die hem vonnisten zijn 2 Krijgsraden, het Hoog Militair Gerechtshof, de rechtbanken in Roermond, den Bosch, Arnhem, enige politierechters in genoemde standplaatsen en de kantonrechters te Venlo, den Bosch en Utrecht. Zo geeft de serie openbare dronkenschappen in verloop van 4 weken medio 1929 (nrs 34, 35 en 36) hem van drie gerechten (rechtbank Arnhem, kantongerechten Oss en den Bosch) 3 keer een jaar Rijkswerkinrichting benevens de nodige paar weken hechtenis.

De vraag van al of niet bekennen is in het eerste deel van de loopbaan van Daamen zonder belang; hier is immers vooral sprake van agressie-delicten op heterdaad. Maar voor de diefstallen is zijn bekentenis meer nodig; als hij echter de tweede keer bekend heeft (nr 12), besluit hij dat nimmer meer te doen. Al wordt hij nog enige keren veroordeeld, alleen in de zuivering van 1935 heeft hij pas weer een bekentenis afgelegd.

Tussen deze beide bekentenissen liggen 20 jaren van voortdurende guerilla met gemeenschap en politie. Hij wordt dikwijls aangehouden, maar moet bijna altijd weer worden vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs. Nr 19 is de inbraak waarbij o.a. een revolver gestolen wordt. Later wordt de revolver in Heesch voorhanden aangetroffen bij iemand, die te goeder trouw uitlegt deze van Daamen te hebben

gekocht. Daamen, die al verdacht was, wordt aangehouden en ingesloten, maar het komt niet tot een veroordeling. In nr 23 wordt Daamen des nachts direct na de inbraak op straat aangehouden met een breekijzer bij zich. Hij ontkent in alle talen en er is geen bewijs. Zo gaat het meermalen.

Bij de mishandeling van nr 27 takelt hij zijn neef Toon Sossen met een mes levensgevaarlijk toe; deze brengt er het leven nauwelijks af. Vast staat wel dat de ruzie is ontbrand over de verdeling van de buit, die de enkele dagen eerder gepleegde inbraak opbracht.

In nr 29 wijst de politiehond vrijwel direct na de inbraak het huis van de van Nispen's aan. De ontvreemde portemonnaies worden leeg voor de woning teruggevonden. Hoewel het nacht is, wordt de hele familie nog op aangetroffen en naar het bureau gebracht. Daamen weigert bij zijn laatste straf V.I. te aanvaarden.

8. TOON SOSSEN.

Geboren in 1900.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1			— poging tot diefstal op R.K. bidplaats		te Mortel
2	18	1918;—	diefstal		
			3 weken gev.straf		
3	17	4	inbraak		Jac. v. Nispen en één andere en 2 helers
4		7	diefstal worst op slagerij		
			ƒ 10.— subs. 20 d. hecht.		
5	18	1919;6	diefstal (spijkers)		
			4 mnd gev.straf		
			6 mnd gev.straf		
6	20	1921;1	versch. inbraken		2 mededaders, 2 heelsters
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
7	22	1922;—	huisvredebreuk en mishand.		
			14 dagen gev.straf		
8		1923;6	diefstal (winkel)		
			8 mnd gev.straf		
9	24	1924;—	inbraak		
			1 jr en 4 mnd gev.straf		
10	25	1926;7	zware mishandeling met mes		
11	26	1927;2	wederspannigheid		Jac. v. Nispen
12		4	roofoverval	C 4	v. Zaayen, G. Hooy
13		1927;—	inbraak		Jac. v. Nispen, Benner
14	27	1928;1	inbraak	C 5[1]	Jac. v. Nispen, Daamen
15		1	inbraak	C 5[2]	dezelfden
16		1	inbraak	C 5[3]	dezelfden
17		1	roofoverval		Johannes v. Nispen, Noest
18		1	inbraak		Noest
19		1	diefstal (vlees uit fabriek)		met een ander
20	28	9	inbraak (ƒ 1200.—)		Jac. v. Nispen
21		10	diefstal (big)		Driek Sossen
22		11	inbraak (in pastorie)		Jac. v. Nispen, Kees Bron, Benner
23		—	inbraak	C 6	Jac. van Nispen, Driek Sossen, Kees Bron

	a	b	c	d	e
24			— inbraak (brandkast)		Jac. v. Nispen
25			— inbraak		dezelfde
26			— inbraak (brandkast)		Jac. v. Nispen, Driek Sossen
27			— diefstal		Marinus Schroeder en een ander
28			12 inbraak		Noest en Westerhuis
29	29	1929;—	brandstichting		Schuur en een ander
30			— inbraak		Benner en een ander
31			— inbraak		Kees Bron en Benner
32			— roofoverval		Winkel en Joh. Kop
33			— straatroof met geweld		
34			— roofoverval		Georgius Stel en Joh. Kop
35	28		1 roofoverval	C 7	Groot, Joh. Kop
36			1 inbraak		Jac. v. Nispen en Benner
37			3 inbraak		Driek Sossen en een ander
38			3 inbraak		Driek Sossen
39	29		12 doodslag	C 10	
40			— diefstal (kippen en konijnen)		te Mortel, Kees Bron en een ander
41	30	1930;—	inbraak		Georgius Stel
42			— inbraak (brandkast)		Kerstholt
43			— inbraak		dezelfde
44			— inbraak		dezelfde
45			— rijwieldiefstal		
46			— diefstal (eieren)		Kerstholt
47			— inbraak		Kerstholt, Mar. te Mortel
48			— inbraak		Kees Bron
49			— inbraak		G. Stel en Lambertus Stel en Joh. Kop
50			— inbraak		G. Stel, Joh. Kop
51			— inbraak		Kerstholt, Mar. te Mortel
52			— inbraak (fiets)		G. Stel
53			— inbraak (in postkantoor)		Kees Bron en Benner
54	29	1930;4	roofoverval	C 12	G. Stel, Kever en Oogt
55	30	8	inbraak		G. Stel, L. Stel en Joh. Kop
56			— inbraak		Ant. te Mortel en Westerhuis
57			— inbraak (kippen)		Kever
58		9	roofoverval	C 13	J. Kop en F. Kop en de Stoppelaer
59		10	inbraak	C 15	Kerstholt en te Mortel
60		11	inbraak		Kerstholt en Kees Bron
61		11	inbraak		Kerstholt
62		12	inbraak	C 18	Kerstholt en Mar. te Mortel
63		12	inbraak	C 17	dezelfden
64		12	inbraak	C 19	dezelfden
65	31	1931;—	inbraak		Kerstholt
66	30	3	inbraak		dezelfde
67		3	inbraak		dezelfde
68		4	inbraak		dezelfde
			3 jr en 6 mnd gev.straf		
			(voor nr 68)		
69	34	1934;11	inbraak		Driek Sossen
			na de zuivering:		
			5 jr en 6 mnd gev.straf		
			(voor C 13)		
			6 jr gev.straf		
			(voor C 10)		

Over zijn jeugd is zeer weinig bekend. Hij heeft school gegaan bij de fraters en het gebracht tot en met 9 maanden in de hoogste klas. Volgens zijn eigen verklaring kon hij gemakkelijk leren. Als hij vertelde (in de bizondere strafgevangenis te Leeuwarden), was dat regelmatig, met gevoel voor hetgeen essentieel en dat wat slechts illustratief is, recht op het doel af. Gaat het verhaal over zijn ierse dagen dan spreekt hij er een mondje Engels tussen door. Hij maakt een wakkere, pientere indruk.

Ik heb een staat gezien met het resultaat van een intelligentietest, gemaakt bij de aanvang van een van zijn straftijden. Zijn schoolkennis wordt dan aangeslagen als die van de 3de klas van de lagere school. Niettemin wordt zijn algemene ontwikkeling in hetzelfde rapport groot genoemd. Van zijn aandacht heet het: kan zijn aandacht goed concentreren; over het inprentingsvermogen: zeer goed. Nota bene: deze merkwaardige man weet 5 jaar na de inbraak van C 17, als hij daarna minstens een tiental andere misdrijven gepleegd heeft, precies de coupures van het gestolen bedrag te noemen, tot in de pasmunt nauwkeurig. Van Kempen noemt hem na de Zuivering „een zenuwachtig en haastig persoon en in verband hiermede zeer gevaarlijk." Vast staat, dat er onder zijn misdadige collega's zijn, die hem zeer vrezen. Onze eigen ervaring is voorts dat Toon een bijzonder gevoel voor humor bezit.

Hij is klein van stuk (1.65 m lang). Het hoofdhaar is blond tot donkerblond; hoog voorhoofd, donkerbruine ogen. Krachtig gebouwd, van betrekkelijk zwaar gewicht (83 kg voor de oorlog).

Iedereen is het er over eens, dat Toon uitstekend werken kan; het duurt door de omstandigheden echter nooit zo lang. Van zijn jeugd af heeft hij veel en onmatig gedronken; hij is tengevolge daarvan meermalen in aanraking met de politie geweest.

In 1930 krijgt hij omgang met Jerina, de vrouw van Koosje Bron, die in de gevangenis is. Als Bron terugkomt, gaat Toon met Jerina inwonen bij Georgius Stel en later verhuizen zij samen naar Eindhoven, waar hij in 1931 op heterdaad betrapt wordt bij een inbraak. Teruggekeerd uit de gevangenis, moet hij zien dat Jerina alweer met een ander door het leven gaat. Hij haalt zijn meubeltjes uit haar huis en trekt weer naar Oss. Toen zijn broer Jan in de gevangenis kwam, ging hij bij de schoonzuster inwonen.

Zijn wrok tegen de politie is groot, vooral van Kempen noemt hij ronduit gemeen.

„Toen ik uit Arnhem kwam, uit de gevangenis, was ik van zins nooit weer te gaan stelen, van Kempen beloofde mij aan werk te helpen, maar ik moest eerst eens wat vertellen van mijn kornuiten. Dagenlang duurde dit. Telkens vroeg ik weer wanneer ik nu aan het werk kon gaan en iedere keer was het antwoord: wat kun je me vertellen? Tenslotte heb ik hem maar ergens heen gestuurd. Ik heb hem verteld, dat „ze" ergens waren gaan „kijken", nl. bij het postkantoor te Nistelrode. Er was niets van aan, maar ik had tenminste het plezier, dat ze daar een paar nachten op de loer gelegen hebben. Ook al kreeg ik er geen werk door. Van Kempen heeft daardoor een persoonlijke wrok tegen mij opgevat. Ik weet zeker dat hij getracht heeft mij bij Zwanenberg weg te krijgen. Keultjes was anders. Die heeft mij eenmaal serieus aan werk geholpen.

Behalve gemeen, was de politie bizonder dom. Verbeeld U, dat ik eens, verdacht van een overval, door de agenten van Oss ben opgehaald, in een cel gestopt en weer vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs, terwijl ik in mijn vestzakje het sleuteltje had van een bij die overval ontvreemd horloge. Als ze mij goed gefouilleerd hadden had ik toen gehangen. Maar ze hebben het voorbij gezien. De politie heeft verder altijd met valse getuigen gewerkt. Zo hebben ze personen tegen mij laten getuigen dat ik hun medegedeeld had van Nispen te hebben doodgestoken. Dit terwijl ik zelfs tegen mijn eigen broer nog nooit daarover had gesproken. Deze getuige is naderhand door van Kempen geholpen."

Toen ik voor Zwanenberg naar Ierland gestuurd werd als baas in de slagerij — ik was een goed vakman —, begon een mooie tijd van mijn leven. Mijnheer Zwanenberg was voor ons, arbeiders, heel goed. Denk U zich maar eens in wat het voor mij betekende, dat hij mij deze verantwoordelijke baan gaf, nadat ik ongeveer vijf jaar in de gevangenis had gezeten. Niemand in Ierland wist natuurlijk iets van mijn verleden af. Ik zou een geheel nieuw leven hebben kunnen beginnen, als er niet iets fataals gebeurd was. Zoals ik zei, was ik in Ierland baas. Een van de ierse jongens, die ik overigens wel lijden mocht, kon zich maar niet afwennen baldadig te zijn en te smijten met stukjes ingewand e.d.. Ik heb hem er een paar keer over onderhouden, maar ik kreeg telkens brutale antwoorden. De ierse en engelse jongens voelen nogal sportief en hij zei dan ook telkens tegen mij, dat hij heus niet bang voor mij was. Op het laatst, toen ik hem dreigde met een schop onder zijn achterste, antwoordde hij een keer, dat hij mij dan twee trappen terug zou geven. Ik keerde mij na deze woordenwisseling om en liep weg, maar toen ik plotseling even omzag zag ik dat hij achter mijn rug weer bezig was. Ik heb hem toen een tik gegeven en toen hij daarop dreigend op mij afkwam, een verschrikkelijk pak slaag. Daar was ik helaas nu eenmaal Ossenaar voor. Hij was een beetje kapot en ik kreeg een bekeuring wegens mishandeling. Ik wist, dat bij de behandeling van deze zaak alles omtrent mijn verleden bekend zou worden en omdat ik die gedachte zeer onaangenaam vond ging ik maar weg. De kwestie is namelijk," — hier lachte Toon, alsof hij iets erg grappigs vertelde — „dat ik mij in Ierland zeer goed ingeburgerd had. Ik kon het goed met de mensen vinden. De verhouding van chefs en lager personeel was er heel gemakkelijk, evenals die tussen burgers en arbeiders. Ik maakte er vrienden en toen heb ik mij voorgedaan als iemand die belang stelde in reclassering en gevangeniswezen. Zo heb ik in Castlebar, aan de Westkust, waar ik woonde, en ook nog in enige andere plaatsen, gedaan gekregen dat men mij gevangenissen van binnen liet zien. Ik was er inderdaad erg nieuwsgierig naar, wat U wel kunt begrijpen, maar die mensen wisten natuurlijk niet de pikante oorsprong van deze interesse. Ik nam bv. de maten van de cellen op (ze zijn er kleiner en smaller dan in Nederland). Stel je nu voor dat gebleken zou zijn dat ik zelf jarenlang had gezeten! Nee, zo'n figuur kon ik niet slaan. Toch heb ik achteraf wel gedacht dat het onverstandig van mij geweest was om weg te gaan. Ik had het beter kunnen nemen. Nu kwam ik terug in Nederland, wetend dat het moeilijk zou zijn hier werk te vinden. Ik wist, dat ik hier gemakkelijk op het oude pad terug zou komen; dat is dan ook gebeurd."

In Eindhoven werd hij al spoedig gesignaleerd in beruchte kroegen, omgaande met beruchte misdadigers. C 17, waarin hij het initiatief tot de diefstallen neemt, getuigt van deze contacten. Hij werd zorgvuldig in de gaten gehouden, tot zijn betrapping op heterdaad volgde.

In de gevangenis te Breda wordt in 1933 V.I. geweigerd met alle 5 adviezen tegen. Desondanks zijn eigenlijk de meningen over hem merkwaardig sympathiek. Hij werkt uitstekend, is ijverig, gewillig, netjes, behoorlijk in de omgang, opgeruimd, werklustig en van goede wil, om de positiva uit de rapporten te verzamelen. Daar staat echter tegenover, dat men hem sluw en onverschrokken noemt, tot alles in staat als er moeilijkheden zouden komen, en dat men meent dat hij met het zuiverste geweten weer aan het stelen zal gaan als hij na ontslag werkloos zou blijven. Inderdaad geen typisch geval voor V.I.. Eigenlijk komt een en ander hierop neer dat het kwaad diep is ingevreten en dat de straf hoegenaamd geen invloed op Toon Sossen heeft.

Hij spant zich nu ook niet bepaald in om deze slechte faam tegen te gaan. In C 13 staat hij glimlachende de verklaringen af te leggen, die hem voor $5\frac{1}{2}$ jaar in de gevangenis zullen brengen, zodat de president hem tot de orde moet roepen; dat zal hem zeker geen goed gedaan hebben (hij krijgt de hoogste straf van de zes in deze zaak verdachten), maar men zou verkeerd doen dit „lachen" van Toon Sossen als een uiting van boosaardige hilariteit of impertinentie t.a.v. zijn rechters te beschouwen. Het is aanzienlijk tragischer; het is eerder een uiting der mildheid van iemand, die weet dat hij verloren heeft en hoezeer zijn leven uit is.

Op een gegeven ogenblik vertrouwde hij mij in Leeuwarden toe:

„Ik zit nu drie maanden in de gemeenschap. De cel is drukkender, de gemeenschap geeft afleiding. Ben je er evenwel overheen, over de gedachten en de wroeging, dan kun je beter in de cel zitten. Ik houd het meest van celstraf met beperkte gemeenschap, overdag gezamenlijk werken en 's avonds een cel voor je alleen, waarin je op je gemak kunt lezen. Ik lees hier veel en graag. Wat dat er-overheen-komen betreft, de eerste 3 jaar heb ik moeite gehad met die doodslag op mijn neef."

Wij kunnen deze bekentenis gevoegelijk a contrario toepassen op zijn economische delinquentie en concluderen, dat hij daarvan wel weinig hartzeer gehad zal hebben. Hij wordt 9 keren disciplinair gestraft; meestal wegens roken en verder 3 × wegens vechten en 1 × wegens brutaliteit jegens bewaarders.

Hij stierf in 1944 in de gevangenis te Leeuwarden, mede tengevolge van ondervoeding. Men verdacht hem er al lang van dat hij zijn voedsel gedeeltelijk tegen tabak verruilde.

9. DRIEK SOSSEN

Geboren in 1903.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	21	1924;11	roofoverval	C 1	Puck Hooy en v. Zaayen
2	22	1925;4	kippendiefstal		Jac. v. Nispen, Gerrit Hooy en een ander
			1 jr gev.straf		
3	23	1926;7	inbraak		Johan v. Nispen en een ander
4		7	poging tot inbraak met vernieling		dezelfden
5		7	poging tot inbraak met vernieling		dezelfden
6		8	brandstichting met dodelijke afloop	C 3	Johan v. Nispen, Driek Sossen, Hoppe en Willem Hooy
7	24	1927;11	inbraak		Jac. v. Nispen, Joh. Kop
8		12	inbraak		Jac. v. Nispen en Daamen
9		12	inbraak		dezelfden
10		12	inbraak [1]		Jac. v. Nispen
11		12	inbraak [1]		Leo v. Nispen
12		12	inbraak [1]		Jac. v. Nispen
13		1928;—	inbraak		dezelfde
14		1	inbraak	C 5	Driek Sossen, Jac. v. Nispen, Daamen
15		1	inbraak		Jac. v. Nispen
16		1	inbraak		dezelfde
17		1	inbraak		dezelfde
18	25	3	inbraak		dezelfde
19		3	inbraak		Jac. v. Nispen en Joh. Kop
20		6	inbraak (bij Eerw. Zusters)		Jac. v. Nispen en Kees Bron
21		—	inbraak (brandkast)		Jac. v. Nispen en Toon Sossen
22		1928;6	inbraak		Jac. v. Nispen en Kees Bron
23	25	1928;6	inbraak		dezelfden
24		6	inbraak (bij Pastoor Bloem)		Jac. v. Nispen
25		8	inbraak		dezelfde
26		10	diefstal (van een big)		Toon Sossen
27		11	inbraak	C 6	Jac. v. Nispen, Kees Bron en Toon Sossen
28		12 6	pogingen tot inbraak te Heesch		Jac. v. Nispen en Joh. Kop

[1] drie achtereenvolgende dagen w.o. 31 Dec. en 1 Jan.

	a	b	c	d	e
29		12	inbraak te Huiseling		Jac. v. Nispen en Kees Bron
30	26	1929;3	inbraak		Toon Sossen
31		3	inbraak		Toon Sossen en een ander
32		6	openbare dronkenschap bij recidive		
33		7	kippendiefstal	C 9	Jac. v. Nispen en Ummels (heler)
34		1	roofoverval	C 8	Isaac Sneu, te Mortel, Jac. v. Nispen, Kees Bron en Benner
			2 jr en 6 mnd gev.straf		
35	29	1932;—	inbraak		Marinus Schroeder en Gerrit Hooy
36		—	roofoverval (bij G. v. Hinthum)		
37	30	1933;—	inbraak		C. v. Nispen, Joh. Kop en Marinus Schroeder
38		—	inbraak		Mar. Schroeder en Joh. Kop
39		—	inbraak		Mar. Schroeder en een ander
40		—	roofoverval op weduwe		Mar. Schroeder, Joh. Kop, C. v. Nispen en Gerrit Hooy
41		—	inbraak		Mar. Schroeder, Joep Schroeder en G. Kop
42	29	1933;1	straatroof met geweld (bril in étui)		C. v. Nispen en een ander
43		2	straatroof m. geweld (ƒ 5.—)		dezelfden
44	30	4	inbraak		C. v. Nispen en Joh. Kop
45		6	inbraak in school		Puck Hooy
46		6	inbraak		C. v. Nispen en Joh. Kop
43		6	inbraak		dezelfden
44		6	inbraak		dezelfden
45		6	inbraak		dezelfden
46		10	inbraak	C 50	Puck Hooy en Leo v. Nispen
47		12	inbraak		Corn. v. Nispen en Joh. Kop
48		12	inbraak		dezelfden
49		12	inbraak		Corn. v. Nispen
54		12	roofoverval	C 52	Daamen, C. v. Nispen, Mar. Schroeder en Joh. Kop
55		—	inbraak		M. Schroeder, J. Schroeder en een ander
56		1934;1	inbraak		M. Schroeder, Puck Hooy en Joh. v. Nispen
57		1	inbraak		dezelfden
58		2	diefstal	C 56	Jan Sossen, Gans en Ronde
59		4	diefstal		Joh. Kop, Leo v. Nispen en Ronde
60	31	11	diefstal		Toon Sossen
61		11	inbraak		dezelfde
62		12	diefstal		M. Schroeder, J. v. Nispen en Joh. Kop
			na de zuivering:		
			2 jr gev.straf		
			(voor C 50)		
			8 jr gev.straf		
			(voor C 3)		

Physiek: klein van gestalte (1.64 m lang), goed gespierd, middelmatig van gewicht (voor de oorlog 68 kg). Haarkleur donkerblond, kleur van ogen donkerbruin. Littekens aan hals en handen.

Op school vaak blijven zitten. Na zijn schooltijd kwam hij bij de kistenmakerij

van Jurgens, vandaar bij Kuipers, andere kistenfabrieken, kapokfabriek, enz.. Tussentijds was hij vaak werkloos. De gevangenisonderwijzer noemt hem, als hij in 1930 komt tuchten, aanvankelijk zeer slecht in alle vakken. Zijn schoolkennis is niet alleen gering (rekenen en taal overeenkomstig het peil van het 3de leerjaar), maar ook de algemene ontwikkeling is gering. Zijn inprentingsvermogen blijkt middelmatig te zijn, zijn aandacht goed, zijn houding actief, zijn stemming „positivistisch". De gevangenisonderwijzer verklaart dat hij merkwaardig snel bijleert. De reclasseringsraad te Arnhem typeert hem, als het over V.I. gaat, als een werkschuwe zwakkeling. In Leeuwarden heet hij later: ijverig en gewillig. Ook de onderwijzer daar constateert eerst weinig kennis, met snelle goede vorderingen.

In een oud psychiatrisch rapport vind ik hem beschreven als een vrij actief, matig emotioneel man, met middelmatige secundaire functie, normaal, beslist geen psychopaath.

Vermoedelijk heeft Driek wel meer misdrijven gepleegd dan de in de staat opgesomde; hij zal ze zich allemaal wel niet meer herinneren. Wat in het vak van inbreken te leren is heeft hij opgestoken bij zijn beruchte oom Petrus Daamen (P 7).

De brandstichting met dodelijke afloop van C 3 heeft hem hard aangepakt. De ernstige afloop heeft hij in het geheel niet bevroed, en toen hij naar de begrafenis van de slachtoffers is wezen kijken heeft hij zich aan een paal moeten vasthouden om zich staande te kunnen houden, overmeesterd als hij was door zijn aandoening. Misschien maakt hij het hier iets te mooi, toch mag wel worden aangenomen dat dit misdrijf zwaar op zijn consciëntie is blijven wegen, hetgeen van alle andere feiten tezamen niet gezegd kan worden.

Hij verdraagt zijn straf goed, belooft vaak beterschap en wordt in dat opzicht door niemand helemaal serieus genomen. Kerkelijk practiseert hij niet.

Hij maakte al vroeg misbruik van sterke drank en kwam daardoor dikwijls in aanraking met de politie. Opzending naar de R.W.I. is het noodlottig gevolg.

Zijn sexuele moraal is uitgesproken los. Hij heeft volgens eigen verklaring een kind verwekt bij een vrouw Vlies en twee bij een vrouw Hoek en hij heeft jarenlang gewoond bij onze Winkel, met wiens vrouw hij het hield. Werkte op den duur praktisch niet meer.

10. JAN SOSSEN.
Geboren in 1910.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	21	1932;9	diefstal (kippen)		C. v. Nispen en een ander
2	23	1934;2	heling	C 56	Driek Sossen, Ronde en Gans
3	23	1934;7	inbraak (kippen)		C. v. Nispen en 2 anderen
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
			(voor nr 3)		
			na de zuivering:		
			1 jr gev.straf voorw.		
			(voor C 56)		
		1940;—	vernieling		
			f 5.— subs. 5 d. hecht.		
		1945;—	diefstal in vereniging		
			f 25.— subs. 10 d. hecht.		

Van beroep metselaar. Gehuwd.

De burgemeester noemt zijn reputatie ongunstig (inlichtingenstaat) maar van Kempen verklaart voor de Rechtbank: „Hij is niet een van de slechtsten en komt m.i. in aanmerking voor V.I.".

Voor zaak 3 hebben zij hem eerder te pakken dan voor C 56, welk geval pas met de round up boven water komt. Zo zit hij voor de grotere jongste criminaliteit al in het gevang, als de vervolging ter zake van de oudere nog begint. In C 56 is daderschap (dat is het eigenlijk) primair telastgelegd, maar de Rechtbank kwalificeert het bewezene als heling.

11. JAC. VAN NISPEN.
Geboren in 1899.

Criminele status.

	a	b	c	d	e
1	14	1914;2	diefstal (500 varkensblazen)		met 3 anderen
2	18	1918;4	diefstal		
3		4	diefstal (100 kg vet)		met 4 anderen
			f 50.— subs. 100 d. hecht.		
4		1919;—	desertie		
5	19	1919;6	inbraak (drijfriemen)		Toon Sossen en 3 anderen
			1 mnd mil. detentie		
			8 mnd gev.strat		
6	20	1919;12	wederspannigheid		Daamen en een andere
			1 week gev.straf		
7	21	1921;2	diefstal (partij bomen)		Joh. v. Nispen en een ander
			1 mnd gev.straf		
8		12	mishandeling		Noest, Hesselink en een ander
9	22	1922;6	belediging politie		
			f 20.— subs. 20 d. hecht.		
10	23	1922;11	zware mishandeling		
			6 mnd gev.straf		
11	24	1923;8	roofoverval		Koosje Bron en Oogt
12		1923;10	beroving (f 600.—)		
			1 jr gev.straf		
13	25	1925;2	wederspannigheid		met 2 anderen
			1 mnd gev.straf		
14	25	1925;4	diefstal (kippen)		Driek Sossen, Gerrit Hooy en een ander
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
15	27	1927;2	wederspannigheid		Toon Sossen
16	27	1927;4	wederspannigheid		
			2 mnd gev.straf		
17	27	1927;6	inbraak		Servaas Schroeder, Joh. Kop, Mich. Haalover
18	27	1927;6	inbraak		Joh. v. Nispen, Corn. v. Nispen, Daamen en Leo v. Nispen
19	27	1927;7	inbraak		Gerrit Hooy en Daamen
20	28	1927;11	inbraak		Driek Sossen en Joh. Kop

	a	b	c	d	e
21	28	1927;12	inbraak		Driek Sossen en Daamen
22	28	1927;12	inbraak		Driek Sossen
23	28	1927;12	inbraak		Toon Sossen en Benner
24		1927/'28	inbraak		Driek Sossen en Daamen
25		1927/'28	inbraak		Driek Sossen
26		1928;—	inbraak		dezelfde
27		1928;1	inbraak		Toon Sossen en Benner
28		1928;1	drie maal inbraak van zaak 5	C 5[1]	Driek en Toon Sossen
29				C 5[2]	dezelfden
30				C 5[3]	dezelfden
31		1928;1	inbraak		Driek Sossen
32		1928;1	inbraak		dezelfde
33	28	1928;1	inbraak		
34		1928;1	inbraak		Driek Sossen
35		1928;3	inbraak		dezelfde
36		1928;3	inbraak		Driek Sossen en Joh. Kop
37		1928;4	inbraak		Kees Bron en Joh. Kop
38		1928;6	poging tot diefstal (damestas)		
39		1928;6	inbraak (pastoor Bloem)		Driek Sossen
40		1928;6	inbraak Lithoyen (bij Eerw. zusters)		Driek Sossen en Kees Bron
41		1928;6	inbraak		dezelfden
42		1928;8	inbraak		Driek Sossen
43	29	1928;9	inbraak		Toon Sossen
44		1928;12	inbraak		Benner
45		1928;10	inbraak		Kees Bron en Benner
46		1928;11	inbraak (pastorie)		Toon Sossen, Kees Bron en Benner
47		1928;11	inbraak		Toon Sossen
48		1928;11	inbraak	C 6	Driek en Toon Sossen en Kees Bron
49		1928;11/12	inbraak		Toon Sossen en Benner
50		1928;11	inbraak Nuland (brandkast burgemeester)		
51		1928;12	inbraak		Driek en Toon Sossen
52		1928;12	poging t. inbraak o. 6 plaatsen		Benner
53		1928;12	inbraak (pastorie)		Driek Sossen en Joh. Kop
54		1928;12	inbraak		Driek Sossen en Kees Bron
55		1928;12	inbraak		Benner
56		1929;1	inbraak		dezelfde
57		1929;1	roofoverval		dezelfde
					te Mortel, Kees Bron, Benner en Isaac Sneu
58		1929;7	kippendiefstal	C 9	Driek Sossen en Ummels (heler)
59		1929;6	openbare dronkenschap		
			3 w. hecht. en 1 jr R.W.I.		
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
60	32	1932;3/4	inbraak (pastoor Bloem)		Mar. Schroeder, Corn. v. Nispen en Joep Schroeder
61		1932;—	inbraak (pastorie)		Corn. v. Nispen, Joep Schroeder en Mar. Schroeder
62		1932;—	roofoverval		Koosje Bron, Winkel, Mar. te Mortel
63		1932;5	brandstichting	C 31	Corn. v. Nispen, Joh. Kop en Overbeek
64		1932;5	roofoverval	C 32	Noest, te Mortel en Westerhuis
65		1932;6	beroving op straat met geweld		Corn. v. Nispen
66		1932;8	inbraak		te Mortel
67	33	1932;10	diefstal (kippen)		

	a	b	c	d	e
68		1932;12	inbraak	C 34	van Duisburg, Corn. v. Oers en Vlies
			3 jr gev.straf		
			na de zuivering:		
			6 jr gev.straf		
			(voor C 32)		
			1 jr gev.straf		
			(voor C 6)		

Jac. van Nispen is klein van gestalte (1.66 m lang), stevig gebouwd; haarkleur lichtbruin; een weinig kaal; hoekige kin, diverse tatoeringen op armen en borst. Zijn algemene ontwikkeling is goed.

De eerste keer komt hij op 15-jarige leeftijd met de politie in aanraking terzake van een grote diefstal (van 50 varkensblazen uit een der slagerijen), gepleegd met drie andere knapen. Hij is daarna steeds verder afgezakt, om tenslotte een der grootste misdadigers uit de gemeente te worden.

Hij maakt al zeer vroeg ernstig misbruik van sterke drank en is dan gevaarlijk. Van Kempen vertelt hoe hij met de revolver op een afstand gehouden moest worden, toen hij met een groot geopend mes in de hand trachtte het opbrengen van een dronken kameraad te beletten. Is niet gehuwd. Woont in 1928 en 1929 thuis bij de vrouw van Koosje Bron, die dan zelf in de gevangenis zit. Werken doet hij nooit. Niemand wil hem trouwens hebben.

Zijn beroepsmatig inbreken blijkt bv. uit het volgende: de 4 inbraken genummerd 20 t.m. 23 pleegt hij in December 1927 in één nacht; de eerste van deze diefstallen levert genoeg levens- en genotsmiddelen op om het enige tijd op uit te houden, maar wordt toch nog door drie andere, stuk voor stuk eveneens tamelijk lucratieve inbraken gevolgd. Na 2 dagen breekt hij weer in, na een kleine week weer op drie plaatsen in één nacht, en dan neemt hij zijn rust tot Maart, als alles op is.

De P, die hem scherp in het oog houdt, heeft enkele malen kans hem aan te houden in verdachte omstandigheden, maar slechts zelden om voldoende bewijs bijeen te brengen.

Op zijn gedrag in de gevangenis is nimmer iets aan te merken; hij doet duidelijk zijn best. Niettemin mag dit niet worden opgevat als een blijk van berouw; daarvan is namelijk geen sprake. „Krijg ik straks geen werk, dan gaat het zeker wéér mis". Na in zijn laatste straftijd in gemeenschap geplaatst te zijn, verzoekt hij zelf om weer in de cel te mogen werken, omdat hij, zoals hij de directeur schrijft, elke vechtpartij met Toon Sossen wil voorkomen. Hij vraagt en krijgt verlof om van zijn verdiende geld een en ander naar zijn zuster te mogen sturen. Het college van regenten adviseert in 1942 afwijzend over V.I.. „Gezien 's mans antecedenten en gezien het feit, dat hij afkomstig is uit Oss", wordt welslagen daarvan niet verwacht.

Met 3 maanden huisgratie vertrekt hij op 9-12-'42 weer naar Oss, alwaar hij midden '43 nog geen werk gevonden heeft. Zijn uitgaanskas van ongeveer 180 gulden zal hem in die tijd niet lang kunnen redden. Naar Duitsland om te werken wil hij liever niet. Vermeld moet worden dat bij zijn veroordeling in 1935 zijn laatste misdrijf reeds ruim 2 jaren geleden gepleegd is. Dit kan toegeschreven worden aan het feit, dat hij dan een straf van 3 jaren uitzit, maar volgens van

Kempen (voor het Hof) heeft hij zich „omgedraaid". In het bizonder het feit, dat Jacobus, die anders nimmer zou bekennen, thans zijn gehele criminele leven openbaart, acht de politieman daarvan een teken.

12. JOHANNES VAN NISPEN.
Geboren in 1903.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	17	1921;2	diefstal (bomen) **ƒ 20.— subs. 2 w. t.sch.**		Jac. v. Nispen en een ander
2	17	1921;9	diefstal (kippen) **4 mnd gev.straf**		Puck Hooy
3	18	1922;6	mishandeling met mes **4 mnd gev.straf**		Leo v. Nispen
4	19	1923;5	wederspannigheid **6 weken gev.straf**		
5		6	wederspannigheid **8 mnd gev.straf**		
6		6	diverse inbraken **2 mnd gev.straf**		Daamen
7	20	1924;3	vernieling		
8		1924;6	diefstal **1 jr gev.straf**		met anderen
9	22	1926;1	wederspannigheid		en een ander
10		3	vernieling **ƒ 25.— subs. 20 d. hecht.**		en een ander
11		3	belediging ambtenaar **ƒ 5.— subs. 5 d. hecht.**		
12		7	inbraak en vernieling		Driek Sossen en een ander
13		8	brandstichting	C 3	Driek Sossen, Hoppe, Willem Hooy
14		11	vernieling		en een ander
15		11	wederspannigheid		
16		11	mishandeling		
17	24	1927;12	roofoverval **2 mnd gev.straf** **1 mnd gev.straf** **2 jr gev.straf**		Toon Sossen en Noest
18		6	inbraak		Corn. v. Nispen, Leo v. Nispen en Daamen, Jac. v. Nispen
19		11	wederspannigheid		
20	26	1931;5	vernieling **14 dagen gev.straf**		onbekend
21	27	1931;9	inbraak **1 jr gev.straf**		
22	27	1932;11	verduistering **4 mnd gev.straf**		

	a	b	c	d	e
23	30	1934;1	inbraak		Driek Sossen, Mar. Schroeder, Joh. Kop
24		1	inbraak		Driek Sossen, Mar. Schroeder en Puck Hooy
25		1	inbraak na de zuivering: **8 jr gev.straf** (voor C 3)		dezelfden

Hij had maar zelden werk, omdat werkgevers in Oss niets met de familie van Nispen te doen willen hebben.

Hij blijkt een zeer ongeoefend schrijver te zijn, hetgeen klopt met de zeer geringe ontwikkeling, waarvan getuigd wordt. Nochtans heet hij lang niet dom te zijn.

Uiterlijk: 1.73 m lang, van donkere haarkleur en kleur der ogen; hij heeft een hoog voorhoofd, draagt littekens aan hand en hoofd en de lijkschouwers noemen later zijn lichaam dat van een „regelmatig en niet krachtig gebouwd man".

Tot zijn gedwongen huwelijk met een meisje Stroit, in April 1934, woont hij thuis. Hij maakte tot aan dit huwelijk veel misbruik van sterke drank, daarna veel minder.

Dit drankmisbruik maakt hem voortdurend tot verzetspleger, aldus van Kempen. In nr 14 is deze wederspannigheid zo furieus, dat hij zelfs in de cel een agent van politie met het toiletdeksel op het hoofd slaat. De vernieling nr 9 pleegt hij in vereniging met zijn moeder bij iemand die, door tegen hem te getuigen, tot zijn veroordeling had medegewerkt. Het misdrijf van zijn leven is een brandstichting geweest, die vier mensen het leven gekost heeft. Zijn inderdaad acceptabele wroeging is echter maar kortstondig van grote diepte geweest: bij de begrafenis moet hij zich nog aan een lantaarnpaal vasthouden, omdat de vertwijfeling hem overmant als hij de vier doden voorbij ziet dragen, maar veertien dagen later vindt hij er geen bezwaar meer in om het loon van het misdrijf aan te nemen en het op de kermis te Den Bosch op te maken. Trouwens, zijn misdadige loopbaan is dan nog lang niet geëindigd; binnen drie maanden komen nog mishandeling, vernieling en wederspannigheid. Hij zegt zelf: „Ik was wel een losbol vroeger, maar nooit heb ik iemand naar het leven gestaan."

Hij voelt al jaren lang niets meer voor godsdienst.

Als Johannes trouwt is het gedaan met zijn drankmisbruik en zijn criminaliteit. Dit laat ons de staat van zijn criminele gedrag zien, en de verklaring van de P bevestigt dat van Nispen sindsdien niet meer tot de „bende" gerekend werd. Hij krijgt werk bij de Maaswerken, waar men zo tevreden over zijn ijver is, dat hij het tot ploegbaas brengt.

Niettemin komt medio 1935 genoeg oud zeer boven water voor zijn vonnis van 8 jr. gev.str.. Zijn gedrag in de gevangenis is goed. Hij werkt in de kleermakerij en wel zeer behoorlijk. Van Kempen adviseert bij de berechting al: toen Johannes in de jaren '28, '29 en '30 buiten Oss werk had, ging het goed met hem; laat hem dus niet hier terugkomen. V.I. zou dit kunnen afdwingen; zij wordt evenwel afgewezen, zodat hij pas in 1943 naar huis gaat. Er is geen werk in uitzicht, maar hij wil ook niet graag naar Duitsland. Zijn uitgaanskas van ƒ 180.— zal nauwelijks toereikend geweest zijn om een nieuwe uitzet van te kopen. Maar blijkens de toepassing van de V.I. (zie Deel V, Hoofdstuk II, § 1) zou hij daar-

mede wellicht verplicht geweest zijn zich weer naar Oss te begeven, zodat een onvoorwaardelijk ontslag in deze nog de voorkeur verdiende.

13. LEO VAN NISPEN.
Geboren in 1902.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	19	1922;6	mishandeling **4 mnd gev.straf**		
2	24	1927;6	inbraak		Joh. v. Nispen, Jac. v. Nispen en Daamen
3		7	inbraak (horloge)		Driek Sossen
4	31	1933;10	inbraak	C 50	Puck Hooy en Driek Sossen
5	31	1934;4	inbraak na de zuivering: **3 jr gev.straf** (voor C 50)		Driek Sossen, Joh. Kop en Ronde

Van de vier broers is deze het minst met de politie in aanraking geweest. Hij werkte goed, als er tenminste werk was, en maakte slechts bij uitzondering misbruik van drank. De politie heeft hem dikwijls wegens mollenvangen en verboden vissen moeten bekeuren, maar toch is het oordeel niet bizonder ongunstig. Was hij in een ander gezin opgevoed, aldus van Kempen, mogelijk dat het niet zover met hem gekomen was. Nu was het zo dat hij, althans voor het uiterlijk, met zijn broers en oom Daamen door dik en dun meedeed. Dit kwam bv. tot uiting in zijn houding tegenover huiszoekingdoende politie.

Tijdens het plegen van C 50 is hij in de werkverschaffing en woont hij bij zijn zuster. De ouders zijn dan dood. Hij is weinig beschaafd en slecht ontwikkeld. Toch blijkt in de gevangenis dat hij goede, constante aandacht heeft en een goed inprentingsvermogen.

14. CORNELIUS VAN NISPEN.
Geboren in 1910.

Criminele status.

	a	b	c	d	e
1	16	1927;6	inbraak		Joh. v. Nispen, Leo v. Nispen, Daamen en Jac. v. Nispen
2	19	1929/'30	diefstal		met 2 anderen
3	20	1930;—	brandstichting hooimijt		met 2 anderen
4	21	1931/'32	inbraak (Pastorie)		Jac. v. Nispen, Joep Schroeder en Marinus Schroeder
5	21	1932;1	brandstichting	C 30	Marinus en Joep Schroeder, Cieremans
6		1	inbraak (zilverwerk Pastoor Bloem)		Marinus Schroeder, Jac. v. Nispen en Joep Schroeder
7		4	inbraak		dezelfden
8		5	brandstichting	C 31	Overbeek, Jac. v. Nispen, Corn. v. Nispen en Joh. Kop
9		6	beroving		Jac. v. Nispen
10	32	1932;10	diefstal (kippen)		Jan Sossen en een ander

	a	b	c	d	e
11		1933;—	inbraak		Marinus Schroeder, Driek Sossen en Joh. Kop
12		—	roofoverval		Mar. Schroeder, Driek Sossen, Joh. Kop en Gerrit Hooy
13		1	beroving (bril in étui)		Driek Sossen en een ander
14		2	beroving		dezelfden
15		4	inbraak		Driek Sossen en Joh. Kop
16		6	brandstichting		met een ander
17		6	inbraak		Driek Sossen en Joh. Kop
18		6	inbraak		dezelfden
19		6	inbraak		dezelfden
20		6	inbraak		dezelfden
21	33	1933;12	inbraak		dezelfden
22		12	inbraak		dezelfden
23		12	roofoverval	C 52	Driek Sossen, Mar. Schroeder, Daamen en Joh. Kop
24		12	inbraak		Driek Sossen
25		1934;4	mishandeling ambtenaar **7 dagen gev.straf**		
26		7	inbraak (kippen)		Jan Sossen en 2 anderen
27		7	roofoverval		
28		7	inbraak (Nistelrode) na de zuivering: **2 jr. gev.straf** (voor nr 28) **4 jr gev.straf** (voor C 52)		

De ouders zijn vroeg overleden. Een oom van moeders kant is krankzinnig.

Bij zijn geboorte zou Cornelius, volgens hem zelf, maar een min ventje geweest zijn, laat zindelijk, maar toch gewoon ontwikkeld. Behalve op zijn 13e jaar, heeft hij geen ziekten van betekenis gehad.

Als hij in de bijzondere strafgevangenis in 's-Gravenhage onderzocht wordt is zijn physieke status als volgt: licht, maar goed gebouwd, flink ontwikkeld spierstelsel, geen enkele afwijking. Bewustzijn en stemmingen zijn ongestoord en rustig. Van een gebrekkige ontwikkeling der verstandelijke vermogens kan niet worden gesproken. Het inprentingsvermogen is voldoende ontwikkeld. Van stoornissen in de waarneming, gedachtenvlucht, verwardheid, waanideeën, stoornissen in de psychomobiliteit is geen sprake.

Karakterologisch is hij emotioneel, actief, overwegend primair functionerend, en heeft hij dus een cholerisch temperament; geen dezer karaktereigenschappen is echter pathologisch versterkt.

Voorts wordt er door getuigen van hem verteld dat hij vroeger wel eens „vreemd" deed, vooral als hij gedronken had. De politie zegt, dat hij soms niet wel bij het hoofd was. Men noemt hem nerveus, een praatgraag en een opsnijder. Volgens de geneesheer van genoemde strafgevangenis is hij een psychopaath.

Hij heeft de lagere school doorlopen en kon behoorlijk leren. 13½ jaar oud verlaat hij de hoogste klas om achtereenvolgens op een kistenfabriek en bij de margarine-industrie werk te krijgen, waar hij tot zijn 18e jaar blijft, maar dan krijgt hij wegens slapte gedaan, ondanks het feit dat hij uitstekend werkte en boven de norm verdiende. Na veel omzwervingen, ook in Duitsland, wat werk

hier en daar en perioden van werkloosheid, is het definitief uit met werk in 1932. Een paar weken heeft hij nog in de werkverschaffing gewerkt bij de kanalisatie van de Maas, maar deze arbeid was boven zijn kracht.

Hij is niet gehuwd, maar praat graag over zijn veroveringen: „Ik heb ze gehad van 16 tot 60 jaar".

Hij is gelegenheidsdrinker.

Behalve de op deze staat vermelde gegevens zijn er nog een tiental veroordelingen door de kantonrechter wegens dronkenschap, het visen in verboden water en soortgelijke overtredingen, waarvoor hij dikwijls (het langst eens 30 dagen) hechtenisstraf gehad heeft.

Hij vertelt in de gevangenis dat hij door andere misdadigers als Vlies en Marinus te Mortel gebruikt wordt als tippelant. Zij zouden hem graag meehebben omdat hij zo licht en gemakkelijk ergens op getild kan worden. Deze Vlies komt één keer, te Mortel in het geheel niet, in kolom e van zijn criminele status voor.

In de gevangenis gedraagt hij zich goed en werkt hij flink, maar hij kan niet tegen het gesticht, wordt er nerveuzer en raakt in de war.

Als hij weer vrij komt met V.I. neemt de R.K. Reclasseringsvereniging geen toezicht aan: „Een psychopaath behoort in een voor hem geschikte inrichting te worden verpleegd". Hij werd opgenomen in de Algemene R.K. Landkolonie „Koningslust" te Helden, waar men hem echter niet hield omdat men hem in dat milieu als zenuwpatient niet thuis vond te behoren.

15. JOHANNES KOP.

Geboren in 1905.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1923;10	stroperij		
			ƒ 5.— subs. 5 d. hecht.		
2	18	1924;4	diefstal		met 2 anderen
3	19	8	inbraak		
			1 jr gev.straf		
4	22	1927;11	inbraak		Driek Sossen en Jac. v. Nispen
5	21	6	inbraak		S. Schroeder, Jac. v. Nispen en Haalover
6	22	1928;4	inbraak		Jac. v. Nispen en Kees Bron
7	22	3	inbraak		Jac. v. Nispen en Driek Sossen
8	23	12	poging t. inbraak o. 6 plaatsen		dezelfden
9	23	1929;1	roofoverval	C 7	Groot, Toon Sossen
10		—	roofoverval		Jan Sossen en Winkel
11		—	roofoverval		Georgius Stel en Toon Sossen
12	24	1930;—	inbraak		Toon Sossen, L. Stel en G. Stel
13	25	—	inbraak		Toon Sossen en G. Stel
14		8	inbraak		Toon Sossen, G. Stel en L. Stel
15		9	roofoverval	C 13	Toon Sossen, Frans Kop en G. de Stoppelaer
16		—	inbraak		Toon Sossen en Georgius Stel
17	27	1932;5	brandstichting	C 31	Corn. v. Nispen, Jac. v. Nispen en Overbeek
18	28	1933;7	roofoverval		Mak, Christ. en Joep Schroeder
19	28	1933;12	roofoverval	C 52	C. v. Nispen, Daamen, M. Schroeder en Driek Sossen

	a	b	c	d	e
20			— inbraak		M. Schroeder en Driek Sossen
21			— inbraak (pastorie)		Marinus en Joep Schroeder
22			— inbraak		dezelfden
23			— inbraak		
24			— inbraak		Mar. Schroeder, Noest en Joep Schroeder
25			— roofoverval op weduwe		M. Schroeder, Driek Sossen, C. v. Nispen, Gerrit Hooy
26			4 inbraak		Driek Sossen en Corn. v. Nispen
27			6 inbraak		dezelfden
28			6 inbraak		dezelfden
29			6 inbraak		dezelfden
30			6 inbraak		dezelfden
31			12 inbraak		dezelfden
32			12 inbraak		dezelfden
33	28	1934;1	inbraak		Driek Sossen, M. Schroeder en Jan v. Nispen
34			4 inbraak		Driek Sossen, Leo v. Nispen en een ander
35			6 zware mishandeling		
36			7 roofoverval	C 65	Pijnenborg, Chr. Schroeder, Joep Schroeder en Petrus Mak.
			na de zuivering:		
			4 jr gev.straf		
			(voor C 13)		
			6 jr gev.straf		
			(voor C 65)		

De familie is berucht. Een van zijn broers was verdacht van een geruchtmakende roofmoord in Hoensbroek, maar moest wegens gebrek aan bewijs weer vrijgelaten worden.

Kop is van middelmatige lengte (1.73 m); de haarkleur is donkerblond, ogen zijn bruin, voorhoofd is hoog, kin hoekig.

Zijn drankgebruik is, gerekend naar locale maatstaf, niet bizonder.

Hij hielp zijn vader in het boerenbedrijf maar nauwelijks, en was meestal met slechte kameraden op stap. De P verdacht hem al jaren lang van ernstige vermogenscriminaliteit, hield hem na inbraken en overvallen ook dikwijls genoeg aan, maar had nimmer genoeg bewijs tegen hem.

Men dacht niet alleen, dat hij een dief was, maar vreesde hem als gevaarlijk.

Toen hij trouwde met de oudste zuster der van Nispens werd het wat beter. Wij hebben verklaringen van werkgevers, welke hem in 1930, 1931 en 1932 in dienst hebben, die volstrekt gunstig zijn. Hij verricht zwaar werk in bouwbedrijven maar wordt eind 1932 werkloos. De laatste drie jaren voor de round up verdient hij in de werkverschaffing 15 gulden per week. Daar moet per week ƒ 3.25 van af voor huishuur en verzekering, zodat er bijna 12 gulden overblijft om met zijn vrouw en 1 kind van te leven.

Hij wordt bij inbraken door de anderen als dommekracht gebruikt en moet het grofste werk doen.

Als hij de eerste keer een delict pleegt met Toon Sossen krijgt deze $1\frac{1}{2}$ jaar, hoewel het zijn negende vonnis is, en Johannes 1 jaar, ongeacht het feit dat het de eerste keer is. In zijn pleidooi voor het Hof wijst de advocaat al op dit verschil en de harde inzet voor deze 18-jarige dader.

Merkwaardig zijn de jaren tussen September 1930 en Mei 1932. Gedurende deze anderhalf jaar is er niets crimineels te melden, terwijl anders de regelmaat nooit zo verbroken is. Hij is dan getrouwd en heeft werk. Werk heeft hij niet meer in 1932.

Na de versterking der M zou hij zich niet meer buiten het goede pad gewaagd hebben.

In de gevangenis practiseert hij niet. De geestelijke noemt hem „door domheid ongelovig en misdadig".

16. JAN VAN NISPEN.
Geboren in 1890.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	22	1923;6	stroperij		
			ƒ 5.— subs. 5 d. hecht.		
2	23	1924;3	vernieling		
3	27	1927;11	wederspannigheid		
			10 dagen gev.straf		

In December 1929 doodgestoken door zijn neef Toon Sossen (C 10).

§ 3. *De familie TE MORTEL (P 17—P 19)*

De vaders van Johannes en Antonius zijn broers, de moeder van Vloer is hun zuster.

17. JOHANNES TE MORTEL.
Geboren in 1902.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1921;7	mishandeling		
			4 mnd gev.straf		
2	20	1923;2	wederspannigheid		
			2 weken gev.straf		
3	21	1924;2	mishandeling		
			6 mnd gev.straf		
4	23	1926;6	wederspannigheid		
			4 weken gev.straf		
5	24	1927;3	mishandeling		
6		8	inbraak		Servaas Schroeder, Kees Bron en een ander
			1 jr en 3 mnd gev.straf		
7	26	1929;1	roofoverval	C 8	Kees Bron, Jac. v. Nispen, Driek Sossen, Benner en Isaac Sneu
8		12	inbraak (kippen en konijnen)		Toon Sossen, Koosje Bron en Schuur
9	27	1930;7	inbraak		Koosje Bron, Noest en Pijnenborg

	a	b	c	d	e
10		8	inbraak (geld en kippen)		Toon Sossen en Westerhuis
11		3	brandstichting	C 11	Jerina Bron
12		11	roofoverval	C 16	M. Schroeder, G. Stel en Schram
13	28	1931;2	oplichting (gefingeerde inbr.)		
14		10	roofoverval		Noest en Koosje Bron
15		11	roofoverval		dezelfden
16	29	1932;5	roofoverval	C 32	Jac. v. Nispen, Westerhuis en Noest
17		8	inbraak		
18	29	1932;8	diefstal		
			8 mnd gev.straf		
19			inbraak		Jac. v. Nispen
20	30	1933;3	inbraak	C 36	Koosje Bron, Pijnenborg, Gannef en Noest
21		4	roofoverval		Koosje Bron, Noest en Pijnenborg.
22		5	inbraak	C 40	Koosje Bron, Pijnenborg, Noest en Gannef
23		6	inbraak	C 44	Koosje Bron, Pijnenborg en Noest
24		6	inbraak		dezelfden
25	30	1933;5	inbraak	C 38	Winkel, Noest en Koosje Bron
26	30	1933;4	roofoverval		Noest, Pijnenborg en Koos Bron
27		6	inbraak		Noest, Pijnenborg en Koosje Bron
28	30	1933;7	brandstichting	C 43	Hesselink met een ander
29		8	inbraak	C 46	Noest, Gannef en van den Berg
30		8	straatroof		Noest
31		—	straatroof		dezelfde
32		—	straatroof		Noest en Servaas Schroeder
33		—	diefstal (op R.K. bidplaats)		Toon Sossen
34		12	straatroof		
35		1934;—	straatroof met geweld		Koosje Bron
36	31	1934;1	diefstal (rijwiel)		en een ander
37		1	inbraak	C 54	Koosje Bron, Noest, Pijnenborg en Gannef
38		1	inbraak (revolver)		en een andere
39		3	roofoverval	C 59	Koos Bron, Pijnenborg, Noest en Mak
40		3	inbraak		Noest, Bron, Pijnenborg en Gannef
41		3	brandstichting		Noest
42		4	straatroof	C 62	Joh. Kop
43		5	oplichting kwasi-inbraak		Noest en een ander
44		—	straatroof		Koos Bron
45	32	1935;1	roofoverval		Koos Bron, Pijnenborg
46		1	wederspannigheid		
			1 mnd gev.straf		
47		1935;2	roofoverval	C 68	Noest, Koosje Bron, Winkel en Pijnenborg
			na de zuivering:		
			10 jr gev.straf		
48		1946;—	diefstal, zwarte handel		
			2 mnd gev.straf en 1 jr R.W.I.		

Vader: twee veroordelingen wegens mishandeling, een wegens diefstal en een wegens vernieling. Stond dus niet gunstig bekend en maakte ook misbruik van sterke drank. Johannes is de 2de van 15 kinderen, waarvan 3 zeer jong stierven.

Joh. is 1.80 m lang en, als hij in goede doen is, een zwaar-gewicht. De kleur van haar en ogen is donker en bruin. Hij heeft een hoog voorhoofd en een zenuwtrek om één oog. De oorlellen zijn vergroeid.

Zijn 40 jaren zijn hem niet aan te zien; hij is met zorg gekapt, zelfs in de gevangenis, en aan zijn kleine zwarte knevel is alle aandacht besteed.

Hij is in het kleine boerenbedrijf van zijn vader opgegroeid maar voelt zelf meer voor werk als voerman, omdat hij graag met paarden omgaat. Hij houdt veel van zijn ouders. Zijn moeder heeft „natuurlijk" (zegt hij) wel van zijn duistere activiteit geweten, maar er werd zorgvuldig over gezwegen. Hij was graag netjes gekleed, dronk stevig en frequenteerde verschillende in de buurt wonende vrouwen en zocht verder zijn vertier in de kroeg.

Te Mortel vindt dat zijn misdadige loopbaan aanvangt met de inbraak in 1927 (nummer 6); de 3 mishandelingen en de wederspannigheid 3 maal gepleegd telt hij eigenlijk niet mee, ondanks de vier veroordelingen.

Hij legt uit, hoe hij in dat jaar in gezelschap raakt van Servaas Schroeder en ene Vestdik. Op een avond, als er het een en ander gedronken is, nodigt dit tweetal hem uit samen met Koosje Bron te gaan stelen. Hij wordt opgespoord en veroordeeld. Na zijn ontslag uit de gevangenis komt hij vanzelf weer met dit groepje in aanraking, want Jurgens, waar hij werkte, was inmiddels uit Oss vertrokken, zodat er geen werk was. Zijn nieuwe kameraden, ouder dan hij zelf, roemen zijn zwijgzaamheid bij deze eerste zitting en de juiste manier, waarop hij antwoordde ten behoeve van Koosje Bron, en vieren hem een beetje. Zij zeggen, dat ze hem graag mee uitnemen; een geschikte vent voor dat werk. Hij geniet van deze hulde.

Later worden zijn speciale kameraden Koosje Bron, Pijnenborg en Noest. Het rendez-vous van deze groep was gewoonlijk het huis van Koosje Bron, al troffen zij elkaar natuurlijk ook wel in de café's. Maar bij Koosje thuis werden de afspraken gemaakt.
Hij zegt:

„Ik hoefde niet te stelen voor mijn brood, dat geef ik toe, maar ik wilde wel eens uitgaan en daar had ik geen geld voor." Benner leerde hij kennen bij de vrouw van Koosje. Andere groten in het vak daarna: „Henri Kant kende ik door Koosje Bron. 'k Heb hem een maal of drie gezien voordat ik hem in de gevangenis trof. Het moet een goeie vakman zijn. In het gesticht wordt dat tenminste wel verteld.

Leiding had niemand in ons clubje eigenlijk. We hoorden dikwijls wat van Gerardus Gannef. Die kende ik, want hij had mij als voerman verzekerd. Hij begon over kraakjes en geld, dat overal zat, maar wel een jaar lang hebben wij hem niet vertrouwd. Tenslotte zijn we op zijn hints ingegaan. Hij sneed gewoonlijk bar op over de te halen buit, maar in de regel viel die erg tegen. Een enkele keer gingen we ook samen met Mak: wij wisten natuurlijk wel dat er ook een jonge „bende" aan het werk was.

Wij hadden altijd revolvers bij ons, maar konden er helemaal niet goed mee schieten.

De P was ons vijandig gezind en deed meer kwaad dan goed. Toen ik uit de gevangenis kwam, in 1929, zorgde onze notaris voor een introductie bij Hartog. Ik kom bij de portier en die zegt: je zult er wel van horen. Ik hoorde echter nooit iets. En in 1935 vertelt van Kempen mij op het bureau: toen en toen heb je werk kunnen krijgen, weet je nog wel? welnu, dat hebben wij „omgestoten" en achteraf vind ik dat erg verkeerd."

Te Mortel gaat verder over de politie: „Van Kempen noch de marechaussees hebben mij ooit geslagen, maar ik ben ervan overtuigd dat anderen er wel van langs gehad hebben. De M, vooral de jonge kerels, waren erg kinderachtig. Ze wisten natuurlijk wel wat voor vlees ze in de kuip hadden, maar konden nooit iets doen. Dan wisten ze niets beters te doen dan mij wat hindreen. Als voerman moet je bv. altijd een mes dragen, om in geval van nood

de strengen te kunnen doorsnijden. De Osse politie viel daar nooit over, maar voor de M. moest ik altijd mijn mes verstoppen, omdat het hun hobby was me steeds aan te houden en te fouilleren en te kijken of het mes ook onder de Wapenwet viel. Ze waren kinderachtig en stom in hun onderzoek.

Waarom ze trouwens niet veel eerder wachten zijn gaan plaatsen, en een versterking gestuurd hebben, is mij een raadsel. Nu is alles veel te ver gekomen.

Die verhalen van de krant zijn sterk overdreven, en wel speciaal het verhaal betreffende Klaartje Pruul. Ach, die at wel eens kippensoep van gestolen kippen en ze leefde met een huisvriend, maar verder was daar niets los."

Over de brandstichtingen weten wij waarschijnlijk nog te weinig van te Mortel. Er brandden een tijdlang regelmatig huizen af in de buurt van zijn ouderlijke woning en men had een licht vermoeden dat Johannes daar de hand in had. Hij was er steeds op tijd bij om zijn diensten aan te bieden met voerwerk voor de nieuwe stenen en andere bouwmaterialen. Hij laat hierover echter tegenover mij niets los.

Over de gevangenistoestanden sprekende noemt Johannes de slechte verhouding in het stelletje Ossenaren. Met die kloppartij, van toen zij samen weer in de gemeenschap kwamen, heeft hij zelf niets te maken gehad, zodat hij er misschien een objectief oordeel over kan hebben. De een smaalt hier op de ander, zegt hij, omdat die bv. bekend heeft. De familie Bron heeft een hoge borst, want zij bekennen nooit iets. Die anderen wel, „dat zijn geen echten." Alleen Wim Bron trekt zich van dit alles en ook van deze familiale hoogmoed niets aan.

Johannes zegt mij er zich over te verbazen nooit een reclasseringsambtenaar op bezoek gehad te hebben. Hij praktiseert, gedraagt zich behoorlijk en werkt met ijver. Eén keer viel hij Koosje Bron aan en één keer verstoorde hij met 2 lotgenoten de orde.

Hij wil, als hij vrij is, overal wel heen en wil graag werken, alleen wil hij één keer even naar Oss om zijn ouders te zien. De familiebanden zijn trouwens sterk. Hij doet nog een goed woord voor zijn neef Antonius, die zo zwaar gestraft is „voor zo weinig". Hij vertelt van zijn neef Vloer, die nu in Duitsland werkt en met een duitse vrouw getrouwd is en hem onlangs nog heeft opgezocht tijdens een verlof. Hij krijgt trouwens veel bezoek.

Hij vraagt een keer vergeefs om gratie en wordt op 12 December 1945 voorwaardelijk in vrijheid gesteld; toen wij hem in 1943 zagen was hij 60 pond lichter dan in vrijheid; bij zijn V.I. heeft hij tuberculose.

Men oordeelt in de vrijheid dan van hem dat hij van goeden wille is, maar hoe langer hoe meer contact met zwarte handelaren onder zijn vroegere kennissen zoekt. Het eindrapport moet luiden: „reclassering niet geslaagd", want in de zomer van 1946 wordt hij aangehouden voor het clandestien slachten van een gestolen varken. Hij wist natuurlijk niets van de herkomst van dit dier.... maar dit neemt niet weg dat hij enige maanden gevangenisstraf met een jaar R.W.I. krijgt. Hij is dan nog steeds ziek.

18. ANTONIUS TE MORTEL.
Geboren in 1911.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	22	1934;2	brandstichting	C 57	Mak, Wim Bron, van Luyn en Hoek
2		2	roofoverval (poging)	C 57	dezelfden
3		2	roofoverval	C 58	dezelfden

a	b	c	d	e
4	5	roofmoord	C 61	Godfried Kop, Gijs Bron, Hoek
5	2	inbraak*		Hoek, W. Bron
6	2	inbraak		dezelfden
7	7	inbraak	C 64	Winm Bron en Hoek
		na de zuivering:		
		1 jr gev.straf		
		(voor C 64)		
		7 jr gev.straf		
		(voor C 58)		
		3 jr gev.straf		
		(voor C 61)		
	1945;—	heling militaire goederen		
		2 mnd gev.straf		

Van de vader, een kleine boer, die een broer van Johannes' vader is, vinden wij 2 mishandelingen (1910 en 1920), een geval van wederspannigheid (1908) en een diefstal in vereniging (1935), voor welke beide laatste feiten veroordeling plaats vindt. Hij dronk erg. Er zijn nog 12 kinderen behalve Antonius.

Antonius liep 7 klassen van de Lagere School door als een goede leerling, kwam na zijn schooljaren op de boerderij en verrichtte ook wat voerwerk. In 1933 tot en met 1935 verdient hij zo nu en dan behoorlijk in de werkverschaffing, die hem echter niet altijd kan hebben. Zijn geld droeg hij thuis af, maar als hij de laatste keer weer uit de werkverschaffing raakt om plaats te maken voor een ander, sturen ze hem het huis uit.

Hij is slank en 1.80 m lang, met een weinig voorovergebogen houding. Haar donkerblond, een weinig kaal. Kleur van gezicht bleek. Hoog voorhoofd, nerveuze, prikkende, donkere ogen.

Dronk nogal eens een glas van zijn *f* 1.50 zakgeld, maar ging weinig met vrouwen om, al kwam hij dan ook bij Trientje M. thuis.

Uit zijn criminele status is niet te lezen dat hij, vóór zijn grote misdadigheid, veel kippen gestolen heeft; hij bracht die bij Klaartje Pruul, waar ook hij geregeld kwam.

Over het begin van zijn criminaliteit vertelt hij:

„Als voerman kende ik iedereen. Ik werd bevriend met een broer van Mak. Onder het biljarten (het café was ons enig vermaak) spraken we wel eens over ons eeuwige geldgebrek en zo ben ik in aanraking gekomen met de andere knapen. Hoek kende ik van de school, anders niet. Maar een half jaar zat ik in dit „complot", U kunt nagaan dat de feiten die wij gezamenlijk gepleegd hebben zich in die tijd hebben afgespeeld. Toen al deze feiten uitkwamen was ik gedetineerd.

Verder was onze criminaliteit meer een complex kwajongensstreken. De verhalen, die Hoek over Klaartje Pruul heeft gedaan bv. zijn erg overdreven. Met vuurwapens heb ik nooit omgegaan. Thuis wisten ze van mijn misdadigheid niets af."

Antonius heeft een diepe, gloeiende wrok tegen de P. Hij verklaart mishandeld te zijn:

„Toen ik in 1935 bij alle bekentenissen opeens verdacht werd van allerlei feiten heb ik toevallig persoonlijk geen slaag gehad. In 1934 echter, bij mijn arrestatie, zoveel te meer. Ik ben toen gearresteerd op een Zondagmiddag in een café. Men bracht mij naar de marechaussee-kazerne. Een stuk of zeven marechaussees namen mij daar onder handen. Ze vroegen mij, waar ik op de bewuste avond geweest was. Op de Heuvel, zei ik. Meteen kreeg ik met een gummistok een klap op mijn gezicht. Zij hebben mij toen ontkleed en aan een krib vastgebonden en bont en blauw geslagen. Tot vijf keer hebben ze dat herhaald, maar ik heb nooit iets bekend. Tenslotte kon ik niet meer opstaan en aan mijn haar, dat toen vrij lang was, hebben ze mij opgetrokken. Ze hebben mij naar de pomp getrokken en daar mijn hoofd onder gelegd. Hoek heeft gezien, dat ze mij in de cel gedragen hebben. Hij heeft het mij later verteld, maar ik was zelf bewusteloos. Donderdags daarop durfden ze mij pas naar het huis van Bewaring sturen, maar ik was toen nog deerlijk gekwetst, mijn hele lichaam was blauw en ik had op de rug een grote wond. Een brigadier-bewaarder in den Bosch heeft dit geconstateerd. Ik had alleen X herkend van deze marechaussees en dit doorgegeven. X is er ook voor op het matje geweest, maar hij zal wel ontkend hebben. Men heeft mij nooit naar deze mishandeling geïnspecteerd, hoewel ik daarom verzocht heb. De gemeentepolitie is al niet veel beter. Ik weet nl. hoe die Hoek mishandeld hebben. We zaten op een gegeven moment samen op het bureau en ik heb hem om hulp horen roepen toen hij binnen was. Toen hij weer bij mij kwam, kon hij haast niet lopen en zitten:"

De zaak Oyen vindt Antonius verschrikkelijk: daar is nl. iemand bij gestorven; de andere feiten kan hij niet zo erg vinden. „Ik heb wel hier en daar een paar centen gestolen, maar zo gemeen als die M, om met z'n zevenen een jongen vast te binden en te mishandelen, ben ik van mijn leven nog niet geweest."

Hij vraagt bij zijn confrontatie met het slachtoffer van de roofoverval van C 58 aan deze spontaan om vergiffenis voor het aangedane leed. Zijn eerste straf (3 jaar) zit hij uit in Breda, dan komt hij in Leeuwarden, waar hij het kleermaken leert, wat hem goed bevalt. Hij gevoelt zich te zwaar bestraft, verlangt erg naar huis, waarheen hij geld laat sturen, en is verdrietig dat zijn vader hem nog nimmer bezocht heeft. Maar geregeld schrijven ze van huis. Hij houdt zijn Pasen, maar: „De priester is nog nooit bij mij geweest en een celbezoeker heb ik in 5 maanden niet gezien", zegt hij in 1943.

De verhouding onder de gedetineerden vindt hij slecht, vooral onder de Ossenaren heerst haat en nijd, zegt hij. Uit het gestichtsstrafregister blijkt, dat hij 3 keer heeft deelgenomen aan een flinke vechtpartij en een keer gestraft moet worden wegens brutaliteit jegens een bewaarder.

19. VLOER.
Geboren in 1913.

Criminele status

a	b	c	d	e
1	20 1934;4	inbraak + heling	C 60	Koosje Bron en Vestdik
		na de zuivering:		
		6 mnd gev.straf		
	25 1938;—	diefstal 2 maal gepleegd		
		3 mnd gev.straf		
	32 1945;—	diefstal		
		***f* 20.— subs. 10 d. hecht.**		

De vader is dood; deze was een broer van een beruchte caféhouder.

Moeder is uit het geslacht te Mortel, een tante van Johannes en Antonius. Zij is een zeer slordige vrouw, die door de P verdacht wordt van een verhouding met een andere gehuwde man. Zij oefende geen invloed uit op haar kinderen, er zijn

er 11 geweest, een is als zuigeling gestorven — en belette deze zoon in niets toen hij omgang kreeg met de familie Bron. Die omgang heeft ruim een jaar geduurd. Toen het een keer mis was met de jeugdige Vloer beloofde zijn moeder onder veel tranen dat zij beter op hem zou gaan passen, zonder dat zij de belofte heeft gehouden.

Vloer is lichamelijk niet sterk; hij maakt geen abnormaal gebruik van sterke drank.

In het onderzoek blijft Vloer merkwaardig lang ontkennen, maar als hij in Augustus 1935 van uit het H.v.B. voor de kantonrechter geleid is voor de berechting van een kleine overtreding, vraagt hij bij zijn terugleiding of hij de M even spreken mag, om aan deze alles te bekennen. De sfeer van de rechtzitting had hem kennelijk in de juiste stemming gebracht.

Hij wordt veroordeeld wegens medeplichtigheid. Teruggekeerd in Oss herviel Vloer tot heden, Jan. 1947, al twee keer.

§ 4. *De familie SCHROEDER (P 20—P 24)*

Christianus, Joep en Marinus zijn respectievelijk het 5e, 7e en 9e kind van de dertien die hun ouders gewonnen. Zes broertjes en zusjes zijn als zuigeling gestorven. Behalve onze delinquenten zijn er nog drie broers in leven.

De vader is een kippenkoopman met een slechte reputatie. Ik vind van hem in de registers: een ernstige mishandeling in 1890, een diefstal in 1891, een vernieling in 1893 en in 1895 weer een mishandeling.

De moeder is een Pijnenborg, aan de onze nauw verwant. Ik vond van haar geen feiten in oude memoranda, maar het blijkt uit verschillende dossiers van haar kinderen dat zij elke keer, als de P aan huis komt voor een onderzoek, stereotiep volhardt met: „mijn jongens passen goed op en doen geen kwaad."

20. CHRISTIANUS SCHROEDER.
Geboren in 1904.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	14	1919;3	diefstal (dennebomen)		en een ander
2	27	1932;5	diefstal		P. Mak en Joep Schroeder
3		1933;—	roofoverval		P. Mak, Joep Schroeder en Joh. Kop
4	30	1934;7	roofoverval	C 65	Mak, Joep Schroeder, Pijnenborg en Joh. Kop
			na de zuivering:		
			1 jr en 6 mnd gev.straf		

Eerst luiden alle inlichtingen over hem laconiek: „zeer ongunstig"; verder weten we alleen, dat hij gehuwd is. Pas later, als V.I. overwogen wordt, komen er inlichtingen. Christianus is arm, doodarm. Van geringe ontwikkeling, stil en gesloten. Werkt in de gevangenis vol ijver en geeft blijk zeer aan zijn gezin gehecht te zijn.

De P acht hem geschikt voor V.I., evenals trouwens alle rapporteurs, alleen het O.M. verklaart dat het V.I. „ten sterkste ontraadt".

21. JOEP SCHROEDER.
Geboren in 1906.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	13	1920;1	stroperij		
			ƒ 5.— subs. 2 w. t.sch.		
2	19	1925;11	diefstal		en een ander
3	20	1926;10	inbraak		
4		11	inbraak		
5		1927;1	inbraak		
6		3	inbraak		Schram
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
7	23	1930;1	mishandeling, wederspannigheid en bedreiging der politie		
8		1	inbraak		Georgius Stel, Adriana Bunzel
9		3	inbraak		
			2 mnd gev.straf		
			1 mnd gev.straf		
10		—	brandstichting		Schram, Kever en Hoppe
11		—	drie inbraken		Schram
12	25	1931;12	inbraak (pastorie te Zeeland)		Jac. v. Nispen, Corn. v. Nispen, Mar. Schroeder
13		1932;1	brandstichting	C 30	Corn. v. Nispen, Cieremans en Mar. Schroeder
14		3	inbraak in pastorie		Mar. Schroeder, C. en Jac. v. Nispen
15		5	inbraak		Mak en Chr. Schroeder
16		9	inbraak		Mar. Schroeder
17	26	1933;—	inbraak in pastorie		Mar. Schroeder en J. Kop
18		—	inbraak		dezelfden
19		—	inbraak		M. Schroeder, Driek Sossen en een ander
20		—	inbraak		M. Schroeder, Noest, Joh. Kop
21		—	inbraak		M. Schroeder, Driek Sossen, Godf. Kop
22		—	inbraak		
23		—	inbraak		Schram
24		—	diefstal		
25		—	roofoverval		Chr. Schroeder, J. Kop, P. Mak
26		—	brandstichting		
27	27	1934;—	roofoverval		Mar. Schroeder
28		7	inbraak	C 65	Pijnenborg, P. Mak, Chr. Schroeder en Joh. Kop
29	28	12	inbraak		
			3 mnd voorl.h., vrijspr.		
			(bekent later toch)		
30		1935;2	poging tot doodslag (op vrouw, met vuurwapen)		
31		3	inbraak		en een ander
32		3	inbraak		van Laake en een ander
			na de zuivering:		
			6 jr gev.straf		
			(voor C 65)		

Klein van gestalte (1.65 m lang). Haarkleur donkerbruin, ogen lichtbruin, grote, scheve neus.

Hij heeft van zijn verdienste thuis nimmer iets afgegeven. Van drank misbruik is niet zo zeer sprake. Hij is niet gehuwd. In de gevangenis blijkt hij later niet te practiseren.

Hij volgt 6 klassen van de lagere school, zonder stoornissen. Valt niet op. Hij begint zijn loopbaan als winkelknechtje in Oss, maar moet op een gegeven ogenblik wegens oneerlijkheid ontslagen worden.

Enige tijd hierna breekt hij drie keer achter elkaar bij zijn vroegere baas in; breekt er de kassa open en steelt de inhoud daarvan. De derde keer vindt de P een vingerafdruk; omdat zij het ontslagen knechtje verdenkt stuurt men diens dactyloscopisch signalement met de gevonden prent naar dr Hesselink, die met stelligheid identiteit aanneemt. Joep ontkent hardnekkig en een veroordeling volgt niet. In 1935, voor C 65 gepakt, bekent hij ook de twee alinea's hoger vermelde oude zaken. Hij bekent voorts nog 2 misdrijven, terzake waarvan hij eerder werd vrijgesproken. Zijn mededaders noemt hij niet.

In 1932 nemen bij nadering van de politie, in de nacht, twee mannen de vlucht. Na het lossen van waarschuwingsschoten volgt aanhouding. De mannen blijken Joep Schroeder en Corn. v. Nispen te zijn. Als de volgende dag geen misdrijf openbaaar wordt, laat men de aangehoudenen weer gaan.

22. MARINUS SCHROEDER.

Geboren in 1909.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1927;6	diefstal (kippen)		en een ander
2	19	1928;7	vernieling		
3		10	inbraak		Georgius Stel
4		11	diefstal (tas uit auto)		Toon Sossen en een ander
5	19	1929;3	inbraak (bij een goudsmid)		
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
6	21	1930;11	roofoverval	C 16	te Mortel, Adrianus Stel en Schram
7		1931;—	poging tot oplichting (gefingeerde inbraak)		
8	22	1932;—	inbraak		Driek Sossen en Gerrit Hooy
9		1	inbraak (Pastorie te Zeeland)		Jac. v. Nispen, Corn. v. Nispen, Joep Schroeder
10		1	brandstichting	C 30	Cieremans, Corn. v. Nispen en Joep Schroeder
11		3	inbraak (bij pastoor)		Corn. v. Nispen, Joep Schroeder en een ander
12	23	9	inbraak		Joep Schroeder
13		1933;—	inbraak (bij zijn oud schoolhoofd)		Driek Sossen en Joh. Kop
14		—	inbraak in pastorie		Joep Schroeder en Joh. Kop
15	23	1933;—	inbraak		dezelfden
16		—	diefstal		en een ander
17		—	inbraak		Driek Sossen en Corn. v. Nispen en Joh. Kop
18		—	inbraak		Driek Sossen, Joep Schroeder en een ander
19		—	inbraak		Noest, Joep Schroeder en Joh. Kop

	a	b	c	d	e
20		—	inbraak		Driek Sossen en een ander
21		—	roofoverval		Driek Sossen, Corn. v. Nispen, Gerrit Hooy en J. Kop
22		—	inbraak		Joep Schroeder, Driek Sossen en Godfried Kop
23		—	diefstal		Winkel en een ander
24	24	1933;12	roofoverval	C 52	Daamen, Corn. v. Nispen, Driek Sossen en Joh. Kop
25		1934;—	roofoverval (waarbij een schot gelost)		Joep Schroeder
26		1	inbraak		Driek Sassen, P. Hooy en Joh. v. Nispen
27		1	inbraak		dezelfden
28		1	inbraak		Driek Sossen, Joh. v. Nispen en Joh. Kop
29		3	zware mishandeling		
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
			(voor nr 29)		
			na de zuivering:		
			6 jr gev.straf		
			(voor C 16)		
			2 jr gev.straf		
			(voor C 52)		

De politie (M en P) kent Marinus als volgt: hij was thuis lastig, gevaarlijk; ging in de zomermaanden uit werken, maar droeg het verdiende geld niet af; kwam veel thuis bij de notoire misdadiger Georgius Stel en ging met diens vrouw uit; is onverbeterlijk.

Hij wrokt in de gevangenis over zijn armoedige jeugd. Vader kon bijna nooit werk krijgen. De kinderen evenmin; alleen de oudste kreeg als kostwinner 7 gulden steun in de week. Het gehele gezin moest hiervan leven! Vandaar, dat Schroeder, als hij enige jaren in een houtzagerij werkt na zijn lagere school en weinig verdient, als zwervend landbouwknecht naar het welvarender Westen trekt.

Hij is klein van gestalte (1.63 m lang), maar krachtig gebouwd (72.5 kg). Kleur haar: donkerblond, ogen: lichtbruin. Hij heeft een ronde kin en een klein mondje.

In adviezen over V.I. (niet verleend) omstreeks 1930 heet het, dat hij geen beroepsdief geweest zal zijn, dat hij niet werkschuw is, dat bij hem de economische omstandigheden zwaar en de morele bezwaren licht gewogen hebben, dat hij prettig met alle anderen omgaat, niet alleen vlijtig is, maar zelfs een van de allerbeste werkkrachten in de gestichtsschoenmakerij. Hij voelt niets voor godsdienst. Hij zegt dat het huiselijk leven goed was.

Het eerste feit, waarvoor hij gestraft is, zou volgens de uitleg, die hij ons gaf, een dronkemansgeschiedenis zijn. Hij komt met een kameraad in een alcoholroesje langs de winkel van een goudsmid en wedt dat hij de étalage wel durft forceren. Hij heeft C 16 gepleegd, pàs ontslagen uit de gevangenis!

Hij vertrouwt mij in Leeuwarden toe de feiten meestal met Daamen te hebben gepleegd; opvallend is dat diens naam echter maar één keer (C 52) voorkomt in de desbetreffende kolom van onze staat.

Bij zijn bekentenis voor de P, in Oct. 1935, weigerde hij in 17 zaken pertinent zijn mededaders te noemen; de namen, die op de staat voorkomen zijn alleen bekend geworden door bekentenis der betrokkenen ieder voor zich; wellicht heeft Daamen er dus op deze wijze buiten kunnen blijven.

Ter terechtzitting heeft hij met de volgende verklaring gebruik gemaakt van zijn recht op het laatste woord: „Ik ben levensmoe. Als ik er de gelegenheid toe had zou ik een eind aan mijn leven maken." In Leeuwarden is hij erg pessimistisch ten aanzien van het vinden van werk. Als ik hem in 1943 het laatst spreek zal hij er over 14 dagen uitkomen. Hij weet dan nog niet wat hij moet beginnen en heeft van niemand een toezegging. Hij kan het de mensen ook niet kwalijk nemen als ze liever niet een bediende aannemen die op zijn 33ste jaar al 11 jaar heeft gezeten. Zijn vader is nu ook dood. Daar kan hij dus niet terecht. Hij wil alles doen waarmee hij maar een boterham kan verdienen en hoeft, wat hem betreft, Oss nooit weer te zien. Hij wil per se niet weer in de gevangenis voor zo'n tijd. „Dan kunnen ze me meteen liever doodschieten". Zijn broer Joep heeft werk gekregen, eerst in Duitsland, daarna in Vlissingen.

De roofoverval vindt hij erg beroerd, maar diefstal van die paar centen kan hij minder erg vinden. Hij vindt dat de een de ander te veel heeft aangestoken. Hij practiseert niet, komt vervroegd in gemeenschap, op geneeskundig advies. Hij tucht goed. V.I. op 14 Mei 1943, op grond van 12 gunstige rapporten.

Als in Breda tegen V.I. geadviseerd wordt heet het letterlijk: „Schroeder lijkt mij niet de man die voor V.I. in aanmerking komt, *gezien de plaats, waar hij vandaan komt,* en het milieu, waar hij thuis *behoort. (Cursivering van mij, N.)* Alhoewel hij zich hier goed gedraagt, vrees ik toch, dat een vervroegde invrijheidstelling slechts oorzaak zou zijn, vooral in deze tijd, dat hij ook weer eerder tot misdaad zou vervallen". Geen V.I. verleend.

23. SERVAAS SCHROEDER.
Geboren in 1900.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	16	1916;12	smokkelen		
			6 weken gev.straf		
2		1917;2	smokkelen		
3		—	smokkelen		
			14 dagen gev.straf		
			2 mnd gev.straf		
4	18	1918;12	diefstal (steenkolen van de Spoorwegen)		
5		12	inbraak (horloge en *f* 5.—)		
			14 dagen gev.straf		
			6 mnd gev.straf		
6		1922;5	wederspannigheid		
7	22	1922;11	wederspannigheid		Klaartje Pruul en een ander
8		11	mishandeling van ambtenaar		Michael Haalover, J. Kop en Klaartje Pruul
			6 mnd gev.straf		
9	24	1925;7	inbraak		
10	26	1927;6	inbraak		Michael Haalover, J. Kop en Jac. v. Nispen
11	28	1928;9	inbraak		Hesselink
12	31	1931;8	brandstichting		en een ander
13		1932;—	inbraak		Noest en Pijnenborg
14	32	1933;—	roofoverval op straat		Noest en te Mortel
15	33	1934;1	inbraak	C 55	Hoogeveen
			na de zuivering:		
			2 jr gev.straf		
			(voor C 55)		

De vader, een broer van de vader van de andere 3 Schroeders, is van beroep kuiper, met 10 vonnissen op zijn kaart, betreffende: stroperij in vereniging 2 maal, meer en minder ernstige mishandeling 3 maal (waarvan 1 maal in vereniging) en vernieling in vereniging, belediging ambtenaar, diefstal 3 maal (waarvan 1 maal in vereniging).

Servaas is de derde van 8 kinderen, waarvan 3 zeer jong stierven.

Hij is niet getrouwd maar is bij zijn ouders blijven wonen. Gewerkt heeft hij nooit; op werkdagen, als de man op de fabriek is, hangt hij geregeld bij een gehuwde vrouw in huis om, met wie hij al jaren lang een verhouding gehad heeft en bij wie hij, zoals zij zelf aan van Kempen verteld heeft, minstens drie kinderen verwekt heeft. Hij krijgt zelfs zakgeld van deze vrouw.

Van misbruik van drank is hier niet zo zeer sprake, maar Schroeder is een trouw bezoeker van een berucht café.

De inbraak nr 11 is interessant door de stoutmoedige manier waarop hij gepleegd werd: als een familie in familiefeest thuis bijeen is, klimt Servaas met zijn vriend Hesselink door een raam naar binnen, om op zijn gemak door middel van een valse sleutel de brandkast te openen. De buit is ruim 800 gulden.

Servaas is vaak van criminaliteit verdacht en er hebben dikwijls huiszoekingen plaats gehad, ook bij de vriendin thuis.

Hij is gedurende de bezetting pro-duits en neemt zijn kerkelijke plichten allang niet meer waar.

24. PIJNENBORG.
Geboren in 1892.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	19	1912;8	gefährliche Körperverletzung		
			8 mnd gev.straf		
2	21	1914;1	stroperij		
			***f* 3.— subs. 3 d. hechtenis**		
3	22	1914;9	zware mishandeling		
			1 jr gev.straf		
4	26	1919;2	diefstal		
5		6	diefstal		Toon Sossen
			1 mnd gev.straf		

	a	b	c	d	e
6	27	1920;2	inbraak		met meer anderen
			1 jr gev.straf		
7	29	1922;2	diefstal		
			1 mnd gev.straf		
8	31	1923;11	diefstal (kippen)		
			1 mnd gev.straf		
9	32	1925;8	diefstal (kippen)		
			f 30.— subs. 1 mnd. h.		
10	36	1929;4	uitlokking van meineed		
			9 mnd gev.straf		
11		1930;7	inbraak		Koosje Bron, te Mortel en Noest
12	40	1932;9	inbraak		Noest, Servaas Schroeder
13		12	inbraken	C 34	v. Duisburg en Corn. v. Oers
14	40	1933;3	inbraak	C 36	Jac. v. Nispen, Koosje Bron, Noest en Gerardus Gannef
15		4	roofoverval		Koosje Bron, Noest en te Mortel
16		5	inbraak	C 40	Koosje Bron, Noest en Gannef
17		1933;6	inbraak		Koosje Bron en Noest
18		7	inbraak	C 44	Koosje Bron, Noest en te Mortel
19	41	1934;1	inbraak	C 54	Koosje Bron, Noest, Gannef en te Mortel
20		3	roofoverval	C 59	Koosje Bron, Noest, Mak en te Mortel
21		7	inbraak	C 65	Mak, Chr. Schroeder, Joep Schroeder en Joh. Kop
22	42	1935;2	roofoverval	C 68	te Mortel, Noest, Koosje Bron en Winkel
			na de zuivering:		
			14 jr gev. straf		
			(voor C 54 en C 59)		

Vader was opkoper van kippen en wild. Is van kippendiefstal verdacht in het einde van de 19e eeuw en o.a. terzake van belediging der politie met gevangenisstraf gestraft. Was een groot heler, een toevlucht voor dieven en rovers. Hij had vroeger te Heesch een zgn. „stille kroeg", waarover de P rapporteert:

Des Zondags en bij feestelijke gelegenheden werd daar gedanst. De meest ongure elementen uit Oss en omgeving kwamen daar dan bij elkander en met de zedelijkheid werd het in dat huis niet zo nauw genomen. Zeer dikwijls zijn de ouders van kinderen, die des Zondags daarheen trokken, vroeger bij mij komen klagen, omdat hun kinderen daar totaal bedorven werden. Als de jongens geen geld hadden, konden zij daar van alles kwijt en het was een broeinest van heling. Ontelbare malen heb ik dat huis onderzocht, doch maar heel zelden werd er iets gevonden. Enige jaren geleden (dit blijkt mij te zijn geweest in Januari 1921, *N.*) spraken we af met de politie uit vele omliggende gemeenten om gezamenlijk tegen die bewoners op te treden en op die wijze een einde aan dat bedrijf te maken. Bij die gelegenheid werd in het ouderlijk huis van Pijnenborg heel wat gevonden, dat in de omgeving bleek te zijn gestolen en zijn de oude Pijnenborg en zijn vrouw aangehouden (maar niet veroordeeld, *N.*). Enige tijd later werd de weg van Oss naar dat verdachte huis onveilig, daar de mensen die deze weg passeerden, last begonnen te ondervinden van de half en heel dronken kerels, die dat huis verlieten des avonds laat."

Een nieuwe Brigade-commandant der M kwam toen te Geffen en na overleg met deze werd er krachtig ingegrepen en werden gedurende enkele Zondagen de bezoekers uit het huis met geweld verwijderd, op welke wijze men het voortbestaan van dat bedrijf onmogelijk maakte. Menige nacht heeft P of M vroeger dat huis bewaakt, doch het gelukte niet om er personen aan te houden, die hun gestolen goed daar brachten. Later bleek, dat ze bergplaatsen hadden buiten in het veld.

Van Kempen zegt nog:

„In dat beruchte huis zijn zeer veel dieven gekweekt. Dat het met de zedelijkheid daar niet zo nauw werd genomen, bleek vroeger een keer, toen één onzer agenten op een dag de dochter van Pijnenborg en een broer van deze, haar oom dus, in een bos in de buurt van hun huis aantroffen terwijl deze beiden vleselijke gemeenschap hadden. De zusters van meergenoemde Pijnenborg stonden bekend, dat ze zich met ieder afgaven die bij hen kwam."

Pijnenborg leerde na zijn schooljaren het boerenwerk, werkte ook als boerenknecht in Duitsland, maar was voornamelijk vrachtrijder. In de stukken heet hij afwisselend koopman, landbouwer en vrachtrijder. Financieel staat hij ongunstig bekend. Hij is gehuwd. Als wij hem spreken valt zijn uiterlijk ons op; hij is zeer licht gebouwd en beweeglijk. Klein van stuk (1.61 m lang), blauwgrijze listige ogen, donker haar, dichte wenkbrauwen, regelmatig, niet onknap gezicht. Zijn gemoedelijke praten kan niet beletten dat de indruk die hij wekt een zeer onbetouwbare is. Hij spreekt met een zeer ernstig gezicht en met naar beneden gerichte blik. Alleen wanneer hij een slimmigheidje van zichzelf vertelt kijkt hij met een ruk op en barst in lachen uit. Zijn gehele katachtige gezicht lacht dan mee, en een regelmatige rij nogal spise tanden wordt zichtbaar.

Hij ging in zijn jeugd geregeld naar de kerk, zocht af en toe verstrooiing in de bioscoop en kwam maar zelden in de kroeg.

Het rapport vervolgt:

Toen Pijnenborg ging trouwen betrok hij een kleine woning buiten de grens van Oss, midden in het bos, en terstond bleek dat hij het „vak" van zijn ouders ging voortzetten. Zeer dikwijls heeft de P het huis doorzocht, waarbij bleek, dat hij een Wetboek van Strafrecht in huis had, van welks inhoud hij zich op de hoogte trachtte te stellen.

Meermalen is hij wegens diefstal achterhaald en eens wegens mishandeling, zwaar lichamelijk letsel ten gevolge hebbende. Als in de oorlogsjaren (1914-1918) de spijkers buitengewoon hoog in prijs zijn, gaat hij er des nachts met kar en paard op uit om in de fabrieken te Oss pakken spijkers te gaan stelen. Een groot liefhebber was hij vroeger van het helen van gestolen rijwielen. De P haalt eens verschillende rijwielonderdelen kort bij zijn woning een meter diep onder de grond vandaan; Pijnenborg wist van niets. Gestolen kippen zijn er ontelbare malen ontvangen; de kippen werden dan terstond van hun veren ontdaan, zodat herkenning niet meer mogelijk was.

Pijnenborg verhuisde omstreeks 1930 naar Oss, maar dit beviel niet omdat hij daar geregeld bezoek van ons ontving en kort daarop wegens kippendiefstal werd aangehouden. Hij vertrok toen maar weer naar de gemeente Heesch, waar hij zich blijkbaar veiliger voelde. Als hij vreesde te worden aangehouden ging hij zwerven in de bossen en bleef hij lang onvindbaar.

De laatste jaren had hij veel omgang met Koosje Bron en Noest, die regelmatig zijn woning bezochten. Ook bezochten hem verdachte elementen uit andere plaatsen. Hij werd voorts geruime tijd verdacht revolvers te smokkelen uit België. In Leeuwarden geeft hij mij dit laatste toe; het zou een lucratief handwerk zijn geweest, dat hij enthousiast beoefende. Het is dan 1943 en hij laat er zich dan op voorstaan dat hij N.S.B.er is en dat hij deze clandestiene wapenhandel vroeger ten behoeve van deze beweging heeft ondernomen. Juist in de nacht van de overval te Mariaheide, zegt hij, in 1934, was hij voor dit doel aan de grens, zodat hij onmogelijk aan de roofoverval heeft kunnen deelnemen en, legt hij uit, hij kon dit alibi toen natuurlijk niet gebruiken, zodat hij onschuldig tot 14 jaar gevange-

nisstraf veroordeeld was. Maar nu er duitse bezetting is durft hij er wel voor uitkomen. Hij vraagt dus aanhoudend revisie, evenwel zonder succes. Dat zijn vroegere kameraden allemaal tegen hem getuigden komt, omdat heel Oss vindt dat de ellende begonnen is met de bekentenis van Gijs Bron. Pijnenborg nu zou de oude Bron hebben aangeraden Gijs te laten bekennen, omdat bekend is, dat hij met deze meegeweest is met de auto naar de advocaat, en dit zou voor de anderen voldoende reden zijn hem erin te laten lopen. Hij zegt zelf altijd te hebben gezwegen ten behoeve van de anderen. Inderdaad: bekend heeft Pijnenborg nog nooit één feit.

Hij komt in 1938 op medisch advies in de gemeenschap. Twee keer moet hij disciplinair gestraft worden. Een keer wegens het schrijven van een brief met laakbare inhoud over de directie, welke brief hij trachtte op ongeoorloofde wijze naar buiten te smokkelen. Hij gaat geregeld ter kerke, maar blijft N.S.B.-er en houdt zijn Pasen niet.

Hij is, zoals gezegd, voortdurend bezig met zijn revisie, hetgeen op zichzelf voldoende van zijn reclasseringskans zegt.

Wanneer ik hem naar zijn eerste vonnis wegens de gefährliche Körperverletzung in Essen vraag zegt hij, alsof het hem in het geheel niet interesseert: „O, ik heb toen gevochten". Ik vraag door en krijg een kort verslag: „Het was om een meid in Essen. We rolden met drie man over de grond, en ik kreeg de klappen, maar ja, toen herinnerde ik mij opeens, dat ik mijn mes bij me had, hè?" Dat laatste vriendelijk lachend, alsof ik het nu wel volkomen begrijpen zal.

Tot het 2e feit, ook mishandeling, was eveneens een meisje de aanleiding. Hij is tóén trouwens onschuldig veroordeeld. Tegen mij is hij dus *iets* mededeelzamer, maar toch heeft hij maar één keer wat gestolen, een zak spek nl.. Daarvoor heeft hij 1 jaar gekregen. De andere keren was hij altijd onschuldig.

§ 5. *De familie STEL (P 25—P 28)*

De vader stond volgens de M behoorlijk bekend. Niettemin vond ik uit zijn jeugd drie verbalen over openbare dronkenschap en één betreffende een zeer verdachte brand. Hij komt verder ook nog voor als slachtoffer van mishandeling, in 1893.

In het gezin worden 14 kinderen geboren, waarvan er twee vroeg zijn gestorven en de navolgende drie zonen resp. nummer 9, 11 en 14 zijn.

25. GEORGIUS STEL.
Geboren in 1898.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	19	1918;4	smokkelen		
			ƒ 20.— subs. 40 d. hecht.		
2	22	1920;8	mishandeling		
			1 jr. gev.straf		
3	28	1927;2	diefstal		zijn vrouw
4		1928;10	inbraak		Marinus Schroeder
5		1929;—	roofoverval		Toon Sossen en Joh. Kop
6	31	1930;—	inbraak		Toon Sossen, L. Stel en Joh. Kop

	a	b	c	d	e
7	31	1930;—	inbraak		Schram
8		1	inbraak		Joep Schroeder en een ander
9		—	inbraak		Toon Sossen en Joh. Kop
10		4	roofoverval	C 12	Kever, Oogt en T. Sossen
11		8	inbraak		L. Stel, Toon Sossen en Joh. Kop
12		9	roofoverval	C 13	dezelfden
13		11	roofoverval		Schram
14		—	inbraak		Toon Sossen
15		—	inbraak		dezelfde
			4 jr gev.straf		
			Is bij de round up nog slechts kort vrij; na de Zuivering:		
			5 jr gev.straf		
			(voor C 13)		
			2 jr gev.straf		
			(voor C 12)		
45		1943;—	stroperij		
			1 mnd gev.straf		
46		1944;—	herhaalde diefstallen		
			ƒ 40.— subs. 20 d. hecht.		
47		1945;—	heling		
			ƒ 40.— subs. 20 d. hecht.		

Toen Georgius jong was kwam hij al in verkeerd gezelschap, maar door zijn huwelijk met Adriana Bunzel gaat het helemaal verkeerd.

De mishandeling in 1920 pleegde hij met een vuurwapen. Bij de roofoverval van November 1930 stuitten de beide daders op de M; Schram wordt op heterdaad gevat, maar Stel kan vluchten nadat hij een schot lost op een der marechaussees, die hij verwondt. Stel heeft zich drie maanden verborgen gehouden, waarna hij zichzelf komt aanmelden.

Nog maar zes maanden thuis uit de gevangenis, wordt hij in de round up terzake van C 12 en C 13 aangehouden.

Zijn vrouw heeft nl. een zeer slechte invloed op hem. Haar moeder was een dochter van „zwarte Bet", de brutaalste Xantippe in de Osse onderlaag van enkele generaties. Haar vader, Bunzel, behoorde tot de „gang" van 1893 en na diens dood huwt haar moeder Hendrik Bron, ons bekend uit de Hoekman-moord, zie § 1, begin. Maar zelfs Bron kan het nauwelijks uithouden bij deze vrouw; het is gebeurd dat de man, die voor roof en moord 23 jaren in de gevangenis doorgebracht heeft, schreiende bij van Kempen op het bureau kwam om zijn nood te klagen. Maar van Kempen kan hem ook niet helpen, zodat Bron zijn echtgenote verlaat en voor de rest van zijn leven bij zijn broers gaat wonen.

De vrouw van Georgius handhaaft de traditie van de vrouwen in haar familie en regeert het slechte huis Stel dienovereenkomstig. Zij vestigden zich in een woning midden in de bossen. Om het huis heen liepen 's nachts minstens drie honden los, die ruimschoots op tijd waarschuwden voor bezoek. In dit huis ontmoetten misdadigers elkaar, velen van onze criminelen hebben hierover verklaringen afgelegd. Nachtelijke tochten plegen daar te beginnen en daar wordt onder-

dak geboden aan mannen die er eens tussenuit moeten, al is het ook maar met de vrouw van een collega — zie het geval van Toon Sossen en Jerina Bron. Als Georgius zelf in de gevangenis zit, neemt zijn vrouw meteen een tijdelijke man in huis.

Ook zij maakte zich aan diefstallen schuldig en het staat vast, dat zij haar man tot een diligente aansporing in het kwade bedrijf was. Toon Sossen vertelt: wij kwamen een keer van een tocht terug zonder enige buit, wat de vrouw zo furieus maakte, dat zij haar man in het gezicht sloeg waar wij bij stonden. Toon heeft al vaak gedacht dat Stel er waarschijnlijk zo fel op zat bij de overvallen om de bangheid voor zijn vrouw, thuis, wat te compenseren.

Later brandt het huis af en komt de familie wat meer in de bewoonde wereld, maar de honden blijven 's nachts om het huis. In die nieuwe buurt hebben ze buren; als deze huns ondanks betrokken worden in de roofoverval C 13 (de rovers verstoppen de buit in *hun* korenmijt) bedreigt vrouw Stel ze krachtig voor het geval zij aan de P eens te veel zouden willen vertellen.

Van merkwaardige kanten aan zijn leven geeft Georgius blijk, als hij bv. in C 16 de voorbesprekingen tot de overval te zijnen huize meemaakt, maar op de dag zelf (het is Allerheiligen) rustig naar de kerk gaat en de roofoverval aan zijn vrienden overlaat.

De M verklaart voor het Hof dat Stel zich gedurende zijn zes maanden vrijheid tot de round up voorbeeldig gedroeg. Zijn vrouw wijst daarop ook in een brief aan de President van het Hof, die het volgende goede begin heeft: „met deze zet ik mij neder om een enkel woord met U te spreken in de hoop, dat Uw Edelachtbare mij ook zult willen begrijpen." Over de betreffende zaken zegt zij: „deze zaakjes zijn oude zaakjes, zij zijn niet goed te praten maar, mijnheer de President, als U mijn man straks straft, dan straft U ook vrouw en kind." Zij gaat nog verder en houdt vol dat haar man na zijn langdurige gevangenschap oprecht probeerde een ander mens te worden. Dus het huwelijk is niet zó slecht geweest, of de vrouw komt trouw (en intelligent) voor haar man op. En aan drankmisbruik heeft hij zich inderdaad nooit schuldig gemaakt.

Van zijn kant reageert Stel trouwens niet anders. Hij instrueert zijn advocaat om het Hof te bewegen de verdeling van de totale straf zo te maken, dat het voor elk der twee feiten niet meer dan 5 jaren wordt; liever heeft hij een jaar extra voor het lichtere geval, dat dan van het zwaardere afgetrokken zou moeten worden. Want „als ik een vonnis van zes jaar krijg, moet ik naar Leeuwarden en dan krijg ik nooit bezoek, dat kan mijn vrouw niet betalen van dat armengeld. Ik blijf liever kort bij om me huishouden bij elkaar te houden. Als een vrouw haar man nooit ziet, gaat de moed er uit."

Zo geschiedt. Stel krijgt 5 + 2 jaren en komt dus niet in Leeuwarden, maar in.... Groningen!

26. ADRIANA BUNZEL.
Geboren in 1906.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	21	1927;2	winkeldiefstal		Georgius Stel
2	22	1928;7	belediging politie		
3	23	1929;9	diefstal		

	a	b	c	d	e
4	28	1934;10	verduistering	C 66	
			ƒ 20.— subs. 20 d. hecht.		
		1941;—	stroperij		
			ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.		

Zij is de vrouw van Georgius Stel, zie hierboven bij hem.

Bij C 66, de diefstal van de damesmantels, is haar man in de gevangenis.

De M oordeelt haar nog gevaarlijker dan haar man. Drankmisbruik is ook van haar niet bekend.

27. LAMBERTUS STEL.
Geboren in 1898.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	13	1904;11	diefstal		
			ƒ 3.— subs. 6 d. hecht.		
2	30	1922;3	diefstal		
			ƒ 15.— subs. 6 d. hecht.		
3	39	1930;8	inbraak		G. Stel, Joh. Kop, T. Sossen
4		9	roofoverval	C 13	dezelfden
5	40	1931;4	oplichting (gefingeerde inbraak)	C 20	Noest en Verbunt
			na de Zuivering:		
			2 jr gev.straf		
			(voor C 13)		
		1942;—	diefstal		
			14 dagen gev.straf		

Los arbeider, wonende sinds 1919 te Geffen. Geen drankmisbruik.

28. ADRIANUS STEL.
Geboren in 1904.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	26	1930;11	roofoverval	C 16	te Mortel, M. Schroeder, Schram
2	29	1934;1	diefstal (rijwiel)		
			na de Zuivering:		
			3 jr gev.straf		
			(voor C 16)		

Toen hij nog bij zijn vader op de boerderij werkte ging alles goed. Hij kreeg een daalder zakgeld, op Zondag, en was daarmee tevreden. Toen zijn broer

Georgius echter ging trouwen kwam Adrianus bij hem over de vloer, met het te vrezen gevolg. Als zijn broer in de gevangenis geraakt verlaat Adrianus het ouderlijke huis om bij zijn schoonzuster in te trekken. In C 66, bij de diefstal door zijn schoonzuster, zien wij hem ook optreden. Hij verklaart als getuige onder ede dat hij gezien heeft hoe zij de (gestolen) mantels heeft gevonden, ongetwijfeld een stevige meineed. Uit haar eigen verklaring blijkt dat Adriana de hele dag met haar zwager op stap geweest is en ettelijke café's met hem heeft bezocht.

Hij blijft ongehuwd en maakt geen misbruik van sterke drank.

§ 6. *De familie HOOY (P 29—P 31)*

De ouders van Willem en Puck komen in onze memoranda niet voor. Deze broers zijn resp. het 8e en 13e kind van 14, waarvan er 7 zeer jong stierven. De vaders van Willem en Puck enerzijds en van Gerrit anderzijds zijn broers. Gerrits vader pleegde in zijn jeugd belediging. Gerrit is het 9e van 11 kinderen, waarvan 2 vroeg overleden.

29. WILLEM HOOY.
Geboren in 1888.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	19	1908;5	belediging		
			ƒ 15.— subs. 30 d. hecht.		
2	21	1910;2	mishandeling		
			ƒ 8.— subs. 16 d. hecht.		
3	24	1913;7	mishandeling		
4	25	1914;1	poging tot doodslag		
5	28	1917;2	smokkelen		
			6 weken gev.straf		
6	29	1918;4	mishandeling	C 3	
7	38	1926;11	brandstichting		
			vrijspraak		

Vader vroeg overleden. Willem is nooit gehuwd en blijft bij moeder inwonen.

Hij maakt veel misbruik van sterke drank en staat als messentrekkende vechtersbaas, als een „gluiperig ventje" bij de P bekend.

Omstreeks 1913 had hij een verhouding met de vrouw van een postbode, een dochter van de oude Baron. Hij mishandelt deze postbode en poogt hem zelfs dood te schieten op een avond in een stille straat. Overigens is zijn wapen anders altijd het mes.

De mishandeling van nr 6 was wederkerig. Zijn broer Puck en hij bewerkten elkaar zodanig met messen, dat zij onherkenbaar waren. Zij kijken elkaar sindsdien niet meer aan.

Nog een keer is hij vooral slachtoffer bij een vechtpartij, zodat dit delict er in bovenstaande status niet wordt bij gerekend. Hij wordt dan op een Zondagavond zo in zijn buik gestoken, dat de ingewanden naar buiten puilen. Niettemin loopt hij zelf naar de dokter, vanwaar hij naar een ziekenhuis wordt vervoerd, waar twee artsen, die hem behandelen, niet geloven dat hij dit kan overleven. Drie

weken later klimt hij over de ziekenhuismuur en gaat naar het huis van de postbode om zich verder door zijn vriendin te laten verplegen en enige weken daarna staat hij weer op de steigers.

De postbode vertrekt uit Oss, de vrouw sterft. De laatste tijd is Willem sterk gekalmeerd, zodat de burgemeester in zijn inlichtingenstaat voor het dossier zelfs zegt: „staat niet bepaald ongunstig bekend".

In de gevangenis blijft hij tot het laatst zijn onschuld volhouden.

30. PUCK HOOY.
Geboren in 1895.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	13	1908;11	mishandeling		
2	16	1912;6	stroperij		
			ƒ 1.— subs. 1 w. hecht.		
3	17	1913;8	mishandeling		
			8 mnd gev.straf		
4	20	1916;2	mishandeling		
5	22	1918;4	mishandeling		
6	25	1920;9	diefstal (horloge)		
			2 mnd en 14 d. gev.straf		
7	26	1921;9	diefstal (kippen)		Jan van Nispen
			4 mnd gev.straf		
8	29	1924;10	openbare dronkenschap		
9	29	1924;11	roofoverval	C 1	Driek Sossen en een ander
			3 w hecht. + 1 jr R.W.I.		
			6 jr gev.straf		
			(voor C 1)		
10	37	1932;—	poging tot doodslag		
			3 mnd gev.straf		
11	37	1933;6	inbraak		Driek Sossen
12	38	1933;10	inbraak	C 50	Driek Sossen en Leo v. Nispen
13	38	1934;1	inbraak		Driek Sossen, M. Schroeder en Jan v. Nispen
14		1	inbraak		dezelfden
			na de zuivering:		
			3 jr gev.straf		
			(voor C 53)		

Hij stond al vroeg bekend als vechtersbaas, gevaarlijk en onberekenbaar, maakte veel misbruik van sterke drank en verkeerde geregeld in slecht gezelschap.

Hij had vroeger een verhouding met de vrouw van de bekende Jaap Bron, zie P 1. Aan deze verhouding komt een einde als de vrouw in het krankzinnigengesticht komt.

Puck is niet getrouwd. Ook hij woont bij zijn moeder, die hem steeds de hand boven het hoofd houdt en nooit wil horen van zijn schuld. Zij houdt vol, dat de politie hem alleen maar zoekt.

Het feit nr 10 pleegt hij, in een burenruzie, kort na een ontslag uit de gevangenis.

De P verklaart ervan overtuigd te zijn dat Hooy nooit voor verbetering vatbaar zal zijn.

In Februari 1936 moet de geneesheer bij de gevangenissen in den Bosch verklaren, dat Puck lijdt aan krankzinnigheid (situatie-psychose tengevolge van langdurig verblijf in de cel, zich uitende in voortdurende hallucinaties, in gezicht en gehoor, met dientengevolge optredende angsten en grote onrust, die dreigde te leiden tot expansiedrang en vernieling). Overbrenging naar het krankzinnigengesticht volgt.

31. GERRIT HOOY.
Geboren in 1898.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	24	1922;12	mishandeling		
			3 mnd gev.straf		
2	25	1923;6	diefstal		
			3 mnd gev.straf		
3	25	1924;1	vernieling		en drie anderen
			1 mnd gev.straf		
4	25	1924;3	diefstal		
			10 mnd gev.straf		
5	26	1925;4	diefstal (kippen)		Jac. v. Nispen, Driek Sossen en een heler
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
6	28	1927;4	roofoverval	C 4	Toon Sossen, van Zaayen
7		6	inbraak		Jac. v. Nispen en Daamen
			2 jr gev.straf		
			(voor Nr 7)		
8	33	1931;12	inbraak		
			1 jr. gev.straf		
9	34	1932;—	inbraak		M. Schroeder en Driek Sossen
10		1933;—	roofoverval		M. Schroeder, D. Sossen, C. v. Nispen en J. Kop
			na de zuivering:		
			4 jr gev.straf		
			voor C 4)		
		1941;—	heling		
			3 mnd gev.straf		
			(duitse krijgsraad)		

Ongehuwde arbeider, maakt nogal eens gebruik van sterke drank, staat ongunstig bekend en huwt niet.

Rekent zichzelf niet bij een kerkgenootschap, maar staat wel als R.K. genoteerd. Hij gedraagt zich goed in de gevangenis, is zelfs zo vlijtig en leergierig, dat hij er zich tot een volslagen mandenmaker ontwikkelt, het hele vak beheersende.

Blijft altijd ontkennen en weigert V.I..

32. VAN DUISBURG.
Geboren in 1915.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	11	1926;9	kerkdiefstallen		een ander
2	11	1926;9	rijwieldiefstal		een ander
			4 mnd tuchtsch. v.w. met proeft. v. 3 jr; t.uitv.gel. Nov. 1928		
3	17	1932;1	diefstal (koffers uit auto)	C 23	C. v. Oers en Vlies
4	17	1932;2	diefstal (zakken kunstmest)	C 24	dezelfden
5	17	1932;3	diefstal sigaretten)		C. v. Oers
6	17	1932;3	inbraak	C 25	Stoit (heler) en een ander
7	17	1932;4	inbraak	C 26	C. v. Oers
8	17	1932;8	inbraak	C 27	C. v. Oers en twee anderen
9	17	1932;—	diefstal (schoenpoets)	C 29	C. v. Oers en Stoit (heler)
10	17	1932;2	inbraak *f* 4.—		dezelfden
11	17	1932;10	inbraak	C 28	dezelfden
12	17	1932;7	inbraak (bierglazen)		C. v. Oers en Joh. Kop (heler)
13	17	1932;8	inbraak bij tramstation		C. v. Oers
14	17	1932;8	inbraak (diversen)		dezelfde
15	17	1932;8	inbraak (diversen)		
16	17	1932;9	inbraak bij kantongerecht (11 revolvers met munitie)		
17		12	inbraak op 2e Kerstd. (drank)	C 34	Pijnenborg, Jac. v. Nispen en v. Oers
18		12	inbraak (drank)	C 35	v. Oers
			14 mnd gev.straf		
			(voor C 34)		
			8 mnd gev.straf		
			(voor C 35)		
			na de zuivering:		
			1 jr en 4 mnd gev.straf		
			(voor C 27 en C 28)		
		1942	diefstal		
			4 mnd gev.straf		
		1944	heling		
			4 mnd gev.straf		

Hij werd geboren zeven weken na het overlijden van zijn vader, als jongste van vier kinderen. Twee broers leven nog in 1935, werken en staan goed bekend.

Toen hij vier jaar oud was, vertrok zijn moeder met haar gezin naar Oss, waar zij een winkeltje begon.

Op school was van Duisburg onhandelbaar. Zijn algemene ontwikkeling wordt de eerste keer dat deze getest wordt, bij zijn komst in de gevangenis, „matig" bevonden; de tweede keer d.i. na 3 jaar, door dezelfde testende instanties „goed". Zijn aandacht en inprentingsvermogen zijn goed. Nadat hij op 12-jarige leeftijd de school doorlopen had, was hij gedurende 4 maanden loopjongen, in een be-

trekking waarin hij het werk lichamelijk niet aankon. Hij kwam toen in een andere betrekking, waar hij het 8 maanden uithield.

Zijn moeder wenste hem echter een vak te laten leren en deed hem in de leer bij een koperslager, waar zijn 8 jaar oudere broer eveneens werkzaam was. Na onenigheid met die broer, door welke hij zich niet wil laten gezeggen, loopt hij daar weg. Daarna werkt hij dan weer zo nu en dan in de voorlaatste betrekking, zo ook in de tijd dat hij zijn eerste berechte delict pleegt.

De moeder, die aan een nierkwaal leed en veel in ziekenhuizen verpleegd moest worden, kon aan zijn opvoeding van het begin af niet genoeg aandacht besteden. Hij wordt door werkgevers en de directeur van de Tuchtschool genoemd: verwend, slap van wil, gesloten, opvliegend en wild. Men schrijft hem wèl vrees voor straf toe.

Hij begint als schooljongen reeds met kleine (vaak winkel-) diefstallen, die door de moeder meestal verontschuldigd worden door het feit dat hij nimmer zijn vader gekend heeft. Geheel zonder schuld is ook zij echter niet. Haar zoon pocht eens tegen zijn kameraden: „Mijn moeder zegt altijd maar tegen de politie dat ik om elf uur thuis gekomen ben", woorden die de M na de inbraak van C 35 afluistert aan het venster van de kamer, waar de buit geteld en verdeeld wordt.

Na zijn eerste voorwaardelijke veroordeling moet hij zich eerst enige tijd correct gedragen te hebben, maar als hij na ontvluchting uit de „Heiblom", het r.k. opvoedingsgesticht te Heythuizen, Limburg, (hij komt lopende weer thuis) kleine diefstallen herhaalt en veel 's nachts buitenshuis blijft, is na een jaar de tenuitvoerlegging toch noodzakelijk. In Nijmegen (van 23 Oct. 1928 tot 12 Mrt 1929) gedraagt hij zich rustig. Maar men meent daar dat hij zich slechts uit vrees voor straf in toom houdt.

Weer thuisgekomen, is alles inderdaad weldra weer als van ouds. Op 16 à 17-jarige leeftijd drinkt hij 's avonds dikwijls 7 of 8 glazen bier, komt vooral des Zaterdags in de nacht thuis en blijft doof voor de smeekbeden van zijn moeder om toch beter op te passen. Wordt werkloos en pleegt, op 17-jarige leeftijd reeds, een serie van minstens 3 eenvoudige diefstallen en 10 inbraken.

Bezien wij de staat, dan valt op dat de eerste 10 feiten gepleegd worden in vereniging met zijn leeftijdgenoot v. Oers; Joh. Kop alleen treedt in nr 12 op, als heler; Stoit in andere zaken. In nr 17 werkt hij, nog geen 18 jaar oud, al samen met oude criminele rotten als Jac. v. Nispen en Pijnenborg. Er is reden aan te nemen dat de samenwerking nog vaker plaats had, en dat de jongen gebruikt werd voor het binnenklimmen van ramen.

Als hij omstreeks Kerstmis 1932 gearresteerd wordt zijn er al dikwijls huiszoekingen bij hem thuis geweest, verdacht als hij was door de P van betrokken te zijn bij menig misdrijf. Hij bekent eerst, maar trekt deze verklaring voor de rechtbank weer in, haar koelweg aan door de politie toegepaste dwang toeschrijvende.

De straffen van de zaken C 34 en C 35 zit hij uit in Amsterdam. Zijn moeder doet het winkeltje in Oss van de hand en gaat in Amsterdam bij de ene zoon wonen om hem geregeld te kunnen bezoeken. De celbezoeker meent dat hij het wel „beroerd" vindt in de cel te zitten en zijn moeder verdriet te doen, maar neemt overigens geen grote indruk waar van de straf op van Duisburg. Hij gedraagt zich trouwens goed en leert het kleermaken.

Op 25 April 1934 krijgt hij V.I., nadat een kruideniersbedrijf zich tegenover de R.K. Reclasseringsvereniging te Amsterdam bereid verklaard heeft hem voor een weekloon van 6 gulden in dienst te nemen. Hij neemt zijn intrek bij moeder,

maar nu loopt alles hem tegen. De kruidenier heeft, lopende de onderhandelingen, ook een andere jongen in dienst genomen, en kan van Duisburg slechts 2 gulden geven in plaats van de afgesproken zes. In Juni kan het kruideniersbedrijf zelfs deze last niet meer dragen en wordt van Duisburg ontslagen, alleen om financiële redenen. Daar komt bij dat de broer, een oppassende, maar driftige man, weinig van hem kan verdragen en het hem niet direct plezierig maakt thuis. Toch gedraagt hij zich goed. Overdag zijn er werklozencursussen der Sint Jozefgezellenvereniging; 's avonds is hij moeder behulpzaam in huishoudelijk werk.

Dec. 1934 overlijdt moeder en er treedt verandering in ten ongunste. Stugheid en onverschilligheid. Beweert niet bang te zijn voor wederinsluiting. Bezoekt café's, hoewel dat verboden is. Nadat er bijna een overtredingsrapport wordt ingediend wederom een verandering, nu ten goede. Is hij toch wel bang voor wederinsluiting, en zijn zijn woorden grootdoenerij? Hij zelf schrijft aan de O. v. J., dat hij zijn moeder op haar sterfbed beloofd heeft zijn best te doen. Hij vertrekt uit een kosthuis, dat men niet gunstig voor hem oordeelt, en begint met niet meer na 10 uur 's avonds thuis te komen. Optreden en houding verbeteren. Hij krijgt omgang met een fatsoenlijk meisje, dat hij op de hoogte stelt van zijn verleden.

Echter nog steeds geen werk, en van Jan. 1935 af onderstand van Maatschappelijke Steun. Tegen alle eerste verwachtingen in eindigt de proeftijd nog gunstig in Oct. 1935.

De courantenberichten over de round up in Oss hadden hem reeds onrustig gemaakt, en eind Juli wordt zijn aandeel, in *oudere* zaken dan waarvoor hij reeds gestraft is, bekend en wordt hij op transport gesteld naar den Bosch. Weliswaar is hij na het verhoor (hij bekent) weer gauw op vrije voeten, maar dat is slechts voorlopig. Hij schreef de O.v.J. dat hij eerstdaags in Amsterdam een glazenwasserij zou beginnen, een wagen had hij al; een kennis zou hem aan ladders helpen en enige mensen hadden hem hun klandizie reeds toegezegd; „och geachte Heer Officier, geef mij nog een kans en U zult er nooit spijt van hebben. Toen dat gebeurde, was ik toch nog zo jong en ondoordacht en ik heb er gedeeltelijk toch al voor geboet...."

Maar hij wordt weer veroordeeld voor hetzelfde oude zeer (in criminologische zin, natuurlijk niet juridisch); zijn straftijd gaat in Mei 1936 in, nadat het Hof in zijn vonnis de V.V. van de Rechtbank zelfs in een onvoorwaardelijke wijzigde.

Hij krijgt V.I. op 23 April 1938. De rapporten zijn alle gunstig. Maar in 1942, na de proeftijd, valt hij terug met een diefstal en daarna zijn er nog enige gevallen van heling.

33. GANS.
Geboren in 1900.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	20	1920;9	diefstal (wasgoed) **ƒ 20.— subs. 20 d. hecht.**		
2	24	1925;5	wederspannigheid **ƒ 30.— subs. 30 d. hecht.**		
3	27	1928;2	vernieling **ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.**		

	a	b	c	d	e
4	28	1928;9	mishandeling met mes **3 mnd gev.straf**		
5	32	1933;4	dronkenschap bij 3e herhaling **2 d. hechtenis en 6 mnd R.W.I. v.w.**		
6	33	1934;2	inbraak (spek) **vrijspraak**		Ronde, Jan en Driek Sossen
7	34	1935;4	huisvredebreuk en wederspannigheid **14 dagen gev.straf**		
		1941;—	belemmering ambtshandeling **ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.**		
		1945;—	smokkelen **ƒ 15.— subs. 10 d. hecht.**		

De vader is veroordeeld wegens dronkenschap, verder is niets van hem bekend.

Zijn eigen drankmisbruik is niet abnormaal. Wij kennen hem voornamelijk uit C 56. Hij schrijft vier briefjes uit het Huis van Bewaring, waarin hij zijn onschuld betoogt en dringend verzoekt om vrijlating. Desondanks is hij de enige in deze zaak waartegen in 1934 bewijs genoeg aanwezig geacht wordt om te dagvaarden. De eis is 1 jaar en zes maanden, maar het vonnis luidt: vrijspraak.

Twee van zijn mededaders worden in 1936, als ook dit feit geheel boven water is, wel veroordeeld; Gans ontloopt volgens het principe: non bis in idem, een nieuwe berechting. Hij moet in de zaak tegen zijn kameraden wel als getuige optreden.

34. GROOT.
Geboren in 1903.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	22	1924;2	bedreiging meerdere + 2 maal insubordinatie **14 dagen gev.straf**		
2	23	1924;10	insubordinatie met lich. letsel **6 weken gev.straf**		
3	26	1929;1	roofoverval	C 7	Toon Sossen en Joh. Kop
			na de zuivering: **2 jr en 6 mnd gev.straf** (voor C 7)		
		1940;—	wederspannigheid **ƒ 15.— subs. 15 d. hecht.**		

Zijn vader was jarenlang postbeambte te Oss en later aldaar gepensionneerd. Hoewel hij zijn gehele leven nogal sterke drank gebruikte waren er op zijn ver-

dere gedrag geen aanmerkingen. Het gezin staat goed bekend. Er zijn nog drie andere kinderen, alle drie in leven, niet crimineel.

Na de schooljaren was Groot achtereenvolgens werkzaam bij een bakker, bij Jurgens, bij een koekfabriek en op de wattenfabriek, tot hij gedurende een jaar onder de wapenen was bij de veldartillerie. In die tijd liep hij 6 weken en 14 dagen straf op wegens insubordinatie.

Na ontslag uit de dienst werkte hij ongeveer $4\frac{1}{2}$ jaar in losse dienst bij de firma Zwanenberg en was daarna $1\frac{1}{2}$ jaar werkeloos, in welke tijd de roofoverval C 7 plaats vond. Kort daarop, in April 1929, werd hij geplaatst bij de N.V. Organon (Zwanenberg), waar hij op de dag van zijn arrestatie nog werkzaam was.

De directeur van dit bedrijf bleek zeer op de man gesteld te zijn. Hij bekostigde de verdediging en verklaarde zich bereid hem onmiddellijk weer in dienst te nemen, zij het dan vermoedelijk in Nijmegen of elders.

Groot is, veronderstellend dat van zijn misdrijf geen gevolgen meer zouden komen, in Januari 1934 gehuwd met een weduwe, die 3 kinderen had (allen jongens, waarom zij nog een meisje als pleegkind genomen had, het kind van een weduwe die zeer arm was en niet in het volle bezit van haar verstandelijke vermogens). Uit het huwelijk met Groot werd nog een zoon geboren.

Aangezien er volgens verklaringen van P en M nimmer iets op het algemene gedrag van de man te zeggen viel, kan men gerust zeggen dat hij het misdrijf in een zwak ogenblik pleegde en zich, voor zover nodig, nadien zelf gereclasseerd heeft. De drank is van grote invloed geweest, onder welke invloed hij zich liet overhalen. Dat hij pas op herhaald aandringen van Toon Sossen meeging, bevestigde de laatste voor de rechtbank. Hij leert trouwens Toon het eerst kennen in de kroeg, en door deze de andere milieu-figuren. Hij was, zoals gezegd, tijdens het plegen van het feit zonder werk en hij kreeg van de buit een aandeel van 4 gulden.

De financiële toestand van het gezin was in 1935 niet zo slecht meer; Groot verdiende goed, zijn oudste stiefzoon werkte op de slachterij van Zwanenberg en bovendien was de vrouw eigenares van een café, dat wekelijks een goede huur opbracht. Toen deze huurovereenkomst echter afgelopen was en de huurders een veel lagere huur aanboden, ried Groot zijn vrouw vanuit het H.v.B. aan om de schade dan maar te nemen, omdat hij tot géén prijs zelf in het café wil trekken.

Hij geeft bij het voorlichtingsonderzoek toe bij bijzondere gelegenheden wel eens te veel te drinken, maar is bereid zich eventueel te onderwerpen aan een verbod tot cafébezoek en drankgebruik. De reclasseringsvereniging beveelt V.V. aan, maar Groot krijgt $2\frac{1}{2}$ jaar onvoorwaardelijk.

Op 3 September 1937 wordt hij met V.I. ontslagen. Voorwaarde II luidt ook hier: Oss niet metterwoon verlaten, niettegenstaande èn zijn directie èn de reclasseerders bij het aanbevelen van V.V. reeds wezen op de wenselijkheid van plaatsing elders!

Groot wendt zich na zijn V.I. tot zijn vroegere directie, die hem niet weer terugneemt; dit wekt enige wrok op, want Groot verkeert in de mening dat hem werk is toegezegd. En terecht. Ik vond de brief van zijn fabriek, ondertekend door de directeur, waarin gezegd wordt dat Groot dag en nacht voor de zaak klaar gestaan had en dat de directie derhalve bereid was hem later weer in dienst te nemen, „ondanks de door ons getroffen maatregelen dat iemand, die door de rechtbank gestraft is, niet meer bij ons kan werken."

Hij krijgt ook nergens anders werk en zijn vrouw moet nu het haar toebehorende (en niet direct gunstig bekend staande) café inderdaad nog zelf gaan beheren. De rapporten zijn alle goed, maar getuigen van het zeer karige inkomen.

35. MICHAEL HAALOVER.
Geboren in 1898.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	15	1913;12	mishandeling (met mes)		
2	20	1918;12	inbraak		twee anderen + 3 helers
3	21	1919;1	diefstal (rijwiel) **1 jr gev.straf** **10 mnd gev.straf**		
4	23	1921;1	art. 141 (openlijke geweldpleging) **8 mnd gev.straf**		
5	24	1922;4	vernieling en wederspannigheid **2 mnd gev.straf**		en een ander
6		5	gekwal. wederspannigheid **14 dagen gev.straf**		
7		11	wederspannigheid met mishandeling **6 mnd gev.straf**		Servaas Schroeder, Klaartje Pruul
8	26	1924;8	belediging van ambtenaar **ƒ 20.— subs. 10 d. hecht.**		
9	27	1925;12	diefstal **1 mnd gev.straf**		
10		12	verduistering **3 mnd gev.straf**		
11	28	1926;2	wederspannigheid **3 mnd gev.straf**		
12	29	1927;6	inbraak		Jac. v. Nispen, S. Schroeder en Joh. Kop
13	30	1928;2	belediging ambtenaar **ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.**		
14		—	mishandeling ambtenaar **3 mnd gev.straf**		
15	32	1930;1	wederspannigheid **ƒ 25.— subs. 25 d. hecht.**		
16		10	mishandeling **ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.**		
17	34	1932;8	bedreiging politie		
18	35	1933;7	mishandeling **ƒ 15.— subs. 15 d. hecht.**		
19	36	1934;2	gekwal. wederspannigheid **14 dagen gev.straf**		
20	37	1935;7	wederspannigheid **1 mnd gev.straf**		

	a	b	c	d	e
21		—	diefstal (cement v. d. gem.)		
		1936;—	vernieling **ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.**		
		1940;—	vernieling **6 weken gev.straf**		

Hij is de oudste van 13 kinderen, waarvan 1 levenloos geboren is. Van zijn ouders en zijn jeugd is ons niets bekend. De rijwieldiefstal van 1919 is het eerste feit waarvoor hij gestraft wordt, en wel meteen met een heel jaar gevangenisstraf. De een maand eerder gepleegde manufacturendiefstal komt een half jaar later tot klaarheid en wordt dan ook nog berecht. Van de 6 daders, waaronder 3 helers, is er één van even jeugdige leeftijd als Haalover; de anderen zijn gemiddeld 15 jaar ouder.

Het vierde geval (het misdrijf van art. 141 Sr.) betrof een aanval met stenen en later met een geweer op de P, van uit de woning van een zekere van B.. De P schiet terug en doodt van B.. Haalover en Ronde werden onder de aanvallers herkend en tot 8 maanden gevangenisstraf veroordeeld.

Haalover, die bij de round up 37 jaar oud is, had de laatste jaren een winkeltje, waarvan hij en zijn vrouw net konden leven. Hij wordt door Georgius Stel uitgenodigd met een overval mee te gaan, maar *durft* dat niet meer als ze bij het aan te vallen huis zijn (zie zijn verhaal in C 16).

36. HART.
Geboren in 1893.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	14	1908;1	diefstal **1 jr gev.straf**		
2	24	1917;—	diefstal **6 weken gev.straf**		
3	24	1918;1	diefstal **3 mnd gev.straf**		
4	26	1919;6	diefstal **8 mnd gev.straf**		
5	28	1922;4	mishandeling en vernieling **ƒ 25.— subs. 15 d. hecht.**		
6	33	1926;10	diefstal **6 mnd gev.straf**		
7	35	1929;1	mishandeling **ƒ 25.— subs. 25 d. hecht.**		
8	37	1930;—	outrage police en dronkenschap (in België) **8 d. h. en 28 d. h. en boete**		
9		1930;8	diefstal **6 mnd gev.straf**		

	a	b	c	d	e
10	37	1931;3	poging tot doodslag **4 jr gev.straf**		
11	41	1935;4	diefstal **8 mnd gev.straf**		
	42	1937;—	inbraak **2 jr gev.straf**		
	44	1939;—	diefstal **10 mnd gev.straf**		
	46	1942;—	diefstal **10 mnd gev.straf**		
	50	1943;—	diefstal **1 jr gev.straf**		
	51	1944;—	landloperij **5 d. h. en 8 mnd R.W.I.**		
	52	1945;—	diefstal **2 jr gev.straf**		

De vader, van wie in het laatst der 19e eeuw verschillende veroordelingen te boek staan (dronkenschap en straatschenderij), dronk, mishandelde de 12 kinderen en trouwde drie keer. De moeder is in haar jeugd wegens mishandeling veroordeeld. De stiefmoeder behandelde de kleine Hart zoals stiefmoeders in sprookjes dat plegen te doen, met het gevolg dat hij op 15-jarige leeftijd al zwervende was en ten slotte stelend voor zichzelf zorgde.

Terbeschikkingstelling volgde, gedurende welke tijd de jongen het timmeren leerde in Avereest. Na zijn ontslag krijgt hij gedurende 9 onafgebroken jaren werk, gedurende welke tijd niets bijzonders passeert.

Tegen het einde van de eerste wereldoorlog raakt hij wegens slapte werkloos. Hij wordt dan achtereenvolgens drie keer wegens diefstallen veroordeeld. Ontslagen uit de gevangenis moet hij zijn costuum uit de rotterdamse Bank van Lening lossen; een detail dat over de economische omstandigheden welsprekend is.

In 1922 is er weer werk en is zijn economische criminaliteit van de baan; de bazen zijn bijzonder tevreden over zijn werklust. Dan wendt zich zijn criminele aanleg; hij verdient goed, gaat drinken en wordt agressief. Een mishandeling en een vernieling zijn van zo weinig ernstige aard, dat hij er met *f* 25.— boete afkomt.

In 1926 wordt hij weer werkloos en gaat hij prompt weer stelen. Na het ondergaan van zijn zes maanden is er werk, dus geld, dus drank, en er volgen veroordelingen wegens mishandeling, „outrage police" en dronkenschap (in België de twee laatste).

In 1930 is het werk weer gedaan en de diefstal laat maar kort op zich wachten: weer 6 maanden gevangenisstraf.

In 1931 volgt de poging tot doodslag, die met vier jaar gevangenisstraf wordt gestraft en die bij nader onderzoek nog meer over een zwak karakter onthult. Hij heeft nl. in een zwak ogenblik van zijn vrijgezellenbestaan ontucht gepleegd met een dochtertje van zijn kostbaas dat, onvoorzichtig genoeg, al naar boven gestuurd werd om de bedden op te maken als de werkloze arbeiders die daar wonen zich nog aan het kleden zijn. Ondanks zijn volstrekt negatieve morele opvoeding heeft hij zoveel besef van het ongeoorloofde hiervan, dat hij het gebeurde tot elke prijs geheim wil houden, maar in een dronken bui moet hij het geheim aan de vriend toevertrouwen waarmee hij op stap is. Deze reageert precies verkeerd, lacht er smakelijk om, plaagt de zondaar en treitert hem tenslotte met ongemeende bedreigingen van aangifte bij de politie. Tenslotte is de grens van het verdragelijke voor Hart overschreden en hij trekt zijn mes.

Zijn straftijd duurt tot 25 Maart 1935; 4 jaar min preventief, en de mijlpaal van het tweederde is bereikt in Dec. 1933. Er wordt dan nog niet over V.I. gedacht. Tegen het einde van zijn straftijd blijkt na vergeefs ernstig zoeken geen werk voor hem te vinden te zijn. Daarom wordt als op advies van het Centraal College andermaal over V.I. beraadslaagd wordt, wèl tot V.I. geadviseerd, die ook wordt verleend. De reden is, dat opname in een landkolonie de overgang naar een maatschappij met slechte arbeidskansen gunstiger kan maken. Hij wordt opgenomen in Filadelfia, waar hij zich een vriend maakt: een reeds zes keer wegens diefstal veroordeelde Brabander. Samen breken zij op een winteravond in in een melkbussenfabriek te Tinaarlo, daar in de buurt, waar zij niet vinden wat zij er zoeken (de maandlonen) maar zich tevreden stellen met een doosje sigaartjes van een waarde van 30 cent.... Daarop volgt de veroordeling tot 8 maanden, ditmaal door de rechtbank te Assen; opmerkelijk is dat deze Osse uitgezworven delinquent veroordeeld is in nog 7 andere plaatsen: den Bosch, Rotterdam, Haarlem, Maastricht en Dordrecht, Leeuwarden en Antwerpen.

In 1944 is hij definitief als zwerveling geklasseerd door zijn veroordeling tot 8 mnd R.W.I. wegens landloperij.

Wij hebben referenties van patroons over zijn bijzondere vakmanschap en eerlijkheid — als er werk is. Hij is actief, niet dom, leest, schrijft en rekent best en heeft een goed inprentingsvermogen en goede aandacht. Zijn algemene ontwikkeling is niet zo best. Hij is kort, gedrongen gebouwd en heeft tatouages op beide handen.

In de Asser inlichtingenstaat (onondertekend, waarschijnlijk ter plaatse pro forma opgemaakt) heet het dat hij cynisch is en een „echt misdadigerstype". Meer niet.

37. HESSELINK.
Geboren in 1891.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1909;—	gefährliche Körperverletzung und Hausfriedensbruch **2 mnd gev.straf**		
2	19	1910;8	wederspannigheid **3 weken gev.straf**		
3		11	mishandeling **8 dagen gev.straf**		
4		10	zware mishandeling **2 jr gev.straf**		
5	22	1914;2	wederspannigheid **1 mnd gev.straf**		met een ander

	a	b	c	d	e
6	23	1915;2	diefstal (fietslantaarn)		
7		2	grote vechtpartij		met meer anderen
8	24	1916;2	vernieling		
			3 weken gev.straf		
9		3	vernielingen		
10		10	wederspannigheid		met meer anderen
			1 mnd gev.straf		
11	26	1917;—	belediging ambtenaren		
			ƒ 15.— subs. 30 d. hecht.		
12	27	1918;—	inbraak (niets)		
13	30	1921;—	mishandeling		
14	30	1921;12	mishandeling		Noest, Jac. v. Nispen
15	31	1923;2	inbraak		
			2 jr gev.straf		
16	33	1925;1	vernieling		
17		1928;10	diefstal		Servaas Schroeder
18	41	1933;7	brandstichting		
			na de zuivering:		
			2 jr gev.straf		

De vader pleegde een diefstal en 2 keer mishandeling.

In het ouderlijk gezin werden 14 kinderen geboren, waarvan 5 vroeg stierven. Delinquent is het negende; hij alleen past slecht op. Zijn algemene ontwikkeling is gering, hoewel hij een der weinigen is onder onze delinquenten die 8 jaar lang naar school geweest zijn.

Hij maakte veel misbruik van sterke drank en stond direct klaar met het mes. Later werd dat iets beter.

Al vroeg had hij verkeerde kameraden; als die trouwen worden zij in den regel wat kalmer, maar Hesselink blijft vrijgezel. Hij zwerft in allerlei ambachten rond, ook in Duitsland en is vaak werkloos. Zo ook tijdens het plegen van C 43. Woont later in Oss in een volkslogement. De vernieling van 1925 is gepleegd toen Hesselink met V.I. uit de gevangenis kwam, waar de inbraak van nr 15 hem gebracht had. Deze inbraak was destijds door van Kempen opgelost; vlak nadat Hesselink voorwaardelijk in vrijheid gesteld is worden des nachts alle grote ruiten ingeworpen bij van Kempen. Er zijn dan wel verschillende aanwijzingen tegen Hesselink, maar tezamen niet sterk genoeg om er hem op te kunnen veroordelen. Na afloop van de proeftijd heet de reclassering geslaagd.

Voor zijn brandstichting krijgt hij wederom 2 jaar; opnieuw gedraagt hij zich in de gevangenis voorbeeldig en is hij nimmer disciplinair gestraft, maar V.I. wordt deze keer afgewezen.

38. HOEK.
Geboren in 1912.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	17	1929;12	zware mishandeling		
2	21	1933;—	diefstal (kippen)		F. Mak, Wim en Paulus Bron
3	21	1934;1	roofoverval	C 53	Koosje Bron, Martens en Vestdik

	a	b	c	d	e
4	22	1934;2	brandstichting en poging tot roofoverval	C 57	P. Mak, W. Bron, te Mortel en van Luyn
5		2	diefstal (rijwiel)		Koosje Bron
6		2	roofoverval	C 58	Mak, Bron, te Mortel en v. Luyn
7		5	roofmoord	C 61	G. Bron, te Mortel, Godf. Kop
8		—	diefstal (rol kippengaas)		F. Mak
9		—	diefstal (zak aardappelen)		dezelfde
10		—	poging tot roofoverval		P. Mak, Wim Bron, F. Mak en te Mortel
11		—	inbraak		F. Mak en Wim Bron
12	22	1934;—	meineed		
13		7	inbraak	C 64	Bron en te Mortel
			10 mnd gev.straf		
			na de zuivering:		
			8 jr gev.straf (voor C 58)		
			2 jr gev.straf (voor C 61)		

De vader is meermalen verdacht van ernstige diefstallen en zijn huis werd ter zake daarvan dikwijls door de P onderzocht. In de jaren 1895 en 1896 staat hij te boek wegens drie mishandelingen, een vernieling en een geval van wederspannigheid. Hij maakte ook misbruik van sterke drank, waarover ik eveneens enige processen-verbaal vond. De moeder stond als onverschillig bekend. Er zijn 18 kinderen geboren, waarvan 11 zeer jong stierven. Onze Hoek is nummer 11.

Hij woont bij zijn ouders in en heeft soms werk in de werkverschaffing, waaruit hij 15 gulden per week thuisbrengt; daarvan houdt hij 5 gulden zakgeld in; maar dat werk heeft hij lang niet altijd.

Hij komt meermalen laat thuis, ook wel eens dronken zegt de P, hoewel de burgemeester op de inlichtingenstaat laat schrijven „geen drank". Hij bezocht stille kroegen, waaronder die van Klaartje Pruul en Franciscus Mak. De laatste jaren heeft hij omgang met slechte kameraden. Hij zelf vertelt, dat het met hem misging ná zijn entree bij Klaartje.

Hij is agressief van aard: „een mensenleven telt bij hem weinig", zegt van Kempen. Maar Gijs Bron vertelt hoe ze samen naar huis lopen na de Oyense roofmoord. Hoek is dan wat stil. „Ik wed, dat die oude man kapot is," zegt hij, „ik wou wel 25 gulden betalen als ik het niet gedaan had en nou hoef ik mijn Pasen ook wel niet te houden." Dit is dezelfde jongeman die bij de roofoverval C 58 meteen op Boumans aanstormt en hem op het hoofd slaat, èn dezelfde die voor de R.-C. bij een confrontatie deze Boumans de hand toesteekt en hem om vergiffenis vraagt.

Van zijn aandeel in deze Udense overval, in totaal 470 gulden, wil hij zijn moeder 200 gulden afdragen; als deze huiverig is dit geld aan te nemen, omdat zij natuurlijk wel iets begrijpt van de manier waarop het verdiend is, doet hij er 50 gulden bij en dan accepteert zij. Deze vrouw huilde soms als haar zoon laat thuis kwam, maar zij zei nooit iets.

Hij heeft waarschijnlijk, vooral als oudere knaap, zeer veel ons niet bekende kippendiefstallen gepleegd, deels samen met Godfr. Kop. Oorspronkelijk is hij nl.

een kleine dief; hij zwerft dan 's avonds op straat om ergens te gaan stelen, volgen zijn eigen mededeling, en rooft dan pluimvee of ander voor de hand komend kleingoed, wat hij Klaartje Pruul te koop aanbiedt. Zijn contact met Wim Bron dateert van 1933. Meermalen op het politiebureau verhoord doet hij nimmer een bekentenis, maar is altijd zeer brutaal.

Zijn wrok tegen de maatschappij en de P is groot. Hij is er van overtuigd dat zijn kameraden en hij opzettelijk uit de fabrieken geweerd werden. Zelfs zijn broer werd bedankt bij Hartogs, toen *hij* gearresteerd werd! Hij redt deze broer uit de Oyense zaak, zie C 61. Over zijn straftijd in Leeuwarden geef ik hem zelf het woord:

„Het is trouwens wel vreselijk hier. Ik heb nu in het geheel 10 jaar en 10 maanden; was zóveel wel nodig? We hebben met z'n vieren misschien 2000 gulden gestolen, maar dan reken ik heel ruim, namelijk 3 à 4 gulden voor elke kip. Mijn deel is dus ongeveer *f* 500.— zo krijg ik dus per 50 gulden een heel jaar gevangenisstraf. Is dat billijk?

Een grote grief van me is dat je hier geen vak kunt leren, alleen het kleermaken. Toen onze zaken behandeld werden en alles opgehelderd was, was iedereen opeens zeer geschikt voor ons. Ze drukten ons de hand en zeiden dat er, nadat wij onze straffen opgeknapt hadden, voor ons gezorgd zou worden. We zouden werk krijgen. Maar nu zijn er al ettelijke Osse jongens vrij en wie heeft er werk gekregen? Voor wie is er wat gedaan? Voor niemand. Daarom alleen al kan ik naar Oss nooit terug. Dat wil ik trouwens ook niet, mijn moeder is dood en mijn vader is een oude man. Want gesteld dat ze je wèl werk gaven, dan zou je een „steen des aanstoots" (hij zegt het zelf zo, *N*) zijn voor de mensen die werkloos zijn. Die zouden dan natuurlijk zeggen: „Je moet maar in de gevangenis gezeten hebben, dan wordt er wel voor je gezorgd." Dat zou ik ook niet willen (Hoek kan zich dus in het geheel geen maatschappij voorstellen waarin voor iedereen werk is, *N.*). Zou ik toch naar Oss gaan, dan weet ik haast zeker dat ik weer in de gevangenis terugkom, want als ik geen centen zou hebben, zou ik wel weer moeten stelen."

Hij ziet er slecht uit in de gevangenis. Zijn gelaatskleur is grauwwit, de ogen staan flets en de mond is slap en verzuurd. Hij gedraagt zich als iemand met onthoudingsverschijnselen. Al dadelijk blijkt dat het hier de tabak is. De directie verdenkt hem ervan zijn eten gedeeltelijk tegen tabak te ruilen.

Hoek is verder ontevreden over het feit dat hem, in afwijking van de anderen, een keer huisgratie is geweigerd. Bij nader onderzoek blijkt mij dat hij twee keer gestraft moest worden omdat hij lotgenoten met een etensblik op het hoofd en met de vuist in het gezicht heeft geslagen. Overigens is zijn gedrag goed.

De gestichtsmedicus verklaart dat hij onrustig, zenuwachtig en slapeloos is; hij verdraagt de cel slecht.

39. HOOGEVEEN.

Geboren in 1902.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	24	1926;8	mishandeling **f 15.— subs. 10 d. hecht.**		
2	24	1926;8	mishandeling **f 40.— subs. 10 d. hecht.**		
3	31	1933;12	belediging van politie		
4	31	1934;1	inbraak	C 55	S. Schroeder

	a	b	c	d	e
5	32	1934;11	poging tot inbraak na de zuivering: **1 jr gev.straf** (voor C 55)		
	35	1937;—	vernieling **f 25.— subs. 25 d. hecht.**		
	39	1941;—	zware mishandeling **1 jr gev.straf**		

De vader, vroeger ruilebuiter, kwam veel met de politie in aanraking. Van de moeder vinden wij 2 mishandelingen en een belediging in 1898 en 1899, en een mishandeling waarvan zij het slachtoffer was in 1898. Een zeer slordig gezin. Er zijn 12 kinderen geboren, waarvan 5 vroeg overleden en waarvan onze delinquent nummer 2 is.

Gehuwd geweest. Zijn vrouw stierf in 1932 en nadien woont hij met drie zoontjes bij zijn ouders in.

Hij is lui van aard en slentert graag langs de straat. Hij maakt veel misbruik van sterke drank en heeft na de dood van zijn vrouw een verhouding met een gehuwde vrouw in de buurt.

Tussen de feiten 1 en 2 is een tijdsduur van 10 dagen; de rechtbank berecht het eerste feit 7 maanden nadat het gepleegd wordt en de politierechter het tweede ruim een maand na het plegen. Dit heeft het merkwaardige gevolg dat de straf voor het eerst gepleegde feit groter wordt dan die voor het tweede, omdat er met de herhaling rekening gehouden is!

De P heeft altijd goed op hem moeten letten.

40. HORNIKX.

Geboren in 1897.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	20	1917;6	diefstal in vereniging (in mil. dienst) **8 dagen gev.straf**		
2	21	1918;12	desertie **10 weken mil. detentie**		
3	23	1920;5	mishandeling		
4	23	1921;1	diefstal (in de chambree) **3 mnd mil. gev.straf**		
5	24	1922;1	mishandeling **8 mnd gev.straf**		
6	28	1925;12	moord	C 2	

	a	b	c	d	e
7	36	1934;3	wederspannigheid **3 mnd gev.straf v.w. met een proeftijd van 2 jr**		
			na de zuivering:		
			vrijspraak van C 2		
		1941;—	vernieling **ƒ 25.— subs. 25 d. hecht.**		
		1941;—	huisvredebreuk **ƒ 15.— subs. 15 d. hecht.**		
		1941;—	belediging		
		1941;—	huisvredebreuk **ƒ 20.— subs. 20 d. hecht.**		
		1944;—	diefstal in vereniging **3 mnd gev.straf**		

Van zijn ouders is weinig bijzonders bekend, evenmin van zijn jeugd. Hij is het jongste van de 10 kinderen die zijn vader in twee huwelijken verwekte. Bij beide moeders stierven twee der kinderen vroeg. Hij had altijd werk op de slagerij, waar hij een behoorlijk loon verdiende.

Huwde en had in 1935 zeven kinderen. Men noemt hem een ijverig en flink mens, met één groot gebrek en dat is zijn drankmisbruik; als hij gedronken heeft is hij agressief en ruw.Dikwijls wordt p.v. wegens openbare dronkenschap opgemaakt en daarbij pleegt hij nogal eens verzet. Als lid van het „milieu" heeft hij toch geen criminele connecties. Zijn criminaliteit pleegt hij gewoonlijk solitair, behalve als in C 2, waar hij kennelijk door de meer criminelen „gebruikt" wordt.

Hij paste de laatste jaren na de moord in 1925 goed op, zodat zijn veroordeling wegens wederspannigheid in 1934 voorwaardelijk wordt, een voorwaarde was: zich te onthouden van cafébezoek. Niettemin gaf C 37 blijk van de uit C 2 ontstane spanningen met iemand als Visser, wiens getuigenis hij blijft duchten. Een spanning, die tot de poging tot doodslag door Visser leidt (C 37).

Zijn vrijspraak wegens de doodslag (die hij onder tranen bekent te hebben gepleegd!) moet hem wel in een onbevredigde gemoedstoestand laten. Hij heeft geen redelijke oplossing ondervonden, hem is geen recht geschied en zijn terugval in de oude criminaliteit kan niemand bevreemden.

41. KEVER.
Geboren in 1904.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	25	1929;—	stroperij **ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.**		
2	26	1930;—	brandstichting		J. Schroeder, Schram en Hoppe
3		4	roofoverval	C 12	G. Stel, T. Sossen en Oogt

	a	b	c	d	e
4		8	inbraak (kippen) **2 jr en 6 mnd gev.straf**		Toon Sossen
			(voor C 12)		
	39	1943;—	zwarte handel **2 mnd gev.straf en ƒ 150.— boete**		

Geboren als nummer 5 van 15 kinderen, waarvan 4 vroeg gestorven zijn. Hij is los arbeider en gehuwd; drankmisbruik is niet bekend. Hij is al eerder verdacht van brandstichting en zelfverminking.

Bij zijn V.I. in 1937 wordt hij respectievelijk genoemd slachtoffer der omstandigheden (godsdienstleraar), naïef en geen vrees voor herhaling gevend (onderwijzer), een flinke werker (leider van de arbeid), een flinke vent, een goede kerel (celbezoekers) en berouwvol, zich uitstekend gedragend (directeur). Zij adviseren gunstig De O. v. J. afwijzend: „hij nam deel aan een Osse overval". De P ook: „hij had altijd omgang met verkeerde personen".

Toch gaat de V.I. door. De tweede der voorwaarden is de stereotiepe bepaling, die de in vrijheid gestelde verplicht in Oss te blijven wonen. De rapporten zijn gunstig, maar maken melding van Kever's klachten over zijn inkomsten, die dan ook zeer karig genoemd worden.

42. FRANS KOP.
Geboren in 1902.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	17	1919;5	smokkelen **ƒ 10.— subs. 1 mnd t.sch.**		
2	24	1926;9	wederspannigheid **ƒ 25.— subs. 3 w. hecht.**		
3	28	1930;9	heling **1 jr gev.straf**	C 13	
		1944;—	smokkelen (Landesgericht) **5 mnd gev.str. + boete**		

Over zijn ouders en zijn jeugd is weinig bekend. Hij staat niet bepaald ongunstig bekend, maar maakt veel misbruik van sterke drank. Van beroep is hij kippenkoopman.

43. GODFRIED KOP.
Geboren in 1910.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1929;3	vernieling (van jonge bomen) **ƒ 5.— subs. 5 d. hecht.**		Martens en een ander

	a	b	c	d	e
2	20	1930;12	vernieling		
			ƒ 15.— subs. 15 d. hecht.		
3	20	1931;3	diefstal		
			2 mnd gev.straf		
4	23	1933;—	inbraak		D. Sossen, M. en Joep Schroeder
5		12	inbraak		Hoek
6		12	inbraak		Martens, Vlies, Visser en twee anderen
7		12	inbraak (doos met rumbonen)		
8	23	1934;4	straatroof (slachtoffer is zwerver)		Antonius te Mortel
9		5	inbraak		
10	23	1934;5	roofmoord	C 61	Gijs Bron, Hoek, A. te Mortel
			na de zuivering:		
			10 jr gev.straf		
			(voor C 61)		

Vader, een boer met een vrij aardig bedrijfje, heeft veroordelingen wegens mishandeling, wederspannigheid en weer mishandeling op zijn strafregister. Tussen de eerste en de laatste veroordeling liggen 25 jaar. In de oude M-registers staat hij bovendien te boek wegens dronkenschap en jachtovertredingen. Van de moeder is niets bekend. Het is geen familie van Frans (P 42).

Godfried is nummer vier van de eerste 5 kinderen zijns vaders (1 jong gestorven). Zijn vader is nl. voor de tweede keer gehuwd en gewon later nog 7 kinderen. Godfried zegt: „Ik had een tweede moeder. Ze was niet slecht voor mij, maar ik vond het thuis niet gezellig, ik voelde er me te veel".

Godfried is niet bijzonder groot (1.77 m) maar van een indrukwekkende athletische postuur. Ook het gezicht, met de zware en vierkante onderkaak, is massief. Het haar is rossig, tot middelblond. Zijn ogen, met een opmerkelijk open blik, zijn lichtblauw gekleurd. Men zou in Godfried Kop een zeeman raden, maar hij is de laatste jaren venter in groenten en fruit en was daarvoor zwervend boerenknechtje.

Godfried was op school bij de fraters en kon goed meekomen, al werd hij veel thuisgehouden.

Gelovig opgevoed gaat hij ook in de gevangenis ter kerke, practiseert echter niet, en de geestelijke oordeelt: door domheid is hij ongelovig en ook misdadig; hij weet lang niet voldoende van zijn eigen geloof af.

Ze hadden thuis al vroeg niet veel meer over hem te zeggen, vertelt Kop zelf, en op zijn 14e jaar is hij het huis uitgelopen. Hij trekt dan naar Rotterdam, waar zijn broer woont, ook al weggelopen; deze broer pleegde een poging tot doodslag, 1 brandstichting, 1 vernieling en 2 brandstichtingen en drinkt óók. Hij zoekt werk en vindt het hier en daar in de landbouw, zo ook in de Haarlemmermeer en soms zelfs in de fabrieken te Oss, als er geen landarbeid is. Hij was eens zelfs 2 jaren achtereen niet thuis. Schrijven deed hij dan bijna niet.

Ontspanning onder enige leiding of in teamverband heeft hij nooit gekend. Toen hij in Haarlem werkte, leerde hij in zee zwemmen; hij kan het nu goed. Hij maakt wel eens misbruik van sterke drank. Hij zegt een avontuurlijke zin te hebben en dat is hem aan te zien, evenals het gevoel voor humor. Eigenlijk

doet hij denken aan het type van de hollandse jongensboeken, dat voor galg en rad opgroeit, maar waar de bekende geslaagde kerels uit groeien. Het enige verschil is dan dat de deus ex machina die deze romanfiguren in hun jeugd voor de gevangenis behoedde hier helaas heeft geweigerd.

Hij is een heel ander type dan de Bron's en de andere criminele milieuleden; hij is niet raadselachtig, niet een „slimme spitsboef", alleen maar een onhandelbare knaap, zó onhandelbaar, dat hij voor misdaad niet terugdeinsde.

In de eerste tijd vallen bovendien enige Wapenwetovertredingen (het dragen van te lange messen), door de kantonrechter met kwartjesboeten bestraft. Hij vermoedt dat men thuis niets van zijn criminele afdwalingen afwist; zij hadden er wel enig vermoeden van dat Godfried bij de roofmoord betrokken is.

Zijn onhandelbaarheid en brutaliteit, ook nadat hij gearresteerd is en in het nauw gebracht door veel bewijsmateriaal, blijven ontstellend. Tijdens het transport van Oss naar Oyen, voor de confrontatie bij het lijk, is hij zeer brutaal, zelfs liederlijk in zijn uitlatingen. Hij zingt daar een obsceen vers, waarin de Koning van China rijmt op zekere Katrina, waarop de M hem het zwijgen moet opleggen.

Later, als hij al bekend heeft, legt hij de R.-C. nog een keer uit waarom hij het slachtoffer een paar klappen gegeven heeft: „Hij zei niet, toen ik hem er om vroeg, waar de centen waren"; dit is de afdoende verklaring!

Hij vertelt mij in de gevangenis dat hij niet graag weer naar Oss terug wil en liefst in de handel zou gaan werken. Het venten van groenten en fruit lokt hem wel weer; meer dan de landarbeid.

Hij vraagt enige malen gratie, wordt op geneeskundig advies sterk vervroegd in de gemeenschap geplaatst en komt 12 keer voor in het gestichtsstrafregister. Dit laatste o.a. wegens verzet, ongehoorzaamheid, ongepaste uitlatingen tegen ambtenaren, vijf maal wegens vechterij met lotgenoten, enz..

44. VAN DE MAES.

Geboren in 1910.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	21	1931;5	vernieling		
2	23	1933;5	roofoverval	C 39	
3		1933;5	mishandeling		Paulus en Koosje Bron
4		10	diefstal (kippen)		
			na de zuivering:		
			5 jr gev.straf		
			(voor C 39)		
		1946;—	zwarte handel		
			2 mnd gev.straf		

M en P zijn het er over eens dat de vader gunstig bekend staat. De ouders zijn zeer eenvoudige mensen; vader is een klein landbouwertje; er zijn 9 kinderen geweest, waarvan 2 jong stierven. Onze man is nummer 7. Er zijn van de broers nog meer de verkeerde weg opgegaan. Eén broer werd veroordeeld wegens doodslag. Bij de roofoverval van C 39 blijkt een aanzienlijk gunstiger verhouding tegenover de ouders dan bv. bij de Bron-familie. Van de Maes durft zich namelijk

het nieuwe pak, dat hij zich van de buit heeft voorgesteld, tenslotte toch niet te kopen, omdat hij vreest dat zijn moeder zou kunnen vragen hoe hij opeens aan zoveel geld kwam.

Na de schooljaren, waarover weinig bijzonders te vermelden is, krijgt hij voermanswerk. Hij kwam veel aan huis bij Mak, in welk verdacht huis hij bevriend raakte met de jonge Bron's.

Er is sprake van drankgebruik in beperkte mate. Hij is een bijzonder lompe vent, zeer onontwikkeld en dom, „een echte bruut", verklaart van Kempen. „Hij is niet zozeer een bruut", is echter het tegengestelde oordeel van de M. Hij zou betrekkingen met verschillende gehuwde vrouwen onderhouden.

Van de Maes heeft ongetwijfeld heel veel meer kruimelcriminaliteit bedreven dan hier aangetekend staat, hij was bv. een echte kippendief. Over de verhoudingen in het milieu is te zeggen dat hij zijn vernieling (nr 1) pleegde bij Vloer. Er wordt eens kwaadwillig brand bij hem thuis gesticht, waarvan hij de Bron's verdenkt.

Bij de kippendiefstal wordt hij in de nacht overvallen door de P, en zijn fiets met de kippen wordt in beslag genomen. De volgende dag meldt hij zich op het politiebureau om aangifte te doen van de diefstal van zijn fiets. Hij wordt aangehouden omdat de P hem bij de overval herkend had, maar niet veroordeeld.

Aan zijn celbezoeker vertelt hij dat hij zich eens wilde terugtrekken uit de „gang" maar, met de revolver bedreigd, heeft moeten blijven, welk onmogelijke verhaal in de gevangenis algemeen geloofd werd.

Hij vraagt zijn straf in Breda te mogen uitzitten, omdat hij daar het schoenmakersvak kan leren, welk verzoek wordt toegestaan. In Januari 1939 wordt hij voorwaardelijk in vrijheid gesteld. De adviezen zijn interessant genoeg om in hun verscheidenheid vermeld te worden.

Godsdienstleraar: ja; hij is zo kwaad nog niet. Onderwijzer: ja; hij lijdt onder zijn straf, ziet het verkeerde in en zal in het vervolg wel buiten de gevangenis blijven. Directie: ja; hij heeft berouw. Celbezoeker: ja; hij is geen misdadigerstype. Leider arbeid: ja; hij is gewillig en onderdanig. Politie Oss: neen; zonder motief. O. v. J.: met klem neen; zonder motief.

De rapporten zijn later gunstig. Hij blijft eerst bij vader inwonen, maar is zonder werk. Telkens weer vraagt hij zijn patroon om werk en net als hij dit tenslotte gevonden heeft en daarop wil trouwen, 8 dagen voor het einde van de proeftijd, wordt hij bekeurd wegens openbare dronkenschap. Dit ondanks de voorwaarden die hem cafébezoek en drankgebruik verboden hadden. De O. v. J., die slechts toevallig kennis krijgt van een en ander, hoewel men hem krachtens art. 21, laatste lid, van het K.B. van 13 Dec. 1915 Stbl. 505 (Uitvoeringsregeling V.I.) op de hoogte had moeten brengen, meldt een en ander overeenkomstig art. 16, laatste lid, aan de Secretaris-Generaal van Justitie, die echter niet reageert. Er wordt geen tenuitvoerlegging bevolen.

45. PETRUS MAK.
Geboren in 1912.
Criminele status

	a	b	c	d	e
1	16	1929;1	oplichting **3 mnd gev.straf v.w. met proeftijd van 2 jaren**		

	a	b	c	d	e
2	17	4	brandstichting		
3		1930;1	brandstichting		
4	18	4	mishandeling **2 mnd gev.straf**		
5	19	1931;12	niet voldoen aan ambtelijk bevel **ƒ 20.— subs. 20 d. hecht.**		
6	20	1932;5	inbraak		Joep en Chr. Schroeder
7		11	moord	C 33	
8	21	1933;5	roofoverval	C 39	W. Bron en van de Maes
		—	roofoverval		Joep Schroeder, Chr. Schroeder en Joh. Kop
9		1934;2	roofoverval	C 58	A. te Mortel, W. Bron, Hoek en van Luyn
10		2	brandstichting	C 57	Wim Bron, Hoek, A. te Mortel en van Luyn
11		2	roofoverval	C 57	dezelfden
12		3	roofoverval	C 59	W. Bron, Pijnenborg, J. te Mortel en Noest
13		3	brandstichting		Noest en J. te Mortel
14		3	inbraak		dezelfden
15	22	4	inbraak		Noest en Zuithoff
16		7	niet voldoen aan ambtelijk bevel **14 dagen gev.straf**		
17		7	roofoverval **vrijspraak**	C 63	Bron, Hart
18		7	roofoverval **8 jr gev.straf** (voor C 58) **10 jr gev.straf** (voor C 33)	C 65	Pijnenborg, Chr. en Joep Schroeder, Joh. Kop

Van Kempen vertelt dat de oude Mak in zijn jeugd nogal eens misbruik van sterke drank maakte en dan graag met de politie vocht. Hij was lastig. Hij kwam van Kempen tandenknarsend tegemoet toen deze bij een van de eerste keren dat dit nodig was voor een onderzoek aan de ouderlijke woning van Petrus kwam. De M, die uitvoerig rapporteert, beschrijft dit enigszins anders en spreekt van brave eenvoudige en diep godsdienstige ouders, met een sterke, stoere landbouwer als vader en een trouwe stille huisvrouw als moeder. Het oude politieregister, hierover door mij nagezocht, stelt van Kempen in het gelijk: er staat in 1899 een ernstige mishandeling van de vader genoteerd; maar de M archieven zelf vertellen er evengoed een en ander over: een ernstig geval van verzetpleging in vereniging, waarbij de vader van Hoek een der drie mededaders is, en een stevige vernieling, beide in 1895 gepleegd.

Niettemin hoeft de tegenstelling niet beslist de waarheid van een van beide lezingen uit te sluiten; het komt ons zelfs aannemelijk voor dat zij beide min of meer kloppen. Vader Mak zal in zijn jeugd wellicht een even temperamentvol en agressief jongmens geweest zijn als zijn zoon, maar in 1935, als hij bijna 70 jaar oud is, zal zijn expansieve drang door de jaren en het harde leven verstild

zijn en zijn energie verbruikt in het bedrijfje. Misschien ook heeft de moeder, ondanks het feit van haar afstamming uit het baronnengeslacht een ingetogen vrouwtje met hoog moreel, invloed ten goede gehad. Petrus vertrouwde ons toe dat zij streng was in de opvoeding en zeer godsdienstig. Hij hield zijn misdadige nachtelijke uitstapjes zo zorgvuldig mogelijk voor het gezin verborgen, en als het toch zo nu en dan uitkwam, zoals na de roofoverval te Veghel, vertelt hij dat hij die nacht is wezen smokkelen, wat als een honorabele reden wordt geloofd....

Hij is nummer zes van 11 geboren kinderen, waarvan 2 zeer jong stierven.

Mak is langer dan de meeste anderen (1.73 m); hij ziet er stoer uit. Bij zijn weten is hij nooit ziek geweest. Haarkleur: lichtblond, ogen blauw. De linkerwijsvinger mist hij.

Hij kan zo goed meekomen op de fraterschool dat overwogen wordt hem te laten „doorleren"; het is Mak niet bekend, waarom dit niet doorging. Maar het loopt tenslotte zo af, dat hij als veertienjarige eerst uitbesteed wordt bij een boer, die volgens de M bekend staat als een ruwe kerel die zich dagelijks bedrinkt, het met zijn plichten natuurlijk niet zo nauw neemt, maar tegen zijn knechten tiert en vloekt. Dit personeel is dan bang voor de baas, maar de knaap Mak neemt het al op een grappige, brutale wijze tegen hem op. De M in hetzelfde rapporteert:

„Het landbouwerswerk werd Petrus te eentonig, hij maakte er weldra een einde aan en vond werk op de export-slagerijen. Ook daar bleek hij door zijn gedragingen haantje de voorste te zijn en een ieder had gaarne met hem te doen, omdat hij telkens nieuwe dolle dingen uitvond, waaraan een normale jongen niet dacht, waarmede hij de lachlust van zijn medearbeiders wist op te wekken. Mak werd dus telkens aangemoedigd, met het gevolg, dat zijn dolle buien en zijn fantastische verhalen somwijlen alle perken te buiten gingen. Het gevolg hiervan was, dat hij het zo bont maakte, dat hij ontslagen werd. Hierop gevoelde hij zich aangetrokken tot het stratenmaken. Het duurde niet lang of hij vond werk als opperman bij de stratenmakers. Daar dit in de regel onverschillige lieden zijn, die een avontuurlijk leven leiden, was dit voor hem koren op zijn molen.

Omdat Mak een gespierde jongen was, viel het hem gemakkelijk, dit zware werk te verrichten, zodat hij weldra in de smaak viel. Ook hier werd hij de vriend van allen, omdat hij een ieder tot zich wist te trekken door zijn overmoedige daden en fantastische verhalen.

Deze daden bestonden dan bv. in het heimelijk in de weiden koeien melken; achter op een bierwagen klimmen en enige flessen bier weg nemen, enz.. Mak werd hierin door zijn vrienden aangemoedigd, wellicht niet beseffende, dat deze kleine handelingen reeds misdadig waren. Hoewel deze lieden zich meermalen en veelvuldig bedronken deed Mak zulks zo goed als nimmer.

Zijn onrustige en avontuurlijke neigingen vonden ook geen oplossing in het stratenmakersvak en weldra voelde hij zich aangetrokken tot de in Oss opkomende wielersport. Intussen had hij reeds zo de aandacht van het publiek op zich weten te vestigen, dat hij algemeen door het publiek werd genoemd: „DE GEKKE MAK."

Hij vindt het prettig dat er over hem gesproken wordt. Als hij later een groot misdadiger is, verheugt hij zich in het dagelijks gesprek over de geruchtmakende misdrijven en over hetgeen de kranten ervan schrijven.

Hij verricht als amateur enige opmerkelijke prestaties en werd professional. Toegejuicht door en ontvangen bij vrienden uit het beter gesitueerde publiek, ging hij stand ophouden; hij had zo wat meer geld nodig dan waarover hij beschikte. Hij hield zich buiten de volkscafé's en onderhield naderhand alleen betrekkingen òf met meer gezeten burgers, òf met de criminele onderlaag in Oss."

Intussen moet opgemerkt worden dat de R.K. Reclasseringvereniging een andere kijk op de knaap Mak heeft, met name op de drankfactor, zoals hierna zal blijken. Dat de 20-jarige Mak zich nogal aan drank bezondigd heeft komt eigenlijk niet vast te staan. Iets anders is, dat het M-rapport van de onrustige, avontuurlijke kwajongen direct overgaat op de moord van C 33, en vergeet te vermelden dat hij dan al drie veroordelingen achter de rug heeft.

Over zijn jeugd meent hijzelf, zoals hij mij in Leeuwarden toevertrouwde:

„Wij hadden als jongens eigenlijk veel te weinig vertier. Onze enige ontspanning was het café; voor de ouderen was dit nog meer het geval dan voor ons jongeren, want wij hadden ons vermaak ook nog op straat. Hier in de strafgevangenis hebben wij daar hele avonden op de slaapzaal over liggen praten, als wij boeken met reisbeschrijvingen uit de bibliotheek gelezen hadden. We hadden zo weinig gelezen en wisten niet, wat er te koop was op de wereld. Waarom, zo vroegen wij ons af, hebben wij ons café-geld nooit opgespaard om samen eens naar een grote stad te gaan kijken of een dierentuin te bezichtigen?"

Het enige wat hun fantasie stof gegeven heeft zijn de verhalen geweest die zij elkaar van de anderen vertelden, op de wijze van: daar heb je die en die, hij kan zoveel bier op en heeft die inbraak gepleegd, maar lachte de politie in het gezicht uit. Zo vulden zij elkaars voorstellingsvermogen en vuurden elkaar aan, elke Zondag en elk vrij uur, dat in ledigheid, op straat of in de kroeg werd doorgebracht.

Ik werp tegen: maar het wielrennen dan! Waarop Mak antwoordt: dat was inderdaad een pracht ontspanning, maar toen ik er mee begon had ik mijn moord al gepleegd!

Hij vertelt niet alleen intelligent, maar ook boeiend; snaaks is misschien het woord. Behalve met de vrouw van zijn slachtoffer Y. heeft hij omgang gehad met nog een andere getrouwde vrouw (zie C 59).

De oplichting waarmee hij als 16-jarige debuteert bestaat in de volgende feiten: hij scheurde een zilverbon van een rijksdaalder in 2 helften, die hij, afzonderlijk gevouwen, als helen uitgaf. De eerste keer gelukte dit, de tweede keer faalt de truc en wordt hij gegrepen. In een brief van Pater K. aan de Minister van Justitie, 15 Juni 1929, voorspelt deze reclasseerder „dat deze voorwaardelijke veroordeling op een mislukking zal uitlopen". „Zelden of liever nooit hebben wij een knaap gezien, die zo onverschillig was als hij; niet alleen tegenover zijn ouders, maar ook tegenover ons. Daarenboven is hij al een drinker en een dobbelaar, zodat zelfs de moeder begreep dat hardere maatregelen nodig waren. Zij zelf is machteloos om de jongen te leiden, terwijl de vader hem steunt. Tenslotte is contrôle op het naleven der voorwaarden zo goed als onmogelijk. Hij woont aan een der uithoeken van Oss, dicht bij het huis (aan de rand van de gemeente Berghem) van een vrouw waar hij niet mag komen volgens de voorwaarden." De Pater achtte het nutteloos een rapport ter voorwaardelijke veroordeling in te dienen. Nu deze echter toch is uitgesproken, en nu alle omstandigheden zo ongunstig zijn, verzoekt hij beleefd maar dringend van het opgedragen toezicht te worden ontheven.

Op deze brief moet wegens uitblijven van antwoord medio November worden gerappelleerd, hetgeen bij ons de vraag doet rijzen wat er dan inmiddels met de opdracht van toezicht gebeurd is.... Ik stelde vast, dat Mak in December 1929 met de straatmakers in Naarden (N.-H.) arbeidt, dus zónder toezicht is. Daarna wordt de vereniging van het toezicht ontheven en weer later neemt zij, in overleg met de Hoofdambtenaar, in naam het toezicht weer over, waarbij de Hoofdambtenaar zijn rapporten namens Oss inzendt. Als de straf ten uitvoergelegd moet worden wegens een nieuw feit, op 26 Juni 1930, tekent Pater K. aan: „dit is reeds de tweede van drie, die tegen het rapport in V.V. kregen en met wie het mis ging."

Een merkwaardige poging tot misdrijf, in de bovenstaande staat niet vermeld maar door de M medegedeeld, is de volgende: Op een zeker ogenblik krijgt Mak een tijdschrift onder ogen waarvan de geabonneerden gratis tegen ongevallen waren verzekerd. Hij neemt abonnementen op zovele van dergelijke tijdschriften als hij maar vinden kan en, aldus in veelvoud verzekerd, legt hij zijn linkerwijsvinger op het hakblok. Een kameraad zal slaan, maar die wordt het op het laatst

wat al te gek en hij weifelt. Mak ontneemt hem driftig de bijl en hakt de vinger er in twee slagen af.

Vermelding verdient misschien dat het vijfde feit gepleegd is op een eerste Kerstdag en hij de inbraak van nummer 14 op zijn verjaardag pleegt.

Van de roofoverval in Deurne, waarvoor de M hem eindelijk te pakken kreeg, moet hij door de rechtbank in Roermond worden vrijgesproken als Hoek, getuige à décharge, hem helpt met een meineed.

Hij heeft voor het eerst detective-stories gelezen in de gevangenis en vertrouwt mij toe dat zij hem een openbaring zijn. Als zij daar eerder kennis van gehad hadden, wat zouden zij geraffineerder in hun misdadigheid geweest zijn! Nu waren zij toch eigenlijk o zo naïef. Hij zegt:

„Daarom is wat de krant ervan gemaakt heeft eigenlijk belachelijk overdreven, hoewel ik begrijp dat het publiek ook wat moest hebben. Wat ze bv. van Klaartje Pruul gemaakt hebben is erg aangedikt. Dat was een vrouw, die wel eens een kippetje kocht dat gestolen was, maar geen slecht mens en absoluut geen prostituee! Ze had wel een tamelijk vrije moraal, maar ze leefde behalve met haar man alleen maar met Vestdik

Van 1932 tot 1934 werkte onze groep samen. Vooral Hoek was erg naïef. Ik schold hem eens uit, omdat hij zonder handschoenen gewerkt had, want zoveel wist ik er wel van, dat dat niet kon; ik deed dat ook nooit. Toen antwoordde hij: „Wel, ik snijd straks het eelt uit mijn handen, en dan zie ik er niets meer van". Wanneer wij een georganiseerde bende gehad hadden, wat zouden we dan wel niet hebben kunnen bereiken, met wat wij durfden!"

Over de politie:

„Ik ben ervan overtuigd, dat in een grote stad onze practijken nooit de vlucht hadden kunnen nemen van toen in Oss. De politie zou ons allicht de eerste, stellig de tweede keer opgesnord hebben en dan was het uit geweest. Aan de stommiteit van de dorpspolitie is het te danken, dat alles zo lang heeft kunnen duren. Ik heb me dikwijls over hun domheid vrolijk gemaakt. (Dat klopt met de inlichtingen van van Kempen. „Verdachte was een liefhebber om de politie te sarren", *N.*) Daar is bv. het geval van Uden met die overval. Ik zat in Roermond voor Deurne, toen ze mijn jas hadden gevonden. Twee marechaussees komen bij mij en ondervragen mij naar die jas. Ik houd me eerst dom en zeg: „Wacht, daar moet ik eens even over nadenken" Ondertussen lezen ze mij het hele verhaal voor van wat iemand gezegd had en die en die, en ondertussen besef ik wel dat ik dit onderdeel nooit kon ontkennen, omdat ik dan vast zit. Ik zeg dus: „O ja, natuurlijk, die jas heb ik geloof ik inderdaad aan die en die gegeven. Wat zou dat dan?" Ik had die weggegeven omdat er bloed aangezeten had, maar redde zo mijn figuur. Wat dom om je eerst de verklaringen van getuigen voor te lezen! Maar zo waren ze. Ze wilden, dat ik bekende en maakten zich tegenover mij sterk met hun getuigen. Maar met mijn bekentenis t.a.v. die jas zijn ze immers niets opgeschoten; dat zou wel het geval geweest zijn, wanneer ik, tegen alle getuigenbewijs in, ontkend had. Dàt zou mij verdacht hebben gemaakt!

Van Kempen ranselde ons ook, maar niet zoveel als de M. Zo Y.. Die deugde eigenlijk niet voor het vak, hij was te bruut en te onbeheerst. In z'n hart echter wel een goede kerel. De houding van die mensen tegenover ons, althans mij, was zeer verschillend naar gelang zij ons ontmoetten vóór en na de bekentenissen. Zij probeerden ons voordien op allerlei manieren te nemen. Zo namen ze mij eens een keer mee, toen ik op de racefiets rondtoerde. Hun manier van spreken was dan: „Zo, ben jij nu die gevaarlijke Mak? Steek nou ook eens een poot uit tegen me, toe nou, als je een kerel bent!" Ik stond dan maar wat beleefd te lachen, want ik weet, dat ze elke onvoorzichtige beweging van mij zouden aangrijpen als voorwendsel om mij af te tuigen. Zij namen mij dus eens zo maar van de straat mee om naar een revolver te zoeken. Ik moest me helemaal uitkleden, maar een revolver hebben ze nooit gevonden.

X. was veel beter dan Y.. X. was minder openhartig, niet zo dom. Hij heeft mij wel eens gered van zijn collega's. Zo had ik eens een verkeerskwestie voor de kantonrechter. De M had verkeerde dingen in het proces-verbaal gezet en ik heb ze daar voor de kantonrechter een beetje mee getreiterd. Dat konden ze natuurlijk moeilijk zetten en dat met die revolver was het naspel. De een gaf mij een klap in het gezicht. „Heb nou ook es weer zo'n grote mond, hè?" De ander schopte me. X. redde mij daarvan.

Het gekke is, dat ze op deze wijze niets van ons gedaan kregen. Ik heb dat later ook tegen Y. gezegd. Toen ik namelijk bekend had draaide hij om als een blad aan een boom. Het was „Piet" voor en na, hij bracht me wel eens een sinaasappel en bleef heel lang bij me praten. Hij vertelde mij o.m. het volgende, wat mij zeer frappeerde. Hij was zo erg op me gebeten geweest, en had zich zo geërgerd aan het feit dat ik maar vrij bleef rondlopen, dat hij het plan eens opvatte om mij dood te schieten. Dat zou dan gebeuren 's avonds in het veld, zonder getuigen en hij zou dan later verklaren dat ik hem had aangevallen! Dat is het merkwaardige: deze mannen maakten er een persoonlijke wrok van tegen ons. Zo gaat bij ons het verhaal, dat Y. eens bij Koosje Bron thuiskwam. Die z'n vrouw was al weg. Koosje was bezig brood klaar te maken voor z'n kinderen. Het broodmes lag op tafel. Y. zei: „Zo, ben jij nou die geweldige Bron? Heb het hart nou es in je lijf en neem dat mes eens tegen mij op!" Koosje was op de uitdaging niet ingegaan, want het was natuurlijk duidelijk dat Y. klaarstond om klappen uit te delen.

Mintjes was een kalme man, niet gemeen. De P werkte ons tegen bij het zoeken van werk. Zo weet ik stellig dat zij Jac. v. Nispen heeft tegengewerkt.

Mak houdt er bij zijn laatste roofovervallen een bepaald boevenpak op na, een bruin manchester pak, waarvan hij de revers met een sluitspeld dichtmaakt. Hij placht dit costuum aan te trekken bij zijn zwager. Bij een huiszoeking is dit boevenpak daar, met de sluitspeld nog aan de revers, inderdaad in beslag genomen.

Uit een oogpunt van gemiste speciale preventie is, na zijn vrijspraak reeds van de overval te Deurne, ook het eerste verloop van C33 van belang. De wachtmeester C. is de dag na de moord, toen hij per rijwiel van de kazerne naar de vindplaats van het lijk reed, door Mak aangehouden, die hem de mededeling deed dat Y. „vermist" werd. Het staat nu vast dat Mak dan weet dat het lijk is gevonden, zodat het zich zelfstandig wenden tot de wachtmeester een koene zet is om zijn onbevangenheid aan te tonen. Maar de uitvoering van deze tactische beweging is nog erg gebrekkig. Het valt de wachtmeester op dat de anders zo brutale Mak zenuwachtig is en staat te sidderen. Anders blozend, is hij nu wit. De wachtmeester vindt dit zo merkwaardig dat hij Mak, wiens betrekkingen met de vrouw van de verslagene hij vermoedt, meteen maar in politiebewaring neemt. De R.-C., die dan al in Oss is, neemt hem aldaar een verhoor af, waarna Mak in vrijheid gesteld kan worden.

En hierna misdrijft hij eerst in Mei 1933 één keer en dan volgt zijn grote serie roofovervallen na Januari 1934.

Men kan aannemen dat zijn moord op Mak zelf een diepe indruk gemaakt heeft en dat hij dit misdrijf zelf buiten zijn „gewone" criminaliteit rekent. In al zijn veelzijdige en uitvoerige beschouwingen roert hij deze zaak tegenover ons niet aan.

De overwinning die de politie op hem behaalde in 1935 werd juist op deze frontsector bevochten en toen die sector ineenstortte heeft hij de rest als van weinig belang meebekend.

De neiging bestaat, ook in de vele politierapporten ontmoet men haar, om de laatste beweegredenen tot zijn bekentenis al te eenvoudig te zien. Men meent dan óf dat de sluwe Mak is bezweken voor het bewijs dat inderdaad zo opgestapeld is, dat het iedere rechter zal moeten overtuigen, óf dat de berouwvolle bekentenis het resultaat is van de strijd in zijn binnenste gestreden. Deze gedachten zijn te zeer alternatief; eerder zal een combinatie van de twee elementen de balans hebben doen overslaan. Geplaagd door wroeging, maar tegelijkertijd van zijn vijand, de politie, het uiterste vergend, heeft Mak op een gegeven moment het hoofd rustig in de schoot kunnen leggen toen zijn intelligentie hem voorgerekend had dat hij volledig schaakmat was. Deze grote twijfel en al deze spanningen worden bij het lezen der verbalen bijna tastbaar. Het moet de wachtmeester de Gier als een grote verdienste worden toegerekend dat hij het opsporingswerk der M

heeft kunnen bekronen met déze bekentenis. Hoe moeilijk het ook is en hoeveel geduld het ook vraagt in een onderzoek van feit naar feit te vorderen, het psychologisch overwicht om verdachten en getuigen verklaringen te laten afleggen die zij bij de aanvang van het onderzoek nog stellig van plan zijn voor zich te houden, is vaak wonderbaarlijk.

De vraag of Mak's berouw echt of vals was, toen hij in tranen zijn schuld beleed en openbaar gaf „het vreselijke geheim dat ik steeds nadien als een zware steen op mijn hart droeg en dat mij nimmer met rust liet" (met deze reactie in directe rede maakt de M het al éven mooi), is in het bovenstaande beantwoord. Voor zijn rechters breekt hij weer in tranen uit en betuigt hij zijn spijt. Dit berouw was echt, maar het kan critisch worden bekeken. Want na de eerste maanden en vooral als hij eenmaal veroordeeld is krijgen wij de indruk, dat hij zijn straf opknapt met het gevoel dat het daarmee nu ook uit kan zijn en dat hij zich nu weer onbezorgd vrolijk kan maken over de politiemannen, die hij zo lang om de tuin heeft kunnen leiden.

Behalve des Zondags gaat hij ook eenmaal in de week naar de gevangeniskerk. Hij zegt ons, en het lijkt ons niet zonder betekenis, dat het geloof maakt dat je makkelijk door de straf heenkomt. (Dit is alleen mogelijk in de veronderstelling van absolutie.) Overigens is het, afgezien van het zondige ervan natuurlijk, ook zo dom om misdadiger te zijn; je wint er zo weinig mee en je zit de beste dagen van je leven in de gevangenis, aldus een overpeinzing van Petrus Mak.

Over de toekomst heeft hij een verstandige gedachte; wij moeten ons verspreiden als we er weer uit zijn, zegt hij. De jongeren gaan in Oss altijd tegen de ouderen opzien en dat is helemaal mis.

Hij wil graag weer werken, bv. bij de wegenbouw, daar houdt hij wel van. Intussen lees ik in zijn gestichtsstrafregister dat men in zijn cel gevonden heeft: de helft van een grote kleermakersschaar en een moersleutel. Beide nogal geschikt om dienst te bewijzen bij een uitbreekpoging.

46. MARTENS.
Geboren in 1912.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	16	1929;4	vernieling		G. Kop en een derde
			ƒ 5.— subs. 1 w. t.school		
2	17	1930;8	stroperij		
			ƒ 10.— subs. 1 w. t.school		
3	18	1931;9	openbare schennis en wederspannigheid		
			3 mnd gev.straf		
4	21	1933;12	inbraak		Godfr. Kop en 5 anderen
5	21	1934;1	roofoverval	C 53	Wim Bron, Hoek en Vestdik
			na de zuivering:		
			3 jr gev.straf		
			(voor C 53)		

De vader, fabrieksarbeider, werd in zijn jeugd veroordeeld wegens mishandeling en wederspannigheid en wordt als slachtoffer nog in andere verbalen van sector

I genoemd. Van de moeder is niets bekend, maar zij is van het geslacht Pruul. Onze Martens is nummer 6 van 17 kinderen, waarvan 2 levenloos geboren en 8 jong overleden. Van Kempen, die ter zitting verklaart: „De ouders staan goed bekend", is dus òf niet goed op de hoogte òf hij acht het verleden van de vader te ver voorbij om er nog rekening mee te houden.

Martens verkeert al vroeg met verkeerde kameraden, werkt wel als er werk is, drinkt niet noemenswaard. Vooral de laatste tijd houdt de M hem nogal in het oog.

Tegen V.I. wordt sterk geadviseerd door directie, O.M. en politie; de onderwijzer wil wel, maar niet zeer van harte en met een lange proeftijd, de arbeidsleider is de enige normale voorstander en het advies van de godsdienstleraar luidt: „Iemand met *dit* verleden en *die* misdaad mag waarlijk zijn straf wel uitzitten."

Toch wordt de V.I. hem gegeven. De voorwaarden zijn de 6 cliché's: volgens nummer 2 mag Martens het voor hem funeste Oss vooral niet verlaten. Hij doet het toch, als hij bij aankomst geen werk krijgt, en vertrekt zonder toestemming van het Departement van Justitie naar Duitsland.

47. NOEST.
Geboren in 1900.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1918;8	smokkelen		
			ƒ 30.— subs. 30 d. hecht.		
2		12	inbraak		
3		1919;2	diefstal en afdreiging		
4	19	10	wederspannigheid		
5		11	heling		
			8 mnd gev.straf		
6	21	1921;12	mishandeling		Jac. v. Nispen en Hesselink
			1 mnd gev.straf		
7	22	1922;10	zware mishandeling		
			15 mnd gev.straf		
8	25	1925;2	wederspannigheid		
			14 dagen gev.straf		
9		7	diefstal		
10	26	1927;1	roofoverval		
11		—	diefstal		met twee anderen
12		—	roofoverval		Kees Bron en Isaac Sneu
13		12	inbraak		Toon Sossen
14		12	inbraak		T. Sossen en Westerhuis
15		12	roofoverval		Toon Sossen, Joh. v. Nispen en een ander
16	28	1928;4	vernieling		Westerhuis en een ander
17		10	inbraak		en een ander
			2 jr gev.straf		
18		7	inbraak		Pijnenborg, Wim Bron en J. te Mortel
19	31	1931;8	belediging politie		
			ƒ 25.— subs. 25 d. hecht.		
20		12	aanval op politie		

	a	b	c	d	e
21		10	roofoverval		te Mortel en Koos Bron
22		11	roofoverval		dezelfden
23		4	oplichting (gefing. inbraak)	C 20	Lamb. Stel en Verbunt
24	32	1932;5	roofoverval	C 32	te Mortel, Westerhuis, Jac v. Nispen, Pijnenborg en S. Schroeder
25		—	inbraak		S. Schroeder en Pijnenborg
26	33	1933;3	inbraak	C 36	Koos Bron, te Mortel, Gannef en Pijnenborg
27		4	roofoverval		Koos Bron, Pijnenborg en te Mortel
28		5	inbraak	C 38	Koos Bron, te Mortel en Winkel
29		5	inbraak	C 40	Koos Bron, Pijnenborg, Winkel en te Mortel
30		6	inbraak		Koos Bron, te Mortel en Pijnenborg
31	33	1933;7	inbraak	C 44	Koos Bron, te Mortel en Pijnenborg
32		8	inbraak	C 46	te Mortel, van den Berg en Winkel
33		8	straatroof		te Mortel
34		—	straatroof		dezelfde
35	33	1933;—	straatroof		te Mortel en S. Schroeder
36		—	inbraak		M. en J. Schroeder, Joh. Kop
37	33	1934;1	inbraak	C 54	K. Bron, Pijnenborg, te Mortel en Gannef
38		3	inbraak		K. Bron, Pijnenborg en Gannef
39	34	3	brandstichting en diefstal		te Mortel en Mak
40		4	inbraak		Zuythoff en Mak
41		5	oplichting (gefing. inbraak)	C 62	te Mortel en Zuithoff
42		12	poging tot doodslag		en een ander
34	35	1935;2	roofoverval	C 68	te Mortel, Koosje Bron, Winkel en Pijnenborg

na de zuivering:

10 jr gev.straf

(voor C 44, C 46 en C 68)

1946;— heling van Legergoederen

2 mnd gev.straf

Verbalenboeken van de vorige eeuw vermelden vader Noest terzake van stroperij, bedreiging van een fabrieksopzichter, schending van fabrieksgeheimen van de firma Simon v. d. Bergh ten voordele van een fabrikant in Dordrecht (die in Oss neust om wat gewaar te worden) en 3 keer wegens dronkenschap. Onze Noest is nummer 5 van 7 kinderen, waarvan 1 jong stierf.

De broers en zusters houden goed contact, zelfs als Noest in de gevangenis is. Een broer die onderwijzer is blijft hem altijd schrijven. Een zuster helpt hem een keer aan een baantje in Amsterdam.

Hij is middelmatig van lengte (1.75 m), licht gebouwd, donker van haar, bruin van ogen, met hoekige kin, heeft litteken op de hand.

Hij was op school bij de fraters, maar kon moeilijk meekomen, zegt hij zelf, hoewel hij toch weetgierig was. Gestichtsgeestelijke en medicus noemen hem een psychopaath.

Hij komt als 13-jarige bij Jurgens, waar hij bijna vier jaren blijft. Als 13-jarige

jongen moet hij van 's morgens 6 tot 's avonds 7 werken, waarvoor hij *f* 2.50 per week verdient. Op 17-jarige leeftijd is dat 7 gulden geworden. Hij gaat vrijwillig weg, omdat hij werkt voor een volwassene maar in de loonklasse van zijn leeftijd moet blijven, wat hem niet bevalt. Dan komt hij op een kistenmakerij, waar hij beter verdient maar wegens slapte al gauw ontslagen wordt.

Bij alle bazen waar hij daarna komt is men over zijn prestatie en zijn betrouwbaarheid tevreden.

In 1918-1919 werkt hij in Limburg in de bruinkool en daarna in de woningbouw. Dan komt hij weer in Oss, hier en daar in de industrie, waar hij over de betaling bij Hartog veel tevredener is dan over die bij Jurgens.

Vlak voordat hij onder dienst moet wordt hij gearresteerd om zijn 8 maanden uit te zitten voor de heling (nr 5). Hij tucht goed; komt terug en heeft niet direct werk. Dan komt de mishandeling, waarover Noest vertelt:

„Mijn tweede veroordeling was wegens mishandeling. Wij waren in Nijmegen met carnaval en zouden juist weer naar de trein gaan, toen sloeg mijn kameraad (Jac. v. Nispen) uit speelsheid met een rieten wandelstokje een meisje op de hoed. Het kind had Groesbekers bij zich (dat is een berucht soort lui, die van Groesbeek, moet U weten) en mijn kameraad rolde al gauw op de grond met een van die kerels. Ik stapte er op af om ze van elkaar te rukken, maar zat er toen natuurlijk meteen middenin. Ik kreeg daar 1 maand voor."

Hij werkt dan, door bemiddeling van zijn zuster daar gekomen, in Amsterdam en wel tot tevredenheid. Maar op een gegeven ogenblik vraagt hij om half negen des ochtends of het goed is dat hij even een boodschap gaat doen — dat is goed en Noest begeeft zich naar het Huis van Bewaring om prompt te negen uur zijn ene maand te komen uitzitten, waarvoor hij was opgeroepen. Natuurlijk is hij daarna zijn betrekking kwijt.

Nimmer aan sport gedaan of ordentelijke ontspanning gehad. 's Zondags beslist naar de kroeg; „als je niet in de kerk en in café's gezeten had, had je eenvoudig geen Zondag gehouden." Hij danste graag en ging graag naar de bioscoop. Zeer dikwijls ook kon men hem met een hondje naast zich en de schop op de rug het veld zien intrekken om mollen te vangen.

Hij kwam al jaren en veel in huis bij Pijnenborg.

Zijn intelligentie is, ondanks de slechte schoolervaring, niet te onderschatten. Hij vertelt uitstekend, dwaalt gemakkelijk af, maar vindt steeds te rechter tijd de oorspronkelijke lijn terug.

Hij drinkt niet abnormaal. Hij staat bij de P aangeschreven als „uiterst ruw en bizonder gevaarlijk". Om hemzelf echter commentaar te laten leveren op zijn criminele staat:

„Mijn eerste veroordeling, wegens heling, kreeg ik in Limburg. (Hij praat er erg vergoelijkend over. Opgemerkt zij, dat de staat van zijn crimineel gedrag leert dat hij een veroordeling wegens smokkelen in 1918 negeert.) Wij zaten in een café, hadden een paar glazen bier teveel op en mijn kameraad rolde de portefeuille van een oudere bezoeker, die ook zat was, en gaf hem door aan mij. Ik zat er mee in mijn handen vóór ik het wist. Iemand heeft het gezien en ik was er voor 8 maanden bij.

De zware mishandeling in 1922 is gepleegd op de kermis te Horssen; een andere Ossenaar was het slachtoffer.

In de vorige oorlog is onze eigenlijke criminaliteit begonnen met zeer kleine dieverij. Alles kreeg toen zo'n geweldige waarde, dat een leeg fustje b.v., dat gemakkelijk meegenomen kon worden, al heel wat opbracht. Het loonde zo gauw de moeite. Wij „werkten" gewoonlijk met onze drie kameraden (Noest, Koosje, Joh. te Mortel). Ook vele anderen vroegen vaak aan me of ze ook eens meemochten om te stelen, maar ik wilde ze nooit mee hebben. Ik nam ze nooit mee, want ik wilde ze niet meeslepen op 't verkeerde pad. Maar wanneer ik eens goed „verdiend" had, liet ik ze wel mee profiteren.

Een revolver had ik wel vaak bij me, maar ik kon er slecht mee schieten: trouwens, dat wapen was speciaal voor de honden bedoeld. De voornaamste oorzaak van onze misdadigheid was, vind ik, dat de burgemeesters en de politie ons elke kans op werk bedierven. Wij trokken eens met een stelletje naar de mijnen, in Limburg, en konden weer teruggaan omdat wij geen bewijs van goed zedelijk gedrag konden laten zien. Alle anderen werden wél aangenomen en wij schoten er zelfs ons reisgeld bij in.

De agent F. heeft, toen wij allemaal door de mand waren gevallen, zelf gezegd dat de politie door deze politiek in grote mate schuld had aan de verkeerde gang van zaken. Ikzelf had bv. nooit last wanneer ik werk had en genoeg verdiende; maar juist door dat betrekkelijk veel in de gevangenis verblijven leerde ik nooit een vak goed en bleef ik dus weinig verdienen. Het laatst was ik bezig voeger te worden. Dat is een heel moeilijk ambacht; ik bracht er wel wat van terecht, maar nog zo langzaam dat ik het maar tot *f* 8.— per week kon brengen.

Toen ik eens gezeten had en daarna overal vruchteloos werk had gezocht weet ik nog wel, hoe ik met lood in de schoenen weer in Oss aankwam, wel vermoedend dat het mis zou gaan. Een man als van Kempen had toch moeten zien dat er van ons niets terecht kwam. Hij zag ons toch op de straat, wist dat we in café's kwamen en verteerden en toch geen werk hadden. Dat had toch duidelijk voor hem moeten zijn!"

Van K. zelf verklaart de haat die Noest hem toedraagt uit zijn frenetieke vervolging, die tot minstens 2 veroordelingen geleid heeft. In December 1931 viel Noest in de duisternis een politie-agent aan, die een kameraad van hem aanhield, en besprong hem van achteren. Een schot raakte hem niet. Later valt hij van K. een keer aan, die hem met zijn pistool verjaagt, dat trouwens ketst. Van K. zegt openhartig, dat Noest het anders niet naverteld zou hebben.... De voortvarendheid van Noest blijkt ook in C 38. Bij de roofoverval in Januari 1937 schiet hij een jong meisje door de wang.

De kwasi-inbraken met oplichting heeft hij bedacht en aanbevolen als middel om uit de nood te raken, vertrouwt hij ons toe. Hij had zo met die Verbunt te doen, die het zo arm had.

Zijn strafgeschiedenis na de round up: In December 1937 komt hij op medisch advies in de gemeenschap, gedraagt zich goed, wordt maar twee maal disciplinair gestraft. Van belang voor het beoordelen van zijn reclasseringskansen is het feit, dat er feiten zijn die hij tot het allerlaatst blijft ontkennen.

Zijn afkeer van het geloof waarin hij opgroeide verklaart hij op niet aannemelijke wijze. Hij is zeer vroom opgevoed; toen hij echter in de gevangenis in Arnhem besloot er niet meer aan te doen zou men hem op fantastische wijzen met kwellingen en onthouding van arbeid hebben willen bewerken het hoofd in de schoot te leggen; nadere informatie maakt dit verhaal volstrekt ongeloofwaardig. Hij verzamelt in een cahier afschriften, die hij keurig inschrijft, van 5-minuten-preken van pater H. de Greeve, van tijdschriftartikelen met nationaal-socialistische strekking en van brieven naar huis, door elkaar. Hij blijft trouwens erg met het nationaal-socialisme coquetteren in zijn brieven, en mededelingen als: „Ik zal dr Seyss-Inquart wel eens doen inlichten door mijn advocaat" maken de indruk alleen geschreven te zijn om gelezen te worden door de directie. Die er overigens bijzonder onbewogen onder blijft. Er is niets bij, wat enigszins echt lijkt. De indruk van psychopathie, die de geestelijke en medicus hebben, krijgen wij zelf ook.

Hij wenst geen V.I..

48. CORNELIS VAN OERS.
Geboren in 1906.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1925;2	inbraken in scholen (schoolbehoeften)	C 21	Vlies
2	20	1927;2	diefstal (varken)		3 anderen w.o. twee helers
3		1928;—	diefstal (duiven)		een ander
4			diefstal (kippen)		Stoit en een ander
5	22	8	diefstal (kippen)		dezelfden
6		1929;2	diefstal (schoenen)		van Zaaijen en een ander
			1 mnd gev.straf		
7	23	1930;2	inbraak	C 22	Vlies en een ander (uitlokker en heler)
8	24	7	inbraak (bierglazen)		v. Duisburg, Joh. Kop (heler)
9		12	diefstal (duiven)		Vlies
10	25	1931;12	diefstal (timmergereedschap)		dezelfde
11		1932;—	diefstal (konijnen)		Vlies en een ander
12		—	diefstal (schoenpoets)	C 29	van Duisburg
13		1	diefstal (uit auto)	C 23	Vlies
14		2	diefstal (zakken kunstmest)	C 24	dezelfde
15		2	inbraak (*f* 4.—)		v. Duisburg
16		4	inbraak	C 26	v. Duisburg en Vlies
17	26	8	inbraak (geld in tramstation)		v. Duisburg
18		8	inbraak	C 27	dezelfde
19		10	inbraak	C 28	dezelfde
20		12	inbraak (drank)	C 34	v. Duisburg, Vlies en Jac. van Nispen

8 mnd gev.straf
(voor C 34)

na de zuivering:

1½ jr. gev.straf
(voor C 22, 27 en 28)

Een grootvader had de bijnaam „Jantje den dief". De vader is reeds lang overleden. Hij pleegde in zijn jeugd hele reeksen diefstallen, veelal van wasgoed en kledingstukken en 1 keer van een op de ladder hangend varken. De moeder pleegt op oudere leeftijd nog heling. De vader stierf jong. De stiefvader dronk zo erg, dat de politie er vaak aan te pas moest komen.

Er zijn 4 kinderen geboren,waarvan Cornelis nummer 2 is. Eén kind stierf jong. Na zijn schooljaren is Cornelis veel werkloos en soms loopknecht, o.a. bij de Volksbazar van O.. Deze was goed over hem tevreden, maar zond hem weg toen hij omstreeks Kerstmis 1932 werd veroordeeld wegens diefstal (C 34).

De P heeft niet vermoed dat hij zoveel misdrijven gepleegd heeft als hij thans allemaal bekend heeft en de M verklaart voor het Hof, dat v. Oers de laatste jaren dat hij vrij was goed zijn best heeft gedaan.

Hij drinkt niet abnormaal. Hij verklaart zichzelf als volgt: „Wij waren een groot gezin en er was weinig geld; mijn stiefvader dronk en schold, als hij teveel gehad had, mijn broer en mij uit omdat we niets inbrachten; toen ik met slechte kameraden in aanraking gekomen was, ben ik er toe gekomen te gaan stelen en inbreken."

49. WILLEBRORDUS VAN OERS.
Geboren in 1912.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	20	1933;4	bedreiging		
			14 dagen gev.straf		
2	21	1934;8	diefstal (kolen)		
3		9	diefstal (bier)		Worm
4		11	inbraak	C 67[1]	dezelfde
5		11	inbraak	C 67[2]	dezelfde
6		11	inbraak	C 67[3]	dezelfde
			1 jr gev.straf		
		1937;—	inbraak		
			14 dagen gev.straf		
		1945;—	handel in militaire goederen		
			26 dagen gev.straf		
		1946;—	zwarte handel		
			ƒ 75.— subs. 25 d. hecht.		

De vader staat drie keer te boek wegens vernieling (1890-1893), en de moeder pleegde als 24-jarige een mishandeling.

De M verklaart in een inlichtingenstaat als antwoord op de betreffende vaste vraag naar geboorte: wettig. Bij nader onderzoek blijkt mij dit niet onjuist te zijn, maar onvolledig. Willebrordus is gewettigd bij het opvolgende huwelijk van zijn ouders.

Hij was echter pas 4 jaar oud toen hij zijn moeder al verloor. Tot zijn 7e jaar woont hij bij een halfzuster (moeder is eerder getrouwd geweest, uit welk huwelijk 4 kinderen zijn gesproten); daarna komt hij bij een tante, nog eens weer naar een andere tante en weer naar de halfzuster. Een en ander in en buiten Oss, zodat van het regelmatig aflopen van een lagere school niets terecht komt.

Op zijn veertiende jaar komt hij bij zijn oude vader op een kamer wonen. Samen verdienen zij de kost met het venten van petroleum. Twee jaren duurt deze bezigheid, waarna Willebrordus in de industrie werk vindt. Hij krijgt een ongeluk en wordt enige tijd in een sanatorium verpleegd; na zijn ontslag daaruit is hij afwisselend steuntrekkend en in de werkverschaffing. Op 23-jarige leeftijd is hij geweest vrachtrijder, mijnwerker, chauffeur en fabrieksarbeider; hij is werkloos bij de round up.

Hij heeft al vroeg omgang met een jong meisje uit het milieu, welk meisje zich ook met anderen afgeeft. Door die omgang gaat hij zijn godsdienstplichten verwaarlozen.

Hij maakt een domme en ongezonde indruk; dronk niet.

Zijn vader wordt bij de round up al enige jaren in een oude-mannenhuis verpleegd.

De criminaliteit is begonnen met kleine gapperijen van steenkolen bij het stationsterrein. Eén keer wordt hij bij een poging daartoe door de P betrapt; zijn verweer is dan: „Ik krijg 5 gulden steun, waarvan ik 2 gulden voor mijn logement moet betalen. Hoe kan ik van die 3 overblijvende leven? Ik had de kolen willen verkopen." (Proces-verbaal ad informandum bij C 67 gevoegd, niet vervolgd).

De diefstal van het kistje bier (met de hele buurt leeggedronken) blijft hij ontkennen, zodat daarin te weinig bewijs voor een vervolging komt. Met zekerheid kan worden aangenomen dat hij betrokken was bij een poging tot beroving in de Kerstnacht van 1933. Omdat het geld, waarop de aanval gemunt was, kort tevoren verplaatst was, mislukte de aanval.

Hij had omgang met verscheidene verdachte lieden in Oss.

De reclasseringsgeschiedenis geeft geen vrijheid om tot V.V. te adviseren; niet omdat de levensloop van de jonge man niet voldoende in staat stelt veel welwillendheid op te wekken, maar eenvoudig omdat het feit dat hij geen tehuis heeft het opmaken van een reclasseringsplan onmogelijk maakt. En zonder een goed tehuis acht de vereniging geen waarborg aanwezig voor een geslaagde reclassering. Dit is op zichzelf juist, maar het is een omstandigheid waaraan de arme jongen zelf niet schuldig is.

50. RONDE.
Geboren in 1913.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	19	1932;10	diefstal		
			6 weken gev.straf		
2	20	1934;2	inbraak	C 56	Jan Sossen, Driek Sossen en Gans
3		4	inbraak		D. Sossen, Joh. Kop en Leo van Nispen
			na de Zuivering:		
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
			(voor C 56)		
		1944;—	inbraak		
			2 jr gev.straf		

„Een deugniet en een echte vlegel" noemt van Kempen deze man ter zitting. Los arbeider, ongehuwd.

51. SCHRAM.
Geboren in 1906.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	17	1923;10	diefstal (rijwiel)		
			6 mnd gev.straf v.w. proeftijd 3 jaren		
2	18	1924;7	diefstal		
			tenuitvoerl. v. bovengen. straf		
			6 mnd gev.straf		
3	20	1926;12	inbraak (eau de cologne en kippen; aangehouden, als de flessen bij hem thuis gevonden worden)		

	a	b	c	d	e
4	20	1927;3	inbraak		Joep Schroeder
			2 jr gev.straf		
			(voor nr 3)		
5	24	1930;—	brandstichting		Joep Schroeder, Kever en Hoppe
6		—	drie inbraken		Joep Schroeder
7		—	inbraak		dezelfde
8		—	inbraak		Georg. Stel
9		11	roofoverval	C 16	A. te Mortel, M. Schroeder en A. Stel
10		11	roofoverval		Georgius Stel
			4 jr gev.straf		
			*n*a de zuivering:		
			6 jr gev.straf		
			(voor C 16)		

Vader is een keuterboertje, waarvan wij in 1890 twee mishandelingen vinden. Er zijn 16 kinderen geboren, 3 levenloos, en waarvan 4 zeer jong stierven. Onze Schram is nummer 10. Heeft drie werkloze broers en één in de werkverschaffing.

Zijn ontwikkeling is gering en zijn schoolkennis wordt getaxeerd naar de 5de klas van een lagere school. Toch blijkt in de gevangenis wel belangstelling voor studie en zeker voor zijn schildersvak, dat hij trouwens pas in de gevangenis leert. Daarvóór is hij „los arbeider" d.w.z. gewoonlijk zonder werk.

Ging er vandoor met de vrouw van zijn broer; nadat hij enige tijd met haar geleefd had in België kwamen zij samen weer terug, waarop de vrouw weer bij haar man ging wonen. Deze broer wordt ernstig verdacht van medeplichtigheid aan een roofmoord te Hoensbroek. Het ging weer mis in Oss, toen hij werkloos bleef. Bij de overval van C16 blijkt hij nogal „triggerhappy"; hij schiet op een hond en wordt zo gevaarlijk met zijn revolver dat te Mortel, de leider van de overval, hem die moet afnemen.

Hij ging zeer veel om met de gebroeders Joep en Servaas Schroeder, bij wie hij trouwens ook in de buurt woonde, en hij lag bovendien enige tijd in de kost bij Georgius Stel.

In de gevangenis neemt hij zijn godsdienstplichten waar en staat als beschaafd en ijverig maar gesloten te boek.

52. VESTDIK.
Geboren in 1916.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1934;1	roofoverval	C 53	Wim Bron, Martens en Hoek
2		4	inbraak	C 60	Wim Bron en Vloer
			na de zuivering:		
			1 jr gev.straf		
			(voor C 53)		
		1944;—	stroperij		
			ƒ 2.50 subs. 2 d. hecht.		

In het ouderlijk gezin werden 11 kinderen geboren, waarvan 3 jong stierven. Onze Vestdik is de oudste. Deze ouders staan goed bekend, maar ze hadden het ongeluk te wonen naast Jaap Bron. Het is dus niet verwonderlijk dat er kameraadschap komt tussen de jonge Vestdik en Wim Bron, die van ongeveer dezelfde leeftijd is.

Toen Wim Bron met zijn neef Paulus bevriend werd raakte Vestdik, mede door de voorzichtigheid van zijn ouders, op de achtergrond, maar nadat Wim uit het voorarrest inzake de moord op zijn neef ontslagen werd zocht Vestdik hem weer op, naar hij zegt „omdat ik nieuwsgierig was, hoe hij zich in de gevangenis gehouden had." Verder:

„Telkens vroeg Wim mij dan of ik mee ging naar vrouw Mak. Ik kreeg de indruk, dat hij bang was daar alleen heen te gaan. Wij werden er onthaald op koffie met koekjes, terwijl er verder onder ons veel plezier werd gemaakt. Vrouw Mak bezigde steeds gemene taal tegen ons en was erg aanhalig door bij mij op de knie te komen zitten enz.. Zo werd de vriendschap tussen mij en Wim Bron steeds intiemer.

Toen ik op zekere dag, ik meen drie dagen voor de roofoverval, in ieder geval in de maand Januari 1934, van mijn werk kwam gefietst werd ik door Wim Bron aangeroepen en staande gehouden. Wim zei mij toen dat hij nog ergens centen wist te zitten en vroeg of ik niet genegen was mee te gaan stelen. *Hij deelde mij mede, dat het een roofoverval zou moeten worden.* Ik antwoordde hem dat ik daar niet op inging en of er niet wat anders op gevonden kon worden. Ik zei, dat ik nog niet eens wist wat een roofoverval was, waarop Wim Bron mij dit uitlegde. Ik wilde er echter eerst niets van weten."

Toch is hij tegen verder aandringen niet bestand gebleken. Hij is van zijn vak schoenmaker en drinkt niet buitensporig.

53. VISSER.
Geboren in 1906.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	16	1922;12	mishandeling		en een ander
2	19	1925;—	mishandeling		
			ƒ 30.— subs. 3 w. hecht.		
3	24	1931;8	mishandeling		
4	25	1932;3	mishandeling		
			ƒ 10.— subs. 5 d. hecht.		
5	26	1933;3	poging tot doodslag	C 37	
			3 jr en 6 mnd gev.straf		
			(ingang al in Oct. 1933)		

De vader pleegde in 1896 mishandeling. Zijn moeder vinden wij te boek staan wegens stroperij in 1896 en mishandeling in 1916 en 1932. In het laatste geval is het een vechtpartij op het mes met een man. Visser is een zwager van Chr. Schroeder.

De M noemt hem een gevaarlijk en gluiperig persoon, tot alles in staat, ondanks het feit dat hij zich beschaafd weet voor te doen.

Hij maakt nog wel eens misbruik van sterke drank. Wordt in 1926 voorgoed ongeschikt verklaard voor militaire dienst.

De mishandelingen geschieden met het mes; de poging tot doodslag met een vuistvuurwapen. In nummer 3 is Joh. te Mortel het slachtoffer.

54. VLIES.
Geboren in 1907.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	17	1925;2	schoolinbraken	C 21	Corn. v. Oers
2	22	1930;2	inbraak	C 22	v. Oers, v. Laake (heler)
3	23	12	diefstal (duiven)		v. Oers
4	24	1931;12	diefstal (timmergereedschap)		dezelfde
5		1932;—	diefstal (konijnen)		dezelfde
6		1	diefstal (koffers uit auto)	C 23	v. Oers en een ander
7		2	diefstal (zakken kunstmest)	C 24	v. Oers
8	24	1932;4	inbraak	C 26	dezelfde
9	25	1932;12	inbraak (goud, zilver, motorjekker)		v. Oers en v. Duisburg
10		12	heling van inbraak (drank en geld)	C 34	v. Duisburg en v. Oers
			3 jr gev.straf v.w., proeftijd 3 jaren		
			na de zuivering:		
			9 mnd gev.straf (voor C 22)		

Toen Vlies 9 jaar was kwam het gezin uit Duitsland naar Oss. De vader werd toen in een krankzinnigengesticht te Venray verpleegd. Na 9 jaar verpleging is deze ontslagen, waarmee niet gezegd is dat hij genezen was. Ook thans kent iedereen hem in Oss als een zonderling, maar hij levert geen gevaar op voor zijn omgeving. Hij is bijna nooit in staat geweest tot werken. Intussen is hij in Dec. 1931 uit de ouderlijke macht ontzet, zijn vrouw ervan ontheven. Deze maatregelen betreffen een vijftal kinderen. Een ander drietal is gehuwd en met onze Vlies is er in 1932 nog één jongen thuis. Er waren 10 kinderen, in 1935 allen nog in leven.

Vlies is op twee na de oudste. Op ruim 4-jarige leeftijd kwam hij met een voet onder de tram, zodat hij deze moest missen en zich met een kruk moet voortbewegen. Na de lagere school in Oss bezocht te hebben werd hij in de gelegenheid gesteld het kleermakersvak te leren, waarvoor hij 2 jaar in het St. Josephgesticht te Heel bij Roermond was. Zijn gedrag gaf geen reden tot klachten. Hij moest echter te spoedig weer weg omdat het burgerlijk armbestuur niet langer voor hem betaalde. Daarop werkte hij al twee en een half jaar bij een patroon te Oss, waar hij *f* 6.— tot *f* 10.— maakte. Hij nam er zelf ontslag, omdat hij meende dat hij ergens anders meer kon verdienen en werkte 2 jaar op een borstelfabriek, waar hij slechts *f* 6.— had. Toen de fabriek overgebracht werd naar Nijmegen vond hij weder emplooi in de kleermakerij, waarbij hij $2\frac{1}{2}$ jaar werkte. Hij had er *f* 10.—, totdat hij wegens slapte ontslagen werd. Op het ogenblik van zijn eerste berechting loopt hij reeds 2 jaar zonder bezigheden.

Dit en de omgang met verkeerde makkers zijn de hoofdoorzaken van zijn afdwaling van het rechte pad, want overigens zijn er geen redenen tot aanmerking op zijn gedrag. Hoewel hij thuis geen stimulerende invloed onderging is het milieu toch niet slecht te noemen, aldus de R.K. Reclasseringsvereniging te Oss (anders misschien van Kempen: het is in het gezin een verschrikkelijke bende.). Er heerst voortdurend armoede en de moeder is niet in staat de huishouding en

de kleinere kinderen te verzorgen. Drankmisbruik is er echter niet bekend.

Toen Vlies in de helingzaak zijn schuld bleef ontkennen wees de burgemeester hem er op dat hij, gehandicapt als hij reeds was door zijn gebrek, er zeker niet beter van zou worden in maatschappelijke vooruitzichten als hij gevangenisstraf zou ondergaan. Bij bekentenis zou de burgemeester echter pogingen in het werk stellen hem voorwaardelijk veroordeeld te krijgen om daarna te trachten hem werk te bezorgen. Toen Vlies inzag dat dit in zijn belang was bekende hij schuld en zo riep de burgemeester de bemiddeling van de reclasseringsvereniging in.

Het verwondert deze niet, dat de jongen in de gegeven omstandigheden tot heling kwam. Zij onderschrijft bovenstaande mening van burgemeester Ploegmakers. Zij gelooft niet dat hij van gevangenisstraf veel beter zal worden. Hij werkte de diefstallen niet door heling in de hand, maar bezweek achteraf, begrijpelijkerwijs, bij het aanbod voor de verleiding. Men gelooft niet dat hij tot recidieve zal komen, mits hij slechte kameraden mijdt, en wil daarom tot een V.V. adviseren, met oplegging van de bizondere voorwaarde dat hem de omgang kan ontzegd worden met personen die zijn reclassering in gevaar zouden kunnen brengen. Aldus geschiedt.

De reclassering kan geslaagd genoemd worden, maar het tragische is dat bij de round up criminaliteit boven water komt, gepleegd nog meer dan 2 jaar vóór het feit dat zijn reclassering ten gevolge gehad heeft.... Men kan wel aannemen dat Vlies, als hij in 1933 ook dit oude feit bekend had, er toch nog wel met V.V. zou zijn afgekomen. Nú moet het recht zijn loop echter alsnog hebben. Voor berechting kiest het O.M. uit de vele kruimeldiefstallen (dan alle bekend) de inbraak van nr 2, en Vlies wordt tot 9 mnd met aftrek veroordeeld, een straf die hij op het ogenblik dat het arrest in kracht van gewijsde is reeds preventief heeft uitgezeten, zodat hij naar huis kan gaan.

Bij mijn laatste contrôle, op 20 Nov. 1946, had Vlies nog geen nieuwe besmetting van strafregister.

55. WESTERHUIS.
Geboren in 1903.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	17	1920;2	inbraak		en twee anderen
			2 mnd gev.straf		
2	24	1927;12	inbraak		Toon Sossen en Noest
3	25	1928;4	vernieling		Noest en twee anderen
4	27	1930;8	inbraak		T. Sossen en J. te Mortel
5	29	1932;5	roofoverval (medeplichtigh.)	C 32	Joh. te Mortel, Noest en Jac. v. Nispen
			na de zuivering:		
			4 jr gev.straf (voor C 32)		
		1940;—	smokkelen		
			***f* 25.— boete**		

Ouders staan goed bekend. De vader combineert arbeid op een exportslagerij, waar hij in 1920 al 26 jaar werkt, met een klein boerenbedrijfje. Ondanks deze behoorlijke arbeidsmogelijkheid is er toch in het geheel geen welstand in het gezin. Tuberculose in de familie en andere tegenslag zijn daarvan de voornaamste oorzaken. Er heerst orde en het is er netjes. Geen drankmisbruik; godsdienstzin. Er zijn 13 kinderen geboren, waarvan 5 zeer jong stierven. Piet is nummer 5.

Piet is uitermate stevig gebouwd, maar toch niet sterk van gestel. Op school leert hij goed. Hij krijgt na de schooljaren werk in een huidenfabriek, waar men goed tevreden over hem is. Zijn weekloon draagt hij trouw thuis af. Zijn vader is trouwens geen gemakkelijke baas. Deze kan van zijn fabrieksarbeid echter niet vóór ongeveer half negen thuis zijn (en dan begint zijn zorg voor het boerenbedrijfje!) zodat Piet ook niet voor die tijd onder zijn toezicht staat. En dat toezicht blijkt hij nodig te hebben. Men noemt hem later ruw en nogal onverschillig.

Een van de jongens die hij op de fabriek leert kennen neemt hem mee als uitkijk bij een kraakje en hij komt met de justitie in aanraking. De R.K. Reclasseringsvereniging in Oss adviseert tot een voorwaardelijke veroordeling, omdat er een kortstondige afdwaling is en omdat het gezin met een goede patroon samen, onder voorwaarden betreffend cafébezoek (dit eigenlijk alleen preventief, want er is van drankmisbruik nog geen sprake), de jongen wel op het rechte spoor kunnen houden. De straf wordt echter onvoorwaardelijk. Na zijn terugkeer wordt hij al gauw een van de trouwe bezoekers van het beruchte café in de Schaykveldse buurt.

Hij trouwt en heeft, als hij met de 3 anderen de roofoverval in Lith pleegt, 2 kinderen. Hij is dan werkloos en krijgt ongeveer 10 gulden steun per week, waar *f* 3.50 huur afmoet.

Van Kempen heeft hem in die tijd vaak van misdrijf verdacht, maar nimmer bewijs gevonden.

Van zijn laatste straf krijgt hij V.I. in Dec. 1937. De adviezen zijn door hun verscheidenheid te merkwaardig om niet te vermelden.

Godsdienstleraar: neen; „laten wij toch vooral voor Oss niet te clement zijn."

Onderwijzer: neen; „wegens de hoge ernst van het misdrijf. Veroordeelde toont verder geen spijt of berouw."

Leider van de arbeid: wel V.I..

Celbezoeker: „ken hem te weinig" (*? N.*).

Directie: rustig, tevreden, vreest voor straf, wel V.I..

O. v. J.: neen, zonder motief.

Politie te Oss: geen bezwaar tegen V.I..

Bij zijn V.I. luidt voorwaarde II: hij mag Oss niet metterwoon verlaten.

De rapporten stellen later het departement in het gelijk: zij blijven onverdeeld gunstig. Dit ondanks de omstandigheid dat Westerhuis geen kans op werk heeft.

De R.K. Reclasseringsvereniging spant zich ten uiterste in om hem tenminste enige weken aan het werk te krijgen, omdat hij na zijn invrijheidstelling eerst 3 weken werk gehad moet hebben om in aanmerking te komen voor steun of werkverschaffing, en rapporteert: „Dit is gelukt, hij is thans van de armenkas af en kan nu 2 maanden werken in de werkverschaffing en twee maanden steun trekken om beurten."

Hieraan wordt in datzelfde rapport toegevoegd: „Hij gedraagt zich correct." Inderdaad, dat is, gezien de zeer ontmoedigende omstandigheden, bijzonder genoeg om te vermelden. . . .

56. WINKEL.
Geboren in 1896.
Criminele status

	a	b	c	d	e
1	20	1916;10	wederspannigheid		
			3 weken gev.straf		
2	30	1927;6	diefstal (vlees)		en een ander
3	33	1929;—	roofoverval		Jan Sossen en Joh. Kop
4	36	1932;—	roofoverval		Jac. v. Nispen, Koosje Bron en te Mortel
5	36	1933;5	heling	C 38	Koosje Bron, Noest en te Mortel
6		—	diefstal		Mar. Schroeder en een ander
7	38	1935;2	roofoverval	C 68	Koosje Bron, Noest, Pijnenborg en te Mortel

na de zuivering:

1 jr en 6 mnd gev.straf
(voor C 38)

De ouders, die een klein landbouwbedrijfje dreven, stonden gunstig bekend. Er zijn 11 kinderen geboren, waarvan 2 jong stierven. Onze Winkel is nummer 10. Enige broers van Winkel gingen echter met hem de verkeerde kant op; door de P wordt dit in verband gebracht met de omgang met slechte kameraden in de buurt.

Hij is wettig gehuwd en heeft in 1935 drie kinderen van 11 tot 16 jaar oud. Zijn vrouw prostitueert zich echter van tijd tot tijd en men neemt aan, dat Winkel haar er toe aanzet, althans dat hij haar overspel onverschillig ziet gebeuren. Van het criminele milieu zijn het voornamelijk Noest, Driek Sossen en Koosje Bron, die haar wel bezoeken. Driek Sossen woont er zelfs een tijdje in huis; maar ook zogenaamde burgers komen er wel eens tegen betaling op bezoek. Het gezin blijft overigens doodarm.

Mee door deze vrouw wordt het huis van Winkel een centrum van beruchte inbrekers. Na beëindiging van menige strooptocht is daar een goed glas op de afloop gedronken. Winkel drinkt geregeld te veel. De M verklaart in de inlichtingenstaat: „Geen habituele dronkaard, hoewel hij veel misbruik maakt van drank". In de gevangenis werkt hij flink en gedraagt zich uitstekend. Winkel weigert echter V.I., niet bereid een drankverbod en toezicht te aanvaarden.

57. WORM.
Geboren in 1915.
Criminele status

	a	b	c	d	e
1	16	1932;8	brandstichting (hooimijten)		
2	18	1934;9	diefstal (bier)		W. v. Oers en een ander
3	19	11	inbraak (kleinigheden)	C 67[1]	W. v. Oers
		11	inbraak (sigaren)	C 67[2]	dezelfde
		11	inbraak (kleinigheden)	C 67[3]	dezelfde

na de zuivering:

1 jr gev.straf

a	b	c	d	e
	1945;—	handel in militaire goederen **ƒ 25.— subs. 10 d. hecht.**		
	1947;	diefstallen **ƒ 60.— + 4 mnd v.v.**		

Op het gedrag van de ouders is geen aanmerking te maken, maar het zijn zeer onbeschaafde lieden. Vader werkte 24 jaar bij Jurgens en kreeg bij het vertrek van Jurgens $9\frac{1}{2}$ gulden pensioen per week. Hij oefent daarna een klein boerenbedrijfje uit, waarbij de ongehuwde kinderen hem helpen. Een van de broers is wegens houtdiefstal veroordeeld; een paar andere worden verdacht van een ernstige vernieling. Het huis der ouders is in 1934 door onbekende oorzaak op een voormiddag geheel afgebrand.

Lambertus is de jongste van 9 geboren kinderen, waarvan 2 jong overleden zijn. Hij doorliep de lagere school niet helemaal. Zijn onderwijzer zegt dat hij niet veel verstand heeft; hij was op school een dom schaapje, dat zich altijd liet leiden. Na het verlaten van de school komt hij een jaar in de fabriek, is wegens werkloosheid een paar maanden thuis, wordt dan een paar maanden in de werkverschaffing geplaatst en komt daarna weer een beetje thuis hangen.

Hij woont in de meest beruchte buurt van Oss en krijgt vooral gedurende zijn lediggang gauw omgang met de jeugdige leden daarvan.

Dan komt er een zestienjarig nichtje van zijn vriend van Oers, dat invloed op hem krijgt. Hij gaat met dit meisje uit, bv. naar de bioscoop, en daarvoor is natuurlijk meer nodig dan zijn ƒ 1.25 zakgeld. Hij gaat er in 1934 een poosje met haar vandoor, zodat haar opsporing in het politieblad verzocht moet worden. Van armoede keerde het tweetal, na een reisje door ons land, vanzelf terug. Dit meisje correspondeert nog met hem als hij in voorarrest zit.

De pastoor van de parochie oordeelt niet slecht over het gezin en de jongen. De laatste gebruikte geen sterke drank.

Voor de brandstichting (3 hooimijten) werd hij niet gestraft.

De nummers 3, 4 en 5 vallen op één dag.

Hij is bovendien verdacht van medeplichtigheid aan een kippendiefstal ten nadele van zijn eigen ouders. De diefstal, nr 2, had een kistje bier tot object, dat bij een losplaats der Spoorwegen niet al te bewaakt stond; deze gapperij is nog ten dele baldadig. Maar de inbraken in November 1934 pleegt hij, volgens zijn met klem volgehouden verklaring, omdat hij niet wil zitten. De kwestie is nl. dat hem door de kantonrechter een boete van vijf gulden opgelegd werd terzake van het fietsen zonder rijwielbelastingplaatje.... En om de vervangende hechtenis te ontgaan (5 gulden kan hij niet op een fatsoenlijke manier bij elkaar krijgen), ging hij op buit uit.

Deze verklaring is niet onaannemelijk, gezien het feit dat er die eerste nacht direct 3 inbraken achter elkaar gepleegd zijn, als de eerste 2 de nodige vijf gulden niet opbrengen.

Het is niet gewoon, dat iemand reeds bij zijn debuut enige inbraken in één nacht pleegt. Aan de andere kant spreekt toch ook een eksterachtige gapneiging uit de voorwerpen die hij in deze 3 zaken tot zich neemt: een bos sleutels, koekjes uit de trom (een reeds 19-jarige dief!), wat sigaren en snuisterijen.

Verder spreekt voor hem dat hij het tot de round up niet weer doet, hoewel zijn vriendje en mededader, die trouwens al meer op zijn kerfstok had, verder gaat op het misdadige pad.

„Was ik maar gaan zitten, dan was ik allang thuis geweest", klaagt Worm zijn verdriet in een brief uit het Huis van Bewaring aan.... ja, dat weet hij zelf niet precies. Hij heeft de rechtbank voor de geest, als hij zich neerzet om zijn brief te schrijven en begint maar met „Eerwaarde Heer", welke aanspraak hem nog het meest vertrouwd is. „Of U zo goed wilt zijn en helpen mij uit de gevangenis want ik lijd er zoveel mee." „Kijk eens, Heer, als ik toch onder dienst kom, 15 maanden, daar ben ik zo op gesteld, dan zal ik goed oppassen en dan kom ik niet weer in Oss, Heer of Heeren ik weet ook niet met hoevelen jullie bent maar wil zo goed zijn en helpen mij. En als dat niet gaat wilt dan zo goed zijn en sturen mij naar Veenhuizen, in kan goed op het land werken dat heb ik thuis ook altijd gedaan, want ik ben zo zenuwachtig in die cel, als mijn deur open gaat verschiet ik en mijn hart bonst dan en wordt zo warm."

De Reclasseringsvereniging heeft zich van een advies willen onthouden, huiverig tot een V.V. te raden en van mening dat anderzijds de jeugd van Worm daartoe toch wel aanleiding zou geven.

58. VAN ZAAYEN.
Geboren in 1905.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	18	1923;—	diefstal (kippen)		en een ander
2	19	1924;10	herhaalde vernieling **4 mnd gev.straf**		
3		11	roofoverval	C 1	Puck Hooy en Driek Sossen
4	20	1925;10	wederspannigheid **1 mnd gev.straf** (voor nr 4)		
5	22	1927;4	vernieling **ƒ 15.— subs. 10 d. hecht.**		
6	22	1927;5	mishandeling		
7	22	1927;4	roofoverval	C 4	Toon Sossen en G. Hooy
8		1928;2	diefstal (schoenen)		Corn. v. Oers en een ander
			na de zuivering: **4 jr gev. straf** (voor C 4)		

Nummer 3 van de 10 in het gezin geboren kinderen (1 levenloos; 2 jong gestorven). Lichamelijk en geestelijk behoorlijk ontwikkeld.

In 1928 heeft hij Oss metterwoon verlaten; naar hijzelf zegt, omdat hij zich ter wille van zijn ouders van zijn slechte voorbeelden losmaken wilde, maar volgens de uitleg van de P omdat de herhaalde huiszoekingen hem te lastig gingen worden.

Vast staat dat hij in Eindhoven gaat wonen, waar hij in de komende 7 jaren, op twee veroordelingen wegens openbare dronkenschap na, niets meer met de politie te maken heeft. Niettemin wordt hij na de round up nog voor de roofoverval uit 1927 veroordeeld. Met de woorden van de man zelf, uit een brief aan de A.-G., uit het Huis van Bewaring:

„Want kijk eens, Edelachtbare, ik heb al bijna 9 jaar Oss verlaten. Ik had goed werk, maar terwille van mijn vader en moeder ben ik weggegaan, daar zij altijd bang waren, dat ik in de gevangenis zou terecht komen. Toen heb ik mij sindsdien gevestigd in Eindhoven, waar ik altijd goed heb opgepast. Ik ben bijna vijf jaar aan de gemeente werkzaam geweest, waar ik kennis kreeg aan een meisje, wat of ik ook later trouwde, maar naar verloop van een paar jaren een slecht huwelijk hadden, waar of ik zelfs de schuld van was. Maar toen ben ik in gaan zien, alsdat ik verkeerd deed, waarop ik vergiffenis heb gevraagd en na goed twee jaar wettelijk getrouwd geweest te zijn, toen pas kerkelijk gingen trouwen en daarop heb ik steeds gebeden en kracht gevraagd om maar niet op het slechte pad te raken. Ik ben naar retraite geweest en gevraagd om in mijn verder leven en huwelijk gelukkig te zijn en wat mijn gevraagde is ook gegeven, want ik geloof niet, alsdat er ergens een huishouden beter ging zo gelukkig het met ons drieen ging. Maar ik heb deze dagen mijn vrouw gezien en gesproken maar ben geschrokken, zo slecht zag zij er uit. Ik kende haar bijna niet meer terug. Daarom, Edelachtbare, vraag ik, heb medelijden, terwille van vrouw en kind en dat wij ons verdere leven gelukkig mogen doorbrengen."

Ongeschikt voor de cel, gaat hij in 1937 naar de Bijzondere Strafgevangenis te Scheveningen. Na V.I. verloopt de reclassering gunstig.

59. KLAARTJE PRUUL.
Geboren in 1889.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	33	1922;11	wederspannigheid en mishandeling ambtenaar **4 mnd gev.straf**		M. Haalover en S. Schroeder
2	44	1933;—	heling, meermalen gepleegd na de zuivering: **3 jr en 6mnd gev.straf**		
		1942	heling **6 mnd gev.straf**		

Moeder is huishoudster bij een weduwnaar, wie ze buiten echt 3 zonen en 2 dochters schenkt. Klaartje is de jongste.

Na de lagere school wordt het kind dienstmeisje. Ze is daarop gehuwd met een Worm, maar leeft sinds jaren tevens met een ander.

Ze houdt een stille kroeg en heeft eigendommen; zij is in betere financiële positie dan heel het overige milieu. Er is krankzinnigheid in de familie en zij zelf is ook 3 weken in „Voorburg" geweest voor observatie. In 1896, dan 17 jaar oud, is zij in haar woning overvallen.

Het is duidelijk, dat haar criminele staat op geen stukken na een indruk geeft van de werkelijke criminaliteit. Het dark number in helingszaken is toch al groot, en bij Klaartje door de begunstiging van haar welgezinde en van nature reeds zwijgzame Ossenaren de geopenbaarde feiten verre overtreffend.

In zaak nr 2 worden 5 gevallen telastgelegd (meel, kippen en jenever) waarbij vier dieven betrokken zijn.

Haar gedrag in de gevangenis is niet kwaad. Zij werkt zelfs goed, maar blijft kennelijk onverschillig en toont geen spoor van schuldbesef.

Gezien het vele dat de kranten over haar meenden te kunnen verhalen, tijdens de round up, is hetgeen het dossier biedt toch maar zeer weinig.

60. CIEREMANS.
Geboren in 1895.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	17	1913;1	geweldpleging (met messen en stenen wordt door een 7-tal Ossenaren het huis beschadigd van „Kobus Christen", een man, die meermalen plagerij ondervond)		met 6 anderen
2	19	1915;1	belediging ambtenaar **ƒ 12.— subs. 24 d. hecht.**		
3	22	1918;—	smokkelen **ƒ 30.— subs. 60 d. hecht.**		
4	36	1932;1	brandstichting na de zuivering: **2 jr. gev.straf**	C 30	Corn. v. Nispen, Mar. en Joep Schroeder

De vader staat in 19e eeuwse verbalenboeken twee keer genoteerd wegens dronkenschap, één keer wegens verdachte brand en één wegens mishandeling van een veldwachter.

Cieremans is nummer 2 van 9 kinderen. Zijn reputatie is niet ongunstig, in deze zin dat hij „een goede kerel" genoemd wordt met een behoorlijk gezin, maar alleen lastig als hij gedronken heeft. De politie spreekt voor de rechtbank over hem het oordeel uit: als hij nuchter is, is hij een goede vent en een harde werker; als hij dronken is daarentegen is hij erg agressief. Hij heeft wel eens gevochten. Niettemin luidt op de inlichtingenstaat het antwoord van de burgemeester op de bewuste vraag: „geen drank".

Caféhouder van origine, was hij sinds de brand uit dat métier en dreef hij een bescheiden handel.

Van Kempen verklaart met zoveel woorden, dat hij niet tot de Osse „bende" gerekend mag worden.

In Mei 1937 gaat hij met V.I. uit de gevangenis. Celbezoekers, directie, onderwijzer, arbeidsleider en godsdienstleraar hadden zich daarvóór uitgesproken; de O. v. J. is tegen, want veroordeelde staat niet gunstig bekend en maakt deel uit van de Osse „bende" (zie echter de verklaring van van Kempen, hiervoor). Nummer 2 van de voorwaarden luidt stereotiep, dat hij Oss niet mag verlaten dan met voorkennis politie en toestemming bestuur. Nummer 4 is wel bijzonder: hij moet zijn handel hervatten en mag niet van werkkring veranderen.

De reclassering slaagt volledig. De handel floreert en er zijn bovendien jongens die verdienen en inbrengen.

61. HOPPE.

Geboren in 1877.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	40	1917;1	smokkelen **6 weken gev.straf**		
2	49	1926;8	brandstichting	C 3	Joh. v. Nispen, Driek Sossen en Willem Hooy
3	52	1929;12	belediging ambtenaar in functie **ƒ 10.— subs. 10 d. hecht.**		
4	53	1930;—	brandstichting nog 2 brandstichtingen, waarvan data en nadere gegevens niet bekend zijn.		Joep Schroeder, Schram en Kever
			na de zuivering: **vrijspraak van C 3**		

Vader staat te boek wegens mishandeling en als slachtoffer van diefstal; moeder bij ons onbekend. Hoppe is het 3e kind van 8, waarvan 3 vroeg overleden.

Hoppe, op het tijdstip van de round up bijna 60 jaar oud, staat volgens de P niet ongunstig bekend. Hij is tamelijk bemiddeld en bezit enige huizen. In een combinatie van koopmanschap, voerwerk en landbouwerij heeft hij deze welstand bereikt. Men schrijft hem geldzucht toe.

Geen drankmisbruik. Hij wordt verdacht intiem verkeer te onderhouden met een zeer slecht bekend staande gehuwde vrouw uit het criminele milieu.

Alles wijst erop dat zijn vrouw, overleden omstreeks 1934, hem tot kwaad heeft geïnspireerd of het zelfs heeft uitgelokt. Deze vrouw stamde uit het geslacht van de Pijnenborg's; wij vinden van haar dat zij in 1894 als jong meisje eens wordt mishandeld door een te Mortel uit de generatie van die tijd en dat zij in de eerste wereldoorlog wordt aangehouden met smokkelwaar. Hoppe had thuis niets te vertellen. Van de brandstichtingen wist deze vrouw niet alleen af, zij organiseerde ze mee. Hij placht de beloning na de daad opgevouwen in een lucifersdoosje uit te reiken.

Voor zijn rechters bekent hij zonder voorbehoud; ook de brandstichtingen die hem *niet* ten laste gelegd zijn verzwijgt of ontkent hij niet. De O. v. J. eist 8 jaar gev.straf, de rechtbank legt 4 jaar op, de P.-G. vordert bevestiging van het rechtbankvonnis, maar het Hof spreekt vrij wegens gebrek aan bewijs!

Hij is onder de indruk geweest van de noodlottige afloop van C 3, maar pleegt het delict toch nog weer. Hij is goed Katholiek en laat maandelijks missen lezen voor zijn overleden vrouw, die hij ook zelf zijn kwade genius noemt.

Zijn zoon schrijft in 1935 een sympathieke brief aan de rechtbank, maar verklaart daarin overigens dat vader „in heel zijn leven nooit met de politie of justitie in aanraking geweest is", niettegenstaande hij zegt dat in aanmerking genomen moet worden, „dat het treurige feit 10 jaar geleden gebeurd is".

62. OVERBEEK.

Geboren 1899.

Vader, reeds vroeg overleden, is onbekend in de memoranda. De moeder pleegde huisvredebreuk, vernieling, belediging en wordt als slachtoffer genoemd in een mishandelings- en in een beledigingszaak. Deze vrouw is later hertrouwd met een man die veel misbruik maakte van sterke drank en reeds tweemaal naar Veenhuizen opgezonden was. Zij had toen 10 kinderen gehad, waarvan Johannes nr 8 is; 5 stierven jong.

Toen Overbeek van school kwam trok hij op 12-jarige leeftijd met zijn broer naar Duitsland, waar hij twee jaar bij een boer werkte. Teruggekeerd, verhuisde kort daarop het gehele gezin naar Duitsland, waar men tot in 1917 ongeveer bleef.

Gerepatrieerd in de oorlog, moest hij onder de wapenen, wat 9 maanden duurde, tot het einde der mobilisatie. Hij werkte toen een jaar te Hoensbroek bij de aanleg van de electrische tram en kwam daarna te Oss bij een manufacturenhandelaar. Deze failleerde ong. 5 jaar later. Overbeek was er magazijnknecht en belast met de bezorging van goederen aan de depôts, in welke laatste functie hij veel met geld omging, zonder dat hij ooit oneerlijk was; hij heeft trouwens in 1935 nog een blanco strafblad. In 1925 huwde hij. Zijn vrouw komt niet uit een goed nest. Haar vader kwam met de politie in aanraking en had 2 keer een verdachte, nimmer opgehelderde brand. Haar oom is een van de moordenaars in de zaak Hoekman. Overbeek kreeg werk aan de fabriek van Hartog, waar hij na 7 jaar bij de fusie ontslagen werd. Nadien werd de man gesteund of werkte hij aan de werkverschaffing en verdiende hij er wat bij met de handel in kippen, een gevaarlijk bedrijf in een streek waar veel pluimvee gestolen wordt.

Een jaar na zijn ontslag bij Hartog vond de brand C 31 plaats. Het huis behoorde oorspronkelijk aan moeder. Doordat zij vreesde dat haar tweede man het geld verdrinken zou, had zij het huis op de naam van een zoon doen plaatsen, die na enige jaren echter niet meer kon opkomen voor de kosten van onderhoud en belasting, zodat een andere regeling getroffen werd. Onze Overbeek werd eigenaar van het huis, zgn. voor *ƒ* 300.—, en verplichtte zich daartegenover moeder in huis te nemen en zijn broers en zusters een geringe schadevergoeding te betalen. Hij kon dit doen omdat hij blijkbaar wat overgelegd had in de loop der jaren. Later legde hij nog eens *ƒ* 600.—, die hij voor de helft zelf opbracht, aan het pand ten koste voor een vertimmering. Het pand was belast geweest met een kleine hypotheek, doch door hem vrijgemaakt.

Na dit alles blijft het een raadsel waarom hij de brand doet stichten. De toestemming of opdracht zou in een dronken bui gegeven zijn. De van Nispen's ontmoette hij wel bij de bekende heler Stoit, een oude buur. Stoit heeft hem rijp gemaakt met zijn inlichtingen over het „door de brand uit de brand" geraken en de van Nispen's aangeprezen als goede brandstichters. Wel tienmaal zouden de van Nispen's verzocht hebben het huis te mogen aansteken, totdat Overbeek, met een stuk in zijn kraag van een communiefeest bij zijn broer naar huis kerend, weer aangeklampt hierover, de toestemming gaf.

Overbeek zit zijn straf van $2\frac{1}{2}$ jaar zonder moeilijkheden uit. De directie en celbezoekers vinden oprecht berouw bij hem. Hij krijgt een half jaar gratie bij het huwelijk van Prinses Juliana en verlaat de gevangenis kort daarop met V.I..

Er komen gunstige rapporten, hoewel zijn economische omstandigheden niet zo goed zijn. Afwisselend trekt hij steun of verdient hij een redelijk weekloon in

de gemeentelijke werkverschaffing. Hij klaagt bij de rapporteurs herhaaldelijk over zijn te geringe inkomen, maar de reclassering kan na afloop van de proeftijd geslaagd heten.

63. ZUITHOFF.
Geboren in 1887 te Berghem.
Criminele status

	a	b	c	d	e
1	31	1918;4	smokkelen (onder dienst) **3 mnd gev.straf**		
2		7	1 desertie 2 verduistering **2 mnd mil. detentie** **1 mnd gev.straf**		
3	32	1919;9	desertie **4 mnd gev.straf**		
4	34	1921;5	desertie **6 weken mil. detentie**		
5	47	1934;4	medeplichtigheid aan inbraak		Petrus Mak en Noest
6	47	1934;5	oplichting (gefing. inbraak) na de zuivering: **1 jr gev.straf**	C 62	Joh. te Mortel en Noest

Hij is gehuwd en heeft in 1935, als hij terecht staat, bijna 10 kinderen; het oudste daarvan is dan 13 jaar. Is fabrieksarbeider, laatstelijk bij Hartog, *als* hij tenminste werk heeft. Hij is doodarm.

In de inlichtingenstaat van wachtmeester de Gier lezen wij: „geen habituele dronkaard, doch bedrinkt zich veelvuldig." Ik vond trouwens dat hij meermalen wegens dronkenschap was veroordeeld.

De rol van Zuithoff in de nrs 5 en 6 blijft beperkt tot uitlokkerswerk. Zijn daaraan voorafgegane criminaliteit rekent hij niet als „echt". Voor de rechtbank tenminste houdt hij met een stalen gezicht vol: „Ik heb een blanco strafregister". Hij telt deze eerste 4 militaire veroordelingen dus niet mee.

64. VERBUNT.
Geboren in 1888 te Heesch.
Criminele status

	a	b	c	d	e
1	21	1909;4	huisvredebreuk **ƒ 10.— subs. 20 d. hecht.**		
2	30	1918;6	mishandeling (onder dienst) **14 dagen mil. gev.straf**		
3	43	1931;4	oplichting (gefing. inbraak) na de zuivering: **1 jr en 6 mnd gev.straf**	C 20	Noest en L. Stel

De vader staat in het laatst van de vorige eeuw wegens dronkenschap te boek. De moeder overleed toen de jongen zes jaar was. Na haar dood verhuisde de vader met zijn vier zoons en ging wonen in zijn vroegere ouderlijke huis. Hierin bleef hij tot zijn overlijden, ook toen een der zoons de winkel ging drijven die vader altijd gehad had. Onze Verbunt was tot zijn zestiende jaar bij zijn vader werkzaam en trok toen Duitsland in, waar hij gedurende tien jaar als opperman werkzaam was. De wereldoorlog dwong hem terug te keren, waarna hij weer thuis in de zaak behulpzaam was tot 1921, toen hij huwde en een eigen zaak begon.

Hij is wat men op het platteland soms winkelier noemt, dat is een koopman in kruidenierswaren en bazarzaken, en hij gaat met paard en kar geregeld de boer op om zijn koopwaar te slijten. Doordat hij wegens ziekte jaarlijks een week of zes te bed ligt is de vrouw er ook vaak op uitgetrokken, zodat zij wel enigszins het klappen van de zweep kent en hem vervangen kan als hij later in de gevangenis komt.

Van de tien kinderen die de vrouw ter wereld bracht zijn er nog slechts drie in leven, resp. 13, 6 en 3 jaar oud. Man en vrouw maken een nette indruk, evenals het huiselijk milieu. Bij inlichtingen, ter plaatse ingewonnen, kwam niets ongunstigs aan het daglicht ten opzichte van het gezin noch van 's mans vader en broers. Van de laatsten is één de reeds vermelde opvolger van vader, de anderen zijn dakdekkers van beroep. Zeker is dat het gezin zich niet in weelde baadt. Verbunt was bezitter van twee huizen, die echter zwaar belast waren. Zijn geld verbrassen of verdrinken deed de man niet, zegt de reclasseringsrapporteur, maar de burgemeester verklaart in zijn inlichtingenstaat dat Verbunt meer gebruik van alcohol maakt dan goed voor hem is. Hij is vechtlustig in dronkenschap.

Bij zijn criminele staat moet vermeld worden dat hij ook drie maanden in voorarrest gezeten heeft, verdacht van het bieden van hulp aan ontsnappende gevangenen.

Wat de merkwaardig geënsceneerde inbraak betreft: men kan wel aannemen dat het misdrijf niet gepleegd zou zijn als de omstandigheden er niet zeer gunstig voor geweest waren. Tot die omstandigheden mag gerekend worden, dat Verbunt door zijn handel in relatie kwam met Noest, van wie hij nl. wel mollenvellen kocht. Met andere Ossenaren had hij niets uit te staan. Uit de bekentenis van Noest blijkt wel dat de geniale uitvinder van de truc niet Verbunt, maar Noest was, die er trouwens zelf ook beter van werd.

De reclasseringsvereniging adviseert zonder succes tot een voorwaardelijke veroordeling. O. v. J. en P.-G. ontraden later krachtig V.I., die toch verleend wordt. De voorwaarden dezer V.I. bevatten allereerst een regeling betreffende de terugbetaling van de schulden. Het blijkt trouwens dat Verbunt reeds spoedig zelf een regeling met zijn assuradeur voor terugbetaling heeft getroffen. Laatstgenoemde laat een belangrijk deel van zijn vordering vallen en Verbunt betaalt na de straf langzaamaan, in 15 maanden, af.

Hij vestigt zich in Heesch, blijft arm, maar de rapporten zijn gunstig en de reclassering wordt geslaagd geoordeeld.

65. HENRI KANT.
Geboren in 1897, te Rotterdam.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	16	1913;8	diefstal (rijwiel)		
2	21	1918;8	poging tot diefstal		
3	21	8	desertie		
4	21	1919;—	desertie 4 maal gepleegd		
			2 mnd gev.straf		
			2 mnd gev.straf		
5	22	1920;2	inbraak in Museum Boymans (groot aantal gouden voorwerpen)		met twee anderen
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
6		2	inbraak in Geffen		Koosje Bron
			vrijspraak		
7	27	1925;2	inbraak in Oosterhout		
			geen bewijs		
8	28	10	exhibitionisme		
			f 30.— subs. 30 d. hecht.		
9		12	inbraak te Groningen		
			geen bewijs		
10		1926;3	inbraak in Friesland		
			4 jr gev.straf		
11	34	1932;4	exhibitionisme		
			1 mnd gev.straf		
12	36	1933;8	exhibitionisme		
13	36	1933;9	inbraak		C 47[1]
14		9	inbraak		C 47[2]
15		9	inbraak		C 47[3]
16		10	inbraak		C 47[4]
17		10	inbraak		C 47[5]
			1 mnd gev.straf		
			(voor nr 12)		
18		12	inbraak		C 48
19		12	inbraak		C 49
			3½ jr gev.straf		
			(voor C 49)		
			2 jr gev.straf		
			(voor C 47[2, 3, 5])		

De vader was machinist op de grote vaart, later invalide. In zijn gezonde dagen athleet, worstelaar, zwaargewichtheffer; later venerisch. Met moeder, waarvan overigens niets bekend, heeft Henri de grootste band. Drie broers zijn smid, electricien en acrobaat van beroep.

Henri is zeer klein, met hoog voorhoofd en gereduceerde kin. Hij is als kind thuis al lastig, brutaal en ongehoorzaam. Al vroeg cafébezoek en omgang met de

andere sexe. Na de goed doorlopen school enig werk in verschillende metaalbedrijven, een jaar varen als stoker en militaire dienst met herhaaldelijke desertie.

Hij is de enige in dit onderzoek die niet rooms-katholiek is, hij geeft op tot geen kerkgenootschap te behoren maar staat niettemin meestal te boek als „protestant". Hij staat moreel zeer laag en blijkt in de gevangenis ernstig geslachtsziek te zijn. Alcohol gebruikt hij zelden, omdat hij weet er in het geheel niet tegen te kunnen. De geringste hoeveelheid berooft hem al van zijn normale voorzichtigheid.

De criminele staat is zonder twijfel aanzienlijk kleiner dan een memorandum van zijn werkelijke criminaliteit zou moeten wezen. Eigenlijk zijn alleen de gevallen waarin hij zo goed als op heterdaad betrapt is, ook al kan in sommige gevallen nog niet eens veroordeling volgen, hier opgenomen, en alleen in C 49 bekent hij (zie aldaar).

Zijn technische aanleg, handigheid, lichaamsbeheersing en mentale capaciteit maken van deze strikt amorele figuur een inbreker van klasse. Bij zijn eerste ons bekende inbraak, in het Museum Boymans, is al sprake van vakmanswerk; het gestolen goed werd in Amsterdam geplaatst. Telkens als hij gepakt wordt treft men een volledige uitrusting sleutels en andere werktuigen op hem aan. Men neemt ze hem af en de volgende keer heeft hij ze weer bij zich: hij maakt ze zelf.

Op 9 Januari 1925 wordt hij al het eerst in Oss aangetroffen. Te half vier des ochtends wordt hij samen met Koosje Bron door twee gemeenteveldwachters aangehouden. Bron draagt een grote stallantaarn en Kant heeft een groot aantal lopers en sleutels bij zich. Zij worden de volgende dag vastgehouden totdat vaststaat dat er (nog) niet is ingebroken in Oss of omgeving. Sleutels en lopers worden in beslag gehouden, hetgeen Kant doet opmerken: „Dat geeft niets, morgen heb ik weer nieuwe, ik maak ze zelf".

12 Februari van hetzelfde jaar: Kant, die na deze eerste kennismaking herhaaldelijk door de gemeentepolitie is gevolgd, wordt des middags op de grens van de gemeenten Oss en Geffen door de hoofdagent Keultjes aangehouden met Koosje Bron, beiden met actetassen onder de arm. In deze tassen worden weer lopers, sleutels en andere inbrekerswerktuigen aangetroffen. Beiden blijken bovendien met scherp geladen brownings bij zich te dragen. Ze worden overgedragen aan de gemeentepolitie van Geffen, alwaar kort tevoren was ingebroken. Er kwam echter geen bewijs; tegen beiden wordt 4 jaar gevangenisstraf geëist, maar ze worden vrijgesproken. Ze komen er af met een flinke boete wegens overtreding van de Vuurwapenwet.

Niet lang na deze vrijspraak breekt er een kleine epidemie van inbraken in westelijk Brabant uit, waarvan Henri Kant verdacht wordt. Of hij ze met of zonder zijn Osse vriend pleegde zal wel nimmer bekend worden: geen van tweeën zal ze ooit bekennen.

In Friesland wordt hij gepakt voor de inbraak in St. Nicolaasga, maar daar was zijn voorkeur voor zuivelfabrieken al eerder aan den dag getreden. In het algemeen zijn de fabrieken des nachts onbewaakt, en is de buit, grote partijen boter, van hoge waarde en gemakkelijk te verzilveren. In Friesland moeten gedurende zijn optreden aldaar de boterfabrieken bewaakt worden. In 1930 wordt hij uit de gevangenis ontslagen zonder V.I.: hij heeft tot het laatst zijn schuld aan de inbraak in St. Nicolaasga ontkend. Dan lijkt het wel of hij serieus probeert zich te herstellen. In de gevangenis geeft hij te kennen „wel eens" V.I. te willen hebben, „om eens te proberen of geregelde arbeid hem beviel". Hij begint een manufac-

turenzaak, die hij in de bar ongunstige tijden onmogelijk staande kan houden. Dan grijpt hij iets anders aan: hij bouwt zelf een motorboot, in opdracht, een meer met zijn capaciteiten strokend karwei. Maar er komt geen tweede opdracht en hij gaat weer in manufacturen scharrelen. Zo blijft hij een jaar of drie op het goede pad, maar het valt niet mee. Zijn sexuele afwijking leidt in deze periode nog twee keer tot gevangenisstraf van een maand, en in 1933 komt er weer een nieuwe eruptie van criminaliteit.

In de gevangenis blijkt zijn zenuwstelsel infectieus te zijn aangedaan door zijn ziekte; hij toont er zich geslepen, lachend om straf. Bij voorkeur leest hij populair wetenschappelijke boeken, in het bijzonder over technische onderwerpen.

De vraag hoe het contact tussen Kant en Oss tot stand kwam was, meende ik, van het grootste belang. Ik kwam tot de ontdekking, dat Kant in Rotterdam een gescheiden vrouw heeft leren kennen die in Eindhoven met Kerstholt samenleefde, en later naar Oss trok, waarheen Kant haar volgde. In Oss kwam hij door haar met Koosje Bron in aanraking.

66. OOGT.

Geboren in 1887, te Bergen (L.).

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	31	1918;5	diefstal		
			4 mnd gev.straf		
2	32	1919;12	diefstal		
			5 mnd gev.straf		
3	33	1920;7	inbraak		
			1 jr gev.straf		
4	36	1923;8	roofoverval		Koosje Bron en Jac. v. Nispen
			geen bewijs		
5	37	1924;8	inbraak		
			2 jr gev.straf		
6	40	1927;10	inbraak		
			2 jr en 6 mnd gev.straf		
7	43	1930;3	inbraak		
8	43	1930;4	roofoverval	C 12	Kees Bron, Kever en G. Stel
9	43	1930;10	diefstallen	C 14	Bongers en een ander
10	43	1930;10	inbraak		
			1 jr en 3 mnd gev.straf		
			na de zuivering:		
			6 jr gev.straf		
			(voor C 12)		

Hij is geboren in Limburg, aan de grens met Duitsland. Zijn nationaliteit is onbekend, zo ook ontbreken gegevens over zijn ouders.

Hij staat soms als „zwerver" genoteerd, soms als „los arbeider"; in feite werkt hij nooit maar smokkelt, steelt en drinkt. Zijn criminele staat werd samengesteld uit strafregister plus gegevens, uit bekentenissen van mededaders bekend geworden, maar in werkelijkheid moet Oogt een onafzienbare reeks kleinere en grotere

vermogensdelicten gepleegd hebben. Hij heeft zijn misdrijven die ons bekend zijn gepleegd in verschillende streken van Brabant en Limburg en wordt in Oss het eerst aangetroffen als huisgenoot bij Koosje Bron. Ook bij Pijnenborg heeft hij ingewoond.

In de gevangenis heet hij: godsdienstig, maar zonder ondergrond.

67. BENNER.

Geboren in 1893, in Oostenrijk.

Van deze bijfiguur is het beter geen criminele status te geven, omdat de gegevens omtrent deze beroepsmisdadiger beperkt zijn. In Oostenrijk geboren, is Benner als militair in de eerste wereldoorlog over de nederlandse grens gevlucht en hier blijven hangen. Zijn eerste ons bekende vonnis is door de krijgsraad te 's-Gravenhage uitgesproken, terzake van het zich in strijd met een aan de militaire politie gegeven belofte verwijderen van een aangewezen interneringsplaats. Hij boet daarvoor met 2 maanden militaire gevangenisstraf. Hij is dan 23 jaar oud. Daarna staat hij hier te boek wegens medeplichtigheid aan inbraak, waarvoor het Hof te Arnhem hem tot $3\frac{1}{2}$ jaar gevangenisstraf veroordeelt. Hij is daarna met het Osse milieu in aanraking gekomen. Wellicht leerde hij in de gevangenis Jac. v. Nispen kennen, die wegens kippendiefstal $1\frac{1}{2}$ jaar samen met hem zit als hij de genoemde straf van $3\frac{1}{2}$ jaar boet. In elk geval is hij vrijwel direct na deze invrijheidstelling met van Nispen begonnen. Van zijn activiteit met de Ossenaren is het volgende staatje te maken:

1928	10	inbraken	Jac. v. Nispen, Koos Bron
1929	—	inbraken	Toon Sossen, Kees Bron
1927	—	inbraken	Jac. v. Nispen, Toon Sossen
1929	1	inbraak	dezelfden
1928	1	inbraak	dezelfden
1928	11	inbraken	dezelfden
1929	1	roofoverval	Jac. v. Nispen, te Mortel sr., Isaac Sneu, Kees Bron

Van deze zwijgzame beroepsmisdadiger is ons weinig bekend, omdat hij na zijn laatste straf van 5 jaren als ongewenste vreemdeling over de grens gezet is. Het staat vast dat hij een vrouw gehad heeft die te Amsterdam woonde. Hij is zéér gesloten, positief ongodsdienstig, werkt zéér voldoende in de kleermakerij, maar gedraagt zich overigens 5 jaar lang consequent zonderling tegenover de gestichtsoverheid. Onderzoek naar zijn intellect en zijn psychische toestand weigert hij te ondergaan: „Ich bin grundsätzlich gegen derartige Untersuchungen." Klein van stuk, goed gezond, met slecht gezichtsvermogen, beweert vegetariër te zijn, is nors, stuurs, verbitterd, gesloten tegenover de bewakers en uit zich een keer door te zeggen, dat hij op de kleermakerij uit principe geen politie- of militaire kleding wil bewerken. Alles wat politie, justitie en militaire dienst betreft beledigt hij later nog eens ten sterkste. Overigens werkt hij, zoals gezegd, uitstekend en misdraagt hij zich in geen enkel opzicht.

Aangezien verwacht wordt dat hij na expiratie van zijn vonnis zal worden uitgewezen komt hij voor V.I. niet in aanmerking. Deze uitwijzing vindt plaats in 1934.

68. BONGERS.
Geboren in 1906, te Uden.

Criminele status

	a	b	c	d	e
1	17	1923;10	2 inbraken		
			1 jr en 6 mnd gev.straf		
2	20	1926;5	diefstal		
			2 mnd gev.straf		
3		10	diefstal		
4		10	inbraak		
			14 dagen gev.straf		
			6 mnd gev.straf		
5	21	1927;12	vernieling		
			14 dagen gev.straf		
6	22	1928;2	mishandeling		
7		4	mishandeling		
			4 mnd gev.straf		
			6 mnd gev.straf		
8		8	wederspannigheid		
			14 dagen hechtenis		
9	24	1930;10	diefstallen	C 14	Oogt en een ander
10	25	1931;5	mishandeling		
			ƒ 25.— subs. 10 d. hecht.		
11	27	1933;11	doodslag		
12	29	1935;2	vernieling		
			ƒ 15.— subs. 15 d. hecht.		
			na de zuivering:		
			2 jr en 6 mnd gev.straf		
			(voor C 14)		
		1939	wederspannigheid		
			8 dagen hechtenis		
		1939	stroperij		
			ƒ 20.— boete		
		1940	diefstal		
			8 maanden gev.straf		
		1940	mishandeling		
			2 maanden gev.straf		
		1940	stroperij		
			ƒ 6.— boete		
		1942	heling		
			6 maanden gev.strat		
		1942	mishandeling		
			ƒ 30.— subs. 30 d. hecht.		
		1943	heling		
			1 jr gev.straf		
		1945	zware mishandeling		
			1 jr gev.straf		

De hele familie leeft van bedelen en stelen. Vader is dood als Bongers 13 jaar oud is. Moeder trekt dan met 6 kinderen bij grootvader in, die een klein landbouwbedrijfje houdt.

Bongers is wat dom. Hij is „koopman", wat in zijn geval betekent dat hij werkschuw is en geen vak kent. Hij is woonwagenbewoner en wij hebben in onze stukken familieleden van hem ontmoet die ook in woonwagens wonen. Hij is berucht, van de dienstplicht uitgesloten, hij maakt geregeld misbruik van sterke drank en hij is gescheiden van een vrouw die, als ze gedagvaard zal worden als getuige in C 51, overal in logementen wordt gezocht en tenslotte ook gevonden; een zwerfster. Zijn broer is óók gescheiden en leeft óók in een woonwagen met een losse vriendin.

69. VAN LOENEN.
Geboren in 1884 te Schayk.

Criminele status.

	a	b	c	d	e
1	47	1932;5	vernieling		
2	48	1933;6	brandstichting	C 42	Paulus en Wim Bron
			na de zuivering:		
			7 jr gev.straf		
			(voor C 42)		

Volgens zijn eigen mededeling overleed zijn moeder ongeveer in 1920 en zijn vader waarschijnlijk in 1925. Deze had een bakkerij in de Meierij. Zoals zijn vrouw meedeelde had van Loenen 10 tot 12 broers en zusters. Hij zelf sprak slechts van 2 broers die nog in leven zijn en 5 zusters die volwassen overleden waren. De doodsoorzaak was hem niet precies bekend, maar hij gaf de rapporteur van de reclasseringsvereniging bij verder vragen op: griep, longtering en „zenuwen".

Tot zijn zeventiende jaar was hij in de zaak bij vader. Toen ging hij elders als molenaarsknecht werken, waarna hij bakkersknecht werd. Op 20-jarige leeftijd kwam hij weer thuis en werkte daar nog vier jaar in de bakkerij. Toen hij huwde zette hij een eigen zaak in P. op, waar hij 25 jaar woonde. In November 1932 trok hij naar Sch., waar hij een hotel gekocht had, de verzorging van de bakkerij aan zijn kinderen overlatend.

Hij heeft 10 kinderen gehad, waarvan 3 jong overleden zijn en in 1935 nog twee schoolgaan. Tot voor een vijf à zestal jaren was er volgens inlichtingen op 's mans gedragingen ogenschijnlijk niets aan te merken. De geestelijke, die tot 1926 de pastoor van zijn woonplaats was, schrijft later op verzoek van de familie voor hem over zijn „onbesproken gedrag" in die tijd. Hij had een bloeiende zaak en ook op het huishouden was niets te zeggen. Deze voorspoed is misschien zijn ongeluk geworden, want de misère zou begonnen zijn toen hij zich een luxe-auto aangeschaft had. Hij knoopte relaties aan met een gehuwde vrouw in Oss, de vrouw van een herbergier, waarmee hij eens 's nachts in een hotel vertoefd heeft. Zij zegt moeder te zijn van een door van Loenen verwekt kind.

Deze lezing, van een man dus die als een blad aan een boom omgedraaid is, lijkt niet geheel aannemelijk. Het is niet duidelijk geworden hoe een respectabel mens van 45 jaar, gelukkig gehuwd, zich plotseling bij voorkeur afgeeft met criminelen. Er is zelfs bezoek door een afvaardiging Osse feestgangers bij de opening van het hotel. De vrouw is haar man frenetiek blijven verdedigen.

Een nader onderzoek wees nog het volgende uit: toen van Loenen in P. kwam was hij arm, maar in de eerste wereldoorlog verdiende hij geld door handel in vee en paarden, wellicht ook met smokkelaars.

Met de aanschaffing van de auto beginnen inderdaad de plezierritjes en komt het contact met Oss. Hij is daar meermalen gezien in het gezelschap van verdachte vrouwen.

De Bron's hebben voor hem met brood gevent en de M nam waar dat zijn auto soms langer dan een uur bij Bron voor de deur stond.

Na de geboorte van het kind zijn de herbergier en 2 stamgasten van Loenen, die sindsdien het café vermeden had, wezen opzoeken om bij hem de boel wat op stelten te zetten.

Lichamelijk blijkt van Loenen geen afwijkingen te vertonen. Hij is 1.68 m lang en stevig gebouwd. De wijsvinger van zijn linkerhand ontbreekt. De conclusie van een onderzoek naar zijn geestvermogens is, dat van Loenen noch krankzinnig, noch een psychopaath is, maar een volstrekt onbetrouwbaar, ongevoelig individu, dat zijn geestelijke persoonlijkheid opzettelijk met een masker van malligheden bedekt. Hij schrijft en spelt als een klein kind. Als hij in de gevangenis komt, wordt zijn schoolkennis aangeslagen naar die van de 3de of 4de klas van de lagere school; zijn algemene ontwikkeling is opvallend slecht.

De vernieling van 1932 is gepleegd in Oss. Van Loenen bekende en werd niet vervolgd.

Wim Bron verklaart dat Paulus er dikwijls bij hem op zou hebben aangedrongen om 300 gulden te verdienen van van Loenen, door de bovenbedoelde herbergier uit de weg te ruimen.

Van Loenen heeft zijn brandstichting nimmer willen bekennen en liegt er pertinent op los, maar zo onverschillig, dat hij de ene keer weer anders liegt dan de andere keer en zich geenszins verlegen voelt, als hij op tegenstrijdigheden gewezen wordt.

Uit het Huis van Bewaring en de gevangenis schrijft hij 20 briefjes met klachten naar O. v. J. en rechters. In het Huis van Bewaring in den Bosch gaat hij naar de kerk en ter communie, maar nauwelijks weer op zijn plaats zijnde, begint hij zo luidkeels en opvallend te gapen, dat de orde verstoord wordt en hij een ernstige berisping oploopt.

Hij doet in Leeuwarden bijzonder godvruchtig, maar de geestelijke kan er niet van onder de indruk komen. Deze is er trouwens ook van overtuigd, dat van Loenen de brandstichting wèl gepleegd heeft.

In September 1937 wordt hij op medisch advies in de gemeenschap geplaatst. Werkt in de kleermakerij, maar onverschillig. V.I. weigert hij aan te nemen, omdat hij daarmee zijn schuld zou bekennen. Het gehele gevangenispersoneel vindt hem een hinderlijke, nare vent en men is blij als hij zijn laatste dag heeft uitgezeten.

70. STOPPELAER ANTON DE
Geboren in 1895 te Oss.
Criminele status

	a	b	c	d	e
1	38	1933;10	belediging (politie) **ƒ 5.— subs. 5 d. hecht.**		
2	38	1933;6	brandstichting	C 43	Joh. te Mortel en Hesselink

	a	b	c	d	e
3		1935;1	mishandeling na de zuivering: **2 jr en 6 mnd gev.straf** (voor C 43)		

De ouders stonden goed bekend. Vader was agent van een brouwerij. De Stoppelaer is twee keer getrouwd geweest en heeft geen kinderen. Hij was vroeger klerk op een rijkskantoor, maar ging daar later weg om caféhouder in een grote zaak te worden. Toen hij enige tijd in dat pand woonde, brandde het af.

Toen zijn eerste vrouw nog leefde ging hij al graag en zeer veel uit, o.a. met het gevolg dat zij een advertentie in het plaatselijk blad zette, met de mededeling dat schulden door hem gemaakt niet door haar zouden worden voldaan. Na de brand werd van de verzekeringspenningen een nieuwe zaak opgericht, die hij met een huishoudster beheerde. Er gingen destijds geruchten dat hij verdachte vrouwen in zijn zaak liet komen en dat er dingen zouden gebeuren die het daglicht niet konden verdragen. Van Kempen heeft daarna een ernstig onderzoek ingesteld, maar hij kon niet bewijzen dat er ontucht werd gepleegd.

Na dit onderzoek werd de Stoppelaer voorzichtiger volgens van K. De zaak is mee door de slechte naam die de eigenaar had verkregen, bijna geheel verlopen. Hij moest de zaak ten slotte verlaten en kwam in dienst bij zijn vader. Hij bleef een boemelaar en heeft zijn vader zeer veel geld gekost. Met zijn tweede vrouw leefde hij de laatste jaren in het huis van zijn vader, die hem volgens geruchten geheel onderhouden moest. Hij hielp zijn vader met het agentschap en kwam in verband daarmee veel in de kroegen. Drank gebruikte hij doorlopend; hij werd er bovendien van verdacht zeer veel naar andere vrouwen te lopen.

Verder is merkwaardig dat de Stoppelaer zeker drie keer slachtoffer is: hij wordt een keer met een mes mishandeld en er wordt een paar keer bij hem gestolen.

Hij tucht goed, maar krijgt geen V.I., omdat zijn drankzucht en bandeloosheid weinig hoop geven.

71. MARINUS TE MORTEL.
Geboren in 1891 te Heesch.
Criminele status

	a	b	c	d	e
1	17	1908;6	inbraak **6 mnd gev.straf**		
2	21	1912;6	gefährliche Körperverletzung **6 weken gev.straf**		
3	23	1914;4	diefstal (in Duitsland) **1 mnd gev.straf**		
4		8	dierenmishandeling **ƒ 15.— subs. 24 d. hecht.**		
5	26	1918;4	insubordinatie **1 mnd gev.straf**		

	a	b	c	d	e
6	29	1921;4	verduistering **1 week gev.straf**		
7		5	poging tot doodslag **4 jr gev.straf**		
8	34	1925;7	inbraak **8 mnd gev.straf**		met meerderen
9	39	1930;7	wederspannigheid **ƒ 15.— subs. 15 d. hecht.**		
10		8	bedreiging met zware mishandeling **ƒ 30.— subs. 30 d. hecht.**		
11		10	inbraak	C 15	Toon Sossen en Kerstholt
12		12	inbraak	C 17	dezelfden
13		12	inbraak	C 18	dezelfden
14		12	inbraak	C 19	dezelfden
15		—	inbraak		dezelfden
16	40	1931;1	heling **1 jr en 6 mnd gev.straf**		
17	41	1932;—	roofoverval		Jac. v. Nispen, Koosje Bron en Winkel
18	41	1933;4	brandstichting **Vrijspraak**	C 41	met meer anderen
19	42	1933;11	inbraak na de zuivering: **4 jr gev.straf** (voor C 19)		
		1942	mishandeling **ƒ 20.— subs. 20 d. hecht.**		

Het enige, wat van de vader bekend is, is dat hij straatschenderij pleegde in 1899. Te Mortel verhuist als volwassene al gauw naar Eindhoven. Van beroep is hij daar voerman, maar hij werkt nooit. Tatouages op één hand. Drankgebruik is niet abnormaal.

Zijn kwaad gerucht, zelfs in de misdadigerswereld, blijkt wanneer een mededader in C 19, die in Amsterdam gevangen zit, op deze betrekkelijk veilige afstand zijn aandeel in de zaken alleen met grote angst durft te bekennen, ervan overtuigd dat Marinus te Mortel hem daarvoor zal doodschieten.

De beoordeling van zijn karakter werd er niet gunstiger op na kennisneming van een briefje dat ik vond, uit het Huis van Bewaring naar de familie geschreven, maar blijkens de inhoud kennelijk bestemd om de O. v. J. onder de ogen te komen en indruk op hem te maken. Na een gehele bladzijde, die hij gebruikt om de hoop uit te drukken, dat er toch vooral voor hem gebeden zal worden, komt er een aaneenrijging van volzinnen als: „maar het valt niet mee, als je hier onschuldig moet zitten". Hij zweert zijn moeder „dat ik niets te maken heb met hetgeen zij mij ten laste legge. En daar zit ik nu al 8 maande voor onschuldig. En dat is geen kleinigheid. Daar moet U niet min over denke. Dat de menschen gemeen zijn, dat weet ik wel, maar dat ze zóó gemeen zijn..." enz. enz.. In de gevangenis

zegt men van hem: het is een varken van een vent, met een grote mond en een klein hartje.

Hij openbaart zich na de bezetting in Mei 1940 als N.S.B.-er. Zijn houding wordt, zo mogelijk, nog beroerder; als hij tenslotte in vrijheid gesteld is, komt hij nog een keer met een stelletje „kameraden" zijn boeltje halen. De laatste mishandeling pleegt hij als W.A.-man op een Nederlander. Zijn kameraad, de „vrederechter", legt hem een milde geldboete op.

DEEL III
De criminaliteit

HOOFDSTUK I
De agressieve criminaliteit

§ 1. *Algemeen*

Uitgaande van de politiememoranda vinden wij een bepaald aantal diefstallen in de zin van voorvallen, terwijl toch het aantal personen dat zich aan diefstal of poging tot of deelneming aan diefstal schuldig gemaakt heeft groter kan zijn. Laatstbedoeld aantal evenwel, dat der aan een delictssoort schuldige delinquenten, willen wij vooral leren kennen; ook om met alle criminele statistiek te kunnen vergelijken.

Voor de sectoren II, III en IV konden wij dit in Deel I, Hoofdstuk II, § 3, gemakkelijk vinden. Om sector I vergelijkbaar te maken met de andere sectoren moet ik echter een correctie aanbrengen en streven naar een totaal van delinquerende personen. Ik heb de misdrijven daartoe gesplitst in de 238 diefstallen en de 1269 andere delicten. Deze laatsten gaven geen moeilijkheden: het getal der daders bleek vrijwel gelijk aan het delictencijfer. Bij de diefstal, zo dikwijls in vereniging gepleegd, was dit niet zo. Daar heb ik dezelfde verhouding aangenomen tussen diefstal-voorvallen en bij diefstal betrokken personen als in de andere sectoren aangetroffen werd, nl. als 238 : 555. Ik heb nu 555 vermoedelijk aan diefstal schuldige personen bij de 1269 aan andere delicten schuldigen geteld, hetgeen ertoe leidt dat wij in sector I aan 1507 misdrijven 1824 daders betrokken achten, met welk fictief getal hier verder gewerkt werd. Bij de frequentie van de diefstal zelf evenwel (Hoofdstuk II, § 4) kon ik voor sector I het werkelijke aantal diefstalvoorvallen (238) tegenover het werkelijke aantal misdrijven (1507) stellen.

Dit ter toelichting van de hiernavolgende frequentiecijfers. Om zich hieruit althans een globaal beeld te vormen zijn percentages toegevoegd, waaruit echter slechts met veel behoedzaamheid conclusies mogen worden getrokken.

§ 2. *Belediging*

De belediging opent de reeks van agressieve delicten, omdat het woord niet slechts dikwijls agressie uitlokt, maar, beledigend, er zelf al een uiting van is.

Van de verschillende misdrijven van de titel Belediging komen de bijzondere zoals smaad en laster in geen der sectoren voor; wij hebben alleen te maken met de eenvoudige belediging van art. 266 Sr., alsmede met de belediging van een ambtenaar in functie van art. 267, die eveneens dikwijls plaats vindt; van de 4 gevallen in sector II drie keer.

Vooral bij de belediging komen de bezwaren der statistische methode zeer duidelijk aan het licht: de „Soll-kriminalität" moet hier vele malen groter geacht worden dan de „Ist-kriminalität".

In de eerste plaats moet nl. rekening gehouden worden met het feit, dat de be-

lediging in het nederlandse strafrecht een klachtdelict is. Verder blijkt uit ons onderzoek, hoezeer klachte en aangifte dikwijls bepaald worden door bijkomende omstandigheden. De gang van zaken is namelijk meestal deze dat de beschuldigde met een contra-beschuldiging komt: „Maar *hij* is begonnen mij te beledigen, van welk feit *ik* nu óók werk gemaakt wil hebben". Is belediging beantwoord, of valt het met de daarop gevolgde handtastelijkheden in zoverre mee, dat de gevolgen geen aanleiding geven voor een politioneel onderzoek (de politie acht de verhouding dan meestal weer in evenwicht), dan blijft het verbalenmemorandum van deze criminaliteit (in het laatste geval tevens van de mishandeling) verschoond.

Er is bijna geen delict, waarvan de werkelijke frequentie zo weinig te maken heeft met de telling der aangifte als dit; in de veroordelingsstatistiek is de discrepantie nog zoveel groter. Behalve dat politie en O.M. door toepassing van het opportuniteitsbeginsel reeds feiten van gering belang buiten berechting houden, is er hier nog de mogelijkheid van intrekking der klachte, die de verhouding aangifte - veroordeling beïnvloedt. Dit geschiedt vaker dan men zou denken. Een herbergier (1899) voelt zich beledigd, als van hem verteld wordt dat zijn etablissement eigenlijk een soort bordeel is, waar je goed op je portefeuille moet letten; hoe ernstig deze klacht ook is, later trekt hij haar eenvoudig weer in. Nog enkele soortgelijke gevallen deden zich voor. Aangezien de verhoudingen tussen werkelijke en geboekte criminaliteit echter wel overal en altijd zo zullen liggen, kunnen tellingen voor de beoordeling van plaatselijke en historische verhoudingen toch nog van nut zijn.

Frequentie:

Sector I	262	beledigingen op 1824 misdrijven, of	14.36%
Sector II	4	beledigingen op 1395 misdrijven, of	0.29%
Sector III	6	beledigingen op 1480 misdrijven, of	0.40%
Sector V	15	beledigingen op 1024 misdrijven, of	1.46%

Hoewel niemand zal geloven aan een decimeren van het voorkomen van belediging tussen de periodes 1889—1900 en 1900—1924, kan toch zowel naar verhouding als absoluut wel een belangrijke afneming van het voorkomen van dit delict geconstateerd worden direct na de periode van sector I, met een tendentie tot lichte stijging daarna. Contrôle van het verloop in sector I leert, dat het hoogtepunt in 1898 bereikt was en reeds de eerste helft van 1900 daling vertoonde:

1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900
4	26	19	16	7	6	29	20	44	47	33	3

De aard der belediging is typerend: zij heeft bijna steeds met overspel of betaalde liefde te maken. Bij uitzondering komt er iets anders bij. Adrianus van V. (die later met zijn twee zoons vernieling en mishandeling pleegt) komt over de volgende belediging klagen: „dieven, dieventroep, jullie gaan alle nachten op roof en diefstal uit, hoerentroep!"

In 1898 doet zich een bijzondere beledigingszaak voor, die vermelding verdient. Een vrouw die een kind verloren heeft en daarna een kindje dood ter

wereld heeft gebracht, wordt, als later een kind uit de buurt sterft, beticht kinderen te beheksen en van de duivel te zijn bezeten.

Het wederkerige karakter, hierboven aangeduid, maakt deze kleine agressie soms tot complexen. Alex M. beledigt Samuel H., de vader van H. beledigt M. weer en ruit daarna een Ossenaar op tot het plegen van vernieling bij M..

Een van deze complexen lichtte ik uit het materiaal van sector I:

HET COMPLEX BEEN

1889	+ Allegonda Been	beledigt
	+ Allegonda	vertoeft wederrechtelijk in een woning
	— Allegonda	wordt mishandeld
	+ Allegonda	beledigt
	+ Allegonda	beledigt
1890	+ Josephus Been (de echtgenoot van Allegonda)	vernielt
	+ Allegonda	vernielt
	+ Allegonda	dreigt met doodslag door afschieten van een pistool
	— Vernieling wordt gepleegd tegen Allegonda	
	+ Allegonda	beledigt
	+ Josephus	vernielt
	+ Josephus	vernielt
	+ Allegonda	vernielt
	— Josephus wordt mishandeld	
	— Vernieling wordt gepleegd tegen Allegonda	
1891	+ Allegonda	beledigt
	+ Allegonda	beledigt een veldwachter
1894	+ Allegonda	beledigt
	+ Allegonda	beledigt
	+ Allegonda	beledigt
	+ Allegonda	beledigt
	+ Jacoba Been (een dochter)	beledigt
	+ Josephus	beledigt
1895	+ Jacoba en haar zusje Anna Maria	plegen mishandelingen
	— worden daarna door de slachtoffers	mishandeld

20 keren is de familie Been in de aanval, met slechts 7 verschillende slachtoffers, die tot 3 gezinnen behoren. De 5 keren, dat de familie Been in de verdediging is, behoren de aanvallers tot 2 der bedoelde 3 gezinnen.

§ 3. *Bedreiging*

Wegens bedreiging met ernstig misdrijf of geweld (art. 285 Sr.) is slechts weinig veroordeeld, wellicht mede omdat de politie zich in een streek met veel gewelddadigheid wel continu bedreigd zou kunnen gevoelen, men went er wat aan. De andere feiten uit titel XVIII „misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid", zelfs de wederrechtelijke dwang van art. 184 komen namelijk in mijn materiaal in het geheel niet voor. Bij onderstaande, wel zeer kleine getallen moet rekening worden gehouden met de omstandigheid dat bedreiging niet zelden zal zijn de in het art. het eerst genoemde „bedreiging met openlijk geweld met verenigde krachten tegen personen of goederen", waardoor weer meer daders bij dit delict betrokken zijn.

Frequentie:

sector I	14	bedreigingen op 1824 misdrijven, of 0.77%
sector II	8	bedreigingen op 1395 misdrijven[1], of 0.57%
sector III	12	bedreigingen op 1480 misdrijven, of 0.81%
sector V	1	bedreiging op 1024 misdrijven, of 0.09%

§ 4. *Huisvredebreuk*

Dit misdrijf (art. 138 Sr.) uit titel V „misdrijven tegen de openbare orde", is is hier bij de agressie-delicten gerekend. Onze wetgever heeft trouwens met deze plaatsing het duitse wetboek nagevolgd, welks systematiek op dit punt in de duitse litteratuur alom is bestreden. In onze eigen litteratuur heeft de opinie zich ook aan die in Duitsland aangesloten; men zag het delict als verwant aan bv. belediging.

Frequentie:

sector I	47	huisvredebreuken op 1824 misdrijven, of 2.58%
sector II	3	huisvredebreuken op 1395 misdrijven, of 0.22%
sector III	0	huisvredebreuken op 1480 misdrijven
sector V	6	huisvredebreuken op 1024 misdrijven, of 0.58%

De eigenaardige daling van dit misdrijf, blijkens de memoranda, vereist wel enige verklaring. Nu was deze vorm van agressie wellicht niet frequent te verwachten. Het „besloten erf" is meestal minimaal van afmeting, zodat men voor onaangenaamheden gemakkelijk van de straat af het huis kan bereiken; het huis is de Ossenaar trouwens zo weinig een kasteel, dat hij er meer buiten woont dan erin. Factisch is dus de mogelijkheid om dit misdrijf te plegen veel groter bij een bewoner van een buiten, omringd door een aanzienlijk erf, dan ten laste van een bewoner van een minimaal huisje, nagenoeg zonder erf. Verder vereist de verwezenlijking van de meest voorkomende delictsvorm (het zich niet op vordering aanstonds verwijderen) dat de gelaedeerde betrekkelijk formeel is ingesteld, hetgeen een zeker cultureel niveau vooronderstelt. Men kan zich moeilijk de Ossenaar voorstellen, die zijn ongewenste gast effen citeert om zijn huis of erf te verlaten, geduldig wacht en eindelijk naar het politiebureau schrijdt om aangifte van de vredebreuk te doen. Agressieve gebaren worden veel gemakkelijker tegemoet getreden met contra-geweld.

Dat dit misdrijf nauwelijks voorkomt in de Osse memoranda is dus wel te begrijpen; dat het in de eerste periode wel in meerdere mate genoteerd werd, kan zijn verklaring vinden in het feit, dat dit in 1886 in onze wetgeving nieuw ingevoerde delict in den beginne serieus is opgespoord en aangetekend, als de politie het meende aan te treffen.

Een merkwaardig geval, door de M gemakshalve onder „huisvredebreuk" gerekend, speelde zich af in 1890. Een groep van plm. 40 personen drong binnen bij een landbouwer, die weigerachtig was zijn schaargeld (een bedrag van *f* 6.75) voor de gemene weide te voldoen. De menigte perst hem een deel van het geld af en als hij niets meer in huis heeft, stelt zij zich voor de rest schadeloos door het geschatte equivalent aan levensmiddelen mee te nemen, die zij dan maar zo'n beetje onder elkaar verdelen.

[1] (hierbij een geval van 1921, waarbij de politie een der belagers neerschiet)

§ 5. *Vernieling*

De „zaakbeschadiging" of vernieling (artt. 350 en 354 Sr.) wordt meestal gepleegd als antwoord op andere agressie en is dan zelf behalve van agressie ook een uiting van machteloosheidsgevoel of van lafheid. Zo wordt vernieling gepleegd bij de politie, door het inwerpen van ruiten (bij van Kempen), en door een pas ontslagen gevangene bij de vrouw die hij (niet ten onrechte, weten wij) ervan verdenkt hem te hebben verraden.

Als vernieling vond ik twee gevallen genoemd die, als onbruikbaarmaking van waterputten, eigenlijk onder art. 172 Sr. vielen.

Frequentie:

sector I	263 vernielingen op 1824 misdrijven,	of	14.42%
sector II	141 vernielingen op 1395 misdrijven,	of	10.11%
sector III	74 vernielingen op 1480 misdrijven,	of	5 %
sector V	37 vernielingen op 1024 misdrijven,	of	3.61%

Bij deze getallen moet in aanmerking genomen worden, dat de gekwalificeerde zaakbeschadiging van art. 354 gewoon is meegeteld. Het aantal daders dat vernieling pleegde is dus telkens groter dan voormeld aantal vernielingen. In sector I plegen 263 vernielers het feit samen 198 keer. Deze getallen zijn veelzeggend over de frequentie van art. 354. Zij betekenen, dat bij een gemiddelde van drie daders (hetgeen ik voor mijn materiaal aan de lage kant schat) op deze 198 feiten ongeveer 37 keer vernieling in vereniging voorkwam. Dit is bijna 19% van alle vernielingen: in Nederland was dit percentage in 1900 ruim 13%.

§ 6. *Wederspannigheid*

Hieronder worden geteld de feiten van art. 180 (verzet tegen een ambtenaar), 181 (wederspannigheid gekwalificeerd door de gevolgen: lichamelijk en zwaar lichamelijk letsel en dood), art. 182 (een en ander in vereniging gepleegd) en 184 (het niet voldoen aan een ambtelijk bevel of belemmeren van een ambtshandeling).

Gevallen bedoeld in art. 179 (met geweld een ambtenaar dwingen), eigenlijk onder deze groep te rekenen, kwamen niet voor.

In de wederspannigheid uit zich, meer dan in enig der andere feiten van deze groep, een het gezag vijandige houding; het gezag dat den verzetpleger in de ambtenaar (gewoonlijk politieambtenaar) tegemoet treedt.

Frequentie:

sector I	53 wederspannigh. enz. op 1824 misdrijven,	of 2.90%
sector II	111 wederspannigh. enz. op 1395 misdrijven,	of 7.96%
sector III	41 wederspannigh. enz. op 1480 misdrijven,	of 2.77%
sector V	62 wederspannigh. enz. op 1024 misdrijven,	of 6.05%

Bij sector II is dit over de verschillende vormen aldus verdeeld, dat 100 gevallen van art. 180 tegenover 5 van art. 184 en 1 van art. 181, 2°, Sr. staan.

Een geenszins abnormaal voorbeeld kan aantonen hoe hoog het met de verzetpleging in Oss kan lopen: bij een geval van 1926 blijft Johannes van Nispen tot in de cel zijn bewakers te lijf gaan en moet hij aan handen en voeten worden gebonden, tot hij zich niet meer verroeren kan.

En geval als „belaging van de politie" gememoreerd (hier gaat de „rechtsvinding", in de vorm van creatie van een nieuw delict, wel wat ver) is misschien onder dit hoofd te brengen. Een hoofdagent wordt door Noest van achteren besprongen bij een ordehandhaving.

In gesprekken uitten onderofficieren en manschappen van het Wapen der Marechaussee mij de mening, dat een goed politie-ambtenaar geen processen-verbaal terzake van wederspannigheid produceert. Deze, op het eerste gehoor verbijsterende, stelling wordt aldus verklaarbaar gemaakt: „Als een politieman verzet ontmoet, blijft hem alleen over dit te breken, dat wil zeggen het met geweld beantwoorden. Een politieman die ervoor wijkt, terugkeert naar zijn bureau, en aan de strafrechter de repressie voor de ondervonden wederspannigheid overlaat, heeft in de streek waar hij de orde handhaven moet voorgoed zijn gezicht verloren. Er zullen dus klappen vallen. Dit feit heeft tot gevolg, dat de politieman, na het terrein meester te zijn geworden, uit zekere sportiviteitsgevoelens nu niet óók nog p.v. opmaakt".

Zie hier het marechaussee-standpunt over wederspannigheid in het kort. Het komt neer op de verdediging van een soort politioneel opportuniteitsbeginsel. Bij contrôle van de gegevens die mij ten dienste stonden bleken mij alle 111 gevallen van sector II en alle 51 van sector III gepleegd te zijn tegen de politie en geen enkele tegen de marechaussee.

§ 7. *Mishandeling*

Van de eenvoudige mishandeling (art. 300 Sr.) zijn de kwalificeringen (in de artt. 301 tot en met 306 Sr.) niet onderscheiden. Ook M en P doen dit niet, dan wanneer de kwalificering er duidelijk in ligt; in de overige (meeste) gevallen laten zij het de O.v.J. over uit de volledige feitelijke omstandigheden een telastlegging te kiezen.

Bijzondere aandacht verdient de *vechterij,* die bij mishandeling geteld is. Dit zijn dus de gevallen van het „opzettelijk deelnemen aan een aanval of vechterij, waarin onderscheiden personen zijn gewikkeld" (306 Sr.). Deze vechterij komt veel voor, maar nimmer vond ik het misdrijf als uitgangspunt voor een vervolging. Steeds zien wij de politie zoeken naar enige hoofddaders, daarbij uitgaande van de na afloop overgebleven verwonden, om dan p.v. terzake van mishandeling, soms daarbij nog van belediging en vernieling op te maken.

De wetgever stelde zich, gezien het voorbehoud in het artikel dat ieder voor de bijzondere door hem bedreven feiten verantwoordelijk blijft, de practijk blijkbaar anders voor. Na herlezing van het artikel, waar zo zelden onze aandacht op valt, meende ik er een streven in te zien, om in deze gevallen tot een soort „collectieve" bestraffing van enige paedagogische waarde te komen. In de Constitutio Criminalis Carolina hadden we reeds hetzelfde beginsel in art. 148: de praesumtie van schuld, hoewel de schuldigverklaarde toch misschien wel niet schuldig is, te gebruiken omdat de ware schuldige niet ontdekt kan worden. *Het* uitgangspunt voor collectieve straf, zou men dus zeggen.

De artt. 147-150 (Van Vechterijen) van het Crimineel Wetboek van 1809 behandelen andere zaken, hoewel de naam onze aandacht trekt.

Ook de Code Pénal kende het misdrijf niet. Wellicht is ons artikel dus geheel een navolging van de duitse § 227 Strafgesetzbuch [2].

[2] Zie *Simons,* Leerboek van het Nederlandsche Strafrecht II, nr 66; vgl. ook *M. B. van Meerten,* Art. 306 W.v.S., diss. Amsterdam 1892.

De Memorie van Toelichting geeft ons het nuchtere motief: bij een vechtpartij, waarbij een groot aantal mensen betrokken is, kunnen ernstige verwondingen worden toegebracht, zonder dat het mogelijk is met juistheid te bepalen in welke mate ieder afzonderlijke deelnemer schuldig is. De schuldigen aan het misdrijf zijn strafrechtelijk verantwoordelijk voor de handelingen, die de vechterij waaraan zij deelnemen uitmaken, ook al zijn die door anderen verricht. Vgl. H.R. 19 Nov. 1894, W. 6584. De jurisprudentie noemt slechts dit geval van art. 306 Sr., waarin vrijspraak van de verdachten volgde, omdat een gespecifieerd aandeel der deelnemers in het vechten en de daaruit voortgevloeide doodslag onmogelijk te bewijzen was. Het begrip „deelnemen" is hier een ander dan dat van de „deelneming" van titel V van Boek I en de deelneming van art. 140 Sr..

De poging tot mishandeling, voorzover voorkomend, is op grond van art. 300, 5e lid, Sr. niet, zoals anders, voor vol delict geteld.

Moeilijkheden rijzen, zoals ook in de rechtspraak, wanneer de gevolgen van de mishandeling de grens met doodslag onduidelijk maken. Juridisch is de opzet een duidelijk houvast; de criminoloog kan zich er echter niet door laten overtuigen. Een zgn. zware mishandeling, gememoreerd in 1897, maakt dit duidelijk: Jan van E. had 5 jaar in Leeuwarden gezeten wegens veediefstal gedurende welke tijd zijn vrouw een kostganger hield, waarmee zij op ongeoorloofde wijze omging. Van E. komt thuis en slaat zijn vrouw dermate met het hoofd op de tafel tot de schedel is verbrijzeld en de dood ingetreden.

In gevallen als deze, die de veroordelingsstatistiek als gekwalificeerde mishandeling kan tellen, omdat de opzet tot doodslag niet bewezen is, reken ik het feit onder „moord" (zie § 8).

Uit sector I verzamel ik de volgende verschijningsvormen:

1889. a. Na veroordeling wegens vernieling tegen een vrouw gepleegd, mishandelen twee vrienden van veroordeelde dezelfde vrouw, die in de zaak getuigenis heeft afgelegd.
b. De dader verrichtte landarbeid toen hij over de weg iemand zag aankomen, die hem een half jaar geleden eens de deur uitgezet had bij een twist over land. Hij laat zijn arbeid in de steek en vliegt met een mes in de hand op de man af.
c. Een slachtoffer doet aangifte van mishandeling door Johannes van Berkum. Deze volgt met eenzelfde aangifte tegen aangever, maar kan zich vier dagen later, als hij nader verhoord wordt, niets meer herinneren.
1890. a. Een veel voorkomend type (zie ook hierboven § 2, Belediging): belediging van Adriana B. door S., een dag later gevolgd door mishandeling van S. door Th. B.. De belediging wordt aangegeven na de aangifte van de mishandeling.
b. Vernieling, een week later gevolgd door mishandeling van een der vernielers door eerste slachtoffer.
c. Mishandeling door vrouw gepleegd, twee dagen later gevolgd door grote brand bij familie van daderes. (De graad der familiebetrekking is niet meer te controleren.)
1891. Mishandeling door Marinus v. Berkum en zijn zoon Jan Franciscus, gevolgd door belediging van laatstgenoemde, wie door de vrouw van de mishandelde o.a. toegevoegd wordt: „Gij komt ook maar uit de Heide, gij en Uw ouwe (vader)".
1898. Een grote vechtpartij in café, waaraan alle bewoners van de omgeving van de Ganzesteeg deelnemen, dus een geval van 306 Sr..
1899. a. Mishandeling in een herberg door Corn. van Berkum, een broer van den Baron, en diens knecht. Het slachtoffer was eerder ook al eens mishandeld door twee vrienden van de familie en had voor het Hof tegen deze personen getuigenis afgelegd. Van Berkum spreekt hem aan: „Zijt gij diegeen, die mensen in de gevangenis helpt? !", waarna de mishandeling volgt. De daders ontkennen. Ook de herbergierster en haar moeder weten van niets, hoewel zij erbij geweest zijn: volgens de wachtmeester omdat zij, als bewoners van een huis van de Baron, met de familie van Berkum goed bevriend zijn.
b. Een geval van „vechterij".
Een fabrieksarbeider is bij de nachtwacht gekomen. Dronken pocht de nieuwe nachtwacht in de kroeg: „Nou moet je maar eens komen kippen stelen, dan zal er wat gebeuren!" Er ontstaat natuurlijk ongenoegen, want de aangesprokenen stelen immers nooit kippen;

gevolgd door algemeen gevecht en mishandeling. De M verklaart van de nachtwacht, dat hij zeer ongunstig bekend stond en meermalen terzake van mishandeling of belediging veroordeeld is.

In sector II zijn vermeldenswaard de volgende gevallen:

1901 vechterij.
1903 mishandeling door opzettelijke aanrijding.
1905 idem van politie, waarbij de dader een schotwond oploopt.
1905 2 maal levensgevaarlijke mishandeling.
1908 levensgevaarlijke mishandeling.
1909 idem.
1910 idem.
1915 idem
1915 vechterij.
1917 levensgevaarlijke mishandeling.
1922 mishandeling van een ambtenaar.
In 1905 mishandelen twee broers elkaar met mesen totdat zij geheel onherkenbaar zijn.
In 1911 wordt een rijdende trein met pistool beschoten.

Frequentie:

sector I	585	op 1824	misdrijven, of	32.07%
sector II	538	op 1395	misdrijven, of	38.57%
sector III	175	op 1480	misdrijven, of	11.82%
sector V	81	op 1024	misdrijven, of	7.91%

In sector I weten wij dat het aantal door de politie getelde zaken van mishandeling, waaraan de 585 daders hebben deelgenomen, 463 bedraagt. Een groot aantal gevallen van mishandeling, ten hoogste 122, is „in vereniging gepleegd". Dit is geen gekwalificeerde delictsvorm, die ons strafrecht hier namelijk niet erkent, hoewel hij zich evengoed als zijn wèl geconstrueerde pendanten bij wederspannigheid, vernieling of diefstal laat denken. De reeds genoemde „aanval of vechterij" is, blijkens de bedreigde straffen alleen al, niet als een kwalificering van de mishandeling op te vatten, afgezien nog van hetgeen over het karakter van dit misdrijf hierboven reeds bleek.

De persoonlijke relatie tussen dader en slachtoffer blijkt nog uit twee gevallen van sector III, beide van 1927: het slachtoffer van een zware mishandeling heeft 17 jaar eerder tegen de dader getuigenis afgelegd in een moordzaak; een ander slachtoffer van zware mishandeling had kort daarvoor getuigenis afgelegd tegen de dader in een diefstalzaak.

Toonde het complex-BEEN, bij belediging weergegeven, een tamelijk geringe agressie, het complex-VICTOR is aanzienlijk gevaarlijker. In al zijn afwisseling met andere criminaliteit worde het op de volgende bladzijde opgenomen.

HET COMPLEX-VICTOR

Het strafregister van Henricus Victor vermeldt 4 mishandelingen, 3 beledigingen en een geval van wederspannigheid, waarvoor hij in totaal 4 maal vrijheidsstraf krijgt, van 3 dagen tot 1 maand variërend. Uit de politieregisters krijgen wij echter het volgende beeld:

1890 Vernieling bij V. door onbekende, een dag later gevolgd door vernieling bij Johanna Perquin door V..
1891 V. pleegt bedrog.
1892 Poging tot doodslag op V. door Bergheden (schot met jachtgeweer).
Vernieling tegen V..
Mishandeling van V. door den Baron en diens zonen; steekwonden opgelopen door aanvallers en verdedigers.
Een knecht van V. (van Uden) pleegt later mishandeling tegen Bergheden. Zie boven.
Klokgieters (knecht van den Baron) mishandelt van Uden.
V. en Bergheden mishandelen elkaar.
1893 Vernieling ten nadele van V. door Ulijn en een jonge Baron.
1894 De vrouw van V. wordt grof beledigd; zij zou een hoer zijn, die ziek uit den Bosch gekomen was.
V. mishandelt van der H..
1896 V. pleegt vernieling.
V. pleegt vernieling.
1897 V. schiet een hond dood, op het Schayksveld; er zijn geen getuigen tegen hem te vinden, men is bang voor hem.
Wederspannigheid door V..
1898 Hij schiet gedurende engie tijd verschillende honden en kippen dood.
Mishandelt een andere van der H. en pleegt wederspannigheid.
1899 Dronkenschap waarvoor hij veroordeeld wordt.
1906 Diefstal bij V..
Hij wordt mishandeld.
1908 Er wordt vernieling tegen hem gepleegd door onbekende.
1913 Diefstal met braak bij V..
1916 Diefstal met braak bij V..

Neem voor elk feit waarbij Victor slachtoffer is een — en voor elke keer dat hij het initiatief heeft een + teken en tenslotte een — teken als men hem aanvalt maar hij daarop van antwoord dient, dan levert een en ander, horizontaal gelezen, een interessante scala op.

| | | |

moeten doden om zijn voornemen te kunnen uitvoeren, rangschikte hij hem zonder bedenken onder zijn groep van moordenaars. Bij een groepering der delicten op grond van rechtsgoederenbescherming als uitgangspunt (zie Deel IV, Hoodfstuk I) zouden kinderdoodslag en -moord hier mee moeten tellen, maar van een standpunt van dadertypen horen deze misdrijven niet bij de agressiedelicten thuis.

Frequentie:	sector I	5	op	1824,	of 0.27%
	sector II	22	op	1395,	of 1.58%
	sector III	25	op	1480,	of 1.69%
	sector V	16	op	1024,	of 1.56%

De 22 gevallen van sector II illustreren de mogelijkheden in de variaties: 5 × was er poging, voor vol delict meegeteld; 2 × broedermoord; 3 × bezweek het slachtoffer na ernstige mishandeling; 1 × was er roofmoord; niet meegeteld zijn een zelfmoord en 3 gevallen van kinderdoodslag of -moord.

§ 9. *Brandstichting*

In de opgaven van materiaal en methode werd zowel gesproken over „brand" als over „brandstichting", wat voor een onderzoek naar criminaliteit bezwaar moet opleveren. Wat hiervan echter de oorzaak is, blijkt uit de cijfers.

In sector I werd 142 keer brand geconstateerd, maar de opsporingsregisters spreken geen enkele keer over de oorzaak; toch zal deze meer of minder vaak kwaadwillig geweest zijn.

Sector II geeft 80 gevallen van brand, in 13 waarvan brandstichting geconstateerd werd.

Sector III telt 31 gevallen van brand, waaronder 26 gevallen van brandstichting.

In sector IV pleegden de 68 delinquenten, op een totaal van 1824 misdrijven, 43 keer brandstichting. Alleen van deze groep zijn de frequenties redelijk te vergelijken; in de andere sectoren zijn de dark numbers te groot.

Een moeilijkheid bij de plaatsing van de brandstichting, in haar zuivere vorm ongetwijfeld een agressief delict, aan de vernieling verwant, en met eigen mogelijkheden ten aanzien van psychisch pathologische veroorzaking, levert de omstandigheid op, dat deze zuivere vorm bijna niet werd aangetroffen. Bijna steeds is het gepleegde delict dat van art. 328, uit de titel „bedrog" (XXV) van het Tweede Boek van ons strafwetboek, in welk artikel straf bedreigd wordt tegen hem die, met het oogmerk zich of een ander ten nadele van de assuradeur wederrechtelijk te bevoordelen, brand sticht in enig tegen brandgevaar verzekerd goed.

Door de berechting zou men dit niet vermoeden. Het misdrijf van art. 328 wordt nl. zelden telast gelegd, en nooit, zonder dat zekerheidshalve dat van art. 157 ook in de telastlegging wordt opgenomen; art. 157 stelt de opzettelijke brandstichting strafbaar in drie gevallen: als er gemeen gevaar voor goederen is, als er levensgevaar voor een ander is, en als dat laatste het geval is en het feit iemands dood ten gevolge heeft. De veroordelingen vinden, althans in mijn materiaal, uitsluitend terzake van art. 157 plaats! (Dit levert weer een waarschuwing op, hoe voorzichtig men moet zijn, indien men uit veroordelingsstatistiek de frequentie van een bepaalde *criminaliteit* wil leren kennen.) De gevallen van brandstichting uit sector V tonen dit aan: C 3, C 11, C 30, C 31, C 41, C 42, C 43, C 57, C 57 en C 70.

Van deze gevallen betrof slechts C 37 een „zuivere" brandstichting; Mak en consorten steken in Uden een schuur in brand, om de bewoners van een aan te vallen naburige boerderij weg te lokken; maar deze zaak werd niet berecht! De andere negen gevallen betroffen verzekeringsbedrog-middels-brandstichting; in al deze gevallen werd echter een veroordeling wegens zuivere brandstichting uitgesproken; ja, art. 328 werd soms niet eens mede ten laste gelegd.

De reden zou kunnen liggen in het verschil in strafmaat. Art. 328 heeft als maximumstraf vier jaren, en art. 157 reikt tot levenslange gevangenisstraf. Slechts in twee gevallen echter, die van C 3 en C 42, werden straffen boven vier jaren geëist en opgelegd; in de andere kon men daar ruim beneden blijven. Dit verschil in straftoemetingsmogelijkheden kan de reden dus niet zijn. Vertegenwoordigers van het O.M. deelden mij desgevraagd mede, dat art. 328 om bewijsmoeilijkheden gemeden wordt.

De rechterlijke kwalificaties ten spijt, zal deze brandstichting dus bij het bedrog geteld moeten worden, zie § 3 van Hoofdstuk II, in dit Deel. In Deel IV, Hoofdstuk IV, § 1, onder a, spreken wij nader over de maatschappelijke betekenis van dit delict.

HOOFDSTUK II

De economische criminaliteit

§ 1. *Algemeen*

Met economische criminaliteit is hier niet bedoeld de criminaliteit, die als de vierde der zeven groepen van delicten der Nederlandse Criminele Statistiek „economisch" genoemd wordt, maar de veel engere groep van misdrijven tegen de eigendom, die ons strafwetboek behandelt in de volgende vijf titels van het Tweede Boek:

XXII Diefstal en stroperij.
XXIII Afpersing en afdreiging.
XXIV Verduistering.
XXV Bedrog.
XXVI Benadeling van schuldeisers of rechthebbenden.

Dit zij te duidelijker vastgesteld, nu de oorlogsomstandigheden een adjectief „economisch" in het Recht invoerden, dat verwarring zou kunnen stichten. Sedert de instelling van de Economische Rechter nl., in 1941, gingen wij onder „economische" strafzaken verstaan die overtredingen en misdrijven, waarvan thans de Bijzondere Politierechter kennis nemen kan. Bij onze delinquenten zullen wij in hun criminele staat deze laatste bijzondere soort strafbare feiten dikwijls meetellen; zij worden genoemd, indien zij gepleegd zijn tegen de overheidseconomie van de 1e wereldoorlog: smokkelarij, en als zij de 2e wereldoorlog betreffen: zwarte handel.

De misdrijven van titel XXVI (bankbreuken en andere vormen van benadeling van schuldeisers enz.) tonen, in overeenstemming met de sociale staat van onze delinquenten, die van het plattelandsproletariaat, een zo geringe frequentie, dat de bespreking ervan gevoegelijk kan worden weggelaten. De overblijvende economische criminaliteit is, ondanks het feit, dat bij afpersing en afdreiging alsmede bij bedrog delictsvormen mogelijk zijn, die formeel geen toeëigening kennen, te kenschetsen als die der (wederrechtelijke) *toeëigening*.

Herman Mannheim [1] wijst op de recente veranderingen in de sociale structuur van het bezitten en vat in 10 punten de factoren samen, die deze veranderingen veroorzaakt hebben. Daarvan zijn tenminste de volgende eveneens van belang in het veld van ons onderzoek:

1. De belangrijkste objecten van eigendom, gedurende lange tijd meest agrarische onroerende zaken, werden langzamerhand meer en meer commercieel en industrieel, en wel roerend goed.
2. (Als conclusie van zijn factoren 8, 9, en 10) Herontwaakt is het geloof in de sociale functies en de verplichtingen van de private eigendom als zijn eigenlijke wezen en zijn enige rechtvaardiging.

Een en ander vraagt om tussen typen van eigendom te onderscheiden (in het bijzonder eigendom van productiemiddelen en die van andere goederen) en publieke contrôle op het gebruik van eigendom in te voeren.

Critisch moet worden bekeken de factor die hij no. 2 noemt: „de voortschrijdende ongelijkheid in de verdeling van de eigendom; aan de ene kant zich opgehopende rijkdom en evenredige macht voor weinigen en anderzijds verarming van de velen".

[1] Criminal Justice and Social Reconstruction, London 1946, p. 86. Als de wetgeving op het gebied van de sexuele delinquentie middeleeuws genoemd kan worden, moet die van het economische delict archaïsch heten; Mannheim p. 85.

In de practijk heeft Oss slechts enige tientallen van jaren zeer rijke industriëlen onder zijn inwoners geteld. Spoedig genoeg, nadat zij uit een dorpse middenstandssfeer omhooggeschoten waren, lieten zij Oss waar het was om, rijk en captains of industry, neer te strijken (enkelen eerst nog in Nijmegen, maar later ook zij toch) in Rotterdam en Londen. Principieel is met het vaststellen van dit feit niets bewezen tegen de bovenstaande opvatting (een omschrijving van de bekende marxistische concentratie-theorie); alleen in het beperkte terrein van ons onderzoek moet deze concentratie van weinig belang geacht worden. Evenzo is aan de andere kant, die van de verarming der massa, voldoende evidentie dat in dezen voor ons gebied de leer niet opgaat. Want de conjunctuur in Oss is door de industrie ongetwijfeld gestegen. De middenstand breidde zich uit door talrijke beter gesalarieerde employé's. Voor de vele kinderen der doodarme zandboeren was er emplooi als fabrieksarbeider, terwijl een en ander de stand der neringdoenden en de vrije beroepen automatisch versterkte.

In het thans volgende zullen de bijzondere economische delicten besproken worden.

§ 2. *Verduistering*

De geringe frequentie van dit misdrijf in ons onderzoekingsveld maakt het mogelijk alles, wat tussen 1889 en medio 1935 voorviel, te overzien.

In sector I: onder 1507 misdrijven in totaal slechts 18 gevallen van verduistering, waarvan:

8 door vreemdelingen gepleegd (uit Dieden, Nistelrode, Udenhout, Lith, Vlijmen, Nijmegen, en verder onbekend).
1 door oud-notaris.
1 door een pas gevestigd joods koopman.
2 betreffende semi-civiele kwesties (o.a. over kippen).
1 door dronken vader, die dan al onder curatele staat.
1 geval, door de marechaussee als diefstal geverbaliseerd, van een koopman, die twee koeien ten verkoop mee naar de markt krijgt, maar er met de opbrengst van door gaat (naar Pruisen).

Sector II: 12 maal verduistering op 1395 misdrijven; daarvan 3 maal door vreemdeling, 5 maal niet bekend.

Sector III: 3 maal verduistering op 1111 misdrijven; daarvan 1 gepleegd door een vreemdeling; in twee gevallen kennen wij het profijt, respectievelijk *f* 2626.— en *f* 528.—.

In sector V: 4 maal verduistering op 1024 misdrijven, waarvan geen door een vreemdeling.

In totaal dus 37 gevallen, waarvan er 12 werden gepleegd door vreemdelingen. Daar zij op in totaal 5037 misdrijven voorkomen, is hun kwantitatieve betekenis zo gering, dat het misdrijf vrijwel verwaarloosd kan worden in onze beschouwingen.

§ 3. *Bedrog*

Over de frequentie geldt hetzelfde als bij verduistering gezegd werd. Deze geringe importantie staat verder eveneens niet toe om in ons kader beschouwingen te wijden aan de phenomenologie van alle door de strafwet behandelde vormen van het bedriegen, noch aan de redactionele systematiek van deze verschijningsvormen. Bedrog is dus in deze beschouwing hetgeen titel XXV van het Tweede

Boek opsomt, dat is hier practisch alleen de oplichting. De valsheidsdelicten, die wetgevers en dogmatici altijd grote moeilijkheden opgeleverd hebben aangaande de hun toekomende plaats en de verklaring daarvan [2], en die in ons strafwetboek een twaalftal titels van het bedrog verwijderd rangschikking vonden, noteer ik bij deze groep, evenals een overtreding van de Wet op maten en gewichten enz., van 1869 (later IJkwet geheten).

Sector I:

Op 1507 misdrijven in totaal 22 gevallen van bedrog, waarover is op te merken:

1. Van 8 gevallen is zeker, dat de dader een vreemdeling is (afkomstig respectievelijk uit Maastricht, „Limburg", Dieden, Erp, Appeltern, Apeldoorn, Alphen en Alkmaar).

2. Van de toeëigeningsobjecten zijn slechts bekend: een kinderwagen en griffels (in het laatste geval is een 11-jarig kind de dader).

3. Een andere oplichting werd door een 10-jarig kind gepleegd.

4. Een merkwaardig geval is: een 48-jarige vrouw in Oss verdient haar brood door de levering van arbeiders aan boeren in Pruisen. Daarbij laat zij zich in Duitsland, behalve in de provisie, ook de reiskosten vergoeden, die zij zegt de arbeiders te hebben voorgeschoten en welke de boeren dan op het arbeidsloon inhouden. Bij de terugkomst dezer arbeiders werd de politie overstelpt met hun klachten.

Voorts zijn te noemen 3 gevallen van valsheid in geschrifte (1891, 1893 en 1894), waarvan 2 maal de dader vreemdeling is, en tenslotte knoeierij met de ellenmaat door Levie Z., 17 jaar oud, ventend handelaar in manufacturen.

Sector II: 15 gevallen op 1395 misdrijven. In 2 van deze zaken is over de dader niets bekend, in 7 gevallen is de dader vreemdeling; 3 komen er uit de onmiddellijke omgeving en slechts 3 uit Oss zelf.

Sector III: 12 gevallen op 1111 misdrijven. Op te merken valt dat in 5 van deze zaken de dader een vreemdeling is.

Sector V: 10 gevallen op 1024 misdrijven. Opmerkingen:

1. Onder bedrog is meegeteld een geval van valse munterij (art. 208 Sr.), namelijk de uitgifte van een in een 300-guldens bankbiljet veranderd biljet van 100 gulden. De politie, ook niet zeker van de systematiek, registreert het misdrijf ergens als een geval van valsheid in geschrifte....

Eveneens is hieronder het bedrog met de gesplitste zilverbon, gepleegd door P. Mak (zie P 45), die terzake van oplichting veroordeeld werd, gerekend.

De overige gevallen zijn onmiskenbare oplichtingen.

2. In 1931 tel ik 3 gevallen van de in C 20 beschreven bedrogvorm: de gefingeerde inbraak, voor het eerst in 1927 gepleegd, waarbij het te doen is om de verzekeringspenningen.

De tweede keer werden na aangifte van de diefstal van 60 verzekerde kippen door de P duidelijk braaksporen aan de schuurdeur gevonden; niettemin kon later bewezen worden dat de boer dit pluimvee enige dagen voor de inbraak reeds had verkocht. In 1934 vindt de gefingeerde inbraak van C 62 plaats.

De rechter moet zich, zoals hij deed in C 62, behelpen met de fictie van een echte inbraak, omdat het bedrog-middels-inbraak niet afzonderlijk strafbaar is gesteld. Deze vorm van verzekeringsbedrog behoorde echter systematisch onder de gelding van art. 328 Sr., brandstichting enz. ter verkrijging van verzekeringspenningen, te vallen. In § 9 van Hoofdstuk I werd reeds betoogd, dat dit bedrog-middels-brandstichting op deze plaats genoemd moet worden; van de 10 gevallen

[2] Zie *Simons* Leerboek II, p. 106.

van brandstichting bleken nl. slechts één geval „zuivere brandstichting" (art. 157) te zijn en de andere negen bedrog, ondanks de rechterlijke kwalificatie.

Deze wens nu, om bedrog-middels-inbraak als apart delict naast of desnoods in art. 328 Sr. strafbaar te stellen, wordt nog te sterker, als bedacht wordt dat bij het bedrog met de inbraak-verzekering de mogelijkheid om het strafbare feit onder een ander artikel dan dat van de oplichting onder te brengen is uitgesloten, terwijl daarentegen de vormen van assurantiebedrog, die art. 328 wél kent, practisch uitsluitend in eendaadse samenloop met een gemeengevaarlijk misdrijf als brandstichting voorkomen, en daar dus ook reeds bestraffing kunnen krijgen.

§ 4. *Stroperij, diefstal, inbraak, roof*

De frequentie dezer delicten vat ik hieronder samen:

	eenv. diefstal	gekwal. diefstal	roof	totaal vermog. misdr.	totaal alle misdr.
sector I	—	—	—	238 *	1507 *
sector II	354	155	14	523	1395
sector III	380	309	45	734	1480
sector V **	138	438	129	705	981

* Aantallen der delicten, die geen van beide met die der daders rekenen en dus met elkander te vergelijken zijn; zie daaromtrent hierboven Hoofdstuk I, § 1, en omtrent sector I voorts Deel I, Hoofdstuk II, § 3.

** vóór de round up.

In procenten uitgedrukt van de totalen der misdrijven bedraagt die frequentie:

	eenv. diefstal	gekwal. diefstal	roof	totaal vermog. misdr.	totaal alle misdr.
sector I	—	—	—	15.8	100
sector II	25.4	11.1	1.0	37.5	100
sector III	25.7	20.9	3.0	49.6	100
sector V	14.0	44.6	13.1	71.9	100

Deze cijfers zijn van minder belang wat betreft de verschillen tussen eenvoudige en gekwalificeerde diefstallen, naar wij straks zullen zien; overigens komt de stijging der totalen van de vermogensmisdrijven mij zeer veelzeggend voor.

Bij de bespreking van dit, voor ons blijkens de frequentie, belangrijkste stuk vermogenscriminaliteit merk ik het volgende op.

§ 5. *De uitvoering der toeëigening*

a. *Het wegnemen of de centripetale activiteit.*

De diefstal en zijn kwalificeringen, zo ook de geprivilegieerde vorm stroperij, kenmerken zich onder de vermogensdelicten duidelijk als de toeëigening door middel van wegneming. Dat wil zeggen dat de dief het voorwerp dat hij niet reeds onder zijn feitelijke heerschappij had daar zelf onder brengt, en wel „aus

fremder Gewere", met de beperking dat volgens ons huidige recht, anders dan in b.v. het duitse, diefstal van verloren en gevonden goed ook mogelijk is [4].

Deze centripetale activiteit is voor alle diefstalvormen principieel [5]. De oplichter laat zich geven, wie verduistering pleegt brengt wederrechtelijk wijziging in zijn verhouding tot een reeds onder hem berustend goed, maar de dief haalt uit de macht van de naaste naar zich toe. De erkenning van dit principe leidde tot het, oudtijds [6] nog niet gemaakte, onderscheid tussen verduistering en diefstal, bij ons pas erkend in de Code Pénal. Het oorspronkelijk Regeringsontwerp verdeelde alle kwalificeringen van de diefstal over drie artikelen: 336, 337 en 338. De Tweede Kamer heeft zich in commissiemeerderheid tegen al deze onderscheidingen, die „willekeurig en dikwijls hoogst onbeduidend" genoemd werden, verzet [7] en het resultaat werd een basisartikel (310), eerst met 5 kwalificeringen in artikel 311, dan nog met een andersoortige kwalificering in 312, welke wederom in een viertal punten, waarvan er 3 uit 311 terugkeren, onder-gekwalificeerd is.

Wij kunnen deze onaantrekkelijke systematiek laten voor wat zij is, als wij inzien, dat de voornaamste verschijningsvormen der onrechtmatige toeëigening door wegneming in ons wetboek neerkomen op:
eenvoudige diefstal,
inbraak (diefstal met agressie tegen goederen),
roof (diefstal met agressie tegen personen).
Hier spreek ik dus van inbraak i.p.v. gekwalificeerde diefstal. In de tabellen in Deel I, Hoofdstuk II, § 3, kan ik niet anders dan van gekwalificeerde diefstal spreken, tegenover eenvoudige diefstal; deze gekwalificeerde diefstallen betreffen weliswaar voor ± 90% inbraken, maar niet uitsluitend deze.

De memoranda noemen de door verenigde personen gepleegde diefstal „diefstal", zonder op de kwalificering te letten. Ik moest deze van de diefstal-lijsten afvoeren en bij de inbraken optellen, ze samen gekwalificeerde diefstallen noemend. Een onderscheid tussen „inbraken" en „anderszins gekwalificeerde diefstallen" zou niet exact kunnen geschieden en te kleine getallen opleveren. Evenwel, alles wat nu diefstal heet is het nog niet; het is vaak meer. Diefstallen als van een vloerkleed, een bloemtafel, zijden spek, muntmetergeld en vele andere, zullen in Oss voornamelijk zijn gepleegd door dieven, die zich wederrechtelijk in eens anders woning bevinden; de kippendiefstallen, zo'n groot deel der „eenvoudige" diefstallen, moeten door de grote aantallen per misdrijf buitgemaakte dieren wel in vereniging zijn gestolen. De echte „eenvoudige" diefstal zal weinig zijn voorgekomen. Daarom houden wij ons aan de bovengenoemde verdeling. Alle andere kwalificeringen, betrefffende het aantal der daders, de plaats alwaar, de bijzondere omstandigheden waarin of de tijd waarop het feit gepleegd wordt, zijn practisch van een andere rangorde.

Stroperij, de door onze wetgever geprivilegieerde diefstal, onttrok zich aan mijn tellingen en aantekeningen doordat het misdrijf, dat door de kantonrechter berecht wordt, in de uittreksels uit de memoranda van de gemeentepolitie verdwenen bleek. De marechaussee bleek er ook niet veel belangstelling voor te

[4] Zie *Simons* II, p. 72 vv..
[5] Vgl. met *Binding's* Apprehensionstheorie, Lehrbuch II, Leipzig 1896, p. 155; zijn z.g. Kontraktionstheorie en de Ablationstheorie zijn daarentegen vrijwel waardeloos.
[6] B.v. in het Crimineel Wetboek, art. 201; vgl. ook *Wilda,* Das Strafrecht der Germanen 1843, p. 859 vv..
[7] *Smidt* II, p. 465.

hebben [8]. In de in § 7 volgende objecten-staten zal het delict dan ook niet meegeteld worden; vooral het stropen van hout kwam echter vrij dikwijls voor, duidelijk meer in de periode van sector I dan in latere perioden. Als in de winter dorre takken worden „gestroopt" uit het bos van het R.K. Armbestuur, volgt proces-verbaal. De strafregisters van de delinquenten van sector V geven in totaall 20 gevallen van stroperij op 1024 gepleegde misdrijven. Van deze groep zijn 11 van de 71 criminelen wegens stroperij veroordeeld. Merkwaardig is daarbij de plaats die dit misdrijf in hun criminele carrières bleek in te nemen. Om deze plaats te bepalen stelde ik eerst vast bij hen, die wegens stroperij veroordeeld werden, uit hoeveel zaken hun carrières tot het einde gemiddeld bestonden, hetgeen het getal 18 opleverde; in deze gemiddelde reeks droeg het stroperij-geval nummer 1.16. De stroperij ligt hier dus wel zeer in het begin van de criminele carrière.

b. *De arglist.*

Is dus voor de diefstal allereerst typerend het element van beweging, namelijk naar de dief toe en krachtens diens eigen activiteit, in tegenstelling met roof kenmerkt hij zich verder nog door het heimelijk karakter van deze activiteit. Deze betekenis ligt al in het Griekse verbum voor stelen: kleptein en schijnt eveneens in de Gothische vorm van ons woord terug te vinden [9] te zijn.

Het is van belang deze arglist bij de gehele vermogensmisdadigheid vergelijkend te beschouwen.

In de serie der vermogensmisdrijven zien wij in de grondtypen: bedrog, verduistering, diefstal, inbraak en roof, de arglist geleidelijk tot nihil reduceren.

Men zou zich kunnen vragen, of een bedriegelijke machinatie op zichzelf niet een openlijk karakter vertoont, maar bij enigszins nadere beschouwing blijkt wel, dat het wezenlijke gebeuren, de onrechtmatige toeëigening, superheimelijk plaats vindt. Niet alleen is het slachtoffer onbekend met het feit dat hij bezig is benadeeld te worden, maar vleit hij zich zelfs met de verwachting goede zaken te doen. Bij inbraak neemt ten opzichte van de diefstal de heimelijkheid nog af, omdat voorbereiding, middelen tot uitvoering en tijdsduur van de diefstal, (het is niet één greep, maar een gehele operatie), naar iedere inbreker zich bewust is, het meerdere risico van openbaarwording draagt, dat ook aanvaard wordt. Niet altijd is typering van het delict door het arglist-element mogelijk; de diefstal van 4 tarwebroden na het inslaan van het winkelraam bij bakkers, b.v. in 1889 door een oude Bron overdag gepleegd, is alleen onder art. 311, 5° Sr. te brengen, maar heeft door zijn openlijke driestheid een uitgesproken roof-karakter.

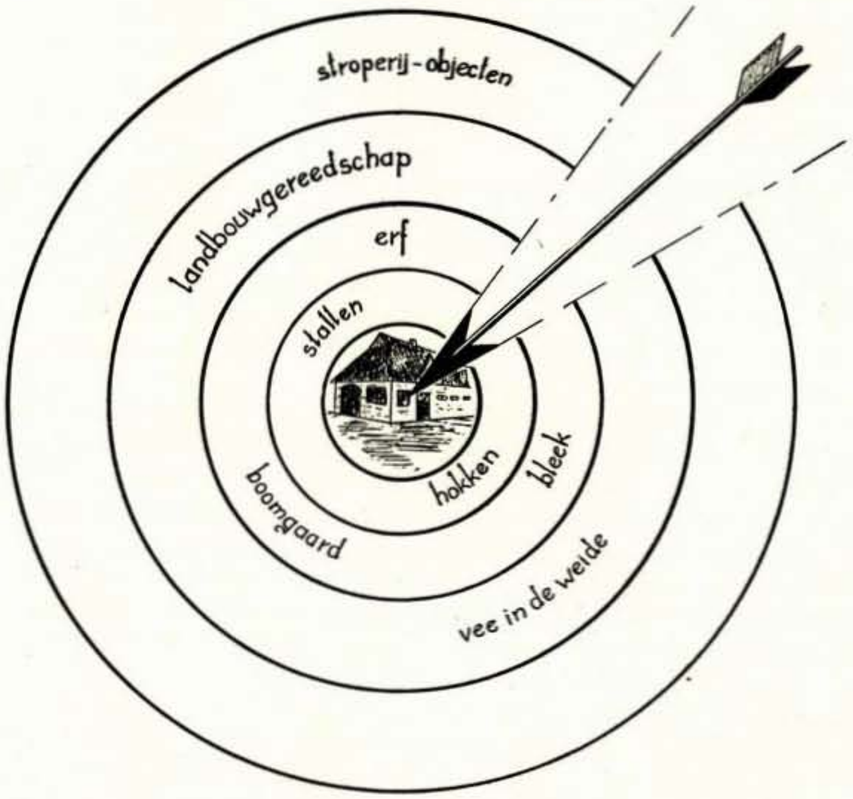
c. *De agressie-relatie dader-slachtoffer.*

Het brengt ons niet veel verder als wij het element der heimelijkheid slechts objectief erkennen. De enige juiste wijze om het naar waarde te leren kennen is door beschouwing van de persoonlijke relatie dader-slachtoffer. Zoeken wij in de eerste plaats de diefstalvormen waarin deze relatie van de geringste betekenis is, dan treden wij nog even verder terug dan de eenvoudige diefstal en komen weer bij wilddief en stroper terecht. Zie de onderstaande figuur:

[8] Overigens zij gewezen op het verschil tussen de juridische betekenis van stroperij en die van de taal, volgens welke de stroper toch eigenlijk een overtreder is van de Jachtwet 1923, een wilddief. Over deze Jachtwetovertredingen nu, berecht door de kantonrechter en niet geteld in het strafregister, kon ik mij tot mijn spijt geen gegevens verschaffen. Art. 27 Visscherijwet kent het woord nog in de betekenis van het spraakgebruik.
[9] *His,* Deutsches Strafrecht bis zur Karolina, München 1928, p. 154.

Zij opereren aan de buitenste kant van het aan te vallen domein en zij weten nauwelijks precies in wiens bos, op wiens land, zij zich toeëigenen de goederen waarmee de eigenaar nimmer een persoonlijke relatie had — deze eigenaar zal alleen in het algemeen aanwezigheid van de objecten (de haas, het sprokkelhout) waarschijnlijk achten.

Anders staat het al bij uitstaand vistuig en aan de openbare orde toevertrouwde landbouwgereedschappen. In de erf- of tuindiefstallen is men alweer verder doorgedrongen op het vijandelijke domein; er is daar een kennelijke eigenaar van

de boomvruchten en er is tussen de bepaalde eigenaar en het gedierte dat op zijn land en erf gehouden wordt een alleszins blijkbare eigendomsverhouding.

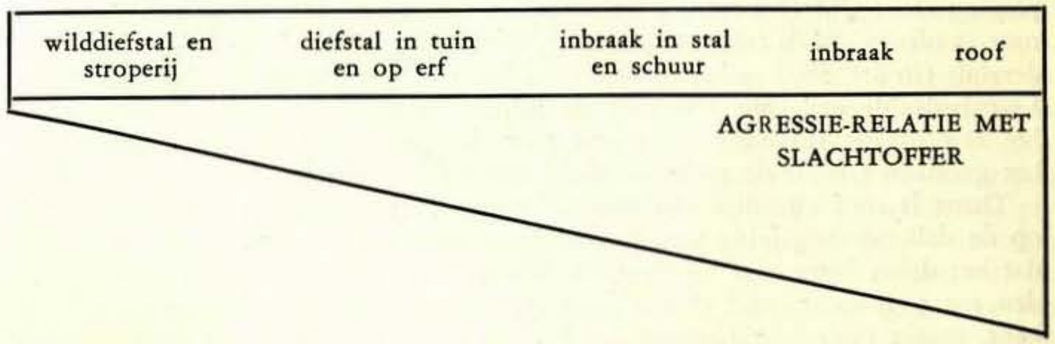
Als de diefstal daarna, zich tot inbraak kwalificerende, achtereenvolgens in bijgebouwen, stallen, kelderruimten en het woonhuis doorgedrongen is (de eerste eigenlijke inbraak vond plaats in 1896), is daarmee geleidelijk de tegenzin in een ontmoeting met de persoon van zijn slachtoffer afgenomen. Er is echter nog altijd de kans om zich, gelijk in onze zaken C 26 en C 28 geschiedde, door vlucht aan confrontatie met zijn slachtoffer te onttrekken. In de laatste fase, de roof, rekent hij op deze ontmoeting en stelt hij zich van man tot man tegen de aangevallene.

Zo bestaat er een subjectief element in deze vermogenscriminaliteit, een persoonlijke spanning of althans de kans daarop; niet alleen naderhand, na de ontdekking van het misdrijf, maar reeds tijdens het plegen van het feit; een spanning die in deze reeks van bedrog tot roof langzamerhand groter wordt. In objectieve zin is er natuurlijk altijd reeds een relatie dader-slachtoffer, nl. een

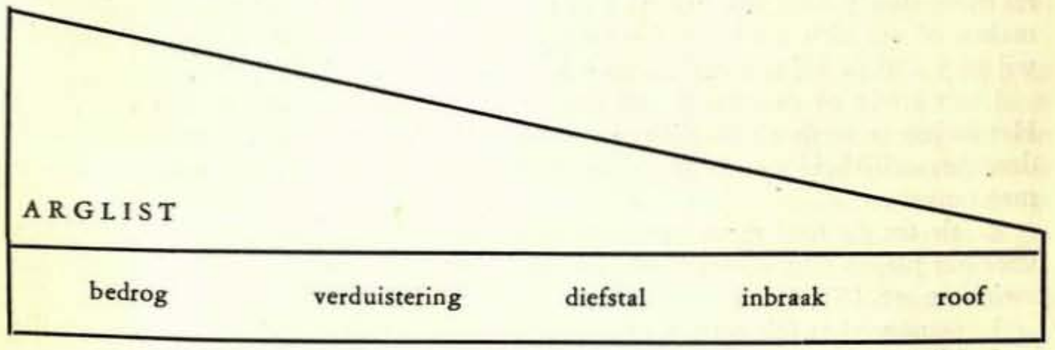
economische; om haar dáárvan te onderscheiden wil ik de hier bedoelde spanning, een subjectieve verhouding, de agressie-relatie noemen.

In deze rangschikking van diefstalvormen zouden zich de verduistering en het bedrog ook zeer wel laten plaatsen, en wel wederom aan het begin der reeks. Bij de verduistering is er tijdens het plegen van het misdrijf in zoverre meestal nog geen spanning in de relatie dader-slachtoffer, dat de dader er aanvankelijk van overtuigd pleegt te zijn dat niemand van zijn verkeerde gedrag weten zal; hij denkt dat men het verduisterde niet zal missen, of hoopt het deficit vóór ontdekking te kunnen aanzuiveren. De oplichter pleegt na het slagen van zijn coup met de noorderzon te verdwijnen, behalve wanneer hij van het Boorman-type is en zijn bedrijf zó behoedzaam uitoefent [10], dat hij het altijd tegen de Justitie durft op te nemen; als zich het Wetboek van Strafrecht echter niet op hem toepassen laat is hij strikt genomen geen oplichter meer, maar meer wat wij een zwendelaar noemen [11], maar in beide gevallen ontbreekt toch spanning, of de redelijke kans daarop, tussen dader en slachtoffer:

De toeneming van de agressie-relatie kan als volgt voorgesteld worden:

Op eenzelfde wijze is de afname van het arglist-element voor te stellen:

De openlijke toeëigening, openlijkheid der toeëigening typeert de roof m.i. nog eerder dan het „geweld of de bedreiging met geweld" van de wet; dat zijn slechts noodzakelijke consequenties van de confrontatie rover-slachtoffer.

Welke is onze wettelijke opvatting van de roof? Artikel 312 Sr. geeft eigenlijk slechts nog verder strekkende kwalificeringen dan art. 311, welke meer systematisch onder 311, als 6° enz., hadden kunnen worden ondergebracht.

Het artikel stelt in wezen de roof strafbaar, maar onthoudt aan dit misdrijf

[10] Lees de onvergetelijke schelmenroman „Lijmen" van *Willem Elsschot*.
[11] Of, in een bepaalde maatschappelijke kring, een „white-collar" criminal.

zijn eigen naam. Toch kent het nederlandse spraakgebruik de begrippen roof en rover; het kenmerkt daarmee niet alleen zwaarder criminaliteit dan die van diefstal en dief, maar een principieel anders gekwalificeerde. Phenomenologisch is roof: *de brute onrechtmatige toeëigening, zonder vrees voor confrontatie met een protesterend slachtoffer, ja, met de bereidheid deze zo nodig met dreigement of geweld tegemoet te treden.*

Het Crimineel Wetboek definieerde in art. 187 (zie ook art. 229) in overeenstemming hiermede, aanzienlijk realistischer, roof als de onrechtmatige wegneming, al dan niet met gewelddadigheid of dreigement, die*„openlijk en ten aanschouwen en in weerwil van den eigenaar of anderen"* geschiedde. Het karakteriseerde roof dus in de eerste plaats naar de openlijkheid waarmee het economisch delict werd *„begonnen, voortgezet of volvoerd"*. Dit is een rest van de middeleeuwse opvattingen, volgens welke evenmin het gewelddadige maar het openlijke karakter primair was [12].

De Code Pénal *treedt weer enige schreden terug,* door (in de artt. 381 vv.) het openlijke karakter niet te erkennen. Dit wetboek *verraadt* overigens op twee gedachten te hinken t.a.v. roof. Enerzijds is het te beperkte criterium dat er geweldpleging moet zijn (die soms aldus heet, en soms „geweldoefening"; beide keren naar „violence" in de franse tekst) het uitgangspunt van de 5 kwalificeringen; anderzijds (in art. 382) is het geweld tot basis van een zelfstandig delict gemaakt. Laatstbedoelde gedachte, van roof als zelfstandig strafbaar feit, is oud. Hoewel het feit in het romeinse recht een gekwalificeerde diefstal zijn geweest, zou het germaanse recht de zelfstandigheid ervan erkend hebben [13]).

Thans is roof eigenlijk een misdrijf tegen de persoon geworden, dat tevens op de delictsomschrijving van diefstal moet passen. Deze samenloop maakt m.i. dat het delict beter niet bij de gekwalificeerde diefstal ondergebracht kan worden, maar als apart delict [14] te zien is. Het duitse recht, dat roof nog als zodanig kent, maakt onderscheid tussen eenvoudige roof (§ 249), zware roof (§ 250) en zwaarste roof (§ 251). Ons art. 312 houdt enerzijds met meer mogelijkheden rekening dan § 249: het geweld kan ook aangewend zijn om vlucht mogelijk te maken of om zich het bezit van het gestolene te verzekeren. Anderzijds merken wij in § 250 de bij ons ontbrekende kwalificeringen op:

1. de rover of deelnemer aan roof is bij het plegen van het feit gewapend. Het zwitserse wetboek kwalificeert in art. 139 de roof, waarbij de dader bijzondere gevaarlijkheid openbaart; dat zal het geval van het dragen van een wapen mee omvatten;
2. als tot de roof meer personen meewerken die zich aaneengesloten hebben voor het plegen van voortgezette roof en diefstal; de bende dus; precies zo in het zwitserse art. 137;
3. wanneer het feit op zee of op een open water gepleegd wordt (zeeroverij);
4. bij herhaling.

Het zwitserse artikel kent nog de kwalificering: „lorsque le délinquent aura usé d'une cruauté particulière envers autrui".

De andere kwalificeringen kennen wij ook. § 251, zwaarste roof, gaat met marteling gepaard of heeft zwaar lichamelijk letsel of de dood tengevolge (bij ons 312, 2°, 3°, 4°). De räuberische Erpressung is onze afpersing (art. 317 in titel XXII).

[12] *Smidt* II, p. 465.
[13] *von Liszt,* Lehrbuch des deutschen Strafrechts 1889, p. 409.
[14] Zie ook *R. Frank* in Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts VI, Berlin 1908, p. 120.

Het werken met de phenomenen roof, roofoverval en rover is voor de nederlandse criminoloog zo moeilijk, omdat zijn wetgeving zo weinig verschillen met de diefstal erkent. Het is thans zo, dat wij in vele onzer berechte inbraken in werkelijkheid met roofovervallen te doen hadden.

Om onze monografieën te specificeren naar de vermogenscriminaliteit: ik beschreef in Deel II, Hoofdstuk II, 7 diefstallen (9-14-23-24-29-66-69) en 38 inbraken (5^{1-3}, 6-15-17-18-19-21-22-25-26-27-28-34-35-36-38-40-44-46-47^{1-5}-48-49-50-54-55-56-60-$64^{1,2}$-65-$67^{1,3}$.

In 2 gevallen (25 en 35) moet op grond van onze wetenschap betreffende de daders aangenomen worden, dat géén geweld zou zijn gepleegd bij een treffen met het slachtoffer. De inbraken 26 en 28 demonstreren duidelijk hun diefstalkarakter, als de bewoners op een ongelegen ogenblik thuis komen en de dieven hals over kop vluchten. Meestal hebben de daders geweten dat zij de bewoners niet zouden aantreffen, want zij hebben (als in 17-18-19-22-26-38-49-60) op de loer gelegen tot zij deze zagen uitgaan. Het verschil met roof is eveneens duidelijk bij inbraken in van mensen verlaten schoolgebouwen, winkelruimten, fabrieken e.d. (21-55-56-$64^{1,2}$-67^{1-3}).

Dan schuilen er onder de inbraken 9, die crimineel-psychologisch als roofoverval beschouwd moeten worden. Van de daders is ons hun vroegere geweldcriminaliteit bekend; zij ondernamen het misdrijf gewapenderhand, rekening houdende met de mogelijkheid op de ontmoeting van een tegenstander en voornemens dit desnoods vergezeld te doen gaan van geweld of de bedreiging daarmee. Het is niet nodig dat *alle* deelnemers aan dit soort overvallen een wapen bij zich dragen; ongewapende mededaders die steunen op de gewelddadige potentie hunner makkers plegen mede roof [15]. De rovers nu in deze 9 gevallen (6-36-40-44-46-54-$64^{1,2}$-65) waarin de inbraak een potentiële roofoverval is, hadden het geluk dat de slachtoffers niet ontwaakten en hebben door deze van hun wil onafhankelijke omstandigheid slechts ingebroken, terwijl toch aangenomen mag worden dat hun voornemen (een vorm van voorwaardelijk opzet t.a.v. het geweldsbestanddeel) zich geopenbaard had door het begin van uitvoering: gewapend de inbraak ondernemen.

Hier rijst voor de theorie de vraag: welke figuur hebben wij nu als, zoals in C 1, de rover tegenstand ontmoet, deze beantwoordt, maar toch de vlucht moet nemen zonder te hebben kunnen stelen? Ten onzent thans: mishandeling (of een ander agressief delict of poging daartoe) òf poging tot de als roof gekwalificeerde diefstal [16]. Volgens het Crim. Wetboek echter, dat in art. 215 met de strop dreigt „ook al ware de beroving zelve niet gevolgd", als de aangevallen eigenaar gedood, mishandeld of zelfs maar gebonden geweest is, is er de voltooide roof. Een vorm van roof waarbij de gepleegde gewelddadigheid dus een onontbeerlijk physiek feitelijk bestanddeel is, en de diefstal-intentie uitsluitend een psychisch feitelijk bestanddeel. Deze voorstelling is meer aanvaardbaar dan de mogelijkheden die ons stelsel biedt, omdat zij beter past op de werkelijkheid die de criminologie van de roofoverval openbaart.

Wij beschreven 16 gewone roofovervallen (1-4-7-8-12-13-16-32-39-52-53-58-59-63-68), waarvan in C 1 de vluchtende dader althans nog op zijn tegenstander schiet, terwijl C 61 een volledige roofmoord is. Pikant genoeg is zaak C 15, waarin wij de dief en de rover naast elkaar aantreffen; zij geven hun type bloot zodra de onvrijwillige gastvrouw wakker wordt en gaat gillen. De rover Sossen zegt:

[15] Vgl. ook H.R. 27 Juni 1932, W. 12520, N.J. 1932, p. 1407; vgl. ook met art. 385, 2e lid Code Pénal.
[16] Vgl. H.R. 25 Augustus 1931, W. 12358, N.J. 1932, p. 1255.

„Laat ons dat wijf maar gauw aanvallen", maar de dief Kerstholt neemt zo snel hij kan de benen.

De physieke krachtenverhouding rover-slachtoffer wordt aanschouwelijk gemaakt in figuur 9. Van 17 slachtoffers van roofovervallen zijn de leeftijden, lopende van 43 tot 84 jaren, voorgesteld door de lijn P; hun gemiddelde leeftijd (bijna 65 jr) door de horizontale lijn p. Q stelt de leeftijden (van 14 tot 40 jaar oud) van de 29 rovers voor; de gemiddelde roversleeftijd, ruim 27 jaren, is de horizontale lijn q, en de gemiddelde leeftijd van 22 uitlokkers en andere achtergrondfiguren, bijna 40 jaren, de horizontale lijn r.

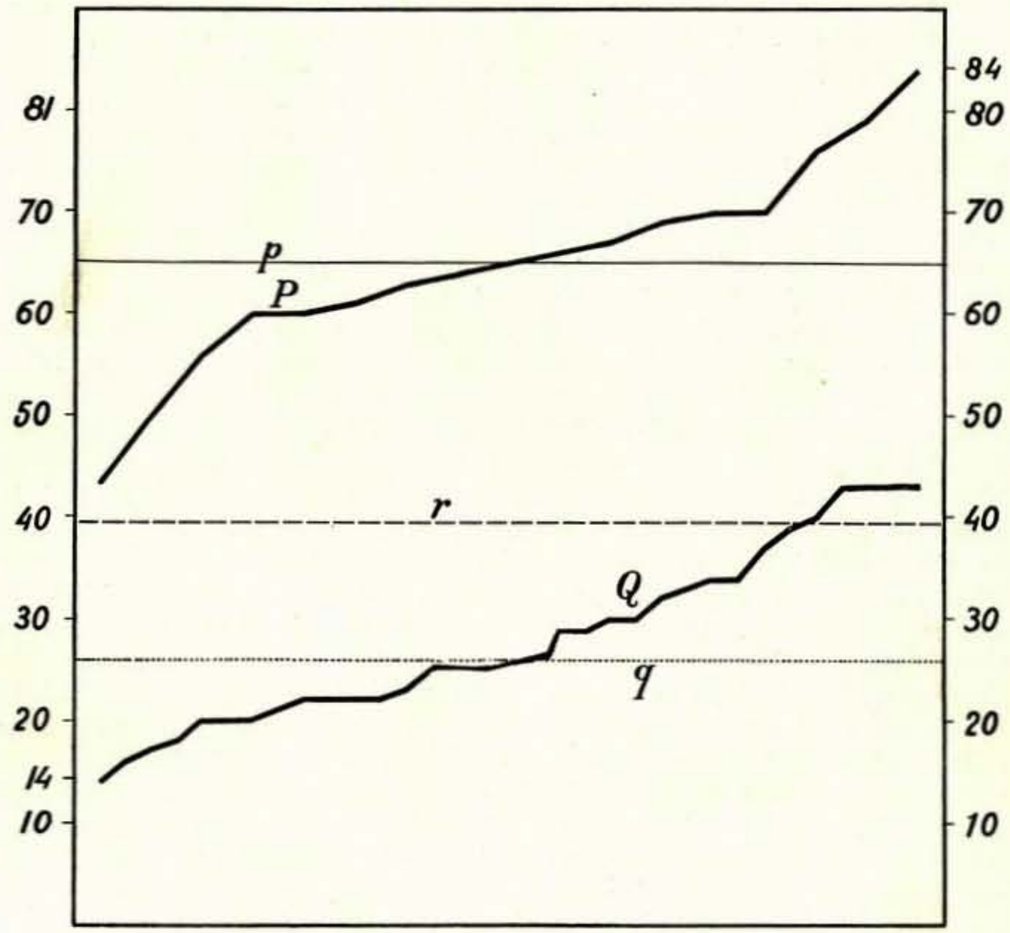

Fig. 9.

Van de slachtoffers is alleen de leeftijd op het ogenblik van de overval geregistreerd, van de rovers, waarvan velen meer overvallen pleegden, nam ik het gemiddelde der leeftijden in 1932, het hoogtepunt der overvallen. Het blijkt dus dat er een groot krachtsoverwicht is van de rover. Dit verschil blijkt nog sterker als men de volgende omstandigheden kent:

1. In 4 „potentiële" roofovervallen, waarin ons leeftijden van slachtoffers bekend zijn, blijken deze eveneens tussen 52 en 62 jaar te liggen en die van de daders tussen 18 en 25.

2. De slachtoffers zijn dikwijls alleenwonende oude mannen en één keer (C 32;

niet opgenomen in de figuur omdat de leeftijden mij niet precies bekend zijn) vrouwen, vier gezusters van rijpere leeftijd.

3. In C 16 houden de rovers, drie in getal, zich verscholen buiten de woning, tot zij de man zien uitgaan, zodat zij alleen de vrouw als tegenstandster overhouden.

4. Opvallend is het feit, dat de roof uitsluitend in vereniging werd gepleegd; niet alleen in de 16 beschreven gevallen, maar eveneens in alle andere gevallen van roofoverval. Als *Michel*[17] zich er al over verbaast, dat van zijn 165 rovers 93 het misdrijf in vereniging plegen, dan is het feit dat de solitaire rover in Oss helemaal niet voorkomt nog merkwaardiger.

Bij *Konrad Raumer*[17a] vond ik het volgende staatje over geslacht en leeftijd van slachtoffers van roof:

leeftijd	mnl	vr
tot 14 jaar	1	3
tot 18 jaar	5	6
tot 40 jaar	15	22
tot 60 jaar	18	14
boven 60 jaar	10	18

Hij tekent erbij aan, dat mannen onder de 60 jaar die het slachtoffer van roof waren meestal door meer dan één rover tegelijk werden aangevallen.

De situatie van de geringe sterkte van eventuele tegenstand is van tevoren altijd bekend bij de Osse rovers; treffend is C 63 gebleken, waarin men weet met een zeer oude, stokdove man te doen te hebben en op deze informatie zozeer vertrouwt, dat men er zich niet om bekommert, of men bij het binnendringen ook gerucht maakt.

De agressie uit zich bij de roof ook duidelijk verbaal; de kalmte waarmee, volgens de legende, amerikaanse overvallers bedaard binnenkomen met de mededeling: „This is a hold up!", ben ik nergens tegengekomen. Er is geen geringe verbetenheid in de snauw waarmee men zich hier tot de aangevallenen richtte; in C 4 en 7 heet het nog in optima forma: „Je geld of je leven!", maar in C 39 is het „Je geld, potverdomme!"[18].

d. *De techniek.*

De ontwikkeling van wilddief en stroper tot cracksman laat zich niet alleen volgen in de hierboven aangeduide sferen, maar schrijdt tevens voort in de techniek der eigendomsverkrijging. En dat niet alleen *algemeen,* als er meer en meer ingebroken wordt, maar in de bijzondere criminele carrières van de daders blijkt deze voortgang eveneens.

In het laatst van de periode van sector I, omstreeks 1897, eerder niet, begint men pluimvee uit de stallen en de schuurtjes te halen. Het oog valt daarbij dan

[17] Das Verbrechen des Raubes, Psychologie und Psychopathologie der Täter; Monatsschrift 1937, p. 70.

[17a] Rauber und Raubsituationen, Krim. Abh. Exner, Heft 28, 1937.

[18] Orale agressie noemt *Hans Kunz* dit in: Die Agressivität und die Zärtlichkeit, Bern 1946, p. 29. Zie over deze orale of verbale agressie ook *Michel* p. 71.

op andere objecten dan die waarvoor men kwam: als men zich in de schuur kippen toeëigent, verwijlt men er nog even om enige ter plaatse bewaarde, door de boer verzamelde, eieren leeg te drinken. Als nu de boeren het sluitwerk van hun schuren gaan versterken begint het breken pas goed: gaten onder de staldeur door en dwars door halfsteens muurtjet heen (een tweetal processen-verbaal van 1889) Dit blijft vooreerst nog om konijnen en kippen gaan, maar in 1898 beginnen ook de z.g. *kelderdiefstallen* voor te komen. Deze benaming geeft de wachtmeester Hendrix in 1898 aan de zich in dat jaar opeens en terstond op grote schaal voordoende inbraken door kelderraampjes naar provisieruimten. Vóór het genoemde jaar komen zij in deze periode nog niet voor, maar dan in korte tijd 14 keren. Deze ontwikkeling in de diefstal is van groot belang. De persoon van het slachtoffer, aan de dader bekend of niet, is opeens veel meer bij zijn diefachtige agressie betrokken, omdat de dader na het erf en de bijgebouwen thans het huis zelf betreedt, zij het vooreerst nog slechts de van het woongedeelte verwijderd gelegen kelderruimten.

In enkele gevallen blijft de kelderdiefstal een poging. Als de inbraak resultaat heeft zijn het altijd eetwaren die gestolen worden; dit in hoeveelheden die slechts voor een kortstondige consumptie toereiken. Eerst zijn alleen de boeren het slachtoffer van kelderdiefstallen, maar later vinden zij ook plaats bij de burgerij.

Deze kelderdiefstallen worden gepleegd in Oss, Oyen, Lithoyen, Lith, Berghem, Megen, Teeffelen, Schayk en Grave. De bevolking van Grave brengt het voorkomen van kelderdiefstallen in verband met het herhaaldelijk aldaar signaleren van verdachte personen uit Oss. Een p.-v. van 1899 berust op een verzoek aan Hendrix van zijn ambtgenoot om naar die lieden eens een onderzoek in te stellen. Hoe dit opsporingswerk verlopen is worden wij niet gewaar, hetgeen zeggen wil dat geen resultaat van betekenis behaald is.

In de periode van sector II is de toestand normaal geworden; gedurende de 23 jaren van 1900-1924 worden 155 inbraken gepleegd, die weinig bijzonders in de soort vertonen en die over het gehele tijdsverloop met regelmaat verspreid zijn.

In de periode van sector III vertoont bij inbraak en roofoverval de wijze van het binnendringen van het aan te vallen pand de volgende graden van agressie:

1. De inbrekers sluipen binnen door een openstaande of ongesloten deur: C 26, 49, 66[2], of door een openstaand primair raam.[19]

2. Zij schuiven zonder moeite een gesloten primair raam op: C 1, 5[1], 5[2], 5[3], 15, 22, 27, 42, 48, 56, 60, 61, 66[1].

3. Zij klimmen binnen door secundaire raampjes, die eerst gezocht moeten worden en waarbij door een flinke klimpartij meer energie aangewend moet worden voor men binnen is: C 13, 21, 37[a], 57, 66[3].

4. Zij moeten het primaire raam forceren door braak: C 19, 28, 32, 34, 44, 45[b], 46, 51, 59, 62, 63, of bewerken de deuren met het breekijzer: 37.

5. Fijner techniek is dan: in het kozijn naar de raampen boren om na verwijdering daarvan het raam onopvallend te kunnen openen en weer sluiten: C 8, 50, 67. Het werken met een loper kwam ik alleen in C 17, de combinatie franse sleutel en breekijzer in C 8 tegen.

6. Aanzienlijk grover en agressiever is, een gat in de muur te breken bij de kelder, C 12 (zie fig. 12 achterin), het vensterraam met kozijn en al uit de muur

[19] Zo zijn de grotere ramen van de woning te noemen die, veelal aan de straatkant, directe toegang geven tot de belangrijkste vertrekken. Secundaire ramen noem ik kelder-, W.C.-, dak- en stalraampjes, die niet onmiddellijk tot dit doel voeren.

te breken en dit later weer op zijn plaats te zetten, C 6, en het breken van een gat in de daken: C 20 en C 54.

7. Het openlijk binnendringen door niet gesloten deuren, als op de ontvangst door bewoner of een van zijn huisgenoten gerekend wordt; de meest brutale vorm van roofoverval.

Een typisch binnendringen bij roof is het doen openen van de deur, in de avond of nacht, op een valse aanroep van buiten, C 7. *Barendsen* (p. 240) vertelde dat in zijn deel van de Meyerij het stelen gemakkelijk gemaakt werd door de vele wegen, het betrekkelijk geringe verkeer en de van alle kanten toegankelijke woningen. Voor Maasland geldt wel ongeveer hetzelfde; de huisschilder die, zie Deel IV, Hoofdstuk IV, § 2, in de buurt van Oyen ondervraagd werd naar de sluitingen van ramen die hij placht te behandelen, merkte op dat de pinnen gewoonlijk òf niet bevestigd òf wel helemaal verloren gegaan waren, en zijn waarneming geschiedde in de tijd dat de inbrekers het actiefst waren.

§ 6. *De plaats der toeëigening*

Evenals in practisch alle wetgevingen van tegenwoordig (de zwitserse, „this model of wise legislative technique" volgens Mannheim, vormt een uitzondering) acht ons strafwetboek, in de artt. 311, 3° en 312, 1°, het feit dat de plaats van de diefstal een woning of een besloten erf waarop een woning staat is, bijzonder strafverzwarend. Bij deze diefstal is de laatste fase bereikt in het voortschrijdingsproces, hiervóor geïllustreerd, in de toeëigening.

Naar de *aard* van de „woning" onderscheidt de wetgever niet, noch ook houdt hij rekening met de mogelijkheid van een bijzonder karakter van gebouwen die geen woonhuis zijn; het positieve recht kan de belangstelling van de criminoloog voor het criminele fenomeen nu eenmaal niet overal volgen.

In sector III treft ons echter in niet minder dan 11 gevallen het verband van de plaats der toeëigening met de religie. Er wordt ingebroken in kloosters en pastorieën, en soms heeft de plaats zelfs een sacraal karakter, als men van bidplaatsen uit de kerk steelt of gewijde voorwerpen van het kerkhof. In die 11 gevallen namen 10 criminelen samen 22 keer aan zulk een feit deel; zes daders waren er twee keer en Jac. van Nispen was er zelfs zes maal bij betrokken. Allen stonden als rooms-katholiek bij de politie te boek.

Zulk inbreken bij kloosterzusters of bij een dorpspastoor is noch juridisch, noch naar religieuze normen van bijzondere laakbaarheid; diefstal van sacrale plaatsen is dit kanoniekrechtelijk wèl als sacrilegium; vroeger werd ook in het wereldlijke recht diefstal tegen kerk, klooster of pastorie van een andere kwaliteit geacht dan diefstal tegen een particuliere naaste.[20]

Behalve deze religieus getekende plaatsen van het misdrijf verdienen uit genoemde sector ook de maatschappelijk gekleurde de aandacht: de gemeentehuizen, het kantongerechtsgebouw, kantoren van openbare nutsbedrijven en andere plaatsen waartegen werd geopereerd. In Deel IV, Hoofdstuk IV, zal over de betekenis van deze aanvalspunten nader gesproken worden.

Het is de vraag, of de kwalificering van art. 311, 1°, Sr.: *diefstal van vee uit*

[20] Over de kerkvrede: *K. J. Frederiks,* Het Oud-Nederlandse Strafrecht, Haarlem 1918, I p. 134 vv.; over pastorie en klooster als plaats van het misdrijf p. 139 vv.. Ook kende het O.R.O. nog bij art. 337, 1°, de kwalificering: diefstal van voorwerpen bewaard of tentoongesteld in een kerk of een openbaar gebouw, begaan door iemand aldaar toegelaten.

de weide, naar de *weide* bij de *plaats* der toeëigening of naar het *vee* bij de *aard* van het toeëigeningsobject, hierna, besproken moet worden.

Welke dieren „vee" omvat is, volgens *Léon* geheel aan de rechter overgelaten.[21] Het Gerechtshof te Arnhem stelde, tot heden onbetwist, in 1887 vast dat paarden er in elk geval toe behoren.[22] Het Crimineel Wetboek van 1809 noemde: paarden, runderen, kalveren (!), schapen, varkens en bijenkorven (art. 191), en apart: gevogelte, vis in open karen of bunnen (194). De Code Pénal somt in art. 388 op: paarden, andere lastdieren, vee en kleinvee; de M.v.T. op ons artikel verwijst daarnaar.

Noyon[23] oordeelt, dat de grond van de kwalificering gelegen is in de beschaming van de „openbare trouw". Dat in het Crimineel Wetboek hier de verdediging van deze openbare trouw inderdaad voorgestaan werd blijkt niet alleen uit de genoemde toevoeging van het object bijenkorven, maar nog beter als later nog gekwalificeerd wordt naar het object: goederen van open bleekvelden, tussen zonsondergang en -opkomst, een en ander „voor zooverre al hetzelve aan de openbare trouw is overgelaten".

Kregen wij hiervóor („de agressie-relatie dader-slachtoffer") de indruk, dat de verwerpelijkheid van de diefstal toenam met het centraler worden van de plaats der toeëigening, hier blijkt een tegengestelde waardering mogelijk.

Van openbare trouw is echter evenzeer sprake bij te velde staande of na de oogst achtergebleven veldvruchten, de objecten van de ten opzichte van diefstal *geprivilegieerde* stroperij (artt. 314 en 315 Sr.) en bij het te velde verblijvende landbouwgereedschap[23a]. Zo zal het toch wel voornamelijk de belangrijke waarde van het vee geweest zijn, die de bijzondere bescherming veroorzaakte. Dit lijkt te waarschijnlijker nu in de oorlogsjaren, toen het geld sterk devalueerde, de waarde van het goed naar evenredigheid steeg en de voedselvoorziening om extra bescherming van het vee vroeg, de oude kwalificering weer een nieuw accent kreeg: bij een vordering (102-1942) van de Secretaris-Generaal van Justitie werd de bevoegdheid van de Economische Rechter uitgebreid met het kennisnemen, onder uitsluiting van andere rechters, van „diefstal van vee en diefstal en stroperij van boom- en veldvruchten", in de loop hierin snellere en gestrenge berechting te verkrijgen.

Diefstal van vee uit de weide kwam in de periode van sector I 3 keer, in die van sector III 5 keer voor.

§ 7. *Het object der toeëigening*

a. *Aard, hoeveelheid en waarde van het object.*

Zelden is de relatieve belangrijkheid van eigendommen duidelijker uitgedrukt dan in het spreekwoord: de geit is de koe van de arme. En in de Meyerij, waar weinig geld in omloop was en de veestapels meestal onaanzienlijk waren, namen economische goederen als het pluimvee, de konijnen en de geiten de plaats in van de begerenswaardiger eigendommen in rijkere streken.

Van de 159 keren dat ons uit sector I het object bekend is, is dit 37 keer pluimvee, van de 546 objecten uit sector III 106 keer. Wij staan hier dus voor het verschijnsel dat de economische criminaliteit van Oss sterk mede typeert, de kippen-

[21] *Léon,* Rechtspraak van den Hoogen Raad, II, afl. 7, 4e dr., p. 1175.
[22] Arrest van 17 Februari 1887, W. 5402.
[23] Het Wetboek van Strafrecht verklaard, Groningen 1900, deel III, aant. 1 op art. 311.
[23a] Dat bv. in het Dietmarscher Landrecht nog dezelfde bijzondere bescherming genoot als weidevee, zie *His* p. 196.

diefstal, het bedrijf van de dief die in de streektaal zelfs een eigen naam kreeg: *de hennentikker.*

Dat de kippendiefstal wederom geen verschijnsel is dat alleen Oss kenmerkt blijkt uit de volgende staat, die ik samenstelde uit gegevens welke ik bij de politie vond, over een tijdperk van verhoogde bedrijvigheid in deze branche in het arrondissement 's-Hertogenbosch. De staat bevat de kippendiefstallen in de gemeenten van dit arrondissement tussen 23 Maart 1929 en 14 Juli van dat jaar, waarvan aangifte gedaan werd bij de diverse politie-instanties; van alle bleven de daders onbekend!

Gepleegd te	aantal keren	aantal kippen of kuikens	gezamenlijke waarde
Oss	7	5, 7, 14, 33, 40, 65, 110	*f* 300
Heesch	5	11, 13, 27, 52, 69	„ 200
Nistelrode	4	25, 26, 30, 50	„ 235
Schayk	4	25, 50, 60, 60	„ 210
Geffen	4	22, 42, 50, 75	„ 189
Uden	3	15, 32, 35	„ 278
Rosmalen	3	25, 35, 46	„ 233
Alem	2	85, 115	„ 307
Oyen	2	15, 60	„ 191
Macharen	1	50	„ 125
Nuland	1	45	„ 115
Lithoyen	1	18	„ 50
Reek	1	10	„ 25
St Michielsgestel	1	6	„ 18
Drunen	1	30	„ 5
Waalwijk	1	2	„ 3
totaal	41	1585	2489

In deze 15 weken vond in dit arrondissement dus gemiddeld 3 maal per week een kippendiefstal plaats met een buit van gemiddeld 38 à 39 stuks per diefstal, een schade van gem. *f* 63.50 per keer.

De geografische verdeling binnen het arrondissement is vrij regelmatig. Oss staat, behalve wat de waarde betreft, bovenaan, maar gezien het feit dat het zielenaantal van Oss een veelvoud is van dat van bijna alle andere genoemde plaatsen zegt dit rangnummer nog niet veel. Uit het getal van 38 à 39 stuks per keer, een hoeveelheid die niemand alleen kan vervoeren, kan worden afgeleid, hetgeen uit andere, tot klaarheid gekomen zaken ook zonder uitzondering bleek, dat het kippenstelen niet iets is voor de solitaire dief. Deze grote aantallen per keer, gecombineerd met de omstandigheden dat de werkzaamheden ten plattelande in de tijd waarover de gegevens lopen des ochtends alweer vroeg hervat worden, zodat er voor de diefstal en het vervoer van de buit slechts weinig tijd is, dat de afstanden vrij groot zijn en fietsen de enige beschikbare transportmiddelen, en tenslotte dat de politie tot grote waakzaamheid geprikkeld was, maken waarschijnlijk dat de dieven in de omgeving van de genoemde jlaatsen gevestigd zijn. Er moeten minstens twee, vaak drie daders bij betrokken zijn, behalve nog de opkopers. Het is een métier, een wat losser werkkring voor deze dieven en een geregelder bron van inkomsten voor de helers.

In het germaanse recht onderscheidde men tussen de grote en de kleine diefstal, en wel, naar gemeen recht, naarmate de waarde van het gestolene boven of onder de grens van vijf schellingen lag.[24] Boven deze grens werd gewoonlijk

[24] *His* p. 178 vv.. Zie ook *Van Heynsbergen* in Themis, deel 86.

de doodstraf toegepast; eronder varieert de strafbedreiging tussen een pak slaag en b.v. het afsnijden van vingers.

Mannheim meent, dat het verschil tussen petty crime en grand crime verdwenen is door de waardeveranderingen van het geld. Het is echter niet geheel verdwenen, integendeel, in het modernste europese wetboek nog weer duidelijk gehandhaafd. In navolging van enige bestaande kantonale rechten onderscheidt art. 138 van de Code Pénal Suisse van diefstal de larcin [25], het zich toeëigenen van roerende zaken van geringe waarde „poussé par la détresse, ou par légèreté, ou pour satisfaire une envie". [26]

Bij de totstandkoming van ons wetboek vond men de waarde van het gestolene nog zeer kenmerkend voor de zwaarte van het misdrijf. Bij de bespreking van de diefstal-artikelen uitte zich aldus de Commissie van Voorbereiding uit de Tweede Kamer [27]: „Zowel wat aangaat de gevolgen voor den bestolene, als wat betreft den misdadigen wil van den schuldige kan eenvoudige diefstal van eene groote waarde aan effecten bijna een veel ernstiger feit zijn dan de gequalificeerde diefstal van voorwerpen van geringe waarde". Zij plaatste zelfs aan het hoofd van haar beschouwingen over deze titel de stelling: „het voornaamste kenteeken voor de zwaarte van het misdrijf (van diefstal) is wel het quantum", maar bedoelde i.p.v. quantum dus eigenlijk *waarde*. Het regeringsantwoord, van moderner inzicht getuigende, was het hiermee niet eens en vergeleek de knaap die het bankbiljet van duizend gulden wegneemt dat toevallig onder zijn bereik komt met de oneindig veel gevaarlijker beroepsmisdadiger die pech had en slechts weinig bemachtigde.

Aangezien de moderne mens behoefte blijkt te gevoelen om de verschijnselen van zijn wereld in getallen te meten, is het niet verwonderlijk dat het bijna een hobby werd van criminologen om de „cost of crime" te schatten. Zeer zorgvuldige studiën over dit onderwerp, voornamelijk in Amerika, brachten de conclusie, dat over de omvang van de schade die de misdadigers jaarlijks de maatschappij berokkenen geen betrouwbare cijfers kunnen worden gegeven.

Onder het hoofd „The cost of crime" vindt men voornamelijk, door de schrijvers zelf niet serieus genomen, astronomische cijfers omvattende hele budgetten van politie, justitie, verzekerings- en beveiligingsmaatregelen, waarvan de waarde der objecten van de economische criminaliteit slechts een klein percentage zal uitmaken. *Sutherland* [28] schrijft dat geschat is, dat de totale kosten van de misdadigheid in de U.S.A. direct of indirect een 10 of 15 biljoen dollars per jaar zouden kosten; „these estimates are completely worthless". Het is maar een gissing, en een die alleen gebaseerd is op oncontroleerbare veronderstellingen. Verder zijn in dit cijfer begrepen de kosten die gespaard hadden kunnen worden als er geen politie en geen berechting bestonden en geen maatregelen behoefden te worden genomen voor het voorkomen en bestrijden van de misdadigheid, — terecht noemt Sutherland deze speculaties, uitgaande van een hemel op aarde, veel te hypothetisch om ze serieus te nemen. Aan de andere kant is het echter redelijk om lasten van de Rechterlijke Macht, Gevangeniswezen en alles wat hierbij betrokken is tot de werkelijke kosten der misdadigheid te rekenen; eerder eigenlijk dan de directe verliezen, die wel de bestolenen belasten, maar die, maatschappelijk gezien, minder „kosten" zijn, dan wel verplaatsingen van bezitsbestanddelen [29].

Gillin [30], die o. a. meedeelt dat in Massachusetts evenveel aan crime uitgegeven wordt als voor onderwijs en opvoeding, oordeelt eveneens dat de schattingen van de cost of crime geen aanspraak mogen maken op wetenschappelijke nauwkeurigheid. *Barnes* en *Teeters* [31] taxeren de totale jaarlijkse verliezen uit diefstal in al zijn kwalificaties tussen 250 en 400 miljoen dollar.

Concreter gegevens over dit onderwerp geeft *Raumer*. Hij wijdt een paragraaf aan „Die Beute" (p. 97 en 98), waarin hij cijfers geeft over de buit bij roof en tot de conclusie komt dat de meeste rovers zich met centenbedragen tevreden moeten stellen. Rovers gaan volgens hem op baar geld af en stelen alleen andere voorwerpen als er geen kasgeld is, bij inbrekende dieven is deze voorkeur niet zo sprekend.

b. *Specificatie der objecten naar hun aard.*

Na hetgeen over de kippendiefstallen en andere vormen van erfdiefstal inzonderheid gezegd is, kunnen de objecten der toeëigening naar hun aard als volgt nader gespecificeerd worden.

In de sectoren I en III kon ik van totaal 1071 diefstallen 717 keer, dat is in bijna 67% van het aantal gevallen, het object der toeëigening vinden. Uit het jaar 1900 heb ik bovendien nog 7 objecten, zonder dat ik echter van dat jaar het totale aantal diefstallen weet; uit het eveneens niet volledige jaar 1889 weet ik twee keer het object van diefstal.

In de hierna volgende staten nu zijn de objecten van de toeëigening naar hun aard verdeeld in de volgende groepen: *vee, pluimvee, voedsel, kleren, brandstof, landbouwgereedschap, vistuig enz., geld en diversen.*

Deze laatste groep zou men gaarne nog verder gespecificeerd zien, maar daarmee zou het overzicht aan duidelijkheid sterk inboeten. Daarom is deze kolom pas bij de samenvatting onderverdeeld, nl. in: *fietsen, genotmiddelen* en *luxe gebruiksartikelen, sieraden enz., vuurwapenen enz., overige diverse objecten.*

Vetgedrukt zijn telkens de namen van objecten die door middel van inbraak werden toegeëigend. De nummering van de noten vangt voor sector III weer opnieuw aan.

[25] Duits: Entwendung, een vorm van de oude Mundraub.
[26] Vgl. *Ernst Hafter*, Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts, Berlin 1937, Teil I, p. 249.
[27] *Smidt* II, p. 465.
[28] *Edwin H. Sutherland*, Principles of Criminology, 3d ed. New York 1947, p. 26.
[29] Zie *Harry Elmer Barnes* and *Negley K. Teeters*, New Horizons in Criminology, New York 1946, p. 78.
[30] *John Lewis Gillin*, Criminology and Penology, New York, 3d ed. p. 83.
[31] T.a.p. p. 21 en 77 vv., cijfers ontleend aan de in 1931 gepubliceerde cijfers van de National Commission on Law Observance and Enforcement, de z.g. Wickersham Commission.

jaar	vee	pluimvee	voedsel	kleding	brandstof	landb.gereedschap vistuig enz.	diversen	geld	noten [1]
1889	vee		4 tarwebroden [1]						
1890 12 objecten in 18 zaken	uit de weide	kippen	eetwaren [2]	dasje	steenkolen	l. gereedschap landb. slede [3] vistuig [4] fuiken [4]	vlaggetje van versiering bierton geweer		[1] Uit bakkerswinkel, na forcering van het winkelraam [2] Daders 2 kinderen [3] Voor 3 borrels aan herbergier overgedaan [4] Aan de Maas
1891 17 objecten in 34 zaken	uit de weide	eenden	aardappelen aardappelen brood veldvruchten appels [5] krentenbroodjes en kadetten [6]	wasgoed schoenen	steenkolen hout		geweer sigaren planken koperen pan	centen [7] geldkistje [8]	[5] Door 12-jarige [6] Uit bakkerswinkel door 2 broertjes van 10 en 11 jaar, die op straat meteen beginnen te eten [7] Door kinderen op school [8] Bij fabrikant gepleegd. De dief wordt ontslagen waarop hij vernieling pleegt bij zijn vroegeren werkgever
1892 11 objecten in 15 zaken		kip	vlees vlees vlees vlees brood aardappelen aardappelen bonen			mest bonestaken			[9] Een dezer 15 diefstallen werd gepleegd door een vreemdeling
1893 11 objecten in 18 zaken		eenden kippen [10] kippen		oude jurk [11]	dennenhout [12] dennenhout steenkolen		biljartballen [13] biljartballen snoepcenten snoepcenten		[10] In grote armoede gestolen [11] Om zodoende vergoeding voor niet betaalde klompen te verkrijgen [12] Door knapen voor hun moeder [13] Door kinderen die er mee spelen willen
1894 3 objecten in 6 zaken		kippen	zakken meel	kleren					
1895 18 objecten in 21 zaken		konijnen [14] konijnen konijnen konijnen konijn	appels	broek	hout uit bos hout uit bos brandhout steenkolen	hoofdstel visnet	jachtgeweer een hond ijzer ijzer zink en ijzer		[14] Bij de armenmeester van Berghem
1896 12 objecten in 21 zaken		konijnen	5 eieren [15]	wasgoed lap stof	hout	hooi en hout paardenhaar	koperen ketel horloge en pijp [15] rolgordijnen genever **goud en zilver** [16]		Viermaal poging een snoepwinkel binnen te dringen door jeugdigen [15] Door een kind van 11 jaar [16] De eerste inbraak
1897 10 objecten in 10 zaken		kippen kippen 1 kuiken		1 p. klompen kleren [17] wasgoed rok	cokes	2 jute zakken halster			[17] Een diefstal in een logement

[1] N.B., niet alle noten zijn verwijs-noten.

jaar	vee	pluimvee	voedsel	kleding	brandstof	landb.gereedschap vistuig enz.	diversen	geld	noten
1898 41 objecten in 49 zaken		kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen **kippen**	eetwaar aardappelen abrikozen appels **eieren** **eetwaar** **eetwaar** **eetwaar** **eetwaar** **eetwaar** **eetwaar** **eetwaar** **eetwaar** **eetwaar** **eetwaar**	kleren [18] klompen	kuiphout-afv. [19] omheiningsp. [19]	bijl gras	horloge horloge armb.horloge [20] lood **drank** **niets** [21] **niets** **niets** **niets**	enig geld	[18] Worden bij een kippendiefstal meegenomen [19] Gebruik voor de kachel staat vast [20] Door dievegge, die reeds eerder stroopte en een ketel stal [21] Bij insluiping tijdens vroegmis In dit jaar beginnen de z.g. „kelderdiefstallen"
1899 29 objecten in 30 zaken	koe uit de weide	kippen **kippen** **kippen** **kippen** **kippen** **konijnen** **kippen**	vlees [22] worst [22] eieren **kaas, eieren** **eetwaar**	kleding [23] manufact. [23] wasgoed	steenkolen	schoppen hooi volle bijenkorf **koren**	bierglazen drank [24] **drank** **horloge** **bier**		[22] Door stakers, van werkwilligen, die tijdens slapte voor de fabrikanten tegen lage lonen heideplaggen steken [23] Door dienstbode [24] Uit winkel
1900 7 objecten		kippen kippen **konijnen**	**boter** **boter** **kaas** **vet** **eieren** **worst** **brood**			hooi			
1924 27 objecten in 30 zaken	varken	kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen	spek spek aardappelen	**manufacturen**	planken dennenboom	veevoer	fiets fiets fiets drank breekijzer [1]	2 × geld (*f* 66 en *f* 80) **2 × geld** **(*f* 18 en *f* 187)**	[1] De dief wordt des nachts aangehouden, ervan verdacht op het inbrekerspad te zijn. Het breekijzer werd herkend als afkomstig van de fabriek waar de man werkte, zodat veroordeling wegens diefstal volgde
1925 29 objecten in 37 zaken	vee vee	kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen	graan **spek en vlees**		hout hout	kruiwagen	fietsen glasramen sigaren **schoolbeh.**	**6 × geld** **(*f* 10 tot *f* 320,** **gem. *f* 126.33,** **samen *f* 760)**	[2] Een diefstal wordt door Ossenaar gepleegd in het H. v. Bewaring te Den Bosch

jaar	vee	pluimvee	voedsel	kleding	brandstof	landb.gereedschap vistuig enz.	diversen	geld	noten
1926 21 objecten in 38 zaken		kippen kippen kippen kippen **kippen**	vet	manufacturen **kledingst.**			fiets fiets fiets **rookwaren** **rookwaar** **rookwaar** **rookwaar** **drank** **eau de cologne** **messen**	**offerblokken** **2 × geld** **(f 2 en f 55)**	
1927 32 objecten in 48 zaken		kippen kippen kippen kippen kippen	**spek** **vlees** **vlees** **vlees** **vlees** **eieren**	manufact. [3] **manu-** **facturen**	steenkolen		fiets fiets fiets fiets biljartballen auto **fietspenning** **sigaren** **sleutels** **niets** **niets** **horloge** **jachtgeweer**	**7 × geld** **(f 8 tot f 550,** **gem. f 210.14,** **samen f 1471)**	[3] Van de spoorwegen
1928 65 objecten in 92 zaken		kippen kippen kippen kippen kippen	**ham** **ham** **ham** **vlees** **vlees** **vlees**	wasgoed **sajet en :** **sokken** **kleren**	boom	vruchtbomen	damestas actentas vloerkleed fietslamp fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets **fiets** **chocolade** [5] **horloge** **timmerger.sch.** **rookwaren** **rookwaren** **zeep** **sigaren** **drank** **drank** **revolver** **tafelzilver** **niets** **niets**	muntmetergeld 5 × geld [4] 5 x geld (f 5 tot f 150, gem. f 45, samen f 225) spaarpotten geldswaardige papieren **23 × geld** **(f 3 tot f 1680,** **gem. f 197.26,** **samen f 4537)**	[4] De diefstal van 150 gulden is gepleegd in een bordeel [5] Bij de spoorwegen [6] Hierbij is een roofoverval op straat

jaar	vee	pluimvee	voedsel	kleding	brandstof	landb.gereedschap brandstof	diversen	geld	noten
1929 37 objecten in 43 zaken	**varken**	kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen **kippen**	**eetwaar** **kruidiersw.** **ham**	wasgoed wasgoed mantel schoenen [7] **kleren** **bontmantel**	steenkolen	**kippenvoer**	zink deursloten benzine fiets **fiets** **goud en zilver** [8] **sigaren**	muntmetergeld muntmetergeld 5 × **geld** (**ƒ 60 tot ƒ 550,** **gem. ƒ 181.40,** **samen ƒ 907**)	[7] Voor ieder der drie dieven een paar [8] Bij goudsmid; waarde 1500 gld.
1930 62 objecten in 81 zaken		kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen **kippen**	vet vlees vlees vlees **spek en eieren**	wasgoed wasgoed manufacturen **linnengoed** **kledingst.**	planken kolen		drank en glazen hond kachel kachel gloeilampen goud teervaten geweer suikergoed fietslamp fiets fiets fiets fiets fiets fiets **rijwielonderd.** **fietslamp** **geweer en patr.** **horloge** **fles wijn en sleutels** **gereedschap** **sigaren**	muntmetergeld 5 × geld (ƒ 5 tot ƒ 55, gem. ƒ 32.60, samen ƒ 163) **11 × geld** **(ƒ 8 tot ƒ 5800,** **gem. ƒ 1001.60,** **samen ƒ 11018)**	[9] Hierbij drie spoorwegdiefstallen
1931 51 objecten in 64 zaken		duiven duiven konijnen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen **kippen** **kippen en konijnen**	vlees schaap **een halve kaas**	wasgoed kleding jas bedlakens			fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets hondenkar snijmachine koopm.goederen fietspenning koffer **sigaren en postzegels** **1300 sigaren** **snoepgoed** **sigaren** **4 fietspenningen**	4 × geld (ƒ 8 tot ƒ 31, gem. ƒ 21, samen ƒ 84) **postzegels** **6 × geld** **(ƒ 7 tot ƒ 1500,** **gem. ƒ 265,** **samen ƒ 1590)**	[10] In de weide geslacht

jaar	vee	pluimvee	voedsel	kleding	brandstof	landb.gereedschap vistuig enz.	diversen	geld	noten
1932 81 objecten in 106 zaken		kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen kippen	vlees fruit en huishoudelijke artikelen	wasgoed wasgoed mantel en paraplui rijglaarzen **kleren** **manu-** **facturen**	steenkolen	kunstmest bloemplantjes	auto koffer [11] tabak horloge toiletdoosje grafmonument bloempot bloemtafel waswringer sleutels en gereed- schap [12] tuingereedschap vloerkleed fiets **tafelzilver en** **horloge** **klok** **drank** **rookwaren** **sigaren** **tafelzilver** **tafelzilver** **sieraden** **gouden ring** **gouden ring** **11 revolvers** **met munitie** **bier** **klok en tas**	muntmetergeld **portemonnaie** **niets** **postzegels** **4 × geld** **(ƒ 40 tot ƒ 300,** **gem. ƒ 148.50,** **samen ƒ 594)**	[11] Uit parkerende auto [12] Van het kerkhof

jaar	vee	pluimvee	voedsel	kleding	brandstof
1933		kippen	ham	wasgoed	paal
79 objecten		kippen	vlees	costuum	hout
in 85 zaken		**kippen**	kaas	wollen stof	
			krenten	japon en	
			vlees	gordijnen	
			eieren	kousen	
			boter	mantel	
				kledingstukk.	
				overjas	
				hand-	
				schoenen	
				kleding	
				manufac-	
				turen	

landb.gereedschap vistuig enz.	diversen	geld	noten
	fiets	offerblokken	13 Uit een auto
	fiets	7 × geld	
	fiets	(*ƒ* 8 tot *ƒ* 108,	
	fiets	gem. *ƒ* 42.50,	
	fiets	samen *ƒ* 298)	
	fiets	**zegels**	
	radio	**effecten**	
	suikergoed [13]	**23 × geld**	
	2 flessen wijn	**(*ƒ* 2 tot *ƒ* 800,**	
	gereedschap	**gem. *ƒ* 234,**	
	sigaren	**samen *ƒ* 5381)**	
	fietsdynamo	**4 × boter ter**	
	maten	**waarde van**	
	hond	***ƒ* 130 tot *ƒ* 1260**	
	rookwaar		
	horloge		
	horloges		
	niets		
	niets		
	niets		
	niets		
	niets		
	bonbons		
	sigaren		
	drank		
	fiets		
	horloge en		
	geweer		
	revolver		
	geweer		
	goud en zilver		

jaar	vee	pluimvee	voedsel	kleding	brandstof
1934 92 objecten in 125 zaken	koe vee **varken**	eenden kippen	vlees en spek vlees en spek **vlees en spek** **600 pond spek** **vet** **vet** **fles augurken** **kruideniersw.** **kruideniersw.**	kledingstukk. kledingstukk. kleding schoenen **lakens** **beddelakens** **costuum** **kleding** **wollen trui**	planken planken steenkolen steenkolen

landb.gereedschap vistuig enz.	diversen	geld	noten
haver fiets	fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets fiets fietspenning fietspenning fietspenning fietszadel rijwielonderdelen actentassen sigarett. en snoep marktgoederen zeemleer ijzeren palen v. d. weide ladders kachelpijp flessen bier goud **horloges en sieraden** **horloge** **horloge** **horloge** **goud** **rozenkrans** **fiets** **fietspenning** **tabaksdoos** **rookwaren** **drank** **kappersgerei** **revolver met patronen** **drank**	8 × geld (*f* 5 tot *f* 4550, gem. *f* 595.75, samen *f* 4766) zegels **13 × geld**[16] **(*f* 10 t. *f* 1900) gem. *f* 4633 samen *f* 6028** **beurs** **beurs** **muntm.geld** **muntm.geld**	[14] Hierbij 2 spoorwegdiefstallen [15] Van een 30-tal winkeldiefstallen was geen aangifte gedaan; de buit bestond uit kleinigheden en de daders waren beginnelingen van 19 en 20 jaar oud [16] Hierbij 3 gevallen van straatroof [17] Een der inbraken werd in een kerk gepleegd

Totalen van de objecten der toeëigening.

	Sector I 1889-1900	daarvan met braak	Sector III 1924-1935	daarvan met braak
vee uit de weide	3	—	5	—
vee uit hok of stal	0	—	2	1
pluimvee	37	—	106	6
voedsel	43	—	50	26
kleding	17	—	50	19
brandstof	14	—	16	—
landb. gereedsch. enz.	19	—	7	5
geld	2	—	147	109
diversen				
fietsen	0	—	78	3
genotmiddelen, luxe	5	—	41	28
sieraden en gemakkelijk verzilverbare zaken	2	1	31	22
vuurwapenen enz.	3	—	9	8
overige diverse objecten	16	—	57	11
	161	1	599	238

De scheiding tussen toeëigening met en zonder braak of overval is niet volstrekt betrouwbaar, al berust zij op de gegevens van de politiememoranda; aldaar blijken de benamingen diefstal en inbraak vrij willekeurig gebruikt te worden.

De 2 gevallen waarin in sector I geld gestolen werd betreffen zeer kleine bedragen. Bij de 147 gevallen van sector III zijn medegerekend 3 diefstallen van een beurs met onbekende, waarschijnlijk geringe, inhoud, 8 gevallen van muntmeterdiefstal, 2 gevallen van het lichten van offerblokken, 4 gevallen van zegels, 3 van effecten en andere geldswaardige papieren en 1 spaarpot. Niet meegerekend zijn 4 gevallen waarin verpakte, courante en direct voor in totaal f 1260 doorverkochte boter het object was.

Zonder inbraak of roof bedroeg de buit aan baar geld in 31 gevallen *f* 5682, d.i. gemiddeld f 183 per keer; met inbraak of roof in 102 gevallen f 32.448, d.i. gemiddeld f 318 per keer.

Over de besteding van de buit wordt nader gesproken in Deel IV, Hoofdstuk III, § 3 en 4.

DEEL IV

De delinquenten

HOOFDSTUK I

Algemeen

De delicten groepeerde ik bij de telling van het gehele materiaal (Deel I, Hoofdstuk II § 1) en bij de bespreking van de criminaliteit (Deel III) in een rangschikking, welke nog zal moeten worden verantwoord. Bij de bespreking van de criminaliteit was het nog van betrekkelijk weinig belang naar welk systeem de delicten behandeld werden, maar de beschouwing van de delinquent leidt noodzakelijk tot onderscheiding der misdrijven naar hun type.

Het zou gemakkelijk zijn als men, om tot deze onderscheiding te komen, een eenvoudige coupure kon nemen uit de stof van ons Wetboek van Strafrecht. Helaas blijkt de indeling van dit Wetboek voor zulk een kunstgreep ten enenmale ongeschikt. Bij de totstandkoming van ons Wetboek is veel gedacht over de rubricering, en aan critiek op het ontwerp heeft het in dezen niet ontbroken — men leze er het advies van de Raad van State en de nota van Oldenhuis Gratama [1] op na —; de Minister heeft zijn volgorde echter kunnen handhaven. Het resultaat is o.a. dat van het tweede Boek de titels VI, XV, XVI, XVIII, XIX, XX, XXI, XXIII en XXVII misdrijven inhouden met een agressief karakter; ook in andere titels, als bv. de XIVde, komen nog agressieve delicten voor.

De Criminele Statistiek helpt ons evenmin aan een groepering van de agressieve delicten. De uitgave over 1940 groepeert in staat 35 (blz. 38) de titels XIX, XX en XXI van het Strafwetboek als „misdrijven tegen lijf en leven". De vraag is of hier het weglaten van de titels VI, VII, mogelijk ook XIV en XV, juist is. Op blz. 18 worden de strafbare feiten van staat 9 verdeeld in zedenmisdrijven, economische misdrijven en „misdrijven tegen leven en persoon." Er wordt niet kenbaar gemaakt welke misdrijven deze groep precies bevat. Zorgvuldig narekenen van de cijfers in staat 9 (daaraan voorafgaand) leert, dat bedoeld zijn: a. eenvoudige belediging, b. mishandeling zonder zwaar lichamelijk letsel of dodelijk gevolg, c. mishandeling van ambtenaren zonder zwaar lichamelijk letsel of dodelijk gevolg, d. doodslag, moord en mishandeling met zwaar lichamelijk letsel of dodelijk gevolg.

Merkwaardig genoeg blijken de belangrijke groepen Wederspannigheid en Vernieling buiten deze driedeling te vallen. Vormen deze delicten klassen op zich zelf, of behoren zij toch gegroepeerd te worden bij andere? Zo ja, bij welke?

De moeilijkheden blijken te ontstaan, doordat men bij indelingen van de bijzondere delicten in het strafrecht pleegt uit te gaan van een defensief criterium, naar het rechtsgoed en zijn bescherming toegerekend. Het is het geldende criterium waaraan ook auteurs die herordenend willen groeperen, als *Simons,* blijken vast te zitten. Ook elders is men nog niet verder. Als voorbeeld noem ik slechts *Hacker* en *Mannheim.*

De tabellen van *Ervin Hacker* in Die Kriminalität des Kantons Zürich [2] lijden aan verwarring in hun defensieve basis: het uitgangspunt is een verdeling in

[1] Smidt II, p. 8 en 9.
[2] Miskolc 1939.

delicten tegen „Leib und Leben" en tegen „das Vermögen", maar desondanks heeft de (bovendien niet steeds gelijke) rangschikking nog afzonderlijk Betrug opgenomen en een aparte groep „Delikte der öffentlichen Beamten", die dus niet op de defensieve basis staat.

Ook *Mannheim* [3] gaat uit van wat hij noemt „Necessary legal protection to the fundamental values of human society"; deze waarden zijn dan *human life, sexual and family life* en *property*.

Voor een existentiële beschouwing van de dader, zoals de criminologie die behoeft, is een offensief criterium, van deze dader en zijn intentie uit, het enig juiste. Het blijkt de meest bruikbare misdrijvenverdeling op te leveren. Zo komt de verlating van hulpbehoevenden (titel XV) neer op misdadigheid tegen het leven en de persoon van hen tot wier onderhoud, verpleging of verzorging men „krachtens wet of overeenkomst verplicht is", maar een agressief karakter dragen de misdrijven van de artt. 255 t/m 259 eigenlijk nimmer. Zo is het ook met alle culpose lijf- en levensdelicten.

Nog duidelijker wordt de ondoelmatigheid van het verdedigingsbeginsel openbaar in de vernieling of zaakbeschadiging. Deze 4 misdrijven van titel XXVII worden algemeen onder de strafbare feiten tegen het vermogen gerekend. (Vgl. *Simons* [4], zie ook staat 20 van de Crim. Stat.). Dit is te begrijpen wanneer men uitgaat van het aangevallen of in gevaar gebrachte rechtsgoed. Toch zouden zij daartoe m.i. slechts behoren indien zij een acquisitief karakter droegen, een gerichtheid op het verkrijgen van goederen of diensten vertoonden, of als er enige betrekking was tussen de misdadiger en het economische goed zelf. En daar zit geenszins het geval is, maar de intentie veeleer een aanval is op de maatschappij of tegen natuurlijke personen, welke slechts gerealiseerd wordt in hun vermogensbestanddelen, moet de vernieling tot de agressie-delicten gerekend worden [5]. Om dezelfde reden is ook de wederspannigheid beter onder de agressie-misdrijven te brengen en wellicht geldt voor een deel der zedendelicten hetzelfde.

Ik geef er derhalve de voorkeur aan, niet te spreken van misdrijven „tegen lijf en leven" of „tegen leven en persoon", zoals de Criminele Statistiek zich min of meer onzeker uitdrukt, maar van *agressieve misdrijven*, waarbij de dader zich opzettelijk tégen zijn omgeving gedraagt, deze hetzij in de persoon van een tegenstander, hetzij in diens goederen willende treffen, en van *economische misdrijven*, waarin het acquisitieve karakter ten behoeve van de dader zelf domineert; dat de misdadiger in deze laatste delicten ook een tegenstander raakt is niet het doel van de gedraging.

Dat het Wetboek deze indeling niet heeft gevolgd bij zijn ontstaan in de vorige eeuw is minder vreemd, dan het feit, dat onze beoefening der strafrechtswetenschap in de laatste 60 jaren, ten onrechte, bijna uitsluitend gebaseerd was op het Eerste Boek van ons Wetboek. De litteratuur mag zich beroemen op uitgebreide studiën van doctrinair karakter, maar tegenover vele subtiele nuances in de gedachten over de algemene leerstukken staat een gemis aan belangstelling in de bijzondere delicten en hun verscheidenheid. Terwijl toch het sociale phenomeen van het strafbare feit en dat van de dader de alpha en de omega zijn van het strafrecht.

[3] Criminal Justice and Social Reconstruction, p. 7 vv., 60 vv. en 35 vv..
[4] Leerboek II, p. 5.
[5] In de bezettingsjaren bleek deze agressieve trek van de vernieling (veelal tegen politieke tegenstanders gepleegd) versterking te krijgen door intenties tegen de openbare orde.

Wij moeten het *Sauer* stellig als een verdienste toerekenen dat hij zijn Kriminalsoziologie, die eigenlijk strafrechtsstudie is, wèl bij dit begin aanvangt.

Sauer's indeling in Greifer- en Schieber-groepen [6], elk weer onderverdeeld in tweeën, laat ik buiten beschouwing; belangrijker acht ik nog zijn tweede hoofdverdeling, welke de eerste doorkruist; deze zij de basis van onze verdeling. Hij onderscheidt nl. (p. 183 vv.) drie groepen van delicten:

I. een groep, die de geweldscriminaliteit, de gemeengevaarlijke delicten en de politieke [7] criminaliteit omvat;
II. een groep, waartoe de vermogensdelicten (zonder roof, vernieling en afdreiging, wel te verstaan) behoren met de valsheidsdelicten, koppelarij en het souteneursbedrijf;
III. een derde, kleine groep van zwakheidsdelicten, als ontucht, bedelarij en verschillende schuldmisdrijven; inderdaad behoren de culpose delicten tegen het leven tot een andere groep dan de corresponderende opzet-misdrijven.

Een verdere algemene beschouwing over de indeling van de strafbare feiten kan hier niet het doel zijn. Mij beperkende tot de delicten, die in de criminaliteit van Oss van belang zijn, heb ik in Deel I, Hoofdstuk II, § 3, het boven aangeduide systeem in grote lijnen volgend, de delicten als volgt ingedeeld:

I. belediging (artt. 261, 266, 270 en 271 Sr.)
bedreiging met geweld, enz. (285)
huisvredebreuk (138)
vernieling of beschadiging van goederen (350)
wederspannigheid (180)
mishandeling (300, 301, 302, 303)
doodslag en moord (287, 289);
daarna de brandstichting (157, 328), met een tabel voor onverklaarde branden.
II. roof (311, 312)
gekwalificeerde (meestal door braak en vereniging) diefstal (311)
eenvoudige diefstal (310)
verduistering (321, 322)
bedrog (326, 333).
III. openbare dronkenschap (453)
landloperij (432)
bedelarij (253).

In deze indeling van het statistische materiaal werd dus de brandstichting, die een agressief karakter kàn hebben maar ook een zuiver vermogensdelict kan zijn (bedrog van de assuradeur), tussen de 2 hoofdgroepen in geplaatst en de roof, met zijn onmiskenbaar agressief karakter weliswaar grenzend aan groep I, toch in de groep der vermogensdelicten ondergebracht. De derde groep bleef en blijft vrijwel buiten beschouwing.

De agressieve misdrijven zijn volgens Sauer van overwegend endogene oorsprong; zij zijn m.i. centrifugaal van aard, de agressie is uitstraling van energie, eruptief; de aangevallen objecten staan tot de agressor in een persoonlijke relatie, die vaak van korte duur („einmalig") is; hetzelfde doelwit keert zelden terug, bij recidive is weer een andere rechtsgenoot het object.

De tweede groep is die van de minder persoonlijk getekende misdrijven; het

[6] *Wilhelm Sauer*, Kriminalsoziologie, Berlijn 1933.
[7] „Revolutionnaire" bedoelt Sauer eigenlijk; de politieke delinquentie waarmee Nederland in de oorlog bezocht werd, is, voor het overgrote deel der meelopers en profiteurs, stellig wat anders dan de politieke criminaliteit die de criminologie tot dusver kende.

doelwit, dat materieel is, is altijd hetzelfde: geld of goed, en tussen dit steeds terugkerend object en de delinquent bestaat geen persoonlijke relatie; bij recidive is er weer hetzelfde onpersoonlijke object; eigenbaat is het motief, de gerichtheid van de daad is naar de dader toe, met hem als middelpunt centripetaal.

Bij de eerste groep zijn structuur en cultuur van de dader, bij de tweede zijn sociale omstandigheden van overwegend belang. Het sterker persoonlijke karakter van de eerste groep zou, volgens Sauer, mede uitkomen in de omstandigheid, dat de taal er minder onderscheidingen in aanbrengt en de daders niet naar typen onderscheidt, maar alleen naar een meer of minder: de vechtersbaas, de bekkensnijder, de doodslager en de moordenaar vormen hetzelfde type. Terwijl daarentegen de woorden die voor de andere groep ter beschikking zijn: heler, dief (rover), bedrieger en woekeraar, op ruime kwalitatieve schakeringen, die de leek hierin voelt, wijzen.

In de opstelling zijn in groep I de delicten naar de toeneming van de agressiviteit en in groep II naar toenemende arglist en afnemende openlijkheid geplaatst.

Vrijwel zuivere *vermogensdelinquenten* blijken te zijn:

van Duisburg	(P 32)	Deze 11 pleegden tezamen 30 misdrijven; op 2 brandstichtingen en 6 roofovervallen na, alle diefstallen.
Cornelis van Oers	(P 48)	
Schram	(P 51)	
Christianus Schroeder	(P 20)	
Lambertus Stel	(P 27)	
Ronde	(P 50)	
Vloer	(P 19)	
Vestdik	(P 52)	
Vlies	(P 54)	
Worm	(P 57)	
Zuithoff	(P 63)	

Van de overige 54[8] delinquenten, die dus agressieve delicten pleegden, hetzij uitsluitend, hetzij naast andere, heb ik de mate van agressie getracht te waarderen door aan elk hunner punten toe te kennen naar de volgende schaal:

brandstichting	1	Het agressieve karakter van het, overigens tegen het vermogen gerichte, brandstichtingsmisdrijf noopt m.i. het in de groep der zwakste agressiedelicten op te nemen.
belediging	1	
bedreiging (285 Sr.)	1	
huisvredebreuk	1	
vernieling	1	
wederspannigheid	2	
184 Sr. (ambtsbelemm.	2	
mishandeling	2	
roofoverval	2	De agressie in het vermogensdelict roofoverval, waarbij er de kans maar geen zekerheid is op contact met het slachtoffer, waardeer ik op 2,
beroving	3	de beroving, gewoonlijk op straat, waarbij de rover zich altijd rechtstreeks tot zijn slachtoffer wendt, op 3 punten.
zware mishandeling	3	
afdreiging	3	
doodslag	4	
roofmoord	4	
moord	4	

[8] De figuren van minder locaal belang, als Henri Kant, en zij welker criminele carrière onvoldoende gegevens bevat, werden buiten beschouwing gelaten.

In het hierna volgende overzicht worden geteld in de kolommen:

I. het totale aantal aan het licht gekomen misdrijven, met uitzondering van smokkelarij (soms op het strafregister meegeteld als misdrijf);
II. het aantal agressieve delicten;
III. idem, minus roofovervallen en brandstichtingen; agressieve delicten in engere zin dus;
IV. het aantal brandstichtingen;
V. de totale scores aan punten toegekend aan de delinquenten voor de agressieve delicten van II;
VI. in deze kolom worden de delinquenten gewaardeerd als
  a = uitsluitend *agressief*;
  da = *diefachtig agressief*, dwz. het cijfer onder III is tenminste 3, of in enkele gevallen minder dan 3, maar dan tenminste de helft van I, terwijl er tevens economische delicten gepleegd zijn;
  ad = *agressieve dief*, dwz. de economische delinquentie domineert; het cijfer voor III is minder dan 3 en er zijn niet tevens andere delicten gepleegd.

	I	II	III	IV	V	VI
Jaap Bron	4	4	4	—	7	a
Cieremans	3	3	2	1	4	a
Groot	4	4	3	0	8	a
Willem Hooy	6	6	5	1	12	a
Hoppe	6	5	1	4	5	a
Jan van Nispen	3	2	2	—	3	a
Visser	5	5	5	—	12	a
Bongers	21	11	11	—	23	da
Kees Bron	21	5	3	—	11	da
Wim Bron	16	10	3	2	20	da
Daamen	33	18	17	—	38	da
Gans	8	4	4	—	9	da
Hesselink	18	14	13	1	25	da
Haalover	23	19	19	—	33	da
Hart	17	4	4	—	10	da
Hoogeveen	7	5	5	—	10	da
Puck Hooy	14	6	5	—	14	da
Hornikx	12	8	8	—	14	da
Godfried Kop	9	4	4	—	9	da
Van Loenen	2	2	1	1	2	da
Petrus Mak	19	12	3	4	22	da
Joh. te Mortel	47	29	17	3	59	da
Mar. te Mortel	20	8	6	1	18	da
Corn. van Nispen	29	4	4	4	21	da
Jac. van Nispen	68	15	12	1	30	da
Joh. van Nispen	25	15	12	1	23	da
Noest	4	28	13	1	51	da
Pijnenborg	20	11	3	—	21	da
Driek Sossen	58	9	3	—	20	da
Toon Sossen	69	13	6	—	31	da
Joep Schroeder	32	10	7	3	17	da
Mar. Schroeder	18	7	3	1	14	da
Servaas Schroeder	11	6	6	1	12	da
Adr. Stel	2	1	1	—	2	da
Verbunt	3	2	2	—	3	da
Van Zaayen	3	6	4	—	10	da

	I	II	III	IV	V	VI
Koosje Bron	32	14	2	—	25	ad
Adriana Bunzel	5	1	1	—	1	ad
Hoek	13	8	8	1	18	ad
Gerrit Hooy	11	4	—	2	7	ad
Kever	4	2	1	1	3	ad
Frans Kop	2	1	1	—	2	ad
Joh. Kop	36	9	1	1	21	ad
Van de Maes	4	3	2	—	5	ad
Ant. te Mortel	6	4	—	1	10	ad
Leo van Nispen	5	1	1	—	2	ad
W. van Oers	7	1	1	—	1	ad
Klaartje Pruul	4	2	2	—	4	ad
Jan Sossen	5	1	1	—	1	ad
Georgius Stel	17	5	1	—	10	ad
A. de Stoppelaar	4	4	2	2	4	ad
Ummels	5	3	2	—	5	ad
Westerhuis	5	2	1	—	3	ad
Winkel	7	4	1	—	8	ad

De 13 groepen van delinquenten die (ook) agressieve delicten pleegden laten zich als volgt samenvatten:

	I	II	III	IV	V
a (7)	31	29	22	6	51
da (29)	634	286	199	24	572
ad (18)	172	69	21	8	130

Bij deze groepen verhouden zich de agressieve delicten in engere zin tot het totaal der aan het licht gekomene, deze laatste op 100 gesteld, als volgt:

	I	III
a	100	70.4
da	100	31.2
ad	100	12.2

Hieruit blijkt hoe verschillend belangrijk het bestanddeel der agressiviteit in de gehele criminaliteit is. De puntentotalen aan agressie van de 3 groepen van delinquenten verhouden zich telkens tot elke 100 gepleegde delicten als volgt:

	I		V				
a	100	delicten	175.9	gemiddelde	puntentotaal	aan	agressie
da	100	„	90.2	„	„	„	„
ad	100	„	75.	„	„	„	„

Het eerste wat ons opvalt is, dat de a- en de d-misdadigheid bij onze delinquenten verreweg het meest gemengd voorkomen. Deze gemengdheid toont aan, dat de Ossenaren zich niet, overeenkomstig de opvatting van Sauer en gelijk een deel van de crimineel-biologen wil [9], in endogene en exogene misdadigerstypen laten verdelen.

Dit strookt met de opvatting van *E. H. Rosenfeld,* die zijn onderzochte personen als volgt indeelde: A = aanlegmens; A(M) = idem, met sterke milieu-in-

[9] Misschien het meest overtuigend verdedigde *S. Poznychew* deze verdeling, in Verbrechertypen, Monatsschrift 1928, p. 65 vv..

[10] Rede op het congres van de Kriminalbiologische Gesellschaft te München 1930, Mitteilungen III, Graz 1931.

vloeden; A + M = de verhouding is 50-50 (dus de aanduiding had ook M + A kunnen zijn); M(A) = milieumens met sterke aanlegfactoren; M = milieumens.

Evenzo gaf de crimineel-bioloog *Eugen Krassnuschkin,* directeur van het Moskouse Kabinet, op het Octobercongres 1928 van de Kriminalbiologische Gesellschaft blijk de indeling niet te erkennen; volgens hem zal nooit kunnen worden aangegeven waar in de veroorzaking van misdaad het biologische ophoudt en het sociale begint en omgekeerd.

Het is in de eerste plaats de vraag, of in het algemeen uit het bestaan van de twee delictentypen geconcludeerd kan worden tot het voorkomen van overeenkomstige delinquententypen.

De Osse misdadiger pleegt, zoals wij zagen, in het algemeen misdrijven van beide typen. Dit maakt het noodzakelijk, te trachten hem in deze combinatie van mogelijkheden te verstaan. Heeft het exogeen veroorzaakte misdrijf van deze keer niet te maken met het endogeen veroorzaakte van een andere keer? Of ontstaan, zoals *Adolf Lenz* [11] het ziet, het endogene en het exogene misdrijf beide overwegend uit het innerlijk van het individu — zowel in drift, als bewust, en in het laatste geval dus na een (verloren) strijd tussen drift en remming? Ontstaat dus een stijgende bereidheid tot „Reizbeantwortung" uit aanleg en drift evengoed als uit prikkels die aan de omgeving ontleend worden?

Abrahamsen [12] zegt: omdat de mens nu eenmaal in alles èn als individu handelt èn als lid van de gemeenschap, is de invloed van binnen en van buiten altijd van belang bij elk misdrijf. Inderdaad is de individu dermate ingebed in zijn gemeenschap, dat elke zijner uitingen door deze gevoeld wordt en elke overschrijding van recht een inbreuk op de gemeenschap betekent. Ook als deze overschrijding geheel uit zijn innerlijk zou zijn voortgekomen, zal het feit, dat de dader ermee in strijd met zijn gemeenschap komt en dat hij, zich bewust dat dit geschiedt, zichzelf tòch doorzet, een onjuiste verhouding tot de gemeenschap meebrengen en een zeker exogeen karakter aan het misdrijf geven.

Abrahamsen komt tot de formule: $\text{crime} = \frac{\text{T (tendency)} + \text{S (situation)}}{\text{R (resistance)}}$.

Hierop moet in de eerste plaats de critiek herhaald worden, die *Bonger* [13] reeds op de formule van Ferri leverde. In de tekens van Abrahamsen zou deze geluid hebben C = T + S; maar een enkel S-teken voor het criminoplastische milieu geeft de gecompliceerdheid van de milieufactoren niet voldoende aan. Het milieu werkt namelijk steeds tweevoudig: in de eerste plaats zijn er de omgevingsfactoren, die de individu van zijn geboorte tot het ogenblik van de daad hebben gevormd; in de tweede plaats is er de concrete situatie van het ogenblik, waarop het feit begaan wordt. Bijvoorbeeld de situatie van nood, die tegen gunstige milieufactoren van tot dusver inwerkt, of de verleidingssituatie, die ongunstige opvoedingsfactoren kan versterken.

Verder is de vraag gerechtvaardigd of de deelstreep, die deze formule een enigszins exacte aanblik geeft, juist is [14]; een eenvoudig minteken ware misschien juister. Aldus gecorrigeerd zou de formule luiden: C = T + S(urroundings) + S(ituation) — R. Niettemin zouden er ook dan nog principiële beden-

[11] Grundriss der Kriminalbiologie, Weenen 1927.

[12] *David Abrahamsen,* Crime and the human mind, Columbia University Press 1945, p. 25 vv..

[13] Inleiding tot de Criminologie, Haarlem 1932, p. 164.

[14] Immers, zou in de formule van Abrahamsen de R tegen T + S opwegen, dan zou in werkelijkheid C = nul zijn, terwijl hij in de formule = 1 zou worden.

kingen tegen de formule in haar rangschikking van de factoren overblijven. Indien men ervan uitgaat — hetgeen ik meen te moeten doen — dat misdadigheid in beginsel geen uitzonderingstoestand is, wordt de functie van de R een geheel andere. Deze R, die de mens van misdadigheid afhoudt, is samengesteld uit christelijke en humane ethische waarden en maatschappelijke krachten als vrees voor straf en voor prestigeverlies. Maar evengoed als men die R dan kan aftrekken van de positief tot misdadigheid leidende factoren, kan men ook die R zelf verminderen met de T- en S-factoren.

Indien er nog één wetenschap over mocht blijven die niet als hulpwetenschap aan de criminologie wordt dienstbaar gemaakt, kan dit het best de wiskunde zijn. Indien het namelijk mogelijk zou zijn, een formule samen te stellen met de in bovenbedoelde zin nieuw gewaardeerde elementen, zou de waarde ervan immers nog zeer twijfelachtig zijn. De criminele impuls zou er zich nog geenszins mee laten bepalen, noch datgene, wat aan de impuls richting gaf. Wij zouden er geen antwoord mee krijgen op de vraag, waarom traumata in het ene geval een psychose, in het andere geval een neurose en in het derde geval een misdrijf veroorzaken [15].

Wij zullen goed doen, hierna te trachten èn van de economische èn van de agressieve criminaliteit mogelijke endogene en exogene factoren te ontdekken. Allereerst echter worde de, althans voor Oss, belangrijk gebleken katalysator van misdadigheid: het alcoholisme, besproken.

[15] Abrahamsen, p. 26.

HOOFDSTUK II

Het Alcoholisme

De medicus Abrahamsen [1] ziet in zijn formule $C = \frac{T + S}{R}$ de factor R, dus de weerstand die de crimineel kan opbrengen tegen de combinatie van tendens en milieufactor, verzwakt door de gevolgen van mentale en organische storingen als encephalitis, diabetes, alcoholintoxicatie en vele meer. De laatstgenoemde is voor ons onderzoek belangrijk. Met de negatieve, weerstandverzwakkende, betekenis is echter nog niet alles gezegd van drankmisbruik en misdadigheid. In het bijzonder voor de agressieve criminaliteit kan de alcohol positief, prikkelend, werkzaam zijn. *Van der Hoeven* [2] wijst op de vermeerdering der bewegingsimpulsen, het ontstaan van een ware bewegingsdrang, kenbaar o.a. in de behoefte om veel en luid te spreken. Ook *Erich Ristow* [3] ziet de alcohol de affectieve kracht versterken en de remmingen verzwakken. Door dit rechtstreekse verband met de criminaliteit, als R-verzwakker en als katalysator beide, is het excessieve drankgebruik van de Osse criminelen op zichzelf zeker van belang als criminologisch object.

In de lijn van Abrahamsen's opvatting zijn de psychoanalytische beschouwingen van *Flugel* [4], die alcoholisme behandelt als element in de „corruption of the Super-Ego". De contrôle, die het Super-Ego uitoefent, kan door de alcoholinvloed tijdelijk verlaagd worden, de „higher-level"-remming gereduceerd, zonder uiterlijk waarneembaar conflict met de instinctieve en bewegingsmechanismen. Aan deze tijdelijke verdoving van het Super-Ego dankt de drinker zijn euphoria, het gevoel van bevrijding en opluchting. De gestegen activiteit kan stoom afblazen, juist omdat het oordeel zwakker en de gevoeligheid voor de naaste minder wordt.

Wat doet de dronkaard deze euphorie zoeken? Zijn problematische verhouding tot de wereld. *Reckless* [5] citeert *Adler* uit een voor mij ontoegankelijk artikel in The Police Journal [6], waarin deze misdadigers, neurotischen, zelfmoordenaars en sexueel-perversen met dronkaards over één kam scheert: zij allen blijven steken in de levensproblemen, in één bepaald opzicht falen zij op precies dezelfde wijze, nl. in hun verhouding tot de gemeenschap.

Ook Ernest *R. Mowrer* [7] beschrijft dit motief van de alcoholist, die de werkelijkheid niet in het gezicht kan zien. Dit escapisme (from innate feelings of inferiority and security, gelijk Mowrer zegt), zullen wij minder, zoals *Lindner* [8] meent, moeten zien als gericht op de oplossing van problemen dan op het ontwijken ervan. Lindner ziet bij zijn behandeling van de innerlijke discord overeenkomst tussen misdadigheid en drankmisbruik. Het verschil is gelegen in de effecten: terwijl die bij de misdaad het gemeenschapsbelang altijd en onmiddellijk raken, doen zijn dit bij alcoholisme niet steeds, en dan nog indirect. Abrahamsen (p. 28) ziet in alcoholisme ook een uiting van zelfvernietigingstendenzen. Dit bijzonder belangrijke gezichtspunt is echter slechts aangestipt, en niet in zijn

[1] P. 30.
[2] Psychiatrie, 3e dr. Rotterdam 1936, II p. 173.
[3] Die Kriminalität der Roheitsdelikte, Strafr. Abhandlungen Heft 314, Breslau Neukirch 1933, p. 22 vv..
[4] Man, morals and society. A psycho-analytical study, London 1945, p. 205 vv..
[5] Criminal Behavior, London 1940, p. 214.
[6] New York 1930, Vol. 17, p. 5: The roots of the criminal patterns.
[7] Disorganization, personal and social, Chicago 1942, p. 278.
[8] *Robert M. Lindner,* Stone walls and men, New York 1946, p. 214 vv..

volle betekenis gezien. Men zal de zelfvernietigingsdrift van de alcoholist aan de andere zijde van het neutrale escapisme, *tegenover* de genoemde „oplossing" moeten zien.

Jerome Hall[9] behandelt in zijn hoofdstuk Intoxication, een deel van zijn beschouwing over het opzet in het strafrecht, ook de dronkenschap; evenzo bespreekt *W. T. S. Stallybrass*, als hij de beginselen van het engelse strafrecht met die van het italiaanse ontwerp van Rocco vergelijkt[10], dronkenschap als geval van incapacity, afwezigheid van „mens rea" veroorzakende. Beide strafrechtsjuristen geven blijk van zo diepe belangstelling voor de fenomenologie der feitelijkheid, bij de gratie waarvan hun normwetenschap bestaat, dat de bedoelde bladzijden onverwachte criminologie zijn van de correlatie: acuut alcoholmisbruik en misdadigheid.

De meeste schrijvers onderscheiden de directe strafbaarheid (Drankwet-overtredingen, openbare dronkenschap) van de criminogene en criminoplastische invloeden van alcoholgebruik. *Taft* noemt enige cijfers[11]: in Massachusetts werden in 1938 verricht 205.182 arrestaties, waarvan 89.109, dat is bijna 44 %, voor openbare dronkenschap. In Amerika maken tienduizenden burgers dus met de gevangenis kennis door hun drankgebruik.[12] Het feit nu van de gevangenschap klasseert de overtreder als misdadiger in de ogen van de omgeving en vernedert hem zelf ook. Het deklasseert hem.

Ons nieuwste nederlandse leerboek, dat van *Van Bemmelen*[13], geeft eerst een uitvoerige bespreking van het verband tussen alcohol en misdadigheid (p. 280-287) en later (366-368) een beschouwing over de alcoholist. Deze laatste komt overeen met de interessante „psycho-cultural theory of alcoholism" van *Hariet R. Mowrer*[14]; beide verklaringen komen practisch neer op de reeds besproken verklaring uit de escape. De ons van *De Roos* [14a] al bekende onderscheiding van de directe en de indirecte werking vult van Bemmelen aan met de reeds door *Bonger* (p. 136) genoemde, maar niet besproken, aspecten der kiembedervende werking en het verband met de persoonlijkheid. De laatste twee gezichtspunten zal ik hier buiten beschouwing moeten laten. Ten eerste worden de degeneratieverschijnselen, grotendeels bij de herediteitsvraag behorende, hier niet besproken (zie de Inleiding) en ten tweede konden ook de temperaments- en karaktereigenschappen hier niet stelselmatig onderzocht worden.

Over Oss maken de historische gegevens uit Deel I evident, dat het alcoholisme in de ruwheids- en agressiecriminaliteit van vroeger eeuwen zijn rol gespeeld heeft. Als het hoge landsbestuur, enigszins laat (1791), over het welvaartstekort van Brabant denken gaat, laat het zich o.a. door het stadsbestuur van Oss inlichten aan de hand van enige vragen, waarvan nummer 5 handelt over het getal der tappers en herbergiers. Het antwoord luidt: „Dit getal is veelvuldigh, zoo in 't kleyn als in 't groot en was te wensen, dat twee derden minder ware, alzoo door

[9] General principles of Criminal Law, Indianapolis 1947.
[10] A comparison of the general principles of criminal law in England with the „Progretto definitivo di un nuovo codice penale", een bijdrage in: The modern approach to criminal law, London 1945, p. 422.
[11] Criminology, An attempt at a synthetic interpretation with a cultural emphasis, New York 1945, p. 243, 244.
[12] In het optreden tegen beschonkenen wordt, volgens Taft, verschil tussen rijk en arm gemaakt; de dronken „playboy" komt eigenlijk alleen in het gevang, als zijn gedrag bovendien ernstig agressief is.
[13] Criminologie, 2e dr., Zwolle 1948.
[14] Uitvoerig weergegeven bij *Ernest R. Mowrer*, p. 282.
[14a] *J. R. B. de Roos*, Inleiding tot de Crimineele Actiologie, Haarlem 1908, p. 176.

het slecht en veelvuldigh gebruyk van sterke drank vegterijen, ja zelfs moorden voorvallen". Dat deze bezorgdheid de overheid ernst geweest is zien wij niet in een serieuze bestrijding van het drankmisbruik. Na de vrede van Aken bijvoorbeeld krijgen de klokkenluiders met hun zestienen de beloning in drank uitgekeerd: een vat bier en 4 liter genever, hetgeen voor de stichtelijke gedenkdag die geprojecteerd was wel voldoende mag heten[15]. Ook later, bij Oranjefeesten en dergelijke, worden de gemeentelijke drankrekeningen flink belast. Het dossier in de Hoekman-zaak levert voldoende gegevens over de toestanden aan het einde van de vorige eeuw. Verder staan ons overleveringen ten dienste als die van de oude *Simon van den Bergh*, die getuigen van dronkemansexcessen in kermistijd en bij andere feestelijke gelegenheden. Hij vertelt dat, als een rasgenoot (zijn eigen uitdrukking) er bij een ontmoeting met feestgangers niet heelhuids afgekomen was, de oude grootmoeder placht te rijmen:

Wer will halten seinen Kopf ganz
Muss bleiben von der Bauern Tanz.[16]

De „liberaliteit" van de industriëlen tegenover de alcohol blijkt uit de herinnering van een inzender in „Het Volk" van 4 Juni 1935, die nog weet hoe bij van den Bergh in oude tijden de „juffrouw" hoogstpersoonlijk met de geneverfles rondging in de fabriek om 11 uur 's morgens en 4 uur des middags, voor de hartversterking.

Barendsen, de nauwkeurige waarnemer van het Kempense volk, geeft notities die ook in Maasland gemaakt hadden kunnen worden[17]. Van de wieg tot het graf speelt, althans speelde, de alcohol in het leven van de bewoner van de Meierij zijn rol: de jonggeborene wordt er mee ingewreven en bij de begrafenis wordt naar oud gebruik algemeen diep in het glas gekeken.[18] Het is een belediging bier of sterke drank te weigeren. Op Zon- en feestdagen zijn na elf uur, het einde van de godsdienstoefening, de kroegen eivol. In elke drinkgelegenheid is de herbergier een bloedverwant of een vriend, wiens debiet men behoort te ondersteunen en op wiens steun men bij allerlei zaken op zijn beurt ook kan rekenen.[19]

Van 1889 af staan in de verschillende sectoren gegevens ter beschikking, die ik als volgt heb gegroepeerd:
1. Wat de *gelegenheden tot drinken* betreft waren er in 1933:

	inwoners	verg. houders	inw. per vergunning	verlof-houders	inw. per verlof
Nederl.[20]	8290389	16449	504	16131	514
N.-Brab.[20]	941115	2795	337	2098	449
Oss[21]	15298	43	356	28	546

Bij deze cijfers worde in aanmerking genomen, dat de Drankwet de uitbreiding

[15] *Cunen* p. 72.
[16] *Sam van den Bergh*, t.a.p. p. 17.
[17] Het Kempenland, p. 221-227.
[18] Zie ook *Ouwerling*, p. 101.
[19] Mensch en Maatschappij 1926 p. 55.
[20] Jaarcijfers voor Nederland van het Centr. Bur. v. Stat..
[21] Gegevens van de secretarie der gemeente.

van het aantal café's sterk beperkt houdt, en wel naar verhouding van de grootte der gemeenten. Volgens de artt. 5 en 40 mogen er in gemeenten met 10.000 tot 20.000 zielen op 3000 inwoners 1 vergunning en 1 verlof-A zijn, hetgeen er in Oss zou hebben toegelaten resp. 50 en 50. Boven nederlandse en onder brabantse maat, lijkt Oss naar verhouding wèl voorzien van kroegen. Bovendien zijn er 5 slijters en, voorzover de politie bekend is, 3 clandestiene kroegen. Van de laatste waren er echter veel meer in 1935, bij mijn verblijf in Oss. Ik was in de gelegenheid enige van deze gelegenheden te bezoeken. De „herbergier" placht, als hij tenminste niet werkeloos was, overdag werkzaamheden in de fabriek te hebben, maar des avonds altijd bereid op te staan, of zijn vrouw te doen opstaan, voor bezoek dat nog een glas bier kwam drinken. Men zat in de kamer-keuken om de tafel, meer als gast dan als klant, betaalde een normale prijs voor het flessenbier en kon zo vroeg en zo laat vertrekken als men wilde. Naar mijn mening kon dit clandestiene caféhoudersbedrijf onmogelijk geld in de la brengen; reden waarom ik aannam, dat het gezelligheidsoogmerk het voornaamste was, ook voor de exploitant dus. Het spreekt vanzelf, dat alleen vrienden en bekenden welkom waren. Het feit al van het verbodene, en dus noodzakelijkerwijs verborgene, van dit nachtelijke bedrijf maakt het geschikt voor voedingsbodem van méer asocialiteit. Een figuur als van Y, uit C 2, is zo'n stille kroeghouder.

Voor de omvang van het drankgebruik zou men behalve de reeds genoemde gegevens moeten kennen:

a. al deze clandestiene kroegen en hun omzet;
b. de omzetten in de vergunnings- en verlofslokalen;
c. de omzetten der slijters;
d. de losse verkopen bij brouwerij-agenten en van flessenbier in de levensmiddelenwinkels.

Zonder deze gegevens blijft een vergelijkende studie van plaatselijk drankgebruik gebrekkig.

Dat het alcoholisme van Oss eerder een bier-alcoholisme dan een gedistilleerd-alcoholisme is, doet aan de intensiteit ervan niets af. Het is overigens bekend, dat het ene in zijn uitwerking niet minder schadelijk is dan het andere.[22]

2. Van de *overtredingen inzake alcohol* moeten die van de Drankwet het eerst genoemd worden, hoewel zij uiteraard meer het caféwezen dan het alcoholisme in engere zin betreffen.

De omvang van de geconstateerde Drankwet-overtredingen is wel te bepalen, maar de gevonden cijfers zijn te klein om conclusies toe te laten. Zo maakte de P tussen 1924 en 1935 resp. 0, 2, 0, 1, 4, 1, 1, 1, 0, 2, en 0, in totaal dus 12 processen-verbaal, voor statistische vergelijkingen met de algemene nederlandse cijfers veel te weinig zeggend.

Het voorkomen van de volgende delicten is de meest rechtstreekse indicatie van acuut alcoholmisbruik, nl. dat van hem, „die zich in kenlijken staat van dronkenschap op den openbaren weg bevindt" (art. 453 Sr.), en dat van hem, „die, terwijl hij in staat van dronkenschap verkeert, hetzij in het openbaar het verkeer belemmert of de orde verstoort, hetzij eens anders veiligheid bedreigt, hetzij eenige handeling verricht, waarbij, tot voorkoming van gevaar voor leven of gezondheid van derden, bijzondere omzichtigheid of voorzorgen worden vereischt" (art. 426 Sr.).

[22] Een goed gedocumenteerde studie over het bier-alcoholisme vindt men bij *A. Don* in „De Wegwijzer" 1936 p. 48 vv.. Bier is ook „bedwelmende drank" in de zin van art. 252 Sr., zie Rb. 's Gravenhage, 16 Sept. 1915, W. 10261.

Het laatste artikel is slechts in enkele gevallen toegepast. De frequentie van openbare dronkenschap (453) was echter als volgt:

1889 t/m 1900 — 621 gevallen (bijna 30 per jaar) tegen 1804 misdrijven
1901 t/m 1923 — 308 gevallen (bijna 14 per jaar) tegen 1395 misdrijven
1924 t/m 1934 — 214 gevallen (ruim 21 per jaar) tegen 1480 misdrijven

De tegenwoordig zo grote rol die de alcohol in de ernstige verkeersdelicten speelt komt in mijn materiaal niet voor, hetgeen gezien de economische omstandigheden der delinquenten niet zo verwonderlijk is. Dit zijn delicten van een andere cultuur.

3. Van onze delinquenten uit sector IV is ons iets over *de straffen* bekend.

Veroordelingen tot geldboete en hechtenis worden in de strafregisters niet opgenomen. Wel die tot plaatsing in een Rijkswerkinrichting, welke met een minimum van 3 maanden kan worden opgelegd wanneer de verdachte minstens drie veroordelingen binnen het jaar gehad heeft (art. 453, 4e lid). Het blijkt dat er van onze 71 delinquenten 7 zijn, die eens of meermalen wegens openbare dronkenschap aldus werden veroordeeld, tot minimaal 6 maanden opzending RWI per keer; een van hen kreeg zes van zulke straffen. Zij zijn dus minstens 30 keer wegens openbare dronkenschap veroordeeld!

4. Afgezien van hun strafregisters, blijkt uit *politionele inlichtingen* bij 60 van onze 70 delinquenten wat meer over de omvang van hun alcoholgebruik. De gebruikelijke inlichtingenstaat vraagt omtrent de verdachte nl.:

„Drankmisbruik.
a. Is verdachte een habituele dronkaard?
b. Was verd. onder de invloed van alcohol tijdens het plegen van het feit?"

Ad a. Deze vraag wordt als volgt beantwoord:
bij 37 met „is alcoholist",
bij 14 met „dronk normaal", en
bij 9 met „dronk weinig".

De waarde echter van een dergelijke classificatie, zonder nadere verantwoording, blijkt twijfelachtig te zijn. Zo verklaart de M over Winkel: „hij is geen habituele dronkaard, hoewel hij veel misbruik maakt van drank". Over Zuithoff licht de M in: „hij is geen habituele dronkaard, doch bedrinkt zich veelvuldig". Men kan menen dat de ambtenaar, die aldus verklaart, niet begrijpt wat een habituele dronkaard is, en men kan ook vinden dat juist uit zijn zeer subtiele nuancering blijkt, hoe goed hij habitueel drinken van veelvuldig drinken kan onderscheiden. Er zijn geen twee politiebeambten die dezelfde verklaring van het begrip „habitueel drinken" hebben, en er zijn geen normen voor het normaal en het weinig drinken. Iedere rechterlijke ambtenaar kan deze misschien fijngenuanceerde maar onbruikbare antwoorden met vele aanvullen. Veelal blijkt het begrip „habituele dronkaard" (schoolvoorbeeld van een pleonasme) alle mogelijkheden in het gebruik van alcoholische drank te omvatten, naar gelang van het drankmisbruik van de streek en het standpunt van de verbalisant zelf. Dikwijls ook begrijpt een eenvoudig opsporingsambtenaar, afgezien van zijn subjectieve instelling, al niet wat habitueel betekent en de gevallen komen voor, dat men het woord zo onduidelijk vindt, dat men een streepje, een vraagteken of helemaal niets invult. Mij is gebleken, dat wanneer er ingelicht wordt dat het drankgebruik „normaal" is, dit wil zeggen: „geregeld, maar niet te dikwijls excessief".

Onze bevinding over het drankmisbruik onzer delinquenten komt wel overeen met die van anderen, waarvan ik enkelen noem.

S. Poznychew [23] onderzocht 250 gevallen van moscovietische bandieten boven de 16 jaar oud, waarvan hadden gedronken

sterk	35%	65%
middelmatig sterk	30%	
weinig	17%	35%
niet	18%	

Ervin Hacker [24] geeft eerst de resultaten weer van de Züricher rechter *Otto Lang*, die de dagen van de week naar agressieve criminaliteit onderzoekt en de grote getallen, die de Zondagen opleveren, toeschrijft aan op die dagen groter alcoholgebruik. Daarna komt hij met iets nieuws: hij vergelijkt de wijnoogst in het kanton Zürich met de criminaliteit sinds 1874. Overvloedige wijnjaren, lage wijnprijzen, betekenen grote agressieve criminaliteit en evenzo omgekeerd. Tenslotte bestudeert ook hij de mate van alcoholisme van 317 veroordeelden, met de uitkomst, dat 60% der mannen en 12% der vrouwen misbruik van alcohol plachten te maken. De *Glueck's* [25] vonden in 39.4% van hun gevallen alcoholisme (dronkenschap van tenminste eens à twee keer per week). [26]
Abrahamsen [27] citeert nog *Hartvig Nissen,* die in Noorwegen op 259 dieven 82% chronische alcoholisten of daders, die bij hun misdrijf onder de invloed van sterke drank waren, vond. De vermenging van de gevallen van chronisch alcoholisme en van de acute gevallen ontneemt dit getal veel van zijn waarde.

Ad b. Deze vraag b schijnt exactere gegevens te moeten opleveren, maar ook dit is niet het geval. In de eerste plaats blijven er de subjectieve meningen over de vraag wanneer degene, die alcohol gebruikt heeft, daarvan invloed ondergaat. De drie tekenen waarnaar de politie de vraag oplost, namelijk: een waggelende gang, de ademreuk (de z.g. „kegel") en het spreken van wartaal, in de meeste verbalen altijd nog te vinden, zijn stellig onvoldoende. „Laat toch elken politiebeambte zoo nadrukkelijk mogelijk leeren, dat zij zelfs *samen* nog geen dronkenschap garandeeren!" aldus *v. d. Hoeven* [28]. Dan wordt dikwijls afgegaan op de hoeveelheid drank, waarvan het gebruik absoluut is vast te stellen. Meermalen is dit mogelijk; zijn opsporingsonderzoek levert de verbalisant vaak gegevens over de gebruikte quanta op, die hem, wederom subjectief, voor zijn antwoord op vraag b, doen kiezen tussen „ja" en „nee", als de toxicatieverschijnselen niet duidelijk zijn. De matige zal de vraag niet gauw met „nee" beantwoorden, als het gebruik van bv. een halve liter genever vaststaat, een hoeveelheid, die sommige alcoholisten beslist niet onder de invloed brengt. Een ander zal het vastgestelde gebruik van niet meer dan één glas per se met „ja" doen antwoorden, terwijl dit toch beslist niet alleen de beginneling onder de invloed behoeft te brengen. Er is nl. een „allergische" toxicatietheorie [29] over de vergrote gevoeligheid voor alcohol, die na een periode van drankgebruik kan ontstaan, waarin het opnemen van een zeer geringe hoeveelheid reeds de tekenen van alcoholisme kan manifesteren. Een dergelijke overgevoeligheid vertoont bv. onze Henri Kant. Deze crack

[23] T.a.p., p. 65 vv..
[24] Die Kriminalität des Kantons Zürich, Miskolc 1939, p. 163-172.
[25] *Sheldon* en *Eleanor T. Glueck*, 500 Criminal Careers, New York 1930, p. 127.
[26] Zie ook *Franz Exner,* Kriminalbiologie, Hamburg 1939, p. 220-226.
[27] P. 50.
[28] Psychiatrie, II, 178. Vgl. ook reeds *J. R. B. de Roos,* Inleiding tot de Crimineele aetiologie, Haarlem 1908, p. 176.
[29] Zie *Mowrer,* p. 276.

onder de inbrekers is bij het geringste gebruik van alcohol volkomen van de kook, reden waarom hij, ten einde zijn riskante beroep te kunnen blijven uitoefenen de enige van mijn delinquenten is, die zich practisch geheel onthoudt.

Het bloedonderzoek volgens *Widmark* kan inderdaad absolute zekerheid omtrent de percentages in het bloed schenken [30], maar enerzijds zegt dit percentage zonder wetenschap omtrent de gevoeligheid van de drinker niet voldoende en anderzijds wordt deze methode zelden, en dan bijna alleen na verkeersovertredingen, toegepast.

Wat nu de veroorzaking van criminaliteit betreft, een onderzoek naar de *indirecte* werking van alcoholmisbruik toont aan, dat het de oorzaak wordt van misère, die op haar beurt weer naar de drank uitdrijft. Behalve de strikt economische mogelijkheid van veroorzaking van criminaliteit, doordat het aan de drank bestede geld aan gezin en bedrijf onttrokken wordt, zijn er nog meer indirecte gevolgen.

In het onderzoek in de moordzaak Van Neervoort, C 2, blijkt ieder der ongeveer 25 gehoorde arbeiders veel gedronken te hebben; velen waren zelfs dronken, hetgeen voor een feestdag in Oss niet abnormaal was. Maar bovendien blijkt dat, als de arbeiders in dit onderzoek van minuut tot minuut moeten verantwoorden waar ze de uren voor de moord waren, de meesten nog niet thuis geweest waren, maar rechtstreeks van hun werk de kroeg opgezocht en in het café gegeten hebben. Behalve deze voor de nederlandse arbeider buitensporige vertering, kosten ook de slechte zaken, die onder alcoholgenot gedaan worden, hun geld. Zij handelen wat en kopen te duur en verkopen te goedkoop: hun kleinvee, zelfs koeien. Er wordt gegokt en de volgende dag is er de „kater", die landerigheid veroorzaakt en de arbeid schaadt. Vergeleken met arbeidersgewoonten elders ten plattelande, valt hier ook de nuttige en lucratieve arbeid in de tuin uit; nog een nadeel van het kroegleven. Zo zijn de economische gevolgen van dit leven in de kroeg evident. En zij vergroten op hun beurt weer de ontevredenheid. Het is een gewone gang van zaken, dat alcoholisme maatschappelijke mislukking meebrengt en deze mislukking op haar beurt misdadigheid betekent.

Nog belangrijker is misschien het sociale element der indirecte werking. In de eerste plaats is de gehuwde alcoholist natuurlijk geen goed man en vader, wat vooral voor de kinderen de ernstigste gevolgen heeft [31]. Bij tenminste 29 van onze 71 delinquenten, met alcoholistische vaders, zijn deze gevolgen duidelijk gebleken.

De gedesorganiseerde persoonlijkheid van de alcoholist, met zijn verzwakte intellectuele functies [32], soms gedeeltelijk gedestrueerd herinneringsvermogen en verzwakt vermogen om impulsen te veroorzaken of te regeren, wordt een gemakkelijk werktuig voor gangmakers en kwade leidslieden. Er kan een bende ontstaan, omdat daartoe bovendien sociale voorwaarden aanwezig zijn in het vaste trefpunt: de kroeg. Al onze bendevormen hebben een paar kroegen en een paar stille drinkgelegenheden; de eerste als trefpunt, de laatste als plaats om na

[30] *R. E. Wierenga,* Bloedonderzoek bij verkeersongevallen in buiten- en binnenland, „De Wegwijzer" 1936, p. 48 vv.; het meest up to date zijn thans Prof. *Naville,* La preuve chimique de l'ivresse, Revue de Criminologie et de police technique (Genève) I, 1947, p. 5-11 en in hetzelfde blad I, p. 219-222 het verslag van een rede van *F. Schwarz,* directeur van het instituut voor gerechtelijke geneeskunde te Zürich.
[31] *Gabriel Langfeldt,* Der Dieb und der Einbrecher, Eine charakterologische Studie, Oslo 1936, p. 37, vgl. *Sutherland* p. 113-115, *Taft* p. 244, *Poznychew* p. 83.
[32] Vgl. *Van der Hoeven,* II, 173.

een onderneming de buit te tellen en een afscheidsdronk te nemen. De rijkaard kan zijn alcoholisme in de beslotenheid van zijn huis, met geselecteerde vrienden of in societeiten beleven, maar de arbeider heeft alleen de kroeg. Die aan de gezelligheid daarvan gewend is, zal er ook moeten drinken, wil hij niet als een excentriek of als iemand, die superieur wil doen, uit de toon vallen. „Liquor is the symbol of good fellowship" [33]. Deze infectieuse werking van de kroeg wordt uitnemend beschreven door een 20 jaar oude, wegens zware mishandeling van zijn sergeant tot langdurige gevangenisstraf veroordeelde soldaat bij *Lindner* [34]. Op de vraag, waarom hij begonnen was te drinken, antwoordt de jongen: „Well, all the boys drank. It gave us something to do. We used to have a lot of fun. *A guy can't be a stinker.* We all went together." Ook *Barendsen* (p. 227) constateerde in zijn kwartier van de Meierij, dat de groep het alcoholisme opzettelijk aanwakkert. Die uit de kerk, op weg naar huis, als alle kroegen eivol lopen, de zijne overslaat, verbijzondert zich, is een dwaas en ergerlijk. Die veel gebruikt en het kan verdragen is daarentegen een groot man. [35]

Ik meen, dat het bedenkelijke van deze groepsongevoeligheid met name hierin ligt, dat men tot drinken aanmoedigt tot een onzekere grens, de staat van dronkenschap, en daarna degene die deze grens gepasseerd is met verachting alleen laat. Dit wrede spelelement, deze competitie in het hoever men gaan kan, met bewondering voor degene die precies tot de grens gaat en met verachting van hem, die deze overschrijdt, of niet ver durft meedoen, is een aparte sociale factor in het alcoholisme zèlf; een directe — de andere sociale elementen hebben alle een indirect karakter. Dit element van prestatie, van „show" in het gezelschapsspel van het drinken, is sterk verwant aan het show-element in de misdadigheid; de bij het drinken opgewekte overmoed kan, naar verdere prestaties zoekende, gemakkelijk op crimineel terrein uitwerking vinden.

Omdat men eensgezind in de drank is, verschaft men zich deze óók samen, als er geen geld is, zoals in C 35 en C 64, warain de buit gezamenlijk gestolen en verdronken wordt. Als bij elke wandadige collectiviteit vervaagt het individuele verantwoordelijkheidsgevoel, worden de morele grenzen verdoezeld. Men beroept zich daarop ook meestal voor zijn rechter zoals in C 37, waarin de man, die terecht staat, zich vaag verontschuldigt met: „Ik was dronken".

Een *directe* werking van alcoholmisbruik constateren wij zowel bij de agressieve als bij de vermogenscriminaliteit. In C 10 zouden, menselijkerwijs gesproken, de beide neven thans nog in leven zijn, als zij zich op de noodlottige dag onthouden hadden. Zij hebben de gehele namiddag en avond als vrienden samen van café naar café gezworven en zich daarmee opgewerkt tot een staat, waarin de bedoelde of vermeende belediging de vonk in het agressieve kruit kon zijn. De doodslager en de vele aanwezigen kunnen het er later niet meer over eens worden, van welke aard de belediging precies geweest is, zo irrelevant is deze geweest! Ook de moord in C 2 en de doodslag in C 51 kan men zich niet voorstellen te zijn gepleegd, zonder excessief drankmisbruik als katalysator van onaanzienlijke en in elk geval sluimerende vijandschap.

Maar ook bij vermogenscriminaliteit zijn voorbeelden van directe invloed der intoxicatie waar te nemen. De serie inbraken van C 34 wordt ondernomen, nadat de drank de misdadige ondernemingslust heeft doen opkomen; in C 5 drinken de daders een goed glas, voor zij hun rooftocht beginnen, zo ook in C 34 en C 35.

[33] *Mowrer*, p. 269.
[34] *Lindner*, p. 227.
[35] In een derde kwartier, De Peel, vindt *Ouwerling* precies dezelfde waardering, p. 158.

Het opzettelijk zogenaamd „moed indrinken", waarvan *De Roos* (p. 180) spreekt, heb ik echter nergens ontmoet. In C 66 had de daderes ettelijke café's bezocht voor zij in de zevende haar diefstal pleegde; zij ziet die dag in de feestlokalen stellig niet voor het eerst 2 onbewaakte mantels, die haar wel mooi lijken, maar de drank heeft op dat ogenblik de laatste rem weggenomen en verandert haar in een gappende apin.

Mijn gegevens uit de dossiers, gevoegd bij hetgeen de delinquenten mij toevertrouwden en ikzelf in Oss kon waarnemen, doen mij concluderen, dat onder de Osse criminelen het drankmisbruik aanzienlijk, de directe invloed daarvan op de misdadigheid waarschijnlijk groot, en de acute invloed op een deel der gepleegde criminaliteit klaarblijkelijk is.

Het leek mij de moeite waard deze niet op cijfermatig materiaal gegronde conclusie te vergelijken met de op statistische gegevens gebaseerde opvatting van *Van Bemmelen*. Deze meent, dat „de invloed van de drank sterk overschat is". Hij grondt deze mening op statistisch materiaal van de jaren 1910 en 1936, dat objectief inderdaad overtuigend geacht moet worden. De percentages der veroordeelden die tijdens het plegen van een strafbaar feit, voorzover dit kon worden opgegeven, onder de invloed van alcohol verkeerden, bedroegen:

	in 1910	in 1936 [36]
totaal misdrijven	24.51 (10.73)	6.25 (1.95)
voor misdrijven tegen ambtenaren	54.72 (18.56)	24.64 (4.69)
voor lichte mishandeling	34.48 (8.50)	9.53 (1.50)
voor moord, doodslag, zware mishand.	49.14 (14.53)	19.61 (7.00)
voor eenv. diefstal en verduistering	8.85 (9.83)	3.24 (1.46)
voor gekwal. diefstal	6.10 (7.68)	2.26 (0.84)

Tussen haakjes staan de percentages van de veroordeelden van wie kon worden opgegeven dat zij habitueel dronkaard waren. Nu deze percentages sterk daalden, maar de cijfers der criminaliteit zelf niet, concludeert Van Bemmelen als aangehaald.

Op grond van practische ervaring moet ik de waarde van cijfers in dezen toch problematisch oordelen. Gaan wij immers na, hoe het C.B.S. aan zijn gegevens komt, dan blijkt dat deze uiteindelijk van de verbalisant afkomstig zijn. Deze vult op zijn staat van inlichtingen de gegevens in die, vroeger op de telkaart, tegenwoordig op het strafblad (waarvan een afschrift naar het C.B.S. gaat), worden overgenomen. Wij kennen de 2 vragen, a en b, en zagen reeds hoe weinig een juiste beantwoording verwacht kan worden. Ten aanzien van vraag b, naar invloed van alcohol tijdens het plegen van een strafbaar feit, worde opgemerkt, dat de exacte alcoholbepalingen in het bloed, als hierboven besproken, bij de misdrijven in 1910 en 1936 wellicht nimmer plaats vonden.

Trouwens, hebben wij bij de gewone misdadigheid alleen te maken met de dark numbers die alle statistieken dubieus van waarde maken, bij alcohol en criminaliteit hebben wij over de hele linie nog meer nuanceringen in het dark number:

[36] Ik neem de cijfers over van de 1e druk van van Bemmelen (p. 249) over 1936, omdat deze dichter bij de jaren van mijn onderzoek liggen dan die van 1940 (2e druk) en bovendien buiten de oorlog vallen.
[37] Vgl. Penal and correctional aspects on the alcoholic problem, Quarterly Journal of Studies on Alcohol, Vol. II, September 1941, pp. 243-259, geciteerd door *Barnes* and *Teeters*, p. 880.

ten eerste, de gevallen van drankmisbruik die niet openbare dronkenschap of de overtreding van 426 Sr. zijn;

ten tweede, de gevallen waarin dit drankmisbruik wel openbare dronkenschap of de overtreding van 426 Sr. oplevert, maar die dark number blijven doordat zij niet ter kennis van de politie komen: de normale dark numbers;

ten derde, de onder ten eerste en ten tweede bedoelde gevallen waarin het drankmisbruik de oorzaak was van wangedrag of misdadigheid die „dark" bleef.

Een belangrijk bezwaar tegen cijfers in dezen is verder nog het willekeurige tijdstip van de bekeuring. Wij weten uit cijfers nl. zelden iets omtrent het min of meer chronische karakter der dronkenschap, die afwisselend wel en niet openbaar is; geen overtreding is zo zeer van nature een voortgezet delict als deze, terwijl het tijdstip der bekeuring vaak toevallig en de tolerantie van de politieambtenaren in dezen zeer verschillend is.

Een beschouwing over de invloed van alcoholisme is mijns inziens niet volledig, wanneer daarin niet ook gewezen wordt op de alcoholist als slachtoffer van agressie van anderen. Niet alleen de slachtoffers van P. Mak en Toon Sossen zouden, menselijkerwijs gesproken, hun gewelddadige dood ontgaan zijn, indien zij buiten het kroegmilieu geleefd hadden, maar, op Paulus Bron na, eigenlijk alle andere slachtoffers van onze gevallen van ernstige agressieve criminaliteit.

Het is nl. geenszins alleen zo, dat de alcoholintoxicatie alleen de agressiviteit van de dader stimuleert, hem ontremt en zijn gevoeligheid voor de naaste-het-slachtoffer vermindert. Van twee kanten wordt de socialiteit verstoord: de intoxicatie van het slachtoffer veroorzaakt allereerst al een geringere weerbaarheid; zij vermindert voorts zijn aanpassingsvermogen aan de omgeving door *zijn* geringere gevoeligheid voor de naaste-de-doodslager. Ook hier is het café, dit kader van het betrokken sociale wrijvingsvlak, meer criminogeen dan de borrel.

De conclusie van mijn beschouwing over het alcoholisme moet zijn, dat niet in de eerste plaats het glas, maar voornamelijk de kroeg, van groot belang is in de correlatie van drankmisbruik en misdadigheid.

HOOFDSTUK III

Factoren uit de persoonlijke structuur

§ 1. *Endogene en exogene factoren der economische criminaliteit*

Hebzucht en genotzucht zijn de voor de hand liggende positieve psychische eigenschappen die disponeren tot economische criminaliteit.[1] Van de normale hebzucht onderscheidt zich de *pathologische zucht tot stelen,* die wij kleptomanie noemen. Wellicht echter is dit slechts een algemene naam voor de verzamelwoede van sommige in hun geestvermogens gestoorden, voor de warenhuisdiefstal en de psychopathische (fetischistische of hysterische) steeldrift.[2] In ons onderzoek ontmoetten wij, op vele duizenden diefstallen, zo weinig gevallen (van bv. diefachtig vrouwelijk personeel), die aanleiding gaven om naar onder dit hoofd gebrachte momenten te zoeken (bv. in verband met zwangerschap en menstruatie), dat zij als van geen belang buiten bespreking kunnen blijven.

Ook van *normale hebzucht* echter van de Osse criminelen is nergens in bijzondere mate gebleken. Zij broeden niet geruime tijd op hun inhalige begeerte, maar de greep is veelal een spontane of slechts kort voorbereide.

Ook als, in de jaren 1924-1935, het stelen bij de ernstigste criminelen beroepsmatig geworden is, en er meer voorbedachte raad in het delict komt, verzamelen zij geen buit, maar schenken die gedeeltelijk royaal weg aan ouders of kameraden, of verteren het gewin vlot.

De misdadige acquisitie wordt bij hen minder door hebzucht, om te verwerven en op te stapelen, dan wel door *genotzucht*, om snel opkomende behoeften te kunnen bevredigen, veroorzaakt. Een in nogal onzinnige luxe uitbarsten als de buit pas binnen is, het al te vlotte verteren ook van arbeidsloon, het kroegleven en het feestvieren, de voorkeur voor luxueuze objecten bij diefstal, als drank, eau de cologne of bijzondere kledingstukken, doet dit aannemen. Persoonlijk constateerde ik, dat de maaltijden van de arbeidersgezinnen die van werkverschaffing of steun leefden, althans op de Zaterdagen en Zondagen dat er geld was, aanzienlijk overvloediger en rijker waren dan die van bv. de Groningse landarbeider, hoewel de middelen geringer waren.

Daarbij speelt een rol, dat zij niet zeer in staat zijn met bezit om te gaan. Als een „versliegeraar" naar Nijmegen is uitgeweken uit vrees voor reacties van het milieu, komt hij nog een keer terug om zich door de burgemeester f 100.— ter hand te laten stellen „om handel mee te drijven". Hij begint met een nieuwe fiets te kopen, 40 gulden aan een vrouw te geven en laat zich daarna met de fiets per taxi naar Nijmegen brengen, waar de rest van het geld nog juist voldoende is voor een paar gezellige uren in een café. Misschien is de genotzucht ook wel niet groter dan normaal, maar geringer de aanleg om de genotzucht *beheerst* te bevredigen, loon, gewin, een meevaller te beheren en gelijkmatig te consumeren over langere perioden. De Ossenaar verraadt hier een primaire aard. Hij gevoelt zich acuut verrast door plotseling aanzienlijk gewin ook al is hij hier op uitgegaan, en reageert er prompt met bravour op. *Von Koppenfels*[3] wees al op de op roes gelijkende uitwerking van acute welstand. De demonie van elke roes toont zich

[1] *Sauer*, p. 349.

[2] *Hans W. Gruhle* in Handwörterbuch der Kriminologie I, 803, en *Van der Hoeven* in Psychiatrie III, 3e dr. p. 51, toonden voldoende aan, dat kleptomanie met de manische toestanden die de psychiatrie kent niets te maken heeft.

[3] Die Kriminalität der Frau im Kriege, Krim. Abhandlungen *Exner,* Heft 2, 1926, p. 47.

ook hier, namelijk in de onlust na de uitwerking ervan, die het best weer tot behaaglijkheid kan verkeren door een nieuwe roes, door nieuwe scheut gewin.

Terwijl dus de genotzucht waarschijnlijk een veel grotere rol speelt dan hebzucht, is er nog een minder voor de hand liggende criminogene karaktereigenschap van endogene aard, de *arbeidsschuwheid*. De Ossenaar is beslist niet arbeidsschuw; werkgevers plegen zeer tevreden over zijn prestatie te zijn en in de beschrijvingen der delinquenten treffen wij ruimschoots voorbeelden aan van onverdroten pogingen om in hun geboorteplaats of ver daarbuiten, tot zelfs in het buitenland toe, arbeid te vinden. In de gevangenis behoren zij tot de ijverigste werkers.

De meest voor de hand liggende exogene factor is die van de *nood*.

Betrekkingen tussen armoede of welstand enerzijds en misdadigheid anderzijds zijn altijd aanwezig geacht. De criminologie heeft lange tijd voornamelijk (de anthropologische opvattingen buiten beschouwing gelaten) opvattingen van een typische directe economische correlatie gehad. *H. Mayhew* en *J. Binny* [4], *A. Lacassagne* [5] en *H. Müller* [6] onder vele anderen, vergeleken het verloop van de criminaliteit in Engeland, Frankrijk en Pruisen met dat van de gelijktijdige korenprijzen. Met de publicatie van *Georg Mayr* [7], die het meest de aandacht trok, werd de rechtstreekse samenhang van levensmiddelenprijzen op het gedrag als doctrine aanvaard. [8]

De Nederlander *J. van Kan* [9] citeert een menigte van uitspraken van de oudheid af (hij citeert o.a. 22 Grieken en Romeinen) en *W. A. Bonger* [10] voegt daar vele aan toe, speciaal van de dagen van Thomas More tot die van *Friedrich Engels*.

Daarná komt een tijd, dat de strikte correlatie-opvattingen weinig bevestiging vinden. Er komen auteurs tegen op als *Aschaffenburg*: „Nicht die Entbehrung des Notwendigsten, sondern die Unfähigkeit, auf die in guten Zeiten erworbenen Lebensgewohnheiten zu verzichten, birgt die Gefahr in sich, der Verlockung zur Unehrlichkeit zu erliegen". Zo is het ook veel minder een serieus gebrek aan kleding, ontdekt men, dan het verlangen naar voor haar doen bijzonder chique kleren, samen met het gebrek aan lust daarvoor te werken, wat een vrouw tot prostituée maakt. [11]

Ook de conclusies van *N. Muller* [12] staven geen strikte correlatie. Zijn 25 recidivisten hadden in slechts 3 gevallen werkelijke armoede in het ouderlijk huis gekend. Verder wees noch de criminaliteit van de jeugdige first offender, noch die van de volwassen recidivist, op nood. Muller weerlegt de theorie, volgens welke de dief door zijn eerste veroordeling(en) de pas zou zijn afgesneden om een beroep te leren en zo tot eerlijke kostwinning te komen. Met voldoende inzicht in de moeilijkheden, waar een veroordeling inderdaad toe kan leiden, toont de

[4] The criminal prisons of London, 1862.
[5] La criminalité comparée des villes et des campagnes, in het Bulletin de la société d'anthropologie de Lyon, 1882.
[6] Untersuchungen über die Bewegung der Kriminalität in ihrem Zusammenhang mit den wirtschaftlichen Verhältnissen, Halle 1899.
[7] Statistik der gerichtlichen Polizei im Königreiche Bayern und in andern Ländern, 1867.
[8] Vgl. het uitvoerige overzicht bij *van Bemmelen*, p. 42.
[9] Les causes économiques de la criminalité, Paris 1903.
[10] Criminalité et conditions économiques, Amsterdam 1905.
[11] Zie ook *Barnes and Teeters*, p. 207.
[12] Biografisch-aetiologisch onderzoek over recidive bij misdrijven tegen den eigendom, diss. A'dam 1908, p. 452 vv..

schrijver overtuigend aan, dat zij in de eerste plaats komen op rekening van de veelal bijzondere aanleg van de crimineel: ongeduld, snel ontmoedigd zijn, zwak weerstandsvermogen. Niettemin erkent hij het bestaan van isolerende, van eerlijke arbeid afsluitende veroordelingsgevolgen in gevallen, waarin door talrijke straffen de dief te algemeen berucht is geworden. In de grote stad kunnen de honderdduizenden zielen van de bevolking misschien nog een mogelijkheid vormen, dat de veroordeelde niet opvalt; in het kleine Oss mist hij deze kans ten enenmale, en staat de handicap van een slechte faam wel vast, zodat deze indirecte armoede-factor daar beduidend zwaarder weegt.

Toen de opvattingen over de correlatie wat van hun axiomatische karakter verloren hadden bleef de vraag naar nood als factor van de economische criminaliteit gewoonlijk nog wel de eerste; het bestaan van correlatie tussen *welstand* en criminaliteit scheen weinig voor de hand te liggen [13]. Een onderzoek naar dit thema: nood als factor van economische criminaliteit, lijkt ook hier nog de beste aanloop tot een beschouwing van exogene factoren.

De paragraaf over de besteding van de buit, hieraan in Deel III, Hoofdstuk II, § 7, voorafgegaan, verspreidde reeds enig licht over deze vraag naar de nood der daders. Mijn onderzoekingen leverden weinig gevallen op van evidente wederrechtelijke voorziening in economische behoeften. De objectenstaten uit de sectoren I en III geven in kolom 3 aanwijzingen voor sommige gevallen; een onderverdeling in vieren wijst uit:

(*kolom* 3)

	a	b	c	d
	brood	aardappelen en andere veldvruchten	vlees, spek, vet (excl. boter)	andere voedingsmiddelen
1889—1900	5	12	8	24
1924—1935	0	2	31	16

De noten 1, 2, 5, 6, 17, 22 en 28 van de eerste periode betreffen gevallen waarin nood, althans een onmiddellijk gebruik ter bevrediging van honger, vaststaat, m.i. kan deze nood ook worden aangenomen in de gevallen van de noten 9 (bij kolom 2) en 11 (bij 5). Verder is hier een ontwikkeling opmerkelijk van kleine, voor directe consumptie geschikte hoeveelheden, naar grotere, en van gewone gapperij naar de inbraak. In de eerste 9 jaren van deze periode komen inbraken met voedselobjecten niet voor, in de laatste 3 samen 22 maal (de kelderinbraken). Bij de inbraken werden de hoeveelheden bovendien telkens groter, waarover later meer. In aanmerking moet nog worden genomen de mogelijkheid tot eigen consumptie der gestolen kippen en konijnen; een omstandigheid die, in landelijke streken waar een ieder zijn eigen poelier is, de grens tussen de kolommen 2 en 3 van de tabellen betreffende de buit, „pluimvee" en „voedsel", vervaagt.

In sector III komen diefstallen van voor dadelijk gebruik gerede voedingsmiddelen niet meer voor, is de onderkolom c (vlees enz.) met sprongen gestegen en zijn de hoeveelheden weer aanzienlijk groter; de handelswaarde van het gestolene overtreft zo het directe consumptiebelang verre.

[13] De belangstelling van de modernste criminologie voor de zgn. „white-collar crime", voornamelijk in Amerika, betekent beter inzicht in dezen.

In totaal kwam het object voedsel, kleding of brandstof in sector I 74 keer voor op 163 gevallen en in sector III 116 keer op 600.

Per 100 keren waarin het object bekend was (a) is dit in sector I 45,6 (b) en in sector III 19,4 keer (c).

In sector IV zijn de aanwijzingen voor nood eveneens weinig talrijk. Wij kunnen niettemin betekenis hechten aan het bescheid dat een (later blijkt: ten onrechte) verdachte in C 4 de P bij een huiszoeking geeft: „Ik ben de hele winter al zonder werk en mijn kinderen hebben bijna geen kleren meer aan hun lichaam en men zou er wel haast toe kunnen komen om te gaan stelen" — enz., en aan de woorden van een andere (eveneens niet terecht) verdachte in dezelfde zaak: „Ik heb werk, heb nog nimmer gestolen en *behoef dit ook niet te doen*". In C 12 zegt Kever werkloos te zijn en zonder een ondersteuning met vrouw en kinderen bittere armoede te hebben geleden. Dit wordt niet onderzocht en zonder commentaar door de opsporingsambtenaar neergeschreven. Maar uit de verdeling van de buit blijkt, hoe aannemelijk het verweer is: de eieren en het spek worden voornamelijk hèm toebedeeld en Toon Sossen staat hem bovendien zelfs zijn aandeel in het geld (15 gulden) geheel af. Terwijl verder blijkt, dat Kever niet geheel valide is door ongelukkige handen.

C 70 is een geval van grote armoede. In C 12 blijkt maatschappelijke nood een merkwaardig ver verwijderde factor in de veroorzaking van een moord te kunnen zijn; de moeder van de verslagene legt de rechtbank uit, dat de vete ontstaan was, nadat haar zoon een gedwongen huwelijk zou hebben moeten sluiten, maar zich aan zijn verplichting onttrokken had, omdat hij geen enkele kans zag iets te verdienen. De zaak van de schoenmaker-brandstichter K. van C 41 is een typisch malaise-geval van de crisisjaren. F. Mak werd geschorst in de werkverschaffing, waarom wordt ons niet bekend. Het gevolg is, dat er geen inkomen is. En Noest vertelt, dat een rechercheur hem in een vertrouwelijk gesprek na de round-up heeft toevertrouwd, dat de politie óók schuld had, doordat zij verdachte elementen had dwars gezeten bij het zoeken van werk door de adspirant-werkgevers tegen hen te waarschuwen. De gevolgen waren kwaad. „Als ik genoeg verdiende", zegt Noest in dit gesprek na de strijd, „had niemand last van mij. Maar juist omdat ik niet makkelijk werk kreeg en veel in de gevangenis zat, leerde ik nooit een vak goed genoeg en bleef ik weinig verdienen". Overigens wordt bij bijna alle dieven het gestolene, zonodig na verzilvering bij de heler (hetgeen een groot waardeverlies teweeg brengt), snel verteerd in genot, luxe, bij alcohol, sigaretten en erotiek, met de vriendinnen in en op de kermissen buiten Oss. Zij leven ver boven hun stand en het korte toereiken der verworven middelen, met de weelde waarmee men zich verwend heeft, kan op zichzelf reeds een belangrijke factor voor herhaling zijn.

In C 16, 50 en 58 kopen 4 daders zich van hun gestolen geld kleren. Bij Frans Mak worden na C 38 nieuwe matten gelegd, terwijl zijn vrouw zich een jurk en schoenen koopt, maar óók jenever. Hoek staat na C 58 aan zijn moeder (die het bedrag niet dan zeer aarzelend aanneemt) 250 gld. af (van de 300), te Mortel geeft 300 gld. aan zijn vader, die er een kalf voor koopt en andere dringende zaken mee afdoet, terwijl Wim Bron na dezelfde overval zijn vader in staat stelt de woning te laten opknappen en een kamer te behangen. Petrus Mak betaalt totaal 300 gld. af op zijn schuld van 400 gld. bij de rijwielhandelaar. Paulus Bron staat na de overval C 38 's morgens om 5 uur aan het bed van zijn ouders om zijn moeder een pakje bankbiljetten toe te stoppen. Van de Maes durft (in dezelfde zaak) het nieuwe pak, dat hij bij het misdrijf voor ogen gehad heeft, toch

eigenlijk niet te kopen, omdat hij bang is dat zijn moeder hem zou vragen hoe hij aan het geld gekomen is.

In C 16 koopt Adr. Stel een nieuwe koe en ook een zijden das; zulke gemengde motieven treffen wij het meest aan. De zijden das komen we nóg eens tegen. Verder is het meestal jenever, drank, sigaretten. Vader Bron spreekt de jongeren toe in C 61: „Als jullie dit zaakje opknappen kan Gijs een nieuw pak krijgen en verder kunnen we een glas bier drinken", de duidelijke mengvorm. Maar nog typerender is wel de inbraak bij een bakker (C 5) waarbij geen voorhanden brood wordt gestolen, of andere eetwaar, maar .... rokerijen en wat geld.

„Besoin aigu" noch „misère chronique", *de* directe en indirecte oorzaken van vermogenscriminaliteit volgens van Kan (p. 479), troffen wij dus practisch nooit aan, maar met de bestrijding van de al te economische verklaring zijn de vragen niet afgedaan. Ook reeds in de, aan merkwaardige tegenstellingen zo rijke, 19e eeuw kon men trouwens naast de strengste materialistische verklaringsdrift uitspraken tegenkomen als de volgende: „When you put bread and cheese instead of burnt porridge into these children's mouths, you may indeed feed their vile bodies, but you little think how you starve their immortal souls!" [14] In de economische criminaliteit zijn er gevallen waarin een beroep op art. 40 Sr. nog wel niet aanvaard kan worden, maar waarin de noodtoestand toch a.h.w. voor de deur staat. Een op paniekstemming lijkende situatie, waartegen de daders niet opgewassen blijken. Er is de kunstenaar, die met zijn gezin geen armoede behoeft te lijden, als hij ander werk wil aanvaarden, maar, bezeten door de heilige drift om zijn bij de burgerij onverkoopbare schilderijen te blijven maken, zijn bestaan met bankbiljettenvervalsing in één grote slag wil zeker stellen. Er zijn, in deze maatschappij, behalve de directe oorzaken, zovele indirecte economische criminoplastische factoren, dat een geheel nieuw onderzoek nodig blijkt.

Ernest R. Mowrer [15] ontleent aan *Morris Ploscoe* [16] drie belangrijke methoden, volgens welke dit onderzoek zich heeft ontwikkeld: geografische vergelijkingen, met onderlinge vergelijking der criminaliteit van in welstand verschillende streken, vergelijking van de criminaliteit der plaatselijk in welstand verschillende groepen; vergelijking van de fluctuaties in de criminaliteit van één plaats bij conjunctuurwijzigingen [17]. Aan de twee laatste methoden geeft Mowrer de voorkeur. Zijn conclusies, gebaseerd op een schat van belangwekkende waarnemingen over de criminaliteit van Chicago over de jaren 1929-1935, de hele toenmalige crisis omvattende, zijn betrekkelijk negatief. De verwachting, dat de door de crisis het zwaarst getroffen klassen relatief groter criminaliteitsverhoging zouden vertonen dan de andere, werd niet bewaarheid. Correlatie tussen criminaliteit en economische depressie is er nauwelijks en bij economische misdadigheid maar in geringe mate [18].

Het is echter vooral *Taft* [19], die de aandacht van acute economische motieven afdwingt naar meer basale. Het is maar zelden zo eenvoudig, zegt hij, dat iemand steelt omdat hij honger heeft. Onzekerheid ten aanzien van de toekomst wordt

[14] *Charlotte Bronte*, in Jane Eyre.
[15] Disorganization, personal and social, New York 1942.
[16] Some causative factors in criminality.
[17] Hiervan gebruikt hij voornamelijk de laatste; behalve zijn hoofdstuk over economic conditions is daar nog een hoofdstuk over „economic crises and personality disintegrations" aan deze belangstelling gewijd.
[18] In deze zin ook *Paul Reiwald*, Verbrechensverhütung, in de bundel van *Heinrich Meng*, Die Prophylaxe des Verbrechens, Basel 1948, p. 147.
[19] P. 120 vv..

niet opgeheven door goede financiële steun. De dader kan ook tot misdrijf komen door slechte gewoonten, uit jarenlange gedwongen lediggang overgebleven, al heeft hij op het ogenblik van de misdaad een goed betaalde betrekking. Een behoorlijk *ondersteund* gezin kan gedemoraliseerd worden, omdat het meent, dat de gemeenschap hem een levensmogelijkheid *met arbeid* verschuldigd is. De kleine middenstander, die het hoofd nog net boven water kan houden, kan zich minderwaardig gaan voelen als hij, ook op de lange duur, niet in iets méér slaagt. En indien een laag inkomen wel voor gebrek behoedt, maar betekent dat men moet wonen in armoedige wijken met veel criminoplastische aanrakingspunten, is de economische factor voor criminaliteit evenzeer voorhanden als in de nog ongunstiger situatie van gebrek.

De maatschappij kan dus ook schuldig zijn aan het bestaan van criminaliteit, zonder dat zij betrapt kan worden op correlaties met gebrek. Vaak is zij verantwoordelijk voor het ontstaan van een sociale ontmoediging, een melancholie, die de individu voor zichzelf verklaart met een introjectie van deze maatschappij, een beeld, dat hij er zich van vormt, om het verwijten te kunnen doen. [20] Deze sociale ontmoediging wordt door *Eugen Schmidt* [21], die de sociale psychologie van Alfred Adler op de misdadige persoonlijkheid toepast, beschreven; hand in hand met deze ontmoediging zou zich een „Entwertungstendenz" ontwikkelen tegen de omgeving.

Men kan niet anders zeggen, dan dat het inzicht in de criminele aetiologie in dezen wel sterk verhelderd is. Het geloof in een zich mechanisch op en neer bewegen van de criminaliteit naar gelang van de conjunctuur is verdwenen. De *sociale* oorzakelijkheid is van groter belang gebleken dan de *economische*.

Hier komt de grens bloot tussen endogene en exogene factoren. Al is dan de sociale oorzakelijkheid strikt genomen ongetwijfeld van exogeen karakter, de invloed die de individu er van ondervindt geeft ook zijn persoonlijkheid meer of minder duurzame elementen; wij behoeven alleen maar te denken aan een eenmaal opgewekt minderwaardigheidsgevoel of geprikkelde naijver.

De verwikkeling van exogene en endogene factoren kwam trouwens al uit bij *Bonger's* onderscheiding tussen diefstal als ellende-criminaliteit en als begeerte-criminaliteit (p. 618-625). Hoewel er iets reëels in de onderscheiding zit, er is niet voldoende mee gezegd. Er zijn meer mogelijkheden dan de motieven misère en cupidité, er is de „art pour art" van het bestaan als dief, *het stelen om het stelen*, dat tot een habitus worden kan, en een habitus van de Ossenaren uit het criminele milieu was.

Behalve de sociale oorzakelijkheid, die door ons van groter belang geacht wordt dan de economische, is een even belangrijke *culturele* oorzakelijkheid van economische criminaliteit waarschijnlijk.

§ 2. *Endogene factoren der agressieve criminaliteit (Agressie op Triebniveau)*

De allereerste endogene factor van agressie is de agressiviteit van de agressor, de positieve kracht, die van hem uit werkt.

Men zal echter met een bijna even sterk negatief moment moeten rekenen,

[20] *Flugel* t.a.p. p. 96.
[21] Das Verbrechen als Ausdrucksform sozialer Entmutigung, München 1931.

namelijk de ongevoeligheid van de agressor voor dat wat zijn slachtoffer van hem ervaart, voor de gevoeligheid van zijn naaste. De agressieve politieke delinquentie (en ook het verraad van landgenoten) welke wij sinds 1940 gekend hebben en helaas nog kennen, heeft duidelijk getoond, dat het gebrek aan gevoel voor menselijke waardigheid in het algemeen, en dat aan „Einfühlen" in de concrete naaste in het bijzonder, veel algemener criminogene momenten zijn dan sadisme en andere psychopathie.

Agressie resulteert uit *agressiviteit* en *gevoelstekort*.

De door *Sauer* geziene tegenstelling tussen agressieve en diefachtige dadertypen kan ik, zoals gezegd, in Oss niet volgen. Het opvallende van de Osse criminaliteit was, dat zij een gemengd dadertype toont. Dat in dit type de agressie overweegt, bleek niet slechts in de 3 tijdperken van de sectoren I, II en III, maar kwam ook uit in de criminaliteit der delinquenten van sector V.

Ook vóór de jaren waarover ons onderzoek zich uitstrekt is de agressie voor Oss al typisch. In „Een reize door de Majory van 's-Hertogenbosch in den jare 1799" [22] wordt door *Steph. Hanewinkel H.C.zn* verteld, dat de inwoners van Oss door de hele „Majory" berucht waren wegens hun vechtlust. Zelfs nog in zijn eigen tijd, zegt de schrijver, maar vroeger veel algemener, werd in de Meierij het hebben van kerven in het gezicht wel genoemd: het wapen van Oss dragen. *A. van Sasse van Ysselt* vertelt, dat Oss vroeger om zijn bekkensnijden berucht was. [23] Strijdlustigen staken hun mes in de herberg in een balk en wie daar onder ging staan moest met de eigenaar van het mes vechten. Soms was het wapen een scherp geslepen geldstuk. De kunst was, zijn tegenstander een kruis („het wapen van Oss") in het gezicht te kerven. Schrijver deelt mee, dat dit gebruik echter ook wel in andere delen van Brabant heerste. *Ch. C. V. Verreyt* verhaalt [24] een amusante geschiedenis, die zijn grootvader in Oss beleefd heeft omstreeks 1836. Een oud-wachtmeester van Napoleons kurassiers, dan marskramer trekt in een herberg onnadenkend een in de balk stekend mes eruit om zijn brood mee te snijden, maar moet dan vechten met de door drank zeer opgewonden uitdager. Op zijn verzoek wordt de marskramer door de omstanders toegestaan het gevecht „op de schoen" te leveren, en het gelukt hem met zijn zwaar beslagen schoen zich zijn messensteker van het lijf te houden.

In het Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden [25] wordt onder het woord Oss medegedeeld, dat vechtpartijen in de negentiende eeuw zeldzamer werden, maar dat zij vóór de franse tijd regel waren. Van heinde en verre kwamen toen de „liefhebbers van een partijtje op het mes" op markt- en feestdagen naar Oss, om een gelegenheid te vinden voor hun „liefhebberij", zoals men het openhartig noemde. Talloos waren de herbergen en woonhuizen, waar vechtlustige mannen hun mes in de deurpost hadden gestoken of aan de zolder gehangen.

Wat zich in deze agressie uit, de zelfhandhavingsdrift, een teveel aan activiteit, een overschot aan lichamelijke kracht, die Sauer als bronnen beschrijft, of misschien nog meer, zal een nauwkeurige studie van het agressieve delict moeten uitmaken.

De verklaring ervan is niet zo eenvoudig als *Hacker* [26] haast doet geloven, die verklaart dat „tegenwoordig niet meer bestreden ervaringsregelen" uitwijzen, dat

[22] In 1800 te Amsterdam verschenen.
[23] Taxandria 1920 p. 295 vv..
[24] Taxandria 1921 p. 299.
[25] Door *A. J. van der Aa*, Gorinchem 1846.
[26] Die Kriminalität des Kantons Zürich, Miskolc 1939, p. 57.

in het Zuiden levende volken tengevolge van hun levendiger temperament meer delicten tegen lijf en leven plegen dan andere. Hacker zal misschien als ervaringsregel („Satz der Erfahrung") noemen, dat de in het Zuiden levende volken levendiger temperament hebben en voorts dat daar grotere agressieve misdadigheid gevonden wordt (wat hij overigens niet aantoont), maar het causale verbinden van beide omstandigheden behoeft toch tenminste bewijs.

Is de psychologie van de agressie een even boeiend als weinig betreden terrein, onderzoekingen naar de oorsprong van agressie-delicten zijn nog zeldzamer. Een modern en in vele opzichten zo voortreffelijk boek als *Mannheim's* Criminal Justice zegt er practisch niets over. Vreemd genoeg, om de grote importantie van het verstaan van dit omvangrijke stuk criminaliteit. Te begrijpen, als wij uit ervaring zien, hoe moeilijk de geweldscriminaliteit al te classificeren, laat staan te verklaren, is. De moverende krachten zijn veel minder in de rede des daders gelegen (dus ook veel moeilijker met het verstand door de onderzoeker te volgen) dan in diens instincten [27]. Een theorie als het herleiden van de agressie tot de machteloze woede van de om voedsel huilende zuigeling [28] blijft zonder meer alleen een pikante mogelijkheid [29].

Zoekende naar de meest geschikte methode voor het benaderen van de delinquentenziel, moest ik speurtochten wagen in de gebieden in welke ik mij niet meer dan forens weet: die der psychologie. Daaruit blijkt dat bij een analyse van het agressieverschijnsel allereerst rekening gehouden moet worden met de psychoanalyse en wel in het bijzonder met de betekenis van de doodsdrift in zijn uitingsvorm van destrudo (vernietigingsdrift). [30]

Een beschrijving van de werking van deze driftsoort is mij niet anders bekend dan in een enkele cause célèbre [31]. Eigenlijk pas bij de conceptie van de gedachte van doodsdrift is de agressie object van psycho-analytische beschouwing geworden. *Hans Kunz* [32] leverde consciëntieuze critiek op deze inlijving van de agressiviteit in de psycho-ananlyse. Hij loochent, dat agressie en destrudo (tendenzen, die hij van elkaar onderscheidt, anders dan Freud) een spontaan karakter zouden hebben, zoals de honger en de geslachtsdrift. Bij drift denken we aan een rythme van spanning en ontspanning, rust en onrust, lust en bevrediging, dat bij agressie niet wordt waargenomen. Weliswaar kan ook hier voldaan worden aan de agressieve impuls, maar er is dan geen autonome fasenwisseling als hierboven bedoeld. Er is alleen een optreden en weer verdwijnen van de tendenzen, in het uitwerken waarvan de agressor zich belemmerd voelt door een tegenstander, tengevolge waarvan de agressie zich actualiseert.

Niettemin acht hij het aanwezig zijn van „sprong-bereide" agressieve mogelijkheden de voorwaarde van haar reactieve natuur. Latente activiteit (merkwaardige contradictio in terminis!) is de noodzakelijke basis van mogelijke reactiviteit. Hij beantwoordt hiermede een vraag van de grootste importantie: of de agressie uit zichzelf bestaan kan of aan een object gebonden is. Volgens Kunz is dus het laatste

[27] Vgl. *Clarence Darrow*, Crime: Its cause and treatment, London 1934, p. 67. Belangrijk is het hoofdstuk: The infantile origins of agression bij *Flugel*, Man, morals and society, London 1945.
[28] *Claud Mullins*, Crime and psychology, London 1944 (3d ed.) p. 8.
[29] „This may be the reason that man is more agressive than other animals" gaat Mullins stoutmoedig verder, met de vlotte premisse, dat de mens agressiever van aard is dan „other animals".
[30] *Siegm. Freud*, Das Ich und das Es, Ges. Schriften VI, p. 384 vv..
[31] Een onbevredigend voorbeeld: *George Godwin*: Peter Kürten, A study in sadism, London 1945.
[32] Die Agressivität und die Zärtlichkeit, Bern 1946.

het geval; de reactie-oproepende gebeurtenis is een prikkel [33]. Het begrip prikkel komt mij hier te motorisch, te opzettelijk en te incidenteel voor.

Paul Reiwald [34] ziet niet zo'n noodzakelijke reactie-veroorzaking van buiten af. Hoewel hij later afspreekt onder agressie alleen de asociale vormen te zullen verstaan, als machtsbegeerte, vernietigings- en beschadigingsdrift en sadisme, stelde hij eerst vast, dat agressie is: al het *lustvol overwinnen van de „Gegenstände" der omringende wereld.* Wij leven in gemeenschap met anderen, die onze existentie zo nauw begrenzen, dat elke overschrijding van het persoonlijke, elke bemoeienis met de omgeving, agressie is. Verder onderscheidt hij agressie van agressiviteit. De laatste is de karakteraanleg van de reactieve persoonlijkheid om de tegenstand van de buitenwereld met geweld te overwinnen.

Men moet tegen de bestaande psychologie der agressie het bezwaar maken, dat zij zich geheel op de normale volwassene baseert. Het kind, de psychopaath en de door alcohol geïntoxeerde, om enige voorbeelden te noemen, zouden, minder geremd door een maatschappelijke code in de omgang van de mens met zijn „Gegenstände", ons de endogene trekken der agressie misschien beter doen kennen.

Een bijzonder geslaagd onderzoek verrichtte *Pierre Bovet*, directeur van het Instituut Rousseau te Genève, door 500 kinderen te laten beschrijven, hoe vechterij onder hen placht te ontstaan, in de ontwikkeling van het eerste agressieve woord tot en met de daaruit ontstane handtastelijkheid [35]. Het kind zoekt ruzie. Het zoekt het motief voor de drang van zijn „esprit combatif" op de manier van „wat wou jij?" en „kom maar op!" Dit soort „taquinerie" treffen wij ook bij de beschonkene aan. In ons materiaal hebben wij hiervan in C 37 een voorbeeld: op een Zondagmiddag, omstreeks half zes, hetgeen hier betekent: na het bezoeken van diverse café's, komt Visser zijn aanstaand slachtoffer tegen. Hij heeft de voorstelling, dat deze een vijand is, stapt van zijn fiets en attaqueert met de woorden: „Heb jij nou soms nog zin?" Na een korte schermutseling trekt Visser dan zijn pistool.

Bij de psychopaath is dit eveneens *de* manier, eventueel zonder alcohol-intoxicatie, maar bij hem komt het nog sneller en onredelijker. Een voorbeeld: Jan D., die zich veelvuldig bedronk en al eerder 2 jaar wegens mishandeling had ondergaan, komt in het café in de goede stemming en bedreigt een *willekeurige* aanwezige. Deze, kennelijk vredelievend, vraagt om toch niet met hem te vechten. Jan antwoordt: „Het kan me niets schelen, maar vechten móet ik!" Hij grijpt daarop een andere, dichtbijstaande, aanwezige en snijdt die met zijn mes in de neus [36].

Tenslotte moet ik *Franziska Baumgarten-Tramer* [37] noemen. Zij onderscheidt 4 soorten van agressie: de oorspronkelijke agressie, nl. de gehele motoriek van de drift tot zelfbehoud; de zgn. „maligne" agressie, een correlaat van de hebzucht, die wordt doorgezet ondanks of zelfs tegen anderer gelding; de zgn. reactieve agressie; tenslotte de „strijdlust", die ook zij in overeenstemming met Bovet erkent. De redelijkheid van deze indeling is m.i. niet dwingend; het wordt niet duidelijk, waaronder zij bv. de bekkensnijderswoede van Jan D. zou rekenen. Dit is een voorstellingsloze aanvalswoede, een dolheid, die zich in Oss soms op een

[33] P. 48 vv..
[34] Die Gesellschaft und ihre Verbrecher, Zürich 1948, p. 253-285.
[35] L'instinct combatif, Paris 1928.
[36] Een geval uit 1889, dat ik in de M-registers vond.
[37] Psychologie van de agressie, Ned. Tijdschrift voor de Psychologie en haar grensgebieden, 1947, p. 273.

peil beneden dat van humane cultuur openbaarde. De woede waarmee Wim Bron zijn slachtoffer massacreerde (C 45): van de 67 messteken die hij hem toebracht hadden misschien de eerste 15 zin, nl. de bedoeling om te doden, maar daarna is in het blinde weg op een stervende omgehakt. Eenzelfde blinde drift is het geweest, waarin Toon Sossen (C 10) het keukenmes in zijn neef slaat, waarmee hij tot voor enige minuten gezellig borrelde. De aanvaller is hier „door alles heen", „buiten zichzelf", volgens Kunz overeenkomstig de oorspronkelijke betekenis van agressio [37a]. Deze excessen van agressie zijn echter ook in Oss zeldzaam.

Het kan ons verbazen, dat bij de bestudering van de agressor alleen op een teveel, dat wat de grens overschrijdt, is gelet, maar niet op het teweinig: zijn *gevoelstekort.*

In de verhouding van de agressor tot zijn omgeving wordt, zoals betoogd, nog vrijwel alleen de kracht van de dader in de richting van zijn object gezien en niet datgene, wat van de objectzijde tegen hem ingaat. Toch ligt in deze spanning het beslissende bij het agressie-verschijnsel. In het academische geval, dat er geen vrees voor straf is of een morele overweging, die van het misdrijf afhoudt, zal de normale mens evenwel niet agressief handelen, als de gedachte aan het leed, dat hij zijn slachtoffer doet, even sterk is als zijn eruptieve drang. Als er geen interesse is voor de gevoelens „aan de andere kant", ongevoeligheid, heeft de agressieve neiging geen tegenkracht. Als de interesse wel bestaat kan zij echter, anders dan negatief, ook positief werken; bij wreedheid is er zo een positieve belangstelling voor de gevoelens aan de andere kant.

Duidelijk sadisme valt in onze geweldscriminaliteit niet op te merken, wel zien wij tendenzen van wreedheid, algemeen echter grote onverschilligheid, ongevoeligheid voor datgene wat de naaste gevoelt, dus gemis aan „Einfühlung". Het is wel mogelijk, dat bij de bevolking in streken van geringere agressieve criminaliteit de persoonlijke agressieve uitingsdrang niet minder sterk is dan bij onze criminelen, maar dat een gepast gevoel voor de medemens deze neigingen in toom kan houden. Afgezien van de mogelijkheid van grotere agressieve aanleg, staat het bestaan van een gevoelstekort bij de gehele bevolking van de Meierij wel vast. Het gehele boek van *Ouwerling*, die voornamelijk het aangrenzende Peelgebied behandelt, spreekt ervan. *Barendsen*, die zijn uitnemende observaties in het Kempense kwartier van de Meierij verrichtte, komt tot dezelfde conclusie; hij constateert grote ongevoeligheid in de interindividuele verhoudingen; beleefdheidsvormen ontbreken practisch, de omgang tussen jonge mannen en vrouwen, het gehele hofmaken, zijn toonbeelden van onbeschaafde en ongevoelige verhoudingen. [38]

Van Oss vertelt *A. van Sasse van Ysselt* over de schandelijke liefhebberij van het „ganzentrekken" op vastenavond. Een levende gans werd aan de poten opgehangen, nadat de hals en de kop met gladde zeep waren ingesmeerd. De deelnemers aan het spel reden te paard onder de gans door en moesten trachten hem de kop af te trekken. Wie het lukte had de gans. Het gebruik kwam in de negentiende eeuw nog veelvuldig voor. [39]

Van onze hierboven beschreven misdrijven zijn er vele, die van een schandelijke ongevoeligheid spreken, en niet alleen de „agressieve".

[37a] Mij lijkt deze afleiding niet juist; m. i. behoorde i. p. v. agressie overigens agressie te worden geschreven, maar ik volgde het gebruik in dezen.

[38] P. 108-114. De troostwoorden, die men overlevenden na een sterfgeval durft toespreken haalt hij als zeer krasse staaltjes aan. Bij de dood van een man in de kracht van zijn leven heet het: „Het is een schadelijk lijk". Bij een jeugdige zoon: „Jammer, hij had een goed verdiender kunnen worden!".

[39] Taxandria 1912, p. 135 vv..

C 3: bij de brandstichting komen een vrouw en haar drie kinderen in de vlammen om het leven; de brandstichters gaan naar de grote begrafenis kijken, waarbij zij het, naar zij later zeggen, zeer te kwaad hebben; niettemin maken zij spoedig daarna het brandstichtersloon, 50 gulden, in de kroeg onder vrolijkheid op.

C 2: de moordenaar is het café uitgestapt om zijn slachtoffer te pakken te nemen; als het klaar is veegt hij zijn mes aan de sneeuw af en gaat weer naar het café terug, omdat hij zich herinnert, dat zijn jeneverglas daar nog niet geheel uitgedronken staat! De vier vrienden, die hem waarschijnlijk wel enigszins geassisteerd hebben en die in elk geval de doodslag van zeer dichtbij hebben zien plegen (men bedenke, dat de omwonenden in hun bed de doodsschreeuw hebben kunnen horen), zoeken daarna nog twee herbergen op.

Bij de roofoverval, het niet zuivere agressie-delict, is vèrgaande ruwheid, niet eens in zelfverdediging, eveneens schering en inslag. In C 52 wordt de aangevallene bedwongen met de klomp en door hem met een mes in de hand te steken. In C 53 wordt de bestolene bloedend verwond, in C 58 vallen klappen en C 61 geeft wel de meest schandelijke stalen: men gaat het hoogbejaarde slachtoffer met de zwaarbeslagen schoenen op het gezicht staan, en Kop, die later bij het lijk van zijn slachtoffer geleid wordt, moet om zijn liederlijke taal daarbij tot stilzwijgen worden gebracht.

Het wegnemen van de voor de rovers waardeloze medailles van de overleden vader der slachtoffers in C 53, met de practisch waardeloze rozenkrans van deze vrouwen, zie ik ook als een blijk van ongevoeligheid; deze uit zich dus niet alleen in de agressieve criminaliteit.

Een en ander bevestigt ons vermoeden, dat de „wreedheid" van de criminele Ossenaren eerder een negatieve oorzaak heeft, nl. stompheid, geringe ongevoeligheid voor het gevoel van de naaste, dan dat zij positief berust op de „Grausamkeit" die de litteratuur noemt [40]. Ik herinner er nog aan, dat volgens *Casparie* (p. 10) ook van psychopathie geen sprake is.

§ 3. *Exogene factoren der agressieve criminaliteit (Agressie op sociaal niveau)*

Voor de endogene trekken der agressie zijn, als boven betoogd, de eerste objecten voor een onderzoek het kind, de psychopaath en de door alcohol geïntoxiceerde. Bij de normale volwassene, en daarover zal in het vervolg worden gesproken, is de agressie geen strikt individuele zaak meer, maar een kwestie van betrekking tot de omgeving. Voor hem moet agressie een „Gegenstand" hebben, meen ik met Reiwald [41]. Bij de voor Oss, althans tot voor kort, zo typische uitdaging lijkt dit niet onbetwistbaar. Er wordt daar als het ware om een object gesmeekt, om een kans „stoom af te blazen". Nu betekent het feit, dat door de uitdaging een tegenstander gevraagd wordt, in de eerste plaats al een verder gevorderde culturele fase dan de blinde psychopathologische attaque van een Jan D., in de vorige paragraaf genoemd, al is de agressieve impuls even weinig redelijk. Er is tenslotte een beschavingspeil bereikt, waarop men een „alibi" zoekt voor zijn barbaarsheid. Verder heeft alle agressiviteit een object, een tegenstander, die

[40] De verklaringen, verzameld door *S. R. Steinmetz* in Ethnologische Studien zur ersten Entwicklung der Strafe, nebst einer psychologischen Abhandlung über Grausamkeit und Rachesucht, I, Leipzig 1894 en Groningen (2e dr.) 1928, lieten zich op deze wreedheid dan ook niet toepassen.

[41] Die Gesellschaft und ihre Verbrecher, p. 257.

bij het kind en de andere niet toerekeningsvatbaren uitsluitend, en maar tot op zekere hoogte, door dieptepsychologie te ontdekken is, maar die de normale zèlf gestalte tracht te doen aannemen. Hij zoekt zich zijn onbewuste vijand, dat wat hem „entgegensteht", te objectiveren en de uitdaging is alleen een eenvoudige, uiteraard ontoereikende, poging daartoe.

Voor de reclasseerder is het een eerste plicht, den agressor zijn alibi stuk te maken en hem te dwingen het echte object te zoeken. Het is een feit, dat de normale agressor, zelfs een van de laagste culturele graad, zich onderscheidt van het dier, het kind en de wegens psychische gesteldheid niet (meer) voor toerekening vatbare, door de voorstelling van een motief bij agressie. De drager van dit motief is een enkele medemens of een gemeenschap. Op het maatschappelijke plan, d.w.z. in de bewuste relatie van de agressor tot zijn motiefdrager, d.i. de tegenstander, verdient de agressie de grootste strafrechtelijke en criminologische belangstelling.

Het motief zelf behoeft nog geen prikkel te zijn; het is er, maar soms zal het zich activeren en prikkels afgeven. Zelfs kan buiten het basale, latente motief om, tot agressie worden geprikkeld. Zo kan de agressor prikkels aan een gelijkgestemde ontlenen; aldus verklaar ik de vele door mij gevonden gevallen van vernieling, gepleegd ten verzoeke van een milieu-genoot; de dader had dan zelf een latent motief, dat geactiveerd werd omdat hij zich de zaak van zijn lotgenoot aantrok. Als de relatie van de crimineel tot het gezag er bv. een is, waarin eerstgenoemde tegen het laatste wrokt, kan de acute moeilijkheid van de een de ander prikkelen, aan verzet tegen de politie of een andere vorm van verzet deel te nemen.

De voorstelling van het motief kan bij de agressor onduidelijk zijn. Er kan als basaal motief zijn: onvrede, melancholie, angst, ressentiment, „Rache am Leben", Lebensneid [42]. Een duidelijker voorstelling van het motief, tevens rechtvaardiging voor agressie, kan zelfstandig door zelf-analyse verkregen worden, hetgeen minder vaak geschieden zal, of ook door gesprek en lectuur worden verworven. Zo geraken de criminelen achteraf, in de gevangenis, of al eerder, in de groepen die hun „asocialiteit" rechtvaardigen en sterk maken, tot een nieuwe, interne socialiteit. De echte agressor is door zijn gereedliggende tendens natuurlijk dikwijls gaarne bereid, om tot beantwoording van alle bedoelde of vermeend-opzettelijke prikkels over te gaan. Als er repliek komt — uitblijven daarvan zal in een samenleving van agressieven uitzondering blijven —, vermeerderen zich de motieven en barst er op explosieve wijze strijd uit. Hier blijkt het diabolische van de agressie, namelijk in haar neiging om kettingreacties op te roepen; overeenkomstig hetgeen reeds bij de bespreking der criminaliteit gezegd is over het wederkerige karakter van de agressieve delinquentie.

Op het maatschappelijke niveau kan de individuele naaste de drager zijn van het motief, maar, zoals gezegd, ook de maatschappij zelf. Voorbeelden van het eerste levert ons materiaal in menigte op (zie Deel III, Hoofdstuk I, en zie de typische zaken C 2, C 33, C 37 en C 45). Van nog groter belang is de tweede situatie. Hierin draagt een deel der omgeving het motief, soms manifest en soms als minder duidelijke achtergrond van de algemene agressieve tendenties. Om dit aan te tonen, doe ik grepen uit de zaken van agressie tegen de maatschappij van de eerste 5 jaren uit sector I.

[42] Vgl. *Ludwig Klages*, Die Grundlagen der Charakterkunde, Leipzig 1936, (7e en 8e ed.), p. 29.

1890

Huisvredebreuk en vernieling volgt, als twee arbeiders uit de fabriek van van den Bergh (afdeling houtzagerij en kuiperij) verwijderd worden, omdat zij het roken niet willen laten.

Antoon van Berkum, dronken en wederspannig gearresteerd, roept o.a. de op het eerste gehoor raadselachtige woorden: „Ik heb Jurgens vermoord, ik ben een zoon van den baron en ik heb geld genoeg". Zie hieronder in § 3, a, van dit hoofdstuk, kort na de straatagressie tegen de overheid.

1891

(29 [43]) Vernieling door het inwerpen van glasruiten bij Jurgens (Molenstraat) en Cox, behalve bakker ook de belangrijke figuur bij Jurgens, nl. „beloper en handelaar". Vermoed wordt, dat enige ontslagen of overgeplaatste kuipers of een ontslagen nachtwaker schuldig zijn.

(53) Vernieling bij Cox (5 glasruiten). Cox verklaart aan de marechaussee o.a.: „Ik vermoed, dat deze vernieling door enige kuipers uit wraak wordt gepleegd, omreden door den heer Jurgens, waarvoor ik ook werk, andere maatregelen zijn getroffen omtrent de arbeid der kuipers en vermoedelijk niet ten gunste van deze laatsten".

(58) Cox wordt bedreigd met doodslag door een spijkeraar op de kuiperij van Jurgens. Reeds aangevallen, kan hij nog op tijd ontzet worden. Cox durft zelf geen aangifte te doen, maar de heren Antoon en Jan Jurgens, die door de omstanders op de hoogte gebracht zijn, doen dit in zijn plaats.
Desgevraagd, verklaart Cox wederom, dat een nieuwe arbeidsregeling voor de kuipers de oorzaak is van de opgewekte haat. (Waarschijnlijk is het zo, dat de kuiperij aan zelfstandige baasjes was toevertrouwd, tegen stukloon, maar dat Jurgens thans zelf één grote kuiperij wil: de uitingen wijzen hier tenminste op).

(77) Vernieling bij Cox en daarna bij de marechausseekazerne (ruiten). Verdacht: J. F. van Berkum en A. Klokgieters.

(141) Bedreiging tegen het leven van Jurgens en A. Croes, boekhouder bij Jurgens, door arbeider, die meent te weinig loon uitbetaald te krijgen.

(158) Johannes Jurgens, zoon van Antoon, 42 jaar oud, doet aangifte van laster: hij werd „mof" genoemd en van hoererij beticht.

(337) Godefridus Snoeks, nachtwaker bij de firma Jurgens, krijgt des avonds te elf uur in de fabriek (waar dan nog hier en daar gewerkt wordt) bezoek van een der jonge baronnen en een ander, die hem ernstig mishandelen.

1892

(2) Een wegens opruiing jegens de opzichter ontslagen werkman komt weer om werk vragen, pleegt huisvredebreuk, als hem dat niet toegezegd wordt, bij Johannes Arnoldus Jurgens, villa Josina, en uit dreigementen.
Des nachts volgt vernieling in de fabriek door onbekende dader.

(144) Moordaanslag op boterfabrikant Meyer van Leeuwen; er wordt met een jachtgeweer (grove hagel) 3 maal door slaapkamerraam geschoten. Men verdenkt Gijsbertus van Gelder, op de fabriek ontslagen.

(415) Op 17 November 1892 moordaanslag op Eduard de Bruin, hoofdopzichter bij Jurgens.
De Bruin laat zich voor zijn beveiliging door de nachtwaker Bevers van huis halen om hem naar de fabriek te brengen; dat is al te 4.30 uur! Hij is reeds vaker gemolesteerd. Men schiet hem in het bovenlijf; zijn dikke overjas redt hem het leven, hoewel er nog hagel in de long doordringt. Hij verklaart de tegen hem bestaande wrok: „Onlangs heb ik de arbeiders moeten aanzeggen, dat overuren niet meer betaald zouden worden, voorzover dat werk uitgelokt was".
Hoekman vermoedt, dat de nachtwaker, die op een afstand van minstens een meter van de

[43] De nummers der processen-verbaal.

Bruin had gelopen en geen poging gedaan heeft om de pleger van de aanslag te achtervolgen, aan de „verkeerde zijde" stond. Hij verdenkt van Gelder, maar van Nispen kan de dader ook geweest zijn. Laatstgenoemde had de 15de November terecht gestaan wegens verduistering bij Antoon Jurgens, waarvan aangifte was gedaan door de Bruin.
De firma Jurgens laat bij bekkenslag en aanplakking bekend maken, dat zij 300 gulden uitlooft voor aanwijzingen, die tot opsporing van den dader kunnen leiden.
In het Hoekman-dossier lezen wij later, dat de beramers van de aanslag, de Bron's, de Noest's, Westerveld, Klokgieters, van Gelder en de van Berkum's met elkaar zijn overeengekomen, dat zij allen gedurende geruime tijd hun „jeneverkwartje" zullen afstaan aan degeen, die de opzichter raakt.

1893

(4) Een roombaas bij Jurgens wordt in een café, schijnbaar zonder aanleiding, mishandeld door jeugdig arbeider die, als hij uit de herberg verwijderd wordt, moedwillig vernieling pleegt. Blijkt, dat de oude Baron aan Helena van V. (huisvrouw van G. Noest) twee zakken met aardappelen heeft beloofd, als zij de vrouw van Frederik van Vlijmen wilde mishandelen.

(25) Moordaanslag op 28 Januari op de Kadt, opzichter bij de firma Meyer van Leeuwen. De Kadt, die voor zijn bescherming ook van huis gehaald placht te worden door een arbeider, wordt op weg naar de fabriek met een jachtgeweer aangeschoten; de verwonding is niet ernstig.
Verdacht worden de ontslagen Gijsbertus van Gelder en een Bron. Zij waren tevens verdacht van verschillende diefstallen in de buurt gepleegd. De 's-Hertogenbossche Courant van 19 April van hetzelfde jaar deelt, overigens zonder meer, mee dat de Kadt Oss metterwoon verlaat.

(45) In Februari huisvredebreuk in de fabriek van Jurgens door Rudolf Westerveld, ontslagen arbeider, die telkens koppig op het werk terugkomt.

(103) In April komt deze zelfde nog eens weer en mishandelt dan Jan Jurgens, bijgenaamd „lange Jan", die hem de toegang tot de fabriek wil beletten.

(109) De oude Baron dreigt lange Jan Jurgens (die met de Deken oorzaak zou zijn van de arrestatie van zijn zoon terzake van de moord op Hoekman) te zullen doodschieten.

Het is duidelijk, dat er in deze tijd van de „Baronnen" oorlog heerst in Oss en geenszins een van allen tegen allen, maar een met partijen en fronten.

Wij zagen in § 1 van dit hoofdstuk, dat de veroorzaking der vermogenscriminaliteit veeleer een sociale en een culturele dan een economische is. Daarna ontdekten wij dat het in de agressieve misdadigheid óok voornamelijk om culturele en sociale factoren gaat; dat het ook daar de gemeenschap is waartegen gereageerd wordt, door de delinquenten — en deze vaak eveneens in „gemeenschappen".

Het wordt thans zaak, te trachten al datgene wat in de sociale verhoudingen en in de cultuur met de criminaliteit verband kan houden bloot te leggen.

HOOFDSTUK IV

Factoren uit de maatschappelijke structuur

§ 1. *De groepsnorm*

Thorsten Sellin [1] zegt met recht, dat „culture conflict" en de daaruit voortvloeiende criminaliteit verwacht kunnen worden als landbewoners naar de stad trekken en bv. Corsikanen uit de bergen naar Lower East Side van New York. Ik zou er aan toe willen voegen, dat dezelfde criminogene culture conflicts ook zonder emigratie kunnen ontstaan, als de plattelander, zonder zich te verplaatsen, in een tijdsbestek, te kort om daaraan te gewennen, industriearbeider moet worden.

Reeds vroeger, vóór de gewelddadige structuurveranderingen in de maatschappij van het Oss der jaren 1875-1895, was de sociale attitude er ten opzichte van gedragingen der leden ongetwijfeld anders dan die der grote Nederlandse maatschappij, die de meerderheidsnorm in een strafwetboek codificeerde. Dit is geenszins aan Oss te wijten en ook geenszins is Oss in deze zin bijzonder. Het feit dat een strafrecht op zeker ogenblik geunificeerd wordt betekent nog geen nivellering van de norm.

Over de relativiteit van godsdienstige of ethische normen bestaat geen twijfel. „Onze gewetens zijn volkomen kalm, als wij ons zetten om een biefstuk te eten; een Hindoe zou de grootste kwellingen uitstaan; maar wij zouden pijn hebben om het zeggen van een leugen, wat hem geheel onaandoenlijk zou laten", zegt *De Bussy* [2]. In binnenlandse verhoudingen is dit verschil even groot; de orthodox Hervormde van de ene gemeente zal opgewekt ter kermis gaan, die van een andere buurt zal dit een ernstige zonde vinden. Hoewel de strafrechtelijke normen bij meerderheid van stemmen in de wet gefixeerd werden, zullen ook zij hier anders gewaardeerd worden dan elders. Eenstemmigheid in de zedelijke verwerping van de meeste, zeker van de belangrijkste, rechtsdelicten kan wel aangenomen worden, er blijft op de grens echter altijd mogelijkheid van verschil in gevoelen. Het „nationale geweten" is een fictie en elke strafwet een compromis. Overtreding van de Zondagswet is in Hoogeveen een ernstiger strafbaar feit dan in Veghel, ja, het misdrijf van 247 Sr. in sommige veenstreken zelfs minder crimineel dan in 's Gravenhage.

De invoering van de Code Pénal in Algiers, door de Fransen, schakelde voor de wet een moord aldaar gelijk aan een in Toulon. Nu plachten de Rifkabylen rituele doding van een overspelige vrouw (door haar vader of een broer, en niet zoals elders door haar echtgenoot) toe te passen; na invoering van de C. P. was dit opeens moord [3]. De criminoloog die zich daarbij neer zou leggen en deze doding als moord bestuderen, zou zijn taak niet verstaan.

Dit betekent dat, zelfs indien het de statistische methode zou kunnen gelukken, enige cijfermatige zekerheid te verschaffen over de omvang van de locale criminaliteit, waarvan ik niet overtuigd ben, dan daarmee het gewicht van deze criminaliteit nog niet is bepaald. Dit laatste is niet mogelijk zonder wetenschap omtrent de plaatselijke „conduct norm".

Indien dus al overeengekomen kan worden, dat de criminologie haar object

[1] Culture Conflict and Crime. A report of the Subcommittee on Delinquency of the Committee on Personality and Culture, New York 1938, p. 63.
[2] *I. J. de Bussy*, De Wetenschap der Moraal, Amsterdam 1939, p. 244.
[3] *Sellin*, p. 64.

aan de strafrechtswetenschap ontleent [4], dan alleen met de restrictie, dat nog slechts de buitenkant van dit object is aangegeven, zodat ermee kan worden geteld, maar niet gewogen. Alleen kennis van de conduct norm der groepen maakt het mogelijk het element van de „subsocialiteit" te waarderen.

De keuze van de uitdrukking sub-sociaal wijst erop, dat ik deze term van *Vrij* [5] verkies boven de terminologie van *Sellin* in zijn Culture Conflict and Crime, die daar alle van de norm afwijkend gedrag met „abnormaal" aanduidt; hij spreekt nl. liever niet over a-sociaal gedrag, omdat elk gedrag dat de individu in contact met zijn gemeenschap brengt, onafhankelijk van de waardering, sociaal blijft. Hij verliest echter uit het oog, dat het adjectief abnormaal voor tenminste drieërlei uitleg vatbaar is. In de eerste plaats duidt het op een afwijken van de norm als „datgene wat behoort", in de tweede plaats belastte het spraakgebruik het woord met de feitelijke betekenis van: bijzonder, van een gemiddelde verschijningsvorm afwijkende; in de derde plaats kan „abnormaal" betekenen: de extreme afwijking van normaal van de geestelijk gestoorde. Men zal moeilijk kunnen afspreken in de criminologie, met haar belangrijke sociologische en psychologische sectoren, onder „abnormaal" alleen „van een (ethische of juridische) norm afwijkend" te verstaan — terwijl dan nog niet zeker is of de afwijking negatief of positief is, zie verderop in deze paragraaf.

Weliswaar zijn er ook zeker twee betekenissen van „sociaal", nl. een feitelijke, die aanduidt dat iets tot het sociale leven behoort, en een van waardering, een min of meer ethisch getinte, die van de politiek, welk dualisme ook het woord asociaal dubbelzinnig maakt. De term sub-sociaal nu mist de subjectiviteit van „a-sociaal" of „anti-sociaal" en stelt alleen het blijvende eisen der gemeenschap vast.

In de bespreking van het vraagstuk „criminaliteit en kerkgenootschap" heeft *Van Rooy* [6] gewezen op het feit, dat roomse Nederlanders uit hoofde van hun religieuze vooronderstellingen de ethische normen veelal anders waarderen dan de andere Nederlanders.

Hij betoogt, dat in de ogen van rooms-katholieken veel moreel kwaad, waartegen in Nederland geen straf bedreigd wordt, zwaarder weegt dan sommige wettelijk strafbare feiten. Als er verschil is, stellen zij hun eigen moraal boven die, welke in de wet is uitgedrukt [7]. Het is niet onmogelijk, dat de onderscheiding tussen doodzonden en dagelijkse zonden een bijzondere rooms-katholieke waardering der ethische en strafrechtelijke normen veroorzaakt [8].

Ook voor het van huis uit roomse Oss moet men met deze religieus gefundeerde ethische bijzonderheid rekening houden. Zeker is, dat men in Oss geen criminologie kan bedrijven, zonder de conduct norms te kennen van de groep of de groepen waartoe de criminelen behoren.

Nu is er tweeërlei mogelijkheid:

a. het kan zijn dat door de strafwet veroordeeld gedrag geen of minder afkeuring bij de groep vindt; dit is een *negatieve* afwijking van de moraal;

b. de conduct norm van de groep kan ook *positief* buiten de sfeer van de strafwetgeving vallen, er dus bovenuitgaan.

Voor Oss zullen wij dus vaststellen of en in hoever er afwijking tussen de groepsnorm en de wettelijke norm is, afwisselend naar deze beide mogelijkheden.

a. *Negatief.* Consciëntieuze sociografieën tonen aan dat de Meierij van Den Bosch er ten aanzien van wangedrag en misdadigheid van de algemene nederlandse waardering afwijkende maatstaven op nahoudt. Maasland en Oss bevond ik in dezen te gelijken op wat waarnemers van Peel en Kempen opmerken. Frappant is het oordeel dat de Officier van Justitie tegen de moordenaars van Hoekman in 1893 uitspreekt: „Hij oefende zijn ambt uit in een streek, sinds jaren ongunstig bekend door verschillende ernstige misdaden en de diepe verdorvenheid van een deel der bevolking, dat om waarheid, liefde, eerlijkheid en menselijkheid weinig geeft en in één woord alles mist, wat men bij een mens verwachten kan" [9].

Over de tolerantie ten aanzien van eigen en anderer drankmisbruik is het nodige gezegd in Hoofdstuk II van dit Deel.

Prostitutie in de zin van het bedrijf maken van ontucht, in de zin der grotestadsprostitutie dus, is er niet. Wel bezit het milieu veel vrouwen die los van zeden zijn en ongeoorloofde omgang onderhouden met vrienden en bekenden. Hoofdstuk IV van Deel II, dat de persoonsbeschrijvingen geeft, spreekt hiervan voldoende (men zie slechts Driek Sossen, P 9). Uit deze beschrijvingen blijkt vooral ook hoe gemakkelijk de jongens en de jongemannen in het milieu omgang krijgen met veelal oudere en gehuwde vrouwen, waar zij vooral met gestolen kippen en sieraden altijd welkom zijn. Maar ook in het algemeen is de echtelijke trouw een deugd die niet zeer in tel is, zoals ook *Casparie* (p. 12) al zegt; buitenechtelijke geboorten en vaste verhoudingen zijn legio. De later te noemen grote zedenzaak van 1938 toonde dan ook aan dat de dader bij weinigen van zijn slachtoffers principiële tegentsand ontmoet heeft. Wellicht, zo luidt tenminste ook de opinie van geestelijken en paedagogen ter plaatse, kan men het weinige voorkomen van zedendelicten voor een deel toeschrijven aan de vèrgaande losheid van zeden.

Een getuige in de moordzaak C 45 geeft voor het Hof onopzettelijk een treffende milieuschildering, welke ik uit het proces-verbaal der zitting citeer:

„Den dag dat Bron vermoord is, ben ik bij mijn ouders geweest en daarna ben ik naar Oss teruggekeerd. Aldaar heb ik bij .... (een berucht café, N.) bier gedronken. Daar kwam ook X die half dronken was en een paar keer tracteerde. Hij betaalde met f. 25.—. Te Mortel die er ook was en dat zag wilde hem wel even bij eene vrouw brengen. Uit

4 *M. P. Vrij.* Eenige kanten van het object der criminologie, T. v. S. 1947, p. 141-149.

5 *M. P. Vrij,* Ter effening. Het sub-sociale als het derde element van het delict. Afscheidscollege 25 Oct. 1947, Groningen, 1948.

6 De criminaliteit onder de Katholieken in Nederland. Praeadvies voor de Vereniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de Katholieken in Nederland, 's Gravenhage 1939.

7 P. 147. Hij wijst b.v. op de bekende lage sexuele criminaliteit in Drente. Uit de wetenschap, dat geslachtsverkeer vóór het huwelijk daar niet zo abnormaal geacht wordt, maar dat er naar verhouding weinig onwettige geboorten zijn, concludeert hij dat neomalthusiaanse en abortieve practijken er wel in zwang zullen zijn. De geringe sexuele criminaliteit is dus schijn; in streken b.v., waar men illegitimiteit prefereert boven abortus, zullen de cijfers ongunstiger zijn, maar is, volgens van Rooy, de onzedelijkheid lang zo groot niet. Het is hem hierbij ontgaan, dat onder de Drenthse plattelandsjeugd veel gedwongen huwelijken voorkomen — in sommige streken is zwangerschap niet meer dan een aanmoediging om met het trouwen haast te maken; het dan niet trouwen wekt de aldaar zo bekende „positieve moraal" van de buurtgenoten op — zodat het samentreffen van de feiten geslachtelijk verkeer vóór het huwelijk en geringe illegitimiteit hem geen recht gaf tot verborgen sexuele misdadigheid te concluderen.

8 Vgl. *H. A. M. van den Dries* in de gedachtenwisseling, p. 27. Ook *Barendsen,* t.a.p. 247, erkent de betekenis van dit religieuze verschil voor de groepsethiek.

9 Het Paleis van Justitie, Nieuwsblad gewijd aan Binnen- en Buitenlandsche Rechtspleging, Groningen, nummer van 13 November 1893.

vrees dat X gerold zou worden ben ik hen nagegaan. Bij Klaartje Pruul zat Noest, die half dronken was. Ik vroeg hem of hij X ook gezien had. Hij zeide neen. Ik ben toen gegaan naar het café Y. Omdat ik dacht dat X beroofd zou worden ben ik bij een bank die buiten het café stond op de grond gaan liggen en hield mij meer dronken dan ik was. Te Mortel is toen naar buiten gekomen en zei: hij die slaapt zal niet ontwaken, die waakt zal verdwijnen. Daarop gooide hij een bak met vuil water over mijn gezicht. Daarna is de cafébouder buiten gekomen, die zei dat ik daar niet blijven moest; hij bracht mij met mijn fiets op den weg en wees mij hoe ik moest rijden om niet bekeurd te worden, daar ik geen licht had.."

De kermissen, die in andere streken van het land nauwlijks geduld worden, zijn hier „een schande voor 't land, een klap in 't gezicht van het godsdienstige en zedelijke leven in Brabant en Limburg." Maar een pater tegen wie ik mijn mening uit dat er te weinig voor de ontspanning van de jeugd gedaan werd, spreekt mij tegen door op de vele kermissen te wijzen....

Op deze kermissen, bij jaarmarkten, maar ook op de gewone Zon- en feestdagen zijn dronkemanstonelen en vechtpartijen normaal; dit drinken en vechten schaadt een reputatie weinig of niets (*Ouwerling* pp. 101 en 54). Men zegt: wat geeft het, het is toch geen stelen of moorden? [10] Deze tolerante houding tegenover agressieve criminaliteit, zolang deze niet in doodslag ontaardt [11], was zeer duidelijk te controleren door aan mijn delinquenten te vragen waarmee zij hun criminele loopbaan begonnen waren, hetgeen ik systematisch deed. Zonder uitzondering luidde het antwoord als bij Johannes te Mortel (P 17), die mij verzekerde dat hij begonnen was met een inbraak samen met Servaas Schroeder en Kees Bron, in Augustus 1927. Niettemin had hij toen achter de rug een veroordeling wegens mishandeling in 1921, een wegens wederspannigheid in 1923, een wegens mishandeling in 1924, wederom een wegens wederspannigheid in 1926, telkens tot vrijheidsstraf!

Wat de misdrijven tegen de eigendom betreft: op fatsoenlijke wijze wat oneerlijk wezen schaadt niemands reputatie, zegt *Ouwerling* (p. 54). Wellicht bedoelt hij hier, wat ik ook meende waar te nemen, dat *de grens tussen mijn en dijn* niet even streng getrokken wordt als wel elders in Nederland. Dit lijkt op het eerste gezicht een zeer belastend oordeel, maar het wil dat niet zijn. Als *Walter Schubart* [12] vaststelt, dat ook de Russen deze grens niet zo scherp zien, omdat het begrip van private eigendom er minder diep geworteld is dan vroeger bij de Romeinen en thans in geheel West-Europa, bedoelt hij daar zelfs het tegendeel van een diskwalificatie mee. De dieper liggende oorzaak kan ook zijn, dat de ene mens minder aan zijn bezittingen gehecht is dan de andere. In Oss was armoede minder een schande en bezit minder een reden tot verheffing, dan in andere streken van ons land. Het strikte „afrekenen" van bagatelzaken, een postzegel of een vertering betreffende, dat deze andere streken kennen, duidt meer op grote gehechtheid aan geld dan op de strakke economische integriteit die men er wel in wil zien.

Neringdoenden vertelden mij, dat er onbekommerd besteld wordt en ook vlot betaald, als er geld is; dat bij een vergissing de per ongeluk bevoordeelde dit niet al te ernstig neemt, maar het te veel ontvangene of te weinig betaalde met genoegen weer wegschenkt aan b.v. een bedelaar. Tussen de bedelaar en die hem wat schenkt bestaat trouwens een gewone menselijke band en niet de onafzienbare afstand van elders. Het hoogste is niet benijd te worden en het ergste wat iemand kan overkomen niet medelijden op te wekken.

[10] *Ouwerling,* p. 36.
[11] *Barendsen,* M. en M. 1926, p. 53.
[12] De komende Europese Mens (ned. vert.), Haarlem, 5e dr., p. 117.

Deze naar verhouding geringere waardij van het bezit is hier eerder de oorzaak van deze betrekkelijke vaagheid der grenzen van mijn en dijn, dan bijvoorbeeld hebzucht. Ik kan niet anders dan een zekere „qualité" in dit „défaut" zien.

Van den Bergh [13] vertelt dat men aan zijn vader algemeen boter met stenen verzwaard trachtte te verkopen en dat de melk, die later voor de margarinebereiding wordt gekocht, veelal vervalst is. Het is weer minder hebzucht die tot dit lelijke bedrog verleidt, dan wel de sport om te proberen hoever men gaan kan.

Diefstal wordt natuurlijk algemeen afgekeurd, maar bij een kleine dief heet het, dat men hem en zijn gezin behoort te sparen en niet te gauw naar de P moet lopen. Kinderen worden wegens het stelen van ooft uit de boomgaard verjaagd, maar niet gestraft en zeker niet aangegeven. *Barendsen* constateert dat de bevolking terzake van kleine diefstallen opgelegde straffen doorgaans te hoog acht [13a]. Men lette er eens op wàt voor een penningmeester de R.K. werkliedenbond van B. kiest voor het z.g. doktersfonds: een kameraad, die 3 vonnissen wegens desertie, 1 wegens verduistering, minstens 1 wegens dronkenschap en 1 wegens smokkelen achter de rug heeft! Hij is zijn vertrouwensambt dan ook nog maar sedert een paar maanden waardig gekeurd of hij licht de zaak al op. En toch is men hem daarna niet bijzonder kwaad gezind.

Bij de Reutumse inbraak (C 46) blijkt in het onderzoek dat aldaar een groep werklieden uit Oss gewerkt heeft. Het onderzoek in die richting wijst wel geen dader aan, maar levert terloops enige typerende gegevens van het groepskarakter op:

1. de ploegbaas heeft zich voor een bekendere collega uitgegeven om het werk te krijgen;
2. hij heeft de sympathie van zijn geestelijke werkgever gestolen door onware verhalen te vertellen over een broer „die ook in het klooster zit";
3. de werklieden hebben „per ongeluk" voorwerpen mee naar huis genomen die de opdrachtgever niet missen kan en zij laten ook enige schulden achter;
4. zij laten echter ook betrekkelijk kostbaar gereedschap achter, waar zij evenwel nooit om terugkomen.

Het onderzoek naar de brandstichting, in Deel II, Hoofdstuk I, § 9 en Hoofdstuk II, § 3, toonde aan dat zij in Oss voornamelijk een economisch delict was. Het is echter een aanmerkelijk ernstiger misdrijf dan bedrog-middels-inbraak of andere economische delicten, omdat voor de gemeenschap belangrijke goederen aan gehele of gedeeltelijke vernietiging worden prijsgegeven.

Maatschappelijk belang bij private eigendom moge door onze wetgever nog wel niet beschermd worden [14], voor de criminoloog kan de onverschilligheid van de dader voor dit belang der aangevallen goederen van betekenis zijn.

Typerend is niet alleen, dat de criminele Ossenaar voor dit belang in het geheel niet gevoelig bleek te zijn, maar dat hij zijn eigen belangen nauwelijks goed af-

[13] Gedenkboek, p. 55.
[13a] *Barendsen,* p. 236 en 240; bij zedendelicten constateert hij echter slechts voldoening als zeer zware straffen opgelegd worden.
[14] Behalve misschien in aanleg in artikelen als art. 2 Voedselvoorzieningsbesluit, waarin straf bedreigd wordt tegen hem, die bij het bereiden, in voorraad hebben, enz., van voor de voedselvoorziening belangrijke producten niet de nodige zorg aanwendt.
Elders is dit soms anders. Vgl. de artt. 175 en 58, 8e lid, van het russische strafwetboek (franse vertaling van *Patouillet,* Paris 1935). Vgl. ook *Mannheim,* Social Reconstruction, p. 115 vv., en zie art. 239 van de Code Pénal Suisse, betreffende de „Entrave aux services d'intérêt général".

weegt. „Als je maar goed afbrandt", zegt men, „dan is brand nog niet zo'n ramp. Het brengt je kasgeld in de la". In onze gevallen van brandstichting viel de uitkering door de assuradeur *altijd* tegen. In C 3 krijgt de eigenaar-opdrachtgever *f* 2350, terwijl hij op *f* 2800 rekende; in C 11 *f* 1200 i. p. v. *f* 1500, in C 30 *f* 2700 i. p. v. *f* 3700, in C 31 *f* 1775 i. p. v. *f* 2300 enzovoort. Met bedrijfsschade, waartegen nimmer verzekerd was, wordt helemaal geen rekening gehouden; men heeft weer wat geld in de hand, en kan zich wat veroorloven.

Het bedrog-middels-brandstichting is het misdrijf, dat meer dan enig ander Ossenaren van buiten, of van de rand der criminele gemeenschap, in de misdadigheid heeft betrokken. Onze daders en opdrachtgevers Hoppe, Cieremans, Overbeek, van Loenen, de Stoppelaer en Vermeulen behoren niet, of slechts aan de periferie, tot het criminele milieu. Zij zochten meestal contact met criminelen, die bekend stonden dit bedrijf uit te oefenen. Veelbetekenend acht ik, dat het brandstichtersloon in *alle* gevallen op één keer na precies vijftig gulden bedraagt; het wijst op een gewoonte. In het uitzonderingsgeval is de verleide opdrachtgever woonachtig in Eindhoven; hem wordt wijsgemaakt, dat „de anderen" het altijd voor 10% doen, maar dat hij goedkoper bediend zal worden: voor *f* 750 ....

S. Nelken [14a] merkte al op, dat de verzekeringsagenten niet zelden schuldig zijn aan het ontstaan van de opvatting, dat het feit van een verzekering enigszins het recht impliceert, van deze verzekering „gebruik te maken". In Oss waren twee van deze agenten, van Luyn en Gannef, ten nauwste bij de brandstichtingscriminaliteit betrokken, al kon een van hen worden vrijgesproken.

Het bleek mij inderdaad, dat de, al dan niet door verkeerde acquisitiepractijken ondersteunde, opvatting veelal was: ik heb nu zoveel jaren trouw mijn premie betaald, nu, waar ik het nodig heb, zal ik al dat „gespaarde" geld maar eens innen ....

Smokkelen is een onschuldig genoegen en belastingfraude wordt niet erg gevonden. Dit laatste is ook een ervaring van *Barendsen* in de door hem bestudeerde streek, en het stemt overeen met hetgeen *Van den Dries* in voornoemde gedachtenwisseling naar voren bracht over de rooms-katholieken in Nederland. Deze deskundige spreker toonde ongerustheid over het aandeel der r.k. in het laakbare gedrag op de terreinen van inkomsten- en vermogensbelasting, successie- en omzetbelasting. „De wijze, waarop in het verleden in r.k. kringen door katholieke geestelijke leiders de ernst van deze feiten werd ontkend of verkleind", noemt hij lichtvaardig (p. 25).

Als ik mijn delinquenten over het begin van hun misdadigheid laat vertellen, slaan zij altijd de veroordelingen wegens smokkelarij over; die horen er niet bij. Sterk is het verhaal van een delinquent die zijn misdadigheid voor zijn godsdienstige moeder wil verbergen; als zij hem erop betrapt dat hij 's nachts erop uit geweest is verontschuldigt hij zich door te zeggen dat hij uit smokkelen geweest is — wat als een afdoend, honorabel excuus aanvaard wordt ....

b. Van *positieve* afwijkingen in de moraal is sprake als de bestaande algemene wetgeving volgens de streeknorm niet, niet snel genoeg, of niet zwaar genoeg voor repressie zorgt bij krenking van het collectieve rechtsbewustzijn. Zo kan men vinden dat bepaalde overtredingen (in Oss, volgens inwoners en zelfs volgens enkele politiemannen, die van de Veiligheidswet en de Arbeidswet) of misdrijven

[14a] Die Brandstiftung. Ihre Ursachen, Feststellung und Verhütung, Berlin 1925, p. 142.

(bij andere schrijvers over de Meierij speciaal zedendelicten) niet streng genoeg worden vervolgd.

Het brabantse „tafelen", waarbij de positieve moraal manifest wordt bv. bij ergerlijk wangedrag van huisgenoten tegen elkaar, heb ik over de onderzoekperioden wel elders in het Maasland maar niet in Oss zelf gevonden. Figuur 10 beeldt de ruïne af van een nog nieuwe woning op een afstand van 14 km van Oss, nadat de buurt zich gemengd had in de herhaalde en ergerlijke mishandelingen van een tachtigjarige door zijn schoondochter en kleindochter. Een postenketen werd afgezet om elkaar te waarschuwen en de politie bezig te houden; de politie verscheen echter pas toen de tafelpartij afgelopen was. Het publiek bestormt het huis met heipalen, ramt de deuren en blinden, slaat de ramen stuk en vernielt een deel van het huisraad, dit alles in oprechte opwinding over het wangedrag van de slachtoffers.

De bij de huisvredebreuk (Deel III, Hoofdstuk I, § 4) vermelde particuliere „executie" van een schaargeldvordering door de 40 ontevreden boeren ten laste van een collega is hiervan ook een voorbeeld.

Dubieus is hier de plaats van het liegen en althans van het zwijgen der Ossenaren in foro.

Ik ben niet in staat uit te maken of het gewone onwaarheid spreken in Oss en omgeving ernstiger is dan elders. Het liegen in rechte en de meineed komen veel voor; bij de berechting der oudste zowel als der jongste criminele periode blijkt met welk een ontstellend gemak vals gezworen wordt. Ook *Casparie* noemt *de* psychische bijzonderheid der criminele Ossenaren hun zwijgen en ontkennen bij opsporing en berechting (p. 9). Hij acht deze zwijgzaamheid zelfs niet alleen een verschijnsel *bij* deze criminaliteit, maar op haar beurt weer een der oorzaken ervan. Ook *Ouwerling* (p. 100) klaagt over het onwaarheid spreken in rechte en onder ede ten aanzien van het Peelkwartier.

De veronderstelling van *Van Rooy* (praeadvies p. 148) dat de waardering der r.k. van een moreel kwaad als het liegen en de meineed er de oorzaak van zijn zou dat zij, indien vervolgd, eerder bekennen, vindt bij de Osse delinquenten het tegendeel van bevestiging. Nog meer immers dan door haar omvang is de criminaliteit der Ossenaren befaamd geworden door het stugge ontkennen en liegen van verdachten en getuigen.

De plaatsing van dit stuk wangedrag bij de negatieve afwijkingen van de moraal is echter niet zonder meer gerechtvaardigd. De mogelijkheid moet aanwezig geacht blijven, dat de groepen het spreken van onwaarheid te harer verdediging eerder een goed dan een kwaad achten. Mijn ervaring met veroordeelde Ossenaren wijst tenminste uit, dat de blijvend afwijzende houding tegenover velen der bekennende en doorslaande verdachten en getuigen aangenomen, bijna van het niveau van een positieve ethiek af plaats vindt.

§ 2. *Differentiatie der groepen*

a. *Het „Milieu"*

In de bevolking van Oss heeft deze normatiek lange tijd algemeen gegolden, zoals zij in ongestoorde streken van Brabant misschien nog geldt, zonder grote moeilijkheden te veroorzaken. Met de industrialisatie echter wordt de homogeniteit van de bevolking verbroken.

Waren tot ver in de vorige eeuw de enkelen die buiten de groepsnorm stonden, de geestelijken, een paar zakenlieden en ambtenaren, te weinig in getal om ver-

storing en conflict te kunnen veroorzaken, met de gezwelachtige opkomst en groei van de industrie wordt dit geheel anders.

Er komen enorme veranderingen in de welvarendheid van de streek, maar dit betekent geen geleidelijke algemene culturele en economische verheffing van de bevolking; eerder grote verwarring. De industrialisatie eist namelijk aanzienlijke veranderingen in de arbeidsgewoonten en ook in het normenleven van de nieuwe soort arbeiders. Zonder de handhaving van grote precisie, van timing, zuinigheid met materiaal, een scherp onderscheid van mijn en dijn en stipte discipline kan geen grootbedrijf ontstaan. Velen der arbeiders echter, aangetrokken tot het andere bestaan door relatief hoge weeklonen met beloningen als er een goede prestatie bereikt is en de klachten gering zijn, kunnen zich de nieuwe habitus moeilijk eigen maken. Zoals wij hiervoor al zagen is de Maaslander van nature niet bijzonder ingesteld op de waardering van efficiency maar, hoe werklustig ook, een weinig geneigd tijd en kracht te verspillen, misschien wat slordig van aard en zeker „niet economisch ambitieus", als ik hun Wirthschaftsgesinnung zo mag aanduiden. De in § 4 van het vorige hoofdstuk vermelde processen-verbaal uit sector I betreffen veelal ontslagkwesties op grond van moeilijk af te leren gedragingen die voor de bevolking geheel normaal zijn, maar die de industrie niet kan dulden.

Men wil hard genoeg werken, maar op de eigen manier; men blijft Maandaghouden, ook als men de ochtend na de Zondag op het gewone vroege uur weer op het werk verwacht wordt; men heeft soms een kleine roes, men kan niet laten eens een „kleinigheid" mee naar huis te nemen (gereedschap b.v.; soms is het werkelijk maar lenen), men wil het roken in de kuiperij niet nalaten, men is tegenover de grote bazen niet overbeleefd en men geeft een hinderlijk precieze opzichter wel eens een klein klapje. Zo vallen er ontslagen, die echter door de arbeiders lange tijd niet serieus genomen worden. Men is zelf zo gemakkelijk in het vergeven en vergeten, dat men de dag na het ontslag natuurlijk weer gewoon op het werk komt. Maar dan wordt men zonodig met de politionele arm verwijderd.

Het blijkt de industrie met haar vreemde eisen ernst te zijn en een deel van de arbeiders wordt teruggestoten in de armoede, die zij enige tijd ontwend geweest waren en die thans onverdraaglijk moet zijn. Het revolterende misdadige Oss van de eerste periode bleek mij voor het grootste gedeelte uit mislukte fabrieksarbeiders te bestaan.

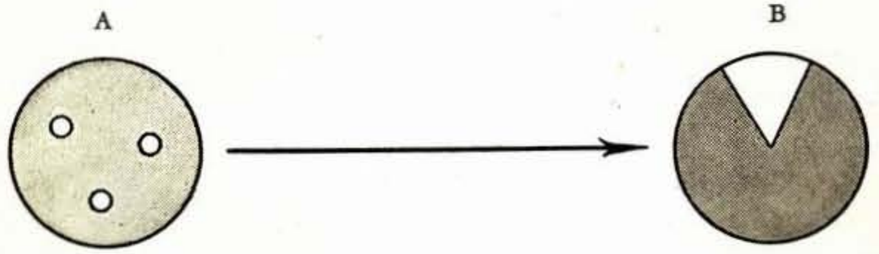
Daarnaast, veelal leidinġ gevend, zijn er de kuipers, waarvan omstreeks 1890 de voornaamste „de baron" is. Zij begrijpen al gauw, dat zij bij de industrialisatie geen belang hebben, integendeel. Het is een handwerkersvolk dat wellicht honderd jaren bij de gratie van de boterhandel leefde, zich sociaal boven de kleine boertjes verhief en door middel van de combinatie van het bierhuis met de kuiperij een stuk omgeving aan zich was blijven binden. Dat de proletariërs de kuipersklasse een sociale tussenfiguur achtten, doch nauwer aan hen verwant dan aan de fabrikanten, blijkt uit de woorden van scheldpartijen, in verband met gevechten waarin de baronnen betrokken zijn, als: „Gij komt ook maar uit de heide, Gij en Uw oude!" (met de laatste is de Baron zelf bedoeld).

De kuipers geraken in nog veel sterkere conjunctuurschommelingen dan de kleine landbouwers: bij de opkomst en in het eerste tiental jaren van de industrie bloeit het handwerk als nooit te voren, omdat de boterhandel nog bestaat en omdat bovendien de margarinefabrikanten de bestellingen voor de nodige tonnen bij de kuipers plaatsen. Al gauw geschiedt echter wat verwacht kan worden: de boterhandel neemt af en de margarinefabrikanten richten eigen kuiperijen in, waarin de zelfstandige handwerkslieden desgewenst als arbeider te werk gesteld

kunnen worden... Niet slechts wordt zo een belangrijke klasse ver voorbijgestreefd door de nieuwe industriëlen, maar zij wordt ook absoluut gedegradeerd. De kuipers blazen het verweer tegen het nieuwe zoveel mogelijk aan en hebben in hun annexe bierhuizen voldoende gelegenheid om de gevoeligheden der bevolking te stimuleren.

Bijzonder belangrijk is de omstandigheid, dat de promotors van de „nieuwe orde" zonder uitzondering vreemden zijn. De Jurgens' mogen dan al menige generatie in Oss wonen, omstreeks 1890 worden zij nog als vreemden „moffen" (= Limburgers) genoemd. De andere fabrikanten zijn van joodsen bloede en hoewel zij sedert onheuglijke tijden in Brabant woonden, hebben zij assimilatie vermeden. In zijn gedenkschrift verklaart S. van den Bergh openhartig (p. 85 en 55): „De bevolking was ons niet welgezind", en hij vertelt hoe hij met de boter en de melk werd bedrogen. Ook zegt hij dat er nooit iemand van zijn familie in de gemeenteraad kon worden gekozen, hoewel zij daar toch ongetwijfeld voor in aanmerking gekomen zullen zijn.

Het feit van de nieuwe orde heeft een vèrstrekkende betekenis voor de normatieke structuur van de bevolking. De veel gebezigde voorstelling van een gelaagde bevolkingsstructuur zal niet duidelijk genoeg zijn om deze veranderingen hier te kunnen aanduiden. Toen ik aan het begin van deze paragraaf over de enkelen sprak die buiten de groep, althans buiten de collectieve norm stonden, noemde ik hen reeds opzettelijk niet een (dunne) bovenlaag; zij zijn veeleer in het veld van de autochthone bevolking onbetekenende stippen, zie fig. A. Deze stellen de enkele geestelijken en de paar niet autochthone zakenlieden en ambtenaren voor. Het blijken echter potentiële cellen te zijn, die zich kunnen vermeerderen, veld winnen, zich versterken, aanhang krijgen. Zij zijn de kernen van waaruit de culturele „vooruitgang" optreedt en de industrialisatie begunstigt dit proces op zeer snelle wijze.

Aan de eisen van de snelle industrialisatie voldoet dat deel van de bevolking, dat zich geschikt toont om zich tot fabrieksarbeider te transformeren en zich tot werkbaas, opzichter, administratieve kracht, „beloper" (handelsreiziger), te ontwikkelen. Dit is de grote desertie uit de groep. Er komen elementen van buiten bij, technici, administratiepersoneel, geestelijken, nog meer ambtenaren, die reeds van huis uit geconformeerd zijn aan de algemene nederlandse conduct norm. Daarbij sluiten zich aan de belangrijkste elementen van de neringdoende en ambachtelijke middenstand, welke nu eenmaal sneller accomodeert dan de boerenstand.

Deze oude „cellen" (eigenlijk: oude immigranten), de toestromende nieuwe immigranten en de voor het nieuwe tijdperk gewonnen elementen uit de oorspronkelijke bevolking tezamen gaan nu een gehele sector van het veld beslaan die de plaats van de stippen in de fig. A gaan innemen; de situatie in figuur A voorgesteld wijzigt zich in die van figuur B. Het gevolg van de afscheiding is,

dat het overblijvende deel van de autochthone bevolking zich opzettelijk tegen de druk tracht te handhaven en zich daardoor concentreert, een concentratie welke ik in de arcering uitdruk.

Aan het einde van de negentiende eeuw is de verandering in de bevolkingsstructuur reeds definitief. Er is dan een deel, dat zich ten aanzien van de conduct norm aan de algemene nederlandse conformeert, en een autochthoon deel, steeds veld verliezend, met toenemende concentratie, dat t.a.v. de c.n. conservatief is. Sprak ik over de oude bevolking soms reeds als van een „groep" (met eigen groepsnorm), wellicht past de benaming groep thans pas ten volle en wel voor dit laatste deel. Zoals een groep is geconstitueerd door het feit dat er „some interest" is dat de leden samenbindt [15], is er nu in Oss een groep; deze zal ik hierna *het milieu* noemen.

Nadat het in den beginne een van de werkzaamste geweest is van de krachten die maakten dat een bevolkingsdeel tot een groep werd, blijft stellig niet alléen het gemeenschappelijke belang, dat dit milieu samenhoudt. Als de samenbindende kracht van het gemene belang niet sterk meer werkt, volgt al uit het enkele feit van het geboren worden en leven in een groep zekere bestendiging daarvan, tenminste voor een zekere uitlooptijd. Een groep is namelijk óok: „une collection d'êtres en tant qu'ils sont en train de s'imiter entre eux ou en tant que, sans s'imiter actuellement, ils se ressemblent et que leurs traits communs sont des copies anciennes d'un même modèle", naar de definitie van *Gabriel Tarde* [16]. Vgl. ook met *W. Norwood East* [17], die meent dat de recidive niet alleen een criminologisch verschijnsel is, maar ook een zelfstandige aetiologische factor voor (andere) criminaliteit, en die wijst op de mogelijkheid van de „criminal family history" als causale factor voor misdadigheid.

Aangezien het duidelijkste moment bij de groepsvorming van het milieu een antimaatschappelijk karakter draagt, zal een samenhoudende imitatiedrang der jongere milieuleden, b.v. van de delinquenten uit de periode van 1924-1935, anti-sociaal gericht moeten zijn. Is dat controleerbaar?

Het is mij allereerst gebleken, dat de criminelen en de hen omringende milieuleden van genoemde periode allen wetenschap hadden van de gebeurtenissen der vorige eeuw. Deze histories werden naar ik controleren kon sterk aangedikt overgeleverd. Verder waren de jeugdigen onder de delinquenten het erover eens, dat zij de ouderen nadeden. Zij vertelden mij hoe de reputaties der oudere delinquenten de eerste onderwerpen van het gesprek plachten te zijn, en hoe zij, met name bij hun belangrijker criminaliteit, deze ouderen met zekere bewondering voor ogen hadden. Er zijn er ook, die zeggen Oss te hebben verlaten of te hebben willen verlaten om de bijna verplichte navolging te ontlopen (als van Zaayen, P 58).

Deze observatie klopt met het weinige dat andere criminologen hierover opmerken, waarvan ik noem *F. M. Thrasher* [18] en *H. von Hentig* [19]. Beiden spreken speciaal over imitatie van oudere door jongere *gangs*.

De imitatie als factor van criminaliteit is een sterk sprekend voorbeeld van de vervlochtenheid van endogene en exogene momenten. Enerzijds berust de aanwezigheid van de neiging tot navolging voornamelijk op de aanleg van de persoon

[15] *Edward Sapir*, Encyclopaedia of the social sciences, New York 1932, VII, p. 178.
[16] Les lois de l'imitation, 3me éd., Paris 1900, p. 73.
[17] The adolescent criminal, a medico-sociological study of 4000 male adolescents, London 1942, p. 301 en 302.
[18] The Gang, Chicago 1937, p. 256.
[19] The criminal and his victim, New Haven 1948, p. 194.

van de misdadiger, maar anderzijds is de omgeving het toevallige patroon, dat in aanmerking komt om te worden geïmiteerd. Ook afgezien hiervan moest reeds rekening worden gehouden met de waarschijnlijkheid dat de individuen gepraeformeerd zijn voor die der twee groepen waarin zij terecht komen of blijven. Zou in het algemeen hun meerdere of mindere maatschappelijke en ethische progressiviteit de individuen, en zou in het bijzonder bijvoorbeeld hun meerdere of mindere aanleg voor geregelde en deugdelijke industriële arbeid, de arbeiders niet tot één der twee groepen bestemmen? En zouden die sectoren van wat aan hen endogeen is, welke het zich voegen in deze groep bepalen, niet min of meer dezelfde zijn die het delinqueren mede veroorzaken? De maatschappelijke en normatieke omstandigheden hebben zich vrijwel gelijktijdig voor alle individuen evenzeer gewijzigd; het uiteengaan van de autochthonen in de twee groepen zal inderdaad voor een goed deel van hun persoonlijke eigenschappen hebben afgehangen.

In de publieke verslaggeving werd tijdens round up en berechting ook dikwijls van het „milieu van Oss" gesproken. Daarmee werd echter een voornamelijk door familiebanden bepaalde, vrij schemerig omlijnde, min of meer autochthone, maar in elk geval uitgesproken criminele groep bedoeld. Hetgeen ik milieu genoemd heb is echter niet per se crimineel. Toch moet het volgende nog worden opgemerkt.

Zodra een erkende conduct norm niet langer algemeen erkend wordt, wordt het restant daarvan tegenover de nieuwe conduct norm een verkeerde norm, en gedrag, dat daardoor gericht is, wangedrag. Deze mogelijkheid om zonder wijziging van zijn gedrag, uitsluitend wegens andere waardering van zijn conduct norm door de buitenwereld, tot wangedrag te geraken, moet criminogeen werken, omdat de grens tussen goed en kwaad vervaagt en begrip voor wat sociaal en sub-sociaal is schade lijdt.

En hier moet nogmaals gewezen worden op de conclusie uit het onderzoek naar de invloed van de alcohol, dat namelijk de kroeg criminogener dan de borrel geacht moet worden. Het caféleven blijkt een van de voornaamste krachten te zijn die het milieu samenbindt.

b. *Het bendewezen*

Gelijk reeds betoogd is, veroorzaakt het feit dat de tot dusver geldende conduct norm (c.n.) niet langer aller deel is en dat tot dusver niet of in geringe mate verweten gedrag sub-sociaal geworden is, een spanning in het milieu. Deze spanning, die ontstaat uit de noodzakelijkheid te verdedigen wat voorheen niet verdedigd behoefde te worden, is op zichzelf reeds criminogeen, zoals ook al opgemerkt werd. Was zo de Ossenaar, die het tot zijn burgerplichten rekende de justitie te helpen bij het opsporen van misdadigers en overtreders, vroeger volgens de c.n. al min of meer laakbaar, thans is het doen van aangifte of het afleggen van getuigenis een vijandelijke daad tegen de groep.

Het milieu noemde ik niet per definitie crimineel, maar de typische Osse criminaliteit lag in dit milieu ingebed. Velen waren de milieuleden die zich weinig om een conflict met de vijandelijke norm bekommerden en zich in hun subsociabiliteit versterkten. Hun concentraties binnen het milieu (dat zelf al een concentratie is) werden oorzaak, voorzover zij zich naar buiten manifesteerden, dat men aan een bende dacht.

Mocht men althans de pers geloven, dan was de Osse misdadigheid der jaren

1924-1935 inderdaad voornamelijk het bedrijf van een bende. Maar ook de politie rekende met een bende. In talloze inlichtingenstaten heet het over de delinquenten „hij is lid van een bende" en de requisitoiren van het O.M. gaven vaak van dezelfde opvattingen blijk; „verdachte is lid van de Osse bende", heette het dan. In hoever deze „bende" nog een euphemisme was en eigenlijk slechts iets als „troep" betekende, blijkt niet, evenmin in hoever men zich een vaste en afgesloten organisatievorm van een werkelijke bende aanwezig dacht. De voorstellingen konden niet dan uiterst vaag zijn. Een onderzoek naar de vraag, of er in Oss werkelijk van bendewezen kan worden gesproken, worde voorafgegaan door een verkenning van het wezen van dit „wezen".

Deze verkenning is niet gemakkelijk, omdat vrijwel géén litteratuur de weg wijst. Daar wij in West-Europa een ontwikkeld bendewezen niet meer van nabij kennen, zijn wij geneigd te denken aan hetgeen wel over het oude italiaanse en chinese banditisme geschreven is [20]. Hiermee vertoont de misdadigheid van Oss echter in geen enkel opzicht verwantschap.

Is wat wij onder „bende" verstaan hetzelfde als de amerikaanse „gang"? De definitie van *Thrasher* [21] luidt: „The gang is an interstitial group originally spontaneously, and then integrated through conflict. It is characterized by the following types of behavior: meeting face to face, willing, movement through space as a unit, conflict and planning. The result of this collective behavior is the development of tradition, unreflective internal structure, esprit de corps, solidarity, morale, groupawareness and attachment to a local territory".

Het spontane ontstaan geschiedt, volgens Thrasher (p. 26), dikwijls in de speelgroep, en er is pas een gang als de groep op tegenstand stuit. Als knapen samen ondeugd uithalen bindt de reactie daartegen hen vaak tot gang (p. 30). Thrasher's gang is niet per se crimineel.

A. John [22] rekent met een vaste collegialiteit van chronische dieven, die ik in Oss niet aantrof; zijns inziens ontstaan combinaties uit een behoefte der misdadigers aan elkanders steun. Volgens *Sauer* (p. 365) is het kenmerk van de bende de arbeidsverdeling; zijn opvatting komt met die van John overeen, maar gaat uit van een werkplan in de vorming van de combinatie tot wederzijdse steun. Bij de criminele amerikaanse gang is deze vorm frequent, misschien het meest in de „clique", de klein bemande gang met de vaste werkverdeling van wheelman (chauffeur), gunman (de man met de sawed-off shotgun) en een derde, die de winkelkas plundert of, bij een hold up in een bar, de damestasjes en de sieraden inzamelt.

Zelf zou ik van een bende willen spreken als twee of meer daders in vereniging min of meer georganiseerde voortgezette misdadigheid plegen; bij ons in de regel tegen de eigendom.

Strafrechtelijk evenwel zijn deze formuleringen zonder belang, althans ten onzent, want onze wet kent de bende niet [23]. Zij heeft geen plaats in ons strafwetboek gekregen daar, waar men haar misschien het eerst zou zoeken, nl. bij

[20] *Edwin H. Sutherland,* Principles of Criminology, Chicago, 3d ed., 1939, p. 144, 207 en 208; Donald R. Taft, Criminology, An attempt at a synthetic interpretation with a cultural emphasis, New York 1945, ch. 12. — Vgl. ook van Wulffen Palthe, Het Bendewezen op Java, Psych.-Jur. Gezelschap, Dec. 1948.

[21] The Gang, Chicago 1937, p. 57.

[22] Die Rückfallsdiebe, Heft 9 Kriminalistische Abhandlungen, *Fr. Exner* 1932, p. 52.

[23] Anders bv. de Code Pénal Suisse van 1937, zie de eerste kwalificering van art. 137, waarin straf, hoger dan voor eenvoudige diefstal, bedreigd is tegen de dader, die zijn diefstal pleegde „en qualité d'affilié à une bande formée pour commettre des brigandages ou des vols".

de vormen van deelneming aan strafbare feiten (Boek I, Titel V). En terecht niet; deze vijfde titel is er om medewerkenden in wier handelingen niet alle bestanddelen van het delict verwerkelijkt zijn, toch te kunnen straffen. Zelfs met het mededaderschap in de zin der wet blijkt de bende niets van doen te hebben. Mededaderschap vereist rechtstreekse deelneming aan het strafbare feit door de verschillende personen [24]. Dit lijkt voor de hand te liggen, maar de practijk wijst uit tot hoeveel meningsverschil en rechtsstrijd de onderscheiding tussen mededaderschap en andere vormen van deelneming aanleiding geeft. Onze Hoekmanzaak geeft er al een voorbeeld van en in alle andere strafzaken van het hier bewerkte materiaal hebben wij dagvaardingen met een ruime scala van mogelijkheden van daderschap — uitlokking — medeplichtigheid — heling, waaruit de verschillende instanties in eenzelfde zaak met grote afwijkingen kiezen.

Bepalingen die aan de bende herinneren moeten wij elders zoeken. Er zijn namelijk vooreerst gevallen van z.g. noodzakelijke deelneming, waarin dus het tezamen plegen van zeker feit dit pas strafbaar maakt (b.v. de openlijke geweldpleging tegen personen of goederen, art. 141 Sr.), en verder delicten waarbij het plegen door twee of meer personen in vereniging een grond tot strafverzwaring oplevert. Deze laatste soort brengt ons het dichtste in de buurt van de bende. Bij diefstal bestaan de gekwalificeerde vormen van art. 311, 4° en art. 312, 2°: het misdrijf gepleegd door twee of meer verenigde [25] personen.

Vast staat, dat de delicten tegen de eigendom van sector IV niet en die van sector V zeer weinig werden gepleegd door solitaire dieven; bij deze economische misdadigheid, de enige van ons materiaal waarvan wij omtrent het handelen in vereniging iets weten, is deze regel.

Een onderzoek van mijn materiaal naar de frequentie van het handelen in vereniging door dezelfde personen zou de bende kunnen aanwijzen. Als er in Oss van bendewezen sprake is, zo blijkt al spoedig, dan is er niet één, maar zijn er tenminste drie benden geweest. Wij zien althans het handelen in vereniging voornamelijk samenkluiten in drie meer of minder vaste groepen, welke wij hier nader zullen beschouwen, nl.:

I. een groep, bestaande uit J. te Mortel, Pijnenborg en Noest;
II. een groep, bestaande uit Wim Bron, P. Mak, Hoek en A. te Mortel;
III. een groep, gevormd door Vlies, C. van Oers en van Duisburg.

Het mededaderschap in en om deze groepen kan min of meer statistisch worden uitgedrukt. Rekening moet evenwel worden gehouden met de afwijkingen, die in de recidivestaten voorkomen. Als Noest verklaart 16 keren met J. te Mortel te hebben gestolen maar te Mortel zegt, dat het 21 maal is, liet ik deze opgaven, waarvan er dus tenminste één fout is, zo staan. De een heeft nu eenmaal meer verzwegen of is meer vergeten dan de ander. Vooral bij figuren als Koosje en Kees Bron, die alleen de misdrijven bekenden waarin zij tegenover voldoende bewijs stonden, zijn de staten onbetrouwbaar, nl. aan de magere kant.

[24] Arrest HR 28 Aug. 1933 N.J. 1933 p. 1649.

[25] Terecht werd dit adjectief, nog ontbrekend in het art. 338 van het Oorspronkelijk Regeeringsontwerp, bijgevoegd.

I J. te Mortel pleegde volgens zijn opgave zijn misdrijven in vereniging met:

Noest	21 keer	Jac. van Nispen	3 keer
Koosje Bron	17 „	Toon Sossen	3 „
Pijnenborg	12 „	Serv. Schroeder	2 „
Gannef	5 „	Kees Bron	2 „
		Westerhuis	2 „
		Winkel	2 „
		v. d. Berg	2 „
		15 anderen	1 „

Noest pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

J. te Mortel	16 keer	Toon Sossen	3 keer
Pijnenborg	11 „	Westerhuis	3 „
Koos Bron	10 „	Serv. Schroeder	3 „
		Gannef	3 „
		Winkel	3 „
		J. van Nispen	2 „
		P. Mak	2 „
		Zuithof	2 „
		16 anderen	1 „

Koos Bron pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

Noest	11 keer	J. van Nispen	2 keer
Pijnenborg	10 „	Winkel	2 „
J. te Mortel	9 „	6 anderen	1 „
Henri Kant	4 „		
Gannef	4 „		

Pijnenborg pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

Noest	10 keer	Gannef	3 keer
Koosje Bron	9 „	12 anderen	1 „
te Mortel	6 „		

Behalve de veelvuldigheid is ook de tijdsduur van de samenwerking opmerkelijk, en vooral ook de leeftijd waarop zij plaats vond.

	K. Bron	Pijnenborg	Noest	J. te Mortel
leeftijd in 1935	41 jr	41 jr	35 jr	32 jr
leeftijd, waarop eerste delict gepleegd werd	22 jr	19 jr	18 jr	18 jr
leeftijd, gedurende welke in combinatie met een of meer der 3 anderen misdreven werd.	34-41 jr	37-41 jr	30-35 jr	27-32 jr

Contrôle van hun criminele staten en vergelijking wijzen het volgende uit:
1. delinquenten hebben ongeveer dezelfde leeftijd bij het begin van hun misdadigheid;
2. zij werkten slechts een gering aantal van hun criminele jaren in het groepsverband;
3. als reeds in het groepsverband gewerkt is, verhindert dit niet, dat later weer wordt misdreven in vereniging met losse mededaders;

4. optreden van de gehele groep van vier komt slechts zelden voor; meestal zijn er 2 à 3 personen werkzaam met losse contacten;
5. de personen, met wie ieder der vier los werkt (1 of 2 keer) zijn over het algemeen dezelfden, met wie de anderen individueel werken.

II. A. te Mortel pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

Wim Bron	7 keer	Mak	3 keer
Hoek	5 „	2 anderen	2 „

Mak pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

Wim Bron	5 keer	Joep Schroeder	3 keer
		Chr. Schroeder	3 „
		A. te Mortel	3 „
		Hoek	3 „
		van Luyn	3 „
		J. te Mortel	3 „
		Noest	3 „
		Pijnenborg	2 „
		4 anderen	1 „

Hoek pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

Wim Bron	5 keer	F. Mak	3 keer
A. te Mortel	5 „	P. Mak	3 „
		Koosje Bron	2 „
		van Luyn	2 „
		5 anderen	1 „

Wim Bron pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

Hoek	7 keer	van de Maes	2 keer
A. te Mortel	7 „	5 anderen	1 „
Paulus Bron	5 „		
P. Mak	5 „		

	A. te Mortel	Mak	Hoek	Wim Bron
leeftijd in 1935	22 jr	22 jr	22 jr	19 jr
leeftijd, waarop eerste delict gepleegd werd	22 jr	16 jr	17 jr	17 jr
leeftijd, gedurende welke in combinatie met een of meer der 3 anderen misdreven werd.	22 jr	21-22 jr	21-22 jr	17-18 jr

Op te merken:
1. de beginleeftijd is hier gemiddeld ruim een jaar lager dan in groep I;
2. de leeftijd in 1935 is 16 jaar lager dan die van groep I;
3. de duur van het groepsverband was ruim een jaar;
4. optreden van de hele groep is zeldzaam; meestal zijn er 2, soms 3 bij betrokken, samen met wisselende anderen; zo werkt Wim Bron met alle 3 anderen slechts 3 keer samen, met 2 ervan 9 maal en met 1 ervan 13 maal;

5. de personen, waarmee ieder der vier los werkt (1 of 2 keer), zijn over het algemeen dezelfden, waarmee de anderen individueel werken.

III. C. van Oers pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

Vlies	9 keer	11 anderen	1 keer
van Duisburg	9 „		

Vlies pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

van Oers	10 keer	2 anderen	1 keer
van Duisburg	2 „		

Van Duisburg pleegde zijn misdrijven in vereniging met:

van Oers	15 keer	8 anderen	1 keer
Stoit	5 „		
Vlies	2 „		

	van Oers	Vlies	van Duisburg
leeftijd in 1932[26]	26 jr	25 jr	17 jr
leeftijd, waarop eerste delict gepleegd werd	18 jr	17 jr	11 jr
leeftijd, gedurende welke in combinatie met een of meer der 3 anderen misdreven werd.	18 en 23-26	17 en 22-25	17 jr

Op te merken:

1. de gapperij van van Duisburg in zijn knapenjaren niet meegerekend, vangt de misdadigheid van alle drie ongeveer op dezelfde leeftijd aan, die bijna een jaar lager dan die van groep II ligt;
2. in 1935, als de werkzaamheid van de combinatie al door de justitie is beeindigd, is de jongste ongeveer van de leeftijd van de jongens van II; de twee oudsten zijn een jaar of 5 ouder dan zij;
3. Vlies en van Oers pleegden hun eerste feit in vereniging, op 17- en 18-jarige leeftijd. Voor Vlies duurt het dan een jaar of 5 voor hij wederom misdrijven pleegt en dan wel weer met van Oers samen. Van Oers pleegt voor de hervatting van het contact minstens 5 diefstallen, meestal met begunstiging van oudere helers. Van beiden wordt door de P verklaard, dat zij door verkeerde kameraden op het slechte pad gekomen zijn;
4. in deze groep is, althans gedurende het ruime jaar van het bestaan der combinatie, samenwerking met uitsluiting van anderen meer constant dan bij andere groepen, hoewel deze nog wel voorkomt. Van Duisburg en van Oers werken een keer samen met Pijnenborg en een keer met de eveneens oude crack Jac. van Nispen;
5. de diefstallen van deze groep grenzen nooit aan roof; het is meer een uitgegroeid gappen uit de jeugd;
6. min of meer vast contact met helers is alleen in deze groep aanwezig; deze helers zijn oudere mannen.

[26] Deze combinatie werd nl. reeds 3 jaar voor de round up onschadelijk gemaakt.

Een der meest werkzame oude cracks is Jac. van Nispen; als bij de leden der „combinaties" hierboven is van zijn mededaderschap een staat te maken. Hij misdreef met:

Driek Sossen	24 keer	Koosje Bron	2 keer
Toon Sossen	13 „	Joep Schroeder	2 „
Benner	11 „	Mar. Schroeder	2 „
Kees Bron	3 „	Gerrit Hooy	2 „
Daamen	8 „	Joh. van Nispen	2 „
Johan Kop	6 „	Noest	2 „
C. van Nispen	5 „	21 anderen	1 „
J. te Mortel	4 „		

Van Nispen pleegde criminaliteit van zijn 14de jaar af en was 36 jaar oud in 1935. Staten als de zijne, van medewerking met diverse onzer delinquenten soms in hoge frequentie, zijn te maken van *alle* andere oudere criminelen.

Over het bovenstaande is samenvattend het volgende op te merken:

1. het criminele groepsverband duurde telkens slechts kort, vergeleken bij de criminele carrières;
2. de combinaties waren het sterkst in de jaren vlak voor de round up;
3. in alle combinaties is voltalligheid bij de tenuitvoerlegging van een misdrijf uitzondering; meestal is er bovendien samenwerking met elementen buiten de combinatie;
4. de leden van de combinaties werken zelf ook als bovenbedoelde „losse elementen" wel mee in de andere combinaties;
5. de losse elementen bij de drie combinaties zijn grotendeels dezelfde personen; iemand als Joh. Kop komt bij bijna ieder der 12 criminelen voor als medepleger van 1 of meer misdrijven;
6. de het meest buiten het milieu georiënteerde is Koosje Bron; hij debuteerde in samenwerking met amsterdamse inbrekers en werkte veel met de Amsterdammer Henri Kant; Kant heeft Kees en Koosje Bron na een kennismaking in de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden in Brabant opgezocht en hun de techniek van de cracksman bijgebracht; via de Bron's gaat deze kunst naar de leden van beide groepen I en II; de goede leerling Mak wordt tegen het einde in de aanzienlijker combinatie I geïntroduceerd en voldoet daar uitstekend; hij brengt de efficiency in groep II; Bron blijft het meeste contact met betrekkelijk vreemde elementen houden: met Oogt, Kerstholt en M. te Mortel b.v.;
7. in geen der groepen is sprake van leiderschap; wel zijn enkele figuren meer meelopers dan anderen.

Nadat wij de min of meer vaste groepen aldus zijn nagegaan moet er echter nog met nadruk op gewezen worden dat, waar solitair optreden hoge uitzondering is, van bijna alle Osse delinquenten een staat zou kunnen worden samengesteld, waaruit telkens delinquentie met een of meer anderen in vereniging zou blijken; alleen niet in zo geregelde combinatie met dezelfden.

Wat men in Oss aantreft is dus niet de vaste combinatie tot wederzijdse steun van *John* en ook niet de op een vaste arbeidsverdeling berustende groepering van *Sauer*. Misschien zouden „cliques" ontstaan zijn, als de round up niet tijdig tussenbeide gekomen was; er waren langzamerhand enkele erkende cracksmen als Kant en Bron bij de ondernemingen, aan wie het snij- en breekwerk graag werd overgelaten, er was een „chef-staf", plannenmaker en verkenner als Petrus Mak, en er

waren Draufgängers bij overvallen als Pijnenborg en Kop; langzaam differentieerde zich de criminaliteit in specialismen.

Hoewel ook de gangs van *Thrasher* in Oss niet zijn te herkennen, valt wel op, dat enkele van de door hem aan de gang gevonden eigenschappen terug te vinden zijn, zoals de imitatie van oudere door jongere groepen; ook het feit dat alleen mannen aan de „gang" deelnemen en vrouwen waarmee contact bestaat altijd outsiders blijven.

In hoeverre bendeleden altijd chronische misdadigers zijn (*John*) is bij Oss niet uit te maken. Wel zijn de zoëven genoemde in vereniging optredende delinquenten grote recidivisten; bij velen echter strekt de misdadigheid zich nog slechts over een te korte tijd uit om hen chronische misdadigers te kunnen noemen. Zijn zij beroepsmisdadigers? Van Kant en sommigen der oudere Bron's kan men dit inderdaad zeggen, doch eigenlijk zijn geen andere delinquenten onzer monografieën misdadigers van professie. Zij wijden zich allen over het algemeen tot tevredenheid van de werkgevers aan hun plichten, al is de wisseling van het werk vrij frequent en zijn de perioden van werkloosheid veelvuldig. In de inlichtingenstaten van Pijnenborg in drie verschillende dossiers wordt hij achtereenvolgens landbouwer, voerman en koopman genoemd door de politie van zijn woonplaats; hij kan evengoed alle drie tegelijk geweest zijn als na elkaar. Met de andere criminelen is het dikwijls evenzo en trouwens met vrijwel alle leden van het milieu, crimineel of niet.

De „benden" (I, II en III) zijn in Oss als exponenten van het hele milieu te zien en niets meer. Zij hebben zichzelf ook nooit anders gezien. De hele groep is medewetend van de misdadigheid, op het medeplichtige af.

Bij de besteding van de buit blijkt hoe gezinsleden mede profiteren van het gestolene. In C 64 verklaren moeder en broer van A. te Mortel onder ede dat deze om 10.30 uur was thuisgekomen en niet meer uitgegaan op de avond van het misdrijf; en alle andere talrijke gevallen van opzettelijk vals getuigenis manifesteren deze „medeplichtigheid". De zwager van Mak wordt bleek als hij na de moord de revolver terugkrijgt, maar steekt die zwijgend bij zich (C 33).

A. te Mortel verklaart mij: „Ik werkte nooit met mijn neef. Ik wist natuurlijk wel dat die niet op een eerlijke manier aan zijn geld kwam, maar dat wisten wij allemaal van elkaar. Zo wist ik heel goed dat M. die moord gepleegd had".

J. te Mortel noemt in C 46 Noest wel zijn „confrater", maar legt mij uit, dat ik daar niet veel meer in moet zien dan een kameraad. „Onze combinaties ontstonden eigenlijk altijd weer toevallig, al waren we meest wel kameraden onder elkaar". Hij voegt eraan toe: „Ik heb nooit met Stel gewerkt, omdat die juist zat toen ik er mee begon en opkwam, anders hadden wij het samen allicht ook wel eens gedaan".

Wim Bron vertelt: „Wij waren geen organisatie, maar troffen elkaar veel, omdat ieder van ons stelletje in zijn vrije tijd veel bij Trientje M. omhing. Als een van de aanwezigen dan wat wist, ging het hele gezelschap er op uit. Was er een van de vaste vrienden niet, dan ging die niet mee; was er eens een ander, dan ging die wel mee". In C 38 komt de groep Bron, Noest en te Mortel toevallig Winkel tegen, als ze op pad gaan; zij inviteren hem dan in de onderneming van die avond. Stel, door de politie „bendeleider" genoemd, blijkt meer een heler te zijn, die open huis voor het milieu houdt en waarvandaan de toevallige bezoekers van de avond wel eens op stap gaan; hij gaat zelf ook wel eens mee en treedt anders gaarne op als heler.

Al die kasteleins (als in C 36) die aandelen in de buit in bewaring nemen en

overdragen, weten of begrijpen waar het om gaat. Sossen vertrouwt zijn doodslag (C 10) natúúrlijk toe aan Gezina Bron. Zie ook hun vertrouwelijkheid over de misdaad in C 11. De „visitediefstallen" van C 17 en C 18 zijn sprekend voor de collectiviteit van de moraal: de mannen en hun vrouwen overleggen op de avondvisite, dat de echtgenoten maar eens een straatje om moeten wandelen om te zien of er niet ergens een raam open staat, waar mensen niet thuis zijn ...

Het medeweten grenst gauw aan medeplichtigheid, zoals meeprofiteren al schuldheling oplevert. De Stoppelaer, Zuithoff, Hoppe, Hart en F. Mak weten waar zij zich vervoegen moeten als ze ergens wat „weten zitten". De echte heler van de stedelijke criminaliteit, die beroepsheler is, is hier onbekend; de enigen die eraan herinneren zijn Pijnenborg en Klaartje Pruul, maar de andere helers zijn meer milieuleden die zo'n beetje om criminele elementen heen hangen en wel eens wat aannemen. Bijna aandoenlijk is het verhaal hoe Haalover met zijn vrouw smekend in de buurt van de potverterende rovers blijft, maar niets krijgt (C 16).

Die wel een lik van de buit krijgt kan haast niet weigeren. De moeder van Vlies (C 35) staat er midden in de nacht voor op als de jongens niet met lege handen thuis komen, telt het geld mee aan tafel en laat zich ook wat toeschuiven.

De geest van loyaliteit in het milieu is een grote versterking van de reeds besproken in de hele Meierij heersende code om zaken zoveel mogelijk onder elkaar te houden, de vreemdeling te wantrouwen en zich, zo nodig, tegenover hem aaneen te sluiten. Dat het milieu van Oss in zijn geheel vreemd bleef staan tegenover de groep, die behalve de newcomers ook delen der autochthone bevolking ging bevatten, versterkte de vrees en het isolement. De leden van het milieu kennen hun criminele elementen niet alleen, ze duchten hen ook.

Getuigen plachten zich vóór de round up totaal onwetend te houden, het materiaal is vol van gegevens hieromtrent. In C 13 durft de buurman, die de verstopte buit onwetend in een strozak geperst heeft, geen kik te geven als dit geld later door de dief opgezocht en eruit gehaald wordt. In C 14 legt een landbouwer uit: ik wil wel wat vertellen, maar ik wil niet in de krant, dat is me te gevaarlijk. In C 2 durft een ooggetuige niet spreken; als er toch wat uit hem gehaald is valt mij op, dat hij op alle terechtzittingen, als getuige wel opgeroepen, wegens ziekte (?) niet verschijnen kan. Een andere getuige in dezelfde zaak geeft uiting aan zijn angst om te spreken; de gehele waarheid deelt hij ook pas na de round up mee. In C 3 zijn er twee vrouwen, die wel eens wat vertellen willen om een ten onrechte verdachte vriend te helpen, maar als ze op het afgesproken uur enig belangstellend publiek voor het politiebureau zien staan, durven ze niet binnen komen en gaan ze weer naar huis. In C 59 verklaart de politie: „Getuigen houden zich ongetwijfeld uit angst onwetend".

De rijwielhandelaar van C 58, die door Mak met een biljet van 300 gulden betaald wordt, heeft, met zijn vrouw, de bange zekerheid dat dit geld gestolen is, maar noch hij noch zijn vrouw heeft er in oprechte angst voor het leven tegen iemand over durven kikken. En talloos zijn de getuigen in de processen-verbaal die „onbekend wensen te blijven", niet geconfronteerd willen worden met de daders, of alleen praten op voorwaarde dat zij niet getuigen hoeven op een terechtzitting. Na de round up is de angst merkbaar minder groot, maar nòg niet geheel verdwenen.

Op te merken is, dat het begrepen-zijn in de zwijgplicht vergroot en dat de door terreur gehandhaafde onderlinge binding sterker wordt naarmate men van de periferie van het milieu de criminele kernen nadert. In de directe omgeving

van Mak en de Bron's bv. zijn de niet-criminele milieuleden haast even zwijgzaam als de criminelen zelf.

In C 36 spreekt Koosje Bron de nieuweling Gannef als volgt toe: „Nou begin je met ons, maar denk eraan, als je ons verklikt word je doodgeschoten". De jeugdige van Duisburg en van Oers willen niet gehoord worden in het bijzijn van hun mededader, de crack van Nispen; zij zijn ervan overtuigd dat hij hen later doden zal (C 34 en 35). In C 19 bekent Kerstholt pas als hij onder een proces-verbaal de handtekening van Sossen herkent; maar, zegt hij, nu zal te Mortel mij beslist doodschieten, want dit is al de tweede keer dat ik doorsla! De hele zaak C 37, waarin Visser zich een opgejaagd dier voelt en het tot schieten komt, bewijst wel dat deze angst echt is. Vrouw Z. in C 33 is echt bang; Hoek (C 45) is bang voor zijn vriend. Als de angst nog versterkt moet worden komen er dreigbrieven (in C 42 en C 45).

Het milieu moet dus gezien worden als één groot fond, waarin de meest werkzame elementen mededaders van alle soorten voor hun misdadigheid kunnen vinden. In zoverre is er dus overeenkomst met het los-vaste verband, door omgeving en nabuurschap bepaald, dat ook *Muller* bij zijn vermogensdelinquenten vond (p. 446). In plaats van echt bendewezen is er hetzelfde samenklitten van personen uit hoofde van hun persoonlijke eigenaardigheden en met soortgelijke milieu-invloeden, als *Overwater*[27] bij de jeugdcriminaliteit in het arrondissement Rotterdam aantrof.

Het zou niet juist zijn, indien de vaststelling van het ontbreken van bendewezen in de misdadige jaren van Oss een deel van onze ongerustheid daarover ophief; eerder moet het tegendeel het geval zijn. De liquidatie van enige, min of meer hecht georganiseerde, misdadige groepen is minder moeilijk dan het onschadelijk maken van een heel milieu. De mogelijkheden voor de sterkste criminele elementen zijn in ons geval het grootst; een hele bevolkingsgroep is crimineel gepredisponeerd; als de mededader van gisteren heden gearresteerd is, kan men uit het bestaande grote fond zonder moeite een andere gezel krijgen. Juist door het feit, dat, nu mededaderschap en het misdrijven in vereniging van 3 à 4 personen regel was, bijna elk lid van het milieu voor uitnodiging tot misdrijf in aanmerking kwam, heeft de misdadigheid van Oss de vlucht kunnen nemen die zij gekregen heeft.

Van groot belang waren nog twee factoren voor de versterking van het criminele deel van het milieu.

Allereerst een eigenaardig gevoel van zekerheid der leden ingevolge het falen der repressie tegen hen, lange tijd. Veelvuldig konden arrestaties nl. niet tot een veroordeling leiden. Casparie heeft geteld dat in de jaren 1922 tot 1933 in het Huis van Bewaring te 's Hertogenbosch preventief zijn opgesloten geweest 169 mannen en vrouwen uit Oss, Heesch, Berghem en Nistelrode, waarvan 92, d.i. 55%, wegens gebrek aan bewijs moesten worden vrijgelaten of vrijgesproken. De weg naar het verderf is, om een oud spreekwoord te variëren, geplaveid met ongeboete schuld. Het milieulid dat kennis maakte met het Huis van Bewaring maar het triompherend weer kon verlaten, was, menselijkerwijs gesproken, verloren, en betekende een versterking van het criminele milieu. Ja, al tijdens de preventieve hechtenis groeit de solidariteit der Ossenaren. Casparie, die ruim dertig jaren gevangenisarts te 's Hertogenbosch was, constateerde dat vooral de Ossenaren ver van elkaar geplaatst moesten worden, omdat die elkaar door middel van het klopgesprek langs de buizen in de cellen plachten te bereiken (p. 10).

[27] Vier jaren kinderstrafzaken, T. v. S. XLVII, p. 241 en 242.

Hij vond een sterk „zekerheidsgevoel" bij hen: de overtuiging, dat zij tenslotte toch weer losgelaten moesten worden (p. 10). Zegslieden van de zijde der spoorwegen hebben aangehoudenen op het station naar Den Bosch zien wegvoeren die, geboeid en wel, zingend afscheid namen van hen die uitgeleide deden, en met de verzekering: over drie dagen zie je mij wel weer terug. Dit „zekerheidsgevoel" moet het criminele milieu geconsolideerd hebben.

De verbanden van samenwerkende criminelen hebben zich verder versterkt toen zij beroepsmisdadigers van hoog technisch peil als Kant, Puffing (een Duitser) en Smetana (een Tsjech), die meestal in de gevangenis met Ossenaren kennismaakten, aantrokken.

Behalve deze aantrekkingskracht was er een zekere uitstraling; het criminele milieu van Oss was een actieve haard voor de omgeving, zoals uit de zaken in Eindhoven C 17, C 18, C 19 en C 14 bleek. Uitgezworven Ossenaren zoals Marinus te Mortel, hebben anderen geïnfecteerd, zie C 41.

Een en ander was mogelijk, toen een oorspronkelijk slechts locaal bepaalde bevolkingsgroep van lieverlee doelgemeenschap was geworden.

e. *De „deuk in de rechtsorde"*

Wetenschappelijk gesproken was de „bende" van Oss een hypothese, en bleek „bende" voor het voorhanden verschijnsel niet de adequate uitdrukking. Meestal echter bedoelde men, over Oss sprekend, minder een echte, werkzame criminele eenheid dan een geheel milieu.

Waar vond men dit milieu? Niet in een bepaalde wijk, maar in de gehele gemeente Oss; voor een deel zelfs in de buurgemeenten Heesch en Berghem, dicht bij de gemeentegrenzen. De localisatie wijst geen scherp bepaald beeld aan. Hoogstens zijn kleine concentraties aan te wijzen. In 1935 blijken de woonplaatsen van de criminelen meer over de gemeente verspreid te zijn dan in 1893, en bovendien zijn deze dan vaker binnen de kom gelegen.

Behalve dat de localisatie onscherp is, is ook moeilijk te zeggen hoe het criminele milieu uit zijn leden is samengesteld. De criminaliteit van milieuleden die ongunstig bekend stonden, hetzij reeds vroeger veroordeelden, hetzij verdachten waartegen geen sterk genoeg bewijs voor vervolging bestond, was vrijwel notoir. Onder elkaar wist men trouwens vrijwel alles van elkanders misdadigheid af. Er kwamen echter bij de round up ook namen te voorschijn van milieuleden, die men noch onder elkaar, noch daarbuiten, op criminaliteit had aangezien.

Het milieu met al zijn zekere, waarschijnlijke en mogelijke criminele elementen had dus eigenlijk geen totale verschijningsvorm. In Oss sprak men eertijds wel over „de heide", later over „'t Schaykse veld", „die van 't Vierhoekske" en „die van de familie". Buiten Oss, in de werkverschaffing, bij de Maaswerken, op de markten in de omtrek, in Den Bosch, onder militaire dienst en in de pers, sprak men van „Ossenaren" en bedoelde daar niet zozeer de fabrikanten, de hoteleigenaars, of de dokters in de stad mee, maar alleen het „milieu", het tegenovergestelde van een pars pro toto.

De pers heeft, zoals wij zagen, de indruk gevestigd, dat dit „Oss" in de stad zelf en in wijde omgeving een op terreur lijkende schrik onder de bevolking bracht.

Voor wat de omgeving betreft is deze voorstelling van zaken op ons verzoek in 1935 onderzocht in de bewakingskringen der marechausseebrigades te 's Hertogenbosch, St. Oedenrode en Ravenstein.

1. Het rapport van de brigadecommandant te Den Bosch spreekt, zonder specificatie naar de gemeenten, van schrik en druk onder de bevolking. Eerst slechts in engere kring, doch de laatste 15 jaren, door het algemener gebruik van fietsen en auto's, in geheel oostelijk Noord-Brabant.

In vele buurtschappen ontstonden onderlinge bewakingsdiensten; later ook speciale politienachtdiensten.

Veel machtigingen werden door burgemeesters afgegeven tot voorhanden hebben van vuurwapenen; volgens de brigadecommandant is dit echter waarschijnlijk het gevolg van strengere toepassing der Vuurwapenwet.

Na de round up is er, volgens het rapport, merkbare opluchting. Het gemeentebestuur van Alem schrapte toen meteen het reeds op de begroting geplaatste bedrag voor extra politienachtdiensten.

2. Standplaats *St. Oedenrode,* omvattende de gemeente St. O. zelf en de gehuchten Olland en Nijssel.

Geen sprake van angst geweest onder de inwoners. Oss heeft daar en in de omgeving weinig geopereerd, meent men. Nooit burgerwachten of particuliere nachtdiensten.

Schijndel: Geen angst, wel politienachtdiensten, geen particuliere.

Gemonde: Geen angst, geen nachtdiensten.

Erp: Geen angst, wel politienachtdiensten maar niet door particulieren.

Eerde: behalve bij de pastoor en enige vermogende ingezetenen, geen angst. De pastoor van Mariaheide heeft, toen daar een roofoverval had plaatsgevonden, in de pastorie een sirene geplaatst, waardoor de omwonende bevolking in geval van nood gealarmeerd zou kunnen worden. De sirene heeft nooit dienst gedaan.

Zeeland: Ondanks 8 inbraken in 5 jaren geen onrust, geen bijz. maatregelen.

Langeboom: enige onrust, soms nachtdienst door de ingezetenen. Er was daar geen politie gestationneerd. Na de round up was de rust weer volmaakt.

Dinther: In 't begin van de 1e wereldoorlog nog wel nachtdienst van de Burgerwacht, wegens zeer vele kippendiefstallen, die trouwens niets met Oss hadden uit te staan.

In de jaren 1924-1935 wegens angst geen bijzondere diensten.

Volkel: in één buurt, de „Hengstheuvel", zekere angst voor Oss en nachtdienst door particulieren.

Boekel: geen angst, geen bijzondere diensten.

3. *Standplaats Ravenstein zelf:* geen bijzondere onrust.

Berghem, Herpen en *Huisselings:* een part. nachtwaker, al sinds vele jaren in dienst.

Megen: schafte in 1933, in de hausse van Osse activiteit, drie nachtwakers af.

Oyen: geen onrust, geen bijz. diensten. De huisschilder vertelt: „Mij blijkt, dat de mensen in 't geheel niet bang zijn. Als ik hun huizen schilderen moet, is zo goed als nooit de pin, waarmee de schuiframen vastgezet worden, aanwezig; hij is meestal zoek. De ramen kunnen bijna alle gemakkelijk van buiten af geopend worden".

Ook in de 11 andere gemeenten, onder deze standplaats behorende, nergens onrust, nergens bijzondere veiligheidsdiensten.

Voor wat Oss zelf betreft, enquêteerde ik in 1935 nog vóór het grootste gedeelte der criminaliteit boven water gekomen was, naar het verschijnsel, dat Prof. Vrij „de deuk in de rechtsorde" noemde. Van de tientallen door ons geïnterviewde inwoners van Oss, die niet tot het milieu te rekenen waren, van beide geslachten, van alle leeftijden, uit vele beroepen, van velerlei maatschappelijke positie, had slechts 9,5% zich de laatste jaren meer bedreigd gevoeld dan vroeger. Voor enkelen had het inwonerschap van de gemeente een onaangename kant gekregen door het kwade gerucht dat de criminelen uit het milieu, gesteund door de boulevardpers, van de stad gaven.

§ 3. *Verhoudingen tot het gezag*

Als Oss al geen benden gekend heeft, de belangrijkste eigenschap die *von Hentig* de gangster in het algemeen toeschrijft is er een van het hele milieu van Oss.

Deze „outstanding feature in the attitude of the gangster" is „a sustained tone of rebellion" [28]. Gangs treffen wij, volgens von Hentig, dikwijls in min of meer onderdrukte minderheden aan. Een minderheid nu is het milieu van Oss numeriek niet, alleen qua gezag wel. Aleer gepoogd wordt deze minderheidspositie van het milieu te beschrijven, wordt onderzocht in hoever de groep waarvan het milieu deel uitmaakt zelf reeds als minderheid tot „sub-socialiteit" gepredisponeerd is.

Bij de bespreking van de conduct norm zagen wij op blz. 336 dat men zich in r.k. kring o.a. een ten ongunste afwijkende fiscale criminaliteit toeschrijft. De bijzondere aard van de fiscale criminaliteit plaatst haar buiten de vermogenscriminaliteit, omdat de drijfveren minder een acquisitief karakter bezitten dan een merkwaardige uiting van asocialiteit zijn.

Het is zeker geen gebrek van de democratie zelf, eerder een tekort in het gemeenschapsgevoel van hen die zich geen democratie waardig tonen, dat minderheden vaak niet loyaal tegenover het gezag staan. Van de rooms-katholieke Brabander, die gedurende enige eeuwen achteraan kwam en daarna slechts langzaam zijn economische en sociale achterstand heeft kunnen inlopen, kon lange tijd moeilijk een enthousiaste loyaliteit verwacht worden. Dit wordt des te duidelijker, als wij zien dat de bevolkingsgroepen, die trouw aan het gezag eisen als zij aan de regering zijn, van deze trouw veel striktheid verliezen zodra zij niet meer regeren. [29] Dat de gezagsverhoudingen in Brabant kritiek waren had een intergewestelijke oorsprong. Het is nodig, deze verhoudingen wederom historisch te bezien.

Met de opsomming, in Deel I, Hoofdstuk I, § 1, van de intergewestelijke, later internationale oorlogen waarbij Oss betrokken was en waarvan het vaak het toneel moest zijn, zijn de moeilijkheden van buitenaf die er te verduren waren nog geenszins volledig vermeld. Oss heeft deel gehad aan de stiefmoederlijke behandeling waaronder de roomse Meierij, ja geheel Brabant, op enkele enclaves na, geleden heeft tussen de vrede van Munster, die slechts voor de 7 provinciën een periode van grote welvaart inluidde, en de franse overheersing.

Na deze vrede in 1648 heeft Brabant niet alleen geen deel in de enorme winsten uit de koloniale handel, van het overschot waarvan de Hollanders hun

[28] The criminal and his victim, New Haven 1948, p. 198.

[29] Wie in 1949 in kringen verkeert, waarin instemming met het rechtse financiële regeringsbeleid van voor de oorlog geheerst heeft, kan rondom zich horen hoe de naoorlogse, min of meer rode, financiële regeringspolitiek wordt veroordeeld en hoe deze veroordeling voor velen inhoudt een rechtvaardiging of een verontschuldiging om de fiscus het zijne te betwisten tot ver over de grenzen van het oirbare. De veroordeling tot gevangenisstraf wegens belastingfraude van een zeer vooraanstaande tegenstander onzer regering meen ik typisch te mogen noemen. Het blijkt, dat „het gezag", waarvoor velen voor 1940 in dit land waren geporteerd, in werkelijkheid betekende: „*ons* gezag". De crisis in het gezag onder velen van haar „aanhangers" is, was de democratie in deze dagen juist in zo groot gevaar brengt.

landbouw konden laten profiteren en de drooglegginge bekostigen, het heeft ook geen deel aan het landsbestuur. Het wordt als wingewest vanuit Holland geregeerd, door ambtenaren van de erkende, gereformeerde religie, die vreemd temidden van het volk staan en die zich beijverden voor de bestrijding van de roomse godsdienst; „aterlingen" worden ze genoemd, als Brabant in de Nationale Vergadering de kans krijgt zich uit te spreken [30]. De privilegiën worden wel bevestigd, maar nauwelijks geëerbiedigd en de geheven belastingen zijn veel hoger dan die der andere gewesten. Nog in 1797, als tengevolge van de revolutie de gelijkschakeling al begonnen is [31], kan het lid De la Court van de Nationale Vergadering aantonen, dat alleen de Meierij, slechts een deel van Brabant dus, 3 maal zoveel belastingen betaalt als Gelderland en bijna 2 maal zoveel als het rijke Holland.

In 1794 blijkt, dat de Ossenaren zich, zelfs onder dreiging met geweld, niet laten dwingen om, anders dan op zeer zakelijke voorwaarden, Den Bosch te helpen versterken tegen de verwachte Fransen. Hoewel zij Prinsgezind zijn (de Oranjes waren tegenover de Generaliteitslanden altijd schappelijker dan de regenten) kunnen zij dus blijkbaar weinig loyaliteit met de republiek opbrengen.

In 1795 zijn voor het eerst sinds bijna 150 jaren op de volledig roomse bevolking weer vier van de 7 schepenen rooms. Ik noemde in de tijdtafel ook reeds het door *Bosscha* vertelde verhaal van het bezoek aan Oss door de latere Willem II in 1814. De Ossenaren en de boeren van Maasland weigeren zich in te laten met de loting voor de nieuwe nationale militie, hoewel er in Grave nog een frans garnizoen stand houdt. De Kroonprins besluit zelf naar Oss te gaan, om de bezwaren van de bevolking persoonlijk te vernemen. Hij trekt met een gevolg van niet meer dan 4 mannen het ijs van de Maas over bij Lith, alwaar men hem ernstig aanraadt terug te gaan, omdat zijn leven in Oss gevaar zal lopen.

De Prins vat, volgens de geschiedschrijver, deze waarschuwing slechts op als een aansporing om onmiddellijk door te gaan naar Oss „waar de boeren destijds nog berucht stonden als spoedig gereed om hun wil te doen gelden door het mes". Inderdaad schoolt de menigte onmiddellijk dreigend samen, als het doel van de komst van de Kroonprins bekend wordt, maar door vertoon van onbevreesdheid en vriendelijkheid bezweert hij de menigte.

De negentigjarige pastoor-deken baant zich dan een weg naar de Prins en zegent hem. Op slag gaat de stemming om; het „Oranje boven" en het „Wilhelmus" zijn niet van de lucht, maar dan komt men tot de onaangename bezinning, dat men in zijn opgewonden vijandschap al boodschappers naar de franse bezetting in Grave gestuurd heeft om deze te waarschuwen welk een goede vangst zij kan doen in een kleine uitval naar de Osse kant! Geen nood; de impulsieve Ossenaren weten wel raad; „een troep kloeke gasten" bezet de weg naar Grave, om de Fransen, die zo onbeschaamd mochten willen zijn op de uitnodiging in te gaan, mores te leren...

In dit verhaal openbaren zich het prachtige primaire reageren en de beminnelijke emotionaliteit van Oss.

Tot in de zeventiger jaren blijft Oss zich in weinig van de overige Meierij onderscheiden. Als overal in het Zuiden zijn de gevolgen van de langdurige achterstand nog steeds voelbaar op allerlei gebied. *Barendsen* neemt waar, dat de staat voor de bevolking „een vreemde en niet zelden ook vijandige macht" is,

[30] Aldus de representant Verhoysen, volgens *Antoon Coolen* in De Nederlandse Volkskarakters, Kampen 1938, p. 284.
[31] In 1796 wordt Brabant achtste provincie.

„waarvoor men op zijn hoede moet zijn" (p. 195). Men staat wel op goede, maar slechts zelden op intieme voet met niet-roomsen. „Wie bij alles en nog wat politie haalt en de hulp van de rechter inroept kan op de algemene verachting rekenen" (p. 120). Men bemoeilijkt justitieel onderzoek liever dan dat men het bevordert, men legt zeker niet ongevraagd verklaringen af, men ontwijkt vragen en men vergoelijkt bijna alles. De veldwachter, die zijn best doet daders te grijpen van wat de groep geringe feiten noemt, heeft geen prettig leven. De marechaussee, vaak aan de bevolking vreemd, vaak niet-rooms, is gevreesd en soms zelfs gehaat [32].

Deze afwijkende grondtrekken heeft de hele streek lange tijd bewaard, maar grote sociale structuurveranderingen wijzigden in Oss bovendien ingrijpend de conduct norm.

a. *De overheid als partij*

In Deel I, Hoofdstuk I, § 3, beschreef ik hoe zich een strijd tussen bevolkingsgroepen ontwikkelde. Aan de kant van de overheersenden, de aan de nationale norm geconformeerden, staat de politie, nl. de burgemeester met zijn gemeentepolitie en de koninklijke marechaussee. Deze overheid vangt de tegen de dominerende fabrikantenklasse gerichte agressie op. Met deze klasse, de vijandelijke bevolkingsgroep, wordt de „maatschappij" identiek; een zeer belangrijk moment. Uit de verbalen blijkt telkens weer, hoe van harte de overheid partij kiest. De toon ervan geeft al aan hoezeer de industriële kaste imponeert. De koetsier of een andere bediende wordt meestal uitgestuurd om de aangifte te doen; hoewel men in het algemeen in de verbalen nimmer rept van de snelheid, waarmee op de aangifte wordt gereageerd, heet het in deze gevallen gewoonlijk dat men zich „ogenblikkelijk" op onderzoek begeeft, dat er urenlang gesurveilleerd is, of er wordt getuigd van leedwezen, omdat geen dader kon worden aangehouden. Het verhaal van de zaak Hoekman spreekt op vele punten van de manifeste partijdigheid van de burgemeester.

Een klein uittreksel uit de memoranda der politie geeft blijk van *agressie tegen de overheid* in dezelfde periode:

1889

(484) W. Schroeder beledigt een marechaussee, zeggende dat deze vleselijke gemeenschap gehad heeft met zijn (des daders) vriendin, een met name genoemde gehuwde vrouw; hij biedt de marechaussee later een rijksdaalder, als deze de zaak stil wil houden.
(490) Er wordt p.v. wegens mishandeling opgemaakt tegen iemand, die de brigadier der M een gulden aanbiedt om de zaak stil te houden. De gulden wordt aangenomen, om hem terstond te deponeren ter Griffie van de Rechtbank als stuk van overtuiging.
(517) Mishandeling van de veldwachter van den B..

1890

(57) Bij M. van Berkum, die dan een straf van 6 maanden uitzit wegens bedreiging van wachtmeester Hoekman, wordt door een dronken marechaussee (van de brigade Grave geleend omdat er in Oss loting was voor de dienstplicht) vernieling gepleegd. Deze slaat met zijn karabijn moedwillig een ruit in.
(128) Belediging van een gepensioneerde marechaussee, portier bij een fabriek.

[32] Ikzelf stond op een dag in 1943 met de adjudant Mintjes onder het portret van Hoekman, dat nog steeds in de marechaussee-kazerne te Oss hing, toen hij mij uitlegde, dat hij zich nooit gemengd had in de gemeentepolitiek van het stadje. Hij liet zich principieel niet in met zaken van geestelijkheid en gemeentepolitiek. Hij wees op een gegeven ogenblik naar boven, naar het portret, en zei: „Wellicht dat *hij* er beter af gekomen zou zijn als hij uit de streek en van het soort geweest was; dat hij Geldersman was en protestant, heeft het hem hier niet gemakkelijker gemaakt".

1891

(295) Op het sluitingsuur van de café's wordt de veldwachter de B. door herbergier mishandeld.
(323) Belediging van de gemeenteveldwachter en de burgemeester, „hoerenjagers" genoemd.
(358) Belediging van twee marechaussees.

1892

(51) Belediging van twee marechaussees.
(106) Belediging van twee andere marechaussees in het bierhuis van de Baron.

1893

(21) Belediging van twee marechaussees.

1894

(23) Mishandeling van de politie door A. Kop, „den Ossenaar".
(53) Elisabeth, 18-jarige nicht van twee Bron's, bedreigt de politie en beledigt deze: „dat doet jullie zeker plezier, hè, als je iemand naar de gevangenis kunt brengen".

1895

(221) De veldwachter Sch. wil dronken man arresteren, het publiek en de man zelf verzetten zich daartegen. Eén der omstanders, gevorderd om hulp te verlenen, weigert dit. Hij en de „dronken" man appelleren bij de marechaussee.

1896

(45) Belediging politie.
(54) Belediging politie.

1897

(5) Belediging van marechaussee.
(58) Belediging politie.
(232) De burgemeester wordt beledigd (alweer hoerenjager).
(384) Belediging van marechaussee.

1898

(65) Belediging politie.
(72) Belediging politie.
(203) Belediging marechaussee.
(334) Belediging van marechaussee.

1899

(75) Belediging politie.

Van de 262 beledigingen in de 10 jaren van sector I vinden 20 plaats tegen M, P of burgemeester.

In al deze gevallen is er een klaarblijkelijke vijandschapsrelatie met gezag en overheid. Het, in Hoofdstuk III, §3, in de staat „agressie tegen de maatschappij", uit 1890 vermelde geval van Anton van Berkum typeert, hoezeer de vijandschap tegen de dominerende omgeving een algemene basis kan worden van een niet direct persoonlijke agressie. Als de jonge Baron, in vèrgaande staat van dronkenschap, door de marechaussee naar de kazerne gesleept wordt schreeuwt hij, dat hij een zoon van de Baron is, dat hij geld „genoeg" heeft en dat hij Jurgens vermoord heeft. Er is helemaal geen Jurgens vermoord en een onderzoek der memoranda wijst uit, dat juist in de dagen van gemeld voorval ook geen Jurgens overlast heeft ondervonden. De memoranda, die in deze periode alle klachten van fabrikantenzijde nauwkeurig vermelden, zwijgen namelijk geruime tijd. Het geroep: „Ik heb Jurgens vermoord!", waarmee de jonge kuiper zijn vechtlustige dronkenschap en zijn wederspannigheid bij de arrestatie vergezeld doet gaan, kan men als een strijdkreet beschouwen, een motto voor de verzetshouding.

Deze algemene verzetshouding, bodem van veel agressie die oppervlakkig gezien geen maatschappelijk object heeft, spruit op zich zelf weer voort uit een

emotioneel gevoel van onzekerheid, ook angst te noemen. In Oss heeft deze algemene basis van contra-maatschappelijke agressie het belangrijke gevolg gehad, dat er een onzichtbaar front ontstond. In de eerste plaats bleek dit uit enige gevallen van het plegen van vernieling op verzoek. Verder wordt een gehele groep van uit wraak gepleegde agressie-delicten op deze wijze verklaarbaar. Dikwijls komen vernielingen en mishandelingen tegen personen voor, die in rechtzaken bezwarende getuigenissen aflegden. Men kan aannemen, dat het in normale verhoudingen soms reeds als onaangenaam ondervonden feit van het getuigen hier een bijsmaak van verraad kon krijgen; het front wordt verbroken als een milieulid getuigt ten voordele van de tegenpartij. Deze collectiviteit wordt in vele gevallen te elfder ure weer hersteld, getuige veelvuldige zaken als deze: een slachtoffer doet aangifte van mishandeling, de dader op zijn beurt van een hèm aangedaan feit; een dag of vier later, als verdachten en getuigen nader worden gehoord, kan niemand zich iets meer herinneren.

Tenslotte staat vast, dat de frontlijn niet slechts van één zijde gezien wordt. Ook de andere kant, de politie, erkent het feit van de fronten. Een duidelijke aanwijzing vind ik in de wijze, waarop in 1935 de brigade-commandant der M de Advocaat-Generaal te Den Bosch over Michael Haalover inlichtte: „Als hij onder de invloed van alcoholhoudende drank verkeert, is hij zeer gevaarlijk en pleegt dan verzet tegen de politie". „Hij heeft tegen verschillende agenten van politie ernstig verzet gepleegd". Daarentegen over de vader: „Hij is reeds een dertigtal jaren in dienst der Nederlandse Spoorwegen en is steeds tot volle tevredenheid werkzaam. Deze man, die gaarne drinkt, is nimmer onhebbelijk geweest tegenover het gezag". De bij de Nederlandse Spoorwegen, overheidsorganen, werkzame vader, die zelfs onder de invloed van drank nimmer onhebbelijk tegenover het gezag was, is op zijn minst non-belligerent en kan bijna in het goede kamp, waarin ook de brigade-commandant strijdt, gerekend worden.

Dit moment, waarop het gezag als partij erkend wordt, is voor de rechtsorde in en om Oss fataal geweest, omdat de criminelen nu aan een noodlottige omkering in de verhoudingen gaan geloven: ook de criminaliteit, tot dusver niet per sé een tegen het gezag gericht gedrag, keert zich nu toch wel mee tegen dat gezag en wordt daardoor voor de criminelen en hun milieu min of meer gesanctionneerd.

Wie deze omkering ondenkbaar oordeelt herinnere zich de bezettingstijd een ogenblik. Toen ook kon veel door de beugel, dat in normale omstandigheden als immoreel werd afgewezen, ook al deed het op geen enkele manier afbreuk aan de vijand. Een economische moraal t.a.v. voedselvoorzieningsproducten bestond niet in grote delen van Nederland, ook al betrof het zaken, die de bezetter tot kort voor het einde tot de beschikking van de Nederlanders liet. Het sentiment, dat elke verbodsbepaling haar oorsprong aan de zijde van de vijand had, was voldoende om aan overtreding ervan de ethische afkeuring te ontnemen.

Zo werd voor de criminele milieuleden in Oss elke overtreding mede een uitdrukking van hun agressiviteit tegenover het gezag.

Niet zo duidelijk als in de periode die wij uit de vorige eeuw bestudeerden, zien wij in latere tijden rechtstreekse botsingen met de overheid optreden en het oude front voortbestaan. Wij missen een zaak Hoekman en vele andere „gevechtsberichten" als uit sector I.

Alleen weer bij de jongste generatie, die wij uit de studie der dossiers beter kennen, kunnen wij de vijandschap tegen het gezag even duidelijk terugvinden. Het gezag is voor hen steeds: de andere zijde. Criminaliteit, welke dan ook, is dikwijls de manifestatie van het bestaan van controverse, een uiting van vijand-

schap; zodra dit het geval is kan men i.p.v. van asocialen, criminelen of delinquenten, van anti-socialen spreken. „If a group is composed of those who make the laws then you have the possibility of economic and social status within what may be termed an anti-social group." [33]

Het staat vast dat de jongere groep van Mak en W. Bron een aanslag op het leven van een politieambtenaar beraamd hebben, maar er is niets van gekomen omdat zij niet tot overeenstemming kwamen wie zij zouden moeten nemen. Noest is van K. eenmaal op de nek gesprongen en kon alleen maar met het pistool verjaagd worden (zie P 46).

Bij de bespreking van dr *J. Casparie's* voordracht over de Osse criminaliteit, in 1933, werd door *H. Cohen* [34] gevraagd, of er in Oss misschien een agressieve houding tegenover de politie kon worden waargenomen. De inleider antwoordde hier met stelligheid op, dat daar niet aan behoefde te worden gedacht; niettemin blijkt de vraagsteller in de goede richting te hebben gezocht.

b. *Het recht van de overheid*

Volgens de anti-sociale Ossenaar heeft het gezag niet het recht zich de vertegenwoordiger en de beschermer van *de* norm te noemen. Hoe heeft het dat recht verloren? Ik meen een viertal oorzaken te kunnen aanwijzen.

1. In de eerste plaats is er de klacht jegens de *politie* betreffende het gebruik van onwettige en unfaire middelen in gevallen van botsing; een klacht van miniatuur-oorlogsrechtelijke aard dus.

Vooreerst is de algemene overtuiging, dat de politie getuigen en verdachten *mishandelt,* waarmee zij dus zelf óok misdrijft.

Men kan verwachten, dat de tegenstellingen groter worden als één partij de code van behoorlijk tegenspel verbreekt en zich inderdaad van onwettige en unfaire middelen bedient. Wie kan zich niet voorstellen, dat de vrouw van G., na de op haar en haar kinderen in de Hoekman-zaak toegepaste hongerkuur, levenslang in haar rechtsgevoel is beschadigd?

Ik heb getracht, zo zorgvuldig mogelijk te onderzoeken of de politie inderdaad handtastelijk was in de omgang met verdachten en getuigen. Werd er geslagen? De gevangenen zijn er zeker van, hoewel de meesten het niet kunnen waarmaken. Degenen, die deze mishandelingen aan den lijve beweren te hebben ondervonden, zijn Schram, J. te Mortel, A. te Mortel, Wim Bron, van Zaayen, van Loenen, Hoek, Mak (die beweert, dat de M meer sloeg dan de P) en Toon Sossen.

Uit een brief van van Zaayen aan de Advocaat-Generaal uit het Huis van Bewaring citeer ik:

„Ik ben vier dagen in Oss op het politiebureau geweest, waarvan ik twee dagen en twee nachten aan een tafel heb gezeten, waarbij ze mij steeds een stuk papier lieten lezen, zeggende, alsdat dat de verklaring was van Toon Sossen en of ik ook bereid was het zo te zeggen, Ja of Neen, waarop ik toen geantwoord heb, alsdat ik eerlijk niets gedaan had.

Daarop heeft de politie geantwoord: „Zeg het maar gerust, van Zaayen, want kijk eens, U bent al zo lang Oss uit en daarom zullen wij zorgen, alsdat U niet in de gevangenis gezet zult worden".

Daarop heb ik de politie geantwoord, alsdat ik onschuldig was en helemaal van die zaak niets af wist. Daarop heeft de politie-agent X. geantwoord: „Het wordt mij nu haast lang genoeg. Wij hebben het in 't goede gevraagd, maar wij kunnen het ook in 't slechte, want bekennen zul je zo het op het papier staat, hou daar rekening mee". Toen heb ik weer geantwoord: „Ik kan het niet zeggen. Ik ben eerlijk onschuldig. Ik heb niets gedaan". Daarop is Y. binnengekomen, zeggende: „Heeft hij nog niets bekend?", waarop de politie heeft geantwoord: „Nog niet". Toen zei Y.: „Reken er maar op, manneke, dat je wel bekennen zult, voor U hier wegkomt, want wij breken U middendoor als U het niet zegt". Daarop is Y. weggegaan en toen kreeg ik tien minuten tijd, van half drie tot twintig minuten voor drieën, of ik het zeggen wou, zo het op het papier stond, ja of nee. Daarop heb ik weer geantwoord: „Ik ben onschuldig. Ik heb niets gedaan". Toen trok Z. de gordijnen dicht en X. antwoordde: „Ik zal U wel eens laten zien, of U het niet gedaan hebt".

Toen begon een politie-agent op een trekharmonica te spelen en X. stond van zijn stoel op, nam zijn gummistok en sloeg mij tegen de grond. Daarop kwam Z. en toen hebben ze mij met hun tweeën liggen slaan en schoppen, dat ik zelfs bloedend was verwond. Daarop heb ik geroepen: „Schei maar uit met slaan, ik zal het wel zeggen zo het op dat papier staat". Toen wou ik opstaan, maar kon niet lopen. Toen hebben ze tegen elkaar geantwoord: „Dat zijn maar zenuwen". Toen kreeg ik een flesje bier en X. en Z. dronken limonade. Maar toen ik later een beetje bij was van mijn mishandeling en zij hadden dat opgeschreven zodat op dat papier stond, toen was dat geen goede verklaring. „Dat durven wij zo in Den Bosch niet af te geven", zeiden ze tegen mij. Ik moest zeggen, waar dat geweer gebleven was en hoeveel geld ik ervan gekregen had...." enzovoort.

Het is in zijn eenvoud een verontrustend relaas.

Is het waar? Ik noemde hier gevangenen, waarvan zeker vier toch niet liegen. De bewering van de advocaat in C 45, is daarentegen gemakkelijk te weerleggen: Hoek zou met electrische apparaten zijn gepijnigd in de marechausseekazerne — op een tijdstip dat die echter nog niet aan het electrisch net aangesloten was. De feiten die van Loenen aanvoert kunnen aan de andere kant moeilijk ontkend worden, omdat de gestichtsarts binnen 24 uur na het verhoor heeft geconstateerd: een onderhuidse bloeding onder het linkeroog en streepvormig verlopende onderhuidse bloedingen op het lichaam. Een bewaarder, die hem bij zijn binnenkomst in het Huis van Bewaring heeft gezien, heeft deze sporen van uiterlijk geweld ook waargenomen. Van beider verklaringen is proces-verbaal opgemaakt. Een wachtmeester verklaart over dit geval, volgens het p.v. van de griffier, ter zitting: „Geweld is er niet gebruikt. Hij heeft zich wel eens onbeschoft gedragen ,en dan heb ik hem wel eens vastgepakt en op zijn stoel gezet of bij zijn lurven gepakt en in de cel gezet. Hij gedroeg zich als een halve gek. Wij hebben vreselijk veel plezier met hem gehad. Ik heb de indruk, dat hij niet helemaal normaal is". Het zijn verbijsterende verklaringen, die landwacht-associaties opwekken. Een andere opsporingsambtenaar geeft toe Wim Bron te hebben geslagen toen die een keer trachtte weg te lopen. Ook in het geval van A. te Mortel (P 17) heeft een bewaker zich van de sporen der mishandeling overtuigd.

Er is dus geslagen. Het is misschien te begrijpen dat de politieambtenaren, die zich jarenlang bedreigd, ja in staat van oorlog gevoeld hebben door de criminele „terroristen" die de Osse misdadigers bijna waren, bij sommige gelegenheden hun handen gebruikt hebben. Men kan zich voorstellen, dat aan het zingen van vrolijke schuine liedjes van Kop, als hij naar het lijk van zijn verslagene geleid wordt, hardhandig een eind gemaakt wordt. Maar goed te keuren, zoals een vertegenwoordiger van het O.M. tegenover mij deed, is het nimmer. Ten aanzien van gewelddadigheid tegenover een weerloze gevangene, ook al nodigt hij er bijna toe uit, geldt altijd ook het oordeel van *Dostojewski,* in Aus einem Totenhause [35] over de lijfstraf: dat deze degene die haar toepast zelf onherstelbaar schaadt.

Behalve onze ethische afkeuring is er echter de pragmatische: geweld wekt verbittering, het vergroot de asocialiteit van de geslagene. Van Loenen heeft nimmer meer een goed woord voor de vertegenwoordigers van de maatschappij

[33] *Gillin,* Criminology and Penology, New York, 3d ed., p. 155.

[34] Beschouwingen over de criminaliteit in Oss e.o. vergeleken bij die in andere centra van Noord-Brabant; verslag bijeenkomst Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap, Amsterdam 1934, p. 25.

[35] Piper Verlag München 1916, 2e druk, p. 376.

over gehad; in de gevangenis was hij lastig en hij weigerde tenslotte pertinent om de gunst aan te nemen van voorwaardelijke invrijheidstelling.

Behalve de klachten over mishandeling zijn er ook die, volgens welke de politie met het unfaire middel van *valse getuigen* werkte. Toon Sossen sterft in deze vaste overtuiging; hij is te down om er boos over te blijven. Anderen vergeten deze al of niet vermeende truc nooit, ook al geven zijzelf naderhand het misdrijf, waarvoor zij veroordeeld werden, toe.

De veroordeelden, die nimmer bekend hebben, winden zich na jaren nog het meest op, als zij vertellen, hoe iemand als te Mortel als arrestant verwend werd, toen hij aan het doorslaan was. Men vertelt mij dat te Mortel in die tijd flesjes bier in de cel geserveerd kreeg en een keer zelfs de gelegenheid zijn vriendin intiem te ontmoeten, en ergert zich aan de scepsis die ik op dit verhaal toon. Het provoceren van getuigenissen en het uitlokken van afgeluisterde celgesprekken, door middel van met de politie meewerkende gevangenen, is dikwijls voorgekomen, blijkens de dossiers. Ook dit appreciëren de delinquenten waarmee ik sprak slecht.

2. De wrok tegen de *justitie* is minder scherp gefundeerd, maar zo mogelijk gevaarlijker dan de wrok tegen de locale autoriteiten, omdat de justitie als hoger geplaatst en meer het Algemene Gezag vertegenwoordigend gezien wordt. Dat een politieagent zich, naar hun mening, misdroeg, is van geringer belang dan dat een rechtbank onrechtvaardig geweest is. Het laatste veroordeelt de maatschappij meer integraal.

In Hoofdstuk I van Deel VI worden vele bezwaren geopperd, waarvan ik niet wil beweren, dat de veroordeelden blijk gaven ze alle te doorzien en te delen. Zij gevoelen zich b.v. niet tekort gedaan door het ontbreken van een strafmotivering of zich in hun verdediging belemmerd door onontcijferbare dagvaardingsgeschriften. De gehele teneur van het rechterlijke werk komt hun echter vijandig voor. Het lijkt, in hun bewustzijn, nergens op de afwegende geblinddoekte vrouw met zwaard en weegschaal. Zij hebben het bewustzijn de rechtzaal binnen te komen als vijandelijke objecten, zoals de negerjongen in „Native Son" [36] bij het begin van zijn berechting om zich heen ziet en zich afvraagt: „Why could they not just shoot him and get it over with? They were going to kill him anyhow, so why make him go through with this?" Zij kennen Nietzsche niet en beschouwen de rechters niet als gesublimeerde beulen. Zij hebben niet met Reiwald gedacht, dat rechters verkapte agressoren zijn, die de collectieve agressie van de „andere zijde" op hen uitvieren. Maar zijn zij zich bewust geworden van de affectieve instelling, die er in het geding tegen hem bestaat? Zij komen vóór om gestraft te worden. De rechter zal in orakeltaal straf opleggen of, in zeldzame gevallen, na een pijnlijk heen en weer gesleep van zitting naar zitting en instantie tot instantie, een vrijspraak (zo heet alles, wat geen straf inhoudt) uit de lucht grijpen. Er is alleen nog interesse, omdat deze laatste kans er altijd blijkt in te zitten, en omdat er de ongewisheid blijft over het precieze aantal jaren. Overigens is de gehele „majestätische Formelkram des Gerichts" slechts het abracadabra, waarin de vooruit reeds bestaande vijandschap wordt geformuleerd.

De bezwaren, bij de bespreking van de berechting tot uiting te brengen, onderscheiden de asocialen voor een deel niet en voor het andere deel maar half precies: de ongewisheid van het proces, waarin sommige zaken wel en andere (waarin zij soms een betere rol speelden!) niet berecht worden, waarin van de een 3 en van de ander, die evenveel misdreven heeft, maar 2 zaken berecht worden, waarin voor-

[36] De voortreffelijke roman van *Richard Wright,* New York, 1940, p. 342.

arrest vaak een soort gijzeling als getuige betekent, waarin er een handicap is met getuigen à décharge die, als zij gedetineerd zijn, soms niet verschijnen, en waarin de strafmaat als een lot kan uitvallen, en huisgratie en V.I. later naar hun mening een bevoorrechting van de een boven de ander betekenen. In totaal rijst uit het gehele politionele en justitiële gebeuren een niet heel scherp omlijnd, maar zeker en dreigend, symbool van affect van een tegenpartij op.

3. De *locale overheid,* voornamelijk door de politie vertegenwoordigd, stoot de asocialen werk uit de handen en verhindert hen dus aan de andere zijde te komen. Uit de oude en de latere tijden komen deze klachten algemeen. „Je kunt de betrekking krijgen, mits je me de dader van de poging tot inbraak bij Anton Jurgens noemt", aldus de burgemeester tot v. B.. „Je kunt aangenomen worden, mits je een bewijs van goed gedrag van de wachtmeester kunt tonen", aldus een andere notitie uit sector I. In de Hoekman-zaak is deze contrôle uitvoeriger besproken. In latere tijden zijn er Noest, Kees Bron, Koosje Bron, Joh. te Mortel en Toon Sossen, die uit zichzelf als de oorzaak van hun criminaliteit met deze grief tegen het locale gezag komen in gedetailleerde verhalen; de anderen beamen deze klachten.

Sommigen beweren zelfs ontslag te hebben gekregen door bemoeiing van de politie (Kees Bron), een ander kreeg het aanbod van werk, als hij wilde „samenwerken" (versliegeren).

Gesprekken met de P leverden weinig tegenspraak op van deze stelling der delinquenten; een enkele maal werd zelfs toegegeven dat de politie de minder gewenste mannen getracht had uit de bedrijven te houden; in de regel werd dit laatste achteraf betreurd.

4. In de vierde plaats is er, afgezien van het wantrouwen in de werkzame apparaturen van politie en justitie, een gemis aan respect voor *de personen met het overheidsgezag bekleed.*

Wat de locale overheid betreft blijkt de bevolking van Oss uit overlevering vele verhalen te kennen, waarvan enkele historisch bleken te zijn. In totaal waren er genoeg oudere en nieuwere gevallen waarin de overheidsdienaren, als „zichtbare" norm, dermate faalden als mensen, dat de criminoplastische kracht hunner exempels niet wel betwistbaar is.

In de eerste plaats valt nog op te merken dat na de vrede van Munster, tegen een uitdrukkelijk privilege, door Hertogin Johanna gegeven, in, de schouten niet meer binnen Oss gewoond hebben; zij hadden dit behoren te blijven doen zolang de bepaling van het privilege gold, dat is tot de franse overheersing. Zij zijn nu eeuwenlang vreemdelingen gebleven.

De „dienders en bedelvoogden" waren verder al opzettelijk buiten de Osse gemeenschap geplaatst door de resoluties die hen verplichtten des Zondags in de gereformeerde kerk te vertoeven zo vaak en zo lang daar dienst was. Van de eerste diender na de laatste resolutie van 5 Maart 1764, die de verplichting bevestigde, een Zwitser, wordt in de schepenvergadering van 7 Juli daarna beslist, dat hij „volgens vertoonde attestatie van de ware, christelijke religie" is. Met deze diender en zijn medewerker treft men het niet slecht, maar in 1792 regent het klachten over de dan heersende twee dienders. Zij zien nergens naar om, laten baldadigheid toe, zwieren tot groot schandaal voor de justitie dronken door de stad en zijn tot alles onbekwaam. Caspar Attingen, ook een Zwitser van geboorte, óók van „de ware christelijke religie", moet in dat jaar, na herhaalde waarschuwing uit zijn ambt worden ontzet, omdat hij zelfs op de biddag voor het gewas stomdronken door de stad zwalkte.

Zijn opvolger wordt voor zes weken op proef aangenomen maar wegens onbetrouwbaarheid daarna direct weer ontslagen. Diens opvolger vertrekt na een jaar met de noorderzon, met medeneming van de de stad toebehorende „beste monteering, een snaphaan en een pistool". De snaphaan werd door de uitgeknepen diender aan zijn collega te Heesch verkocht, die het geweer weer terugverkocht aan Oss.

In de franse tijd is er, door de aanstelling van „gens d'armes", veel aan het politietoezicht in geheel Brabant verbeterd [37].

Uit de eerste helft van de 19e eeuw zijn er geen bijzondere klachten overgeleverd, maar uit ons materiaal van sector I worden wij nog het volgende gewaar.

Een brigadier van de M gaat na zijn pensionering helemaal aan de andere kant staan, bedrinkt zich zo nu en dan en in 1890 moeten zijn vroegere collega's van de M proces-verbaal wegens belemmering van de politie (art. 184 Sr.) tegen hem opmaken.

In hetzelfde jaar heeft Hoekman eens de 18-jarige werkster Maria moeten insluiten in een der arrestantenlokalen onder het raadhuis op de Heuvel. Zij wordt verdacht van verduisteringetjes. Aangezien H. van vroegere aangehoudenen vernomen heeft, dat familie en publiek des nachts naar het raadhuis plegen te komen en daar in contact kunnen treden met de opgeslotenen, laat hij een van zijn marechaussees zich s'avonds insluiten om een en ander te controleren. Inderdaad komen er die nacht in totaal 9 mensen bij het raam om Maria moed in te spreken. Hun adviezen luiden gelijk: niets bekennen, alles liegen heten, dan kan je niets gebeuren. Wat later komt echter ook de gemeenteveldwachter van G., 37 jaar oud, die de gevangene boterhammen met water moet brengen. Tot grote verrassing van de luisterende marechaussee hoort hij de veldwachter precies dezelfde instructie geven als de vrienden buiten het raam. Hij hoort dat van G. het meisje spoedige vrijlating garandeert, mits zij maar alles blijft ontkennen, en tot zijn ontsteltenis merkt hij dan, dat de veldwachter bij zijn gevangene op de brits kruipt om gemeenschap met haar te hebben. Als hij het meisje door de bemoedigende toespraken van de veldwachter heen hoort klagen en kermen, kan hij natuurlijk niet langer verscholen blijven, maar komt hij tussenbeide. Ondanks het feit, dat hij en flagrant délit aangetroffen is en dat het meisje de verklaringen van de marechaussee geheel bevestigt, blijft de veldwachter, getrouw aan het advies dat hij zelf ook gegeven had, alles ontkennen. Niettemin wordt hij veroordeeld; hij sterft tenslotte in de gevangenis.

Ik vind in de verbalen hoe, enige jaren daarna, zijn weduwe wordt beledigd: „Gij moet van gappen en schooien leven". Een jaar later pleegt zij zelf een mishandeling. In een brief van Arn. Jurgens aan de P.-G., in verband met de Hoekman-zaak, noemt hij haar onder enige anderen die „van het laagste allooi en tot alles in staat" zijn.

In 1897 schiet een stomdronken brigadier-titulair zijn revolver midden in de herberg leeg; er wordt toevallig niemand getroffen.

Van Kempen vertelde mij zelf van de toestand, in 1909, toen hij in dienst van de gemeente Oss kwam als veldwachter. Al op de eerste avond wordt hij door zijn chef rondgeleid langs de verschillende kroegen. Overal wordt hij gepresenteerd aan de kasteleins, die bij het welkom grote glazen bier aanbieden. Op zijn vraag, de volgende ochtend, waar deze tour de force wel voor nodig was, legt de chef hem uit, dat de kasteleins bezoek van de politie 's avonds zeer op prijs stellen,

[37] *J. Cunen* in Taxandria, 1935, p. 1-12.

omdat dat helpt de rust te bewaren; ook de oudste wethouder, tevens bierbrouwer, wilde het liever, maar hij, omdat de kasteleins dan rustiger konden tappen. Enige maanden later is er een kwestie over zoekgeraakte marktgelden, die het verdwijnen van de chef tot gevolg heeft.

Van Kempen volgt hem op. In de vacature komt een veldwachter, die meer drinkt dan dienst verricht en de dienst na een jaar weer verlaat. Er blijven dan 4 veldwachters over.

Een daarvan is R., die na als jachtopziener onbezoldigd rijksveldwachter te zijn geweest in gemeentelijke dienst kwam. Hij is afkomstig uit het dan ongeveer 6 jaren tevoren gezuiverde criminele centrum het Heike bij Rucphen. R. moet in 1916 worden geschorst wegens verduistering. Hij weigert zijn dienstrevolver af te geven aan de burgemeester (de vroegere wethouder-bierbrouwer), die niets tegen deze weigering doet, maar R. ontslag uit de dienst doet aanzeggen per 1 Jan. 1917. In de nacht na 2e Kerstdag berooft de veldwachter een veekoopman uit Oss op straat van al zijn geld, na het slachtoffer met 2 revolverschoten te hebben gedood. Hij wordt tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld. Als hij, na op jaren te zijn gesteld, in 1934 de gevangenis te Leeuwarden verlaat, heeft hij daar verscheidenen zijner vroegere stadgenoten weer kunnen ontmoeten.

In 1925 is er een geval van verkrachting door een deurwaarder. Een meisje, dat bij des deurwaarders woning moet komen voor een boodschap, wordt het slachtoffer.

Tot zover de gecontroleerde verhalen. Zij zijn ernstig genoeg om de niet meer te controleren geruchten maar buiten beschouwing te laten. Voor de periode van de laatste tijd heb ik het moeten hebben van een heel enkel dienstgegeven en van veel uitvoerig enquêteren, in de eerste plaats bij de burgerij, in de tweede plaats bij de ene dienst over de andere. Het winnen van inlichtingen was dus voor een deel een pijnlijke opgave, maar niet te ontwijken, omdat de afwijzende houding van de asocialen tegenover het gezag zo grondig mogelijk verklaard diende te worden.

De vele niet-criminele Ossenaren die ik polste tussen 1935 en thans, oordeelden aanvankelijk over hun P ongunstig en over de M beter; na de round up ook over de P beter; hun gehele politie dragen zij thans een achting toe, die niet geringer en niet groter is dan overal dáár in Nederland, waar de verhoudingen goed genoemd kunnen worden. Dat de successen van 1935 opeens een veel betere opinie tot gevolg hadden, wijst op de betrekkelijke onbetrouwbaarheid van het oordeel der burgerij; deze onbetrouwbaarheid vindt haar grond in het feit, dat de burgerij van de opsporingswerkzaamheden van de P weinig meer wist dan de pers ervan vertelde. Deze pers, van nieuws voorzien door een of twee plaatselijke agenten met sterke vooringenomenheid tegen de P, voedde niet alleen de nederlandse publieke opinie op niet geheel gewenste wijze, maar gaf de burgerij kans, een zekere, door de beruchtheid van de plaats ontstane gêne, af te reageren door het uiten van ontevredenheid over de politie. Al moge thans wel vaststaan, dat Oss een crimineel tiental jaren heeft gekend, dat in Nederland van bijzondere betekenis was, de pers heeft er zeker nog meer van gemaakt dan nodig was. Een „kwaadwillige kapitale boerderijbrand", waarvan de P wéér eens geen daders gevonden had, was wel eens een brandje in een schuurtje of een kippenhok, dat op een afstand van 10 km van Oss verwijderd had plaats gehad, en bij geheel andere politie-instanties aangegeven was.

Wij hebben dus met het feit te maken, dat de politie gedurende lange tijd, in verschillenden van haar vertegenwoordigers, niet gunstig bekend staat bij de ge-

hele burgerij. Men zegt, dat het voldoende was de P een borrel te geven, als die de café's op sluitingstijd kwam controleren, om geen moeite te krijgen [38]. Maar de burgerij toont zichzelf ook niet van haar beste zijde: bijna alle bestolenen geven véél groter verlies op, dan zij werkelijk leden. De delinquenten hebben er een vast genoegen in, de volgende dag de krant er op na te slaan, hoe de slachtoffers weer over hun verlies bluffen. Als er een is, die, in tegenstelling hiermee, een 400 gulden minder opgeeft dan er werkelijk is gestolen, blijkt de reden geen uitzonderlijke bescheidenheid te zijn, maar te liggen in de omstandigheid, dat hij zich altijd veel armer voorgedaan had, dan hij werkelijk was, en dat hij zich zeer gegêneerd toont, als later blijkt, hoeveel hij precies in de oude kous verborgen gehouden had.

Een marechaussee pleegt omstreeks 1935 een zedenvergrijp, wordt overgeplaatst en recidiveert in zijn nieuwe standplaats. Deze zelfde onderhield betrekkingen met vrouwen uit het milieu; hij bleef ze vanuit zijn nieuwe standplaats bezoeken. Nog een andere marechaussee werd nog later wegens het zedenmisdrijf van art. 247 Sr. veroordeeld. M-officials verweten de P, dat deze van Arbeidswetzaken geen werk maakte; men ergert zich aan kinderarbeid, die moeilijk te constateren is, omdat er met de ploegenindeling wordt geknoeid en omdat de arbeiders niet meewerken met de politie. De burgerij is ervan overtuigd, dat de P door de industrie wordt gestopt tegen verbalen ex Arbeidswet en Veiligheidswet. De M verklaart de gering repressie mede doordat er zó vaak gewisseld wordt van bedrijfsleiders, die van de ene naar de andere afdeling gaan, dat de voor strafverzwaring vereiste recidive veelal niet geconstateerd kan worden.

Van deze feiten heb ik een deel niet kunnen controleren. Het is best mogelijk dat het met laatstbedoelde feiten veel rooskleuriger was, dan hierboven afgeschilderd is; het feit waarmede wij te maken hebben is echter, dat de algemene overtuiging heerste dat de toestand zo was, en dat deze voorstelling haar invloed had in het milieu. „Aan de zijde van de *macht* is men niet beter dan wij zijn; het *recht* is daar niet", aldus deze overtuiging. Misschien is zo ook het merkwaardige verweer te begrijpen van de moordenaars van Hoekman, al is het een bedenksel: Zij hebben hem doodgeschoten, goed, maar hij was, naar hun mening, niet nuchter. Als de delinquenten later, in bezettingstijd, in de gevangenis horen wat er gebeurt en hoe een groot deel van de nederlandse politie en justitie zich gedraagt, worden zij in deze opvatting versterkt. Van de 71 delinquenten heeft maar een zeer gering deel, slechts de twee onaangenaamste individuen Pijnenborg en Marinus te Mortel [39], de nationaal-socialistische zijde gekozen. Het is voor de vroegere delinquenten ongetwijfeld een zie-je-wel-Erlebnis geweest, toen zij vernamen hoe velen van de politie zich zonder verzet, met een dienstijver als van ouds, door de vijand lieten gebruiken en joden ophaalden, „contractbrekers" vervolgden, concentratiekampen bewaakten en toen zij, nog later, hoorden dat een van de rechters die hen veroordeelden wegens landverraderlijke activiteit uit de rechterlijke macht moest worden gezuiverd.

[38] Vgl. een herinnering in de Haagse Post dd. 18 April 1935, van B.G., uit Kaapstad, die gedurende lange tijd in Oss werkzaam was als ambtenaar.

[39] De eerste verklaarde mij dat hij vóór 10 Mei 1940 al wapens smokkelde voor zijn NSB-gezellen; de tweede pleegde in bezettingstijd als W.A.-man een mishandeling, waarvoor de substituut-officier bij de „vrederechter" maar een klein boetetje vorderde....

Alle delinquenten, behalve de vreemdeling Henri Kant, die ongodsdienstig is opgevoed (en hier en daar in de administratie „protestant" genoemd wordt omdat hij niet r.k. is), zijn of waren in hun jeugd, met reële of formele banden, gebonden aan eenzelfde kerkgenootschap, het rooms-katholieke.

In een land als het onze, met een christelijk-humanistische cultuur, ondersteunt een christelijke Kerk moreel het gezag van de gemeenschap; naast haar primaire een van haar belangrijke culturele betekenissen. Het lijdt dan ook geen twijfel dat het kerkgenootschap, waartoe mijn delinquenten werden gerekend, hun afwijkende ethische normen verwierp. Uit het feit, dat de Kerk geen voldoende anti-criminogene kracht heeft kunnen zijn voor deze criminelen, blijkt òf, dat hun contact met haar niet groot geweest is, al staan zij als r.k. te boek, òf dat de criminogene en criminoplastische factoren zo exceptioneel sterk waren dat een mens wel niet anders kon dan tot misdadigheid vervallen. Dat laatste blijkt de onderzoeker toch evenwel niet; daarentegen blijkt wel, dat practisch geen der delinquenten na een ernstige innerlijke strijd, die verloren werd, het verkeerde pad opging. Kerk en geloof hebben niet zwaar gewogen. Mijn materiaal bevestigt dus de opvatting van *Van Rooy* in De criminaliteit onder de katholieken in Nederland (p. 130) dat, indien de cijfers van de criminele statistiek in dezen iets zeggen, het dit is, dat zij, die als tot een kerkgenootschap te behoren geadministreerd staan, nog niet godsdienstig zijn.

Indien het anders geweest was, indien de criminele Ossenaren zich, al ware het slechts uiterlijk, godsdienstig zouden hebben getoond, zou in mijn onderzoek de nadruk gelegen hebben op de correlatie van het geloof, of de kerkelijkheid, met de misdadigheid. Het is echter zo, dat de geringe intensiteit van religiositeit, welke zowel op grond van het veelvuldige misdrijven en de geringe gewetensconflicten daaromtrent als op grond van het voortgezette karakter der misdadigheid en het hardnekkige liegen in rechte, ook onder ede, verwacht wordt, klopt met de berichten van geestelijken en met de verklaringen van de delinquenten zelf. In het milieu is geen opgewekt geestelijk leven geweest. De kinderen worden katholiek onderwezen op school en vanwege de Kerk, maar vooral de jongens vervallen spoedig tot onverschilligheid.

Van de 19 veroordeelden die in de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden gevangen zaten oordeelde de gestichtsgeestelijke over 5, dat zij het wel ernstig met hun godsdienst namen; bij een ervan werd echter twee keren verstopt gereedschap, voor een uitbraakpoging geschikt, gevonden. Een negental verklaarde ronduit met de Kerk niets van doen te willen hebben. Sommigen van hen gaven uiting aan ten opzichte van de Kerk heersende wrok. „Wat heb ik er aan gehad", zegt b.v. Kees Bron, „dat ze mij de hele catechismus uit het hoofd geleerd hebben? Ze hadden me beter moeten leren lezen en schrijven en me op tijd uit het milieu weghalen". De overige 5 toonden zich niet afkerig, maar zowel de geestelijke als ikzelf had niet de indruk dat het even diep ging als werd voorgegeven.

Opgemerkt zij, dat van de eerstgenoemde 5, naar hun eigen verklaring, 2 ook vóór hun veroordeling ernst met de godsdienst maakten; daaronder bevindt zich de meest verstokte crimineel Kees Bron, die even hardnekkig practiseert als hij altijd blijft ontkennen en die ook als beroepsmisdadiger zijn godsdienstige plichten nimmer verwaarloosde. Een gesprek met hem zou misschien over de correlatie criminaliteit en godsdienstig leven veel kunnen verklaren, maar zijn typische geslotenheid belet om in dezen verder te komen. Hoe het „religieuze leven" zich

met criminaliteit kon verdragen toonde verder de verdachte in een brandstichtingszaak, die de order tot brandstichting in zijn eigen huis gaf toen hij beschonken van een eerstecommuniefeest kwam.

Bij de tussengroep vond ik weinig begrip omtrent de godsdienst die, zonder veel overtuiging, werd beleden. De tegenstanders vertoonden een felle haat. Drie hunner moesten in de gevangenis disciplinair gestraft worden wegens zeer onbehoorlijk gedrag gedurende de (toch bijgewoonde) godsdienstoefening.

Bijzonderheden door mij bij de gepleegde strafbare feiten opgemerkt tonen aan, dat de tegenstand die tegen de overheid en haar normen wordt geboden ook tegen de Kerk en haar dienaars geuit werd; ziehier het antwoord op de hiervóor gestelde vraag. Bij „de plaats der toeëigening", Deel III, Hoofdstuk II, § 6, vermeldde ik het opvallende aantal keren, dat het doelwit van inbrekers een pastorie of een klooster was. Dit is niet zonder betekenis.

Voor de rooms opgevoede toch moet het wat betekenen als hij bij de pastoor inbreekt. Immers, als hij nog noemenswaard voor religieuze invloeden toegankelijk was geweest, zou hij de operatieterreinen kerk, bidplaats en pastorie, die hem door herinneringen in zijn voornemen slechts hadden kunnen hinderen, als „taboe" hebben gemeden. Hij eerbiedigt dit taboe niet, ja, eerder kàn nog worden aangenomen, dat er een ressentiment is waardoor de genoemde adressen met een zeker welgevallen worden uitgekozen; men moet zich voorts een zekere primitieve, hoewel geheel onredelijke, voldoening bij de dader kunnen voorstellen, als zijn buit bij de geestelijke bestaat uit kruiken jenever, een sigarenvoorraadje of tafelzilver.

Reeds bleek ons trouwens dat in sommige dorpen speciaal de pastoors voor Osse dieven beangst waren.

Behalve bepaalde plaatsen van het delict wijzen ook zekere bij burgers gestolen voorwerpen op afwezigheid van godsdienstige gevoeligheid. In C 27 wordt een kruisbeeld gestolen; in andere gevallen zijn het rozenkransen, crucifixen en andere religieuze voorwerpen, die ontvreemd worden, en niet om te bezitten of te gebruiken, maar om ze voor enkele kwartjes te verkwanselen. De geldelijke waarde is altijd veel minder dan die van andere te stelen zaken. Dit wijst echter meer op onverschilligheid; het kiezen van slachtoffers uit kerkelijk milieu meer op bepaald gerichte agressie.

Over de laatste tientallen jaren van het onderzoek zou ook de politieke richting der Ossenaren een aanwijzing kunnen geven omtrent de godsdienstige oriëntering. In deze jaren toch plachten de meelevende Katholieken bij verkiezingen hun stem te geven aan de R.K. Staatspartij.

Stemmencijfers echter zouden, hoe exact ook, geen duidelijk beeld geven, omdat de grote vreemde import een vergelijking met andere brabantse gemeenten te moeilijk zou maken. Veel meer hecht ik aan de mening van Ossenaren, die mij vrijwel eenstemmig verklaarden, dat de gehechtheid aan de R.K. Staatspartij bij de milieuleden niet groot was. Duidelijk genoeg spreekt trouwens de in „De Stad Oss" (8 November 1935) naar aanleiding van de raadsverkiezingen van die dagen uitgesproken mening: „Oss is een zwakke plek in de R.K. staatspartij". Deze door een partijblad in een hoofdartikel geponeerde stelling zegt beter dan cijfers dat, althans toen, het gezag van de Kerk in het milieu niet sterk was.

HOOFDSTUK V

Het samenspel van persoonlijke en maatschappelijke factoren

§ 1. *Ingebeelde nood; nijd, wrok*

In het voorgaande brachten de exogene factoren der agressieve criminaliteit onze beschouwingen op het maatschappelijke niveau.

Kennisneming van de sociale motieven in hun volle ernst en omvang doet verder verwachten dat zij alleen invloed zouden hebben op de agressie die tot uiting komt in delicten als belediging, mishandeling, enz. Integendeel echter zien wij het voor de agressie gevonden sociale motief meteen ook duidelijk op de andere, de economische criminaliteit slaan; wij zien, dat de criminogene en criminoplastische kracht van de wrok integraal, over de volle linie van de criminaliteit, werkt.

Aangezien persoonlijke waarneming alleen mogelijk was van de laatste groep delinquenten zal ik hier voornamelijk over de laatste sector van het onderzoekingsveld spreken.

Ik vond bij mijn persoonlijke ontmoetingen met Osse criminelen algemeen melancholische, sadomasochistische trekken. Er is vaak een soort „agressie" tegen het ik-object gericht, maar tegelijkertijd met de onmiskenbare bedoeling óók vijandschap tegen de omgeving te uiten. „U behoeft mij niet als getuige te horen", zegt in deze stemming een oude Bron in een rechtzaak, „ik ben een zeer ongunstig persoon". Hoewel zij hun straf, zoals gezegd, opmerkelijk rustig uitzitten, vond ik dat bijna alle gevangenen boudeerden, als ik ze aan hun stad herinnerde. In die gevallen waarin geweigerd wordt de gunst van V.I. aan te nemen kan men dit „agressief ascetisme" [1] versterkt waarnemen.

Waarom deze wrok? In de eerste plaats past bij het beeld, dat de criminelen zich van de maatschappij gevormd hebben, de overtuiging dat het wèl de economische omstandigheden zijn, die hun criminaliteit veroorzaakten. Enerzijds is dit minder juist, zoals wij zagen. Anderzijds sluit, zoals wij eveneens constateerden, de omstandigheid, dat het bestaan van directe correlaties tussen slechts economische omstandigheden en economische criminaliteit, waarop men de maatschappij vroeger meende te kunnen betrappen, betwist kan worden, niet uit dat sommige indirecte maatschappelijke factoren van veel groter belang zijn dan de directe. En meer of minder bewust weten dit de delinquenten; of het verwijt gerechtvaardigd is of niet, doet trouwens niets af aan het bestaan van deze voorstelling, dat de gemeenschap schuld heeft; dat deze voorstelling voorts gaarne wordt gekoesterd door de crimineel, kan ook worden vastgesteld. De criminoplastische kracht van de *ingebeelde nood* is er even groot om.

Van de ontstaansoorzaken van de ingebeelde nood kan allereerst het volgende gezegd worden:

Zoals wij zagen, was de nood bij de eerste generaties groter dan later; in de periode van 1924-1935 is er althans werklozenzorg en werkverschaffing. Niettemin heerst er nog lang niet een zodanige sociale zekerheid, die de overgedragen opvatting der oudere generatie, welke inderdaad vaker uit nood misdreef, had

[1] Uitdrukking van *Flugel*, p. 96.

kunnen logenstraffen. Er is dikwijls wrok over een armoedige jeugd (M. Schroeder, P 16).

Hoewel het stelen in nooddruft dus zelden aangetoond is, staat anderzijds wel vast, dat bijna ieder der delinquenten uit onze sectoren IV-V eens of meermalen in armoede heeft verkeerd, ervaringen die de meesten een psychologische rechtvaardiging-achteraf verschaften, ook voor economische misdadigheid onder betere omstandigheden.

Soms is er geen armoede maar economische achteruitzetting. Kerstholt (niet in de personen-monografieën opgenomen) wordt na de lagere school in de margarine-industrie te werk gesteld. Als hij daar drie jaar lang geweest is, zonder tot enige klacht aanleiding te hebben gegeven, wordt hij ontslagen omdat, voor het werk dat hij deed, meisjes aangenomen worden, die goedkoper zijn en minder aanspraken maken op loonsverhoging bij het volwassen worden. Kerstholt zal dan het metselen leren, maar blijft lange tijd in bekwaamheid achter bij zijn kameraden, die het vak direct kozen; hij blijft dus ook minder verdienen. Hierover wrokt hij; deze achterstand is niet *zijn* schuld. Zelfs wanneer soms zijn weekloon wel toereikend is, maar beneden dat van zijn gezellen blijft, is er het gevoel buiten eigen schuld te weinig te verdienen.

De ontdekking dat de nood meestal ingebeeld is, is van een groot prognostisch belang. Men kan er nu eenmaal meer aan genezen dan aan reële nood. Indien de reële nood de veroorzaker van misdadigheid zou zijn, dan zou, afgezien van de daardoor opgelegde christelijke en menselijke opgave, ook crimineel-politiek het enige doel zijn: de verzekering van een sociale gerechtigheid, zo soliede, dat echte nooddelicten daarin niet meer zouden kunnen voorkomen. Hoe utopisch! De bestrijding van ingebeelde nood is gelukkig aanzienlijk gemakkelijker.

De ervaring leerde mij, dat de delinquenten op den duur wel het een en ander willen inzien! „Je zegt, dat je wel moest stelen, omdat je zo arm was. Maar je gapt met je vrienden een kistje bier en drinkt dat samen op. Daar klopt toch iets niet". Of: „Dus je brak toen in, uit grote armoede. Goed, maar het was in een winkel, en je liet alles wat jij en je gezin zouden kunnen gebruiken liggen, om je alleen met de brandkast bezig te houden. Van het gestolen geld heb je feest gevierd in Den Bosch". In enige verlegenheid wordt een en ander toegegeven. De veroordeelde heeft een tot dusver door hemzelf voor redelijk gehouden houvast voor zelfrechtvaardiging verloren. Maar nu blijkt opeens, dat de wrok toch niet is verdwenen. De sentimenten, die wat minder verhuld dan tot dusver overblijven, leveren iets op, dat reëler, maar prognostisch ook ongunstiger is dan de ingebeelde nood was: de *nijd*.

Voornamelijk betrekkelijke nood doet nijd ontstaan; als er een te grote spanning is tussen de economische omstandigheden van de een, die in luxe baadt, en die van de ander, die weliswaar geen gebrek lijdt, maar met hard werken of ondersteuning het hoofd net boven water kan houden. Deze nijd kan aanleiding geven tot vermogenscriminaliteit: „wealth is crime enough to him that's poor" [2]; dat wil zeggen, dat hij bijna een soort wederkerigheid aanwezig acht, als de minder bedeelde op zijn beurt ook eens een slag slaat.

Veel tot criminoplastische nijd leidende spanningen zijn bij de onderzochte personen waar te nemen. De betrekkelijke redelijkheid, die men er zo op het eerste gehoor misschien niet geheel aan wil ontzeggen, zou versterking kunnen vinden als bleek, dat de minder met welvaart gezegende delinquent zich in het

[2] *Sir John Denham,* Cooper's Hill, vers 122.

bijzonder gewend had tot het goed van de benijde gefortuneerde. Dit bleek in Oss echter geenszins het geval. Na de jaren van sector I, van het regelrechte conflict tussen arbeiders en fabrikanten, is er slechts bij uitzondering sprake van (economische) criminele agressie tegen bezitters. Een enkele keer komt het voor; een (thans overleden) pastoor, die voor rijk doorging, was daar herhaalde malen het slachtoffer van. Overigens echter behoren de bestolenen evenzeer tot het plattelandsproletariaat en de kleine boeren als de dieven.

In 30 gevallen heb ik, met de welwillende hulp van de gemeentepolitie, nog naderhand kunnen nagaan, tot welke welvaartsklasse de slachtoffers in sector III moesten worden gerekend. Hierbij werd opzettelijk niet getracht een objectieve „welstand" der betrokkenen vast te stellen, maar afgegaan op de, in dezen belangrijker, publieke opinie omtrent de welstand. In de 30 gevallen behoorden tot de

kapitaalkrachtigen	1 persoon
kleine middenstanders	20 personen
armen	7 personen

terwijl van 2 personen geen communis opino bestaat over hun welvaart; men schat hen tussen de tweede en de derde groep in. Deze gradéring is er een van uit Osse normen. Men bedenke, dat de „kapitaalkrachtige" (de bedoelde geestelijke) in een gronings landbouwdorp voor een kleine burgerman zou doorgaan en de „kleine middenstanders" bepaald voor arme lieden.

De conclusie omtrent het sociale gevoel der criminelen is dus niet gunstig. Bij werkelijke nood wordt een eventuele verontschuldigingsgrond al aanzienlijk zwakker, als de dader zich vergrijpt aan het bezit van klassegenoten, die door eenzelfde nood gekweld worden. Bij de nijd bestaat een dergelijke verontschuldigingsgrond niet, maar blijkt alles nog wat ongunstiger te zijn: over de socialiteit van de arme, die op een ogenblik een vette kluif van de bezitter graait, behoeft men minder ongerust te zijn dan over de integrale sociale nijd van de proletariër, die zich tegen de hele gemeenschap, zijn soortgenoten incluis, keert.

De wrok van de minderbedeelde kan veel meer inhoud hebben dan het feit van het economisch minder bedeeld zijn zelf. Hij kan indirecte aanleidingen hebben en voorstellingen inhouden. Bij de criminelen van Oss trof ik de vorm aan: „die „rijken" kunnen zich maar van alles veroorloven, wat bij ons dadelijk tot strenge repressie aanleiding geven zou"; een verbittering, die gelijkt op die van de arbeidende jeugd in een universiteitsstad tegen ordeverstoringen van studenten.

Gesprekken met delinquenten leverden echter weinig duidelijke gegevens op en in mijn materiaal trof ik verder ook weinig aan hierover. Mij werd in de gevangenis wel verteld van „rijke" Ossenaren, die in een bepaald café verregaande sexuele losbandigheid bedreven zouden hebben, en het heette dan, dat de politie daar niet tegen zou zijn opgetreden. Van een en ander is niets zelfs maar waarschijnlijk gebleken. Wel moet hier melding gemaakt worden van enige conflictsituaties die tot spanningen aanleiding gaven.

Allereerst een schandaal dat de gemoederen tot ver buiten Oss sterk verontrust heeft omstreeks 1938. Op 6 Juli van dat jaar werd een Osse fabrikant in hoger beroep door het Gerechtshof te 's Hertogenbosch veroordeeld tot 2 jaren gevangenisstraf terzake van het misdrijf „ontucht plegen met zijn minderjarige bediende of ondergeschikte, meermalen gepleegd", vallend onder art. 249 Sr.. Van 1930 tot 1937, over een goed deel van de periode van sector III dus, was er sprake van ernstige perversiteiten gepleegd met zeer velen van het jeugdige vrouwlijke per-

soneel. Het algemene gerucht dat deze zaak gemaakt heeft zal menigeen daaraan herinneren, als zijn aandacht voor de verhoudingen van werknemer en werkgever, in verband met criminoplastische factoren, gevraagd wordt, vandaar het navolgende.

In de eerste plaats kan aangenomen worden, dat de wantoestand bij de leden van het criminele milieu min of meer bekend was; hoewel zich daarover niemand tegenover mij heeft uitgesproken, moet dit wel het geval zijn, nu uit het opsporingsonderzoek bleek dat tientallen meisjes het voorwerp van de ontuchtigheid geweest waren en zeker een honderdtal ervan heeft geweten. De meisjes waren voor een deel door bloedverwantschap of verkering aan het milieu verbonden. De katholieke jeugdleider Mgr F. Frencken deelde destijds in een persgesprek [3] mee, dat hem reeds in 1930 van het bestaan van morele wantoestanden in Oss een en ander bekend was, en de roomse oud-minister Mr H. P. Marchant schreef op 17 Maart 1938 in het dagblad „Ons Noorden" het volgende:

„Ik heb — het zal in 1934 zijn geweest — twee vergaderingen bijgewoond van de K.J.V. onder leiding van Mgr F. Frencken, die beide een diepe indruk op mij hebben gemaakt. De eerste was een massa-vergadering in de grote markthal van Den Bosch. Ook de Bisschop was tegenwoordig. Hier voerden een aantal meisjes, telkens voor een afdeling, op eenvoudige en aangrijpende wijze het woord. Schering en inslag waren de klachten over misbruiken van leidende mannen in inrichtingen van Nijverheid. Het was, zeiden zij, zo moeilijk, daartegen iets te doen, omdat de slachtoffers zwegen uit vrees voor verlies van het werk. Zelfs ouders, die in deze tijd de inkomsten hunner kinderen niet konden missen, werden op een zware proef gesteld.

Schrijnend waren de klachten. Deze meisjes, de moeders van straks, begrepen, wat deze pest betekende.

De tweede vergadering was er een van de leidsters op Bouvigne. [4] Het waren weer dezelfde klachten; het was dezelfde schreeuw om hulp."

„De Stad Oss" [5] zelf schreef: „Dat die fabriek een haard van zedenbederf was, was een publiek geheim".

Hier is dus door een Oss' dagblad vastgesteld, wat na het vorige wel klaarblijkelijk was, dat de Ossenaren zèlf van de wantoestand op de hoogte waren. In hoeverre deze meegewerkt heeft aan de vorming of versterking van de criminaliteit begunstigende spanningen bleek, zoals gezegd, niet uit de overigens vèrstrekkende mededelingen mij door de delinquenten toevertrouwd. Het lijkt mij waarschijnlijk, dat deze zedenzaak, van hoe grote omvang en kwalijk kaliber ook, toch niet een zo bijzonder grote indruk op de bevolking gemaakt heeft als de pers gemeend heeft. Opvallend is, dat de vier psychiaters die in deze zaak gerapporteerd hebben, en die alle vier een meerdere of mindere mate van sexuele psychopathie bij de dader constateerden, overigens over zijn karakter niet veel ongunstigs konden zeggen. De stukken leren, dat de man geliefd was bij zijn personeel (ook bij het vrouwlijke), dat bij het wangedrag economische dwang nauwlijks aannemelijk geacht moet worden en physieke dwang uitgesloten, dat van ernstig verzet bij de slachtoffers niet veel is gebleken en dat sommigen ronduit verklaren geheel vrijwillig te hebben meegedaan. Van de allerergste feiten, die de nationaal-socialistische en de fascistische pers, welke zich van deze zaak ten behoeve van de anti-

[3] Met het Dagblad voor Noord-Brabant en Zeeland, gecit. door de N.R.C. van 26 Maart 1938.

[4] Het kasteel Bouvigne bij Breda, toen vacantie- en studiehuis van de Katholieke Jongeren Vereniging.

[5] Geciteerd „De Maasbode" van 15 Maart 1938.

semietische voorbereiding van hun latere landverraad gretig meester maakten, hebben aangeduid, is bij de opsporing niet gebleken. [6]

Voor de Osse criminaliteit is deze zaak dus van geen aanwijsbare betekenis. Zij kan hoogstens iets zeggen over het gemak, waarmee verscheidene jonge vrouwen zich leenden voor immorele handelingen, en zij kan de vraag doen opwerpen, waarom er van de kant van het katholieke jeugdwerk niet meer gedaan is om het kwaad, waarvan men dus vrij goed op de hoogte was, blijkens de boven geciteerde gezaghebbende personen en kranten, uit te roeien. [7]

Ik noem nog drie andere zaken die, hoewel na de round up tot uiting gekomen, voor de conflictsituatie van belang zouden kunnen zijn. Na de zuivering werd een plaatselijke bankier, verdacht van malversaties, onder enig opzien gearresteerd, maar wegens gebrek aan bewijs weer vrijgelaten. Eveneens in 1938 werd opeens in de pers ophef gemaakt van zogenaamde malversaties bij de werkverschaffing, waarbij de betrokken leiders echter in hun recht geweest bleken te zijn, hoewel zij, naar werd verklaard, wellicht enigszins ontactisch hadden gehandeld. Dan was er een geval van een tijdig voorkomen staking in de textielindustrie terzake van een loonconflict.

Het laatste geval geeft aanleiding tot de vermelding van het merkwaardige feit, dat het industriestadje Oss gedurende de halve eeuw waarover zich mijn onderzoek uitstrekt geen stakingen gekend heeft! De veronderstelling lijkt mij niet te gewaagd, dat wij slechts betreuren kunnen dat de latente spanningen niet enkele malen door het stakingsmiddel afgereageerd zijn. Wellicht zou het feit, dat de agressiviteit langs deze „regelmatige" uitlaatklep had kunnen stoom afblazen, minder (zuiver agressieve en economische) criminaliteit betekend hebben....

§ 2. *Het agressie-bestanddeel van de economische criminaliteit*

In Hoofdstuk II, § 5, van Deel III spraken wij reeds een „agressie-relatie" tussen dader en slachtoffer bij de economische criminaliteit; die betrekking behoeft echter nog nadere verklaring.

In de roofoverval bleek de parentatie van agressieve en economische criminaliteitssoorten wel het meest evident te zijn, maar over de hele linie kan men verband zien. Ook bij de jeugdige delinquenten was in de economische criminaliteit duidelijk een baldadig, ordeverstorend element zichtbaar: in de rooftochtjes in verlaten schoolgebouwen, het stelen bij de vroegere hoofdonderwijzer, het begappen van bazen, de „stroperij" des avonds op straat, enzovoort (zie o.a. C 21, C 23 en C 24).

Nu vonden wij dat bij de agressieve criminaliteit de primaire agressieve aanleg door een maatschappelijk motief werd geactiveerd. Zou nu soms ook bij de economische criminaliteit een agressieve ondergrond bestaan, die door maatschappe-

[6] De belangstelling van landverraderlijke zijde voor deze zaak bleek duidelijk, toen de Duitsers, die onmiddellijk na de inval in ons land begonnen gedetineerde spionnen, waaronder een hooggeplaatst departementaal ambtenaar en enige uniformsmokkelaars, te bevrijden en de hen betreffende strafdossiers op te eisen, daarbij óók de uitlevering van dit dossier eisten. Het was echter op tijd ondergedoken. Vermeld dient, dat „Zwart Front'", van Arnold Meijer, nog aanzienlijk grover antisemietische munt uit de zaak sloeg dan het „Nationale Dagblad" van zijn collega Mussert.

[7] Van de 150 meisjes die in 1938 in de betreffende fabriek werkten, vrijwel allen rooms, waren er trouwens slechts 8 lid van de K.J.V., die toen in de gehele gemeente, toen 16.000 zielen tellend met 80 % fabrieksarbeiders, nog slechts 25 leden had.

lijke motieven versterkt of geleid wordt? Wij zagen, hoe door elkaar verweven de endogene en de exogene factoren der economische criminaliteit zijn. Het verklaren van deze relaties komt vooral neer op het onderscheiden van de volgorde waarin de factoren werken. Omdat nu een maatschappelijk motief nog niet werkzaam is, moet er daarvóor een criminogene oorsprong liggen; er moet reeds aanwezig zijn een bereidheid om de naaste in zijn vermogen aan te tasten, welke slechts door het maatschappelijk motief gelegitimeerd en vervolgens geactiveerd wordt.

Zo is dus het schema als volgt:

agressieve aanleg + maatschappelijk motief { → agressieve criminaliteit / → economische criminaliteit

Ook de rangschikking, in Hoofdstuk I van dit Deel, der Osse delinquenten naar a-, d-, ad- en da-criminaliteit, doet zien, dat de Ossenaar eigenlijk van een dadertype is dat een mengvorm vertoont die naar twee kanten tendeert. De diefachtige en de (in engere zin) agressieve uitingen wisselen elkaar af; de rover bezit beide tendenties in sterk ontwikkelde mate. Deze vaststelling is in strijd met opvattingen als van *Abrahamsen* [8], die zegt: each offender selects his own type of crime; een misdadiger wordt òf een dief òf een „agressor" en bijna nooit een all-round criminal. Zij maakt verder vergelijking met wat anderen over roof en rovers schreven onvruchtbaar, omdat deze schrijvers het in mijn ontleding aanwezig gebleken samengestelde type niet blijken te kennen.

Een ander verschil met de gangbare beschouwingen over criminaliteitsvormen is, dat een relatieve ethische waardering van de misdadigheid, waaraan zich sommige schrijvers waagden, hier onmogelijk geworden is.

Deze waardering speelt haast vanzelf een rol bij elke codificatie. Bij het indelen van delicten komt namelijk bijna steeds een waardering naar een morele onderscheiding voor de dag. Elk strafwetboek tracht naar meerdere of mindere laakbaarheid te groeperen; ook in het meest defensieve systeem gaan de waarden waarvan de bescherming het eerst geboden geacht wordt voorop. Binnen de hoofdgroepen leidt dan echter veelal een neiging om van minder laakbare eenvoudige delictsvormen naar ergere, gekwalificeerde, over te gaan, tot een tegengestelde lijn, wat de systemen m.i. afbreuk doet.

Hoe betrekkelijk deze waardering móet zijn illustreerde *Swift* [9] al in zijn prikkende commentaren op de verhoudingen van zijn tijd. Gulliver vindt, tot zijn verbazing, dat bedrog in Lilliput een ernstiger misdrijf is dan diefstal. Als hij bij de keizer een goed woordje doet voor een man die zijn meester had bedrogen, omdat deze toch „alleen maar" trouwbreuk pleegde, repliceert de keizer, dat hij het monsterachtig vindt, de zwaarst mogelijke vorm van het delict als pleitgrond te horen aanvoeren, „And truly, I had little to say in Return, farther than the common Answer, that different Nations had different Customs; for, I confess, I was heartily ashamed."

Sauer [10], nationaal-socialistisch geïnfecteerd als hij in 1933 al is, verlaat naar mijn smaak de gewenste objectiviteit te ver in zijn duidelijke voorkeur voor de „offene Schieber" boven de bedriegers. Teveel willende bewijzen stelt hij b.v., dat dieven eerder geneigd zijn te bekennen, waardoor zij opvallend minder vrijspraken krijgen dan de veel minder sympathieke bedriegers, die hardnekkige leugenaars zijn en gewiekste verdedigers. [11] In Oss gaat deze tegenstelling zeker niet op; bedrog komt, zoals wij zagen, practisch niet voor, maar de zoveel veelvuldiger dieven en rovers gedragen zich precies zoals de door Sauer zo verworpen bedriegers. De leugenachtigheid, het valse getuigenis en de meineed, die volgens Sauer niet zo zeer bij de ronde dief en rover passen [12], blijken zich althans in Oss juist bijzonder goed bij hen te voegen.

De behandeling van de roof in Deel III, Hoofdstuk IV, § 4 en § 5, maakte de betrekkelijke morele waardering, die de nationaal-socialist Sauer ons voor de rover wil opdringen, geheel onmogelijk. Vroeger heeft trouwens *Michel* [13] over de romantiek en de bijzondere moed van de rover, die zijn slachtoffer „Aug in Aug gegenuebertreten" zou, al tegen *Wulffen* gestreden. Hij vond, evenals de laatste, veel jeugdigen onder zijn 165 rovers, nl. 79 die tot 20 jaar oud waren, 51 tussen 20 en 25 jaar oud en 21 tussen 25 en 30 jaar oud; maar over hun zogenaamde bijzondere „Entschlossenheit und Waghalsigkeit" zegt hij, dat zij practisch nimmer een slachtoffer kozen dat hun in lichaamskracht de baas of zelfs ook maar gelijkwaardig was. Ook zíjn rovers zochten hun slachtoffers veeleer onder oude echtparen, dronken lieden en alleen wonende vrouwen en kinderen. Wulffens stelling, dat de rover over grote lichaamskracht moet beschikken, kan Michel eveneens bestrijden: hij heeft onder zijn rovers zeer veel uitgesproken physiek zwakken aangetroffen. En ook hier stelt mijn beperkte personenmateriaal Michel in het gelijk: onder de rovers van Oss bevinden zich slechts enkele figuren die men in de krachtsporten tot de middelzware klassen zou rekenen, een meerderheid van physiek heel gewonen en vrij veel duidelijk zwakke figuren.

De volgende staatjes tonen voorts aan, hoe vaak delicten die Sauer van zoveel minder allooi acht dan die van de rover en de agressor, namelijk heling, verduistering en oplichting, door Osse agressieven en rovers werden gepleegd.

[8] P. 22.
[9] *Jonathan Swift.* A voyage to Lilliput; Ch. VI, ed. Hayward 1944, p. 54.
[10] P. 354.

[11] De economische misdrijven rangschikt hij naar hun afnemende strafwaardigheid als volgt (p. 358): heling
verduistering
valsheidsdelicten
bedrog
(een grote afstand, en dan tenslotte)
diefstal
[12] P. 403 en 463.
[13] Das Verbrechen des Raubes, Psychologie und Psychopathologie der Täter, Monatsschrift 1937, p. 65 vv..

aantal keren gepleegd		door daders van de klasse	die samen pleegden agress.	del.	delinquenten
Heling	1	a	4	1	(Jaap Bron)
	5	da	47	3	(Bongers, Noest, Mar. te Mortel)
	9	ad	35	8	(K. Bron, G. Hooy, F. Kop,) A te Mortel, Kl. Pruul, G. Stel, J. Sossen, Winkel)
	2	d	0	2	v. Duisburg, Vlies)
Verduistering	3	da	42	3	(Haalover, M. te Mortel, J. van Nispen)
	1	ad	1	1	(Adriana Bunzel)
	1	d	0	1	(Zuithoff)
Oplichting	7	da	78	5	(P. Mak, J. te Mortel, Noest, M. Schroeder, Verbunt)
	2	d	0	2	(L. Stel, Zuithoff)

Samengenomen vinden wij onder de 31 delinquenten die heelden, oplichtten en verduisterden, 1 zuivere agressor, 15 diefachtig-agressieven, 10 agressieve dieven en 5 dieven; een overwicht van agressiviteit dus, en alles in dezelfde verhouding als normaal, vgl. figuur 12; daarin wordt zwart omlijnd voorgesteld het totaal van mijn delinquenten over d-, ad-, da- en a-typen verdeeld, en met een stippellijn hoe zich diegenen onder hen die heling, oplichting en verduistering pleegden, over die typen verdelen.

Zo blijft er van de door Sauer zwaar romantisch geziene „frankheid" van de agressor, de rover en de inbreker dus weinig over. De lichamelijk meestal niet boven het middelmatige uitstekende rover is trouwens duidelijk bedacht op physiek overwicht bij zijn ondernemingen; zie de verschillen der leeftijden van rovers en hun slachtoffers in fig. 9 (p. 276). Eerder dan „ridderlijke" strijdlust verraadt het openlijke karakter van zijn geweldadigheid een bijzondere ongevoeligheid voor de lichamelijk inferieure naaste. In het „sluipen van de steelse dief", dat de duitse heroïek van Sauer tegenover de fierheid van zijn rover stelt, zal men misschien eerder een voor de prognose gunstige, verblijdende aanwezigheid van schaamte kunnen zien, dan een naar verhouding verwerpelijker stiekumheid. Wij zien de rover ontluisterd als iemand die bij zijn immoraliteit een grote onbeschaamdheid vertoont, maar zich verder niet door veel bijzonders van andere criminelen onderscheidt.

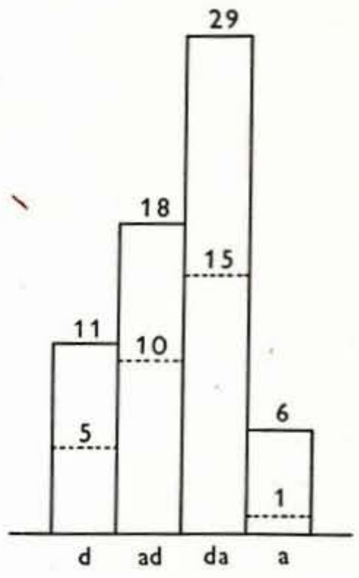

Fig. 12

Als vaststaat, dat het Osse criminele type gemengd is, wat veroorzaakt dan de

differentiaties? Waarom wordt deze keer zuiver agressief gereageerd en een ander maal diefachtig?

Allereerst is het mogelijk dat de keus voor een deel door de leeftijd van de delinquent bepaald wordt. Opvallend is inderdaad, dat aan het begin van de beschreven criminele loopbanen dikwijls agressieve delicten staan en dat zij nader-

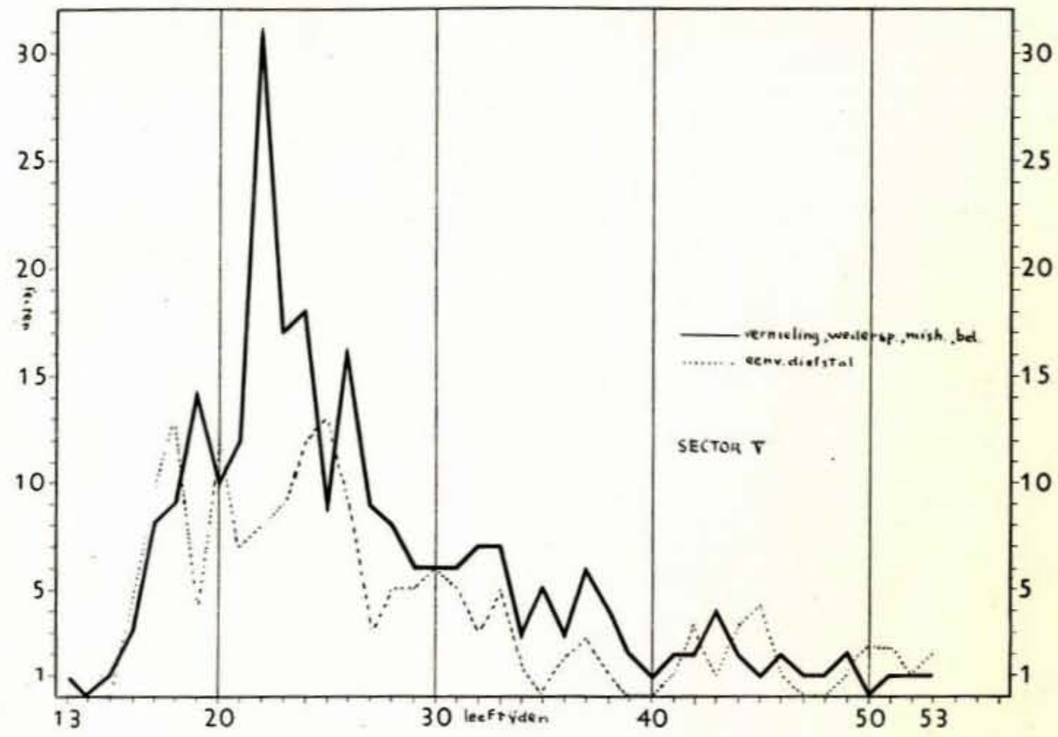

Fig. 13

hand naar verhouding minder vaak voorkomen. Van onze 68 in aanmerking komende criminele staten (de drie uitheemsen, Benner, Kant en Oogt, zouden niet meegeteld moeten worden) kan echter geen betrouwbaar statistisch beeld gemaakt worden.

De Nederlandsche Crim. Statistiek geeft veroordeeldenstatistieken naar de volgende leeftijdsgroepen: beneden 21 jaar, 21-30, 30-50, 50-60 jaar en 60 jaar en ouder; zie de bewerking van deze statistiek bij van Bemmelen (p. 167 vv.). Het totale aantal veroordelingen van mijn delinquenten betreft echter nog geen 200 feiten, zodat ook hier een vergelijking niet wel deugdelijk zou zijn.

Wel was het mogelijk, van de 68 genoemden de leeftijden na te gaan waarop zij hun in totaal gepleegde 1024 misdrijven pleegden, en de uitkomst statistisch te verwerken. Ik telde de eenvoudige diefstallen en de agressieve delicten vernieling, wederspannigheid, mishandeling en belediging, en bracht de curven bij elkaar in fig. 13; de gevallen van roofoverval en inbraak stelde ik in fig. 14 voor.

De grafieken wijzen uit, dat de frequentie van de eenvoudige diefstallen het grootst is tussen 18 en 25 jaar, en dat het misdrijf daarna tot 53 jaar vrij regelmatig voorkomt. Bij de agressieve delicten verschuift het „plateau" een jaar verder, de hoogste frequenties vallen tussen 19 en 26 jaar, terwijl hier op het 22e jaar een top verschijnt. De roofovervallen en inbraken vertonen de grootste fre-

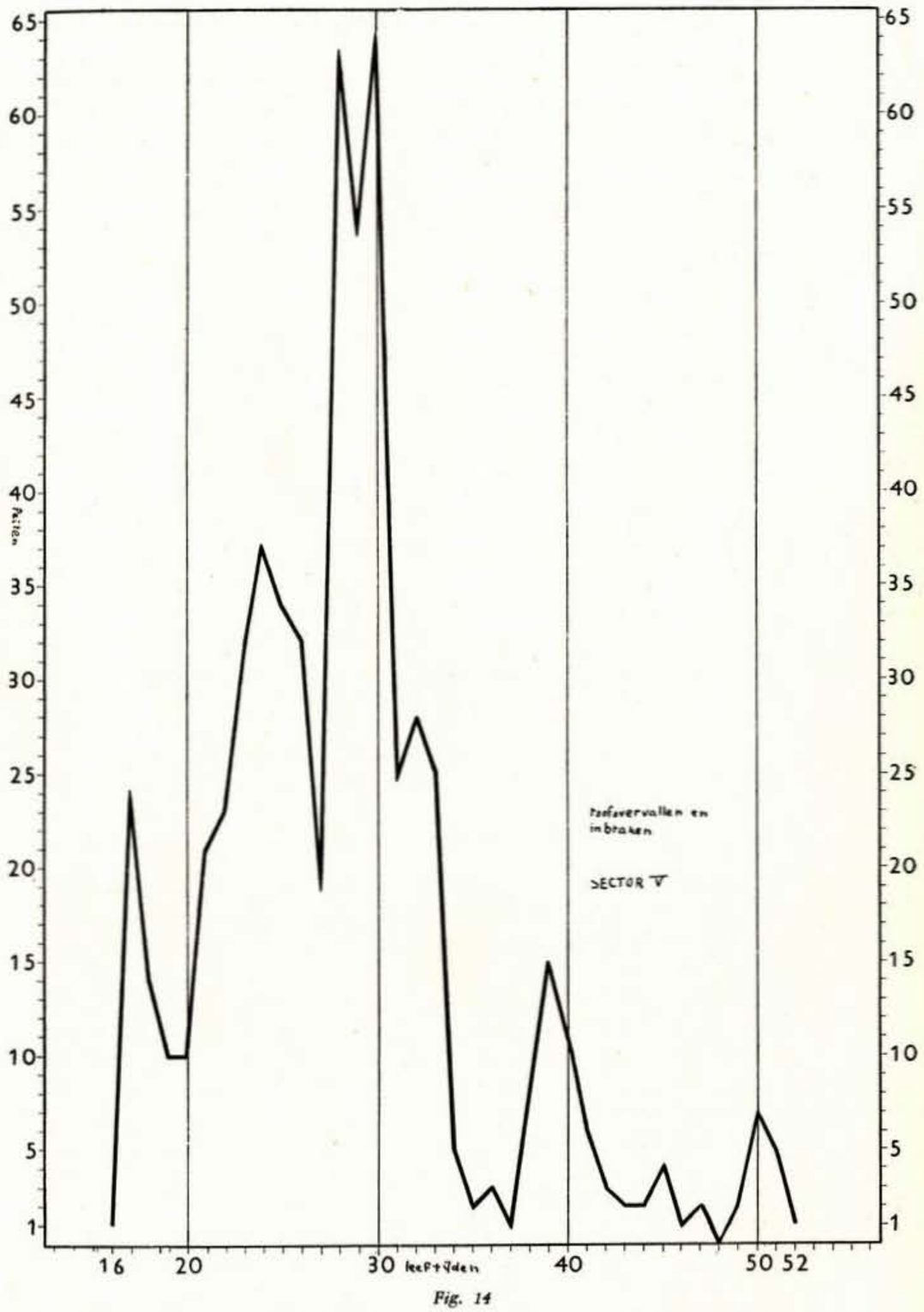

Fig. 14

quentie tussen 17 en 31 jaar, dat is tussen een jongere en een vrij veel oudere leeftijd dan bij de andere delicten; hier ligt een top bij 28-30 jaar.

Ook deze gegevens acht ik door hun beperktheid nog niet voldoende voor een vergelijking met bv. de „Recherches sur le penchant au crime aux différents âges"

van *A. Quetelet,* van 1831. Zij wijzen echter in de richting, dat de criminaliteit van Oss een top op jongere leeftijd vertoont dan Quetelet vond (25 jaar) en dan ook van Bemmelen later in Nederland zag (grootste hoogte tussen 21 en 30 jaar).

Mijn gegevens brengen de gedachten echter in een ander opzicht naar de grondlegger der statistische criminologie. Het is n.l. nog altijd een strijdvraag, of Quetelet zijn schildering van de *penchant au crime* bij de mens sociologisch bedoelde of werkelijk „anthropologisch"; of hij werkelijk bedoelde, dat de bij de massa voor de verschillende leeftijden gevonden criminaliteitssoorten projectie toelieten op het leven van één enkele mens.[14] De door mij onderzochte delinquenten nu vertonen een parallelisme tussen de criminele geschiedenis van de groep en van de individuele criminelen. De afname van de zuivere agressie, en de toeneming van de vermogenscriminaliteit-inclusief-roofoverval-enz. gedurende het leven van de afzonderlijke individuen, vindt een parallel met eenzelfde afname van de zuivere agressie en de toeneming van de economische criminaliteit van de groep als geheel, gedurende de onderzochte halve eeuw.

Figuur 15 geeft de verhoudingen aan tussen beide criminaliteitssoorten. Daaruit blijkt hoezeer de civilisatie van Oss op den duur de vermogensdelicten heeft doen toenemen ten koste van de zich in mishandeling en doodslag uitende criminaliteit.

Voorgesteld is, hoe zich *in* Oss telkens t.o.v. 1000 eenvoudige diefstallen (A) de frequenties verhouden van de agressieve delicten mishandeling en moord (B), de gekwalificeerde diefstal zonder roof (C) en de roof (D); in sector I is de gekw. diefstal nog niet afzonderlijk telbaar.

(E) stelt voor hoe zich *in Nederland* over dezelfde jaren de frequenties verhouden van de gekwalificeerde diefstal, roof inbegrepen, t.o.v. 1000 eenvoudige diefstallen (A).

Zoals ik verwachtte, blijkt dat in Oss de gekwalificeerde diefstal, roof inbegrepen, naar verhouding groter omvang heeft dan in Nederland. Terwijl deze delicten voor Nederland naar verhouding een geringe daling vertonen in de sectoren I-III, vertonen zij in Oss in de periode 1901-1935 een sterke stijging. In Oss blijkt verder met deze sterke stijging van de gekwalificeerde diefstal-roof-inbegrepen een aanzienlijke vermindering van de agressieve delicten mishandeling en moord (B) gepaard te gaan.

Trouwens, de gezamenlijke agressieve delicten, behalve moord en mishandeling dus ook vernieling enz., vertonen in Oss dezelfde daling:

Sector I: 5163 op 1000 eenvoudige diefstallen
Sector II: 2350 op 1000 eenvoudige diefstallen
Sector III: 952 op 1000 eenvoudige diefstallen

Een en ander komt overeen met de verschijnselen, die *van Rooy*[15] opvielen bij de criminaliteit van stad en land in Nijmegen en omstreken. Tussen de jaren 1910 en 1935 liep, vond hij, de agressieve criminaliteit in beide gebieden in gelijke mate terug, maar steeg de economische, en wel op het land veel sterker dan in de stad. Bovendien steeg de economische criminaliteit naar verhouding kwalitatief: zij werd op het land zwaarder. Dit verbaast de schrijver; toch is het geenszins verwonderlijk, zodra men inziet dat het voornamelijk verschuiving van

[14] Vgl. *Rudolf Wassermann,* Die Entwicklungsphasen der kriminalstatistischen Forschung, Heft V Krim. Abh. van Exner, Leipzig 1927, p. 33-35.

[15] *H. van Rooy,* Criminologische contrasten tussen stad en land, openb. les Utrecht 1947. Van zijn tijdens de druk dezes verschenen boek over hetzelfde onderwerp heb ik geen kennis meer kunnen nemen.

potentiële agressiviteit is die zich naar de vermogenscriminele kant gaat uiten, dat er geen sprake is van wezenlijke veranderingen, als de mishandeling voor de inbraak en de roofoverval plaats maakt. Het is jammer, dat Burchardt[16] deze modus-veranderingen nog niet op het spoor was en dat hij stad- en landcriminaliteit louter statisch is blijven behandelen. Vergelijking echter van de door hem

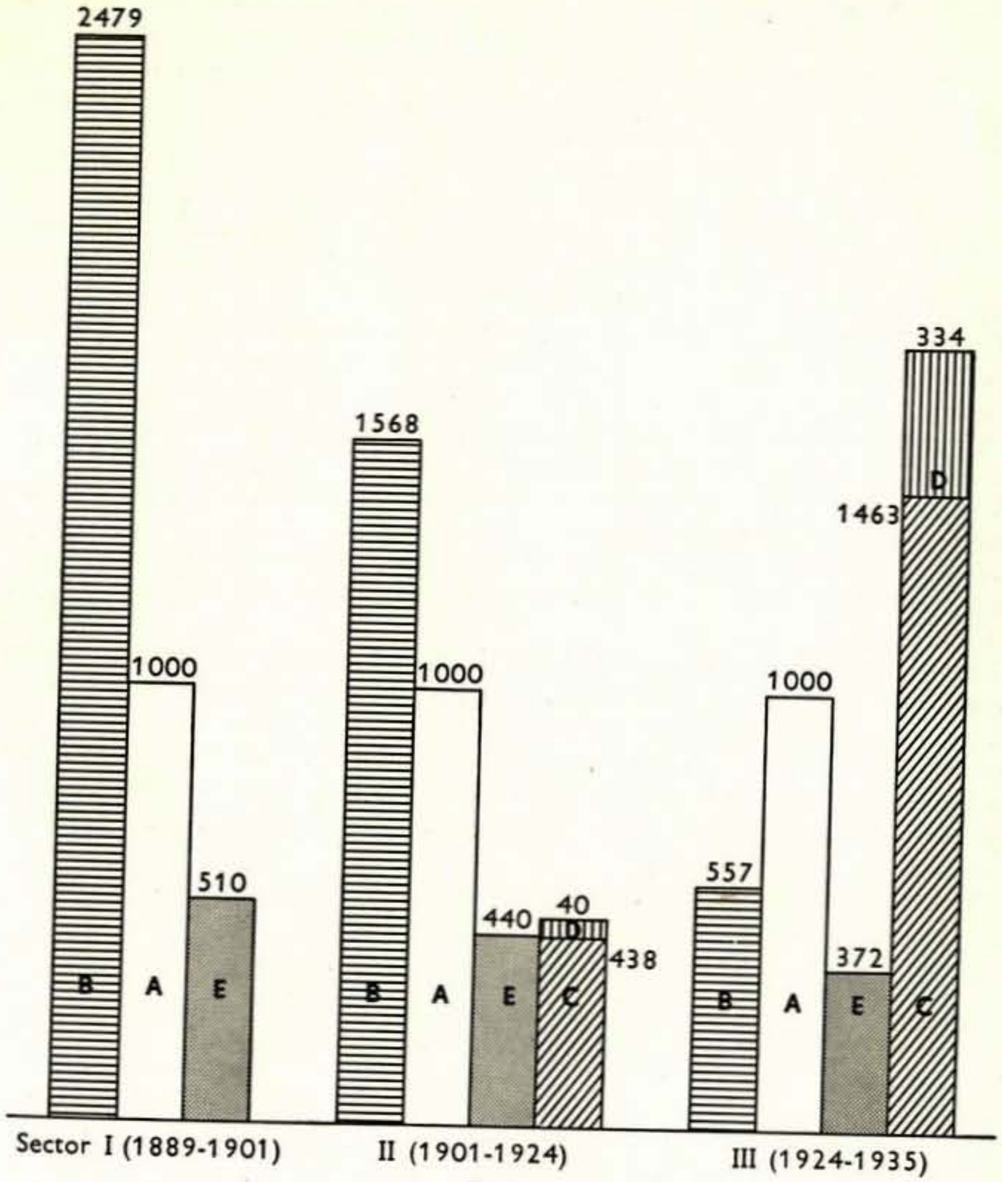

Fig. 15

gebruikte gegevens, zowel van de Nederlandsche Crimineele Statistiek als van de duitse Reichskriminalstatistik, over vroegere met die over latere tijdperken blijkt mij soortgelijke uitkomsten als die van van Rooy en mij op te leveren.

Hetgeen Kunz[17] ontdekte als de „nivellerende functie" van de agressiviteit is mijns inziens eensdeels een bevestiging van de verwantschap tussen agressieve en economische criminaliteit maar anderzijds bovendien een aanwijzing van de

[16] *Hans Hermann Burchardt*, Kriminalität in Stadt und Land, Berlin 1936.
[17] T. a. p., p. 52 vv..

oorzaken hunner differentiatie. Kunz zegt: de normale betrekkingen van verscheidenerlei aard tot de omgeving waarin iemand zijn behoeften moet bevredigen, van waarnemen, gevoelen, denken, fantaseren, voorbereiden, onderhandelen, afwachten en handelen, kunnen hem een te lange weg naar zijn doel vormen, zodat hij ertoe komt de hindernissen op radicale wijze te nivelleren.

Inderdaad moet men psychisch in staat zijn om de gehele spanning over de ganse weg te verdelen en het is een kwestie van cultuur zich daaraan, met inachtneming van de gevoeligheid van zijn medemens, te gewennen. Niet alleen bij sexuele delinquentie is hier vaak een tekort en leiden ongeduld en spanningsophoping tot kortsluiting langs de kortste weg.

Bij economische misdadigheid, ook bij die van de Ossenaren van het Milieu, vindt men de situatie zowel als de werking van deze nivellerende functie terug: de urbanisering, de transformatie van de arme kleine landman tot fabrieksarbeider, bezorgde deze na ± 1880 de veel langere culturele weg van behoeftenbevrediging; een weg, die de man met spontane agressiviteit een veel te subtiel koersen is: hij slaat langs de kortere weg door; en het „maatschappelijk motief" bevordert de kortsluiting.

Zo is het agressie-bestanddeel verklaard. Het is waarschijnlijk voornamelijk een kwestie van cultuur, dat de land-criminaliteit in Oss en omgeving, en wellicht evenzo in Nijmegen en omgeving, een verschuiving vertoont van zuivere agressiedelicten naar zware vermogenscriminaliteit. Een verschuiving die voor landcriminaliteit in streken die geurbaniseerd worden wel in het algemeen waarschijnlijk wordt.

In Oss laten zich de betreffende culturele veranderingen voor een deel wel beschrijven. De sociaal-economische verhoudingen van vóór de industrialisatie zijn op het punt van het bezit allereenvoudigst, zo ook wat de bevrediging van economische behoeften betreft. In het Oss, dat nog geen industriestad is geworden, bestaat, als overal in het toenmalige agrarische Brabant, nog een vrijwel gesloten gezinshuishouding, waarin de leden tot weinig materiële zaken een verhouding kunnen hebben. Wij zagen dat op in totaal 5637 misdrijven slechts 37 keer verduistering gepleegd werd; deze geringe frequentie is ons nu niet vreemd meer en zegt niets over de criminele aanleg van de Ossenaar. Verduistering veronderstelt een zekere mate van cultuur. Deze is in het criminele milieu zó eenvoudig, dat daar zelden iemand iets van een ander „onder zich heeft". Van de 37 die verduistering pleegden waren 12 vreemdeling; van de 25 autochthonen kon van 16 worden nagegaan, dat zij in de industrie werkten en dus cultureel aan het veranderen waren.

Luxe is onbekend; het eenvoudige voedsel wordt door de gezinsgenoten opgedeeld en van de weinige stuivers die dan nog overblijven wordt het grootste gedeelte door de volwassen mannen naar de herbergier gebracht. Voor het oude Oss geldt wat *Barendsen*[18] over de geringe economische criminaliteit van zijn kwartier van de Meierij van een twintig jaren geleden nog schreef: geld neemt een zeer bescheiden plaats in het economische leven in; er is bar weinig anders, waar men zich aan zou kunnen vergrijpen dan bijvoorbeeld de werktuigen, die men van elkaar precies kent, hetgeen diefstal ervan bemoeilijkt. Dan komt er plotseling uit heel andersoortige arbeid, die de gesloten huishouding geheel verbreekt en grote verschillen in de mogelijkheden tot bezit brengt bij de leden van het

[18] Het Gezinsleven in het Oosten van Noord-Brabant, p. 54, en Het oude Kempenland p. 80.

gezin, geld en goed dat ongekende behoeften bevredigt — en ze daarmee voor de toekomst opwekt. Het balancement tussen de nieuwe behoeften en de verkregen middelen om ze te bevredigen wordt niet direct gevonden; het verkrijgen daarvan is een kwestie van cultuur.

De kolommen 7 en 8 („diversen" en „geld") van de staten waarin ik in Deel III, Hoofdstuk II, de buit specificeerde, doen zien hoe enorm de soorten zich uitbreiden tussen 1890 en 1935. Alleen al de verschijning van de fiets in de eigendom van de Maaslander, dit onpersoonlijke, moeilijk herkenbare, eenvoudig te stelen, gemakkelijk te vervoeren en licht wederverkoopbare voorwerp met een waarde van verscheidene weken loon, betekent blijkens die staten een grote uitbreiding van de diefstal. Het is niet onmogelijk, dat ook rekening moet worden gehouden met de omstandigheid dat de verscheidene nieuwe goederen, waarmee zovelen zich plotseling omringen, nog niet een oud eigendomsstempel voor hen dragen [19].

Het verband tussen cultuurhoogte en criminaliteitssoorten is naar deze richting nog slechts weinig onderzocht. De psychiater *A. Groeneveld* [20] kwam al eens tot de conclusie van het verband tussen cultuur en agressie. *Krassnuschkin* [21] heeft de na de revolutie in Rusland tijdelijk tot verontrustende hoogte gestegen „hooliganismen" [22] en messenstekerijen uit de culturele situatie verklaard. *Hacker* toonde aan, dat de verhoging van de beschaving in het kanton Zürich toeneming betekende van die delicten, die ik economische delicten met de geringste agressiebestanddelen noem. Maar verwantschap van agressieve en economische criminaliteit als zodanig is in de mij bekende litteratuur nog niet aangewezen. Nog minder kon dus worden aangetoond, dat de culturele fase oorzakelijk is voor de verschuiving in de criminaliteitssoorten.

Van degenen die zich in een culturele overgang bevinden blijkt hij, die tot dusver maatschappelijk minder geslaagd is, de nieuwe hierboven bedoelde weg ook minder gemakkelijk te vinden. Misschien verontrust het hem, dat de vluggere zich makkelijker aanpast. Er komt een neiging om in te halen, een angst om tòch achter te blijven en ten slotte een op paniek lijkende stemming, waarmede de sociale kortsluiting voor de deur staat.

Hier past het beeld van *Heindl* [23]: in een wedstrijd is het steeds de zwakkere, die op zeker moment de spelregels laat varen en zich valse handgrepen veroorlooft als hij zich achter voelt raken. Ook de weg van velen van onze inbrekers, hun kortsluiten door de opengebroken brandkastdeur heen naar welvaart en luxe, is zo'n weg van valse handgrepen. Zij konden geen „eerlijk" leven leiden omdat zij de nodige voorraad aan natuurlijke en geestelijke krachten voor de strijd om het nieuwe soort bestaan niet bezaten.

[19] Hier dringt zich een vergelijking met de toestand in Nederland na de bevrijding op, toen lieden die zich nooit vergrepen hadden en verdienstelijke oud-illegalen zich na tijden van ernstig gebrek opeens omringd zagen met een overvloed van inbeslaggenomen en dump-goederen, over de eigendom waarvan niet overal strikte zekerheid bestond. Bij helaas te velen heeft geaccumuleerde agressiviteit ontspanning gevonden naar de kant van economische delinquentie, „looting" of handel in militaire goederen, — een gang van zaken, die de samenhang — in aanleg — van agressieve en economische delicten nog eens bevestigt.

[20] Das Problem der Agressivität, Bericht über den VI. Allgemeinen ärztlichen Kongress für Psychotherapie in Dresden, 14-17 Mei 1931.

[21] Zie de Mitteilungen van het congres der Kriminalbiologische Gesellschaft van Oct. 1928, Graz, p. 209 vv..

[22] De uitdrukking wordt in Engeland gebezigd voor straatschenderij en baldadige vernieling. De naam Hooligans (wellicht iers: Houlihan) werd het eerst aan straatschenders in Zuid-Oost Engeland gegeven, in het midden van de 90er jaren.

[23] *R. Heindl,* Der Berufsverbrecher, Berlin 1926.

DEEL V

Berechting en straf

HOOFDSTUK I

De berechting

§ 1. *Algemeen*

Men kan het strafrecht zo abstract mogelijk willen beoefenen, steeds blijft men toch de casuïstiek nodig hebben, waaraan men zijn stof tot denken ontleent en waaraan naderhand de uitkomsten der theorie getoetst worden.

Deze casuïstiek wordt bijna uitsluitend gevormd door rechtskwesties, welke zich in foro hebben voorgedaan. Niet alle uitspraken in rechtskwesties evenwel worden voor het gebruik van de theoreticus ter publicatie aangeboden, en uit het aangebodene moet nog geselecteerd worden voor de uitsprakenverzamelingen. Natuurlijk moet deze selectie-voor-juristen voor de criminoloog een tamelijk willekeurige zijn, zoals criminologisch belangrijke zaken geenszins juridisch interessant behoeven te wezen.

Bij mijn onderzoek is mij echter gebleken, dat de bestudering van, in juridisch opzicht willekeurige, maar volgens een criminologisch criterium bijeengebrachte, dossiers in overvloed stof ook tot strafrechtsbeoefening kan opleveren. Geredelijk valt de aandacht van de criminoloog op enige juridische kwesties, welke gewoonlijk niet ter sprake komen. Het normale materiaal van de jurist namelijk bestaat uit een, reeds op schrift geprojecteerd, stuk rechtsstrijd van de eerste dagvaarding af tot de laatste uitspraak; maar èn daarvoor, èn daarna ligt nog belangrijk gebied.

Wat er vóór ligt toch kan dikwijls van belang zijn: het is de wijze, waarop men, met de delictsomschrijving voor ogen, de feiten tot klaarheid en daarna tot basis van de telastlegging maakt. Een rechtsgeding op de grondslag van een telastlegging ex art. 157 Sr. b.v. kan een zeer interessante vraag van positief recht bieden, zoals wij in de juridisch vermaard geworden Eindhovense brandstichtingszaak zagen; het juridisch gesprek zou daarin echter ook naar andere lagen kunnen reiken, waar vragen liggen als: waarom kon art. 328, zoveel duidelijker voor dit geval van verzekeringsbedrog bedoeld, niet gebruikt worden? Hetgeen, naar wij in Deel III, Hoofdstuk I, § 9, zagen, leidt tot de voor het ius constituendum belangrijke slotsom, dat dit artikel wegens bewijsmoeilijkheden algemeen gemeden wordt.

Wat na de laatste uitspraak komt is altijd van groot belang. Elke theorie over de straf en haar functies blijft steriel, als zij niet blijkt te zijn ontstaan uit de werkelijkheid der strafpractijken.

Mijn materiaal van strafzaken schonk mij de overtuiging, dat dossiers nog andere stof voor materiële en formele strafrechtsbeoefening opleveren, dan de jurisprudentieverzamelingen alleen ons bieden. In het hierna volgende zal ik echter slechts enkele van deze kwesties, voorzover zij voor mijn onderwerp van belang waren, aanroeren.

§ 2. *Vervolging*

Na de Oyense zaak, die in Maart 1935 voor het eerst voor de Arrondissementsrechtbank te 's Hertogenbosch dient, komt op 14 October van dat jaar al de eerste rol met resultaten van de zuivering, met 5 verdachten. Op 17 October staan alweer 7 andere verdachten terecht en tot in Juni 1936 behandelt de rechtbank als oogst van de round up 51 der ± 300 opgehelderde zaken, met in totaal 155 daders, uitlokkers, medeplichtigen en helers, zijnde 70 verschillende personen. De eerste 11 grote zittingen worden nog in 1935 gehouden; de overige rest, veelal aangehouden zaken, werden in 1936 in 8 zittingen behandeld. Het is een voortvarende vervolging geweest.

Hier volgen de daders, berecht wegens de te noemen zaken, met de straffen:

P-nr		C-nr	straf in jaren en maanden
68	Bongers	51	2;6
3	Gijs Bron	61	7;6
1	Jaap Bron	61	10
5	Jerina Bron	11	3
6	Kees Bron	6+8	8
4	Koosje Bron	40+54+59	14
2	Wim Bron	45	15
	Wim Bron	58	1;6
	Wim Bron	64	1;6
26	Bunzel	66	—
60	Cieremans	30	2
7	Daamen	52	5
32	van Duisburg	27+28	1
—	Gannef	40+54	6
34	Groot	7	2;6
37	Hesselink	43	2;6
38	Hoek	58+61	12
	Hoek	64	0;10
39	Hoogeveen	55	1
31	Gerrit Hooy	4	4
30	Puck Hooy	50	3
29	Willem Hooy	3	—
61	Hoppe	3	—
40	Hornikx	2	—
65	Kant	$47^{2+3+5}+49$	3;6
41	Kever	12	2;6
42	F. Kop	13	1
43	Godfried Kop	61	2
15	Joh. Kop	13	4
	Joh. Kop	65	6
69	van Loenen	42	7
—	van Luyn	72	0
44	van de Maes	39	5
45	Petrus Mak	33	10
	Petrus Mak	58	8
46	Martens	53	3
18	Ant. te Mortel	58+61	6
17	Joh. te Mortel	44+46+68	10
71	Mar. te Mortel	17+19	5
14	Corn. v. Nispen	52	4
11	Jac. v. Nispen	6	1
	Jac. v. Nispen	35	—
	Jac. v. Nispen	32	6
12	Joh. v. Nispen	3	8
13	Leo v. Nispen	50	3
47	Noest	44+46+68	10
48	Corn. v. Oers	22+27+28	1;6
49	W. v. Oers	67	1
66	Oogt	12	6
62	v. Overbeek	31	2;6
59	Klaartje Pruul	71	3;6
24	Pijnenborg	35	—
	Pijnenborg	40+54+59	14
50	Ronde	56	1;6
9	Driek Sossen	3	8
	Driek Sossen	50	2
10	Jan Sossen	56	1
8	Toon Sossen	10	10
	Toon Sossen	13	5;6
51	Schram	16	6
20	Chr. Schroeder	65	1;6
21	Joep Schroeder	65	6
22	Mar. Schroeder	16	6
	Mar. Schroeder	52	2
23	Serv. Schroeder	55	2
—	Sneu	8	0;2
28	Adrian. Stel	16	3
25	Georg. Stel	12	2
	Georg. Stel	13	5
27	Lamb. Stel	13	2
—	Ger. de Stoppelaer	13	2
70	A. de Stoppelaer	43	2
64	Verbunt	20	1;6
—	Vermeulen	70	1
52	Vestdik	53	1
54	Vlies	22	0;9
—	Vloer	60	0;6
56	Winkel	38	1;6
57	Worm	67	1
55	Westerhuis	32	3
58	van Zaayen	4	4
63	Zuithoff	62	1

Het is moeilijk vast te stellen, welk gedeelte deze vervolgde zaken vormen van alle opgehelderde. Een oppervlakkige telling levert ± 300 opgehelderde zaken op. Van sommigen der criminelen die tot bekentenis kwamen lijkt het geheugen wel betrouwbaar; Toon Sossen bekent tenslotte een 50-tal misdrijven en Jac. v. Nispen 37. Van andere criminelen is het geheugen niet toereikend zelfs voor een schatting van de gepleegde misdadigheid. Een deel der delinquenten, juist de zwaarste beroeps- en gewoontemisdadigers als Jaap en Kees en Koosje Bron en Kant, bleven tot het bittere einde alles ontkennen, zelfs de misdrijven waarvoor zij onder een overvloed van bewijsmateriaal werden veroordeeld. Men mag echter aannemen, dat een groot deel der 1480 geconstateerde misdrijven van sector IV door onze groep van 71 na de round up berechte criminelen gepleegd is.

Als dus blijkbaar lang niet alle zaken vervolgd zijn, rijst de vraag welke principes of omstandigheden voor de selectie beslissend zijn geweest.

In de eerste plaats vond ik een geval van toepassing van het „non bis in idem"-beginsel, C 56; deze zaak toont ongegeneerd aan, hoe dit veelbesproken en hardnekkig verdedigde rechtsbeginsel in de practijk soms funest werkt. Gans was in 1934 al verdacht, stond terecht, er werd 1 jaar en 6 mnd gevangenisstraf tegen hem gevorderd, maar hij werd wegens gebrek aan bewijs vrijgesproken. Twee jaren later komt ook deze zaak boven water; de daders, Gans incluis, bekennen alles. Echter alleen de anderen worden vervolgd, hèm redt het „non bis in idem"-beginsel. Zulk een feit pleit voor een inperking van dit beginsel althans in die gevallen waarin naderhand een bekentenis wordt afgelegd. Het is eigenlijk onevenwichtig, dat een novum wèl tengunste van een veroordeelde revisie kan betekenen, maar nooit herziening ten laste van een ten onrechte vrijgesprokene...

Een interessant geval van overgangsrecht leverde de doodslag op van Neervoort op, gepleegd door Hornikx (C 2). Hierin werd de mogelijkheid om te kunnen vervolgen tot in hoogste instantie betwist, maar tenslotte aanwezig verklaard.

Het feit was gepleegd in Dec. 1925; in dezelfde maand nog had de O.v.J. rechtsingang en instructie tegen vier personen gevorderd, waaronder zich later niet de dader bleek te bevinden. Twee van deze oorspronkelijk verdachten waren al eerder buiten vervolging gesteld, de andere twee werden door de rechtbank vrijgesproken. In 1935 komt de wederom opgerakelde zaak tot klaarheid en legt de dader een berouwvolle bekentenis af. Dán wordt ter zake van doodslag een gevangenisstraf van 8 jaren geëist, op een telastlegging van art. 289 subs. 302 Sr., en volgt niettemin, naar we zagen, vrijspraak door de rechtbank wegens gebrek aan bewijs. Het laatste is thans minder van belang dan de processuele wending die er bij de behandeling in hoger beroep komt.

De Procureur-Generaal voert reeds bij de aanvang der zitting het woord en betoogt, dat art. 226 van de Wet van 29 Juni 1925 (Stbld. 308) tot invoering van het *nieuwe* Wetboek van Strafvordering verlangt, dat de behandeling van deze zaak had moeten plaats vinden volgens het *oude* Wetboek, daar in deze zaak reeds eerder rechtsingang gevorderd was.

Het Hof gaat daarin mee en verklaart de volgens het nieuwe Wetboek ingebrachte dagvaarding van 9 Oct. 1935 van rechtswege vervallen. Zijn redenering komt hierop neer: reeds op 15 December 1925, dus vóor de inwerkingtreding van de nieuwe wet, is rechtsingang gevorderd; wel niet tegen de verdachte van thans, maar tegen andere verdachten; echter voor hetzelfde feit en dus in dezelfde zaak.[1] Volgens het Hof is dus de zaak: „de moordzaak van Neervoort", het objectieve begrip.

[1] Vgl. artt. 85 en 86 van het oude W. v. Sv. en art. 226 Invoeringswet.

Het O.M. tekent, ondanks zijn stellingneming overeenkomstig de uitspraak van het Hof, cassatie aan, om het juridische belang van de zaak dus. De Hooge Raad [2]) vernietigt dan het bestreden arrest op grond van verkeerde toepassing van art. 226. Van een „zaak" kan, volgens de H.R., alleen worden gesproken in verband met een bepaalde persoon of bepaalde personen, die de vervolging *terzake* van een strafbaar feit betreft. In deze zaak, die aldus de vervolging *van* Hornikx omvat, is nog niet een verrichting geschied, zoals bedoeld in het aangehaalde art. 226, onder *b*, i.c. rechtsingang. De H.R. grondt zijn opvatting op het in gemeld art. onder *a* vervatte, volgens hetwelk de oude wet wordt toegepast indien vóór de inwerkingtreding der Invoeringswet „voor zooveel betreft zaken waarvan de militaire rechter kennis neemt, de verwijzing naar de militaire rechter heeft plaats gehad". Welnu, dit strookt met de opvatting van de Invoeringswet Militair Straf- en Tuchtrecht, welke de volstrekte bevoegdheid van de militaire rechter, voor andere feiten dan strafbaar gesteld zijn bij het Wetboek van Militair Strafrecht, naar de *kwaliteit* van de vervolgde bepaalt. Als nu in *a* de persoon van de dader duidelijk van doorslaggevende betekenis genoemd wordt, zal *b* ook op deze wijze uitgelegd moeten worden.

Het komt de Advocaat-Generaal van Lier voor, zoals hij het uitdrukt in zijn conclusie, dat het Hof bij zijn beslissing ten onrechte de begrippen „feit" en „zaak" heeft vereenzelvigd; het in 1935 aanhangig gemaakte geding is een nieuwe „zaak" naar aanleiding van een in 1925 plaats gehad hebbend misdrijf.

De „zaak" (de zaak Hornikx dus!) wordt teruggewezen naar het Hof om op de bestaande dagvaarding, in hoger beroep verder behandeld te worden. De P.-G. vordert voor de tweede keer 3 jaren gevangenisstraf wegens zware mishandeling, maar de uitspraak is, op 28 Nov. 1936: bevestiging van het vrijsprekende vonnis van de rechtbank. Ik ontkom niet aan de indruk, dat men met deze vrijspraak de formele en materiële einden opportuun aan elkaar heeft willen knopen: de uitspraak van de Hooge Raad is geëerbiedigd, maar verdachte, met wie in foro wel wat lang omgesleept moest worden, wordt niet gestraft.

§ 3. *Opportuniteitsbeginsel*

De belangrijkste oorzaak van de discrepantie tussen gepleegde en berechte criminaliteit ligt in de toepassing van het opportuniteitsbeginsel.

Het eerste dat aan de straffenstaat kon worden opgemerkt was, dat de straffen niet altijd voor één feit werden opgelegd. Zes delinquenten kregen 1 straf voor 2 feiten, vijf 1 straf voor 3 feiten en één werd in 1 vonnis voor 4 feiten gestraft; 9 meer dan eens voor verschillende feiten en 61 maal voor 1 feit. Bij nadere beschouwing van deze laatste gevallen blijkt, dat hier slechts bij uitzondering ook maar één feit per dader tot klaarheid was gebracht bij de round up, of daarvoor; gewoonlijk véél meer. Het O.M. blijkt dus voor de berechting veelal één feit uit meer gekozen te hebben. Dit doet eerst de vraag naar de betekenis van het strafbare feit stellen.

Wij hebben te maken met feiten en met daders. Een begrijpelijke neiging om zich nog met de begripsbepaling van het strafbare feit bezig te houden zal de criminoloog toch moeten onderdrukken, meen ik met *Vrij*. „Dat is wel niet anders dan het werk van het Recht nog eens overdoen. Waar in het Recht zoveel langer en drukker aan een delictsbegrip gefundeerd en gemodelleerd is, lijkt het raadzaam, de vrucht van eeuwen wetenschap niet te versmaden, doch de andere

[2] Arrest 29 Juni 1936, N.J. 1937 no. 10; zie de noot van Pompe.

weg te verkiezen: beginnen met overneming van het misdaadbegrip uit het Recht; niet uit onmacht of gemakzucht of juristengewoonte, maar om, zich plaatsend op de grondslag van het daar bereikte, vandaaruit zônes te zoeken, waar de aan het misdaadbegrip te trekken grens zich van die voor het Strafrecht moet verwijderen, en die grens daardoor van punt tot punt zuiverder te stellen dan de Criminologie bij zelfstandiger opzet zou vermogen te treffen. Want de Criminologie recipieert dat begrip uit het Strafrecht slechts als uitgangspunt, teneinde daaraan voor haar doel vóórt te vormen." [3]

Deze aansluiting aan het strafrecht wil dus nog geenszins zeggen, dat de criminoloog zich nu ook bindt aan de rechterlijke uitspraak en alleen datgene misdrijf noemt, wat door een rechterlijk gewijsde aldus is gekwalificeerd. Anders dan het strafrecht, houdt de criminologie zich desnoods ook bezig met het delict zonder dader; ook veroorlooft zij zich soms b.v. een bepaald feit doodslag te noemen, als de rechter niet meer kon zeggen dan mishandeling. In de zoëven genoemde C 2 bijvoorbeeld. Wij hebben hier te maken met een eenvoudige doodslag en met een dader die bekent, ook al wordt primair meer en subsidiair minder telastgelegd en volgt na een veelbewogen processuele gang van zaken vrijspraak.

Iedere jurist die zich voor de zaak interesseert, moet zich, evenals de rechter die op die grondslag beraadslaagt, strikt aan de telastlegging houden. Het subsidiair telastgelegde (art. 302, eerste en tweede lid Sr.) gemakshalve buiten beschouwing latende (ook hiervan wordt vrijgesproken), bepalen wij ons tot het primaire, het misdrijf van art. 289 Sr..

Met art. 350 Sv. in de hand mogen wij aannemen, dat de rechtbank in haar beraadslaging tot de strafbaarheid van de dader, in strikte zin, niet is toegekomen, maar b.v. wegens het ontbreken van het bestanddeel van de voorbedachte raad reeds geen moord wegens het ontbreken van andere bestanddelen geen doodslag (het vonnis geeft hieromtrent geen redenen op) en in het geheel dus geen strafbaar feit erkent.

De criminoloog echter ziet het lichaam van de verslagene, leest het sectieverslag en andere getuigenverklaringen, hoort de onder tranen afgelegde bekentenis van de dader en verkiest het voorgevallene als een strafbaar feit te beschouwen, met alle eerbied voor het rechterlijke oordeel. En wel met name als een doodslag, wederom met alle respect voor de kwalificatie, die het O.M. voor ogen stond, toen het dagvaardde. In al zulke gevallen die wij ontmoetten, waarin vrijspraak plaats gehad heeft en nochtans naderhand bekentenis afgelegd werd bij de round up, is de belangstelling van de jurist voor het strafbare feit door het „non bis in idem"-beginsel verdwenen; die van de criminoloog bleef even groot.

Het crimen dus waarin de criminoloog belang stelt is: een gedraging door een wettelijke bepaling als strafbaar omschreven, waardoor het slachtoffer zich getroffen en de rechtsorde zich aangevallen voelt, zonder voorshandse belangstelling voor latere rechterlijke visie. De rechtswetenschap staat achter het gebeuren en is in staat het comlex feit-dader in rust te analyseren ten behoeve van de waardering der verschillende bestanddelen. De criminoloog heeft echter minder belangstelling voor de structuur van het delict, maar staat „verstehend zur Seite und schaut was sich zeigt". [4] Met deze formule van van der Leeuw zij aangeduid dat de criminoloog allereerst phenomenologisch tewerk moet gaan: maar er is nog een element in de belangstelling van de criminoloog, dat in deze naamgeving

[3] *M. P. Vrij*, Eenige kanten van het object der criminologie, p. 143.

[4] Vgl. *G. v .d. Leeuw*, Phänomenologie der Religion, in par. 107: „Phänomen und Phänomenologie".

geen recht ervaart. Er is behalve het ding, dat zich openbaart, ook nog de mens aan wie het zich vertoont. De criminoloog nu zou het criminele gebeuren niet volledig leren kennen, als hij het niet ervoer met de gevoeligheid van de er door geraakte, dus van het slachtoffer in enge zin en ook van de Maatschappij.

Wij blijven met dit uitgangspunt grote verschillen zien in de beschouwingswijzen van jurist en criminoloog. Ziet de jurist feit en dader tegelijkertijd, in één functioneel complex (waarin het feit een functie is van de dader en de dader van het feit), de criminoloog ondervindt allereerst het feit, dat vanzelf zijn aandacht gaat vragen voor de dader.

Men kan in de strafrechtelijke dogmatiek niet spreken van voorkeur voor of meer aandacht besteed aan een van beide componenten, omdat deze op de wijze van communicerende vaten samen in één functioneel verband bestaan. In de criminologie kunnen feit en persoon onafhankelijk van elkaar worden besproken; een omstandigheid, welke hier en daar, nu en dan, de misplaatste strijd veroorzaakte, of de misdaad dan wel de misdadiger haar object is [5]. Het alternatief moet dus worden verworpen, maar wel is mijn vaste overtuiging, dat in de criminologie alles tenslotte moet uitgaan naar de dader, nadat het feit deze a.h.w. geïntroduceerd heeft.

Op gevaar af reeds thans in de bespreking van het strafdoel te verzeilen — een onderwerp dat, systematisch, later besproken dient te worden — moet hier reeds gevraagd worden of het de bedoeling is dat de rechter de dader of het feit berecht. De rechtsorde onderscheidt deze twee mogelijkheden zeer zeker. De pers pleegt in gevallen waarin X door Y vermoord is, twee perioden van belangstelling te hebben. Eén na de ontdekking van het misdrijf; dit misdrijf heet dan, naar de verslagene: de moordzaak X, en één bij de berechting van de zaak, die dan meestal heet: de zaak Y, naar de dader. In het besproken geval van overgangsrecht zagen wij, dat de rechterlijke macht niet eensgezind was, al werd de opvatting, dat een strafzaak in de eerste plaats de zaak tegen een persoon is, gecanoniseerd.

Het uitgangspunt van het O.M. blijkt in het algemeen een standpunt van strikt daderstrafrecht te zijn; het gaat er niet om, dat elk objectieve feit berecht wordt; met behulp ook van slechts enkele der voorhanden strafbare feiten kan het de dader het globaal toegedachte aantal jaren vrijheidsstraf doen toekomen en dit acht het voldoende. Zo krijgt Jacobus van Nispen voor 2 van zijn 37 misdrijven 1 + 6 jaren gevangenisstraf en daarmee is „de zaak van Nispen" behandeld. Maar ook de 35 andere „zaken"? En is dat juist, ook ten aanzien van de slachtoffers? Bij de berechting treedt de Rechterlijke macht, een orgaan van de rechtsorde, niet alleen voor deze op, maar daarbij nog in het bijzonder als een soort trustee van het getroffen en recht verlangende individu; daartoe is in de artt. 7 tot en met 10 Sv. aan het O.M. opdracht verleend. Men mag aannemen dat het die taak ook vervult, en alleen van vervolging afziet op grond van art. 167, 2e lid, als het recht van de belanghebbende aan het algemene belang behoort te worden opgeofferd. Eén blik op de criminele staten bewijst echter, dat gevallen als het genoemde regel zijn. Ook Toon Sossen wordt slechts vervolgd voor 2 van de 50 misdrijven die hij tenslotte bekent. Toetsing van het gezamenlijke materiaal uit sector IV laat het volgende zien: het omvat 73 zaken [6] met 228 daders, medeplichtigen en uitlok-

[5] Vgl. hierover *van Bemmelen*, in Hoofdstuk I van zijn Algemeen gedeelte, *Vrij* in het hierboven genoemde artikel, p. 137, en wederom *van Bemmelen* in noot 1 op p. 20 van zijn nieuwe druk.

[6] Zaken van inmiddels overleden daders, zaken waarvan de daders niet uitsluitend Osse criminelen zijn en enkele voorkomende zaken van gewoonteheling zijn hierbij niet meegeteld.

kers; „berecht" zijn 56 zaken met 178 daders, maar waarvan slechts 114 daders werden „berecht". De niet berechte daders traden bijna steeds wel op in het proces, maar dan als getuige.

Het O.M. maakt dus wel zeer duidelijk gebruik van het opportuniteitsbeginsel, krachtens hetwelk het *op gronden aan het algemeen belang ontleend* (maar dan ook alléén; het woordje „ook" in het overeenkomstige artikel 242 Sv. maakt volgens Blok-Besier geen verschil) van vervolging kan afzien. De zeer positieve eis echter van de aanwezigheid van een grond en van het algemene belang blijkt bij de berechtingen in ons onderzoek algemeen tot een selectieprincipe, dat is een omkering, verzwakt. Men doet, alsof er in het 2e lid van art. 167 staat, dat sepôt alleen *niet* zou zijn toegelaten indien het algemene belang zich daartegen zou verzetten.

Vertrouwd geraakt met deze algemene vervolgingstactiek, berustend op een subjectieve opvatting, een van dader-berechting, is men bijna geschokt als men soms, zeer weinig principieel, toch de daad-berechting, een strikt objectieve opvatting, aantreft. Zo in het geval van Duisburg.

Van Duisburg is in 1933 voor 3 misdrijven uit zijn criminele periode (op 17- en 18-jarige leeftijd) tot gevangenisstraf veroordeeld. Hij komt in 1935 weer vrij en lijkt behoorlijk gereclasseerd, maar nu wordt bij de round up zijn aandeel bekend in andere misdrijven uit dezelfde periode. Precies zo gaat het Cornelius van Oers: in reclassering zijnde wordt hij voor later ontdekt oud zeer opnieuw gevangen gezet. Wat nu? Als het om feiten ging, de inbraken daar en daar, zou nieuwe detinering een pijnlijke noodzaak zijn, ongeacht de stand van 's mans reclassering. Ging het echter in de eerste plaats om de delinquent van Duisburg, dan zou men kunnen overwegen dat wel voldoende was afgewerkt met deze, immers terzake van een drietal in zijn criminele 1e periode gepleegde feiten wel gecorrigeerde jonge dief. Thans heeft het O.M. helaas blijkbaar de eerste opvatting gehuldigd.

Niet alleen brengt de omstandigheid dat het O.M. zich onzeker toont onzekerheid teweeg; daarnaast geschiedt, als het O.M. nu eens een principe van feitstrafrecht en dan weer een dader-strafrecht huldigt, vaak onrecht aan belanghebbenden. Dat het aan de gemeenschap overgedragen privé-vergeldingsrecht door haar op willekeurige wijze *niet* gebruikt wordt, zal n.l. niet iedere rechtsgenoot bevredigen. Bovendien mist hij de gelegenheid van de artt. 332-337 Sv. gebruik te maken, om op gemakkelijke wijze schadevergoeding te vorderen door zich als benadeelde partij in het strafgeding te voegen.

Het is mij bekend, dat gedupeerden die in 1935 tot hun verheugenis in de krant gelezen hadden dat de daders van een bij hen gepleegde overval deze hadden bekend, in de maanden daarna de bladen tevergeefs naar *hun* zaak afzochten. Van 30 slachtoffers („belanghebbenden" dus), die ik in 1946 nog eens polsen kon, bleken er 8 getuige te zijn geweest bij de berechting van „hun" zaak. De 22 anderen niet; zij geloofden niet, dat hun zaak ooit berecht was (terecht, omdat anders stellig hun getuigenis gevraagd zou zijn). Op mijn vraag, of zij dit juist achtten, kreeg ik van geen der 22 een „ja" of een „nee" tot antwoord. De antwoorden varieerden tussen „hierover kan ik niet oordelen" tot „of ik het juist vind of niet, wij hebben toch niets te zeggen" (antwoord van een slachtoffer van straatroof).

Tenslotte nog de vraag naar de rol, die het opportuniteitsbeginsel zou kunnen spelen in de privilegiëring van bijna verjaarde gevallen. Ook daar zal soms de opportuniteit voor vervolging niet meer aanwezig geacht worden. Maar als wèl vervolgd wordt, is het dan een zaak van de rechter om in zijn straftoemeting ex

opportunitate rekening te houden met de gevorderdheid van de verjaringstermijn?

Het recht tot strafvordering b.v. tegen Hornikx, die zijn doodslag pleegde op 5 Dec. 1925, was op 9 Oct. 1935, toen hem zijn dagvaarding, de eerste daad van vervolging, werd betekend, gezien de verjaringstermijn voor zijn misdrijf, die volgens art. 70, 3e lid, Sr. 12 jaren bedraagt, op nog geen 2 jaar na verjaard. De termijn binnen welke het recht tot strafvordering bestond, was voor 83 % verstreken. Behoort nu wel tot op de expiratiedatum (waarna dus géén vervolging meer mogelijk is) de volle strafmaat gevorderd te worden?

De zaak is nog gecompliceerder, indien de verdachte bij het begaan van het feit nog pas kort de leeftijd van 18 jaren zou hebben bereikt. Vóór het bereiken van deze leeftijd wordt de termijn van 12 jaren nog met een derde ingekort (art. 70, 2de lid). Het uiterste geval zou zijn iemand, die het misdrijf pleegde één dag nadat hij 18 jaren oud werd en tegen wie de eerste daad van vervolging één dag voor het verstrijken van de verjaringstermijn zou geschieden. Had hij het misdrijf 2 dagen eerder gepleegd, dan zou, in het geval Hornikx, de verjaring al gedurende 2 jaren een feit zijn geweest!

§ 4. *Voorarrest*

„Het bevel tot bewaring wordt alleen gegeven, indien ernstige bezwaren tegen den verdachte zijn gerezen en tevens uit bepaalde omstandigheden blijkt van het bestaan van gevaar voor vlucht of van eene gewichtige reden van maatschappelijke veiligheid, welke de onverwijlde vrijheidsbeneming vordert"; aldus art. 64, lid 1, Sv.. Het tweede lid van art. 78 schrijft verder voor dat, behalve het strafbare feit, ook de grond der uitvaardiging van een bevel tot voorlopige hechtenis of tot verlenging daarvan en de bepaalde omstandigheden die tot het aannemen van die grond hebben geleid *zo nauwkeurig mogelijk* moeten worden omschreven.

Er zullen weinig wetsartikelen te vinden zijn, waarmee zo de hand gelicht wordt als deze. In bijna alle gevallen van voorlopige hechtenis in de Osse zaken werd op het desbetreffende formulier als grond daarvoor „vrees voor herhaling" ingevuld, terwijl die vrees in de periode tussen round up en berechting in het algemeen toch reeds nauwelijks reëel mocht heten en in vele bijzondere gevallen beslist niet reëel was. Behalve in onderstaand geval vond ik slechts één keer de gewichtige reden „vrees voor herhaling" nader gemotiveerd: „waar hij herhaaldelijk met beruchte Ossenaren omgaat"; hierbij worde opgemerkt, dat de beruchte Ossenaren dan practisch allemaal reeds gedetineerd zijn (C 31). Eén keer is er vrees voor herhaling én vlucht (C 20), 2 keer „vrees voor vlucht en collusie" (C 10 en 42) en 1 keer (C 72) heeft de vordering de reden: „de ernst van het feit, gevaar voor collusie, vrees voor vlucht, want verdachte staat zeer ongunstig bekend", waarop de bewaring echter rustig bevolen wordt op grond van „vrees voor herhaling"; overigens is het louter „vrees voor herhaling" bij de bewaringsbevelen, of het nu een doodslag of een verzekeringsbrandstichting betreft.

Hoe onnadenkend een processueel werkstuk soms vervaardigd wordt, moge blijken uit de wijze waarop de bewaring gevorderd werd in het geval Zuithoff. De gewichtige reden van maatschappelijke veiligheid heet hier „vrees voor herhaling, omdat verdachte behoort tot de Osse bende en heeft in ieder geval met Mak en Noest ook elders ingebroken." Afgezien van het slechte Nederlands (de zin dérailleert geheel en al in een z.g. „tante Betje" en in plaats van „ieder" had „elk" moeten staan), worde van deze voor de verdachte zo belangrijke volzin opgemerkt hoe onwaar en onlogisch de inhoud is:

1. verdachte behoorde niet tot de „Osse bende";
2. deze „bende" was toen toch al onschadelijk gemaakt;
3. Mak en Noest, met name, zaten allang vast;
4. „elders ingebroken" is niet strikt waar; hij heeft eerder eens op de uitkijk gestaan.

Men vraagt zich af, waarom zich nimmer een raadsman tegen deze, in de meeste gevallen betwistbare, gronden voor preventieve hechtenis verzet heeft; zoals men zich trouwens afvraagt, hoe het komt dat de advocaten dikwijls zo weinig werk maakten van het vele processuele voorwerk vóór de zitting.

Bijna beschamend is het te constateren, dat de opsporingsambtenaren zich in dezen aanzienlijk consciëntieuzer gedragen dan de rechterlijke ambtenaren. Voor de inverzekeringstelling en de verlenging daarvan biedt art. 59, tweede lid, Sv. een letterlijk gelijkluidende garantie aan de arrestant; de politie doet deze in het algemeen nauwgezet tot haar recht komen. Een der burgemeesters uit de Meierij overwoog b.v.: dat uit het door hem afgenomen verhoor gebleken was, dat er gevaar bestond voor de vlucht van verdachte en voor zijn samenspanning met andere verdachten, omdat hij een zware straf te duchten had; een en ander zou, volgens de overweging, belemmering van het onderzoek ten gevolge kunnen hebben. Een dergelijke overweging van een hulpofficier is, wat de wetgever zich heeft voorgesteld, en geeft verdachte en zijn advocaat tenminste houvast. In precies dezelfde zaak echter, en met dit goede voorbeeld voor ogen, vordert de Officier, als de termijn voor inverzekeringstelling verstreken is, weer bewaring op de stereotiepe grond van „vrees voor herhaling", die in de betreffende zaak echter beslist uitgesloten geacht kon worden.

In processuele werkzaamheid blijkt het werken met schablonen zeer gevaarlijk te zijn, maar er is hier meer in het spel dan een verstarring in routine alleen. De redenen voor deze handlichting met de bepalingen omtrent het voorarrest zijn namelijk duidelijk. Niemand ducht, in de meeste gevallen, werkelijk herhaling van de gepleegde feiten. Men vreest wèl een collusie, een samenspreking met mededaders, echter niet in de zaak van deze voorlopig gedetineerde, hetgeen een reden voor voorlopige hechtenis zou mogen zijn, maar in de zaken tegen nog niet bekende of aangehouden maar ontkennende verdachten in ándere zaken! De voorlopig gedetineerde pleegt in Nederland, in strijd met zijn wettelijke waarborgen, rustig in voorarrest te worden gehouden als men dit nodig acht om de opsporing van een derde te doen slagen! De voorlopige hechtenis is zo, in vele gevallen, een onwettige gijzeling van een getuige. Men meent dit te mogen doen, als de te verwachten straf toch zwaarder geacht wordt, dan de tijd in voorarrest door te brengen. Ik heb dit punt met veroordeelden en voorlopig gedetineerden besproken, die deze feitelijke gijzeling in het algemeen als strikt onrechtvaardig, als een inbreuk op de spelregels van het proces gevoelden. Even schadelijk is, dat deze practijk het goed timen der berechting van de delinquent in gevaar brengt.

§ 5. *Dagvaarding*

„De dagvaarding behelst eene opgave van het feit dat te laste wordt gelegd, met vermelding omstreeks welken tijd en waar ter plaatse het begaan zou zijn; alles op straffe van nietigheid.

Zij behelst tevens de vermelding van de omstandigheden waaronder het feit zou zijn begaan"; aldus art. 261 Sv.

Van de omstreeks 110 dagvaardingen die ik in dit onderzoek in de dossiers

aantrof, kan niet worden gezegd dat zij afwijken van de, blijkens de jurisprudentie, gebruikelijke. Indien dus opgemerkt moet worden dat zij bijna zonder uitzondering onleesbaar zijn en hoogstens de rechtsgeleerde raadslieden van verdachten zekerheid geven van wat precies telastgelegd wordt, slaat deze critiek op een algemene practijk. [7]

Een voorbeeld moge hier volgen. Tegen een vrouw werd eerst bewaring en daarna gevangenhouding gevorderd, op de overweging: „dat zij in .... 19.... te Oss opzettelijk brand in haar woning heeft gesticht met gemeen gevaar voor goederen", in deze fase van het proces inderdaad voldoende aan de zoëven genoemde eis van art. 78, lid 2, Sv., dat het strafbaar feit zo nauwkeurig mogelijk moet worden omschreven. Haar dagvaarding luidde daarna echter:

„dat zij op of omstreeks 1930 te Oss te zamen en in vereeniging met een ander persoon, althans alleen, opzettelijk brand heeft gesticht in de door haar aan de A-straat aldaar bewoonde woning, toebehoorende aan X, althans aan een ander dan aan haar verdachte, en dien anderen persoon of een hunner, door opzettelijk met dat doel over een stroozak en brandhoutjes, althans brandbare voorwerpen in die woning petroleum, althans een licht brandbare vloeistof uit te gieten, althans die voorwerpen daarin te dompelen, met het oogmerk het daarin aan te brengen vuur zich vlug te doen verspreiden en vervolgens opzettelijk daartoe vuur in aanraking te brengen met die vloeistof, althans voorwerpen, tengevolge waarvan deze alsmede die woning in brand zijn geraakt en geheel althans gedeeltelijk zijn verbrand, zulks terwijl door die brand gemeen gevaar voor goederen te duchten was voor de zich in de nabijheid bevindende woningen all es eigendom van een ander dan van haar verdachte en dien anderen persoon of een hunner, hebbende zij die brand aldus alstoen aldaar te zamen en in vereniging met dien anderen persoon althans alleen gesticht met het oogmerk om zich of een ander ten nadeele van den verzekeraar dier woning en inboedel de Brandassurantie Amsterdamsche Beurspolis wederrechtelijk te bevoordeelen;

„dat zij op of omstreeks 1930 te Oss, terwijl een ander persoon alstoen aldaar opzettelijk brand stichtte in de door haar aan de A-straat bewoonde woning eigendom van X, althans van een ander dan dien anderen persoon en haar verdachte of een hunner, door opzettelijk met dat doel vuur in aanraking te brengen met een stroozak en kachelhoutjes, althans brandbare voorwerpen in die woning tengevolge waarvan die voorwerpen en die woning in brand zijn geraakt en geheel, althans gedeeltelijk zijn verbrand terwijl door die brand gemeen gevaar voor goederen te duchten was voor de zich in die woning bevindende voorwerpen en de nabij gelegen woningen alles eigendom van een ander dan dien anderen persoon, zij verdachte die opzettelijke brandstichting waarvan gemeen gevaar voor goederen te duchten was heeft mede gepleegd, althans opzettelijk heeft uitgelokt, althans opzettelijk behulpzaam is geweest daarbij althans opzettelijk gelegenheid of middelen heeft verschaft tot het plegen daarvan door opzettelijk met dat doel op plaats en tijd voormeld petroleum, althans een licht brandbare vloeistof over een stroozak en kachelhoutjes althans voorwerpen in die woning uit te gieten of die voorwerpen daarin te dompelen, en door opzettelijk daartoe met dien anderen persoon besprekingen te houden en dezen in die door haar bewoonde woning tot het stichten van die afgesproken brandstichting toe te laten en een doek voor een raam te hangen om te voorkomen dat men van buiten iets zien kon, hebbende zij die brandstichting op wijze tijd en plaats als boven omschreven medegepleegd, opzettelijk uitgelokt, althans opzettelijk daarbij behulpzaam geweest of opzettelijk gelegenheid of middelen verschaft tot het plegen van dat misdrijf, met het oogmerk om zich of een ander ten nadeele van den verzekeraar van die woning en dien inboedel met name de Brandassurantie Amsterdamsche Beurspolis wederrechtelijk te bevoordeelen".

Alleen een jurist is in staat om er, na zorgvuldige lezing van dit palimpsest, achter te komen dat de vrouw terecht staat wegens:
1e het misdrijf van art. 157, 1°, Sr. (de z.g. „gemeengevaarlijke" brandstichting);
2e het misdrijf van art. 328 Sr. (brandstichting om de assuradeur te bedriegen);
3e het medeplegen van het misdrijf van art. 157, 1°;

[7] Het foeilelijke „alstoen" in plaats van „toen" en het duitse „bekomen" voor „ontvangen", blijken algemene dagvaardingstaal te zijn.

4e subsidiair uitlokking daarvan;
5e subsidiair medeplichtigheid daaraan;
6e het medeplegen van het misdrijf van art. 328;
7e subsidiair uitlokking daarvan;
8e subsidiair medeplichtigheid daaraan.

Het is echter, gezien de strenge eisen die de rechter aan een dagvaarding moet stellen, moeilijk korter en overzichtelijker telast te leggen. In de brandstichtingszaak Hoppe luidt het juridische verweer, dat zijn gedrag niet het telastgelegde uitlokken maar medeplichtigheid was en in hoger beroep volgt daarom vrijspraak van de man, die n.b. al éérder huizen had laten branden, en hier een volledige bekentenis afgelegd had!

Van de zaak Winkel zal ik alleen het zwakke tweede stuk van de dagvaarding overnemen (het eerste stuk betreft mededaderschap aan diefstal met braak, voldoende in omstandigheden omschreven; dan komt):

„subsidiair, indien ter zake van het bovenstaande geen veroordeeling volgt:
1e dat de anderen (a) dit misdrijf (b) alléén hebben gepleegd en dat verdachte hen daarbij opzettelijk behulpzaam is geweest en hen opzettelijk gelegenheid daartoe heeft verschaft door, toen die anderen met dit doel (c) die woning (d) binnengingen, in onderlinge afspraak buiten op de uitkijk te blijven staan om bij onraad te waarschuwen.
2e dat hij kort daarop aldaar"... enz. (dan volgt de heling, terzake waarvan de veroordeling is uitgesproken).

Op dergelijke regels valt wel het een en ander aan te merken. De telastlegging zal wel niet vallen op de toch nogal vage bepalingen (a) en (b). Erger is dat de bepaling van tijd en plaats ontbreken, omdat men de tijd en de plaats van het feit dat de „anderen" pleegden niet wel zonder meer voor déze verdachte kan bezigen; het „toen" is niet genoeg zeggend. Bovendien: wèlk doel en wèlke woning (d) zijn precies bedoeld? Hier was een herhaling toch nodig geweest om een verdachte volledige zekerheid over het telastgelegde feit te geven. Doordat de subsidiaire tenlastelegging niet weer geheel opnieuw werd opgezet werden de moeilijkheden met tijd en plaats in het 2e gedeelte („daarop", „aldaar") nog groter.

Zo'n voorbeeld is een uitzondering; gewoonlijk wordt alles herhaald wat opnieuw vermeld behoort te worden, maar dit levert dan de onleesbare dagvaardingen op, die uit één volzin van 225 woorden kunnen bestaan; eens zelfs uit 230 woorden, waar een even groot subsidiair stuk op volgde! Deze vele woorden plegen te zijn gerangschikt in bijzinnen van alle soorten en tussenzinnen die de zaak geheel versluieren. Men zou misschien willen aanvoeren, dat de dader immers zelf wel weet, waarvoor hij terecht staat; dat geldt echter alleen voor het geval de verdachte werkelijk dader is — hetgeen in rechte juist nog uitgemaakt moet worden.

§ 6. *Terechtzitting*

Het bestuderen van dossiers leert vooral ook dat deze, voor het verkrijgen van een goede indruk van hetgeen ter terechtzitting voorviel, beslist niet voldoende zijn. Eigen waarneming of een goed persverslag is nodig om het, formeel ongetwijfeld voldoende maar doodse, proces-verbaal der zitting tot leven te brengen. Van geen enkele griffier kan verlangd worden dat hij bij machte is de pen zó te voeren, dat voor hen, die zich later met de stukken moeten behelpen, wordt beschreven in hoeverre de ontkenningen, bekentenissen, herinneringen, getuigenissen en pleitredenen door verwijt, ressentiment, wraakzucht of verschoning waren

gekleurd. De griffier verbaliseert dat een verdachte op een bepaalde getuigenverklaring heeft gezegd: „De getuige lijkt mij niet wel bij het hoofd", terwijl men zich van de terechtzitting herinnert hoe de verdachte is opgesprongen, van woede uitschreeuwend: „Is die vent gek?" Ergens trof mij de levendige verslaggeving van de griffier, die de verdachte deed uitvallen: „Dát is het toppunt!"; maar zelfs zo'n consciëntieuze, letterlijke herhaling zal de psychische accenten van het gesprokene blijven missen. Misschien is dit in overeenstemming met extreme opvattingen betreffende de onpartijdigheid van de rechter, die volgens deze zo ver moet strekken, dat de verdachte een onpersoonlijk geval wordt? *Reiwald* [8] haalt in dezen Von Liszt aan: de rechter kent de misdadiger niet, en wil hem ook niet kennen, en Saldana: indien de delinquent, in plaats van voor de rechter te verschijnen, hem zijn foto en de nodige stukken toestuurde, zou dit het geding niet veranderen. Een temperamentvolle, sterk overdreven, maar in de kern niet zo dwaze schets. In Hoofdstuk II, bij de straffen, zal hierop worden teruggekomen.

Het is een algemene, zij het naar mijn weten in de vaklitteratuur zelden of niet geuite, grief van advocaten, dat „de zakelijke inhoud der verklaringen", die het proces-verbaal volgens art. 326, lid 2, Sv. moet bevatten, en de feitelijke overwegingen van het vonnis vaak op elkaar passend gemaakt worden, zij het ook dat dit zonder verkeerde bedoelingen geschiedt. Het komt zelfs voor, dat eerst het vonnis en daarna een bijpassend proces-verbaal vervaardigd wordt [9].

De verdachte kan verzoeken dat verklaringen woordelijk worden opgenomen (art. 326, 2e lid, Sv.); in mijn zaken vond ik nergens blijk, dat dit verzoek gedaan was.

De griffier mag de verklaringen niet waarderen en niet censureren. Vandaar droogweg verklaringen als in het proces-verbaal in C 18 van de zitting van het Hof: „Getuige v. K. geeft daarop een opsomming van diverse inbraken waarbij verdachte betrokken *zou zijn geweest.* Verdachte zegt, dat hij bij geen van deze inbraken tegenwoordig geweest is." Deze notulering is duidelijk genoeg: omdat het gecursiveerde erop wijst, dat het verklaarde niet op eigen waarneming berust, hebben wij hier alles behalve een „getuigenverklaring", maar slechts de waardeloze verklaring van een „getuige".

Ten slotte uit de vele uitstekende, zakelijk uitziende, merendeels getypte, verbalen een slecht voorbeeld: in een proces-verbaal vol inktvlekken, met renvooien en 37 doorhalingen waarvan geen één is geparafeerd, is in fig. 13 de verklaring van de 21ste getuige op ware grootte gefotografeerd.

Van de gebeurtenissen ter terechtzitting noteerde ik nog het volgende. In de zaak Gerrit Hooy vraagt de advocaat 3 getuigen à décharge te doen oproepen, waarvan 2 gedetineerd zijn. De voorzitter van de strafkamer vindt geen termen aan het verzoek te voldoen. De 2 gedetineerde getuigen kunnen dus niet komen; de verdachte gevoelt zich belemmerd in zijn verdediging.

Een gebruik dat ik herhaaldelijk ontmoette was het tegen elkaar laten getuigen van verdachten. Het is natuurlijk niet onwettig en soms komt men er zonder niet tot het bewijs, maar de gevangenen voelden er iets unfairs in. In C 14 worden de 6 verdachten in 2 groepen van 3 verdeeld, waarna de ene groep (met gevoegde zaken) tegen de andere kan opkomen als getuigen.

Gevoegde zaken worden soms ook gesplitst, als in C 58, opdat mededaders elkaar

[8] Die Gesellschaft und ihre Verbrecher, p. 33-34.

[9] Wat zou de verdachte moeten ondernemen, die achteraf protesteert tegen de inhoud van het proces-verbaal der zitting? Het is een authentieke acte!

zouden kunnen belasten. Dit wordt bedenkelijk. Hier krijgt de bekentenis een onaangename consequentie: men heeft dus niet alleen voor zich zelf schuld bekend, maar moet er nu ook zijn vriend en mededader aan doen geloven. Zo in C 61 met Bron en Kop tegenover Noest en te Mortel, in C 4 van Zaayen tegen Hooy. Beslist erg is, dat ontkennende verdachten in een meineedpositie werden gedrongen, door hen op te roepen als getuigen in de zaken waarin mededaders en andere deelnemers terechtstaan. Natuurlijk ontkennen zij wéér, maar thans als getuige, onder ede dus. Als het bewijs sterk genoeg is, ook zonder hun verklaring dus, worden zij met een vervolging wegens meineed bedreigd, als in C 8. Kees Bron heeft bij opsporingsonderzoek in instructie en in rechte steeds ontkend, bij de roofoverval te Dinther betrokken te zijn geweest. Maar nu wordt hij ter zitting voorgeleid als getuige in de zaak tegen de uitlokker van deze overval, Sneu. Hij handhaaft hier zijn ontkentenis. De president zegt: „Je kunt er zo wegens meineed nog een jaartje bijkrijgen", waarop Bron niet anders weet te antwoorden dan: „In Godsnaam dan maar". Ter zitting volgt inderdaad het proces-verbaal ex art. 293 Sv. terzake van meineed, maar er komt daarna geen berechting deswege. In C 45 is er proces-verbaal wegens meineed tegen Hoek en zijn broer, die niet tegen hun vriend Wim Bron willen getuigen. In C 65 trekt een getuige voor de rechtbank vroegere verklaringen tegen zijn broer (mededader) in, hoewel hij bij zijn eigen bekentenis volhardt, en ook hier volgt p.-v. wegens meineed. Ook in deze gevallen is de vervolging niet voortgezet; dat kan zijn reden vinden in de omstandigheid, dat de meineedprocedure in Nederland niet gemakkelijk slaagt, maar het is ook mogelijk dat wij slechts met loze bedreiging te doen hadden.

Opgemerkt zij nog, dat de processen-verbaal van de zittingen over dergelijke incidenten plegen te zwijgen. Contrôle van de courantenverslagen is nodig om op de hoogte te komen van complicaties als deze, die een groot deel uit kunnen maken van een emotionele zitting, maar buiten het gewone proces-verbaal gehouden worden.

Hoe voorzichtig men moet zijn met het kiezen van zijn getuigen à décharge, een algemene ervaring in strafzaken, merkte de advocaat van Hesselink, die van Kempen ten behoeve van zijn cliënt had doen oproepen voor het Hof. Zijn verklaring luidde volgens de griffier: „Verdachte stond vroeger zeer ongunstig bekend. Hij was een vechtersbaas en een dief. De laatste jaren paste hij wel wat beter op".

HOOFDSTUK II

De straffen

§ 1. *Straftoemeting en strafmotivering*

Van het vonnis is het gedeelte, dat straf oplegt of vrijspreekt, voor de veroordeelde het enige wat van belang is. Voor de juridische overwegingen heeft hij geen enkele belangstelling — dit kan, gezien de rechtstaal, van leken ook niet verlangd worden. Onverwachte uitspraken op juridische gronden verwarren en bevestigen hun overtuiging, dat de rechtsstrijd hun, die het object zijn, op de een of andere manier nauwelijks aangaat. Het Hof vernietigt een rechtbankvonnis, omdat de bewezenverklaring niet behoorlijk met redenen omkleed was; als het Hof de gehele zaak opnieuw onderzoekt, hoort het precies dezelfde getuigen; de afgelegde verklaringen stroken bijna woordelijk met de eerder afgelegde. Het verschil waarop het blijkt aan te komen is, dat de rechtbank Jac. van Nispen heeft laten verklaren: „dat verdachte hem gezegd had, dat hij op zekeren avond omstreeks dien tijd met zijn gansche gezin naar een gouden bruiloft zou gaan en dat zich dan niemand in zijn huis zou bevinden.", terwijl het arrest van het Hof de volgende verklaring van van Nispen opneemt: „dat verdachte hem gezegd had, op welken dag de woning het best in brand gestoken kon worden". De nuance laat zich door de jurist wel proeven; hij vraagt zich echter schuchter af, of het vonnis niet in stand had kunnen blijven. De veroordeelde zegt gelaten, dat hij er niets van begrijpt, maar dat het hem ook niet interesseert.

De verbazing van Hornikx, die vrijgesproken wordt nadat hij zijn doodslag eerst in tranen bekend had, is al vermeld.

De in § 2 van het vorige hoofdstuk geplaatste staat van de vervolgingen, uit de round up voortgekomen, vermeldt de straffen, die telkens in de laatste instantie werden opgelegd; samen bijna 303 jaren gevangenisstraf. Van deze uit de round up voortgekomen zaken plus de zaken van buiten de round up vallende, in Deel II, Hoofdstuk III, besproken, samen 89 zaken, vergeleek ik de in de eerste instantie geeiste en opgelegde straffen. Vervolgens heb ik van de zaken hiervan die ook in hoger beroep berecht zijn de eis O.v.J., uitspraak rechtbank, eis Procureur-Generaal en uitspraak Gerechtshof met elkaar vergeleken. Een en ander vatte ik samen in figuur 16.

Tweeërlei zij hierbij nog opgemerkt.

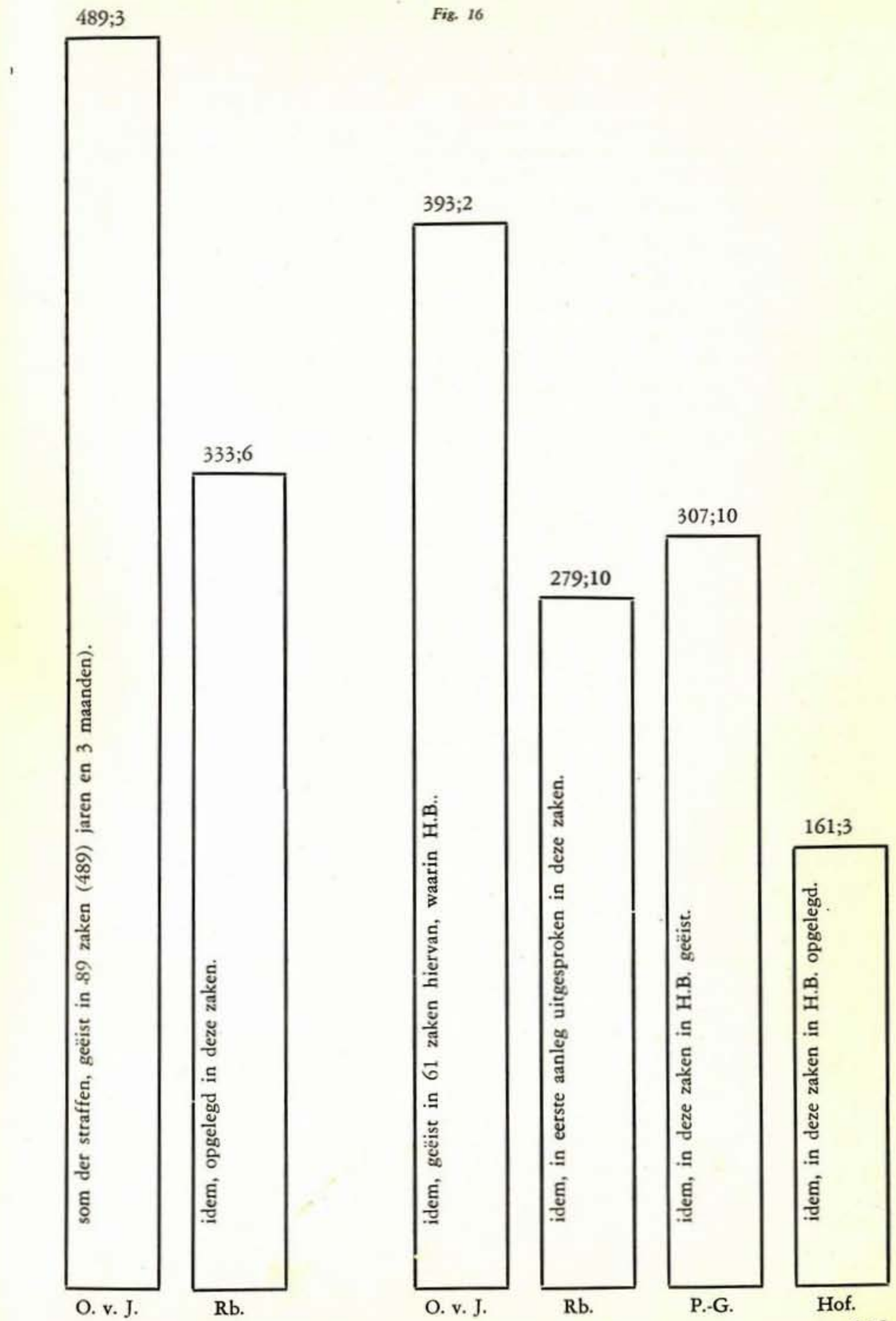
Allereerst blijkt de taxatie van de strafmaat bij de Rechter lager te zijn dan bij het O.M., en in eerste instantie beide keren lager dan in hoger beroep.

Voorts bleken de gevallen waarin met gedeelten van jaren gewerkt werd bij de Rechter twee keer zo veel te zijn als bij het O.M..

De eerste omstandigheid is algemeen bekend; „het is de eis nog maar", zegt de cipier na de zitting geruststellend tegen zijn gevangene, „daar gaat nog wel wat af". De volledige verklaring van dit overvragen door het O.M. zal een psychologisch meer toegespitste straftoemetingsstudie nog eens moeten opleveren.

Het zou mij niet verwonderen, als ook het tweede feit algemeen geconstateerd kan worden. De rechter pleegt met meer precisie straf toe te meten dan het O.M.; dit weet, dat zijn schatting nog gecorrigeerd wordt en geeft in zekere zin meer een globale aanwijzing, waar naar zijn mening de straf ongeveer behoort te liggen. Vandaar dat de rechter vaker de straf in jaren plus maanden uitdrukt dan het O.M.

Fig. 16

„Het vonnis geeft voorts de bijzondere redenen op, die de straf hebben bepaald of tot de maatregel hebben geleid", aldus art. 359, lid 4, Sv.. Lid 5 voegt er aan toe: „Alles op straffe van nietigheid".

De M. v. T. (p. 141) ziet de bedoeling van dit voorschrift als volgt: er worde meer inzicht verkregen in de beginselen, waardoor de recher zich bij de straftoemeting laat leiden; met name de verdachte behoort, in verband met zijn eventuele verdediging in hogere instanties, hieromtrent niet onkundig te zijn, en de rechtsorde moet haar rechtsgevoel kunnen toetsen aan de strafmotivering. Blok-Besier voegt er aan toe: het voorschrift dwingt de rechter zich nog zorgvuldiger dan anders het geval zou zijn geweest, rekenschap te geven van de noodzakelijkheid van de door hem gekozen straf of maatregel.

Wat er van de handhaving van dit voorschrift, dat toch „elementair in het rechtsbewustzijn des volks leeft" [1], is terechtgekomen is algemeen bekend; als de jurisprudentie eens verrast werd met een strafmotivering, werd het betreffende vonnis daarvoor de lof toegezwaaid die men voor het bijzondere en voorbeeldige pleegt te reserveren. [2] Het is gebruik geworden, dat de rechter zich met formules (gedrukt!) als de volgende van de motiveringsplicht afmaakt: „Overwegende, dat de Rechtbank, op grond van de aard van het feit, zoals die uit het onderzoek ter terechtzitting is gebleken, van oordeel is, dat aan verdachte een straf behoort te worden opgelegd, zoals hierna zal worden bepaald", enz.. Het is bekend, dat de H.R. deze motivering door „de aard van het feit" en evenzo „de ernst van het feit", „de omstandigheden waaronder het feit is gepleegd", als voldoende heeft toegelaten.

In onze zaken is ten aanzien van alle verdachten door alle instanties, d.i. in ± 180 gevallen, het hierboven eerstbedoelde imprimé gebruikt, op vier malen na, afgezien van een keer waarin in plaats van „de aard van het feit" staat „het zeer ernstige karakter van het feit". De vier keren van werkelijke strafmotivering kwamen voor bij zeer hoge straffen:

In C 40 (veroordeling van Koosje Bron en Pijnenborg tot 14 jaar) luidt de overweging: „dat verdachten, die in een betrekkelijk kort tijdsbestek niet zijn teruggeschrokken voor het plegen van dusdanige zware misdrijven als die welke thans te hunnen laste zijn bewezen verklaard, zijnde zij reeds tevoren ter zake van het plegen van soortgelijke feiten tot vrijheidsstraffen veroordeeld, behooren tot die groep van personen, tegen wie bij uitstek het de taak van den strafrechter is de maatschappij te beveiligen" ... enz..

In C 45 (veroordeling van Wim Bron, tot 15 jaar) wordt overwogen: „dat de gruwelijke wijze, waarop de verslagene door verdachte is afgeslacht, zoals deze uit het onderzoek ter terechtzitting is gebleken, de Rechtbank er toe noopt aan verdachte de zwaarste straf op te leggen, die het Wetboek van Strafrecht voor het misdrijf van doodslag toelaat".

In C 61 wordt inzake Kop rekening gehouden met: „de gruwelijke en meedoogenlooze geweldpleging op de bejaarde slachtoffers, alsmede in de misdadige gezindheid van verdachte, die daaruit en uit de cynische houding na het plegen van het misdrijf en ter terechtzitting aangenomen, spreekt". In dezelfde zaak heet het omtrent Gijs Bron: „dat enerzijds ook het vorenoverwogene voor wat betreft de gruwelijke en meedoogenlooze geweldpleging voor dezen 16-jarigen en dus nog zeer jeugdigen verdachte in volle zwaarte geldt, doch de Rechtbank er aan de andere zijde rekening mede wil houden dat het oordeel over verdachte, die

[1] *Vrij* in W. 12282, p. 8.
[2] Vgl. de aantekening van *Vrij* bij arr. H.R. 8 Dec. 1930, W. 12275.

nimmer tevoren veroordeeld werd, zoowel van het hoofd der school als van den geestelijke zijner parochie over de voorafgaande jaren gunstig luidt; Overwegende, dat de Rechtbank daarin én in de jeugd van verdachte aanleiding vindt oplegging van een maatregel te bevelen, die verdachte aan dat milieu onttrekt."

Het feit, dat de strafmotivering practisch kon verworden tot een dode formule, staat in verband met de omstandigheid, dat de twee functies, die het vonnis moet hebben, niet voldoende onderscheiden worden: die van de schuldigverklaring en die van de strafoplegging. In de eerste wordt vastgesteld, wat fout was [3], of er straf zal moeten volgen of niet; in de tweede wordt, zo nodig, de schuld geobjectiveerd, zoals in de volgende § wordt uiteengezet.

De buitengewoon belangrijke eerste functie is dermate verwaarloosd, dat ons strafvonnis min of meer gedevalueerd werd. Deze devaluatie werkte de wet wellicht in de hand. De fase, die art. 350 Sv. nog uitdrukkelijk aanduidt tussen bewezenverklaring en strafoplegging, de beraadslaging „over de strafbaarheid van den verdachte", waarin ik meer zou willen lezen dan alleen de vraag of de verdachte misschien toch soms niet-strafbaar is, missen wij in art. 359 Sv.. Daar volgt op lid 3, over de beslissing of het feit bewezen is, onmiddellijk lid 4, dat de eis van een strafmotivering stelt. De fase dus, waarin m.i. ook de verwerpelijkheid van dit bewezenverklaarde van deze dader ware te bespreken, is er ongelukkigerwijze bij ingeschoten. Wij zullen zien, dat dit aan een goede straffunctionering afbreuk en daardoor aan de veroordeelde tekort doet.

§ 2. *Straffuncties*

Als wij uit gesprekken met veroordeelden beproeven, of het strafdoel *vergelding* bereikt is, blijkt dit wel het geval, althans naar het gevoelen van de gestraften zelf. Zij hebben de oprechte overtuiging, sommigen naar billijkheid, anderen te zwaar te zijn gestraft. De gevangenisstraf wordt algemeen als een zware straf ondervonden, te zwaarder met het verstrijken der jaren. Mijn ervaringen stroken met de veel ruimere van *Sieverts* [4], die een 45-tal memoires analyseerde van lieden, die deels cellulair, deels in gemeenschap hebben gezeten. Eerst is er een kleine periode van voldoening in het weten, hoe lang de straf zal duren, en in de geestelijke activiteit, die het gewennen aan het nieuwe vordert, daarna volgt een periode van depressie; de gevangenisarbeid wordt in het begin als een weldaad gevoeld, maar later veel minder, volgens Sieverts. Dit laatste zal zo zijn, als deze arbeid al te monotoon is, maar in de gestichten van de veelal oude memoires was de arbeid economisch vrijwel doelloos en werd daardoor op de duur tot een kwelling. [5] In de nederlandse gevangenissen en met name in Leeuwarden zijn deze bezwaren echter geringer. Niettemin zegt iemand als M. Schroeder, P 16, na zijn bekentenis: „het kan me niet schelen, wat ze met me doen, maar in de gevangenis is het verschrikkelijk!"

Medische onderzoekingen zijn wel niet nodig, om het karakter van lijfstraf in de vrijheidsstraf aan te tonen. Het afsnijden van vele belangrijke mogelijkheden van

[3] Vgl. *Paul Cornil*, La peine en le crime, Rev. de droit pénal et de criminologie, XXVIII.
[4] *Rudolf Sieverts*, Die Wirkungen der Freiheitsstrafe und Untersuchungshaft auf die Psyche der Gefangenen. Phänomenologische Studien an literarischen Selbstzeugnissen ehemaliger Häftlinge, Mannheim 1929. Bij het waarderen van deze uiterst belangrijke studie dient niettemin ernstig rekening te worden gehouden met het feit, dat memoiren-schrijvers een zeer bepaalde selectie uit de gevangenisbevolking vormen.
[5] Men vergelijke in elk geval met *Dostojewski:* Aus einem Totenhause, Piper Verlag, München 1916 (2e druk).

lichamelijk leven geldt voor gevangenisstraf in haar huidige vorm voor allen gelijkelijk, maar voor hen, die het ongeluk hadden hun straf te boeten gedurende de oorlog, kwamen er koude en honger bij. Ik heb in 1943 de kost, waarmee mijn gevangenen het moesten stellen, geproefd en zo goed kunnen bevinden als destijds mogelijk was met de middelen, die de keuken van een grote inrichting ten dienste stonden. In een tijd, waarin zich geen Nederlander in conditie, soms zelfs in leven kon houden zonder enige clandestiene steun, waren de gevangenen vrijwel op hun bonnen aangewezen.[6] D lichaamsgewichten van alle gevangenen zijn sterk gedaald; Kees Bron heb ik met hongeroedeem aan beide benen uit het gesticht zien komen; Joh. te Mortel is 60 pond afgevallen en wordt met t.b.c. voorwaardelijk in vrijheid gesteld. Er zijn er, die extravoeding krijgen, en daarvan zijn er, die deze nog weer in 't geheim verhandelen tegen tabak... Dit is b.v. waarschijnlijk het noodlot van Toon Sossen geworden. Deze man, wiens advocaat voor het Hof waarschuwde, dat een lange gevangenisstraf gevaarlijk zou kunnen zijn, omdat hij in zijn jeugd tuberculeus was, heeft men niet op ruiltransacties van tabak tegen voedsel kunnen betrappen, maar men was ervan overtuigd dat zij plaats vonden. Hij gaat tenslotte zienderogen achteruit, krijgt pleuris en sterft... Deze omstandigheden van de gedetineerden maakten, dat de straf, gedurende de bezetting in werkelijkheid ondergaan, een zwaardere was dan de door de rechter, die het vonnis uitsprak, toegeschatte en voorziene. Dit moet ons tot de erkenning van de algemene subjectieve onbepaaldheid der straf brengen, want in normale omstandigheden zullen geringere verzwaringen of verlichtingen door allerlei omstandigheden de strafmaat evenzeer beïnvloeden.

Van de 65 na de round up in de gevangenis geraakte delinquenten kwamen 19 in de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden terecht. Hiervan werden 8 op medisch advies reeds binnen vijf jaren uit de cel in gemeenschap geplaatst. De klachten komen neer op: druk op de ogen, nervositeit, slapeloosheid. Een enkele prefereert de cel echter en vraagt weer teruggeplaatst te mogen worden. Wim Bron, naar hij mij zegt, omdat „je hier niks goeds leert" en omdat hij rustig werken en studeren wil. Voorts Toon Sossen, die zich, zoals wij in P 8 zagen, voor het gevangeniswezen dermate interesseert, dat hij, toen hij in Ierland werkte, daar de inrichtingen heeft bekeken, en die meent, dat het beste systeem is: werken in gemeenschap, maar voor de pauzen en de vrije uren, voor de avond en de nacht, een cel. Je moet geregeld alleen kunnen zijn. Het meer gehoorde verlangen naar privacy dus.

Bijna zonder uitzondering gevoelen de gestraften zich zwaar getroffen in de omstandigheid, dat onder hun straf ook de familie-betrekkingen lijden. De vrouw van Zuithoff blijft zwanger van een tiende kind met negen kinderen, het oudste 13 jaar oud, bijna zonder middelen achter!

Is het strafdoel van de verbetering van de delinquent ook bereikt? In dit verband is vooral aan *zedelijke verbetering* te denken. De gedachte daaraan, aan een zedelijk waarlijk betere mens, mag het ideaal blijven, het zal in wel geen enkel strafstelsel worden bereikt. De litteratuur is algemeen zeer sceptisch gestemd. „Es genügt zu konstatieren, dass einige Semester Gefängnis oder Zuchthaus die Vollendung des Berufsverbrechers mehr fördern, als jahrenlange praktische Arbeit in Freiheit", aldus *Heindl*[7]. Gevangenen zijn op den duur grootsprekerig, kinder-

[6] „Vrijwel"; de directeur Jansen, van wie het een wonder heten mag dat hij niet veel eerder door de Duitsers werd gevangen genomen dan in 1944, deed n.l. wat hij kon om zijn mensen op clandestiene wijze te helpen.

[7] P. 161.

achtig, eerzuchtig, vol nijd op elkander; het is geen goede stijl om anders dan grootdoenerig over je daden te spreken.[8]

De invloed ten kwade wordt algemeen in het bijzonder aan de in gemeenschap doorgebrachte straf toegeschreven. „Je leert hier niks goeds" is niet slechts de mening van Bron. Ook de heer Jansen, directeur van de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden, achtte het tot in de oorlog aldaar bestaande systeem van gemeenschap funest.

Het constateren van waar berouw zou misschien enige geruststelling kunnen verschaffen. Echter, het voornemen zich niet weer te vergrijpen betekent niet noodzakelijkerwijs, dat dat berouw er is. Het kan zijn grond vinden in de spijt dat de zaak verkeerd afgelopen is, om het gevolg dus, of zelfs in spijtige ergernis, de daad niet geraffineerder te hebben kunnen volbrengen, afgezien dus van het gevolg.

Wat is berouw? De opvatting van *Scheler*[9] meen ik als de meest doeltreffende hier als volgt kort te moeten karakteriseren: Berouw is het psychische leed, dat men ondervindt bij het „uitzweren" van een bepaalde schuld. Het primaire schuldgevoel wordt gevolgd door een beweging des gemoeds, gericht op een emotionele negatie, een onschadelijkmaking van dit schuldgevoel. De bestrijding van het schuldgevoel door deze beweging veroorzaakt nu, volgens Scheler, de smart van het berouw. Zoals Scheler's theorie ook wel is samengevat: het berouw doodt de levenszenuw van de schuld.[10]

Het schuldgevoel is dus primair. Dit erkent ook *Smelik,* die later echter stelt[11], dat het berouw, wanneer het volkomen ontwikkeld is, in schuldbesef overgaat. Mij lijken beide opvattingen met elkaar in strijd. Wellicht bedoelt hij met dit laatste schuldbesef de uit de concrete zonde verworven overtuiging van een integrale morele insufficiëntie, in de zin van het derde berouwtype van Piper. *Otto Piper*[12], die zijn hele evangelische ethica op het berouw grondt, onderscheidt psychisch-phenomenologisch drie typen van berouw: 1e over de concrete zonde (b.v. één doodslag), 2e over het motief (men verwijt zich zijn zondige drift) en 3e over zijn volslagen zondige aard[13], die den dader (her)ontdekt wordt aan het „medium van het concrete feit".[14]

Treft men deze berouwtypen nu in het gevang aan? De memoirenschrijvers van *Sieverts* waren voornamelijk echte politieke delinquenten, en aangezien deze in Europa in de vorige eeuw òf uit overtuiging commune delicten pleegden, òf alleen maar verboden meningen propageerden, òf slechts gevangen gehouden werden, omdat zij tot het laatste in staat geacht werden zonder het bestaan van bewezen overtredingen[15], kan hij natuurlijk weinig berouw aantreffen.

[8] Dostojewski t.a.p., p. 22.

[9] *Max Scheler*, Vom Ewigen im Menschen, in „Religiöse Erneuerung", Leipzig 1921.

[10] Dat het bestaan van berouw alleen reeds hierom vrijheid (waarvan een slecht gebruik gemaakt zou zijn) zou veronderstellen, zoals Piper, Die Grundlagen der evangelischen Ethik, Gütersloh 1928, p. 70 betoogt, is hiermee m.i. nog niet bewezen.

[11] *E. L. Smelik,* Wraak, Vergeving en Vergelding, 's Gravenhage 1941, p. 44.

[12] T. a. p., p. 87.

[13] Vgl. de eerste van Luther's 95 stellingen: Dominus Magister noster Jesus Christus dicendo, penitentiam agite, etc., omnem vitam fidelium penitentiam esse voluit.

[14] Waarschijnlijk hebben wij bij Smelik echter met een stylistische duisterheid te doen; in zijn vollediger, nieuwe boek (Vergelden en Vergeven, een theologisch-ethische studie naar aanleiding van Nietzsche's denkbeelden over schuld en straf, 's Gravenhage 1943) vinden wij de bestreden omkering niet terug.

[15] Zij pleegden op een enkele uitzondering na niet een landverraad door zich tijdens een verdedigingsoorlog aan de zijde van de vijand te scharen, zoals onze, eufemistisch zo genoemde „politieke delinquenten" in de oorlog tegen Duitsland.

Ook *Liselotte Bloem*[16], die gedurende zeven maanden als praktikante in een Zuchthaus bij Lübeck werkzaam was, vond bij haar 98 vrouwen die wegens allerlei commune delicten in voorlopige hechtenis waren, weinig berouw. Maar wellicht is in deze vroege fase van detentie ook nog weinig berouw te verwachten.[17]

Bij de Osse criminelen in het gevang meende ik eveneens slechts sporen van berouw aan te treffen, maar vroeger hadden de meesten het stellig wel gehad. Directeur Jansen drukte het op zijn kernachtige manier eens aldus uit: „die hier berouw heeft, gaat er dood aan, en ik verzeker U, dat er hier maar weinig mensen sterven."

De opvatting van Mak is typerend voor het betrekkelijk opgewekte flegma, waarop de houding van vrijwel allen berust; op mijn vraag, of hij berouw had, antwoordde hij, dat hij er zich van bewust was een groot kwaad te hebben gedaan (hij bedoelt zijn moord, C 33; al het andere verdwijnt daarbij in zijn herinnering), maar dat hij daarvoor een zware straf onderging, en wel zonder veel mopperen. „Moet ik dan nog berouw hebben ook??" Dat zijn onverschilligheid niet voorgewend is, bleek mij, toen hij nog vijf vonnissen van de Kantonrechter moest voldoen, van één gulden elk, en met de bijgekomen verhogingen. Deze bedragen nu kan hij wel van zijn uitgaanskas betalen, al is dat niet aangenaam, maar hij geeft er de voorkeur aan de vervangende hechtenis ook nog maar uit te zitten. M. i. een allerbedenkelijkst teken.

Een belangrijke vraag is het verder die hij stelde. Moet van de veroordeelde naast het ondergaan van zijn straf ook nog het blijven gevoelen van berouw verlangd worden? Ik meen deze vraag als volgt te moeten beantwoorden.

Zolang schuld gevoeld wordt en er niet geboet is, is er berouw. De gemeenschap moet door haar organen politie en justitie een tweeledige taak vervullen; niet slechts heeft zij tegenover rechtsgenoten de taak hen te beveiligen en voor hen hun rechtsstrijd te strijden, maar tegenover de overtreders heeft zij een even belangrijke, wederom tweeledige, taak:

a. Zij moet voorkomen, dat de schuld van de individu sublimeert zonder dat boete plaats heeft, zonder ethisch voordeel dus; dit moet geschieden in frenetieke vervolging, ernstige berechting en uitlopen op een duidelijke *schuldigverklaring;* deze laatste moet meer zijn dan een rechtvaardiging van de strafoplegging, maar een „ex cathedra" van de rechtsorde uitgesproken verwijt inhouden.

b. Wanneer het verwijtende vonnis het berouw tot een climax gebracht heeft, kan de veroordeelde er zich van ontlasten, doordat de schuld in een straf *geobjectiveerd* wordt; zij wordt als een last van zijn ziel afgenomen en in de realiteit van zóveel jaren gevangenisstraf voor hem neergezet, geobjectiveerd. Hij kan nu zijn dagen afturven en daarmee zijn schuld. Dostojewski zegt: de gevangene voelt zich tenslotte als iemand, die zijn schuld betaald en zich derhalve niets meer te verwijten heeft. „Tat—Strafe! Erledigt der Fall!", zo formuleert Liselotte Bloem de opvattingen van haar vrouwelijke delinquenten.[18]

Dat de gestrafte met het „tuchten" ook zijn schuld boet, lijkt mij inderdaad redelijk; van een veroordeelde mag m.i. niet nog meer verlangd worden, althans in ons recht. Over deze laatste beperking zij het volgende opgemerkt.

Allereerst is in het hierboven staande enkel nog de psychologische betekenis van het berouw aangeduid. Daarbovenuit kan het berouw ook de door Piper bedoelde

[16] Die Situation der Straferwartung in der Untersuchungshaft, Blätter für Gefängniskunde 1934, Sonderheft (diss. Hamburg).
[17] T. a. p., p. 29.
[18] T. a. p., p. 50.

integrale zonde doen zien, daardoor nopen tot behoefte aan God's vergeving en zo middel zijn om door Christus God te vinden[19]. Belangen die een wetgever niet voor ogen plegen te staan, en die de zin van ons strafstelsel dus te boven gaan. Zowel met de beperktere psychologische, als met de verderstrekkende religieuze waarde heeft het berouw beslist anti-criminogene werking, althans tijdelijk.

In de tweede plaats echter houdt ons recht ongetwijfeld het grote gevaar in, dat de objectivering in een vastgestelde straf zou kunnen voorkomen, dat het schuldgevoel volledig ontluikt en het in de smart van het berouw zijn hoogtepunt bereikt. Om dit aan te tonen, moet ik teruggrijpen naar het hiervóor behandelde.

Aan het einde van de vorige § sprak ik mijn overtuiging uit, dat het ontbreken van de strafbaar verklarende, moraliserende, terechtwijzende tussenfase in het vonnis de veroordeelde te kort doet. Als het uitgesproken is, heeft de veroordeelde nog slechts met één objectief feit te maken: dat hij zó lange tijd gevangen zal zijn. Dit is een objectivering van zijn schuld, die hem het gevoel zou kunnen geven dat hij ontslagen is van de plicht over deze ooit weer na te denken. Natuurlijk gaat dat te ver. Hij moet zelfstandig aan zijn moreel redres werken.

Om hem daartoe in staat te stellen behoort allereerst de schuldigverklaring, in de zin nu van het verwijt aan de dader, thans alleen neergelegd in de formule „dat verdachte deswege strafbaar is", met hoogstens de motivering „dat niet gebleken is van omstandigheden die zijn strafbaarheid zouden uitsluiten", juist het zwaartepunt van het vonnis te zijn.[20]

Voorts behoorde de verdachte niet slechts — op zijn verzoek! — inzage en afschrift van het vonnis te kunnen krijgen, maar dit vonnis met deze schuldigverklaring in normaal nederlands, dat ook voor anderen dan juristen gemakkelijk te verstaan is, te móeten aannemen. Ja, ik zou het in zijn cel aan de wand willen hebben.

En tenslotte, als de delinquent het liefst berouw moet hebben, opdat de strafdoelen bereikt worden, is het nóg beter de schuld in het geheel niet in een bepaalde straf te objectiveren. Een schuldigverklaring met onbepaalde straf, strafrechters, die hun ambtelijk leven verdelen tussen de rechtszaal en de gevangenis, die de veroordeelde nauwgezet blijven observeren en hem, na kortere of langere tijd, in een finale openbare zitting weer in vrijheid stellen als de schuld geboet en de dader „verbeterd" geacht kon worden, — dat is wat mij voorkomt het strafrecht alléen redelijk te kunnen maken.

Ik kom zo in het kamp van o.a. de jeugdige *Emil Kraepelin*[21]. Aangegrepen door wat hij in de gestichten ervaart, de straffen onderzoekend op hun bruikbaarheid voor de enige doelen die hij ziet: die van verbetering van de misdadiger en bescherming van de maatschappij, komt hij hier tot zijn „Lösungswort": „Fort mit dem Strafmasz!". Volledige onbepaaldheid van de eindtermijn, met nauwgezette periodieke contrôle of het strafdoel[22] al bereikt is, geldt voor hem in 1880 reeds als de eindstreep van alle penitentiaire ontwikkeling; alles, wat strafmaat is, is een restant van de vergeldingsidee, die „endgültig beseitigt" moet worden.

Met de wenselijkheid van onbeperkte strafmaat ben ik het principieel eens,

[19] Vgl. *H. Bavinck,* Gereformeerde Dogmatiek, vierde deel, 4e druk., p. 146.
[20] Dit nog eens te meer sinds het nu ten onrechte belangrijkste deel van het vonnis, n.l. dat waarin de *rechter* straf oplegt, zoveel aan kracht inboet doordat de *uitvoerende macht* V.I. toepast.
[21] Die Abschaffung des Strafmaszes. Ein Vorschlag zur Reform der heutigen Strafrechtspflege, Stuttgart 1880. Hij was toen 24 jaar oud en Irrenarzt in een gevangenis. Zijn verder publiceren ving pas ongeveer twintig jaar later aan.
[22] Enkelvoud, immers, als de misdadiger verbeterd is, is het beschermingsdoel tegelijkertijd bereikt.

maar ik moet erbij opmerken, dat zij m.i. even sterk uit vergeldingsoogpunt is te verdedigen als vanuit de genoemde uitgangspunten. De bovenvermelde waarnemingen, dat de omstandigheden het strafleed vergroten (of verminderen) kunnen, bevestigen mijn mening, dat de vergeldingsbehoefte door de vonniswijzende rechter nimmer vooruit in tijd kan worden verrekend. De rechter is, men kan dit niet zonder ontsteltenis constateren, beslist niet in staat vooruit te zien hoe zwaar de straf is die hij afweegt.

Behalve in het vonnis, ten aanzien van de schuldigverklaring en de strafoplegging daarin, is er nog een tweede verband tussen proces en straffunctie aan te wijzen, en wel t.a.v. het tempo der berechting.

Het is voor mij komen vast te staan, dat de berechting de emotionele fasen van schuldontdekking en berouw moet trachten te „timen". Dikwijls vervluchtigt het berouw sneller dan de rechterlijke molen maalt, want maar weinigen bezitten het psychische uithoudingsvermogen een diep berouw te kunnen blijven verdragen. Meestal sublimeert het na kortere of langere tijd. [23]

Wij kunnen aannemen, dat bij de round up collectief een zeker berouw ontstond of ontstaan was bij de Osse delinquenten. Door de ijver van politie en marechaussee (niet slechts heilzaam voor de veiligheid der rechtsorde, maar ook voor het geestelijk leven van de vervolgde crimineel, zoals ik boven reeds betoogde) is de delinquent weer op zijn feiten geduwd, gedwongen ook zich met een vraag naar schuld bezig te houden. Het gevolg van een te late berechting is, dat het restant van berouw, dat gefixeerd wordt in de schuldobjectivering, geringer is en minder heilzaam werkt dan bij juiste timing het geval had kunnen zijn. Juist het fixerende karakter van het strafgeding zou, indien het plaats kon vinden wanneer het berouw het diepst was, de veroordeelde het meest kunnen meegeven voor de komende eenzame jaren.

De round up is ongetwijfeld toe te schrijven aan een belangwekkende collectief-psychologische toestand onder de delinquenten. En dit verschijnsel is in de eerste plaats te danken aan het initiale succes van de politie. Nadat de eerste bres in het gesloten front geschoten is, zie Deel II, Hoofdstuk III, neemt de zekerheid, dat de politie toch wel niet zal slagen, af met elke zaak die openbaar, en iedere dader, die tot bekentenis gebracht wordt.

Uit mijn waarnemingen en reconstructies meen ik echter te moeten concluderen, dat er ook een kracht van binnenuit gewerkt heeft. Toen bedoelde druk van buitenaf groter was geworden, ontstond bij de delinquenten enerzijds zeker fatalisme omtrent de kans om de zaken bedekt te houden en anderzijds enige behoefte om de strijd op te geven. Een voor een gaf toe aan de nimmer verflauwende aandrang van de politie om, gegeven het feit dat van de gepleegde criminaliteit nu toch voldoende te bewijzen was voor zeer lange vrijheidsstraffen, meteen maar helemáál schoon schip te maken, om zodoende na het expireren van de straf in een nieuwe verhouding tot de rechtsorde te komen. Bijzonder merkwaardig is b.v. hoe iemand als Vloer, die in C 60, ouder gewoonte, onbewogen blijft ontkennen, in deze sfeer van wederzijds „begrip" terechtkomt. Hij wordt op een goede dag uit het Huis van Bewaring voor de Kantonrechter geleid om voor een kleine overtreding berecht te worden. Deze berechting vindt zo redelijk plaats, zonder dat Vloer zich met hand en tand tegen een tegenstander behoeft te verdedigen, dat hij op de terugweg vraagt hem nu maar meteen naar de M te brengen, omdat hij nu

[23] Wel zeer duidelijk werd dit in de Bijzondere Rechtspleging openbaar; het verschil tussen het schuldbewustzijn van de politieke delinquenten in 1945 en in 1948 is onmetelijk; een goed getimede berechting had hier veel kunnen redden.

wel alles wil bekennen. Het is, alsof een oude strijd verzoend is. Een criminele minderheid heeft zich overgeleverd aan de gemeenschap, waartegen zij in oppositie was. „Vroeger was het als het ware een persoonlijke vijandschap, die de politie tegen ons had, maar na de bekentenissen was het Jan en Piet voor en na; wil je een sinaasappel? kan ik nog iets voor je doen? enzovoort," aldus Mak. „Wij hadden het gevoel, dat de politie nu zelf inzag, dat zij zich óók niet juist gedragen had." Een ander vertelt, dat inspecteur van K. bij hem in de cel komt praten en toegeeft nu in te zien, dat de politie eigenlijk niet goed gedaan heeft hun het werken onmogelijk te maken. Er is in de bekentenissen-roes onmiskenbaar een do-ut-des element, het is gedeeltelijk een wederzijdse verzoening.

Het is noodzakelijk dit element te erkennen, om zich bij mogelijke latere terugval af te vragen, of de „andere kant" zich loyaal gehouden heeft. Ik moest in de gevangenis namelijk verwijten aanhoren, die hierop neerkwamen: „In 1935 was alles heel lief en aardig. Men zou ervoor zorgen, dat wij werk kregen, als wij weer vrij zouden zijn, enzovoorts, maar kijk eens naar die en die. Ze *zijn* vrij en ze schrijven ons, dat er niets van terecht gekomen is. Niemand kijkt naar ze om. Sommigen hebben nóg geen werk."

Wij zien trouwens, dat de ban van goede wil al eerder enigszins gebroken wordt. Bij de eerste berechting zijn er al weer enigen, die ontkennen, hoewel zij tegen politie en rechter-commissaris open kaart speelden; bij de volgende berechtingen (na aanhoudingen der behandeling en in hogere instanties) komen telkens weer meer verdachten op hun aanvankelijk afgelegde verklaringen terug, zie de zaken C 2 (twee gevallen), C 4 (drie gevallen), C 7, C 35, C 45, C 55, C 64, C 65 en C 67. Vooral, als zij hun belastend getuigenis voor de rechter moeten bevestigen tegen de enkele kameraden, die halsstarrig bleven, is het, of het oude front zich weer gaat herstellen.

Als de tijd, in voorarrest doorgebracht, nadat het bestaan van berouw aannemelijk geworden is, nog langer duurt, zal er tweeërlei kunnen gebeuren: ten eerste zal dit berouw vervluchtigen en ten tweede zal de delinquent, verontrust en telang in spanning gehouden, zodanig gekweld worden door de onzekerheid, dat zijn emotionele, verwijtende gemoedsbeweging zich langzamerhand opnieuw tegen de maatschappij gaat keren; dat wil dus zeggen: van zichzelf af. De berechting kan zo laat komen, dat alle kansen op een fixering van enig heilzaam berouw verstreken zijn.

De Osse delinquenten beklaagden zich bijna zonder uitzondering over een te lange tijdsduur tussen arrestatie en einduitspraak. [24] Dze tijdsduren waren echter voor de nederlandse strafpractijk niet overmatig. Sinds de aanhouding verstreken tot de uitspraak in eerste instantie gemiddeld 22.8 weken, en in de zaken waarin hoger beroep werd ingesteld, tot de laatste uitspraak gemiddeld 42.8 weken. Hierbij moet in aanmerking worden genomen, dat de het eerst opgerolde zaken zeer veel langere voorarresten hadden dan de latere, tengevolge van de practijk der „gijzeling" in de vorm van preventieve hechtenis, waarover ik in § 4 van Hoofdstuk I sprak.

Toen geheel het complex opgerold was volgde de berechting zeer spoedig.

Tot zover de werking van het enkele feit der vrijheidsstraf op de gevangenen.

Werd er nu echter tijdens de tenuitvoerlegging iets positiefs gedaan om de verbetering te bevorderen? Werden zij in de beoogde zedelijke verbetering nog enigermate opzettelijk gesteund? Ik moet mij hierna bepalen tot de waarnemingen van negentien Ossenaren die tezelfder tijd te Leeuwarden hun straftijd doorbrachten.

[24] Vgl. de overeenkomstige bevindingen van *Liselotte Bloem*, p. 76.

Slechts enkelen van deze 19 gedetineerden practiseerden hun rooms-katholieke geloof. Omdat zij evenwel staan ingeschreven als R.K. is het de R.K. Reclasseringsvereniging, die zekere rechten op hen doet gelden. Zij stellen voor een groot deel geen prijs op bezoek van de geestelijke en deze blijft na enige bezoeken weg. Hierna zou de gedetineerde kunnen vragen om bezoek vanwege een andere reclasseringsinstelling, maar dit gebeurt zelden. Het gevangenispersoneel, hiernaar door mij gevraagd, meende, dat de reclasseringsverenigingen weinig voor de mensen deden [25]. Een dikwijls waargenomen zwakheid is, dat de bezoekers zich een paar maanden voor de invrijheidsstelling vaak niet meer laten zien; ze zouden eens teveel beloofd kunnen hebben, zegt het personeel. Het Leger des Heils stond in dezen het gunstigst bekend; het interesseerde zich voor de gevangenen onverschillig tot welk kerkgenootschap ze behoorden en wat ze daaraan deden. Tragisch is, dat zelfs trouw practiserende gedetineerden zich over schaars bezoek van de gevangenisgeestelijke beklagen.

De gevangenis zelf geeft behalve werk [26], onderwijs van hoog gehalte en ontspanning door een uitstekende bibliotheek. Ik zag in Leeuwarden nieuwe uitgaven op belletristisch, artistiek en populair-wetenschappelijk gebied, die ikzelf nog slechts van de etalages der boekwinkels kende. [27]

Wat het onderwijs betreft, moet betreurd worden, dat het leerplan beperkt moet zijn, in uiterlijk drie jaren kent de normale gevangene wat hij hier kan leren. Voor lang gestraften is niet in uitgebreid lager onderwijs voorzien. De bibliotheek wordt in vrijheid benut. In principe kiezen de gevangenen de lectuur die ze willen, maar als na verloop van tijd blijkt, dat de smaak wat aan de gemakkelijke kant is, wordt met zachte aandrang enige leiding gegeven bij het lezen. Alle boeken uit de bibliotheek kunnen gekozen worden; alleen zijn enkele dingen van een rood bandje voorzien ter waarschuwing, dat ze beter slechts aan enigszins geoefende lezers met onderscheidingsvermogen ter hand gesteld kunnen worden, b.v. het verhaal van de Politiespion van Maxim Gorki.

Het gedrag van de Ossenaren als gevangenen wordt in alle gevangenissen geroemd. Zij plegen hun straffen royaal op te knappen. De zwaarder gestraften in den regel nog wat beter dan de lichter gestraften. In Leeuwarden zijn de vergrijpen, die op het gestichtsstrafregister vermeld staan, bijna steeds van lichte aard. Daar hebben diverse Ossenaren echter vrijwel terstond nadat zij na de eerste vijf jaren in de gemeenschap kwamen, deelgenomen aan een grote vechtpartij. De directie heeft wel gevreesd, dat er iets dergelijks zou kunnen gebeuren, maar kon het tenslotte niet voorkomen. Op een ochtend in 1941, om 8 uur al, grijpen Koosje Bron en Joh. te Mortel elkaar aan en een seconde later rollen er nog enigen meer in het slaande kluwen. Meer en minder ernstig geblesseerd zijn de vechtenden uit elkaar gehaald; zij werden disciplinair gestraft, maar hebben nimmer bekend gemaakt welke de aanleiding van het gevecht geweest is. Deze vechtpartij zuiverde de sfeer wel enigszins. Tussen enkelen bleef tot het laatst een onverzoenlijke haat bestaan, van hen die nièt, tegen hen die wèl bekend hadden namelijk, maar ernstige kwesties deden zich niet meer voor.

[25] Ik rapporteer natuurlijk slechts over de voorbije jaren.

[26] Geen nutteloos of dom werk. Die het wil, kan goed zijn vak leren; Wim Bron wordt b.v. een uitstekende, gediplomeerde, vakman.

[27] Over de sedertdien, na de bevrijding, weer uitgevoerde en uitgestippelde grote verbeteringen in de Bijzondere Strafgevangenis te Leeuwarden aangebracht behoef ik hier niet te spreken.

BESLUIT

Verklaring en bestrijding van de criminaliteit van Oss

De criminaliteit van Oss heeft al velen tot verklaringspogingen geprikkeld. De enige studie evenwel die men in de litteratuur aantreft, is die van *Dr J. Casparie* die gedurende langer dan dertig jaren gevangenisarts en gerechtelijk psychiater te 's-Hertogenbosch was. [1]

Hij komt allereerst tot de conclusie, dat de hier en daar geuite mening, dat Oss een „vrijstad" geweest zou zijn, welke de criminelen als asyl zou hebben aangetrokken, beslist onjuist moet zijn. Een conclusie waartoe de geschiedenis, ook blijkens alle oude kaarten van het gebied, hem het recht geeft.

Een opvatting, dat de misdadige elementen van Oss uit het „vrijgebied" van het Land van Ravenstein, dat wèl een enclave in het oude Generaliteitsland was, afkomstig zouden zijn, werd op zijn verzoek gecontroleerd door de Rijksarchivaris Mr Smit te 's-Hertogenbosch en de Gemeentearchivaris Cunen te Oss. Hun nasporingen hebben echter uitgewezen, dat de invloed van het Land van Ravenstein op misdadigheid van Oss en omstreken zeer onwaarschijnlijk is (p. 3).

Naar de mening van Casparie is voor de misdadigheid van Oss het in Deel I, Hoofdstuk I § 1 genoemde privilege, door Hertogin Johanna van Brabant aan Oss geschonken, een van de belangrijkste factoren geweest. De daar genoemde bepaling, volgens welke een Ossenaar slechts kon worden veroordeeld, als twee poirters van de stad tegen hem getuigden, zou de opvallende zwijgzaamheid en deze weer een gering slagen van vervolgingen tot gevolg gehad hebben.

Mr G. T. J. de Jongh stemde [2] in zoverre met Casparie overeen, dat hij, zonder echter de oorzaak bij het oude privilege te zoeken, de verbeten zwijgzaamheid van het Milieu voor het geringe succes in de vervolging en dit voor de grote misdadigheid aansprakelijk stelde. Het is, aldus deze schrijver, voor alles het ongestrafte kwaad, dat kwade vruchten draagt.

Op de werking van erfelijke eigenschappen berust een theorie, hier en daar in gesprekken geponeerd, dat de criminele Ossenaren van donker uitziende zigeuners zouden afstammen, welke in vroegere eeuwen Brabant waren binnengekomen. Dat de criminele Ossenaren een apart „Menschenschlag", als door Ritter onderzocht [3] zouden zijn, of een famile *Kallikak, Zero* of *Jukes* zouden vormen [4], is niet waarschijnlijk.

In enkele dagbladen trof ik de niet door studies of onderzoekingen gestaafde theorie aan, dat de criminele Ossenaren door het werken in de vleeswarenfabrieken en exportslachterijen, dus door het omgaan met messen, bloeddorstig zouden zijn geworden. Van mijn zeven „moordenaars" hebben er slechts twee in deze industrie gearbeid. De suggestie is misschien de moeite van enige contrôle waard, maar met mijn materiaal kon die niet plaats vinden.

[1] Beschouwingen over de criminaliteit van Oss en omstreken vergeleken bij die in andere centra van Noord-Brabant, verslag van de bijeenkomst van het Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap op 2 Dec. 1933, Amsterdam 1934.

[2] In een serie artikelen in „De Telegraaf" van Februari en Maart 1934.

[3] *R. Ritter,* Ein Menschenschlag. Erbärzliche und erbgeschichtliche Untersuchungen über die, durch 10 Geschlechterfolgen erforschten, Nachkommen von Vagabunden, Jaunern und Räubern, Leipzig 1937.

[4] Zie over de studies van deze misdadigers- en abnormalenfamilies door Dugdale en Estabrook, o.a. *Sutherland* p. 83 vv..

Burgemeester J. F. Ploegmakers bleek er een eenvoudige concentratie-theorie op na te houden. In een gesprek verklaarde hij mij, dat naar zijn mening de enige oorzaak van het verschijnsel Oss was, dat de criminelen, door slechte woningtoestanden voornamelijk, maar ook tengevolge van een duidelijke voorkeur voor elkaars gezelschap, meer dan in andere gemeenten bij elkaar hokten, wat hun criminaliteit deed accumuleren. Zijn aanbeveling „de hele bende in een concentratiekamp te stoppen", uitte hij toen Nederland met dit instituut nog geen kennis gemaakt had...

Onvoldoende politietoezicht en gebrekkige samenwerking tussen gemeente- en rijkspolitie werd door velen als *de* oorzaak van de Osse misdadigheid gezien. Volgens hen is de remedie dus ook eenvoudig: meer politiemanschappen en een betere coördinatie in de leiding. P. Thomson, de gepensionneerde kolonel van de Koninklijke Marechaussee, die in 1910 het beruchte Rucphense „Heike" gezuiverd heeft, uitte zich aldus in het dagblad „De Telegraaf" van 19 Mei 1934.
Het r.k. Tweede-kamerlid dr Th. F. M. Schaepman stelde op 10 November 1930 aan de Minister van Justitie vragen; nadat hij geïnformeerd heeft of de Minister kennis had genomen van de vele inbraken en roofovervallen in Noord-Brabant gepleegd, vraagt hij, of de Minister bereid is te overwegen, om „al ware het slechts tijdelijk, *gedurende de winter en de periode van grote werkloosheid*" — men is in gespannen verwachting wat er nu zal komen: de ondersteuning te doen vergroten? werk te verschaffen? voedsel uit te doen delen? maar neen: „de in die streek gestationneerde politiemacht te versterken".

Ik moet hierbij echter opmerken, dat er onder de delinquenten zelf ook niet weinigen zijn, die achteraf menen dat een succesvolle bestrijding door de politie hun redding geweest zou zijn. De verzuchting van twee cracks als Koosje Bron en Joh. van Nispen is: hadden ze er maar eerder een stokje voor gestoken.

Casparie's privilege-theorie houdt evengoed als de veel minder serieuze zigeuner- en vrijstad-opvattingen een stuk erfelijkheid in; de nawerking van het al zo lang geleden gegolden hebbende privilege der poorters van Oss kan immers moeilijk anders verklaard worden dan uit verworven en later erfelijk geworden eigenschappen.

Dat de misdadigheid van Oss uit erfelijke belasting zou moeten worden verklaard vond ik slechts eenmaal betoogd, en wel in een krant[5]; een bestrijding van die criminaliteit op deze grond werd daarin echter niet voorgestaan. Wij zullen nu maar zwijgen over het in mijn inleiding genoemde dissertatie-concept, door dr van Balen Blanken aan zijn nationaal-socialistische kameraad te koop aangeboden, dat, getuige de inhoud der offerte, wel op deze leest geschoeid zal zijn geweest. Zoals ik eveneens reeds in de inleiding verklaarde, zal niet getracht worden aan dit stuk criminele biologie hier toepassing te geven, omdat de uit Amerika verwachte tegenproeven zijn uitgebleven.

Als ik mijn eigen mening, op al het in dit boek hieraan voorafgaande gegrond, samenvat, meen ik het navolgende:

Een bevolkingsgroep met een agressieve aanleg, een laag cultureel peil, eeuwenoude ressentimenten tegen het feitelijke gezag en op enkele punten van de algemene moraal afwijkende conduct-norms, werd door zeer snelle industrialisatie, in een tijd zonder sociale wetgeving, getransformeerd van armelijke landbewerkers tot fabrieksarbeiders. De stabiliteit van de weinig efficiënte landbouw, met povere inkomsten, maakte plaats voor de wisselvalligheid van goede lonen òf werkloos-

[5] Het Utrechts Nieuwsblad van 25 Juni 1935.

heid die de fabrieksarbeid bood. De culturele verandering greep zo snel plaats, dat conflicten ontstonden; deze conflicten scheidden de autochthone bevolking in één groep die, zich aan de zijde der vreemde industriëlen scharend, de industrialisatie mee invoerde en zich conformeerde aan de nieuwe, algemeen nederlandse conduct-norms, en één groep, het Milieu genoemd, waarin de oorspronkelijke „socialiteit" zich concentreerde.

Mede doordat de overheid de ene zijde koos en de nieuwe conduct-norm heeft willen erkennen en handhaven, wies de criminaliteit, die de bevolking van nature toch reeds niet vreemd was, bij de tweede groep aan het einde van de vorige eeuw boven normale verhoudingen uit. Deze criminaliteit was duidelijk anti-sociaal van aard.

Nadat de criminaliteit van Oss zich tussen 1901 en 1924 niet door bijzondere frequentie of aard onderscheiden heeft, stijgt zij omstreeks 1924 opnieuw, totdat zij in 1935 bij de grote round up wordt opgerold. Ook dan is de misdadigheid nog duidelijk van anti-maatschappelijke aard. De criminelen hebben een eigen, gemengd diefachtig en agressief, karakter. Een verandering van de criminaliteit van agressief-in-engere-zin naar economische criminaliteit met een duidelijk agressief bestanddeel is voornamelijk een gevolg van urbanisering, een kwestie van cultuur. Dat de eigen normatiek zich na de tussenliggende decennia zo duidelijk heeft gehandhaafd, is te verklaren uit „imitatie" en „esprit de corps". Na 1929 draagt de ongunstige conjunctuur daar het hare toe bij.

Na deze vaststelling van de aard en de oorzaken der Osse criminaliteit ligt de *bestrijding* voor de hand.

Reclassering in letterlijke zin, d.w.z. het de vrijgelatenen in hun oude klasse terugplaatsen en de groep herstellen, is in dit geval nu juist wat beslist vermeden moet worden. De bestrijding moet veel minder op een individuele aanpak der personen en meer gericht zijn op het verkrijgen van sanering der groep en normalisering van het Milieu. Voor dit doel staan ten dienste juridische middelen en sociale.

Juridische middelen tot normalisering zijn de enige tot dusver reeds gebezigde: berechting en veroordeling.

In deel V sprak ik reeds over het berechtingstempo en het *timen van de berechting*; beide zullen het rechterlijke werk kunnen bevorderen. Een van Loenen, die in het Huis van Bewaring zucht dat hij al vijf keer gebiecht heeft maar nog geen rust gevonden heeft en die later als gevangene een der onhandelbaarsten is en V.I. weigert, is niet op het juiste ogenblik berecht, tot schade van hemzelf en tot gevaar voor de rechtsorde waarop hij na zijn straftijd weer werd losgelaten. Over de *straf* als middel tot verbetering, d. i. in dezen tot normalisering (al dan niet door zedelijke verbetering), is in Deel V reeds het een en ander gezegd. Daaraan moet thans toegevoegd worden, dat de practijk van de executie der vrijheidsstraffen geweest is, dat de concentratie der delinquenten in het gevang eerder versterkt wordt dan verzwakt. Ik sprak in de Bijz. Strafgevangenis te Leeuwarden Osse criminelen, die elkaar daar voor het eerst ontmoet hadden. Zij hebben, na hun eerste vijf jaren afzondering, intensiever en langduriger omgang met elkaar gehad dan zij ergens ter wereld konden krijgen.

De weinige middelen die ons bij het straffen ten dienste staan om het meer normaal maken door het verstoren dier concentratie der criminelen wèl te bevorderen moeten dus met zorg gebruikt worden. Dat zijn de *voorwaardelijke veroordeling* en de *voorwaardelijke invrijheidstelling*.

Ten aanzien van de practijk der voorwaardelijke invrijheidstelling moet de merkwaardige bepaling genoemd worden, die ik bij 12 van de 13 gevallen, waarin ik de voorwaarden las, aantrof. Bij de tweede voorwaarde welke op alle imprimé's, die bij de toepassing van dit instituut in gebruik bleken te zijn, voorkomen, stond stereotiep, dat de in vrijheid gestelde gehouden was zich te vestigen te .... Oss! Een unieke gelegenheid, de door alle deskundigen maar ook door bijkans alle veroordeelden nodig geachte deconcentratie te bewerkstelligen, werd alzo niet benut. Of zou men andere gemeenten voor Ossenaren hebben willen behoeden ....?

Indien de teruggekeerden nog weer recidiveren, is aan een voorwaardelijke veroordeling met verplichte verandering van woonplaats in de kleine zaken de voorkeur te geven boven mildheid in de vorm van geldboete. Vloer, die na 1935 al twee keer herviel, werd voor het laatste feit, een diefstalletje, tot 20 gulden boete veroordeeld; een gelegenheid om hem door middel van een V.V. verder te helpen werd dus niet aangegrepen.

Voor de preventie is, naar bewezen werd, *goede politiezorg* dringend noodzakelijk. Een groot deel van de round up konden twee agenten van P voor hun rekening nemen, toen zij eindelijk in 1935 speciaal met recherchewerk konden worden belast, door uitbreiding van het personeel. Op het ogenblik (Mei 1947) heeft de sterkte van de gemeentepolitie 46 man bereikt. Een na de bevrijding speciaal ingestelde „tuchtbrigade" werkt uitstekend onder de baldadige jeugd. Op alle slakjes leggen de tot deze „brigade" behorende manschappen, die aan de gewone dienst zijn onttrokken, zout, maar zij maken slechts in de werkelijk ernstige gevallen proces-verbaal op. Tot de toegepaste „tuchtmaatregelen" behoort o.a. het thuis doen maken van strafregels, voor het betreffende geval met zorg geredigeerd. Sinds 1 April 1945 heeft er, naast enkele kleine diefstallen, tot Mei 1947 één onbelangrijke inbraak plaats gehad en geen enkele ernstige vechtpartij.

Sociale middelen ter normalisering van het milieu zijn belangrijker dan de sociale maatregelen die alleen ter zake van een misdrijf in een bepaald geval kunnen worden aangewend. Zolang de maatschappelijke situatie zo is, dat door een besluit van een onderneming om zich elders te vestigen, 500 arbeiders het werklozental van een niet te grote gemeente in één keer verhogen [6], zullen ongeregeldheden moeten blijven voorkomen. Ik meen overigens te kunnen vaststellen, dat de oude pathogene storing, die de nieuwe cultuur veroorzaakte, wel overwonnen is; de Ossenaar heeft zich als fabrieksarbeider geaccomodeerd.

Van het grootste belang zou het zijn, als de Kerk erin kon slagen, haar ethiek te brengen aan de leden van het Milieu, die ook thans nog bijna zonder uitzondering althans formeel met haar een band hebben. Daders en slachtoffers beiden waren steeds lid van dezelfde kerk; het denkbeeld van Iwan Karamazov (zie zijn opstel in De Gebroeders Karamazov), dat strafrechtsuitoefening een interne kerkelijke zaak behoort te zijn, zou verwezenlijkt moeten worden in die gemeenschappen waarin er een Kerk is, waarvan een ieder lid is, zoals hier het geval was. Na de berechting van staatswege had althans een kerkelijke verzoening kunnen zijn tot stand gebracht tussen daders en slachtoffers; volgens mijn verwachting een zaak van groot therapeutisch belang.

[6] Zoals gebeurde toen Hartog naar Engeland vertrok, in 1931; aan het einde van dat jaar waren er in Oss 1050 werklozen ingeschreven, waarvan 295 in de werkverschaffing geholpen werden.

Agressieve aanleg kan sociaal gericht worden; sport en spel in het verenigingsleven beoefend en met intergemeentelijk wedstrijdverkeer kan een uitmuntende uitweg zijn, gelegenheid geven tot het „stoom afblazen". De jongere delinquenten klaagden er tegen mij over, dat daar zo weinig aan gedaan werd. Als zij maar naar de kerk geweest waren, achtte niemand hen niet oppassend, wanneer zij de rest van de Zondag b.v. in ledigheid en cafébezoek doorbrachten. Dit verwijt bleek mij niet geheel gegrond te zijn. In de laatste jaren van de periode 1924-1935 ontstonden in alle parochies van Oss bloeiende verenigingen; voor jongens en jonge mannen Verkennerij, Padvinderij en de Kajotters (leden van de Katholieke Jongeren Organisatie), voor de meisjes en de jonge vrouwen de Gezinsbeweging en de Kajotsters. Verder groeiden de sportverenigingen in aantal. Het is mij gebleken dat de jeugd van het milieu niet geweerd werd, maar zelf nog slechts aarzelend aansluiting zocht. Hopenlijk is ook dat nu veranderd, want om met Reiwald [7] te spreken: als de agressiviteit gesublimeerd kan worden is de agressie vermeden; verkeerd bestede vrije tijd is uiterst geschikt om agressie te voeden.

Het misbruik van alcohol, deze katalysator bij uitstek van agressiviteit, maar nog meer het kroegleven, deze pijler van het voortbestaan van een crimineel milieu, zullen de voortdurende bestrijding van kerkelijke en burgerlijke instanties behoeven.

Wat is er nu van de bestrijding van de criminaliteit en de verbetering van het gedrag der delinquenten tot dusver terechtgekomen?

Casparie hield zijn voordracht in 1933, een jaar waarin een serie roofovervallen en vier manslagen in Oss en omgeving de publieke nederlandse belangstelling voor de Osse criminaliteit blijkens de kranten heeft doen stijgen tot een hoogte die dagelijkse berichtgeving, met sensationele koppen, verlangde. Wat is er evenwel, toen de belangstelling dus bestond, ter bestrijding van de criminaliteit gedaan? In een zorgvuldige nasporing is mij gebleken: niets. En later, toen de in vrijheid gestelden moesten terugkeren, zijn er, naar vast staat, practisch geen maatregelen genomen om hun ontvangst zo gunstig mogelijk te maken. In Februari van 1943, toen de eerste vrijlatingen der langgestraften van 1935 hadden plaats gehad, informeerde ik hieromtrent ter plaatse omstandig. Het bleek, dat men zich wel dikwijls had afgevraagd, wat er voor de terugkerenden gedaan moest worden, maar dat geen oplossing voor het vraagstuk gevonden was. In de gemeenteraad is de kwestie nu noch vroeger ooit aan de orde geweest.

In de gevangenis kregen de langstblijvenden brieven van de al vrijgelatenen waarin ik uitlatingen las als: „Wij hebben op het punt gestaan weer wat te ondernemen, want bij jullie kregen we tenminste ons nat en droog op tijd." Ik ontving zelf ook brieven, o.a. van Kees Bron, waarin erover geklaagd werd, dat de ontvangst in de vrijheid deprimerend geweest was. Vloer is bij het gemeentehuis geweest om een woning, en heeft gedreigd met zijn vrouw op d stoep te blijven zitten totdat de burgemeester er een voor hem had. „Gelukkig" kon hij al gauw werk krijgen — in Duitsland — zodat hij vertrok ...

Toch zijn de ongelukken nog wel mee gevallen.

De maatschappelijke verbetering, een veel bescheidener doeleinde dan dat van de zedelijke verbetering, kunnen wij trachten min of meer te controleren, omdat zij op niet-recidiveren neerkomt. [8]

[7] Die Gesellschaft und ihre Verbrecher, p. 260.

[8] Vgl. *J. M. van Bemmelen*, Van zedelijke verbetering tot reclassering, diss. Groningen 1923.

De gevangenen zelf stelden zich wel voor, dat zij niet zouden terugvallen; Toon Sossen, die fatalistisch zegt: „Als ik werkloos zal zijn in de vrijheid zal ik met een zuiver geweten weer stelen, maar ik hoop dat het zover niet komt", is een uitzondering.

Het is reeds meermalen beproefd vast te stellen, wat er van tot vrijheidsstraf veroordeelden geworden is na hun vrijlating, met name, of en wanneer zij weer tot criminaliteit vervielen. In Nederland hebben wij het onderzoek van mevrouw *R. C. S. Kruyswijk-Hamburger* naar de resultaten van de opvoeding van de voogdijkinderen en de regeringskinderen die tussen 1 Jan. 1913 en 1 Jan. 1919 meerderjarig werden [9]. Ook is er een niet gepubliceerd en door mij niet geraadpleegd onderzoek van F. S. Meyers en W. H. F. van der Wart, over de pupillen uit de Stichting Groot-Emaus te Ermelo, dat tussen 1908 en 1927 gehouden werd. [10]

De methode om na te gaan of de opgelegde straffen aan het doel van maatschappelijke verbetering beantwoord hebben is het verst verfijnd en op de grootste schalen toegepast in de follow up investigations van Sheldon en Eleanor Glueck.

Na hun baanbrekende onderzoek van de eerste vijf post-reformatory-jaren in „500 Criminal careers" beschreven zij de volgende vijf jaren der zelfde delinquenten en later nogmaals vijf jaren der zelfden in „Later Criminal careers" (1937) en „Criminal careers in retrospect" (1943). Evenzo in 1934 „One thousand juvenile delinquents", en in 1940 van deze jongens over een verdere periode van 10 jaren „Juvenile delinquents grown-up"; eveneens in 1934 „Fivehundred delinquent women". In 1941 schreven zij op verzoek van de universiteit van Cambridge over de aard van die follow up investigations, en hun waarde voor de juridische en penologische practijk. [11]

In Oss is het ogenblik nog niet aangebroken waarop het follow up-onderzoek met vrucht ondernomen kan worden, indien men althans de „span" van volle vijf jaren vrijheid tot uitgangspunt neemt. Zou men dit onderzoek thans reeds verrichten, dan zou men een aantal te kort in vrijheid gestelden, waaronder voor Oss belangrijke typen, niet meenemen.

Over hetgeen aan terugval van de bestudeerde delinquenten (sector V) is gebleken, laat zich het navolgende mededelen:

In 1946 waren 65 weer in vrijheid gesteld, 4 zaten toen nog. De helft was nog maar zeer kort vrij. Teruggevallen waren toen 29, die 48 misdrijven pleegden in totaal.

19 pleegden 1 misdrijf
9 pleegden 2 misdrijven en
1 pleegde 5 misdrijven.

Van deze laatste, Hornikx, kan gewezen worden op het volslagen mislukte functionneren van de berechting van zijn manslag. Onder tranen bekende hij, na jaren; hij werd van instantie naar instantie gesleept, en de tranen zijn allang droog als hij, na een langdurige processuele historie waarvan hij niets begrepen heeft, eindelijk wordt... vrijgesproken. In totaal betrof van de 48 een zevental zaken zwarte handel (vóor de oorlog werden de delinquenten in totaal 12 keer wegens smokkelen veroordeeld).

De volgende cijfers zijn, hoe klein ook, toch misschien niet zonder aanwijzing.

[9] De resultaten van de opvoeding ingevolge de Kinderwetten. Mededelingen van den Ned. Bond tot Kinderbescherming nr 25, 1927.

[10] Genoemd door *E. J. Verdenius-de Jong Saakes*, Wangedrag van debiele minderjarigen, diss. Groningen, 's Gravenhage 1947, p. 225.

[11] After-conduct of discharged offenders, vol. V. English Studies in criminal science, London 1945.

Onder A zijn vermeld de misdrijven die voor de round up, onder B die, welke na het ontslag uit de gevangenis gepleegd werden.

	A	B		A	B
mishandeling	76	5	heling	12	8
roofoverval	129	0	huisvredebreuk	4	2
inbraak	438	3	vernieling	32	5
moord	16	0	diefstal	138	17

Vooreerst is opmerkelijk, dat de agressiefste en strafwaardigste criminaliteit minder herhaald is dan de andere criminaliteit. De schrik voor de gevangenis zit er in zoverre nog goed in, dat het verder voornamelijk lichte misdrijven zijn, die gepleegd worden; van de 17 diefstallen werden er b.v. 5 met een geldboete gestraft; op zichzelf voor zware recidivisten een merkwaardige straf, hetgeen hun geringere belangrijkheid toont. Staatsanwalt dr E. Frey uit Basel stelt voor om van recidivisme pas te spreken, als na ontslag opnieuw tot minstens 5 korte of 2 langdurige straffen veroordeeld wordt (Maandblad voor berechting en reclassering, Jan. 1948, p. 16). Volgens dat criterium is nog maar één van mijn veroordeelden gerecidiveerd — opnieuw gerecidiveerd, moet ik van de meesten zeggen.

Thans kan men zeggen dat alles in Oss sedert jaren rustig is. De korpscommandant van de politie verklaarde mij in 1947, toen hij gedurende twee jaren in functie was, dat Oss de aangenaamste gemeente was van die in Nederland, waar hij zijn jarenlange politie-ervaring had opgedaan. Hij schreef mij daarna nog eens: „Naar mijn mening is Oss een plaats als elke andere, met zeer goede, goede en minder goede elementen. De bevolking heb ik leren kennen als gemoedelijk en meegaand. Geef Oss een voor haar taak berekende politie, behoorlijke woningen, ruim de krotten op, leg plantsoenen en beplantingen aan en het is een der schoonste sieraden van het schone Brabant."

En dit is het bezig te worden. Op 1 Januari 1948 telde de gemeente met haar 22.290 inwoners 11 lagere scholen, 3 scholen voor uitgebreid lager onderwijs, 1 voor buitengewoon lager onderwijs, een Lyceum voor jongens met afdelingen Gymnasium A en B en H.B.S. A en B, een middelbare Meisjesschool, een landbouwschool, huishoudscholen, een handelsavondschool en een dagambachtschool. Er is een streekmuseum, een ziekenhuis, een afdeling van het Wit-gele kruis met wijkverpleging en een zuigelingenconsultatiebureau. Tot en met 1948 werden, in de voor de woningbouw zo moeilijke na-oorlogse periode, ongeveer 450 nieuwe woningen gebouwd!

De bijzondere misdadigheid van Oss heeft haar functie gehad. Zoals Sutherland (p. 27) zegt: „Just as pain is a notification to an organism that something is wrong, so crime is a notification of a social maladjustment, especially when crime becomes prevalent. Crime is a symptom of social disorganisation and probably can be reduced appreciably only by changes in the social organisation."

Ik hoop deze functie te hebben mogen verstaan.

SUMMARY

INTRODUCTION; PART I; PART II.

Oss is a municipality in the Dutch province of North-Brabant, to be exact, in the Eastern part of it which used to be the Majory of Bois le Duc. It was the capital of one of the four quarters of this Majory, viz. of the quarter of Maasland.

Situated in that part of the Brabantine area which adjoined that of the agressive dukes of Guelders, Oss, which obtained the municipal rights as early as 1399, has seen many battles in the course of centuries. Five times it has been looted and set fire to by soldiers between 1386 and 1568. During the Eighty-Years' War of independence of the Netherlands against Spain, Oss was situated most of the time in a noman's land, which position caused the town much suffering. Later on, in the war against France and in the Spanish war of Succession, Oss is once again the scene of the battle.

After the United Provinces had liberated themselves (1648), they governed Brabant as a so-called „Generaliteitsland". Until 1795, after the French Revolution, the completely Roman-Catholic Brabant was ruled by foreign, protestant civil servants, in an inferior position. The population did not share in the profits of the East-Indian-Company, but had to pay much higher taxes than the Seven Provinces.

On January 1st 1870 Oss had 4.540 inhabitants and on January 1st 1948, 22.929; for the Netherlands these numbers were respectively 3.579.529 and 9.715.890. This proportionally rapid increase of the population must be ascribed for the greater part to the industrialization of Oss.

Till about 1872 Oss and its environs lived mainly by a badly developed agriculture and cattle-breeding and further by market-trade, chiefly in butter.

The industrialization found its accidental cause in the fact that it were the Oss butter-dealers, at first Jurgens, later on Van den Bergh, who founded the margarine-industry in the Netherlands; the Zwanenberg and Hartog concerns took part in the process of industrialization by manufacturing and exporting bacon and meat-products.

In the period between 1924 and 1935 Oss and its nearest environments showed a very high and rapidly increasing criminality, which greatly alarmed public opinion and the government. On a scale, so far unknown in the Netherlands, hold-ups became frequent in the North-Eastern part of Brabant, which had to be ascribed to inhabitants of Oss. But due to the great reticency and the solidarity of a part of the population the number of arrests was very small.

In 1935 the reinforced police succeeded in a radical round up and by this a great number of crimes, unexplained so far, came to light.

Already during this round up the author started on the initiative of Prof. Vrij (University of Groningen) an investigation on this crime-complex; after numerous impediments (part of the material and manuscript got lost by difficulties with the German occupier) he has been able to continue it after World War II and to finish it.

In Oss I have found the official reports of the various police-authorities since 1889, and I examined them all. They lead to dividing the field of investigation into five sections.

During the investigation it soon became evident that not only during these last decennia Oss has shown peculiarities in criminality. An increase of criminality

could be proved at the end of the 19th century, a wave, which appeared to have its top in the murder of a sergeant of the Royal Mounted Police in 1893, committed by four offenders who, however, should be looked upon as the executors of a wish cherished by a great part of the population.

Section I: the criminality from 1889 till 1900, in which a wave of criminality was gradually discharged;

Section II: the period from 1900 till 1924, in which few important cases became evident;

Section III: the period from 1924 till 1935, in which the criminality rapidly increased till the big round up.

The material of these three sections relates to 4382 crimes.

Section IV: monographs of 80 crimes of Section III (in Part II, Chapter II).
Section V: monographs of 68 offenders of Section IV (in Part II, Chapter IV).

The material found was amplified with the trial-files, talks with probation officers and prison-staff and talks with the condemned persons themselves. A sociological investigation to fund the research of the criminality itself gave the study a chiefly crimino-sociological character. From the point of view of criminal psychology there was very little material available. Moreover, the prison-doctor who for many years saw inhabitants of Oss in the criminal prison at Bois le Duc came to the conclusion that the criminality of Oss had no psycho-pathological aspects.

For the question how far the criminality has to be ascribed to hereditary biological factors as well, a special opportunity for investigation presented itself.

In 1892 one of the Oss manufacturers left for Rotterdam taking with him about 250 labourers, about half of which came from the criminal milieu. They and their offspring too appeared to behave themselves like normal inhabitants of Rotterdam in their new surroundings.

Even though this was a plus-selection, because the manufacturer certainly will have taken the best accommodated men, there can, on the other hand, also be found a small minus-selection. For in 1893 a group of 16 inhabitants of Oss of the worst accommodated, most criminal sort, had taken refuge to America under the stress of the fierce judicial reactions on the murder of the sergeant, and I got to know the place where they first settled.

Promised help from American sides to examine this group and their offspring on criminality and other misbehaviour has unfortunately never been given, so that further investigation into this matter will have to wait for more favourable circumstances.

PART III: The criminality.

Whereas criminal law starts from the attacked interests in classifying indictable acts, criminology has to start from the offender. Its classification is founded on an offensive base, which has been justified more closely in Part IV.

Chapter I deals with the frequency and phenomenology of the various aggressive offences; they appear to be characterized by an outbreaking, centrifugal activity. Here much aggression is directed against the new class of manufacturers and its representatives, and also against the public authorities.

Chapter II deals in the same way with the economical criminality. Poaching, theft and robbery distinguish themselves from the other economic offences by a centripetal activity in the appropriation. In classifying the sorts of theft from

poaching to robbery the character of craftiness appears to decrease and an aggressive factor to increase.

In the cases, in which it was still possible, the object of the appropriation has been enumerated under a classification in eight groups of objects.

PART IV: The offenders.

In Chapter I is laid down that the criminal careers of nearly all offenders are mixed and show not only either aggressive or economic criminality. Examined is the predomination of either the one or the other sort.

Chapter II deals first with alcoholism as an important katalysator of the endogene and exogene factors of criminality; after it has been ascertained that excessive drinking is prevalent, especially pub-crawling appears to be a factor that binds together the milieu and stimulates criminality. In this case the pub turns out to be a more important factor than the glass.

Chapter III deals with factors from personal structure. With economic criminality social and cultural causes appear to be more important than merely economic ones. The border-line between endogene and exogene factors appears to be not a sharp one.

After that the investigation turns to aggression. It appears to result from a positive and a negative moment: from aggressiveness and lack of feeling for fellow men. Both moments are clearly visible in the criminal inhabitant of Oss.

Then the aggression is examined on a social scale. Aggressiveness is a matter of the relation to the environments. In „normal" cases it always has an object, a „Gegenstand" (Paul Reiwald), the aggressor has something which opposes him, which „entgegensteht", which gives him his motive.

The notion of this motive can be more or less clear to the aggressor. In Oss there were, besides a vague fear and discord, also pronounced complaints against society. From Part I are collected the cases of aggression against the industrialists and the public authorities who support them.

Chapter IV deals with factors from the social structure. Only the knowledge of conduct-norm of these groups enables us to appreciate their „subsociality". I prefer the idiom subsocial (by M. P. Vrij) which lacks the subjectivity of asocial or antisocial, also to abnormal, the term preferred by Thorsten Sellin; it avoids the various meanings with which usage burdened the latter expression, and indicates what gets beneath the level of desirability in society.

The conduct-norm of the group or groups to which the criminals of Oss belonged, deviates from the universal Dutch moral. Chiefly in a negative way: fighting and excessive drinking are not condemned severely and the difference between mine and thine is not felt as strictly as elsewhere; the „Wirtschaftsgesinnung" is not the kind, that saving and „getting on in the world" are great virtues, the sexual morals are rather loose. A few positiva, however, may be added as well: they are generous and act in sympathy; they are not apt to run to the police at once in case of quarrels e.g. and only rarely bear witness against each other.

For a long time this conduct-norm has been normally characteristic of the whole society of Oss; only a few immigrants, civil servants, clergymen and merchants shared the universal Dutch conduct-norm. Diagram 11 on page 339 shows this

situation under A: the elements with foreign „normatism" are only particles amongst this huge group.

The increase of industry, however, enlarged the number of those, who acknowledged the other conduct-norm. They formed a complete group, numerically weak but economically and socially predominant. The industrialization attracted great numbers of labourers from the needy agricultural population of Oss and its environments, but very often pushed them back again to the poverty or even unemployment, then even harder to bear, if they had difficulties in accommodating themselves to becoming factory-hands. The tensions resulting from this lead to aggression against „the others", i.e. the industrialists and authorities. As the other group increased, the old conduct-norm concentrated in the group of those of the autochthones, who were not able to adjust (situation B of diagram 11). This group with the original conduct-norm, strengthened negatively and positively by a need for selfpreservation, is called „the milieu" when talking and writing on Oss.

In the period from 1924-1935 this milieu is still present. It is investigated whether this milieu formed a gang or perhaps contained one or more gangs. The results were negative. It appeared that the milieu has to be regarded as a great base, out of which the active elements could always easily get their accomplices; a loosely binding league, determined by origin, surroundings and situation. The milieu found enforcement in the failing of the tracing until the great round up of 1935.

In particular the relation between milieu and authorities is mentioned, notably that of „the public authorities as a party", „the rights of the public authorities" and „the church as an authority".

Chapter V deals with the above mentioned factors of the personal and social structure in their connection.

Although no real need can be shown as a factor for economic criminality, the delinquents themselves pretend its existence. In the course of a conversation with them they can, however, be convinced, that this need is imaginary: indeed, they steal almost exclusively to satisfy other wants than those for food, clothes etc..

The discovery of the imaginary need is of prognostic importance, for imagining of need is easier to be cured than a possible real need.

Envy, however, often underlies imaginary need; there often is too great a tension between the luxury of the few and the relative poverty of most people. In the milieu there also appeared to be the opinion, that „the other side" could afford more than they themselves.

By means of the imaginary need, the envy and the above described aggressiveness of the one group against the other the economic criminality too is shown to have an aggressive factor. An aggressive disposition added to a social motive may lead either to economic or to purely aggressive criminality; the criminal inhabitant of Oss appeared to commit as well economic as aggressive offences. Sauer's national-socialistically infected opinion, after which criminals distinguish themselves morally according to the types of their delinquencies in this way that the aggressor is superior to the thief and the robber in his turn superior to e.g. the crackman, is disputed with this material.

It appears that the economic and aggressive criminality of the inhabitant of Oss are closely related and that it is chiefly the cultural phase, which decides the way of the group and its individual members in which the criminality expresses itself: either purely aggressively or economically. As culture progresses criminality is shifted from the first form to the second.

The inhabitants of Oss of the milieu, who could not adjust themselves as quickly in the course of half a century of culture and stayed behind both socially and economically, appeared to regard the others as deserters.

They envied them, they were afraid of being outdistanced by them, and sometimes, like at the time of the 1893 murder-case, there was an atmosphere verging upon panic in which a short-circuit might happen at any time.

PART V: Trial and punishment.

As a result of the round up about 300 cases were cleared up, with 155 offenders in total, being 70 different people.

Imprisonment (the only deprivation of liberty known in Dutch criminal law) of 1 to 15 years was imposed for the various facts; combinations of sentences made that the most serious criminal was sentenced to 18 years imprisonment. According to the Dutch code most of them were released on licence after 2/3 of their term of imprisonment. At the moment everybody sentenced in these cases is a free member of the society again. Only a small number of them have returned to Oss. Good follow up-investigations could not be made as yet, as the most important punished persons have been discharged only for too short a time.

Chapter II deals with the sentences and their functions. It is premised that disturbing of the criminal milieu must be the first crimino-political aim. This aim can only slightly be approached in the verdict.

In connection with the object of the verdict of moral correction I treated repentance, according to Scheler's conception, that repentance is the psychic grief which man suffers in expelling a certain guilt, in accordance with which conception the grief of repentance is caused by his fighting against the consciousness of guilt.

It is argued that society is obliged to its delinquents to lay a special stress on the declaration of guilt besides the penalty part of the sentence. This should be more than a justification of the penalty, and contain a reproach pronounced „ex cathedra" by the legal order. If in this reproaching trial repentance has been brought to its climax, the condemned person gets an opportunity of unburdening himself of it, because his guilt is objectivated into punishment. This train of thought leads up to requiring a good timing of the trial. It has been observed in the criminals of Oss that their original repentance often sublimated by having to wait too long for trial.

After the 1935 round up Oss does not distinguish itself criminally from other Dutch municipalities.

RÉSUMÉ

INTRODUCTION; PARTIE I; PARTIE II.

Oss est une commune de la province du Brabant Septentrional, dans la partie orientale qui formait autrefois le Baillage de Bois-le-Duc. C'était le chef-lieu d'un des quatre quartiers de ce Baillage, savoir du quartier Maasland.

Située dans cette partie de la région brabançonne qui avoisinait celle des ducs agressifs de Gueldre, la ville d'Oss, qui obtint dès 1399 ses droits de cité, a connu beaucoup de luttes au cours des siècles. Elle a été pillée et mise en feu cinq fois par des guerriers entre 1386 et 1568.

Pendant la guerre d'indépendance de quatre vingts ans des Pays-Bas contre l'Espagne, la ville d'Oss était située le plus souvent dans un noman's land, situation qui a fait souffrir la ville beaucoup. Plus tard, pendant la guerre avec la France et pendant la guerre de Succession d'Espagne Oss a été de nouveau un champ de bataille. Après que les Provinces Unies se furent libérées de l'Espagne (1648) elles ont gouverné le Brabant comme un „Generaliteitsland". Après la Révolution française, le Brabant, tout à fait catholique, s'est trouvé, jusqu'en 1795, dans une position inférieure, sous le régime de fonctionnaires protestants étrangers. La population n'a pas part aux bénéfices de la Compagnie des Indes Orientales, mais il lui faut payer des impôts beaucoup plus élevés que les Sept Provinces.

Le 1er Janvier 1870 Oss comptait 4540 habitants, et le 1er Janvier 1948: 22.929; pour les Pays-Bas ces chiffres étaient respectivement: 3.579.529 et 9.715.890.

L'accroissement de la population, rapide à proportion, est dû pour une grande partie à l'industrialisation d'Oss. Jusqu'en 1872 environ, Oss et ses environs vivaient principalement d'une agriculture et d'un élevage de bestiaux peu développés, et en outre du commerce du marché, principalement de beurre.

L'industrialisation a trouvé sa cause accidentelle dans le fait que c'étaient des beurriers d'Oss, d'abord Jurgens, puis Van den Bergh, qui fondèrent l'industrie de la margarine en Hollande; les maisons Zwanenberg et Hartog avaient part au processus de l'industrialisation avec la fabrication et l'exportation de bacon et de charcuterie.

Oss et les proches environs présentaient dans la période de 1924 à 1935 une criminalité très grande et rapidement croissante qui inquiétait fortement l'opinion publique et le gouvernement. D'une manière encore inconnue en Hollande, il y eut dans le Nord-Est du Brabant de fréquentes attaques de brigands que l'on a dû imputer aux habitants d'Oss. Le nombre des recherches est resté toutefois minime à cause du grand mutisme et de la solidarité d'une partie de la population.

En 1935 la police renforcée réussit à faire une rafle radicale, par laquelle un grand nombre de méfaits encore non éclaircis jusqu'à ce moment furent mis à jour. L'auteur de cet écrit commença dès cette rafle d'après l'initiative du prof. Vrij (Université de Groningue) à faire une des recherches sur ce complexe criminel; après de nombreux empêchements (une partie des matériaux et des manuscrits se perdit par suite de difficultés avec les occupants allemands) il a pu, après la 2e guerre mondiale, reprendre cette recherche et la terminer.

J'ai trouvé à Oss les procès-verbaux des diverses autorités policières depuis 1889 et je les ai examinés tous. Ils donnèrent lieu à diviser le champ d'enquête en cinq secteurs.

Pendant l'enquête il parut aussitôt qu'Oss n'a pas présenté des particularités dans la criminalité que dans les dernières dizaines d'années. Une hausse de la criminalité a pu être indiquée à la fin du 19e siècle, une vague qui a paru avoir son faîte en 1893 dans l'assassinat d'un maréchal de la Maréchaussée Royale, commis par quatre coupables, qui peuvent être considérés comme les exécuteurs d'un désir qui existait chez une grande partie de la population.

1e secteur: la criminalité de 1889 à 1900 où coulait une vague de criminalité;
2e secteur: la période de 1900 à 1924, où il s'est passé peu de remarquable;
3e secteur: la période de 1924 à 1935, qui s'éleva jusqu'à la grande rafle.
Les matériaux de ces 3 secteurs concernent 4382 délits.
4e secteur: les monographies de 80 délits du 3e secteur (partie I, chapitre IV);
5e secteur: les monographies de 68 coupables du 4e secteur.

Les matériaux trouvés ont été complété par les dossiers des jugements, les entretiens avec les fonctionnaires du reclassement et le personnel des prisons et les entretiens avec les condamnés eux-mêmes.

Une recherche sociologique en fondation de l'enquête sur la criminalité donna à cette étude un caractère principalement crimino-sociologique. — Au point de vue de psychologie criminelle il y avait peu de matériaux. Le médecin de la prison qui, pendant beaucoup d'années, a eu affaire aux habitants d'Oss, dans la maison de détention de Bois-le-Duc, a conclu d'ailleurs qu'il n'y avait pas d'aspects psycho-pathologiques aux criminels d'Oss.

Pour la question à quel point la criminalité est à imputer aux facteurs biologiques héréditaires il s'est présenté une occasion particulière pour l'examiner.

En 1892, un des fabricants d'Oss partit pour Rotterdam en emmenant avec lui environ 250 ouvriers, dont presque la moitié venait du groupe du milieu criminel. Il parut qu'ils se sont conduits, eux et leurs descendants, comme des Rotterdamois normaux.

Si nous avions ici une sélection-maximum, parce que le fabricant a certainement emmené les ouvriers les mieux accommodés, par contre on a pu trouver aussi une petite sélection-minimum. En 1893, un groupe de 16 habitants d'Oss de la sorte la plus criminelle, des plus mal accommodés, sous l'inpression de la forte réaction judiciaire à l'assassinat du maréchal, s'est réfugié en Amérique, et la place où ils se sont établis au début me fut connue.

L'aide promise du côté américain pour examiner ce groupe et sa descendance sur sa criminalité et autre mauvaise conduite ne fut, hélas, jamais donnée, de sorte que l'enquête sur cette partie doit attendre des circonstances plus favorables.

PARTIE III: La criminalité.

Alors que le droit pénal part des biens civiques attaqué pour la classification des faits délictueux, la criminologie doit partir du coupable. Sa classification est établie sur une base offensive dont l'on répondra plus loin à la partie IV.

Le 1er chapitre traite de la fréquence et de la phénoménalité des divers délits agressifs; elles semblent se caractériser par une activité déployante, centrifuge. Beaucoup d'agression est ici dirigée contre la nouvelle classe de fabricants et ses représentants et aussi contre les autorités publiques.

Le 2e chapitre traite de la même manière la criminalité économique. Le maraudage, le vol et le brigandage se distinguent des autres délits économiques par une activité centripétale dans l'appropriation. Si l'on range les sortes de vol du maraudage au brigandage il apparaît que le caractère de ruse tend à diminuer et un

élément agressif à augmenter. Dans les cas où c'est encore possible l'objet de l'appropriation est nommé suivant une classification en 8 groupes d'objets.

PARTIE IV: Les délinquants.

Dans le *1er chapitre* on a constaté que les carrières criminelles de presque tous les délinquants sont mêlées et qu'elles ne présentent pas seulement ou une criminalité agressive ou une criminalité économique. On examine la prépondérance de l'une ou de l'autre sorte.

Le *2e chapitre* traite d'abord l'alcoolisme comme catalysateur important des facteurs endogènes et exogènes de la criminalité; après la constatation que l'abus des boissons est grand, il apparaît que la vie de cabaret est surtout un facteur qui relie le milieu et stimule la criminalité. Le cabaret se révèle ici comme un facteur plus important que le verre.

Le *3e chapitre* traite les *facteurs de la structure personelle.* Les causes sociales et culturelles de la criminalité économique paraissent être plus importantes que les causes strictement économiques. La limite entre les facteurs endogènes et les facteurs exogènes parait être peu distincte. Puis la recherche se tourne vers l'agression. Elle paraît résulter d'un moment positif et d'un moment négatif: d'agressivité et de manque de sentiment. Les deux moments sont distinctement visibles chez les habitants criminels d'Oss.

Ensuite on examine l'agression au point de vue social. L'agressivité est une question de relation avec l'entourage. Dans les cas „normaux", elle a toujours un objet, un „Gegenstand" (Paul Reiwald), l'agresseur a quelque chose en face de lui, qui lui „entgegensteht" et qui lui fournit son motif. L'idée de ce motif peut être plus ou moins distincte pour l'agresseur. A Oss, outre une anxiété indistincte et une discorde, il y avait aussi des reproches distincts à la société. Dans la première partie, on rassemble les cas d'agression contre les industriels et les fonctionnaires d'Etat qui les soutiennent.

Le 4e chapitre s'occupe des *facteurs de la structure de la société.* Seule, une connaissance de la norme conductrice des groupes permet d'apprécier leur „subsocialité".

Je préfère l'expression subsocial (de M. P. Vrij), qui mangue de la subjectivité de asocial ou antisocial, aussi à anormal, le terme que Thorsten Sellin préfère; elle évite les significations divers dont le langage courant charge ce terme et indique ce qui reste inferieur au niveau de désirabilité de la société.

La norme conductrice du groupe ou des groupes auxquels les criminels appartiennent dévie de la morale usuelle des Pays Bas.

Surtout négativement: se battre et boire ne sont pas condamnés gravement et la différence entre le tien et le mien n'est pas si fortement sentie qu'ailleurs, le „Wirtschaftsgesinnung" n'est pas tel que faire des économies et prospérer soient de hautes vertus; la morale sexuelle est assez libre.

Mais il s'y ajoute quelques positiva: on est généreux et on se sent très solidaire; lorsqu'on a des questions on ne court pas vite auprès de la police et l'on témoigne rarement l'un contre l'autre.

Ensuite pour cette recherche on distingue des groupements typiques de la population. Autrefois il n'y en avait pas. La „normalité" particulière indiquée a compté longtemps pour toute la communauté d'Oss. Seuls quelques immigrants, fonctionnaires, prêtres et marchands se tenaient près de la norme conductrice néerlandaise générale. La figure 11 de la page 339 représente sous A cette situation:

les éléments à „normatique" étrangère ne sont que de petites particules au milieu du grand groupe.

L'accroissance de l'industrie a augmenté toutefois l'élément de ceux qui reconnaissaient l'autre norme conductrice. Ils formaient tout un groupe numériquement encore très faible mais prédominant au point de vue économique et social. L'industrialisation a attiré en grand nombre les ouvriers de la population rurale pauvre d'Oss et des environs, mais les a rejettés souvent dans la pauvreté et le chômage, alors plus difficile à supporter, quand ils pouvaient difficilement s'accommoder à être des ouvriers de fabrique. Les tensions qui en étaient la conséquence ont conduit à des agressions contre „les autres" c'est à dire les industriels et les autorités. Avec la croissance de l'autre groupe, l'ancienne normatique s'est concentrée au groupe de ceux des autochtones qui ne s'accommodaient pas (situation B de la figure 11). — Ce groupe avec une normatique autochthone, renforcée dans la positive par le besoin de conservation, s'apelle „le milieu".

Dans la période de 1924-1935 ce milieu est toujours présent. On a examiné si ce milieu formait une bande, ou contenait une ou plusieurs bandes en lui-même.

Le résultat fut négatif. Il apparut que le milieu doit être vu comme un grand fond où les éléments actifs pour la criminalité pouvaient toujours trouver facilement des acolytes; un lien demi-fixe déterminé par l'origine, l'entourage et le voisinage.

Le milieu a trouvé un renforcement dans l'inutilité des recherches jusqu'au grand épurement de 1935.

En particulier on parle encore de la relation du milieu avec les autorités, notamment de „les autorités comme parti", du „droit des autorités" et de „l'Eglise comme autorité".

Le *chapitre V* s'occupe des facteurs de la structure de la personnalité et de celles de la société dans leurs cohérences. Si l'on ne peut présenter aucun besoin réel comme facteur de la criminalité économique, les delinquants eux-mêmes prétendent bien qu'il existe. Dans des conversations on peut toutefois les convaincre que ce besoin est imaginaire: d'ailleurs aussi ils ne volent presque exclusivement que pour la satisfaction d'autres besoins que ceux d'alimentation, de vêtements, etc..

La découverte du besoin imaginaire est d'une importance pronostique: puisque l'imagination de besoin peut être plus facilement guérie que le besoin éventuellement réel.

Toutefois derrière le besoin imaginaire se trouve souvent la jalousie; souvent la tension est trop grande entre le luxe de quelques-uns et la pauvreté relative de la plupart.

Dans le milieu l'opinion est aussi présente que „l'autre côté" peut toujours plus se permettre que lui-même.

A la fois par le besoin imaginaire, la jalousie et l'agressivité dépeinte d'un groupe envers l'autre, on montre que la criminalité économique possède un élément agressif. Une aptitude agressive ajoutée à un motif social peut aussi bien conduire à une criminalité économique qu'à une criminalité agressive; l'habitant criminel d'Oss paraît montrer une criminalité mélangée, agressive et économique. L'opinion infectée de socialisme national de Sauer, suivant laquelle les malfaiteurs, suivant le type de leurs délits, se distinguent réellement les uns des autres, en ce que l'agresseur est placé à un niveau supérieur au voleur et que le brigand est aussi plus élevé que le cambrioleur, est combattue par les matériaux. Il ressort que les criminalités économique et agressive de l'habitant d'Oss sont mutuellement fortement apparentées et que c'est principalement la phase culturelle du groupe et de ses

membres individuels qui détermine la forme d'expression de la criminalité: agressive pure ou bien économique. A mesure que la culture progresse la criminalité glisse de la première à la deuxième forme.

Les habitants d'Oss du milieu, qui ne pouvaient pas si vites' accommoder pendant un demi siècle de transition culturelle et restaient en arrière au point de vue social et économique, semblaient considérer les autres comme des fuyards du groupe. Ils enviaient ceux-ci, ils avaient peur de rester en retard sur eux et parfois, comme au moment de l'assassinat en 1893, ils avaient une sorte d'anxiété ressemblant à une panique pendant laquelle un court-circuit pouvait se produire à chaque instant.

PARTIE V: Jugement et punition.

Par suite de la rafle on a éclairci 300 affaires, avec au total 155 coupables, soit 70 personnes différentes. On a infligé des peines de prison (la seule peine privative de la liberté que connaisse le droit néerlandais) de 1 à 15 ans pour les différents faits; la combinaison de plusieurs condamnations permit que le plus fort puni eut 18 ans de prison. Suivant le système hollandais la plupart furent mis en liberté provisoire après les 2/3 de leur détention. En ce moment tous ces détenus sont de nouveau en liberté dans la société. Pour une faible partie seulement ils demeurent encore à Oss. Bonnes follow up-investigations n'ont pas pu encore être effectuées parce que les punis ne sont encore qu'un temps trop court en liberté.

Le 2e chapitre traite les sanctions et leurs fonctions. Il faut d'abord poser que la perturbation du milieu criminel doit être le premier but de la politique criminelle. Ce but ne peut être que très peu approché dans la punition.

A côté du but punitif d'amélioration morale j'ai traité le repentir, suivant l'opinion de *Scheler* que le repentir est la souffrance psychique qu'un homme ressent à l'ulcération d'une faute déterminée, et suivant l'opinion que la souffrance du repentir est occasionnée par sa lutte contre le sentiment de culpabilité.

On démontre maintenant que la communauté est obligée envers ses délinquants de faire ressortir surtout, à côté de la punition, la déclaration de la culpabilité. Celle-la doit être plus qu'une justification d'une punition infligée et contenir un reproche prononcé „ex cathedra" par l'ordre juridique. Si dans cette condamnation de reproche le repentir est porté à un climax le condamné obtient l'occasion de s'en décharger parce que sa faute s'objective dans une punition. Cette pensée conduit à désirer une bonne réglementation du jugement. On a observé que le repentir initial des criminels d' Oss se sublimait souvent à cause d'une trop longue attente du jugement.

Après la rafle de 1935, Oss ne se distingue plus au point de vue criminel d'autres communes des Pays-Bas.

AANGEHAALDE LITTERATUUR

Van der Aa, A J. Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, Gorinchem 1846.
Abrahamsen, David Crime and the human mind, Columbia University Press 1945.
Barendsen, P. A. Het oude Kempenland, Groningen 1935.
— Het gezinsleven in het Oosten van Noord-Brabant, in: Mensch en Maatschappij, 1926.
Barnes, Harry Elmer and Negley K. Teeters New Horizons in Criminology, New York 1946.
Baumgarten-Tramer, Franziska Psychologie van de agressie, Ned. Tijdschrift voor de Psychologie en haar grensgebieden, 1947.
Bavinck, H. Gereformeerde Dogmatiek IV, 4e dr., Kampen.
Beerling, R. F. Protestantisme en kapitalisme, Max Weber in de critiek, No 3 Publicaties van het Sociologisch Instituut aan de R. U. te Groningen, Groningen 1946.
Van Bemmelen, J. M. Criminologie, Leerboek der Misdaadkunde, 2e dr., Zwolle 1948.
— Van zedelijke verbetering tot reclasseering, diss. Groningen 1923.
Van den Bergh, S., Jr. Het leven van het echtpaar Simon van den Bergh en Elisabeth van der Wielen, Rotterdam 1938.
Binding, K. Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 1902-1905.
Bjerre, Andreas Zur Psychologie des Mordes, Kriminalpsychologische Studien, Dorpat 1925.
Bloem, Liselotte Die Situation der Strafgefangenen in der Untersuchungshaft, Blätter für Gefängniskunde, Sonderheft, Hamburg 1934.
Blok, A. J. en Besier, L. Ch. Het Nederlandsche Strafproces, Haarlem 1926.
Bonger, W. A. Criminalité et conditions économiques, Amsterdam 1905.
— Inleiding tot de Criminologie, Haarlem 1932.
Bosscha, Joh. Het leven van Willem den Tweede, Amsterdam, 3e dr..
Bovet, Pierre L'instinct combatif, Paris 1928.
Bronte, Charlotte Jane Eyre.
Burchardt, Hans Hermann Kriminalität in Stadt und Land, Berlin 1936.
De Bussy, I. J. De wetenschap der moraal, Amsterdam 1939.
Casparie, J. Beschouwingen over de criminaliteit in Oss en omstreken, vergeleken bij die in andere centra van Noord-Brabant, Verslagen Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap nr 9, Amsterdam 1934.
Coolen, Anton in: De Nederlandsche Volkskarakters, Kampen 1938.
Cornil, Paul La peine et le crime, Revue de droit pénal et de criminologie, XXVIII, 1948.
Cunen, J. Geschiedenis van Oss, Oss 1932.
Darrow, Clarence Crime, its cause and treatment, London 1934.
Denham, Sir John Cooper's Hill.
Don, A. in: De Wegwijzer, 1936.
Dostojewski, F. Aus einem Totenhause.
East, Norwood The adolescent criminal, a medico-sociological study of 4000 male adolescents, London 1942.
Exner, Franz Kriminalbiologie, Hamburg 1939.
Fabrion, W. Die Fabrikation der Margarine, des Glyzerins und Stearins, Sammlung Göschen 1920, dl 829.
Flugel, J. C. Man, morals and society, A psycho-analytical study, London 1945.
Frank, R. in: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts, Bes. Teil, Berlin 1908.
Frederiks, K. J. Het Oud-Nederlandsch strafrecht, Haarlem 1918.
Freud, Sigm. Das Ich und das Es, in: Ges. Schriften, Leipzig 1934, p. 384.
Gillin, John Lewis Criminology and Penology, New York, 3d ed. 1946.
Glueck, Sheldon and Eleanor T. 500 criminal careers, New York 1930.
— One thousand juvenile delinquents, Harvard University Press 1934.
— Five hundred delinquent women, New York 1934.
— After-conduct of discharged offenders, vol. V English studies in criminal science, London 1945.
Godwin, George Peter Kürten, A study in sadism, London 1945.
Groeneveld, A. Das Problem der Aggressivität, Bericht über den VI. Allgemeinen ärztlichen Kongress für Psychotherapie te Dresden, 14-17 Mei 1931.
Gruhle, Hans W. in: Handwörterbuch der Kriminologie I, 803.
Hacker, Ervin Die Kriminalität des Kantons Zürich, Miskolc 1939.
Hafter, Ernst Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts Bes. Teil, erste Hälfte, Berlijn 1937.
Hall, Jerome General principles of criminal law, Indianapolis 1947.
Hallema, A. in: Tijdschrift voor Strafrecht, deel XXXIX, p. 414 vv..

Hanewinkel, Steph. H. C. zn. Een reize door de Majory van 's-Hertogenbosch in den jare 1799, Amsterdam 1800.
Heindl, R. Der Berufsverbrecher, Berlin 1926.
Hentig, Hans von The criminal and his victim, New Haven 1948.
Heynsbergen, P. Van in: Themis, deel 86.
His, Rud. Geschichte des deutschen Strafrechts bis zur Karolina, München 1928.
Hoeven, H. van der Psychiatrie 3e dr., Rotterdam 1936.
John, A. Die Rückfallsdiebe, Heft 9 Krim. Abh. Exner, 1932.
Kan, J. van Les causes économiques de la criminalité, Paris 1903.
Kempe, G. Th. Criminaliteit en kerkgenootschap, diss. Utrecht, Criminologische Studiën dl I, 1938.
Kemper, J. M. Crimineel Wetboek voor het Koninkrijk Holland, Amsterdam 1809.
Klages, Ludwig Die Grundlagen der Charakterkunde, 7e en 8e dr., Leipzig 1936.
Knuvelder, Gerard Vanuit Wingewesten, een sociografie van het Zuiden, Hilversum 1930.
Koppenfels, Seb. von Die Kriminalität der Frau im Kriege, Heft 2 Krim. Abh. Exner 1926.
Kraepelin, Emil Die Abschaffung des Strafmaszes, Ein Vorschlag zur reform der heutigen Strafrechtspflege, Stuttgart 1880.
Kunz, Hans Die Aggressivität und die Zärtlichkeit, Bern 1946.
Lacassagne, A. La criminalité comparée des villes et des campagnes, Lyon 1883.
Langfeldt, Gabriel Der Dieb und der Einbrecher, Eine charakterologische Studie, Oslo 1936.
Leeuw, G. van der Phänomenologie der Religion, Tübingen 1933.
Lenz, Adolf Grundrisz der Kriminalbiologie, Weenen 1927.
Léon, Rechtspraak van den Hoogen Raad, II afl 7, 4e dr..
Lieshout, A. J. van Uden, Diss. Gem. Univ. Amsterdam 1948.
Lindner, Robert M. Stone walls and men, New York 1946.
Liszt, F. von Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 5e dr. 1889.
Mannheim, Hermann Criminal justice and social reconstruction, London 1946.
Mayhew, H. and Binny, J. The criminal prisons of London, London 1862.
Mayr, Georg Statistik der gerichtlichen Polizei im Königreiche Bayern und in andern Ländern, 1867.
Meerten, M. B. van Art. 306 Wetboek van Strafrecht, diss. Amsterdam 1892.
Michel Das Verbrechen des Raubes. Psychologie und Psycho-pathologie der Täter, Monatsschrift für Krim. psych. u. Strafr. reform 1937.
Mowrer, Ernest R. Disorganization, personal and social, Chicago 1942.
Muller, N. Biografisch-aetiologisch onderzoek over recidive bij misdrijven tegen den eigendom, diss. Amsterdam 1908.
Müller, H. Untersuchungen über die Bewegung der Criminalität in ihren Zusammenhang mit den wirtschaftlichen Verhältnissen, Halle 1899.
Mullins, Claude Crime and Psychologie, London 1944.
Naville La preuve chimique de l'ivresse, Revue de criminologie et de police technique, 1948.
Noyon Het Wetboek van Strafrecht verklaard, Groningen 1900.
Ouwerling, H. N. Uit de donkere gewesten, Helmond 1908.
Overwater, J. Vier jaren kinderstrafzaken, T. v. S. XLVII.
Piper, Otto Die Grundlagen der evangelischen Ethik, Gütersloh 1928-1930.
Poznychew, S. Verbrechertypen, Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform, 1928.
Raumer, Konrad Räuber und Raubsituationen, Kriminalist. Abhandl. F. Exner Heft 28, 1937.
Reckless Criminal behavior, London 1940.
Reiwald, Paul Die Gesellschaft und ihre Verbrecher, Zürich 1948.
— Verbrechensverhütung, in de bundel van Heinrich Meng, Die Prophylaxe des Verbrechens, Basel 1948.
Ristow, Erich Die Kriminalität der Roheitsdelikte, Strafr. Abh. Heft 314, Breslau Neukirch, 1933.
Ritter, R. Ein Menschenschlag, Leipzig 1937.
Roos, J. R. B. de Inleiding tot de Crimineele aetiologie, Haarlem 1908.
Rooy, H. van De criminaliteit onder de Katholieken, praeadvies voor de Vereniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de Katholieken in Nederland, 's Gravenhage 1939.
— Criminologische contrasten tussen stad en land, Openbare Les Utrecht, Wijchen 1947.
Rosenfeld, E. H. Mitteilungen IIIe Kongress der Kriminalbiologischen Gesellschaft, 1930.
Sapir, Edward in: Encyclopaedia of the social sciences, New York 1932.
Sauer, Wilhelm Kriminalsoziologie, Leipzig 1933.

Scheler, Max Vom Ewigen im Menschen, Religiöse Erneuerung, Leipzig 1921.
Schreurs, A. F. A. Het kerkdorp St. Willebrord (Het Heike), een sociaal-geografische en criminologische studie, diss. Utrecht 1947.
Schmidt, Eugen Das Verbrechen als Ausdruckform sozialer Entmutigung, München 1931.
Schubart, Walter De komende Europese Mens, Ned. vert., 5e dr., Haarlem 1946.
Sellin, Thorsten Culture conflict and crime, A report of the subcommittee on delinquency of the committee on personality and culture, New York 1938.
Sieverts, Rudolf Die Wirkungen der Freiheitsstrafe und Untersuchungshaft auf die Psyche der Gefangenen. Phänomenologische Studien an literarischen Selbstzeugnissen ehemaliger Häftlinge, Mannheim 1929.
Simons, D. Leerboek van het Nederlandsche Strafrecht II, 5e dr., Groningen 1929.
Smelik, E. L. Wraak, vergeving en vergelding, 's Gravenhage 1941.
Smidt, H. J. Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht, Haarlem 1881-1886.
Stallybrass, W. T. S. A comparison of the general principles of criminal law in England with the „Progretto definitivo di un nuove codice penale" of Alfredo Rocco, in: The modern approach to criminal law, London 1945.
Steinmetz, S. R. Ethnologische Studien zur ersten Entwicklung der Strafe, nebst einer psychologischen Abhandlung über Grausamkeit und Rachsucht, 2e dr., Groningen 1928.
Stoffels, H. Beknopt overzicht van de geschiedenis der 2e divisie Koninklijke Marechaussee, 1937.
Sutherland, Edwin H. Principles of Criminology, 3d ed., New York 1939.
Swift, Jonathan Gulliver's Travels.
Taft, Donald R. Criminology. An attempt at a synthetic interpretation with a cultural emphasis, New York 1945.
Tarde, Gabriel Les lois de l'imitation, 3me éd., Paris 1900.
Thrasher, Frederic M. The gang, Chicago 1937.
Verdenius-de Jong Saakes, E. J. Wangedrag van debiele minderjarigen, diss. Groningen. Studies over wangedrag en Straf, dl I, 1947.
Vrij, M. P. Eenige kanten van het object der criminologie, Tijdschr. v. Sr. LV, 1947.
— Ter effening. Het subsociale als het derde element van het delict. Afscheidscollege, Groningen 1947.
Wasserman, Rudolf Die Entwicklungsphasen der kriminalistischen Forschung, Heft 5 Krim. Abh. Exner, Leipzig 1927.
Wieringa R. E. Bloedonderzoek bij verkeersongevallen in buiten- en binnenland, „De Wegwijzer" 1936.
Wilda Das Strafrecht der Germanen, 1843.
Wright, Richard Native Son, New York 1940.
Wulffen Palthe, P. M. van Het bendewezen op Java, Verslagen Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap nr 29, Amsterdam 1949.
Onbekende auteur Margarine, the origin and development of a great industry by its founders, London 1899.

Periodieken, waaruit geciteerd:

Tijdschrift voor Strafrecht.
Maandblad voor berechting en reclassering.
De Stad Oss.
Het Dagblad voor Noord-Brabant en Zeeland.
Taxandria.
Het Volk.
De Maasbode.
De Nieuwe Rotterdamsche Courant.
De Haagsche Post.
l'Illustration Economique et Financière.
Niederrheinisches Volksblatt.
De Koninklijke Marechaussee.
Het Paleis van Justitie. Nieuwsblad gewijd aan binnen- en buitenlandsche rechtspleging.
Het Nieuws van den Dag.
De Telegraaf.
Het geïllustreerd Politie-nieuws.

Gisteren-avond ongeveer 11½ uur is te Osch een moord gepleegd op den wachtmeester-brigade-kommandant der koninklijke maréchaussée G. Hoekman.

Op verschillende punten van de gemeente waren op surveillance twee maréchaussées en een brigadier met een maréchaussée en was de wachtmeester alleen uitgegaan, om te zien of alles rustig was. De wachtmeester, de twee manschappen tegen komende, zeide aan dezen, nog een uurtje te blijven en dat hij huiswaarts zou keeren, omdat toch alles in orde was.

Eenige oogenblikken, nadat de wachtmeester de maréchaussées had verlaten, hoorden dezen eensklaps twee schoten en vermoedende, dat de brigadier en de maréchaussée, die aan den anderen kant van de gemeente surveilleerden, waren slaags geraakt, spoedden zij zich daarheen, waar zij echter niemand vonden en alles rustig was. Terugkeerende, ontmoetten zij den brigadier, die hun mededeelde, dat de wachtmeester was doodgeschoten.

Zeker is het dus, dat de twee schoten, door de maréchaussées gehoord, op den wachtmeester zijn gelost geworden.

De moordenaar of moordenaars hebben hun slachtoffer van de plaats des aanslags nog gedragen naar het marktveld en daar neergelegd.

De officier van justitie Mr. Th. Van Bommel, de rechtercommissaris Mr. Baron Van Lamsweerde en de substituut-griffier Mr. G. Van Heijst, zijn heden-morgen aanstonds van hier naar Osch vertrokken tot het instellen van een onderzoek.

Naar men vermeent, is omtrent den dader nog niets bekend.

Heden-morgen werd een persoon gearresteerd en in verhoor genomen, die tegen den opzichter van de boterfabriek der firma Jurgens, op wien ook reeds eenmaal is geschoten, zou gezegd hebben: dien weg ga jij ook op, net als de wachtmeester.

DE PERS ALS MATERIAAL-BRON:
DE 'S-HERTOGENBOSSCHE COURANT VAN 28 MAART 1893

(zie pag. 28)

Vreeselijk drama te Oyen.

Een doode en een zwaar gewonde bij roofoverval.
De buit slechts ƒ 40.

Hedennacht omstreeks 1 uur vervoegden zich te Oyen bij de de Gebr. Verhoeven, woonachtig op het Benedeneind, eenige mannen, die, terwijl de gebroeders te bed lagen het huis binnendrongen, hen met bruut geweld neersloegen en beiden vervolgens aan handen en voeten knevelden. Zij doorzochten het geheele huis en gooiden alles ten onderste boven. De geheele buit bedroeg echter slechts ƒ 40.

Nadat de boeven de woning verlaten hadden, is het een der gebroeders, den 70-jarigen Piet Verhoeven, gelukt los te komen door een der touwen door te bijten. Hij is toen de buren gaan waarschuwen. Nadat Piet en een buurman op de plaats van den overval waren teruggekeerd bevonden zij, dat de 60-jarige Antoon Verhoeven reeds overleden was, daar hem de hersenpan was ingeslagen. In allerijl werd vervolgens de politie gewaarschuwd, terwijl de burgemeester der gemeente inmiddels alle posten in den omtrek opbelde en waarschuwde. Ook het parket te s'-Hertogenbosch werd van het gebeurde in kennis gesteld; nog in den vroegen morgen arriveerde dit reeds.

Het bleek echter dat ook Piet Verhoeven er allerellendigst aan toe was; zware slagwonden zijn hem op het hoofd toegebracht en de ongelukkige zat van onder tot boven vol bloed. Men heeft hem nog hedenmorgen in het klooster te Oyen, ondergebracht.

Reeds twee personen te Oss aangehou

DE PERS ALS MATERIAAL-BRON:
DE 'S-HERTOGENBOSSCHE COURANT VAN 16 MEI 1934

(zie pag. 28)

Paris-soir —— 28-12-35

DU SANG SUR LES TULIPES

5.000 PERSONNES avaient connu le crime de Ceelen

champion cycliste, assassin et chef de bande

Paris-soir —— 29-12-35

DU SANG SUR LES TULIPES

De Bie, assassin de 20 ans, n'a qu'un tort pour les gens d'Oss : IL A PARLÉ !

« IL ÉTAIT TROP JEUNE », DISENT-ILS. MAIS CE N'EST PAS UNE EXCUSE CAR, DANS LA VILLE DU CRIME, LES ENFANTS DE 5 ANS PRATIQUENT LE SILENCE

Paris-soir —— 27-12-35

(De [illegible] et Maurice LEROY)

DU SANG SUR LES TULIPES

Dans un cabaret d'Oss Henneke, lourde Flamande enseigne le crime aux adolescents amoureux

Qu'importe qu'elle aille en prison avec cent douze complices, assassins et voleurs ! La loi passe, le crime demeure

(De nos envoyés spéciaux TITAYNA et [illegible])

Paris-soir —— 26-12-35

DU SANG SUR LES TULIPES

Sur les portes d'une prison ces mots : « Ici, la ville d'Oss »

(De nos envoyés spéciaux TITAYNA et Maurice LEROY)

UNE VILLE EN PRISON

DE PERS ALS MATERIAAL-BRON:
EEN SERIE ARTIKELEN UIT DE „PARIS-SOIR" VAN DECEMBER 1935

DE IN 1893 VERMOORDE WACHTMEESTER DER KONINKLIJKE MARECHAUSSEE
G. A. HOEKMAN

(zie pag. 36)

EEN WOONBUURT VAN HET „MILIEU", OMSTREEKS DE ZUIVERING VAN 1935.

(zie pag. 37)

ROOFOVERVAL TE NISTELRODE, 29 APRIL 1930
HET GAT IN DE BUITENMUUR, WAARDOOR DE INBREKERS BINNENKWAMEN

(zie pag. 64)

De Officier van Justitie zegt:

GEDEELTE VAN EEN PROCES-VERBAAL VAN EEN TERECHTZITTING, IN FACSIMILE OP WARE GROOTTE

DE BRANDSTICHTING C 41
HET GASPISTOOL MET HET TREKTOUW, MIDDENIN DE IN BENZINE GEDRENKTE LAPPEN

(zie pag. 93)

DE BRANDSTICHTING C 41
DE IN BENZINE GEDRENKTE VILTBAND, DIE DOOR HET HUIS LIEP.

(zie pag. 93)

„TAFELPARTIJ" TE BERLICUM

(zie pag. 337)